

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ

На правах рукопису

РІЗНИК ВІРА ПЕТРІВНА

УДК 811.161.2'282.3'373.22:392.8(477.8-192.2)

**НАЗВИ ЇЖІ ТА КУХОННОГО НАЧИННЯ
В ГОВІРКАХ НАДСЯНСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКОГО СУМІЖЖЯ**

10.02.01 – українська мова

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Хобзей Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник

Львів – 2016

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	5
Список обстежених населених пунктів та їх скорочень.....	6
Список джерел ілюстративного матеріалу та їх умовних скорочень.....	8
Вступ	13
РОЗДІЛ 1. Назви їжі як об’єкт діалектологічного дослідження	19
1.1. Етнографічні та лінгвістичні праці про назви їжі та кухонного начиння.....	19
1.2. Стан дослідження надсянського та наддністрянського говорів	28
1.3. Сучасний стан говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя....	36
1.4. Теоретичні засади дослідження лексики діалектного суміжжя	39
1.5. Особливості харчування мешканців досліджуваного ареалу	43
Висновки до розділу 1	44
РОЗДІЛ 2. Методологія дослідження назв їжі в умовах діалектного суміжжя.....	46
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. Назви їжі та напоїв у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.....	53
3.1. Загальні назви їжі.....	53
3.2. Назви хліба та випечених із борошна виробів	57
3.2.1. Загальні назви хліба та його частин.	57
3.2.1.1. Назви обрядового хліба	71
3.2.2. Назви випечених із борошна виробів.....	83
3.3. Назви буденних страв.....	89
3.3.1. Назви перших страв.	89
3.3.2. Назви других страв.....	102
3.3.3. Назви салатів.....	112
3.3.4. Назви молочних продуктів	114
3.3.5. Назви м’ясних страв та виробів з м’яса	120
3.4. Назви обрядових страв.....	123

3.4.1. Назви їжі та страв, які готують у свята календарного циклу	123
3.4.1.1. Назви страв Святого вечора.....	123
3.4.1.2. Назви великодньої їжі	134
3.4.1.3. Назви страв, які споживають у інші свята календарного циклу	136
3.4.2. Назви страв, які готують на родинні свята.....	140
3.4.2.1. Назви страв, які готують на хрестини	140
3.4.2.2. Назви страв, які готують на весілля.....	141
3.4.2.3. Назви їжі, яку використовують у поминальному обряді.....	144
3.5. Назви напоїв.....	145
Висновки до розділу 3	149
РОЗДІЛ 4. Назви кухонного начиння	151
4.1. Загальні назви посуду	151
4.2. Назви кухонного начиння для приготування їжі.....	152
4.2.1. Назви кухонного начиння для варіння.....	152
4.2.2. Назви кухонного начиння для смаження.....	156
4.2.3. Назви кухонного начиння для випікання.....	157
4.3. Назви посуду для споживання їжі.....	159
4.3.1. Назви посуду для перших та других страв	159
4.3.2. Назви посуду для пиття.....	161
4.3.3. Назви столових приборів.....	165
4.4. Назви посуду для зберігання продуктів.....	166
4.4.1. Назви посуду для зберігання та носіння рідини	166
4.4.2. Назви посуду для зберігання сипких продуктів.....	173
4.4.3. Назви посуду для зберігання сиру та заквашування овочів.....	174
4.5. Назви кухонних предметів	177
4.5.1. Назви кухонного начиння для тертя, розтирання,	

нарізування, збивання, набирання, проціджування та ін.	177
4.5.2. Назви предметів для виготовлення виробів із тіста	186
4.5.3. Назви кухонних предметів для миття посуду	191
Висновки до розділу 4	192
Висновки	194
Список використаних джерел.....	199
Додатки	226
Додаток А. Карти	226
Додаток Б. Діалектні назви про їжу, страви та напої.....	250

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ар. – арабське	пн.кит. – північнокитайське
бат. – батюцьке	пд.лемк. – південнолемківське
б.н.пп. – більшість населених пунктів	пн.пдл. – північнопідляське
бойк. – бойківське	пол. – польське
бук. – буковинське	поліс. – поліське
гр. – грецьке	пор. – порівняй
гуц. – гуцульське	пров. – провансальське
двнім. – давньоверхньонімецьке	псл. – праслов'янське
див. – дивись	рум. – румунське
дінд. – давньоіндоєвропейське	свнім. – середньоверхньонімецьке
діал. – діалектне	сгр. – середньогрецьке
дісл. – давньоісландське	слат. – середньолатинське
ЗА – записи автора	слц. – словацьке
закарп. – закарпатське	ст.укр. – староукраїнське
зх.поліс. – західнополіське	сх.под. – східноподільське
іт. – італійське	сх.поліс. – східнополіське
к. – карта	сх.слоб. – східнослобожанське
каз. – казахське	сх.степ. – східностепове
лат. – латинське	тс. – те саме
лемк. – лемківське	тат. – татарське
мн. – множина	тур. – турецьке
наддн. – наддністрянське	уг. – угорське
надс. – надсянське	укр. – українське
нар.-лат. – народнолатинське	у.н.пп. – усі населені пункти
нвнім. – нововерхньонімецьке	фр. – французьке
нгр. – новогрецьке	холм. – холмське
нім. – німецьке	

СПИСОК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ЇХ СКОРОЧЕНЬ

АВ – Арламівська Воля Мостиського р-ну

Бл – Біличі Старосамбірського р-ну

Блз – Болозів Старосамбірського р-ну

Бр – Боратичі Мостиського р-ну

Брш – Боршевичі Старосамбірського р-ну

ВБ – Воля Баранецька Самбірського р-ну

ВМ – Воля Малнівська Мостиського р-ну

Вл – Велике Старосамбірського р-ну

Вр – Вербляни Яворівського р-ну

Врб – Вороблячин Яворівського р-ну

Вт – Воютичі Самбірського р-ну

Гб – Губичі Старосамбірського р-ну

Гд – Годині Мостиського р-ну

Гр – Гіркани Жовківського р-ну

Грд – Городисько Старосамбірського р-ну

Гс – Гусаків Мостиського р-ну

Дв – Дев'ятир Жовківського р-ну

Двг – Довгомостиська Мостиського р-ну

Дм – Дмитровичі Мостиського р-ну

Зв – Зав'язанці Мостиського р-ну

Зл – Залужжя Яворівського р-ну

Зр – Зарубани Яворівського р-ну

Кн – Княжпіль Старосамбірського р-ну

Кнв – Конів Старосамбірського р-ну

Кр – Краковець Яворівського р-ну

Крк – Крукеничі Мостиського р-ну

Кт – Коти Яворівського р-ну

Ктн – Катина Старосамбірського р-ну
Мж – Міженець Старосамбірського р-ну
Мк – Малі Мокряни Мостиського р-ну
Мн – Монастирок Жовківського р-ну
Мш – Мишлятичі Мостиського р-ну
Нк – Наконечне Перше Яворівського р-ну
Ост – Острожець Мостиського р-ну
Пдг – Підгать Мостиського р-ну
Пдл – Підліски Мостиського р-ну
Плн – Поляна Старосамбірського р-ну
Пр – Передвір'я Яворівського р-ну
Прд – Передільниця Старосамбірського р-ну
Прл – Прилбичі Яворівського р-ну
Пт – Потелич Жовківського р-ну
Птн – П'ятниця Старосамбірського р-ну
Рг – Рогізно Яворівського р-ну
Рж – Рожеве Старосамбірського р-ну
Ск – Скелівка Старосамбірського р-ну
См – Смолин Яворівського р-ну
Ср – Середкевичі Яворівського р-ну
Ст – Старичі Яворівського р-ну
Стр – Старява Мостиського р-ну
Тр – Терновиця Яворівського р-ну
Трн – Тернава Старосамбірського р-ну
Цк – Циків Мостиського р-ну
Чр – Чернява Мостиського р-ну
Чрч – Черчик Яворівського р-ну
Шк – Шкло Яворівського р-ну
Шм – Шумина Старосамбірського р-ну

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Арк. — Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Григорій Аркушин. — Луцьк : Вежа, 2000. — Т. 1–2.
- АУМ — Атлас української мови : у 3 т. / [ред. кол. : І. Г. Матвіяс (голова), Я. В. Закревська та ін.] — К. : Наук. думка, 1984–2001. — Т. I–III.
- АГН — Онишкевич М. Атлас говорів Надсяння та суміжних земель (рукопис) (зберігається у відділі української мови Ін-ту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів). — 216 к.
- АУГН — Рігер Я. А. Атлас українських говірок Надсяння (рукопис) / Януш А. Рігер. — Львів (зберігається у відділі української мови Ін-ту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів).
- Верх. Б — Верхратський І. Говір Батюків / Іван Верхратський // Записки наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1912. — Т. XV. — 310 с.
- Верх. Д — Верхратський І. Про говор долівський / Іван Верхратський // Записки наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1900. — Т. XXXV–XXXIV. — с. 11–27.
- Верх. Л — Верхратський І. Словарець / Іван Верхратський // Верхратський І. Говор галицьких лемків. — Львів, 1902. — С. 388–489.
- ГГ — Гуцульські говірки: Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. — Львів : Ін-т українознавства НАНУ. — Львів, 1997. — 232 с.
- Горбач Б — Горбач О. Південно-буковинська гуцульська говірка с. Бродина, пов. Радівці Румунія / Олекса Горбач // Горбач О. Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. — Мюнхен, 1997. — С. 135–238 (Фотопередрук).
- Горбач Д — Горбач О. Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща) / Олекса Горбач // Діалектологічні студії 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко,

- Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 454–488.
- Горбач Н — Горбач О. Словник говірки села Негостина (Румунія) / Олекса Горбач // Діалектологічні студії 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 422–453.
- Грицак — Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (Вівчарство у текстах). – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 320 с.
- Гоца — Гоца Е. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Еріка Гоца ; [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с. : іл.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982. – 2012.
- Т. 1 : А – Г / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 1982. – 632 с.
- Т. 2 : Д – Копці / [укл. : Н. С. Родзевич та ін.]. – 1985. – 572 с.
- Т. 3 : Кора – М / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 1989. – 552 с.
- Т. 4 : Н – П / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 2003. – 656 с.
- Т. 5 : Р – Т / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 2006. – 704 с.
- Т. 6 : У – Я / [укл. : Г. П. Півторак та ін.]. – 2012. – 568 с.
- ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1978–1991. – Т. I–VII.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков / [под ред. О. Н. Требачева]. – Москва, 1974–2010. – Вып. 1–36.
- Козій — Козій Н. Говірка містечка Олешичі на Любачівщині / Н. Козій // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008 – С. 208–219.
- ЛАЗО I, II — Дзензелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). / Й. Дзензелівський. – Ужгород, 1958, 1960. – Ч. I–II.

- ЛАЗО III — Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області України (Лексика) / Й. Дзендзелівський — Ужгород, 1993. — Ч. III.
- ЛАСС — Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Т. 1.: Назви страв, посуду і кухонного начиння. — Братіслава ; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1981. — 211 с.
- Лис. — Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. — К. : Наукова думка, 1974. — 260 с.
- Матіїв — Матіїв М. Д. Словник говірок Центральної Бойківщини / М. Д. Матіїв. — К. — Сімферополь : Ната, 2013. — 602 с.
- МСГГ — Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Юрій Піпаш, Борис Галас. — Ужгород, 2005. — 266 с.
- МССГ — Загнітко Н. Матеріали до словника українських східностепових говірок (назви їжі) / Н. Загнітко // Лінгвістичні студії / [укл. А. Загнітко та ін.]. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — Вип. 16. — С. 297–303.
- Негрич — Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березові / Микола Негрич. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. — 224 с.
- Онишк. — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / Онишкевич М. Й. — К. : Наук. думка, 1984. — Ч. 1–2.
- Пиртей — Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / П. С. Пиртей ; [упоряд. і підгот. до друку Є. Д. Турчин]. — Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. — 364 с.
- Пшеп. — Пшепюрська-Овчаренко Марія. Надсянський говір. Слівник / Марія Пшепюрська-Овчаренко // Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння. — Перемишль, 2007. — С. 184–210.
- Саб. — Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. — Ужгород : Ліра, 2008. — 480 с.

- СБГ — Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. — Чернівці : Рута, 2005. — 688 с.
- СГГРЯ — Астаф'єва М. М. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова : у 4-х книгах / М. М. Астаф'єва, Г. В. Воронич. — Івано-Франківськ : Місто НВ. — Кн. 1. Скриптура перша : А — Ж. — 2014. — 516 с. + 8 іл.
- СПХ — Осташ Н. Словник діалектної лексики переселенців з Холмщини // Діалектологічні студії. 4: Школи, постаті, проблеми / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. — С. 355–378.
- ССГ — Бичко З.М. Словник діалектної лексики села Грабовець Стрийського р-ну Львівської області : матеріали до вивчення курсу «Українська діалектологія» / З. М. Бичко. — Львів : ЛДУ, 1992. — 28 с.
- ССС I — Осташ Р., Осташ Л. Словник говірки села Стриганці Тисменицького району Івано-Франківської області / Роман Осташ, Любов Осташ // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. — С. 347–410.
- ССТ — Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині / Є. Д. Турчин. — Львів : Українська академія друкарства, 2011. — 384 с.
- СУМ — Словник української мови : в 11 т. / [ред. кол. : І. К. Білодід та ін.] / АН УРСР. — К. : Наукова думка, 1970–1980. — Т. I–XI.
- СУМ^{14–15} — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / [ред. кол. : Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький та ін.]. — К. : Наукова думка, 1977, 1978. — Т. 1–2.
- СУМ^{16–17} — Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / [відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало, Г. Войтів]. — Львів, 1994–2013. — Вип. 1–16 (видання не завершене).
- Турч. — Турчин Є. Назви їжі на Східному Поліссі / Є. Д. Турчин. — Львів : Українська академія друкарства, 2012. — 347 с.

- Фасм. — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер ; [пер. с нем. и доп. О. М. Трубачёва]. — 2-е изд. — Москва : Прогресс, 1986–1987. — Т. I–IV.
- Шило — Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 288 с. — (Серія «Діалектологічна скриня»).
- Brückner — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. — Kraków. — 1927. — 806 s.
- SGP — Karłowicz J. Słownik gwar polskich / J. Karłowicz. — Kraków. — 1900–1911. — Т. I–IV.

ВСТУП

Дослідження лексичного складу українських говорів дотепер залишається одним із важливих завдань діалектології, адже лексика акумулює процеси культурних та економічних змін, а водночас зберігає архаїчну семантику і структуру. У цьому контексті вивчення говірок, які внаслідок політичних процесів утратили цілісність ареалу, набуває особливого значення. Актуальною є низка питань, серед яких: як відбувається збереження характерних говіркових рис та чи піддається уже «зредукований» говір значним змінам під впливом сусіднього говору й літературної мови. Саме ці процеси простежено на надсянсько-наддністрянському суміжжі на матеріалі назв їжі та кухонного начиння.

Ареал надсянських говірок, який залишився у складі України в період після Другої світової війни, був важкодоступним для дослідника, адже територія належала до радянської прикордонної смуги. Це спричинило okazionalnість вивчення досліджуваного обширу, а отже, і незначну кількість студій про говірки Надсяння.

Діалектне суміжжя – особлива зона функціонування мови, територія, для якої характерні постійні процеси інтерференції на різних мовних рівнях. Аналіз матеріалу, зібраного експедиційно-польовим методом, і теоретичні узагальнення відображено у працях П. Гриценка [64; 66; 67], Л. Дикої [88; 89; 90], О. Жвавої [93; 95; 96], О. Костів [116], Л. Коць-Григорчук [119], Г. Мартинової [136–138], В. Михайленка [139], Л. Рябець [174], Т. Тищенко [180], Л. Фроляк [192], Н. Хібеби [195], Н. Шеремети [209], Т. Щербини [213; 214] та ін.

Діалектна лексика привертає увагу дослідників у різних аспектах, часто такі студії присвячено описові тематичних груп лексики, зокрема сільськогосподарської (П. Гриченко [65], Й. Дзензелівський [87] та ін.), побутової (К. Глуховцева [48; 49], Г. Мартинова [137] та ін.), обрядової (М. Бігусяк [13], В. Конобродська [114], І. Магрицька [131], Т. Тищенко [181], Н. Хібеба [194], Л. Хомчак [Хомчак 201] та ін.), міфологічної (Н. Хобзей [196]),

медичної (Я. Вакалюк [23], М. Никончук [140], О. Никончук [140], В. Мойсієнко [140] та ін.), пастухування (Т. Ястремська [218]), назв одягу (Г. Березовська [4], Г. Гримашевич [62] та ін.), назв рослин (І. Гороф'янюк [61], Я. Закревська [104], Т. Кукса [120], Р. Омельковець [142], М. Поїстогова [158], І. Сабадош [175], М. Ткачук [182] та ін.) тощо.

Тематичну групу лексики «Назви їжі» детально вивчено у східнополіських (Є. Турчин [185]), східностепових (Н. Загнітко [100]) та буковинських (Л. Борис [16]) говірках. Виявлено також тенденцію аналізувати вказану групу лексики в комплексі із суміжною тематичною групою – «Назви кухонного начиння». Грунтовні дослідження цих тематичних груп здійснено на матеріалі південнолемківських (З. Ганудель [42]), закарпатських (Е. Гоца [73]), східнослобожанських (М. Волошинова [32]) говірок.

Їжа є елементом не лише матеріальної, а й духовної культури народу. Інноваційні процеси в суспільстві впливають на традиційну культуру, вносячи корективи й у сферу харчування. Сучасні різкі зміни у харчуванні призводять до архаїзації традиційної лексики досліджуваних груп, до появи ряду нових назв. З огляду на це фіксація діалектної лексики, зокрема на електронних носіях, уведення її до наукового обігу та різноаспектний аналіз залишаються важливими завданнями діалектологів.

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою у спеціальних працях, присвячених процесам назовництва в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, описові складу та визначенню ареалу поширення лексики тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Українська історична та діалектна лексикологія і лексикографія» (шифр 0108U010868).

Мета дисертації – дослідити склад, шляхи формування та ареальну поведінку лексики, що належить до тематичних груп «Назви їжі», «Назви кухонного начиння» в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- зафіксувати лексику тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя;
- проаналізувати історію вивчення надсянських та наддністрянських говірок; подати фонетичні, морфологічні й лексичні особливості цих говірок;
- здійснити аналіз семантичних зв'язків у межах тематичних груп та змін у семантиці номінативних одиниць;
- відзначити місце і значення слов'янських та власне українських назв у тематичних групах «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння»; схарактеризувати шляхи проникнення та засвоєння запозичень;
- з'ясувати основні принципи мотивації назв їжі та кухонного начиння в досліджуваних говірках;
- виявити міждіалектні зв'язки лексики надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя з лексикою інших говорів української мови, передусім південно-західного наріччя;
- дослідити географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого ареалу.

Об'єкт дослідження – діалектна лексика на позначення їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.

Предмет дослідження – семантична структура, походження та ареальна диференціація лексики тематичних груп «Назви їжі», «Назви кухонного начиння» у говірках надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя.

Основними **методами дослідження** є *експедиційно-польовий* (фіксація діалектного матеріалу), *описовий* (систематизація та інтерпретація зібраного матеріалу), *зіставний* (виявлення спільного й відмінного в системі лексики харчування говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя та інших говорів української мови), *соціолінгвістичний* (аналіз чинників, що вплинули на формування мовної особистості респондента), *лінгвогеографічний* (вивчення просторової поведінки аналізованих мовних одиниць).

Джерельною базою дисертації слугували експедиційні записи автора, здійснені за спеціально розробленою програмою впродовж 2008–2009 років у 56 населених пунктах Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського та Жовківського районів Львівської області. У роботі використано матеріали лінгвістичних атласів, діалектних, історичних та загальномовних словників, а також збірників текстів.

Динамічні процеси в лексиці харчування досліджуваного ареалу простежено з використанням лексикографічних та лінгвогеографічних джерел, зокрема праць І. Верхратського (кінець XIX – початок XX ст.), М. Пшеп'юрської (30-ті роки XX ст.), Я. Рігера (за матеріалами С. Грабця, 30-ті роки XX ст.), Г. Шила (60–80-ті роки XX ст.), М. Онишкевича (60-ті роки XX ст.) та ін.

Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що:

– *уперше* комплексно досліджено лексику тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, здійснено семантичний аналіз, визначено походження назв, виявлено їх поширення, а також відношення досліджуваної лексики до відповідної лексики інших говорів української мови;

– *удосконалено* класифікацію лексики в межах досліджуваних тематичних груп;

– *набуло подальшого розвитку* дослідження семантичної структури діалектної лексики харчування, вивчення лексики українських говорів у структурно-семантичному, етимологічному, ареальному аспектах.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні теорії діалектотворення, у простеженні закономірностей збереження та архаїзації лексичного складу говірок, у виявленні особливостей просторової поведінки лексики, пов'язаної із традиційною культурою.

Практичне значення дисертації виявляється в розширенні емпіричної бази діалектологічних досліджень, уведенні до наукового обігу фактичного матеріалу, який може бути використаний для укладання «Атласу надсянського говору», «Атласу наддністрянського говору», «Лексичного атласу української мови»,

«Словника надсянського говору», «Словника наддністрянського говору», «Словника українських говорів». Матеріали дисертації можуть бути застосовані в лінгводидактиці вищої школи, а також можуть слугувати базою для опрацювання відповідних тем із краєзнавства. Збережені на цифрових носіях діалектні тексти, подані в додатках, зможуть доповнити загальнонаціональну базу даних, що містить аудіозаписи українського діалектного мовлення, а також стануть підставою для вивчення говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя й на інших структурних рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійно проведеного наукового дослідження. Усі наукові праці з теми дисертації написані без співавторства.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено на засіданнях відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, на науковому семінарі Ради молодих учених Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, 2016). Основні положення роботи викладено в доповідях на міжнародних наукових конференціях: «Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі» (до 100-річчя від дня народження професора Ф. Т. Жилка, Київ, 2008), «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії», присвяченій 100-річчю від дня народження М. А. Грицака (Ужгород, 2008), «Західнополіські говірки в просторі та часі» (Луцьк, 2010), «Північноукраїнське наріччя в історії української мови» (Житомир, 2010); на всеукраїнських конференціях та семінарах: «Говори південно-західного наріччя у слов'янському контексті» (Львів, 2008), «Інтерференція та запозичення в діалектах» (Львів, 2009), «Традиції та новаторство в сучасних діалектологічних студіях» (Львів, 2012), «Україна протягом століть. Карпатський регіон: історія, мова, культура» (Горлице, Польща, 2012), «Пам'ятки української мови: стилі та жанри» (Львів, 2015), на конференції молодих діалектологів «Gwara – język mieszkańców wsi» (Obrzycko, 2009); на засіданнях Мовознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка (Львів, 2009–2016).

Публікації. Різні аспекти досліджуваної теми висвітлено в 10 публікаціях, 4 з яких опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 2 – у закордонних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, списку обстежених населених пунктів та їх скорочень, списку джерел ілюстративного матеріалу та їх умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації – 370 с., із них 198 с. – основного тексту. Додатки викладено на 145 с.

РОЗДІЛ 1

НАЗВИ ЇЖІ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Етнографічні та лінгвістичні праці про назви їжі та кухонного начиння

Назви їжі – важлива та невід’ємна частина лексичного складу кожної мови. Вони віддавна цікавлять учених; звісно ж, ці студії мають різноаспектний характер. Досліджувати слова на позначення їжі в межах етнографічних розвідок почали ще в ХІХ ст. Це були і принагідні зацікавлення, і вичерпні наукові праці, як, наприклад, докторська дисертація М. Сумцова «Хліб в обрядах та піснях» (1885 р.) [178].

Серед етнографів, які активно фіксували, описували особливості вживання їжі, зокрема в обрядовому контексті, – плеяда вчених Наукового товариства ім. Шевченка. На сторінках його етнографічних збірників дописувачі-ентузіасти та відомі науковці публікували зібрані перлини народної мудрості. Деякі томи видань репрезентували назви народної їжі в широкому контексті українських діалектних ареалів південно-західного наріччя (зокрема мовного простору Галичини). У ХVІІІ томі «Матеріалів до української етнології» уміщено записи О. Яворського, А. Чичули, Д. Великановича, А. Онищука, Б. Заклинського, І. Голубовича, П. Коненка та ін.

Щоденні і святкові страви лемків Горлицького повіту описав О. Яворський та подав рецепти приготування деяких із них; підставою для такого аналізу стали власні записи автора в с. Маластів [215].

Ареал бойківських говірок став об’єктом дослідження А. Чичули, яка опублікувала розвідку про щоденні та обрядові страви мешканців Дрогобиччини, що готували на весілля; саме тому можна проаналізувати їх символічну вагомість [207]. Ще одна праця цього тому, що репрезентує бойківські говірки, – «Народна пожива в Турчанському повіті» Д. Великановича, у якій на прикладі однієї говірки (с. Ільник) вміщено перелік та проаналізовано різні назви обідніх страв [26].

Матеріали з гуцульських говірок записали та опублікували А. Онищук із Надвірнянського повіту та Б. Заклинський із Косівського повіту [103; 146]. Назви обрядових страв стали предметом дослідження П. Коненка на підставі авторських записів у Скалатському повіті [113].

Важливою для сучасного діалектолога є стаття І. Голубовича [55] про народну їжу на Покутті, адже покутські говірки ще й сьогодні є малодослідженими. Семантику діалектизмів автор подав у виносках. Окремо описано харчування дітей та хворих. І. Голубович також виклав перелік страв і продуктів, які сприяли лікуванню конкретних хвороб. Суттєвим для згаданих праць, опублікованих у XVIII томі «Матеріалів до української етнології», є те, що автори прагнули записати матеріал за єдиним принципом: щоденну їжу поділено на таку, яку вживали у скромні та в пісні дні; у більшості текстів описано також напої. Деякі студії містять народні уявлення про вогонь, про корисність чи шкідливість продуктів та страв.

Серед видань Наукового товариства ім. Шевченка – й інші праці, зокрема «Народна пожива і спосіб її приправи у Східній Галичині» В. Гнатюка [52], підставою для якої стали записи автора у с. Пужники. Дослідник поділив страви на рослинні, «змішані» та м'ясні, увагу зосереджено також на описові приготування грибів, молочних продуктів, напоїв тощо. Аналізуючи зібраний матеріал, учений зазначив, що згадувані страви, із деякими відмінностями в назвах або у способі їх приготування, споживають на всьому Покутті та Поділлі. Короткий опис найуживаніших гуцульських страв та назви, поширені на цій території, зафіксував В. Шухевич у першому томі «Гуцульщини», яка також увійшла до серії видань НТШ [212].

Серед публікацій про харчування гуцулів вагомою є праця діалектолога І. Панькевича «Гуцульські страви» [156].

Із-поміж сучасних етнографічних студій про харчування в різних регіонах Західної України вирізняються дослідження Т. Гонтар [56; 57; 58], зокрема монографія «Народне харчування українців Карпат» [56], у якій описано харчові продукти, їхню обробку, домашній посуд та начиння, щоденну, святкову та

обрядову їжу горян XIX – першої третини XX ст., а також зміни в сучасному харчуванні.

Чимало етнографічних розвідок присвячено хлібові. Походження та джерела вчиненого хліба в українців детально описав М. Глушко [51]. Подільські обрядові хліби висвітлено у монографії С. Творун [179]. Обрядовий хліб-калач став предметом дослідження Л. Герус [46]. Хліб в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків вивчила Л. Болібрех [14]. Відповідники поминальної страви «коливо» у календарній обрядовості с. Сороцьке Тербовлянського р-ну Тернопільської обл. проаналізував В. Конопка [115].

Продовженням таких ґрунтовних етнографічних студій є дисертація А. Зюбровського «Народні традиції випікання хліба українців південно-західного історико-етнографічного регіону наприкінці XIX – на початку XXI ст.» [110].

Важливість таких публікацій очевидна, адже назви їжі, зокрема й обрядової, – один із найконсервативніших пластів народної культури, тому ще й сьогодні експлоратор часто фіксує слова з давнього лексичного фонду. Особливе різноманіття найменувань засвідчено в українських архаїчних говірках, ареали поширення яких – південно-західне та північне наріччя.

Потребу фіксувати лексику, пов'язану із назвами їжі та напоїв, діалектологи усвідомили давно, тому й залучали до питальників позиції, які б виявляли таке назовництво. Однак спеціальні праці, присвячені цій групі лексики, з'явилися у середині минулого століття. Зокрема в той час увагу дослідників привернуло полонинське пастухування та назви продуктів, які виготовляли на полонинах. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах записав і проаналізував Й. Дзендзелівський. Учений виявив у досліджуваній групі лексики значну кількість румунізмів, хоча активно вживаними є вузьколокальні діалектизми, утворені на власному говірковому ґрунті [84]. Матеріали про вівчарство загалом і про назви вівцепродуктів зокрема зацікавили іншого закарпатського дослідника – М. Грицака, однак зібрані й опрацьовані ще 1956 року записи про полонинське вівчарство опубліковано щойно 2008-го [Грицак]. Серед текстів є й розділ «Назви, пов'язані з виготовленням

молокопродуктів» [Грицак, с. 133–189]. Аналіз назв молокопродуктів у традиційному гуцульському пастухуванні і за давніми матеріалами, і за сучасними експедиційними записами здійснила Т. Ястремська, покласифікувавши лексичний матеріал за групами: «Назви сиру», «Назви сироватки», «Назви інших молокопродуктів» [218]. Назви страв у закарпатських говорах входять у коло зацікавлення М. Бубряк [21; 22].

Перелік праць, присвячених назвам їжі в говірках карпатського ареалу, доповнюють студії Е. Гоци [70–81]. Аналізуючи тематичну групу назв їжі, дослідниця наголошує, що ядро цієї лексики становлять давні назви, успадковані українською мовою із праслов'янської, наприклад *хл'ін*, *квас*, *колáč*, *мáсло*, *мука́*, *окр'ін*, *сметáна*, *сир*, *пир'іх*, *к'істо* (*т'істо*) [72, с. 184], а більшість записаних у говірках Карпат назв відома й іншим українським говорам [72, с. 184].

На підставі дисертації Е. Гоци [73] опубліковано монографію «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [Гоца]. У книзі здійснено етимологічний, словотвірний та лінгвогеографічний аналіз назв їжі та кухонного начиння. У межах розділу «Номінація їжі й напоїв» Е. Гоца виокремлює підрозділи: «Загальні назви їжі та лексика, пов'язана з часом споживання їжі», «Назви хлібних та інших виробів з тіста», «Номінація страв з інших рослинних продуктів», «Найменування їжі тваринного походження», «Назви рідких страв, напоїв і приправ».

Важливість дослідження Е. Гоци значною мірою підвищують лінгвістичні карти: у монографії подано 134 атомарні та 23 зведені лінгвістичні карти.

Авторка стверджує, що на підставі 208 ізоглос, які представлені на зведених картах, весь досліджуваний діалектний континуум досить виразно поділяється на чотири основні групи говірок: закарпатські, бойківські, гуцульські і буковинські [Гоца, с. 133]. Межу між закарпатськими та бойківськими й гуцульськими говірками дослідниця проводить із заходу на схід в основному по Карпатському хребту і вздовж річки Шопурка, зауважуючи, що є певні зміщення то на північ, то на південь. Е. Гоца доходить висновку, що межа між бойківськими та гуцульськими і між гуцульськими та буковинськими говірками дуже невиразна й

характеризується великою кількістю перехідних говірок [Гоца, с. 133]. Окрім цього, отримані результати картографування дали змогу дослідниці здійснити членування кожного з досліджуваних говорів.

Вагоме місце серед праць про назви досліджуваної групи лексики посідають студії З. Ганудель: лексикологічні [42; 43; 226] та лінгвогеографічна [ЛАСС]. Об'єкт спостереження дослідниці – говірки Південної Лемківщини. Й. Дзендзелівський, оцінюючи працю З. Ганудель, писав, що робота «дає нову широку важливу інформацію про одну з найцікавіших груп говорів української мови та про міжмовну інтерференцію в південно-західній частині Українських Карпат» [85, с. 6].

Рослинні продукти в харчуванні мешканців Східної Словаччини та їхні назви привернули увагу етнографа С. Діллнбергер [91]. Авторка наголошує: «В сучасних сільських колективах виявлено, що всупереч існуванню традиційних явищ вкорінюються нові елементи у формі не тільки промислово виготовлюваних харчових продуктів, але й засвоєних нових рецептів. Цей тренд можна обґрунтовано очікувати, що буде й надалі продовжуватись. З розвитком економіки, технічним прогресом, урбанізацією і зростанням матеріального добробуту міняється не тільки структура вживаних продуктів, але й їх якість та смак» [91, с. 133].

Назви їжі, напоїв та кухонного начиння стали предметом лінгвогеографічного опису першого тому «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» З. Ганудель [ЛАСС].

У «Лінгвістичному атласі українських говорів Закарпатської області УРСР» Й. Дзендзелівського [ЛАЗО I–III] лексиці харчування присвячено карти 61–64, 73 (ч. I), 164–171, 186–192, 195 (ч. 2); 332–334, 352–356, 367–368 (ч. 3). У коментарях часто подано етимологію слова, а також фразеологізми, загадки, до складу яких вони входять.

Лексика на позначення їжі, напоїв та способів їх приготування багато представлена у «Атласі лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських

говорах Закарпатської області УРСР» П. Лизанця [129, к. 391–473, 497–502, 507–514].

Назви їжі та продуктів харчування представлено на картах «Атласу української мови» [АУМ I–III]. Скартографовано лексеми зі значенням ‘борошно’, ‘картопля’, ‘кукурудза’, ‘гриби’, ‘окраєць (хліба)’, ‘кусок (хліба)’. Значно ширше в Атласі представлена тематична група назв посуду. Це зокрема, назви для діжки (на воду в хаті), діжі (на тісто), кухля, кварта (пити воду), глечика на молоко й воду, кочерги, рогача, обичайки (обода у ситі) тощо.

Лексика на позначення виробів із тіста, особливо в обрядовому контексті, цікавила багатьох учених: уже згаданих М. Сумцова [178], З. Ганудель [43], Е. Гоцу [78] та ін. Зокрема Г. Гузар (Г. Мазур) проаналізувала назви хлібних виробів, які печуть та вживають в обрядах на Бойківщині та Гуцульщині [68; 133], О. Новіцька – назви хлібних виробів у говірках Підгаєччини [140], а О. Сімович розкрила символічне значення слова *хліб* в українській мові [176].

Назви їжі та напоїв займають окремий розділ у монографії З. Бичка «Діалектна лексика наддністрянського говору» [5]. Назви весільних страв та напоїв, а також традиційного весільного хліба, які поширені у бойківських говірках, зафіксувала й детально проаналізувала Н. Хібеба [194, с. 181–192]. Об’єктом дослідження Н. Хобзей стали слова, що позначають галицькі страви [197]. С. Яценко на підставі лексикографічних джерел дослідив гуцульські кулінарні назви [219].

Стосовно вивчення назв їжі в говірках північного наріччя, варто зазначити, що досліджувана група лексики була об’єктом лінгвогеографічного аналізу ще в атласі Ю. Тарнацького 1939 року, що репрезентує Полісся, – четвертому слов’янському лінгвістичному атласі, який Й. Дзенделівський вважав визначним досягненням слов’янської діалектології першої третини ХХ ст. [85, с. 6]. Назви їжі в атласі подано у сьомому розділі. На лексичних картах скартографовано слова зі значеннями ‘страва’, ‘перепічка’, ‘картопляна каша’, ‘куліш’, ‘молозиво’, на семантичній подано значення слова *оброк*. Й. Дзенделівський підтримував думку

Ю. Тарнацького про те, що такі репрезентанти культури, як рільництво, тваринництво, їжа виявляють сильну тенденцію до збереження [85, с. 7].

Грунтовний аналіз назв їжі на Поліссі здійснила Г. Вештарт – автор розділу про назви їжі у книзі «Лексика Полесья» [28]. Текст має форму лексикографічного опису. Після інваріанта реєстрового слова наведено фонетичні варіанти, зазначено населені пункти, у яких зафіксовано лексему, подано значення, а також ілюстративний матеріал та ін. До цього розділу увійшли назви страв, назви хлібних виробів, назви молочних і овочевих продуктів та виробів із них, загальні назви їжі; слова, що позначають дії і поняття, пов'язані із процесом приготування їжі; слова, на позначення якості та властивості їжі. Дослідження назв їжі в мовному просторі Полісся Г. Вештарт продовжила у праці «Назвы ежы», опублікованій у книзі «Лексіка Палесся ў прасторы і часе» [27], проаналізувавши властиві поліському ареалові назви процесу споживання їжі (залежно від часу), назви каш, молочних продуктів, хліба та його частин, деяких перших страв, сала та смальцю. Окрім ґрунтового аналізу досліджуваної лексики, у статті подано таблиці та карти, що надає праці додаткової цінності.

Лексиці харчування у східнополіських говірках присвячено дисертацію Є. Турчин [185], яка дослідила назви їжі, назви процесу споживання їжі залежно від часу, назви рослинної та тваринної їжі, а також назви розсолу в солених, мочених, квашених продуктах харчування. Результатом багатолітньої праці над вивченням східнополіських говірок стала монографія «Назви їжі на Східному Поліссі» [Турч.]. Важливе значення мають вміщені у додатках лінгвістичні карти, щоправда, подані без коментарів. Схарактеризувавши склад та семантичну структуру східнополіської лексики харчування, провівши паралелі з іншими українськими говорами, а також із говорами білоруської та російської мов, дослідниця зауважує, що у складі східнополіської лексики харчування виявлено значну кількість лексико-семантичних мовних явищ, які відбивають міжмовні (міждіалектні) українсько-білорусько-російські контакти [Турч., с. 174]. Багатий діалектний матеріал із Полісся уміщено у працях Є. Турчин про лексику, пов'язану з їжею, у загальноукраїнському контексті [183–184; 186–188 та ін.].

Різні аспекти вивчення тематичної групи «Назви їжі» у поліських говірках висвітлено у працях А. Майбороди (про назви страв із картоплі) [134], А. Плотникової (про назви їжі, яку отримували пастухи від господарів на початку і вкінці сезону випасання худоби та у свята календарного циклу) [157], В. Куриленка (про назви м'ясних продуктів у поліських говірках) [121], Г. Козачук (про назви страв та круп, запозичені з польської мови) [112] та ін.

Серед праць, присвячених назвам їжі та напоїв, варто згадати дисертацію С. Яценка «Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV–XVII століть» [220; див. також: 222].

Щодо вивчення назв їжі у говірках південно-східного наріччя, то тривалий час ця ніша була незаповненою. Останнім часом спостерігаємо поживлення в дослідженні цієї тематичної групи лексики у говірках південно-східного наріччя, зокрема з цієї теми захищено дві дисертації [32; 100]). У дослідженні Н. Загнітко «Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини» здійснено аналіз таких лексико-семантичних груп, як загальні назви їжі; назви круп і страв із них; назви страв з борошна; назви хліба та його частин; назви овочевих страв; назви молока та молочних продуктів; назви м'яса, жирів та приготовлених з них страв; назви їжі з яєць; назви їжі з риби; назви напоїв. За допомогою картографування дослідниця підтвердила спостереження інших учених щодо ареального членування східностепових говірок Донеччини [100, с. 9–10]. Н. Загнітко також підсумувала, що у словнику східностепових говірок виявлено елементи, що споріднюють говірки Донеччини із середньонадніпрянськими, нижньонадніпрянськими, слобожанськими говірками, рідше – із деякими північноукраїнськими, південно-західними українськими й південноросійськими говірками [100, с. 12]. Різні аспекти дослідження висвітлено у статтях Н. Загнітко [101; 102 та ін.].

Лексиці харчування у східнослобожанських говірках присвячено дисертацію М. Волошинової «Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках» [32] та численні статті [29–31; 33–41]. Базуючись на досвіді своїх попередників (Є. Турчин, Е. Гоца), всі страви

дослідниця поділяє за походженням на рослинні і тваринні. М. Волошинова стверджує, що більшість страв, посуду та кухонного начиння, уживані на обстеженій території, – здебільшого однослівні найменування, однак трапляються й описові двослівні (рідше трислівні), які можуть указувати на якісні властивості продуктів харчування; розмір реалії; продукт, який входить до складу страви; способи приготування страви; функційне призначення предмета; матеріал, з якого виготовлено реалію [32, с. 13]. Щодо динаміки в досліджуваній тематичній групі лексики, то поповнення лексичного фонду східнословобожанських говірок відбувається внаслідок зміни семантичної структури лексем – розширення, рідше звуження їх значення; завдяки дериваційним процесам; через наявність численних фонетичних та акцентуаційних варіантів лексем; у зв'язку із вторинною номінацією, а також унаслідок науково-технічного прогресу [32, с. 14–15].

Тематичну групу назв посуду здебільшого аналізують у комплексі з тематичною групою назв їжі, про що свідчать уже згадані праці З. Ганудель [ЛАСС], Е. Гоци [Гоца], М. Грицака [Грицак], Т. Ястремської [218]. Деякі назви посуду в говірках Закарпаття схарактеризував Й. Дзендзелівський [83]. Назви посуду і кухонного начиння в говірках Прикарпаття вивчала Я. Вакалюк [24; див. також: 25]. Назви посуду для зберігання, носіння та пиття молока та інших рідин у карпатських та суміжних говорах української мови вивчав М. Онишкевич [145]. Назви глиняного посуду стали предметом студії С. Литвиненко та Н. Хобзей [130]. Відзначмо також дослідження «Формування тематичної групи “Назви посуду” в українській літературній мові» Н. П'яст [166].

Отже, харчування українців насамперед стало об'єктом зацікавлення етнологів, поступово їхні розвідки ставали повнішими й уже відображали кулінарні вподобання мешканців окремих територій, більшу увагу було приділено назвам страв, часові, коли їх вживали тощо. У наш час спостерігаємо значне зацікавлення цією темою й етнологів, і мовознавців, зокрема захищено п'ять дисертацій про назви їжі в українських говорах, проте значну частину українського діалектного простору не охоплено такого типу дослідженням.

1.2. Стан дослідження надсянського та наддністрянського говорів

Надсянський говір є одним із найархаїчніших говорів української мови. Дослідження говору пов'язане насамперед з І. Верхратським, який 1900 року опублікував працю «Про говір долівський» [Верх. Д], описавши фонетичні та синтаксичні риси надсянського говору, найуживаніші словотвірні суфікси іменників, прикметників, дієслів, прислівників, граматичні форми самостійних частин мови. Окрім характеристики рис надсянського говору, дослідження містить «Словарчик», який налічує 1066 слів. Особливої вартості роботі додає розділ із діалектними текстами, які об'єднано під назвою «Кілька взорців бесіди долівської».

І. Верхратський першим виявив відмінність надсянських говірок від інших говорів південно-західного наріччя та виокремив їх як окрему групу говорів, давши їй назву. Згадану працю вчений починає з пояснення назви говору: «Дóлы місто Д о л и н я н и зовуть ся у західно-галицких руских гірняків жителі околиць Перемишля і Ярославля» [Верх. Д, с. 1]. Цей говір І. Верхратський зараховує до групи так званих «Билаків». Діалектолог так окреслив ареал поширення говору «Доли»: «На захід стикаючись з говором лемківським крок за кроком, поволі приймає бесіда долів прикмети лемківські, на північносхід поволі розпливає ся в говорі батюцьким і ополянським, на полуднево-сході ж у бойківським» [Верх. Д, с. 1].

І. Зілинський у праці «Дещо з фонетики українських говорів» на означення надсянського говору послуговується терміном І. Верхратського «Доли». Проте видно, що вчений не впевнений у коректності назви: «т.зв. говір Доли» [106] і вказує розташування говору: «в околицях Перемишля і Ярослава» [106, с. 9]. Дещо пізніше на невідповідність назви «Доли» вказувала й дослідниця надсянського говору М. Пшеп'юрська: «На південь і захід від Перемишля починаються вже підгірські околиці, замешкані населенням того самого діалекту, отже ні при чому тут назва “Долів”» [164, с. 91].

У 1923 р. В. Ганцов у праці «Діалектологічна класифікація українських говорів» [44] зробив спробу уточнити відомі на той час поділи української мовної

території. Учений виділив дві великі діалектні групи – північну і південну. У межах останньої виокремив говори південно-східні, або степові, і говори південно-західні. Через брак фактичного матеріалу В. Ганцов не зробив чіткого поділу на менші діалектні групи і не вказав території їх поширення. Мовознавець загалом прийняв поділ української мовної території на менші діалектні групи, який запропонував І. Зілинський, зауваживши, що всі карпатсько-угорські говори варто зарахувати до південно-західної групи, а не до північної, як вважав І. Зілинський. Отже, до південно-західної групи В. Ганцов зарахував такі говори: «карпатсько-угорсько-надсянські, наддністрянські (галицько-буковинсько-подільські) і галицько-холмсько-волинські (по верхів'ях Буга)» [44, с. 128]. У згаданій праці В. Ганцов вперше вжив термін «надсянські говори», який утвердився в мовознавчій науці з виходом праці І. Зілинського «Карта українських говорів з поясненнями» [107]. І. Зілинський «надсянські говори» вважав «огнивом» між говірками холмськими, лемківськими і бойківськими. Щодо різниці між надсянським та наддністрянським говором, то, на думку вченого, вона полягає у збереженні деяких архаїзмів, спільних із західнокарпатськими говорами [107, с. 7–8]. На карті вчений так визначив географічне поширення надсянського говору: південна межа доходить до населених пунктів Головецько і Чорна, південно-західна йде через Лесько, Загір'є, Сянік, далі тягнеться уздовж Сяну аж до Сіняви, на півночі доходить до Терногорода і Томашева, західна межа проходить між Самбором і Старим Самбором через Яворів до Рави-Руської. Вузькою смугою надсянський говір виступає на північ від Угнева.

Грунтовне дослідження надсянських говірок здійснила учениця І. Зілинського – М. Пшеп'юрська. У праці «Надсянський говір» (Варшава, 1938) дослідниця зазначила, що «над рікою Сяном і його допливами простягається найважливіша полоса нашого говору, де зосереджуються і найяскравіше виступають усі його сутні прикмети» [164, с. 91]. Дослідниця визначила, що надсянські говірки займають Ярославський, Перемиський, західну частину Мостиського, Яворівського й Любачівського повітів, а в Люблинському воєводстві – південну

частину Білгорайського повіту [164, с. 91]. Окрім окреслення меж надсянського говору та характеристики «пограничних говірок», М. Пшеп'юрська описує джерела вивчення надсянських говірок, характеризує становище надсянського говору серед сусідніх українських говорів, робить ґрунтовний аналіз фонетичних і морфологічних рис надсянського говору. Словотвору в надсянських говірках дослідниця приділила менше уваги, зважаючи на те, що це питання вивчав І. Верхратський [Верх. Д]. Як і праця І. Верхратського, студія М. Пшеп'юрської «Надсянський говір» містить діалектні тексти (39) різної тематики. Особливою цінністю монографії є «Слівник». Це друга лексикографічна праця про надсянський говір після «Словарчика» І. Верхратського [Верх. Д]. Словник М. Пшеп'юрської не є значним за обсягом, адже дослідниця дотримувалася диференційного принципу, поставивши за мету подати «слова неподибунані в літературній мові», а також полонізми, «щоб унагляднити їх ролі в надсянському говорі» [164, с. 184]. Завершує працю «Мапа надсянського говору» та пояснення до неї. На карті окреслено територію поширення поодиноких рис надсянського говору.

Праця М. Пшеп'юрської «На пограниччях Надсянського говору» (1954) містить короткий виклад матеріалу, що двома частинами було подано до видавництва напередодні Другої світової війни. У рукописах залишилося багато прикладів, окремих текстів і словник [165, с. 214]. Оpubлікована книга має розділи: «Фонетика», «Морфологія», «Лексика». Окрім цього, долучено карту «Пограниччя надсянського говору».

1986 року в Чикаго вийшла друком стаття М. Пшеп'юрської «Мова українців Надсяння» [163], у якій стисло наведено фонетичні, морфологічні та лексичні риси надсянського говору та подано кілька діалектних текстів. Водночас дослідниця зазначила, що через насильницьке виселення окупантами корінних мешканців Надсяння багатьох говірок, які вона дослідила у двох попередніх працях, вже не існує [163, с. 262].

Зазначмо, що стараннями Перемиського відділу «Об'єднання українців у Польщі» 2007 року вийшла книга «Мова українців Надсяння», у якій зібрано

згадані розвідки М. Пшеп'юрської про надсянський говір [163–165]. Автором вступної статті та науковим редактором видання є М. Лесів, у коло мовознавчих зацікавлень якого входять і надсянські говірки. Учений опублікував низку статей, присвячених мові мешканців Надсяння [122–128]. Спеціальний розділ про надсянські говірки подано в монографії М. Лесева «Українські говірки у Польщі» [125].

Важливим етапом у дослідженні надсянських говірок є публікація матеріалів з надсянського ареалу, які у 20–30-их рр. ХХ ст. зібрав І. Зілинський та його учні. Праця вийшла 1975 року завдяки старанням Й. Дзендзелівського та М. Карася [236].

Лінгвогеографічне вивчення надсянських говірок здійснив М. Онишкевич. Деякі аспекти роботи над атласом учений висвітлив у статтях «Атлас говорів Надсяння» [143] та «Атлас давніших говорів Надсяння і суміжних земель (АГН)» [144]. На жаль, авторові не вдалося опублікувати Атлас відразу після закінчення роботи над ним. Сьогодні працю М. Онишкевича готують до друку діалектологи відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. У передмові автор зазначає: «Атлас говорів Надсяння (АГН) та суміжних областей – специфічний регіональний атлас. Він охоплює найбільш висунену на захід українську етнічну групу говорів: в зоні північних Карпат – лемківські та в Прикарпатті – надсянські говори, а також частково територію південної Лемківщини (Словаччина) та частину бойківських і надсянських говорів на території України». Матеріал для картографування зібрано за спеціальною програмою (1200 питань) від переселенців, які до 1945 року мешкали на Надсянні [АГН]. Атлас складається із 216 карт із коментарями. У вступі автор подає загальні відомості про населення досліджуваного обширу, окреслює територію та мережу населених пунктів, описує методику картографування і коментування, подає тематику карт та фонетичну транскрипцію. У текстовій частині роботи також є мережа населених пунктів, список інформаторів, бібліографія, коментарі до карт, індекс.

Надсянські говірки стали предметом зацікавлення і польських діалектологів. Зокрема незабаром вийде друком «Атлас українських говірок Надсяння», який підготував Я. Рігер. Джерельною базою слугують діалектні записи С. Грабця, які вчений здійснив у 1938–1939 роках у 34 населених пунктах. Зазначмо, що 9 населених пунктів, зображених на карті, розташовані на сучасній українській території навколо Добромиля, яка є об'єктом нашого вивчення. Говірка с. Старява належить до нашої мережі обстежених населених пунктів. Атлас складається із 566 карт, 252 із яких – лексичні. Темам харчування та посуду присвячено 22 карти.

Матеріал із надсянського ареалу представлений у збірниках текстів «Говори української мови» [54], «Говірки південно-західного наріччя української мови» [53], «Українські говірки південно-західного наріччя» [189].

У наш час спостерігаємо зростання зацікавлення цим архаїчним говором як українських, так і польських мовознавців.

Найбільше праць присвячено лексиці надсянського говору. Словничок говірки містечка Олешичі уклав Н. Козій [Козій]. Важливою працею, яка засвідчує сучасний стан надсянського говору, є дисертація Л. Хомчак «Лексика родинної обрядовості надсянських говірок» [201]. Різні аспекти дослідження висвітлено у статтях [198–200; 202–206].

Весільну лексику у надсянських та наддністрянських говірках проаналізувала Н. Глібчук [47].

Н. Герасим дослідила прислівники у статті «До характеристики прислівників у надсянських говірках» [45] на підставі діалектних текстів із шести надсянських говірок, опубліковані в збірниках «Говірки південно-західного наріччя української мови» [53] та «Українські говірки південно-західного наріччя» [189].

Надсянські говірки стали предметом дослідження польських учених, зокрема Е. Рудольф-Зюлковської [234], Т. Колодинської [229] та ін.

Детальну історію дослідження надсянського говору викладено у працях М. Лесева [123, 125] та Л. Хомчак [199].

Щодо вивчення наддністрянських говірок, то зауважмо, що вперше назву «наддністрянські говори» вжив В. Ганцов у праці «Діалектологічна класифікація українських говорів» [44]. Наддністрянському говору діалектолог відводив значно більшу територію, ніж цей говір займає сьогодні. Учений вважав, що підставою для поділу наддністрянських говорів на галицькі і буковинсько-подільські є форми *просю, пустю, радю, гóни, прóси* 3 sing., тенденція до диспалаталізації *ц* і *с*, залишки м'якого *р'*, префікс *ві-*(=ви-) та *ін.*, «що в своїй сукупності характеризують тільки подільські, басарабські та буковинські говори» [44, с. 128]. Термін «наддністрянський говір» утвердився в мовознавчій науці з виходом праці І. Зілинського «Карта українських говорів» [107]. У дослідженні «Говір Батюків» на позначення цього говору І. Верхратський використав терміни «опільський», «ополянський» «поленьський» [Верх. Б, с. 1].

Вивченню наддністрянських говірок присвятили праці Я. Януб [227], Я. Рудницький [173; 233], К. Дейна [225], О. Горбач [59] та ін.

Вагомими є і праці К. Кисілевського про наддністрянський говір. Учений вважав, що «гніздо наддністрянського говору» охоплює околицю Рогатина, Ходорова, Миколаєва, Бібрки, Винник, Перемишлян, Бережан, Підгаєць, Бучача, Чорткова [111, с. 284]. Мовознавець вніс правки до карти І. Зілинського щодо розташування наддністрянського говору й окреслив його межі на півдні, південному заході, на заході та півночі. У статті подано карту наддністрянського говору. Дослідник також визначив особливості «наддністрянського гнізда». Про батюцький говір, який І. Верхратський вважав «підговором» опільського [Верх. Б, с. 1], К. Кисілевський писав, що він «стоїть ближче до надсянських перехідних говірок і самого Надсяння, ніж до наддністрянського говору» [111, с. 284].

Перша ґрунтовна праця про наддністрянський говір вийшла аж 1957 року. Це монографія Г. Шила «Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра» [211]. На підставі фонетичних, морфологічних і лексичних особливостей діалектний простір на північ від Дністра вчений ділить на середньонадбужанський (у західній частині Волині); південноволинський (у східній частині Волині і далі на схід); перехідні говори між південноволинськими

і наддністрянськими (північні райони Львівщини за винятком північної частини Сокальського, Лопатинського та Бродівського районів та деяких північних р-нів Тернопільщини)¹; наддністрянські говори (широка смуга в басейні верхнього Дністра до річки Збруч на сході); надсянський (західна частина Краковецького р-ну Львівської обл. та в Мостиському р-ні Дрогобицької обл.) говори [211]. Праця також містить історію вивчення південно-західних говірок на північ від Дністра, аналіз фонетики та морфології досліджуваних говірок. Автор здійснив порівняльний аналіз наддністрянських говірок із подільськими, південноволинськими, лемківськими, бойківськими, гуцульськими говірками та з полтавсько-київським діалектом. У книзі подано діалектні тексти різної тематики, а також короткий словник.

У студії Г. Шила «Із лексики говірок Верхнього Подністров'я і Побужжя» [210] проаналізовано деякі слова на позначення об'єктів матеріальної культури, подано дві карти південно-західних говорів на північ від Дністра. Досліджуваний матеріал дав вченому підстави зробити висновок, що між південно-волинськими та наддністрянськими говірками нема різкого переходу, а на їхній межі «витворилося пасмо перехідних говірок, в яких риси одних і других говірок зазублюються між собою» [210, с. 33].

2008 року опубліковано результат багаторічної праці дослідника – «Наддністрянський регіональний словник» [Шило]. Матеріал, що увійшов до словника, було зібрано впродовж 25 років у близько 500 населених пунктах. Укладач також використав матеріали надрукованих на той час праць про наддністрянський говір та записи працівників Інституту мовознавства ім. О. Потебні. У словнику подано ремісничу термінологію, назви реалій, їхніх частин, назви флори і фауни, назви явищ природи, абстрактну та загальноповсякденну лексику. За словами автора, словник дає багатий матеріал не тільки для вивчення лексики наддністрянського говору, відповідних системних явищ (омонімія, полісемія), а й для дослідження фонетики, словотвору, фразеології [Шило, с. 14]. Це єдина лексикографічна праця, яка охоплює матеріал з основної території

¹ Назви районів і областей подано за: [211].

поширення наддністрянських говірок. Окрім цього, до словника увійшла лексика з говірок перехідного типу, що має риси і наддністрянського, і суміжних говорів.

Опис фонетичної, морфологічної та синтаксичної систем говірок Брюховицького р-ну Львівської обл. здійснив П. Приступа [162]. Учений, зокрема, подав діалектні тексти, записані від респондентів різних вікових категорій [162, с. 114–143].

Праця Д. Бандрівського «Говірки Підбузького району Львівської області» [2] містить аналіз фонетичних, морфологічних та синтаксичних рис говірок Підбузького р-ну, карту Підбузького і суміжних р-нів та кілька діалектних текстів.

О. Горбач дослідив південнонаддністрянську говірку с. Романів Львівської обл. та уклав її словник [60], а також говірку с. Комарне [59].

Акцентологічні особливості наддністрянських говірок досліджував Д. Гринчишин [63].

Історією виникнення наддністрянського говору цікавився і Ф. Жилко. Дослідник, зокрема, зазначив: «Серед південно-західних діалектів наддністрянський виявився найбільш впливовим, його ареали мають тенденцію поширюватися на територію сусідніх діалектів» [99, с. 7]. Діалектолог вважав, що цьому сприяло те, що в другій половині XIX і на початку XX ст. він ліг в основу західноукраїнського (галицького) варіанта літературної мови [99, с. 7–8].

Вивченню наддністрянських говірок присвячені праці З. Бичка [6–11]. 2000 року вийшла монографія «Діалектна лексика наддністрянського говору» [5], у якій дослідник описав історію виділення і вивчення наддністрянського говору, провів паралелі між наддністрянською лексикою та лексикою сусідніх діалектів, подав системно-структурні відношення в наддністрянській лексиці.

Щодо коректності терміна «наддністрянський говір», серед діалектологів досі немає однастайності. Свого часу З. Бичко стверджував, що надавати перевагу слід назві «опільський говір», в основу якої покладено етнічний елемент чи принцип [7, с. 21]. Термін «наддністрянський говір» він називав неточним, бо «наддністрянський діалект, як відомо, займає лише терен верхньої течії Дністра»

[7, с. 22]. Ми поділяємо думку К. Кисілевського, який вважав назву «наддністрянський говір» більш виправданою, бо «вона відповідає природному розселенню давніх племен в околиці поблизу ріки або “води”» [111, с. 283]. Окрім цього, діалектні межі здебільшого не збігаються з етнографічними, тому немає потреби в калькуванні термінів.

Серед мовознавчих досліджень наддністрянського ареалу в історичному аспекті виокремимо дві дисертації з ономастики. Це робота І. Фаріон «Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви) [190] та В. Котович «Ойконімія Опілля XII–XX ст.» [117].

Сучасні наддністрянські говірки стали предметом ономастичних студій Р. та Л. Остахів [147–151 та ін.], а Н. Остах досліджувала лексику та фразеологію наддністрянського говору [152–154 та ін.].

Наддністрянські говірки і сьогодні привертають увагу дослідників. Відзначмо, зокрема, дисертацію І. Романини «Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі» [169] (2015), у якій, окрім детального аналізу власне діалектних текстів про чудесні події, окреслено риси наддністрянського говору на різних мовних рівнях; див. також: [167–168; 170–171].

Наддністрянські художні елементи в українській художній прозі дослідила Х. Стецик [177].

Наддністрянський говір на території сучасної Польщі досліджував М. Лесів [124].

1.3. Сучасний стан говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя

Проведений аналіз діалектних текстів з досліджуваного ареалу засвідчив перевагу надсянських рис у зоні діалектного суміжжя. Відзначено такі фонетичні особливості, як:

— артикуляція звука [а] (з *е*) як [е] (у наголошеній позиції) чи [і] (у ненаголошеній позиції) після м'яких і шиплячих приголосних: *йан'ч'еник*,

- ст'руш'і, 'каш'і, жин'тиц'і, мас'л'енка, 'ядерниц'і, па'тел'н'і, 'марл'і стіл'ниц'і, 'йід'ін'і, 'йіджен'е, пи'чен'і, на'чин'і, гур'н'е* (надс. і наддн.);
- звук [ы] на місці [*ы]: *'сырватка* (надс.);
 - перехід [*о] > [і] у частині говірок не завершений, тому на місці [о] спорадично фіксуємо [и]: *пиш'но* (надс.);
 - вживання *г'і, к'і, х'і* замість *ги, ки, хи*: *'пируг'і, бурач'к'і, 'к'ісле мулу'ко, 'пампу'х'і, 'цук'ір, цук'ір'ничка, 'нецк'і, куру'вайчик'і, пампу'х'і, к'ін'йа'ток, 'вис'іўк'і, па'л'ушк'і* (надс.);
 - укання у будь-якій позиції, зокрема й у кінці слова: *'т'істу, у'пал'інок, украєць, ук'рушок кулу'тушка, маку'г'ін, курувай'ц'і, 'гусучка, су'лотке, 'с'іту, 'т'істу, 'цукур, 'житу, Ук'сана* (надс. і наддн.);
 - поява на місці [j] епентетичних звуків [л] або [н]: *м'н'асо, дириу'л'аний боршч, м'н'ата 'бул'ба, 'с'імн'а, 'вимн'али* (надс., наддн.);
 - звукосполучення [вм] замість [вн] у слові *р'імне* 'рівне' (наддн.);
 - відсутність епентетичного [л] після губних приголосних і перед голосними: *'робйу* (надс.);
 - у частині говірок виявляємо вживання [г], [х] замість [в] у прийменниках та префіксах: *г'бочц'і, г ву'д'і, г'вечир, х п'йец* (надс.);
 - звук [л] в кінці складу (слова) переходить в [ў]: *'паўка, стіў* (надс., наддн.);
 - вживання протетичного [в]: *'воцит, вуп'латок, во'баринц'і, 'вобраз* (надс., наддн.);
 - диспалаталізація звуків [с], [ц] у суфіксах -с'к-, ц'к-: *укра'йін'скиї, пол'скиї* (надс., наддн.);
 - кінцевий твердий [ц]: *бу'хониц, за'виванец, гур'нец* (надс., наддн.);
 - диспалаталізація [р']: *бу'рак, ва'ру, ве'чера* (наддн.);
 - лабіалізація [а] (>a^o) перед [ў]: *пхоў, три'моў, доў, моў (ма^oў), заси'поў* (надс., наддн.);
 - втрата довготи м'яких приголосних у формах іменників с. р.: *з'б'іж'і* (надс., наддн.);

— збереження другого повноголосся: *голуц'і с те'ретуйі бул'би*, *голуц'і з бул'би те'ретуйі*, *голуц'і з бул'іу те'ретих*, *на те'рети*, *те'рети бул'ви* (надс.) та ін.

Із-поміж морфологічних рис відзначимо такі:

— закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку одн. -оў, -еў, зрідка — -ом, -ем: *во'дом* і *ву'доў*, *сми'таном* і *сми'таноў*, *бул'боў* (надс., наддн.);

— закінчення іменників жіночого роду в родовому відмінку однини -и: *соли* (наддн.);

— нестягнені форми прикметників: *ва'ренійі*, *р'ім'коіе*, *першуйе*, *гус'тойе*, *д'ругоіе*, *д'руханійі бул'би*, *пог'матанійі бул'би*, *тертійі п'лацки*, *с'в'іжуйе*, *гли'бокайа та'ріл'*, *миска гли'н'анайа*, *жил'ізноїе гур'н'е*, *бл'ашанойе гур'н'е*, *гур'н'е гли'н'анойе*, *гри'би п'ім'биванійі*, *су'лоткеіе*, *б'ілійі*, *житн'ійі*, *доброіе*, *руз'чин'уванойе*, *смач'нойе* (надс., наддн.);

— вживання форм двоїни: *три'лишц'і* (надс., наддн.);

— збереження давніх енклітичних форм давального відмінка займенника *ми* 'мені', *ти* 'тобі'; вживання вказівного займенника *тамтої* 'той' (наддн.);

— інфінітивні форми на -чи від дієслів на задньоязиковий приголосний: *пе'чи*, *затуў'чи* (надс., наддн.);

— у дієслівних формах минулого часу виявлено залишки перфекта (із зредукованими формами колишнього допоміжного дієслова *бути*): *п'іш'лам*, *ў'з'елисмо*, *малам*, *далам*, *за'парилам* (надс., наддн.);

— у дієсловах 3 ос. одн. і мн. II дієвідм. переважно зафіксовано твердий флексійний *т*: *робл'ат*, *пи'чут*, *да'йут*, *ва'рит*, *л'убит* (надс., наддн.).

До надсянсько-наддністрських регіоналізмів належать: *ди́ке мулу́ко* (не *квас'не/ни су'лотке*), *ву'сикуве(о) мулу́ко*, *ве"р'бове мулу́ко* (н'і *квас'не/н'і су'лотке*), *ве(и)р'бове мулу́ко* (ан'і *р'ітке/н'і гус'те/зачи'нало с'і сквас'н'овувати*), 'моло́ко, яке починає киснути', *й'адерни́ця* 'кров'яна ковбаса', *за'виванц'і* 'голубці' та ін.

1.4. Теоретичні засади дослідження лексики діалектного суміжжя

Важливою проблемою діалектології залишається проблема членування українського діалектного простору. Від початку збирання матеріалів до «Атласу української мови» минув значний проміжок часу, адже «Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу» вийшла ще 1949 року.

Про складність проведення точних меж між говорами писав свого часу І. Зілинський: «[...] перехід від одного діалекту до другого майже ніколи не наглий, лиш оба пограничні діалекти зливаються поволи мов філії один з другим, так що дуже трудно означити границю поодиноких говорів одною лінією [...]» [109, с. 9]. У праці «Карта українських говорів з поясненнями» [107] діалектолог позначив на карті «перехідні говори на північній основі» та «перехідні говори до чужих мов» [107]. Учений також є автором статті про лемківсько-бойківську мовну межу [108].

Л. Коць-Григорчук вважає, що термінів *перехідні говірки* чи навіть *смуги перехідності* або *зони перехідності* виявилось замало, щоб виявити специфіку міжмовного чи міждіалектного контактування [118, с. 47]. Дослідниця зазначає, що: «у зонах змішаності не виключені міждіалектні та міжмовні впливи, які модифікують суміжні системи. Там на зміну співіснуванню систем спорадично можуть творитися і нові діалектні елементи вже як результат закону взаємодії систем» [118, с. 50]. Л. Коць-Григорчук вказує на те, що дослідження різних діалектологів того самого діалектного простору не збігаються: «Розбіжності помітні у визначеннях тих самих діалектних явищ, навіть однаково локалізованих, і меж говорів, зокрема у розумінні системного та асистемного, статичного та динамічного в діалектному просторі [118, с. 42].

Визначенням бойківсько-наддністрянської межі займався Я. Рудницький [172]. Проблемі суміжжя М. Пшеп'юрська присвятила вже згадувану працю «На пограниччях надсянського говору» [165]. Дослідниця зазначила: «Нелегко дати задовільну відповідь, котрі з описаних мовних явищ треба вважати за безсумнівні прикмети даного говору, бо в багатьох випадках різні мовні явища є спільні двом або й більше говорам і важко ствердити, під чийм саме впливом вони

появляються» [165, с. 251]. У висновках М. Пшеп'юрська вказала, що різним групам говірок, що перебувають на межі з надсянським говором, властиві мовні впливи: надсянські, лемківські, спільні надсянсько-лемківські, спільні лемківсько-бойківські, бойківські, наддністрянські, спільні надсянсько-наддністрянські, польські [165, с. 251]. Авторка встановила, що ізоглови змішування *в-г*, *ф-х* і групи *-ск*, *-ук* протиставляють північно-західну групу говірок південно-східній [165, с. 255]. Наступний поділ дослідниця проводить за лінією вживання дієслова *быти* (бути), яка відділяє надсянську, лемківську і бойківську групу від наддністрянської [165, с. 255]. На основі ізофони *к'і*, *г'і*, *х'і* М. Пшеп'юрська ділить досліджувані говірки на північну і південну групи [165, с. 255].

На підставі вивчення праць діалектологів Т. Ястремська дослідила, що сучасні наддністрянські, надсянські та бойківські говірки сходяться на території західних окраїн Львівської обл., зокрема в південній частині Старосамбірського р-ну (умовна лінія: Лопушниця (на південний захід від Добромиля) – Велика Сушниця – Велика Лінина – Воля) [216, с. 88; 217, с. 126]. Зазначмо, що дослідження Т. Ястремської «Діалектний простір Галичини: говірки української мови» не лише містить характеристику галицьких говорів, а також є спробою встановити сучасні межі між ними, що засвідчено на авторській карті, де також зазначено перехідні смуги говірок [216, с. 83; 217, с. 126].

Важливість проблеми діалектного суміжжя засвідчують численні дослідження на прикладі різних говорів української мови, а саме: Г. Мартинової («Подільсько-середньонадніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини)») [137], Л. Рябець («Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності») [174], В. Михайленка («Динаміка середньонадніпрянсько-поліського діалектного суміжжя у світлі ізофон») [139], Л. Дикої («Суфіксальний словотвір іменника в говірках полісько-середньонадніпрянського порубіжжя») [89], Н. Шеремети («Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики)») [209], Т. Тищенко («Подільсько-середньонадніпрянське

суміжжя у світлі ізоглос») [180], Т. Щербини («Середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос») [213–214].

Важливо, що наддністрянські перехідні говірки вже були об'єктом дослідження. 2010 року О. Жвава захистила дисертацію «Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя» [96, с. 15]. На підставі скартографованого матеріалу авторка робить висновок, що річки Збруч і Дністер досі залишаються демаркаційними лініями між подільськими і наддністрянськими, між подільськими і буковинськими, між наддністрянськими і буковинськими говірками [96, с. 15]. Результати дослідження лексики родинної обрядовості у вказаних суміжних говірках висвітлено у статтях дослідниці [93–95; 97–98].

Особливості картографування діалектних явищ порубіжжя схарактеризувала Г. Мартинова [138]. Дослідниці також належить розвідка про визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі [136].

Питаннями взаємодії перехідних говірок на подільсько-степовому мовному порубіжжі цікавився Т. Шевченко [208].

Типологія говірок діалектної суміжності степового і слобожанського говорів стала об'єктом вивчення Л. Фроляк [192].

Зону вібрацій на західному мовному пограниччі досліджували Л. Коць-Григорчук [119], а також її учениця О. Костів [116].

Спробу окреслити північну межу бойківських говірок здійснила Н. Хібеба [195].

Актуальним сьогодні є також питання міжмовної суміжності, зокрема відзначимо українсько-польське мовне пограниччя, яке досліджували представники люблінської україністики [231; 191; пор. також: 1]. Проблемам українсько-польського мовного суміжжя присвячений збірник статей «Українське і польське gwary pogranicza» [237]. Українсько-словацьке етномовне пограниччя стало об'єктом вивчення Л. Белея [3]. Проблеми східнополісько-південноросійського діалектного суміжжя вивчала М. Поістогова [159].

Зазначмо, що говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя частково вже були предметом дослідження. 1912 року вийшла праця І. Верхратського «Говір батюків» [Верх. Б], у якій дослідник вжив термін «говір батюків», на означення групи говірок у межах наддністрянського говору: «Говор батюцкий є лише незначною відміною (підговором) говора опільського (ополянського, полянського). Назви обох тих бесід суть мало знаменні» [Верх. Б, с. 1]. Матеріали для своєї праці І. Верхратський збирав 1892 р., 1898 р., 1902 р., 1905 р. експедиційним способом, а також 1910 р. у Львові (від вихідців із досліджуваного ареалу). Батюцькими вчений назвав цю групу говірок через вживання слова «батько», хоча майже кожен із населених пунктів мав і свою назву, пов'язану із особливостями мовлення їх мешканців. І. Верхратський так локалізує батюцькі говірки: «Батюки суть то головно жителі з околиць Жовкви, Рави рускої, Яворова, Городка, Угнова...» [Верх. Б, с. 2].

За «Атласом української мови», це сучасні перехідні говірки надсянсько-наддністрянського (околиці міст Городок, Яворів, Рава-Руська), наддністрянсько-південноволинського (околиці міст Рава-Руська, Угнів, Жовква) діалектного суміжжя. Попри те, що праця видана більш як століття тому, вона і досі не втратила своєї актуальності, адже містить розгорнутий аналіз фонетичних, морфологічних, синтаксичних, лексичних особливостей досліджуваної групи говірок. Надзвичайну цінність роботі надає словник. Не можна оминати увагою і унікальні взірці пісенного та прозового фольклору, вміщені у праці.

Зазначмо, що термін «говір батюків» не закріпився у діалектологічній науці. У роботі, подаючи матеріал для порівняння із праці І. Верхратського, використовуємо термін «батюцький» (бат.). Вважаємо, що заміна назви на «наддністрянський говір» є некоректною, тому що, на нашу думку, це смуга перехідних говірок, частина яких (околиці міст Городок, Яворів, Рава-Руська) і є предметом нашого вивчення.

На сучасному етапі надсянсько-наддністрянське діалектне суміжжя потребує детального вивчення на усіх мовних рівнях. Наше дослідження – спроба

схарактеризувати особливості функціонування лексики на позначення їжі та посуду в зазначеному ареалі.

1.5. Особливості харчування мешканців досліджуваного ареалу

Їжа є елементом не лише матеріальної, а й духовної культури. Не можна не погодитися з думкою авторів монографії «Їжа по-російськи в дзеркалі мови», що їжа як «артефакт культури» виконує соціальні функції, є своєрідним соціальним знаком: вживання певних продуктів може створити соціальну близькість чи дистанцію, сигналізувати про відмежованість «своїх» від «чужих» [92, с. 9]. У наші дні спостерігаємо значні зміни у харчуванні українців. Як зауважує М. Глушко, за останнє півстоліття традиційна кухня українців зазнала суттєвих змін; стало менше відмінностей в асортименті їжі сільського й міського населення, жителів різних регіонів України [50, с. 186]. Основними чинниками, які призвели до зміни у традиційному харчуванні конкретного регіону, є суспільний поступ та зміни державної належності. З огляду на це в дисертації зроблено спробу змодельовати особливості харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя здебільшого до початку Другої світової війни. Це зумовлено тим, що традиційна їжа зазнала значних змін із приходом радянської влади, яка намагалася знівелювати сформовану століттями культуру підконтрольних їй територій. Оскільки середній вік респондентів становить 75 років, то вони добре пам'ятають традиції харчування у своїх родинях до зазначеного періоду.

Описуючи назви їжі, намагаємося вказати на значення та місце страв і певних продуктів у житті носіїв досліджуваних говірок, тому виокремлюємо їжу щоденну, святкову й обрядову.

Харчування досліджуваного ареалу досить просте. Це зазвичай вирощені на цих землях овочі та фрукти, молочні продукти, гриби тощо. М'ясні страви донедавна були елементом передусім святкового столу. Всі продукти харчування селяни здобували (вирощували) самотужки. Купували хіба що сіль, зрідка – цукор. Дуже рідко вживали яйця, масло, бо їх продаж був чи не єдиним джерелом

прибутків. Так само практично не вживали риби, бо географічне розташування регіону не сприяло такому промислу. Проте на Святий вечір намагалися купити хоча б кілька оселедців, які входять до дванадцяти обов'язкових страв. У дні, коли дозволено споживати скоромне, страви замащували смальцем, топленим салом зі шкварками, у піст – лляною чи конопляною олією або ж не замащували страв узагалі.

І час, і політична ситуація внесли свої корективи у модель традиційного харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя, проте остаточно її не знищили. Проведене дослідження засвідчило, що деякі традиції харчування збереглися до сьогодні, особливо ті, які пов'язані з обрядовими стравами.

Аналізуючи систему харчування радянського періоду, дослідники зазначають, що національні харчові традиції, пов'язані із християнським річним колом, – пекти млинці на масляну, готувати паску, фарбувати яйця і випікати «куличі» на Великдень – не переривались і в радянський час. Однак у цей період їх вживання обмежувалося сімейним колом і не потрапляло в публічну сферу [92, с. 510].

Так само й обрядова їжа досліджуваного ареалу практично не зазнала змін. Хоча занепадають самі звичаї святкувати деякі свята, як-от: *зеленівка* (на Зіслання св. Духа), *петрикування* (у день св. апостолів Петра та Павла (12.07)), *андріївські вечорниці* (у вечір напередодні свята Апостола Андрія Первозванного (12.12)) тощо, зі спогадів респондентів намагаємося відтворити якнайповнішу картину таких святкувань, акцентуючи на особливостях святкового столу в такі дні.

Висновки до розділу 1

Дослідження назв їжі має тривалу історію. Перші розвідки із цієї проблематики вийшли друком ще в XIX ст., щоправда, більшість з них мала етнографічний характер.

Серед дослідників цієї тематичної групи – М. Сумцов, В. Гнатюк, В. Шухевич, О. Яворський, А. Чичула, Д. Великанович, А. Онищук, Б. Заклинський, І. Голубович, П. Коненко, І. Панькевич та ін.

У низці етнографічних досліджень з теми харчування, зокрема у західній Україні, не можна оминати увагою праці Т. Гонтар, С. Творун, Л. Герус, Л. Болібрух, А. Зюбровського та ін.

Лексика харчування в українських говорах стала предметом дисертацій З. Ганудель, Є. Турчин, Е. Гоци, Н. Загнітко, М. Волошинової, Л. Борис.

На сьогодні відчутним є брак ґрунтовних праць, які б комплексно характеризували надсянських говір. Унікальні студії І. Верхратського, І. Зілинського та М. Пшеп'юрської датовані початком–серединою ХХ ст. Треба сказати однак, що незабаром вийдуть друком лінгвістичні атласи надсянських говірок Я. Рігера та М. Онишкевича, де представлено лексику досліджуваних тематичних груп. Щоправда матеріали, на підставі яких укладено атласи, не можна визначати як сучасні, тому що їх було зібрано у 30-х та 60-х рр. ХХ ст.

Важливими є дослідження сучасного стану лексики родинної обрядовості надсянських говірок Л. Хомчак.

Серед дослідників наддністрянського говору варто згадати К. Кисілевського, Г. Шила, Д. Бандрівського, П. Приступу, М. Лесева та ін. На сучасному етапі говір досліджують З. Бичко, Р. та Л. Осташі, І. Романина, О. Новіцька й ін.

Специфіка діалектного суміжжя стала об'єктом студій Г. Мартинової, Л. Рябець, В. Михайленка, Л. Дикої, Н. Шеремети, Т. Тищенко, Т. Щербини, О. Жвавої та ін.

Говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя, які досліджував І. Верхратський на початку ХХ ст., не були об'єктом зацікавлення діалектологів, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Зміни у традиційному харчуванні мешканців досліджуваного ареалу майже не позначилися на обрядових стравах. Тому, описуючи щоденне й святкове харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя, особливу увагу приділяємо обрядовим стравам.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЗВ ЇЖІ В УМОВАХ ДІАЛЕКТНОГО СУМІЖЖЯ

Дослідження діалектної лексики передбачає використання низки методів та прийомів, серед яких базовими є експедиційно-польовий, описовий, зіставний, соціолінгвістичний, лінгвогеографічний та ін.

За допомогою *експедиційно-польового* методу було зібрано діалектний матеріал у 56 населених пунктах Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського, Жовківського р-нів Львівської обл. З огляду на те, що метою дослідження було зафіксувати та проаналізувати діалектну лексику на позначення їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, для обстеження ми обрали досить широку смугу говірок.

Свідомо не ставимо перед собою завдання окреслити сучасні межі між надсянським та наддністрянським говорами, оскільки, вважаємо, самого лише лексичного матеріалу замало, щоб розмежувати говори. Для цього необхідно комплексно проаналізувати фонетику, морфологію, лексику, синтаксис суміжних говірок. Дуже складно таку межу провести через конкретні населені пункти, адже, як писав І. Зілинський, «[...] перехід від одного діалекту до другого майже ніколи не наглий, лиш оба пограничні діалекти зливаються поволи мов філії один з другим, так що дуже трудно означити границю поодиноких говорів одною лінією [...]» [109, с. 9].

Мережу говірок для обстеження сформовано на підставі діалектних меж між говорами, які провели М. Пшеп'юрська [164, с. 91], І. Зілинський [107], а також відповідно до «Атласу української мови» [АУМ, II]. На півночі між м. Яворів та смт. Немирів мережа не надто густа. Провести дослідження на північному сході ареалу, на жаль, уже немає змоги, адже на місці колишніх сіл надсянсько-наддністрянського суміжжя сьогодні функціонує Яворівський полігон.

Обстежені говірки півночі пограниччя (від Яворова до Рави-Руської) І. Верхратський назвав «батьюцькими». На нашу думку, немає достатньо підстав для виокремлення такого говору, адже, як засвідчує сучасний матеріал, ці говірки зберігають риси надсянського та наддністрянського говорів на всіх мовних рівнях. Зауважмо, що й сам дослідник наголошував на подібності описаних говірок до наддністрянських: «Говор батьюцький є лише незначною відміною (підговором) говора опільського (ополянського, полянського). Назви обох тих бесід суть мало знаменні» [Верх. Б, с. 1].

Як відомо, польові діалектологічні дослідження проводять за допомогою анкетування. Воно зазвичай складається з трьох частин. У вступній частині викладено мету та спосіб опитування. Наступним етапом є збір інформації про респондента (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, фах тощо). Основна частина анкетування – це власне запитання, відповіді на які і стають предметом подальшого дослідження діалектолога.

Інший різновид польового методу – експедиційний – має значні переваги над анкетуванням. Живе спілкування експлоратора з респондентом дає змогу отримати більше інформації про конкретне явище. Відповіді респондентів на запитання зазвичай мають форму текстів, які можна використовувати у подальших дослідженнях. Окрім цього, часто під час розмови з респондентом експлоратор може з'ясувати несподівані чи невідомі факти, що дають поштовх до подальших наукових пошуків.

Відомі два види експедиційного методу: маршрутний і кущовий. Під час маршрутного учасники експедиції рухаються заздалегідь запланованим маршрутом із зупинками у визначених населених пунктах. Кущове дослідження передбачає базовий пункт, звідки учасники експедиції виїжджають у найближчі поселення чи долають незначні відстані до них самотужки. Метод кущового дослідження можна поєднувати у різних варіантах із маршрутним, і навпаки [50, с. 61, 63, 64]. Збираючи матеріал до дисертації, ми використовували обидва методи дослідження.

Залежно від визначеної теми та мети експедиції діалектологи використовують різні прийоми опитування – суцільний і вибірковий. За допомогою суцільного опитування експлоратор фіксує діалектні тексти, які описують різні аспекти життя досліджуваного ареалу (історія, побут, матеріальна та духовна культура). Вибірковий прийом застосовують для вивчення конкретного явища. Під час експедицій ми використовували вибірковий прийом, адже фіксували лексику тематичних груп «Назви їжі й напоїв», «Назви кухонного начиння».

Польська дослідниця Ю. Кобус вважає, що діалектний матеріал, зібраний для конкретної теми, є дуже цінним, адже виявляє рідковживані слова, часто непередбачені у питальнику [228, s. 24–25].

Залежно від мети експедиції можуть бути короткотривалі та довготривалі. Останні застосовують для всебічного вивчення говірки, для з'ясування її особливостей на всіх мовних рівнях. Короткотривалі експедиції переважно організовують задля перевірки функціонування конкретного мовного явища на обстежуваній території, яке засвідчене тут у записах попередніх дослідників, а також для з'ясування меж його поширення.

Експедиції, проведені в рамках дисертаційної роботи, були переважно короткотривалими. Збір матеріалу проведено за спеціальною програмою-питальником, укладеною на основі «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. Дзендзелівського [86], праць З. Ганудель [42] та Е. Гоци [73]. Апробація базового питальника виявила певні прогалини у ньому, які згодом було заповнено. Укладений для роботи питальник налічує понад 200 запитань, більшість із них є загальними, що потребують уточнень, додаткових запитань. Загальні запитання здебільшого стосуються назв їжі та напоїв, а конкретні – назв посуду. Наприклад, до загальних питань зараховуємо таке: *Які страви у вашому селі готують на весілля?* Приклад конкретного запитання: *Як у Вас називають посуд, у якому смажать?* Запитання сформульовано так, щоб не пропонувати респондентові варіантів відповіді. Як уже було зазначено, у дослідженні наголошуємо на обрядових стравах, що

відбивають специфіку регіону. Щоб правильно визначити місце конкретної обрядової страви у традиційній культурі досліджуваного ареалу, необхідно записати весь обряд, у якому її використовують. Саме тому досліджуваний ареал в роботі схарактеризовано не лише з мовного, а й з етнографічного погляду.

Основним методом вивчення діалектних явищ є *описовий*, або *монографічний*, який дає змогу досліджувати говіркове мовлення у двох аспектах – синхронному і діяхронному. Синхронний аспект вивчення діалекту полягає в дослідженні сучасного стану говіркової системи або її функціонування на певному часовому зрізі. Діяхронний аспект дає змогу виявити зміни, яких зазнав конкретний говір упродовж конкретного проміжку часу. У дисертації враховано обидва аспекти.

Діалектний матеріал зібрано впродовж 2008–2009 рр., отже, він відображає сучасний стан говору (синхронний аспект). Часто респонденти пригадують давні назви – відтак за допомогою діяхронного аналізу виявлено зміни в лексиці упродовж певного проміжку часу. Зіставлення сучасних лексичних одиниць із тими, що функціонували на досліджуваній території понад 50 років тому («Слівник» М. Пшеп'юрської) і навіть понад 100 («Словарчик» І. Верхратського), доводять, що зміни є незначними.

Важливе значення у роботі має *зіставний метод*, за допомогою якого здійснено порівняння лексики досліджуваних говірок з іншими говорами української мови. Цей метод також використано для визначення походження конкретної лексеми.

У сучасних працях із діалектології не можна обійтися без *соціолінгвістичного методу*. Як зазначає Ю. Кобус, щораз більше починають застосовувати в діалектологічних дослідженнях соціолінгвістичні прийоми [228, s. 18]. На важливості цього методу наголошує і Є. Сероцьок, який вважає, що, окрім основних соціолінгвістичних чинників, як-от освіта чи походження, вирішальний вплив на особливості мови респондента мають такі чинники: 1) географічний; 2) вік інформаторів; 3) вплив літературної мови; 4) внутрішня організація мовної системи [235, s. 130].

Збираючи матеріал до дисертації, ми фіксували детальну інформацію про респондентів, а саме: прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце народження, освіта, фах тощо. Зазначмо, що більшість респондентів із нашої чи із власної ініціативи коротко розповідали про свою родину, звичаї у батьківському домі, описували своє життя. З огляду на те, що дослідження стосується теми приготування їжі, респондентами було обрано жінок, середній вік яких – 75 років. У с. Монастирок Жовківського р-ну респондентки відмовилися подавати будь-які відомості про себе. У кількох населених пунктах здійснено записи діалектного мовлення від жінок, які там не народилися, але мешкають у цій місцевості тривалий проміжок часу. Матеріал, зібраний від таких респондентів, не вважаємо менш цінним, адже респонденти часто порівнюють лексеми, поширені в говірці досліджуваного села, із тими, які вживають там, де вони народилися.

Більшість опитаних респондентів малоосвічена, вплив літературної мови на їхнє мовлення є незначним або відсутнім. Опитували ми або одного респондента, або одночасно кількох. Другий варіант видався більш продуктивним, оскільки часто інформацію, яку одному респондентові пригадати було складно, добре пам'ятав інший, який також давав свої коментарі, доповнював. Інколи нашими респондентами були представники різних поколінь, наприклад, мати й дочка. У такий спосіб обставини сприяли засвідченню традиційного й нового в досліджуваному пласті лексики.

Лінгвогеографічний метод дає змогу окреслити територію поширення певного діалектного явища. Цей метод передбачає укладання та подальший аналіз лінгвістичних карт. Початковий етап лінгвогеографічного дослідження тісно пов'язаний із експедиційним методом, за допомогою якого збирають матеріал, що його згодом буде відображено на карті. На картах чітко видно поширення того чи іншого явища, що дає підстави відповідно інтерпретувати зафіксований матеріал. «Лінгвістична карта, виявляючи відповідники мовного явища в різних говорах, допомагає з'ясувати походження і час його виникнення, що неможливо здійснити за допомогою інших методів», зазначає Н. Прилипко [161, с. 314].

В українській мовознавчій науці вже сформувалася традиція картографування лексичних матеріалів, зокрема й тематичних груп «Назви їжі та напоїв» та «Назви кухонного начиння».

1981 року опубліковано перший том «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» З. Ганудель [ЛАСС], де було скартографовано вказані тематичні групи лексики. Лінгвістичні карти значно підвищують цінність монографій Е. Гоци «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [Гоца] та Є. Турчин «Назви їжі на Східному Поліссі» [Турч.]. «Атлас лексики народного побуту (назв їжі, напоїв) східностепових українських говірок» подано як додаток до дисертації Н. Загнітко [100]. Одним із додатків до дисертації М. Волошинової є «Атлас лексики на позначення їжі, посуду та кухонного начиння» [32].

У додатках до роботи подаємо 22 карти, укладені на підставі зібраного в обстеженому діалектному обширі матеріалу. Зазначмо, що лексичний матеріал, представлений на картах, не є повним, вичерпним, що можна пояснити специфікою нашого питальника, у якому перевагу надано загальним запитанням, а не конкретним, які насамперед стають основою для укладання карт.

У частині обстежених населених пунктів деякий матеріал залишився поза увагою і не відображений на картах. У заповненні таких прогалін вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Висновки до розділу 2

Вивчення лексики певного ареалу неможливе без матеріалів, зібраних *експедиційно-польовим* методом. Цей метод лежить в основі більшості діалектологічних студій.

Аналіз отриманих за допомогою *експедиційно-польового* методу матеріалів здійснюють за допомогою *описового*, чи *монографічного* методу. Наше дослідження характеризує лексику досліджуваного ареалу здебільшого в синхронному аспекті, спорадично застосовуємо і діахронний підхід.

Дослідження говіркового мовлення не має перспектив без близького знайомства із самим мовцем, адже такі характеристики, як вік, освіта, фах, місце народження т.ін., накладають свій відбиток на мовлення інформанта.

Лінгвогеографічний метод необхідний для характеристики лексики у просторовому плані.

Окрім названих методів, у роботі використано також *зіставний* для порівняння аналізованого матеріалу з аналогійними тематичними групами, засвідченими в інших говорах української мови.

РОЗДІЛ 3

НАЗВИ ЇЖИ ТА НАПОЇВ У ГОВІРКАХ НАДСЯНСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКОГО СУМІЖЖЯ

3.1. Загальні назви їжі

Загальні назви їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають лексеми *ʼйі́жа* (ВБ, Зр, Мн, Ср) (*ʼйі́жа* (Ск)); *ʼйі́да* (Ост, Мн); *ʼйі́д'ін'а* (Ст) (*ʼйі́д'ін'е* (Крк, Кнв), *ʼйі́д'ін'і* (Мк)); *ʼйі́джен'а* (Двг, Крк, Мш) (*ʼйі́джен'а* (Пдл), *ʼйі́джен'е* (Кр, Ктн, Пр, Прл, Рж, Стр, Трн, Цк), *ʼйі́джен'і* (Брш, Прд, Чр)); *ʼйі́дзен'а* (ВБ) (*ʼйі́дзен'е* (ВМ)), що походять від псл. *jasti* (префіксальна форма *-ěsti*) <**ěsti* < **ēd-ti* [ЕСУМ II, с. 325]. Виявлені назви з тим самим значенням поширені в надсянському та інших говорах української мови, пор.: надс. *ʼжі́да*, *ʼжі́длоʼ*, *ʼжі́джин'і*, *ʼжі́дзен'і* ‘їжа’² [АГН, к. 28], лемк. *ʼї́дло* ‘їжа, харч’, *ʼї́джен'я* ‘тс.’, ‘процес споживання їжі’ [Пиртей, с. 126], пд.лемк. *ʼйі́джен'ін'а* ‘страва (загальна назва)’ [ЛАСС, к. 76], гуц. *ʼї́да* ‘їжа, харч’, ‘страва’ [ГГ, с. 87; МСГГ, с. 73; Негрич, с. 85], *ʼї́дзєні* ‘тс.’, *ʼї́дунок* ‘тс.’ [Негрич, с. 85], *ʼї́дло* ‘їжа, харчі’, *ʼї́діме* ‘їжа’, *ʼї́д'ін'у* ‘тс.’ [МСГГ, с. 73], бойк. *ʼї́діня* ‘їжа’, ‘страва’ [Онишк. I, с. 330; Матіїв, с. 195], *ʼї́да* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 329], бук. *ʼї́дло* ‘їжа’ [СБГ, с. 177], закарп. *ʼї́да* ‘їжа, харч’, *ʼї́діне* ‘тс.’ [Саб., с. 136], холм. *ʼї́дло* ‘їжа’ [СПХ, с. 369], поліс. *ʼеда* ‘їжа, їстівне’ [28, с. 376], сх.поліс. *ʼйі́жа*, *ʼйі́да*, *ʼйі́д'ін'а* ‘загальні назви їжі’ [Турч., к. 1], зх.поліс. *ʼї́дло* ‘їжа’ [Арк. I, с. 199], сх.степ. *ʼйі́жа* ‘тс.’, *ʼйі́да* ‘тс.’, *ʼйі́еда* ‘тс.’, *ʼйі́ствó* ‘тс.’ [МССГ, с. 247]; пор.: ст.укр. *ʼгьства*, *ʼгьдгьне*, *ʼгьдло* (*идло*) [220, с. 6].

Спорадично із цим значенням виявлено лексему *ст|рава* (Кр, Тр), яку виводять із псл. *traviti* ‘поїдати, знищувати, тратити’, пов’язаного з *trava* ‘трава’ *truti* ‘тратити’, ‘труїти’ [ЕСУМ V, с. 392]. У діалектних словниках слово засвідчене із такими значеннями: бойк. *ст|рава* ‘їжа’, *ст|равні* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 257], сх.степ. *ст|рава* ‘будь-яка їжа’, ‘варена їжа’, ‘святкова їжа’ [МССГ, с. 248], пн.підл. *ст|рава* ‘варена їжа’ [Горбач Д, с. 482]. Зазначмо, що лексему *ст|рава* із

² Тут і далі значення подано за цитованими працями.

сучасною семантикою ‘харчі, страва’ фіксує «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» [СУМ¹⁴⁻¹⁵ II, с. 614].

Загальні назви їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя представлено на карті 1 (див.: додаток А): слова *ʼїїжа*, *ʼїїда* поширені здебільшого на півночі досліджуваної території. Лексему *стʼрава* виявлено у двох говірках у центральній частині досліджуваного ареалу. Щодо інших засвідчених назв, то, як бачимо, вони властиві і для центральної, і для південної частини. Зауважмо, що у АУГН на півдні досліджуваної території засвідчено лексеми *ʼїджіна*, *ʼїдлʼо* [АУГН, к. 43]. Щодо лексеми *strʼava*, то вона домінує в більшості надсянських говірок на сучасній території Польщі. Із цим значенням в Атласі також спорадично картографовано слова *ʼїдже́на*, *ʼїеде́не*, *ʼїдло*, *potrava* [АУГН, к. 43].

Назви кожного з прийомів їжі в досліджуваних говірках відрізняються від літературних лише на фонетичному та граматичному рівнях. Зі значенням ‘сніданок’ зафіксовано: *сʼнʼїданок* (Вт, Ск, Ср, Ст, Цк), *снʼїданʼа* (Зл, Зр, Кр, Кт, Мж), варіанти – *сʼнʼїданʼ:а* (Гб, Ост, Мн, Ср, Шк), *сʼнʼїданʼе* (АВ, ВБ, Грд, Кн, Крк, Мк, Плн, Пр, Прд, Рж, Тр, Трн), *сʼнʼїданʼі* (Бл, Дм, Зв, Плн), що походять від псл. *sъnědati*, *sъněsti* ‘з’їсти’, утворені із префікса *сън-* ‘з-’ і дієслова *jěsti*, *jědati* ‘їсти’ [ЕСУМ V, с. 335]. Зазначмо, що з тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках, слово *сніданок* та його варіанти поширені в бойківських [Гоца, к. 1], гуцульських [Негрич, с. 160; Гоца, к. 1], буковинських [Гоца, к. 1], поліських [27, с. 90; 28, с. 405–406; Турч., с. 19] говірках. У західнополіських говірках слово *сніданне* має також обрядове значення – ‘пригощання на другий день після весілля, хрестин і т.ін.’ [Арк. II, с. 160].

Зі семантикою ‘обід’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширена лексема *уʼбʼім(д)* (АВ, Бл, ВБ, Вт, Гб, Грд, Дм, Зв, Зр, Кн, Кр, Крк, Мж, Мн, Мш, Ост, Плн, Пр, Прд, Ск, Ср, Трн, Цк, Шк), *вуʼбʼім(д)* (Тр, Ср, Ст), а також назви *пулуʼденок* (Дв), *пуʼлудне* (Мк, Рж).

Назва *обід* (*в*)*уʼбʼім(д)* праслов’янського походження: псл. *obědъ* утворене за допомогою префікса (прийменника) *ob-* від дієслівної форми *ěd-* ‘їсти’ [ЕСУМ IV,

с. 133–134]. Слово *у^б'ім* у частині досліджуваних говірок (Гр, Дв, Зр, Пт, Ср), як і в більшості говорів української мови, позначає також сніданок; пор.: надс. *ўуб'ім* ‘сніданок’ [Пшеп., с. 206], лемк. *обід* ‘сніданок, перше споживання їжі вранці’ [Пиртей, с. 204; Верх. Л, с. 441], ‘другий сніданок, повне приймання їжі у другій половині дня’, ‘страви, приготовлені для сніданку’ [ССТ, с. 203], пд.лемк. *об'ід^м* ‘сніданок’, ‘обід’ [ЛАСС, к. 77, 78], бойк. *обід* ‘сніданок’, ‘обід’ [Онишк. II, с. 6–7], *об'ім* ‘сніданок, споживання їжі вранці і сама їжа, спожита в цю пору’ [Гоца, к. 1], гуц. *обід* (*убід*) ‘обід, споживання їжі серед дня; перший сніданок у полі’, [ГГ, с. 135], *обід*, *обіди* ‘сніданок’ [МСГГ, с. 120], *обід* ‘полуденок 12–13 год.’ [Горбач Н., с. 438], *об'ім* ‘обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору’ [Гоца, к. 2], бук. *об'ім* ‘тс.’ [Гоца, к. 2], закарп. *о^вб'ім* ‘тс.’, ‘сніданок, споживання їжі вранці і сама їжа, спожита в цю пору’ [Гоца, к. 1, 2], поліс. *абед* ‘споживання їжі вранці’, ‘споживання їжі вдень’ [27, с. 90; 28, с. 391–392], сх.поліс. *о^бід* ‘приймання їжі опівдні’ [Турч., с. 20], зх.поліс. *обід* ‘споживання їжі серед дня’, ‘сніданок’ [Арк. II, с. 4], пн.підл. *обід* ‘обід’ [Горбач Д., с. 472], сх. степ. *об'ід^м* (*об'ім*, *об'ід*, *о^аб'ід*) ‘прийняття їжі опівдні (приблизно о дванадцятій годині)’, ‘ранкове (приблизно о 9–10 годині) прийняття їжі’ [МССТ, с. 300]. Зазначмо, що словом *обід* позначають поминки у гуцульських [ГГ, с. 135; Негрич, с. 124; МСГГ, с. 120], східнополіських [Турч., с. 20], західнополіських [Арк. II, с. 4] говірках.

Назви *полудне*, *полуденок* – складні утворення від слів *половина* і *день*. Лексема *полуденок* є літературною і позначає приймання їжі опівдні, а також у проміжок часу між обідом і вечерею [СУМ VII, с. 100]. З ідентичним або подібним значенням слово поширене в більшості говорів української мови: надс. *пулудні* ‘обід’ [Пшеп., с. 201], *полуденок* ‘другий сніданок’ [Козій, с. 215], наддн. *полудинок* ‘обід’, ‘другий обід (зазвичай у жнива на полі)’ [Шило, с. 213], лемк. *полуденок* ‘обідня страва, яку споживають у полі’, *полудінок* ‘тс.’ [Пиртей, с. 243], *поуденок* ‘обід (переважно у полі)’ [ССТ, с. 249], пд.лемк. *полуденок* ‘обід’, *полуденок* ‘тс.’, *пол'іденок* (*пол'іденок*) ‘тс.’ [ЛАСС, к. 78], гуц. *полуденок* ‘обід, споживання їжі серед дня; перший сніданок у полі’ [ГГ, с. 154], ‘обідня

пора; їжа, яку приймають о цій порі' [МСГГ, с. 148], 'обід' [Негрич, с. 139], *по'луде"нок*, *полуде"нок* 'обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору' [Гоца, к. 2], бойк. *полуденок* 'обід' [Онишк. II, с. 108], *полудэнок* 'обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору', *по'луде"нок*, *полуде"нок* 'тс.', *полудни* 'тс. [Гоца, к. 2], бук. *по'луде"нок*, *полуде"нок* 'тс.', *полудни* 'тс. [Гоца, к. 2], закарп. *по'луде"нок*, *полуде"нок* 'тс.' [Гоца, к. 2], *полуденок* 'їжа, яку споживають опівдні' [Саб., с. 252], поліс. *полудзень* 'споживання їжі вдень', 'споживання їжі перед вечором' [27, с. 90], *полудень* 'легка післяобідня їжа', 'обід', 'обід в робочий день на полі' [28, с. 398], сх.поліс. ¹*полуден* 'їда між обідом та вечерею, переважно в полі' [Турч., с. 22], зх.поліс. *полудень* 'приймання їжі між обідом і вечерею', 'приймання їжі всередині дня', 'взята з собою їжа на поле або сінокіс' [Арк. II, с. 67], сх.степ. *пóлден* (*пóлуден*', *полуден*') 'підвечірок, споживання їжі після обіду перед вечерею' [МССГ, с. 300–301]; пор.: бойк., бук. *полудни* 'обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита у цю пору' [Гоца, к. 2].

Лексему ¹*п'ідвечерок* (Плн, Трн) 'споживання їжі між обідом та вечерею' утворено префіксально-суфіксальним способом від слова *вечеря*. Із тим самим значенням слово *п'ідвеч'ірок* та його варіанти поширені в бойківських [Онишк. II, с. 66; Гоца, к. 4], буковинських [Гоца, к. 4], гуцульських [Горбач Н, с. 440; Гоца, к. 4], закарпатських [ЛАЗО III, к. 352], східнополіських [Турч., с. 22], поліських [27, с. 90; 28, с. 397] говірках тощо.

Вечірнє споживання їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають фонетичні варіанти слова *вечеря* – *ве'чера* (Врб, Кр, Мн, Плн, Пр, Ср), *ве'чер'а* (АВ, Вт, Зл, Прд), *ви'чера* (ВБ, Дв, Зр, Кн, Крк, Ост, Плн, Прд, Ст, Шк), *ви'чер'їа* (Тр), *ви'чер'а* (Птн, Рж), *ви'чер'ї* (Бл, Дм, Зв, Мк), *в'ї'чера* (Трн, Шк), що походить від псл. *večerь* <**veker-* [ЕСУМ I, с. 366–367]. З аналогічним значенням слово *вечеря* та його фонетичні варіанти фіксують лексикографічні та лінгвістичні праці на матеріалі із холмських [СПХ, с. 363], гуцульських [МСГГ, с. 22; Горбач Н, с. 424; СГГРЯ, с. 171], поліських [27, с. 90; 28, с. 373], східнополіських [Турч., с. 19], західнополіських [Арк. I, 52], північнопідляських [Горбач Д, с. 457]

говірок; пор. також: ст.укр. *вечера, вечеря* ‘(споживання їжі ввечері) вечеря’, ‘(пригощання, яке влаштовують увечері з певної нагоди) вечеря’ [СУМ¹⁶⁻¹⁷ IV, с. 8–9].

Зазначмо, що лексеми *обід* і *вечеря* в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають також поминальне споживання їжі в день похорону (див.: 3.4.2.3). Із цим значенням виявлено аналітичні назви: *ус¹тан':їй у¹б'їт* (Зл, Мн, См), *пус¹л'їдна ви¹чєра* (Врб), *ус¹тан':а ве(у)¹чєра* (Зр, Мн, Пт, Ср). У с. Монастирок вживання слова *обід* чи *вечеря* залежить від часу поховання. Респонденти зазначають, що в день похорону родичі померлого запрошували присутніх *на ус¹тан':їй у¹б'їт// то йак ду у¹б'їда/ а йак ¹п'їсл'а у¹б'їда ху¹вали/ ту на ви¹чєру// на ус¹тан':у ви¹чєру* (Мн).

Із вказаною семантикою також функціонують назви ¹*поминки* (Грд, Ст, Тр, Шм) (*пу¹минк'ї* (Гс), *пу¹м'їнк'ї* (Шк)) (< поминати); *пус¹л'їдн'а гус¹тина* (Кт), *пус¹л'їдна гус¹тина* (Нк), *вус¹татн'а гус¹тина* (Пр) (< остання гостина), *пу¹чесне* (Гр), *пу¹ческа* (Пт) (< честь), *пугри¹бове* (Вт) (< гріб).

3.2. Назви хліба та випечених із борошна виробів

3.2.1. Загальні назви хліба та його частин. Загальною назвою для хліба в усіх обстежених говірках є лексема *хл'їн(б)*.

Назва *хліб* походить із псл. **xlěbъ* ‘хліб’ (спочатку, можливо, ‘майно, багатство роду’ [ЕСУМ VI, с. 181]; пор.: наддн. *хл'їб, хл'їн* ‘хліб’ [141, с. 248], лемк. *хліб'я* ‘невеликий хлібчик’ [Пиртей, с. 327], бойк. *хліб* ‘хліб’, *хлібінча* ‘буханець хліба’, ‘хлібець’, ‘хлібчик’, *хлібойко* ‘хлібчик’ [Онишк. II, с. 340], лемк. *хл'їб* ‘буханка’ [Горбач Б, с. 228], сх.под. *хлібєня* ‘невеликий хліб, обов'язкова ознака пошанування баби-повитухи, яка прийняла роди’ [181, с. 142], поліс. *хлеб* (*хліп, хліб, хлеб, хлієб, хлыб*) ‘житній хліб’ [27, с. 107], сх.поліс. *хл'їб, хлієб* ‘звичайна хлібина’, *хл'їб* ‘хліб, із яким ідуть свататися’ [Турч., с. 54–57, к. 29], сх.слоб. *хліб, хліп* ‘хліб’ [38, с. 33–34] та ін.; пор.: ст.укр. *хлебъ* ‘хліб’, ‘харчі, їжа’ [СУМ¹⁴⁻¹⁵, с. 507–508].

Із семантикою ‘хлібина’ виявлено лексеми: *бу¹ханка* (Дм, Мн, Нк) (*бо¹ханка* (Ст)), *бу¹хон* (Кр), *бухо¹нец* (Дв), *бу¹хониц* (Шк), *бу¹хонок* (Дв, Зр, Кр); *ку¹лач* (Кр), *ку¹лачик* (Пр); *бу¹лка* (Зр, Кн, Крк, Мн, Ср). Ці назви зазвичай виступають у складі словосполучень на зразок: *бу¹ханка х¹л’їба*, *бу¹хониц х¹л’їба*, *бу¹ханок х¹л’їба*, *ку¹лачик х¹л’їба*, *бу¹лка х¹л’їба* та ін.

Назва *кулач* та її дериват *кулачик* є фонетичним варіантом лексеми *калач* (< псл. *kolaś* ‘печений хліб круглої форми’, яке походить від *kolo* ‘коло’ [ЕСУМ II, с. 348]). Лексема відома у більшості говорів української мови, щоправда, із ширшою семантикою: надс. *кул¹ачык хл¹їба* ‘буханка хліба’ [Пшеп., с. 194], *кул¹ачик* ‘буханець (хліба)’, *ко¹лач* ‘булка (купована)’ [АГН, к. 43, 44], наддн. *ко¹лач* ‘обрядовий хліб, круглої або подовгастої форми із крученого й переплетеного тіста, що випікають до Різдва’ [141, с. 250], лемк. *ко¹лач* ‘калач, булка з білої муки’ [Пиртей, с. 142], *ко¹лач* ‘калач’ [ССТ, с. 147], бойк. *ко¹лач* ‘калач’, ‘великодня булка перед посвяченням’, ‘житній хліб’, ‘хала’ [Онишк. I, с. 366], *ко¹лач* ‘булка, хліб з білого пшеничного борошна’, *ко¹лачик* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Тоца, к. 7, 11], гуц. *ко¹лач* ‘обрядовий калач, який пекли на весілля, на поминки або на Різдво’ [ГГ, с. 98], *ко¹лач* ‘плетений калач із діркою посередині, який випікають на весілля, на поминки та на Спаса’ [Негрич, 96], ‘весільний дарувальний хліб’ [Горбач Б, с. 175], ‘коровай’ [Горбач Н, с. 434], ‘струдель, пиріг із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’ [Тоца, к. 14], пд.лемк. *ко¹лач* (*ко¹лач*) ‘хліб, спечений з пшеничного борошна’ [ЛАСС, к. 12], *ко¹лач* ‘булка, спечена з кислого тіста з пшеничної муки’, *ко¹лач’їк*, *ко¹лач’ок* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 13], *ко¹лач*, *ко¹вач* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’, *ко¹лач’ок*, *ко¹лач’їк* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 14], бук. *ко¹лач* ‘калач’ [СБГ, с. 217], закарп. *ко¹лач* ‘круглий хліб з пшеничної муки’, ‘білий хліб’ [Саб., с. 147], сх.под. *калач* ‘хлібний виріб, яким запрошують у куми’, ‘калач, обов’язковий атрибут на родинах’ [181, с. 58], поліс. *ка¹лач* ‘бублик’ [Лис., с. 89; 28, с. 379], ‘невеликий білий хліб продовгуватої форми’ [28, с. 379], *калач* (*ко¹лач*, *ка¹лач*) ‘пиріг’, ‘весільний пиріг продовгуватої форми’, ‘продовгуватий житній пиріг,

який несе дитина своїй бабці-повитусі», ‘великий бублик’, ‘млинець’ [27, с. 118–119], сх.поліс. *ка^лач* ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, який на весіллі дарують родині’, ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, який молода несе мамі в першу неділю після весілля’, ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, яким молода обдаровує подруг, які принесли їй «с^н’ідан’:а»’, ‘такий же виріб без обрядової приуроченості’, ‘бублик’ [Турч., с. 85], зх.поліс. *кал^ач* ‘бублик’, ‘спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля’, ‘булка, прибрана квітами і стрічками, з якою молода з друзками їде на вечорниці до молодого під час випікання короваю’, ‘обрядовий хліб на весіллі (замість короваю)’ [Арк. I, с. 205], сх.слоб. *ка^лач*’ ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 35–36], *ку^л’іч*, *ку^лич*, *ку^л’іч’і* ‘спеціальний обрядовий хліб, що випікають напередодні Воскресіння Господнього’, *кал^ач’і* ‘вид хлібних виробів, що печуть на весілля’ [40, с. 55, 58].

Спільнокореневі лексеми *бухон*, *буханка*, *бухонок*, *буханець* через польську мову запозичено із середньовісньонімецької; свнім. *vochenze*, *fochenz* ‘вид печива, білий хліб’, двнім. *fochenza* походить від лат. *focāciuz* ‘спечений у попелі’ [ЕСУМ I, с. 311]. Етимологи вважають, що форми з у (*бухán*) пізніші, можливо, виникли під впливом народно-етимологічного зближення з *бухнути* ‘набухати’, а також припускають власне слов’янське походження цих слів [ЕСУМ I, с. 311].

Лексеми фіксують праці із досліджуваних та з інших говорів української мови: бат. *бохняк хльїба* ‘буханка хліба’, *бохне́* ‘тс.’ [Верх. Б, с. 253], надс. *бохéнок* ‘буханець’ [Верх. Д, с. 95], *бо^л’хоно^лк*, *бо^лхоне^лц*’ ‘буханець (хліба)’ [АГН, к. 43], наддн. *боханé* ‘буханець (хліба)’, *бохне́* ‘тс.’, *бохня́* ‘тс.’, *бохня́к* ‘тс.’, *бохоне́* ‘тс.’, *бохóнчик* ‘тс.’, *бохóниця* ‘тс.’, *бохуні́ця* ‘тс.’, *бохуня́* ‘тс.’, *буханé* ‘тс.’, *бохóнок* ‘круглий хліб’ [Шило, с. 57, 63], *бо́хон* ‘круглий хліб’, *бо́хончик* ‘буханець’ [ССС I, с. 378], *бу́ханець* ‘шматок хліба’ [ССГ, с. 7], *бу^лханка* ‘хліб’, *бу^лханець* ‘тс.’ [141, с. 248], бойк. *бохóнець* ‘шматок хліба’ [Онишк. I, с. 68], *боханéц*’ ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Гоца, к. 7], гуц. *бо́хонець* ‘буханка’ [Горбач Н, с. 423], *буханець* ‘хлібина’, *буханка* ‘тс.’ [СГГРЯ, с. 111], бук. *бо́хонець* ‘невелика булочка, хлібець’ [БГ, с. 82], ‘невелика

булочка, хлібець, який гарячим обкачують у третій часник з олією’, ‘хлібина, спечена на листку з капусти або хрону’, ‘хлібина’ [СБГ, с. 37], *боханчик* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Гоца, к. 7], поліс. *бохан* (*бо́хон*, *бо́хан*, *бо́хун*), ‘хлібина’, *буханец* (*бохонэц*, *бухонэц*, *бохонэц*) ‘тс.’, *буханка* (*бохánка*, *бухánка*, *бухóнка*, *бахánка*, *бохúnка*) ‘тс.’ [27, с. 107], *бохан* (*бо́хун*) ‘обрядовий весільний хліб, пиріг, який наречена несе до нареченого’ [27, с. 117], *бо́хан*, *бохánка*, *бохóнка*, *бохóнька*, *бохúnка*, *бухóнка* ‘хлібина, яку перед випіканням викачують у борошні’ [Лис., с. 35, 38], *бухánка* ‘хлібина’, ‘буханка формового хліба заводської випічки’, ‘дуже велика хлібина’, *буханец* ‘тс.’ [28, с. 371, 372], сх.поліс. *ба́ханец*, *бу́ханец*, *бу́ханка*, *ба́ханка* ‘звичайна хлібина’, *бу́хан*, *бо́хан*, *боха́нец*, *бохо́нец* ‘велика хлібина’, ‘весільний обрядовий хліб’, *буха́нец* ‘хліб, із яким ідуть свататися’ *бо́хан*, *бу́ханка*, *буха́нец* ‘хлібина домашнього випікання’ [Турч., с. 54–57, 63, к. 18, 29], зх.поліс. *бохун* ‘паляниця’, ‘хлібина, з якою йдуть весільні гості на весілля (замість короваю)’, *боханець* ‘тс.’, *буханец* ‘хлібина, яку перед випіканням декілька разів змочували водою, а потім ще змочували після випікання’, *буханка* ‘хлібина’ [Арк. I, с. 29, 40–41], сх.слоб. *бу́ханка* ‘хліб’, *бу́ханец* ‘тс.’ [38, с. 34].

Етимологи припускають, що слово *булка* пов’язане з *була́ва*, *бу́лька*, які зводяться до псл. **bul-a* ‘куля, гуля, набалдашник’, **bul-j-* ‘пузир, пухир’, ‘гуля, жовно’, ‘куля, брила, грудка’; зі слов’янських мов, мабуть, було запозичене нім. діал. *Vulke* ‘булка’ [ЕСУМ I, с. 290–291]. У говорах української мови значення лексеми *булка* переважно тотожне з літературним – ‘хліб із білого пшеничного борошна’ [СУМ I, с. 253]; пор.: надс. *бу́лка* ‘булка (купована)’ [АГН, к. 44], наддн. *бу́лка* ‘хліб’ [141, с. 248], бойк. *бу́лка* ‘булочка’ [Матіїв, с. 45], ‘булка, хліб із білого пшеничного борошна’ [Гоца, к. 11], пд.лемк. *бу́лка* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’ [ЛАСС, к. 14], гуц. *булка* ‘кругла булка’ [Горбач Б, с. 143; Горбач Н, с. 424], ‘булка, хліб із білого пшеничного борошна’ [Гоца, к. 11], бук. *булка* ‘тс.’ [Гоца, к. 11], закарп. *булка* ‘тс.’ [Гоца, к. 11], поліс. *бу́лка* ‘хлібина, зазвичай спечена у формі’, ‘пшеничний хліб’, [27, с. 107; 116; 28, с. 371], сх.поліс. *бу́лка* ‘звичайна хлібина’ [Турч., с. 56],

зх.поліс. *булка* ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘хлібина, паляниця’ [Арк. I, с. 36], пн.підл. *бу́лка* ‘буханка’ [Горбач Д, с. 456], сх.слов. *булка* ‘хліб’ [38, с. 34].

Серед слів, що позначають хлібину, проте не входять до складу словосполучень, виявлено: *хл'і́н* (ВБ, Зв, Зр, Ост, Плн, Ср, Ст); *хл'і́бина* (Дм, Кр); *бу́хта* (Врб) (*бу́хта* (Нк)); пор.: наддн. *хлібінé* ‘мала хлібина’, *хлібнé* ‘тс.’ [Шило, с. 266], *хл'і́бина* ‘хліб’ [141, с. 248], бойк. *хлібі́ня* ‘буханець хліба’, ‘хлібець’, ‘хлібчик’ [Онишк. II, с. 340], сх.поліс. *хл'і́(е)бина* ‘звичайна хлібина’, ‘хлібина, викачана водою’, ‘житня хлібина’, ‘хлібина з борошна, неочищеного від висівок’ [Турч., с. 54–58], зх.поліс. *хлібина* ‘паляниця, яку посипали борошном перед тим, як саджати в піч’ [Арк. II, с. 228] та ін.

Лексеми *бохта*, *бухта*, імовірно, – варіанти слова *бухт* ‘вид печива’, діал. *бухта* ‘тс.’. Етимологи пов’язують її з *бу́хнути* ‘набрякати’, *бухті́ти* [ЕСУМ I, с. 312]. Спорадично варіант *бу́хта* (Кр) зафіксовано зі значенням ‘хліб із пшеничного борошна високого ґатунку, спечений у формі’; пор.: наддн. *бу́хта* ‘кругла булочка з повидлом’ [Шило, с. 63], лемк. *бу́хта* ‘вид білого печива’ [Пиртей, с. 35], пд.лемк. *бу́хта* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’ [ЛАСС, к. 14], закарп. *бу́хта* ‘булка, хліб з білого пшеничного борошна’ [Гоца, к. 11], зх.поліс. *бухти* ‘пироги особливої форми з маковою начинкою’ [Арк. I, с. 41].

Зазначмо, що основними мотиваторами назв хліба є форма виробу, ґатунок або вид борошна. Наприклад, слово *бу́хта* виявлено зі значенням ‘хліб прямокутної форми, спечений із пшеничного борошна високого ґатунку’ (Кнв). За свідченнями інформаторів, колись на основі форми хліба розрізняли буденний (круглий, який саджали у піч лопатою) і святковий (прямокутний, спечений у формі) хліб. Тепер усі господині печуть хліб у прямокутних формах, тому буденний хліб від святкового відрізняє вид борошна (пшеничне, житнє та ін.) та його ґатунок (низький, високий).

Із семантикою ‘хліб із пшеничного борошна високого ґатунку’, який вживали зазвичай у свята, зафіксовано лексеми *восух* (ВБ, Дм, Зв, Мк, Ост, Прл,

Рг, Тр, Стр) та *баба* (Прд). Відмінності між хлібом і «восухом» стосуються передусім таких ознак:

- гатунок борошна: *б'іле/ ту то називали 'восух/ а 'чорний хл'ін/ ту то йе хл'ін* (ВБ);
- вид борошна: *с пше'ничнойі му'ки буў с'печиний 'восух/ а зу 'житнойі буў с'печиний хл'ін/ а с куку'рузи 'була с'печина пе'реп'ічка* (Дм);
- форма хліба: *ти'чут з рук хл'ін/ а 'восух ўже пик'ли ў па'тел'ни³* (Дм).

Слово *восух*, імовірно, походить від псл. *suxъ* (< **sous-*) 'сухий' [ЕСУМ V, с. 486–487]. Зазначмо, що лексему *восух* та її варіанти фіксують словники та лінгвістичні атласи з надсянського, наддністрянського, а також із суміжних говорів: надс. *ў'осух* 'пшеничний хліб' [Пшеп., с. 206], *(в)о'сух* 'тс.' [Верх. Д, с. 112], наддн. *во'сух* 'пиріг із гречаною кашею' [Шило, с. 83], бойк. *осух* 'буханець' [Онишк. II, с. 29], лемк. *о'сух* 'сухар', 'круглий хліб, хлібина' [Пиртей, с. 219], 'кругла хлібина домашньої випічки' [ССТ, с. 223], пд.лемк. *осу'шок (о'сух)* 'назви для засохлого (несвіжого) куска хліба' [ЛАСС, к. 9], поліс. *осу'шок* 'невеликий окраєць хліба' [Лис., с. 146], *асушак (осу'шок, ошу'шэк, усу'шок)* 'перший шматок хліба від цілої буханки' [27, с. 121; 28, с. 393], 'сухий шматок хліба', 'сухий наріст на краях буханки хліба' [28, с. 393], сх.поліс. *о'сушок, о'сушчик, на'сушник, за'сушок* 'тс.' [Турч., с. 106, к. 30], зх.поліс. *осухь* 'перша відрізана від паляниці скибка', *осушок* 'тс.' [Арк. II, с. 18], пн.підл. *о'сух* 'цілушка, окраєць буханки' [Горбач Д, с. 473].

Назва *баба* – праслов'янська: псл. *baba* 'галушка, кругле печиво' [ЕСУМ I, с. 103]; пор.: наддн. *ба́ба* 'солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають до Великодня' [Шило, с. 40], 'високий і великий за розміром калач або будь-який випечений із тіста високий, великий за розміром круглий кондитерський виріб' [ССС I, с. 366], бук. *ба́ба* 'вид здобного хліба', 'запечена локшина з яйцем' [СБГ, с. 20], гуц. *баба* 'висока хлібина циліндричної форми, випечена з дріжджового здобного тіста, яку переважно печуть до Великодня' [СГГРЯ, с. 42], *ба́ба* 'страва з мамалиги і бринзи' [Гоца, к. 31].

³ Слово *пательня* вжите зі значенням 'прямокутна форма для випікання'.

Засвідчену в говірці с. Дмитровичі лексему *перепічка* із семантикою ‘кукурудзяний хліб’ виводять із псл. **pekti* ‘пекти’, **pektь* ‘піч’ [ЕСУМ IV, с. 329–330]. Слово поширене в говорах української мови, щоправда, із відмінним значенням, пор.: надс. *пар'анійчка* ‘гірший пшеничний хліб’ [Пшеп., с. 198], наддн. *перепічок* ‘хліб, спечений на жарі’ [Шило, с. 197], гуц. *перепічка* ‘невеликий хлібець, маленька булочка, що випікається на Великдень’ [ГГ, с. 146], ‘невеликий круглий хліб, який роздавали бідним дітям у *Жівний четвєрь*’ [Негринч, с. 131], бойк. *перепічка* ‘мала пасочка (булка), яку виносять у вівторок після Великодня на могили, де священники читають Євангеліє за покійників’ [Онишк. II, с. 53], ‘невелика хлібина, випечена із залишків тіста’ [Матіїв, с. 340], бук. *перепічка* ‘ватрушка’ [СБГ, с. 402], поліс. *перепечка* (*пэрэпічка*, *перанічка*, *пырап'ічка*, *пэрэп'эчка*, *перан'эчка*) ‘хлібина’, ‘низький плоский хліб’ [27, с. 107, 112], ‘невеличка буханка хліба’, ‘корж із хлібного тіста, який печуть на черені’ [28, с. 395], *переп'єчка*, *переп'ічка* ‘корж, спечений із кислого тіста на сковороді; перепічка’ [Лис., с. 157], сх.поліс. *переп'н'е(іе,і)чка*, *п'ер'е'п'ечка* ‘мала хлібина із залишків тіста’ [Турч., с. 56, 57], *переп'еча*, *переп'н'еча*, *п'ереп'ічка*, *п'ереп'ечка*, *переп'н'ічка*, *п'ер'еп'ечка*, *переп'н'іечка* ‘мала хлібина, випечена на пробу тіста’ [Турч., с. 54–57, к. 15], *переп'еча*, *переп'н'і(е)чка* ‘корж із хлібного тіста, спечений у печі перед полум'ям’ [Турч., к. 16], сх.слоб. *п'ереп'іч'ка* ‘хліб’, ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 34, 35], пн.підл. *перепічка* ‘паляниця’ [Горбач Д, с. 474].

На позначення низького хліба круглої форми, посоленого зверху та спеченого скраю печі, зазвичай із залишків тіста у діжці, зафіксовано лексеми: *п'ім'паўки* (мн.) (Мн), *п'ім'пал'ник* (Дм), *вуп'ал'ник* (Гб), *п'ім'полум'йаник* (ВБ), *палі'ниц'а* (Гс), *палі'ничка* (Кнв). Такий самий виріб із накладеною зверху цибулею номінує лексема *уп'ал'інок* (Рж).

Назви *пітпавок* (*пітпавки*), *пітпальник*, *вупальник*, *упалінок* утворено від псл. *paliti*, яке пов'язане чергуванням голосних із *poleti* ‘горіти, палати’, **polmen-* ‘полум'я’ [ЕСУМ IV, с. 266]. Спільнокореневі слова *п'утпалка*, *п'ітпалок*, *опал'єник*, які Е. Гоца зафіксувала зі значенням ‘випечений на плиті або в печі

шматок тіста як проба якості майбутнього хліба’, дослідниця зараховує до оригінальних закарпатських регіоналізмів [79, с. 107], проте варіанти цих лексем відомі й іншим говорам української мови: надс. *n'itnaluk* ‘паляниця’ [Пшеп., с. 199], *nit'palu^ok*, *nitna^l'anuk* ‘паляниця (з тіста)’, *nit'palok* ‘круглої форми буханка хліба’ [АГН, к. 36, 43], наддн. *pidnalok* ‘корж, спечений нашвидкуруч на вогні’ [Шило, с. 204], лемк. *pidnalok* ‘корж із хлібного тіста, спечений перед полум’ям’ [Пиртей, с. 233], *pidnalok* ‘тс.’ [ССТ, с. 236], пд.лемк. *pidnalok* (*pidnalch'ok*) ‘невеличкий хлібець, спечений з останків вишкрябаного тіста’ [ЛАСС, к. 7], бойк. *pidnavka* ‘булка з прісного тіста’ [Онишк. II, с. 69], бук. *pidnalok* ‘невеличкий буханець, спечений під час напалювання печі’, *pidnalochok* ‘зменш. до *pidnalok*’ [СБГ, с. 420], поліс. *padpalyhnik* (*podpalyhnik*, *rudpalyhnik*), *padpalak* (*putpalok*, *rudpalok*, *padpalak*) ‘вид плоского хліба’ [27, с. 112], *podpalok* ‘корж із хлібного тіста’ [28, с. 397], *podnalok*, *rudpalok* ‘корж, спечений із кислого тіста на сковороді; перепічка’ [Лис., с. 165, 178] та ін.

Виявлене слово *палиниця* та демінутив *палиничка* – також похідні утворення від *paliti*; назва зумовлена тим, що під час випікання такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка [ЕСУМ IV, с. 270]; пор.: надс. *pal'a'nic'a* ‘паляниця (з тіста)’ [АГН, к. 36], наддн. *palanicye* ‘перепічка’, *palanicyi* ‘деруни’, *palanichka* ‘порізана кружечками печена картопля’ [Шило, с. 192], *pal'a'nic'a*, *palin'nic'e* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті’ [141, с. 250], лемк. *paljatko* ‘мала паляниця’, *paljanka* ‘малий пляцок з вівсяної муки’ [Верх. Л, с. 446], лемк. *palja* ‘паляниця, корж, підпалок’, *paljanka* ‘паляниця з вівсяного борошна’ [Пиртей, с. 225], бойк. *palenicya* ‘коржик з вівсяного борошна’, ‘коржики з тертої, змішаної з борошном, пригнилої картоплі’ [Онишк. II, с. 35], *palanicya* ‘випечений на плиті або в печі шматок тіста як проба якості майбутнього хліба’, *palanichka* ‘тс.’ [Гоца, к. 6], *palenja* ‘паляниця (хліб)’, *palinja* ‘коржик з прісного тіста, спечений на плиті’ [Матіїв, с. 330, 331], бук. *palanicya*, *palanicye* ‘корж із прісного тіста, спечений на плиті’, ‘солодкі коржики; печиво як гостинець дітям’, *palanichka*, *palanichki* ‘зменш.-пестл. до *palanicya*’, ‘скибки спеченої на плиті картоплі’, ‘корж з меду і маку, яким знахарка лікує

хвороби шлунка' [СБГ, с. 379], *паланички* 'сухарі, з яких роблять розчину' [БГ, с. 77], *паланіц'а* 'один із спечених на плиті шматочків тіста, розкатаного для розрізання локшини' [Гоца, к. 20], гуц. *паланіц'а* 'тс.' [Гоца, к. 20], лемк. *пáля* 'паляниця, корж, підпалок' [Пиртей, с. 225], 'паляниця, корж із прісного тіста' [ССТ, с. 227], пд.лемк. *пáля* 'невеличкий хлібець, спечений із останків вишкрябаного тіста', 'булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки', *палач'інка* 'великий млинець, спечений із прісного тіста (з домішкою вареної картоплі і без неї)' [ЛАСС, к. 7, 14, 18], закарп. *паляніця* 'хлібина' [Саб., с. 216], *паланічка* 'випечений на плиті або в печі шматок тіста як проба якості майбутнього хліба' *паланічка* 'тс.' *паленички* 'галушки, нарізані квадратами з розкачаного тіста', *пал'аніц'а* 'невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста', *пале"нічка* 'тс.', *паланіц'а* 'один із спечених на плиті шматочків тіста, розкачаного для нарізання локшини', *паланічка* 'тс.' [Гоца, к. 6, 7, 20, 22], поліс. *паланіця* 'хлібина, яка змочується водою при викачуванні', *паленіця* 'тс.' [Лис., с. 150], *паляніця* (*пал'аньіц'а*, *поленіця*, *пол'уньіц'а*, *пол'аніця*, *пал'аніця*, *п'ел'аніця*) 'хлібина', 'корж із дріжджового тіста' [27, с. 107, 114], 'буханка хліба пшеничного або житнього', 'обкачана перед випічкою у борошні буханка хліба', 'хліб із пшеничного борошна', 'корж із хлібного тіста, який печеться на черені' [28, с. 394], сх.поліс. *пал'а'ниц'а* (*пал'а'ниця*, *пал'а'н'іця*, *пале'ниця*, *пеле'ниця*, *пеле'ниц'а*) 'менша від звичайної переважно пшенична хлібина, викачана борошном', 'звичайного розміру, викачана борошном, переважно обрядова хлібина', 'мала хлібина із залишків тіста', *пал'а'ниц'а* 'хліб, із яким ідуть свататися' [Турч., с. 54–56, 61–62, к. 15, к. 29], зх.поліс. *палінка* 'паляниця', 'хлібина, яку перед випіканням обсипали мукою' [Арк. II, с. 23], сх.слоб. *пал'а'ниц'а* 'плоский, круглої форми виріб із прісного тіста' [38, с. 35].

Проаналізувавши назви хліба, підсумовуємо, що часто форма виробу не є визначальною мотиваційною ознакою номінації. Зокрема хліб прямокутної форми в досліджуваних говірках спорадично має назви: *бакд'л'ін* (Тр), *бакд'л'ійка* (Ст),

пател'н'ак'і (мн.) (Мк), *па'тел'н'а* (Кн), *брит'ванка* (Нк, Цк), *б'л'ашка* (Мн), *хл'ін з брат'ванки* (Крк).

Назви творять опозицію – купований у магазині хліб / спечений удома хліб. Лексеми *бакалін*, *бакалійка* позначають купований хліб (*бакалін*, *бакалійка* суфіксальним способом утворено від слова *бакалія* ‘група харчових продуктів і предметів споживання’, яке своєю чергою запозичене з турецької мови: тур. *bakkal* ‘торговець овочами’, *bakkaliye* ‘бакалія’ [ЕСУМ I, с. 119]), а *пательнякі*, *пательня*, *бритванка*, *бляшка* – спечений удома (метонімічне утворення; у досліджуваних говірках лексеми *пательня*, *бритванка*, *бляшка* позначають прямокутну форму для випікання): *йак ник'ли к'руглий хл'ін/ ту то буў хл'ін/ а йак ник'ли ў 'форм'і/ ту пател'н'ак'і [...]/ бу ву'ни 'були ў та'к'і 'форм'і/ ф та'к'і па'тел'ни* (Мк).

Щодо виду хліба, то в досліджуваному ареалі його виготовляють здебільшого із пшеничного та житнього (дуже рідко) борошна. Хліб, спечений із житнього борошна, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають словосполучення: *'житн'ій хл'ін* (Врб, Зр, Кт, Ост, Ск, Ср, Стр), *'житний хл'ін* (Блн, Плн, Прд, Рж, Трн), *хл'ін 'житний* (Гб), *'жытний хл'ін* (Цк). Аналітичні назви *'житн'ій хл'ін разо'вий* позначає хліб із житнього борошна грубого помелу.

Виявлені словосполучення *'чорний хл'ін* (ВБ, Зр, Кнв, Мш, Плн, Ср), *хл'ін 'чорний* (Ктн) функціонують зі значеннями: ‘житній хліб’, ‘хліб із борошна грубого помелу’. З останнім значенням виявлено також назву *разо'вий хл'ін* (Трн).

На позначення пшеничного хліба в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширені аналітичні назви *пше'ничний хл'ін* (Ост, Тр, Стр) (*пши'ничний хл'ін* (Врб, Зр, Плн, Рж, Ср, Цк)); *'б'ілий хл'ін* (Зр, Трн).

Засвідчені назви функціонують в наддністрянських говірках, зокрема у говірках Підгаєччини: *пше''нич''ний хл'ін*, *пше'ничний хл'іб*, *'б'ілий хл'ін*; *'житний хл'ін*, *'житн'ій хл'ін*, *'чорний хл'ін* та ін. [141, с. 248]. Назви *жі(ві)тни(ы)й хл'ін*, *пше''ніч(ш)ни(ы)й хл'ін*, *ч'орний хл'ін*, *разовий хл'ін* Е. Гоца зафіксувала в більшості карпатських говорів [Гоца, с. 12]; пор.: лемк. *жытняни* ‘житній, спечений із

житнього борошна' [ССТ, с. 97], *житняний* 'налисник із житньої муки' [Верх. Л., с. 413]. Аналітична назва *жы́тний хл'ін* (*жы́тні хл'ін*) зі значенням 'хліб, спечений із житнього борошна, змеленого на ручних жорнах' [ЛАСС, к. 11] поширена у південнолемківських говірках, а хліб, спечений з пшеничного борошна у цих говірках номінують словосполучення *пшени́ч'ный хл'ін*, *пшени́ч'ный хл'ін* (*пшени́ш'ный хл'ін*); *бі́лый хл'ін* (*бі́вый хл'ін*) [ЛАСС, к. 12]. У гуцульських говірках назви *разо́вий/ жы́тний хл'і́б* уживають на позначення чорного хліба [Горбач Н, с. 444], у буковинських говірках – *разо́вий хлі́б* – 'хліб із непетльованої (один раз меленої муки)' [БГ, с. 84].

Спорадично виявлено назви для хліба із зерна нового врожаю – *моло́дий хл'ін* (Ост), *перши́й хл'ін* (Ост), *с'в'іжи́й хл'ін* (Ср).

Виявлено спеціальні назви на позначення скибки хліба. Семантику 'відрізаний ножом великий плоский шматок хліба' у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя реалізують лексеми: *ку́сок* (ВБ, Дв, Зв, Зр, Кр, Крк, Мн, Остр, Плн, Пр, Ск, Ст, Шк), *ку́сочок* (Грд, Рж, Ср), *ку́сник* (Вл, Нк, Тр); *ка́валок* (ВБ, Дм) (*ка́вавок* (Мк)); *к'ромка* (Ск); *с'кипка* (Дв, Мн), *пайда* (Зр, Плн, См, Ср), які носії вживають у складі словосполучень зі словом *хлі́б*.

Більшість зазначених назв праслов'янського походження, а саме: *кромка* < псл. *kroma* 'обрізаний край чогось' [ЕСУМ III, с. 102]; *кусок*, *кусник* < псл. *kosati*, пов'язане з *kosъ* 'кусок' [ЕСУМ III, с. 159–160]; пор.: надс. *к'рімка хл'і́ба* 'скибка хліба' [Верх. Д, с. 95], *к'рімка* 'скибка хліба', *к'ус'ен'*, *к'усник*, *к'усок* 'тс.' [АУГН, к. 48], *к'р'імка* 'тс.', *ку́сок* 'тс.' [АГН, к. 46], наддн. *кусне́* 'кусень, шматок (хліба)', *ку́сник* 'тс.', *кусні́ще* 'великий шматок (хліба)' [Шило, с. 157], *ку́сень* 'кусник' [ССГ, с. 16], бойк. *ку́сень* 'скибка хліба', 'шматок', *ку́сник* 'тс.' [Гоца, к. 10; Онишк. II, с. 398], *ку́сок* 'скибка хліба' [Гоца, к. 10], гуц. *ку́сок* 'тс.', *ку́сен'* 'тс.' [Гоца, к. 10], бук. *ку́синь*, *ку́сінь* 'надкушений шматок (хліба, сала)' [СБГ, с. 244], поліс. *кромка* 'шматок відрізаного хліба' [28, с. 385], сх.поліс. *ку́сок* 'шматок хліба довільних розміру і форми', 'великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини', 'відкушений шматок хліба, не подрібнений зубами', *ку́со(а,е,і)к*, *ку́с'ен'* 'тс.' [Турч., с. 90–98, к. 19], зх.поліс. *кусень* 'шматок чого-

небудь' [Арк. I, с. 272], пн.підл. *кромка* 'скибка хліба' [Горбач Д, с. 480], сх.слоб. *ку'сок*, *'кусе"н* 'відрізаний ножом кусок хліба', 'великий шматок хліба' [32, с. 8]. Зауважмо, що в бойківських говірках лексема *ку'синь* позначає і відрізаний ножом шматок хліба, і буханку хліба [Матіїв, с. 248].

Назва *кавалок* (*кававок*) – давнє запозичення із німецької мови: свнім. *kavel*, *kavele* 'кругла дерев'яна паличка для жеребкування', 'доля, витягнений при жеребкуванні пай' [ЕСУМ II, с. 334]. З ідентичним чи подібним значенням слово поширене й в інших говорах української мови: надс. *k'av'atok*, *kav'atocok*, *k'avalčuk* 'скибка хліба' [АУГН, к. 48], *ка'вало'к* 'тс.', 'відломлений кусок (хліба)' *ка'вал'чик* 'тс.' [АГН, к. 46, 48], наддн. *кавалук* 'шматок' [Шило, с. 134], лемк. *кавалець* 'кавалок, шматок' [Пиртей, с. 128], *кавал* 'великий шмат (чого-небудь)', *кавалець* 'шматок чого-небудь їстівного, в т. ч. і хліба' [ССТ, с. 134], гуц. *кавалок* 'кусень; шматок будь-чого (хліба, сала, поля)', *кавалічок* (*кавалочок*) 'зменш. до *кавалок*', *кавал'чик* 'тс.' [ГГ, с. 88], бойк. *кавалок* 'кусок', 'шматок', *кавалець* 'тс.' [Онишк. I, с. 333], *каваліць* 'тс.' [Матіїв, с. 198], гуц. *кавалок* 'скибка хліба' [Гоца, к. 10], 'кусень' [Горбач Б, с. 170], закарп. *кавальок* 'шматок, кавалок' [Саб., с. 137], поліс. *кавалак* 'шматок, кусок' [Лис., с. 87], сх.поліс. *(а)ка'валак*, *о(а)ко(а)ва(е)лок* 'великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини' [Турч., с. 90–95, 97], зх.поліс. *кавалок* 'шматок чого-небудь' [Арк. I, с. 203].

Через польську мову із давньоверхньонімецької запозичено слово *скипка*: двнім. *skība* (нвнім. *Scheibe* 'скибка, коло, шибка, шайба') [ЕСУМ V, с. 270–270]; пор.: надс. *скібка хліба* 'скибка хліба' [Верх. Д, с. 111], *sk'ubka* 'скибка (хліба)' [АУГН, к. 48], *с'кыпка* 'тс.' [АГН, к. 46], бойк. *скі(ы)пка* 'тс.' [Гоца, к. 10], пд.лемк. *скып'ка* 'скибка відрізаного хліба' [ЛАСС, к. 8], закарп. *скі(ы)пка* 'скибка хліба', *скі(ы)ба* 'тс.' [Гоца, к. 10], поліс. *скібка* (*скыпка*, *скіпка*, *скэбка*, *скыбка*, *скэбка*, *скібка*) 'відрізаний шматок хліба' [27, с. 121], 'відрізаний шматок хліба середньої товщини', 'шматок хліба, відрізаний навскоси', 'тонко відрізаний шматок хліба', 'шматок хліба, відрізаний на всю ширину буханки' [28, с. 403–404], сх.поліс. *с'ки(і)бка* 'шматок хліба, відрізаний від середини хлібини косо на

ріг' [Турч., с. 90–98], зх.поліс. *скіпка* 'скибка хліба', *скібаниця* 'велика скибка хліба' [Арк. II, с. 149, 150], пн.підл. *скібка* 'скибка хліба' [Горбач Д, с. 480], сх.слоб. *с'кипка* 'відрізаний ножом кусок хліба', 'великий шматок хліба' [32, с. 8].

За припущенням етимологів, слово *пайда* походить від тур. *raj* 'порція' [ЕСУМ I, с. 115]; пор.: надс. *пайда* 'скибка (хліба)' [АГН, к. 46], наддн. *пайда* 'велика скибка, шматок (хліба)', *пайдичка* 'тс.', *пайдочка* 'тс.', *пайдушка* 'тс.', *байда* 'тс.', *байдита* 'тс.' [Шило, с. 44, 192], холм. *байда* 'велика скибка хліба' [СПХ, с. 360], гуц. *байда* 'велика скибка хліба' [Горбач Н, с. 422].

На позначення скибки, відрізаної від непчатого краю хлібини, домінує слово *ц'їлушка* (АВ, Дв, Дм, Зр, Мк, Нк, Ост, Мн, Пр, Ст, Тр), а також зафіксовано лексеми: *горбушка* (Зр, Кр, Мн), *вербушка* (Крк), *україець* (Плн), *україчик* (Плн, Трн), *скраўка* (ВБ, Зв), *ск'ірка* (Пр). Назви *цїлушка*, *горбушка*, *скірка*, імовірно, утворені на підставі зовнішнього вигляду: *цїлушка* – ціла, суцільна скибка; *горбушка* – скибка у вигляді горба, *скірка* – частина скибки, вкрита скоринкою. Назви *вербушка*, *украєць*, *україчик*, *скравка*, можливо, мотивовані місцем розташування: *вербушка* – верхня скибка хліба; *україець*, *україчик*, *скравка* – перша скибка скраю. Назва *горбушка*, імовірно, походить від псл. **g^orbь* [ЕСУМ I, с. 563], *украєць*, *україчик*, *скравка* < псл. *krajь* похідне від *krojiti* 'кроїти' [ЕСУМ III, с. 73], мотивація слова *вербушка* затемнена (можна припустити, що назву утворено за аналогією до *горбушка* від слова *верх*). З аналогією чи подібною семантикою виявлені слова поширені в досліджуваних та в інших говорах української мови, пор.: надс. *скравок хліба* 'верхня скибка хліба', *окрайчик* 'скибка хліба' [Верх. Д, с. 95, 111], *skr'avok* 'тс.' [АУГН, к. 48], *україук* 'тс.', *(в)окраїець* 'окраєць (хліба)', *скраво'к* 'тс.', *ц'їлушка* 'тс.', *гу^oрбушка* 'тс.' [АГН, к. 46, 47], наддн. *скравка* 'окраєць хліба', *скравук* 'тс.', *скравок* 'тс.' *окраєц* 'цїлушка (хліба)' [Шило, с. 189, 241], 'окраєць', *окрайчик* 'тс.' [ССГ, с. 18], *цїлушка* 'окраєць хліба' [Шило, с. 270], лемк. *окраєц хліба* 'тс.', *краюха*, *краюшка* 'тс.', *цїлуха*, *цїлушка* 'тс.' [Верх. Л, с. 443], бойк. *окрайи'ц*, *окрайи'ц* 'окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непчатого краю хлібини', *крайчик* 'тс.' [Гоца, к. 9], гуц. *окрайець* 'цїлушка з буханки' [Горбач Б, с. 193;

Горбач Н, с. 438], закарп. *о́крайи́ц'ь*, *окра́йи́ц'ь* ‘окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непчатого краю хлібини’ [Гоца, к. 9], бук. *окра́йок* ‘окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непчатого краю хлібини’ [Гоца, к. 9], сх.под. *цілушка* ‘окраєць хліба, який дають у руку дитині, коли її відлучають від грудей’ [181, с. 146], поліс. *акраець* (*акра́йець*, *окра́йиц*, *окра́йець*, *кра́йець*), *акрайчык* (*окра́йчык*, *акра́йчык*, *кра́йчык*) ‘відрізаний шматок хліба’, ‘перший шматок хліба’ [27, с. 121], *окрайчик* ‘горбушка, перший шматок хліба від буханки або останній’, ‘частина буханки хліба, менша половини’, *скорінка* ‘хлібна скорина’ [28, с. 392, 404], сх.поліс. *ок'райець* ‘великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини’, *о(а)к'райець(')*, *о(а)к'райчи(')к* ‘шматок хліба, відрізаний скраю хлібини’ [Турч., с. 90–97], зх.поліс. *скраець* ‘перша відрізана від паляниці скибка’, *скрайчик* ‘тс.’ [Арк. II, с. 152], пн.підл. *окра́йець* ‘цілушка, окраєць буханки’ [Горбач Д, с. 473], сх.степ. *горбу́шка*, *окра́йець*, *скібушка* ‘скибка, відрізана від непчатого краю хлібини’ [ССГ, с. 298], сх.слоб. *ок'райе́ц'ь*, *гор'бушка* ‘відрізаний ножом кусок хліба’, ‘великий шматок хліба’ [32, с. 8] та ін.

Виявлені лексеми зі семантикою ‘скибка, відрізана від непчатого краю хлібини’ відображено на карті 2 (див.: додаток А). Із цим значенням на півночі досліджуваної території поширені назви *ц'ілушка*, *гор'бушка*. У центральній частині засвідчено лексему *ц'ілушка*, спорадично скартографовано назви *гор'бушка*, *с'к'ірка*. У південній частині переважає лексема *ц'ілушка*, виявлено також назви *гор'бушка*, *вер'бушка*, *ск'раўка*, *с'к'ірка*. У говірках сіл Поляна і Тернава, які межують із бойківськими, засвідчено слова *ук'райець*, *ук'райчик*.

Словосполучення *перша ц'ілушка* (Мн) : *ус'тан':а ц'ілушка* (Мн) творять опозицію між першою та останньою скибкою хлібини. Зазначмо, що на позначення останньої скибки хліба виявлено ідентичні або спільнокореневі слова, як і на позначення першої скибки – *гор'бушка* (Мн), *вокравок* (Трн).

Детально назви частин хліба в українських говорах описала Є. Турчин [187].

У досліджуваному ареалі з першою та останньою скибками хліба пов'язані повір'я. Найпоширенішим є те, що перший окраєць повертає любов, гарантує швидке одруження: *О йіш ц'ілушку/ бо с'корше зам'іш н'ідеш/ хлопц'і т'а б'удут*

л'у'били (Пр); *Ка'зали*: «*На ти ц'і'лушки/ 'жиби т'а л'у'били*» (Ст); *То ўсе ка'зали д'іў'чатам/ пар'іп'кам 'йісти ук'райец'/ жу д'іў'чата 'л'уб'йіт х'лопц'іў/ а х'лопц'і д'іў'чат* (Плн); *А йак на в'іс'і'л'у/ йак там ск'раўка пуна'далас'і ку'мус'/ ту 'д'іўчина хва'тала/ бу ка'зала/ шу 'вйіде 'замуш* (Зв). А також вірять, що перший окраєць може сприяти вибору професії: *Ка'зали*: «*Йіш ск'раўку/ 'будиш краў'чинею*» (ВБ). Подібні повір'я поширені й на іншій території України, зокрема на Поліссі [187, с. 150].

Спорадично виявлено традицію перший шматок хліба залишати для жебраків, які молилися за душі померлих родичів: *Ту ц'і'лушку пере'важно да'вали пужиб'рушчим 'л'уд'ім// [...]'// ху'дила та'ка 'ж'інка с та'коў ма'лен'коў ди'тиною// йі'йі то да'вали ту ц'і'лушку і ка'зали с'і му'лити за пу'мерших* (Дм). За місцевою традицією, жебракам також давали окраєць хліба, цукор та дрібні гроші, які хрещена мати клала в ноги дитині перед обрядом хрещення, пор.: *Йа з'найу/ шо т'і ок'райки/ ц'і'лушки/ йа'к'і да'вали тим жебра'кам/ ту 'була ти'ка тра'диц'ія/ йак'шо ди'тина ни 'йіла/ во ди'тина ма'лен'ка ни ху'т'іла 'йісти/ то про'сили ў 'тойі 'ж'інки/ пожеб'рушки/ пру'сили ку'сок х'л'іба/ шуб ву'на йім 'дала тої ку'сок х'л'іба/ шу йіі хтос' там даў// і тої хл'іп в'іт 'тойі жиб'рачки 'дали тій ди'тин'і/ йа'ка ни 'йіла/ і ди'тина пу'чала 'йісти* (Дм).

У деяких досліджуваних говірках останній шматок хлібини не наділений магичною функцією: *За 'першу (ц'ілушку)/ ту д'іў'чата/ шуп х'лопц'і л'у'били// а ус'тан':а то ўже ў за'гал ву'на іде/ на л'у'боў/ на з'году* (Мн).

3.2.1.1. Назви обрядового хліба. Хлібні вироби є невід'ємними атрибутами свят календарного та родинного циклів. Майже кожне свято супроводжується випіканням спеціального хліба. Різдвяний цикл свят розпочинає Навечір'я Різдва Христового (06.01). У більшості обстежених пунктів існує традиція розпочинати Святу вечерю з *проскури* 'невеличкої булочки з прісного тіста, яку використовують у православному богослужінні'; її ділять між усіма членами сім'ї, а решту – несуть худобі. Із цим значенням виявлено назви, які поширилися під впливом двох церковних традицій – православної: варіанти *п'роскурка* (Грд, Кр, Птн, Рж, Ск), *прос'курка* (Двг), *п'роск'ірка* (Ск)), *п'роскур* (Гб), *п'роскуриц'*

(Дм) та католицької: *оп'латок* (Крк), *вуп'латок* (Гр), *уп'латок* (Ск)), *уп'лата* (Гс), а також народну назву – *кул'іда* (Грд).

Лексема *проскура* – фонетично видозмінене запозичення із грецької мови: гр. *προσφορά* ‘дар, приношення’ [ЕСУМ IV, с. 603]; пор.: бойк. *проскуройка* ‘проскурка’ [Онишк. II, с. 154], пд.лемк. *проскурка* ‘булка, спечена з кислого тіста з пшеничної муки’ [ЛАСС, к. 13], гуц. *прóскура* ‘проскурка’ [Горбач Б, с. 207].

Слово *оплаток* у надсянських та наддністрянських говірках з'явилося за посередництвом польської мови під впливом католицької церкви, чимало храмів якої і зараз діють у населених пунктах уздовж українсько-польського кордону. Лексема *оплаток* зводиться до лат. *oblāta* ‘проскура’ [ЕСУМ IV, с. 200]; пор.: лемк. *оплаток* ‘облатка, проскура’ [ССТ, с. 220].

Зафіксована народна назви *куліда* пов'язана з псл. *kolęda* ‘Новий рік’, ‘Різдво’, ‘новорічний або святвечірний подарунок’, ‘колядування (обряди й пісні)’, яке є давнім запозиченням з лат. *Calendae (Kalendae)* ‘календи (у римлян перший день місяця, день сплати боргів)’ [ЕСУМ II, с. 526–527]. Зазначмо, що фонетичні варіанти *Кол'а'да* (Врб, Гр, Пт), *Кул'а'да* (Вт, Дв, Зр, Мн, Нк, См) вживають на позначення дня Навечір'я Різдва Христового, а в деяких говірках (Вр, Зл, Кт, Ст, Шк) – другий день різдвяних свят – Собор Пресвятої Богородиці та св. Йосифа Обручника (08.01). Назва мотивована звичаєм ходити колядувати у цей день. Відповідно до цього номіновано і хлібний виріб, яким розпочинають Святу вечерю. Лексему *kolęda* зафіксувала Б. Грабка у малопольських говірках [224, s. 60].

Зазначмо, що лексема *куліда* та її варіанти поширені в поліських говірках здебільшого на позначення необрядового хліба: поліс. *куліда* (*куліда*, *кулідка*, *кулітка*) ‘хлібина’ [27, с. 107], ‘буханка хліба, зазвичай домашньої випічки’, ‘відрізаний шматок хліба’ [28, с. 386]; сх.поліс. *кул'ідка* ‘хлібина звичайної величини’, ‘хлібина, викачана водою’, ‘хлібина з борошна, неочищеного від висівок’, ‘житня хлібина, викачана водою’, ‘хлібина домашнього випікання’ [Турч., с. 55, 56, 57, 58, 64, к. 18]. Назву *кулідка* Є. Турчин зараховує до

немотивованих назв або таких, які втратили мотивацію [Турч., с. 89], натомість лексема *куліда* в обстежених говірках такий зв'язок зберігає.

У с. Поляна зафіксовано традицію на Святий вечір випікати *о(у)парінки* 'невисокі круглі хлібні вироби із пшеничного борошна, у яких перед випіканням роблять виделкою дірки, щоб тісто не росло'. *О(у)парінки* мастили медом, перед вживанням ламали руками, оскільки за місцевою традицією під час Святої вечері не можна нічого різати, лише ламати: *А на ви'черу ни 'р'ізали хл'ін/ а ла'мали 'ламани'їми/ так йак 'сус Хрис'тос ла'маў/ л'удїї жи'виў 'рибами і хл'їбом*. Респонденти так описують приготування *о(у)паріноків*: *То ти'ке с 'к'їста та'койе/ йак на хл'ін/ 'али ти'койе плит'койе'// то ни к'райут/ но ла'майут на С'в'їтїї 'вечир; Гуспу'дин'ї на лу'пат'ї рукоў руслас'кала/ ви'деўц'їми пу'дз'обала/ би в'ін с'ї ни п'їд:у'ваў// ну і на С'ўйа'тїї 'вечир 'вїйн'али с п'їеца 'борши/ пу'терли 'медум* (Плн). Такі вироби пекли й напередодні Навечір'я Різдва Христового, і напередодні Навечір'я Богоявлення (18.01). На Святий вечір їх їли під час вечері, а також давали худобі. У вечір перед Богоявленням *о(у)парінки* не давали худобі, бо для цього пекли спеціальні вироби – *шчи(е)дра(ч)ки(ї)*.

Лексема *о(у)парінок* – суфіксальне утворення від *опара* (< псл. **para*, **parъ*, пов'язане чергуванням голосних із **prēti* 'пріти') [ЕСУМ IV, с. 287–288].

Традиційно у Святвечір на святковий стіл кладуть хліб. Це може бути звичайний житній чи пшеничний хліб або плетена булка видовженої форми, яку номінують *ст'рушл'а* (Бл, Бр, Двг, Зв, Крк, Кт, Мш, Нк, Ост, Пр, Птн, Ст, Тр, Чр, Шк), *ст'рушл'ї* (Бл), *ст'рушл'е* (Цк)), *ст'руцл'а* (Вт, Дм, Ктн, Рж, Ск), *ст'русл'ї* (Мк). У деяких обстежених населених пунктах на стіл клали звичайний хліб. Здебільшого клали три хліби або два хліби і *струшлю*, які мали свою символіку: *Три хл'їба: Бог О'тец'/ Бог Син і Дух С'ўйа'тїї* (ВБ); *Три дни с'вет 'було/ і ўсе три хл'їба ли'ж'ело бис ц'їлийї с'в'ета на стул'ї* (Мк).

Хліб в обрядах Святого вечора є символом достатку: *В'ін ли'жаў в'їт С'ўйа'того 'вечира ду Р'їзд'ва// на Р'їзд'во б'рали тої хл'ін п'їт па'ху і йш'ли пу'воду с тим хл'їбом [...]/ хто моў кир'ниц'у чи с'тудн'у/ йш'ли с тим і там в'їнчу'вали: «На ш'чес'т'е/ на зду'роўл'е/ с'в'ета упро'вадити/ 'їнчих дучи'кати/ Ну'вому 'року*

пуклу¹нитис'і»/ так в'інчу¹вали/ [...]// ту¹ди ка¹зали/ би с'і¹добри¹ вело/ би хл'ін с'і три¹моу¹/ би з ву¹доу¹були (Плн).

Лексема *ст'рушл'а* (АВ) та її фонетичні варіанти *ст'рушл'е* (Гд), *ст'рушл'і* (АВ) спорадично позначають ‘пшеничний хліб прямокутної форми, який могли посипати маком, прикрашати виплетеною з тіста косою та ін.’ Такий хліб їдять під час вечері, а також дають домашнім тваринам.

У деяких обстежених говірках *струшля* виконує функції:

- обрядову (як поминальний хліб, який у Святий вечір лежить на столі, а потім його несуть до церкви на парастас): *А на с'т'іу ше кла¹дут два хл'іба і туйу ст'рушл'у на¹верха клали// тої хл'ін йі¹мо¹ потім/ али биз ви¹черу ли¹жит// і в'ін ти¹ки і гнет биз ўс'і с'ўйата ле¹жит// а ст'рушл'у¹ потім не¹сем ду¹церкви (Кт);*
- лікувальну: *Та тійі ст'рушл'і ни¹рас деку¹му с'а да¹йе// йак де йа¹кес' ти¹ке ниш¹часна го¹дина/ йак дес' хоре/ ту т¹реба йу¹дати/ бу то зу с'ўйат (Нк).*

Виявлено традицію зберігати *струшлю* від Навечір'я Різдва Христового (06.01) до Богоявлення (19.01). Цього дня в церкві освячують воду, якою потім господарі окроплюють свої хати та господарські будівлі. Здійснюючи такий обряд, господар тримає у руках чи під пахвою хліб або *струшлю*.

Назва *струшля* та варіанти *струцля*, *струсьлі* – видозмінене запозичення пол. *strucel* (мн. *strucle*) ‘хала, плетінка’, *strucla* ‘тс.’ походить від нвнім. [*Striezel*] (свнім. *strützel*) ‘вид батона’, ‘продовгуватий млинець’, можливо пов’язаного з *strotzen* ‘бути багатим, бути повним’ [ЕСУМ V, с. 455]. Слово поширене в говірках південно-західного наріччя: гуц. *стру́цень* ‘довгаста плетена булка’ [ГГ, с. 178], ‘продовгуватий плетений хліб із борошна вищого гатунку, що випікають на весілля’ [Негрич, с. 164], бойк. *струцля* ‘хала’, *струцень* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 262], *стру́цинь* ‘білий здобний хліб довгастої форми, виготовлений з переплетених шматочків тіста’ [Матіїв, с. 445], *струцині* ‘весільний хліб’, ‘весільний хліб, який разом із медом молода роздавала гостям’ [193, с. 306], бук. *стру́тиль* ‘пиріг, зроблений з коржа, змазаного начинкою й скрученого трубкою’, *стру́циль* ‘батон’ [СБГ, с. 529] та ін.

Спорадично зі значенням ‘спечений у формі хлібний виріб, начинений цибулею’, який також використовували на Богоявлення під час освячення водою будівель, зафіксовано назву *восух* (Мн) (детально див.: 3.2.1).

У с. Середкевичі також існує традиція випікати напередодні Святого вечора круглий хлібний виріб, начинений цибулею, який має назву *книш*. Виявлено варіант *кныш* (Кр) – ‘випечений спеціально до різдвяних свят круглий хлібний виріб, на якому перед випіканням ложкою роблять узорі’. Зазначмо, що лексема *кныш* ‘пиріг, який їдять під час обряду поминання померлих’ поширена в білоруських говірках [ЭСБМ V, с. 76]. Хоча такий виріб тепер не використовують у жодних ритуалах, можемо припустити, що колись *книш* виконував функцію поминального хліба і на обстежуваній території, тому що його вживали у Святий вечір (на *Кол'аду*), який у наших предків був днем поминання померлих. Ще одним аргументом на користь цієї версії є засвідчена назва для начинки з цибулі – *душа*; пор.: поліс. *душы́* ‘начинка у варениках’ [28, с. 376]. У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя лексеми *душа* зі значенням ‘начинка’ не виявлено. Проте, коли респондентка розповідала про приготування галушок із тертої картоплі, начинених вареною картоплею (з *бул'би пируги*), казала, що у них говорять: «С чуго т'іло/ с того душа» (Дв). Отже, можемо припустити, що в деяких досліджуваних говірках слово *душа* позначає будь-яку начинку.

Етимологи вважають, що лексема *книш* є запозиченням із грецької мови (гр. *κνίσα* ‘запах і пара жирного печеного м'яса’, ‘сало, в яке загорталосся жертвне м'ясо, призначене до спалення’, сгр. *κνισάριον* ‘жир, жирна страва’, нгр. *κνισάρι* ‘вид хліба, сала’) [ЕСУМ II, с. 474].

Слово поширене й в інших говорах української мови, щоправда з іншою семантикою: гуц. *книш* ‘картопляний хліб із бринзою, сиром або капустою’ [ГГ, с. 97; Негрич, с. 94], ‘великий хліб’, ‘калач’ [МСГГ, с. 80], *кнішик* ‘корж, підпалок, припечений хліб з решток тіста’ [Горбач Н, с. 433], бойк. *книш* ‘пиріг з картоплі’, ‘пиріг із прісного тіста’ [Онишк. I, с. 361], закарп. *кныш* ‘пиріг із кислого тіста, що готувався на традиційне весілля’ [Саб., с. 145], ‘струдель – пиріг з розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься

начинка' [Гоца, с. 27], пн.підл. *книш* 'калачик' [Горбач Д, с. 466], сх.поліс. *книш* 'великий, переважно чотирикутний, із загорнутими наверх краями відкритий пиріг, начинений конопляним насінням із кашею' [Турч., с. 74].

Слово *knysz* зі значенням 'вид печива, яке печуть на Різдво' фіксує Б. Грабка [224, s. 60]. Ілюстративний матеріал дає змогу уточнити значення лексеми *книш*. В одному випадкові – це виріб із заквашеного тіста, начинений картоплею із бринзою (пор.: зафіксоване в одній надсянській говірці слово *кныш* 'пиріг (з тертої картоплі та сиру)' [АГН, к. 39]). В іншому – невеликі круглі вироби, які печуть зазвичай на Різдво (07.01), із пшеничного, ячмінного чи гречаного тіста. На розкачане тісто кладуть смажену в смальці чи олії (у піст) цибулю зі сіллю, складають удвоє і знову кладуть начинку. Так повторюють кілька разів, після чого склянкою витискають кружечки і печуть у печі або смажать у сковороді. Наступне джерело, подане у праці, фіксує, що книшем називали хліб на свята. Це слово дослідниця подає як польське, поширене здебільшого на сході чи південному-сході польської мовної території, проте ілюстрації наведено з українського мовного простору; пор.: пол. діал. *knysz* 'вид булки, печеної з жиром і цибулею, яка призначена для пожертвування церкві' [SGP II, s. 386].

Свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа, або Василя Великого (14.01) – день, коли діти з віншуванням приходять до кожної хати, бажаючи господарям здоров'я та достатку. Їх обдаровують солодощами, серед яких повинні бути бублики, які в обстежених говірках називають: ¹бублики (Кр, Кт, Тр, Шк); ¹ко¹лацики (Кт) (¹ку¹лацики (Дм, Зв, Мк, Тр), ¹ку¹лачик'і (ВБ, Дм)), ¹кула¹ч'і (ВБ, Ост). Збереглися і давні назви – ¹во¹баринц'і (Кт), ¹ву¹баранц'і (Пр), ¹ву¹баринки (См), ¹ву¹баринчики (Врб), ¹о¹баринц'і (Ст, Чрч). У деяких населених пунктах із такими хлібними виробами пов'язаний звичай: *І ¹перш'і ¹тійі во/ йак ду ¹першоїі ¹хати за¹ходиш/ ті ко¹лацики ли¹шайут// там чи ¹бублики/ ¹тійі во де во¹баринц'і/ ¹перше ко¹лацики пик¹ли ти¹к'і ма¹лен'к'і/ во йак булоч'ки/ то ли¹шайут і при¹нос'ат ду¹дом і то йе ¹перш'і/ то ¹потім да¹йут ко¹ров'і// во ¹маїеш дв'і ко¹ров'і чи йід¹ну да¹йеш// і да¹йеш/ во¹на йіст/ ти ¹каеш: «Л'ім'с'а/ ¹л'ім'с'а»/ – о/ ¹наўком б'ійес'а// та¹кії з¹вичаї (Кт).*

У Навечір'я Богоявлення на стіл кладуть звичайний хліб, халу (*ст'рушл'а* (Двг)) або круглі хліби (три), один із яких господар ламає і роздає членам родини (*п'л'ацк'і* (ВБ)). У деяких обстежених населених пунктах випікають невеликий виріб з дріжджового чи прісного тіста, який перед вечерею дають худобі. Зазвичай тісто замішують на освяченій того ж дня воді. Подекуди всередину кладуть по ложці з кожної святкової страви: *Ну з му'к'і/ с'ййа'чена ву'да/ кут'ру с'ййа'тили на В'і'л'йу⁴ с'ййаш'чен:ик/ і м'і'сили гусну'дин'і/ і тик'ла та'к'і шчидрач'ки/ та'к'і п'л'ацок'і/ і то ми вину'сили 'пирит ви'чер'і ду с'тайн'і// ху'диу гус'подар і пас'тух і да'воу* (Бр); *'Мама п'і'кла хл'ін/ а 'потім то шо шчид'рак с'і нази'вау'/ то шо с'і 'т'істо зіс'тало/ ву'на унск'рибала 'нецк'і і то у'з'ела 'того во/ припек'ла во і у'вечир на Шчед'ріуку да'вала ху'доб'і* (Стр); пор.: [189, с. 25–26].

На позначення такого виробу зафіксовано лексему *шчед'рак* (Чр) та варіанти *шчид'рак* (Бр, Мк, Стр), *шчидрач'ки*(і) (мн.) (Бр).

Із цим значенням спорадично засвідчено слова *ку'лачик* (Тр), *п'л'ацок* (Мш), *гуска* (Плн), які у досліджуваному ареалі відомі з ширшою семантикою: *кулачик* 'невеликий хлібний виріб круглої форми з діркою посередині; бублик'; *пляцок* 'оладка', 'солодкий пиріг', *гуска* – 'булочка'. Імовірно, лексеми *кулачик*, *пляцок*, *гуска* вживають для маленького хлібного виробу, який випікають спеціально до Навечір'я Богоявлення, через відсутність у цих говірках для нього окремої назви, хоча, можливо, така назва колись існувала. Аналіз лексеми *кулачик* подано в підрозділі 3.2.1, назв *пляцок*, *гуска* – у 3.2.2.

Лексема *щедрак* та її деривати утворені від назви свята *Щедрий вечір*, що в досліджуваних говірках, окрім інших, має ще спільнокореневі назви: *Шчед'ра* 'Щедрий вечір' (Кр), *Шчед'ричка* (Зл) (*Шчад'ричка* (Шк, Ст)) 'тс.', *Шчед'рак* (Тр) (*Шчад'рак* (Шм)) 'тс.' та ін.

Назва *szczódruk* та фонетичні варіанти *szczedrak*, *szcządrak*, *stodrak* у польських говірках функціонують із двома значеннями: 1) 'тістечко, яке печуть на Новий рік, рідко впродовж різдвяних свят (дають колядникам)'; 2) 'тістечко, яке печуть у день святого Андрія і яке дівчата використовують, ворожачи про

⁴ Святий вечір.

заміжжя' [224, s. 62]; пор.: пол. *szczodraczek*, *szczodroleczek*, *zszczodrotek*, *szscodryczek*, які репрезентують перше значення [224, s. 62].

На позначення призначених для худоби і домашніх тварин спечених у печі тонких шматків тіста круглої форми, які посипають цукром або мастять медом, спорадично зафіксовано лексему *за'кусуванц'і* (мн) (Плн); можемо припустити, що назву утворено від псл. **kosati*, пов'язане з *kosъ* (< *kond-so-s*) 'кусок' [ЕСУМ III, с. 159–160].

Центральне місце хліб займає й у великодніх традиціях. Солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають напередодні Великодня, у всіх досліджуваних говірках називають *паска*. Для позначення такого виробу невеликого розміру вживають слова *пасу(о)чка* (АВ, Гд, Зв, Ост, Прл, Ср, Стр, Тр), *пашч'і* (Кн).

У деяких обстежених населених пунктах засвідчено звичай випікати два види великоднього хліба: із солодкого тіста, до якого додають багато яєць, та зі звичайного тіста, з якого традиційно пекли хліб: *Ну ўсе пик'ли паску і пик'ли банку// банка ѝе су'лотка/ пару ѝа'й'чук да'йут/ а паска ѝе зви'чайне т'істу/ ну хто там може даст ше ѝа'кого цукру/ ѝак майе/ а с'корши ни було// банка була жоўта/ а паска була зви'чайна// банку с'в'і'тили/ ў нас пере'важно банку с'в'і'тили/ паску н'е* (Дм).

Солодкий великодній хлібний виріб має назву *банка* (Двг, Дм, Мк, Тр), його зазвичай святять у церкві. Після освячення такий хліб називають *паскою*: *Р'із'ниц'а була м'іж дво'ма т'істами: уд'не т'істо/ б'іле/ було паска/ шуп рузріз'нити/ а жоўти було банка// али ку'ли несли жоўту паску с'ў'їа'тити/ називали/ шу то ѝе паска* (Дм). Окрім відмінності у складниках тіста, паску та бабку часто розрізняють за розміром: *паска ў'їен'кша* (більша) *була/ а банку несли с'в'і'тити меншу* (Двг) (у зазначеному населеному пункті святять вироби із солодкого і звичайного тіста). У с. Малі Мокряни *бабку і паску* печуть з однакового тіста. Назви формують опозицію за ознаками: 'посвячений хліб' (*паска*) : 'непосвячений хліб' (*бабка*). Подібне явище виявила Г. Мазур у бойківських та гуцульських говірках [див.: 133].

У частині обстежених населених пунктів, де великодній хліб печуть з одного тіста і називають *паскою*, засвідчено назви посвяченого в церкві великоднього хліба, які виражені словосполученнями: *с'в'ічена паска* (Кр, Ктн, Плн, Рж), *с'їйдена паска* (АВ, Зр, Ср).

Лексема *паска* – запозичення із грецької мови: гр. *πάσκα* є фонетичним варіантом *πάσχα* ‘пасха’. Деякі етимологи припускають виникнення фонетичної форми *паска* з *пасха* на слов'янському ґрунті [ЕСУМ IV, с. 305]; пор.: наддн. *паска* ‘переважно солодкий хліб циліндричної форми, який випікається до Великодня’ [141, с. 251], холм. *паска* ‘великодній хліб, паска’ [СПХ, с. 373], гуц. *паска* ‘випічка з білого борошна (випікають лише на Великдень)’ [Негрич, с. 129], ‘великодній білий книш’ [Горбач Б, с. 196; Горбач Н, с. 439], пн.підл. *паска* ‘великодня паска’ [Горбач Д, с. 474], сх.слоб. *паска, пасха, паски, паски* ‘спеціальний обрядовий хліб, що випікають напередодні Воскресіння Христового’ [40, с. 55].

Слово *бабка* етимологи виводять з псл. *baba* ‘галушка, кругле печиво’, пов'язане з основою псл. *bab-* ‘надуватися, розбухати, бути кулястим’ [ЕСУМ I, с. 103]. Назву *бабка* із виявленим у досліджуваних говірках значенням фіксують лексикографічні джерела з надсянського та наддністрянського говорів: надс. *бабка* ‘великоднє печиво’ [Козій, с. 208], наддн. *бабка* ‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають до Великодня’ [Шило, с. 41]. В інших говорах української мови лексему виявлено із такою семантикою: гуц. *бабка* ‘запіканка’ [Негрич, с. 21], ‘вид здобного печива’ [ГГ, с. 19], поліс. *бабка* ‘здобна булка’, ‘хліб із гречаної муки’ [28, с. 369], пн.підл. *бабка* ‘солодкий хліб, печений у формі’ [Горбач Д, с. 455] (див. також: 3.2.1).

Як обрядовий хліб освячена паска наділена лікувальними й охоронними властивостями: *Ну а с пасок с'ї вукравушки скравали/ ту то пумагало [...]// то йак уроки були// – Зі свяченої паски? – с'в'іченої// йак с'ї принесла паска вус'в'ічена і скравочки скравали// – Що таке «скравочки»? — кусочки// уб'р'їзували на ш'тири куски/ во'в'іти і в'іти/ наўколо паски// і то йак ху'добу виган'ели паски давали/ ту во ду кутасик'ї/ жиби курови н'їх'то ни ўр'їк*

[...]/ – Кому ще ті кусочки давали? – а йак де/ йак ни¹рас йой ди¹тину: «Йої ми¹не жу¹в'їт бу¹лит»// ¹настирниця¹ї// і ¹зара ¹тойї ск¹равочки су¹хойї ¹дали (Зв); Рузрї¹зали на три бу¹ки ¹паску// – Чому? – ну так заўж¹ди шос' на три/ бу Бог О¹тец'/ Бог Син/ Бог Дух С¹ўйа¹тїї// і ¹потім ту ш¹к'їрочку то три¹мали дес' аш ду вис¹ни// а ку¹ли ху¹доба с'ї йшла ¹пасти/ то ки¹дали до по¹мїї/ да¹вали ку¹ровам/ ¹жиби ху¹доба в'їд з¹рому/ в'їд ў¹с'ого/¹жиби ¹була охо¹ронена (ВБ).

Додавання крихт із освяченої паски до зерна, яким засівали поле, мало забезпечити добрий врожай: ¹Нав'їт' ту ¹паску ше в'їтк¹райували ти¹к'її ту¹ди шос' ти¹к'її з¹боку йїд¹но/ д¹ругуйї/ ту¹ди т¹ретуйї// то на ш¹нурочок/ то п'їд¹в'їсили п'їт ¹вобрас/ а ¹потім р'їзали ¹паску і да¹вали ¹д'їтим ўс'їм// – Навіщо підвішували ті три шматки паски? – То ка¹зали ¹в'їш'їти/ бу йак с'ї йшло ¹с'їйати з¹б'їж'ї/ ту¹ди то руск¹шїти/ с'ї ¹буде ¹дуже ¹добри ¹родило (Вл).

За виглядом паски після випікання передбачали подальшу долю родини: Ни¹рас ка¹зали: «¹Добре/ йак с'м'їйет'с'а// во/¹дуже ¹радії/ о ўс'ї ¹будут/ с'їм'їа»// во чут' п'їт¹пукла// а йак ти¹кїї: «Йої/ то сум¹на»// а йак запа¹даїес'а/ то ни¹добре/ ¹тоже ¹кажут// ¹кажут/ шо с'в'їд¹чит ни¹добре/ шо ¹може хтос' чи ў¹мерти чи ¹може шос'// йа¹кас' б'їда во (КТ); Йак с'а зо с'ї¹ниї ¹паска п'їд:ерла/ то ¹буде в'їс'їл'е/ а йак с'п'ївночи/ то ¹буде ў ¹тім ¹роц'ї ¹похорон (Врб); Ка¹зали/¹паска с'м'їйес'ї/¹буде ве¹селе жи¹т':а (Пт).

Серед інших назв хліба – назви булочок, які пекли напередодні свята Апостола Андрія Первозванного (13.12) і використовували для ворожіння. Із цим значенням у досліджуваному ареалі виявлено назви, поширені у більшій частині української мовної території: ба¹лабух (Зр, Мн, Ср), би¹лабушки (мн.) (Кр), назви, що позначають інші вироби з тіста: пир'ї¹жок (Ск); ку¹лачик (Мк, Тр); пам¹пух (Чр), пампуш¹ки (мн.) (Дм); а також регіональну назву ¹зуска (Вл).

Етимологія слова *балабух* не зовсім ясна, можливо, це експресивне утворення; компонент *бала-*, імовірно, означає ‘щось кругле, кулясте’ [ЕСУМ I, с. 122]; пор.: бат. *балабушок* ‘малий хлібець’ [Верх. Б, с. 251], надс. *балабух* ‘булочка, печена на плиті’ [Козій, с. 208], наддн. *балабух* ‘мала хлібина, круглий хлібець’, *балабушок* ‘дуже мала хлібина’ [ССС I, с. 366], бойк. *балабух* ‘пиріг з

вареної м'ятої картоплі з молоком, печений на листку капусти' [Онишк. I, с. 41], гуц. *балабух* 'невелика булка' [СГГРЯ, с. 50], бук. *балáбух* 'невеличка булочка', 'шматок мамалиги з бринзою всередині', 'недопечений хліб' [СБГ, с. 22], поліс. *балабушка* 'булочка із пшеничної чи житньої муки' [28, с. 369].

Про *пиріг*, *гуску* та *пампух* див. також: 3.2.2.

Важливу функцію хліб виконує і в родинних обрядах. Зокрема хліб, який хрещена мати тримає під час обряду церковного хрещення дитини і який роздають всім гостям, має назву *ук'рушок* (Зр, Дм, См, Ср): *Йак ди'тину ни'сут/ ни'сут ти'киї хл'ін ду'церкви/ то так с'а називає ук'рушок// 'пот'ім при'нос'ат і 'цукор 'майут/ при'нос'ат ду'хати// [...] ту'д'і тої ук'рушок с'коро 'р'іжут і ў тої 'цукор ма'чайут і 'каждому розда'йут і с'коро 'шуби 'з'істи// 'каут/ а то ти'ке/ йа з'найут/ чи то та'ке йе/ шуби та ди'тина с'коро рус'ла і зду'рова 'була* (См).

Слово *укрушок*, походить від псл. *krušiti* 'розбивати, ламати на шматки, роздрібнювати' [ЕСУМ III, с. 113]. Лексему *вукрушок* із семантикою 'порізаний на шматочки хліб, який освячують під час обряду церковного хрещення і яким пригощають (перев. разом із цукром) усіх гостей на хрестинах' зафіксовано в надсянських говірках [202, с. 209]. Як свідчать опрацьовані джерела, лише в поліських говірках виявлено слово *скрушак* (*скру́шок*), яке стосується родильної обрядовості: слово функціонує зі значеннями: 'пирого, зазвичай житні, які діти дарують бабкам-повитухам', 'пирого, якими породілля віддячує тим, хто приходить її відвідати' [27, с. 118]. Зауважмо, що лексикографічні та лінгвогеографічні праці з досліджуваних та з інших говорів української мови не містять вказівки на обрядове значення слова *укрушок* та його варіантів: бат. *окру́х* 'шматок хліба' [Верх. Б, с. 281], надс. *окру́х* 'тс.', *окру́шок* 'кусень хліба пастуха' [Козій, с. 214], (в)*ук'рушок* 'скибка (хліба)' [АГН, к.46], наддн. *укру́шук* 'скибка, шматок (хліба)' [Шило, с. 260], лемк. *окрухы* 'обрізки з тортів, крихти' [ССТ, с. 218], гуц. *окру́шкі* 'залишки, шматки надкушеного хліба' [Негрич, с. 125], бук. *окру́шок* 'зменш. до *окру́шки*', *окру́шки* 'залишки нарізаного скибками хліба, крихти' [СБГ, с. 365], поліс. *акрушак* (*окру́шок*, *укру́шок*), *акрушчык* (*окру́шчык*),

скру́шчык (скру́шчык) ‘шматок хліба’ [27, с. 118], сх.поліс. *ок’рушок* ‘маленький шматочок хліба, відрізаний скраю хлібини’ [Турч., с. 104–105].

Цікавою є думка М. Маєрчик, що крихти виконують символічну функцію: «Крихти – це буцімто ще їжа й водночас уже не їжа; крихти своєрідний залишок, рештки, або – межа, грань, виражена кодом харчу. Крихти повсюдно вважають їжею померлих» [132, с. 125].

Як і в інших говорах української мови, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя весільний обрядовий хліб позначає слово *ку(о)ро^лвай* (у.н.пп.), що походить від псл. **korvajь* ‘коровай’; найбільш імовірним видається походження від псл. **korva* ‘корова’, зумовлене, очевидно, поширеною у слов’ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені, а також тим, що за обрядовою традицією коровай як атрибут весілля символізує родючість [ЕСУМ III, с. 35–36]. Назву фіксують лінгвістичні та лексикографічні праці із досліджуваних та з інших говорів української мови: бат. *корогва́й* ‘коровай’ [Верх. Б, с. 273], надс. *коро^лвай* ‘весільний обрядовий хліб’ [201, с. 63], наддн. *короваль* ‘коровай’, *карвай* ‘тс.’ [Шило, с. 138, 149], *коро^лвай* ‘великий круглий здобний хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весілля’ [141, с. 251], холм. *курувай* ‘коровай’ [СПХ, с. 370], бук. *коровáй* ‘тс.’ [СБГ, с. 224–225], бойк. *коровáй* ‘великий буханець хліба’, ‘великий буханець хліба, печений на весілля; його саджає у піч сам дружба’, ‘весільний хліб’, ‘хліб, куплений у місті’, ‘хліб, який давали пастухові в перший день пасіння’, *коровáйничка* ‘невеликий коровай’ [Онишк. I, с. 378], ‘головний весільний хліб, призначений для розподілу між гостями в обряді перепною або в повесільний день’, *кара^лвай*, *кора^лвай*, *корог^лвай* ‘тс.’ [194, с. 186], поліс. *каравай* (*коровáй*, *курува́й*, *карава́й*) ‘весільний пиріг, який урочисто ріжуть на шматки і пропонують гостям’, ‘пиріг, який печуть спеціально для молодих’ [27, с. 118–119], ‘круглий весільний пиріг, яким обдаровують гостей на весіллі’ [28, с. 380].

Спорадично виявлено назви весільного хліба, що творять опозицію: *куру^лвай* ‘весільний хліб молодого’ (Трн) : *нас^лтільник/ прес^лтіл’ник* ‘весільний хліб молоді’ (Трн).

Можемо припустити, що слова *настільник*, *престільник*, утворені префіксально-суфіксальним способом від іменника *стіл*, є надсянськими регіоналізмами. Лексему *нас¹тіл'ник* ‘весільний хліб нареченої’ Л. Хомчак зафіксувала в шістьох надсянських говірках. На думку дослідниці, підставою номінації є те, що цей хліб клали перед нареченими на столі [201, с. 63].

У частині обстежених населених пунктів існує традиція випікати маленькі булочки, які дають гостям як весільний гостинець. Їх позначають деривати слова *коровай*, що здебільшого мають форму множини: *коро¹вайчик* (Врб), *коровай¹ці* (Кт) (*курувай¹ці* (Зр, Мн, Ср)), *куру¹вайчики* (Мн) (*куру¹вайчик'і* (Грд, Гс)), *куру¹вайціта* (Мж).

Для хліба, який використовують у поховальній обрядовості, спеціальної назви не виявлено. Проте хліб, який несуть на заупокійну службу, може позначати метонімічне утворення *парас¹тас* (Зр, Нк, Пл, Ср). У більшості досліджуваних говірок слово *парас¹тас* називає всі продукти, які приносять на таку службу (вино, цукор, яйця, олію, фрукти та ін.)

3.2.2. Назви випечених із борошна виробів. У досліджуваному ареалі випікають чимало різновидів виробів із тіста. На позначення невеликого виробу з білого пшеничного борошна засвідчено назву *булка* (АВ, Вр, Гб, Гс, Дм, Кнв, Кт, Крк, Плн, Пр, Прл, Ск, См, Ст, Тр, Шм), фонетичний варіант *буўка* (Мш), демінутив *булочка* (Блз, Тр, Плн, Ср, Шм) (*було^учка* (Шк), *булучка* (Блз)). Рідше з цією семантикою функціонує лексема *гуска* (Вл, Ост, Плн) та демінутив *гусочка* (Грд) (*гусучка* (Дм)). Фонетичні варіанти *було(у)чка* утворені суфіксальним способом від слова *булка* (детально див.: 3.2.1).

Назва *гуска* та його дериват *гусочка* (*гусучка*), очевидно, утворені унаслідок метонімії. Імовірно, значення ‘булочка’ розвинулося зі значення ‘весільне печиво’, яке сформувалося на основі подібності форми до птиці або за кольором (білий колір птиці нагадує білий хліб). На користь цієї версії свідчить те, що в деяких селах Поділля дотепер випікають весільний калач у формі зліплених до купи гусака та гуски, який так і називають – *гуска*. У неділю після шлюбу, коли молоді сідають за стіл, вони розривають цей калач. Молодий бере одною рукою за

«гусака», а молода за «гуску». Чий шматок калача виявиться більшим, той буде керувати в родині [179, с. 56]. Зі значенням ‘весільне печиво’ слово ¹гуска зафіксовано тільки в говірці с. Велике; пор. бойк. ¹гуска ‘весільна подовгаста булка’ [194, с. 189]. На думку Н. Хібеби, мотиватором назви цього весільного печива є порівняння із птахом [194, с. 189]; пор.: бат. *гуска* ‘булка’ [Верх. Б, с. 260], надс. *гуска* ‘тс.’ [Пшеп., с. 88; Верх Д, с. 99; Козій, с. 210; АГН, к. 44], бойк. *гуска* ‘плетена булка’, ‘калач, печений на Різдво’ [Онишк. I, с. 201; 68, с. 161–162], ‘калач’, ‘калач з білого борошна’ [Онишк. I, с. 201], ‘весільна плетена булка’ [68, с. 162], *гускы* ‘калач у формі двох довгастих, стулених докупи білих хлібин’ [68, с. 162], гуц. *гуска* ‘прикраса з тіста для паски’ [68, с. 162]; пор. також: сх.поліс. ¹вутки ‘тістечка, що формою нагадують певних тварин’, ¹уточки, ¹утаўки, ¹вуточки, ¹вутачки ‘прикраси на короваї’ [Турч., с. 78, 84].

Спечений шматок прісного тіста переважно круглої форми в аналізованих говірках має назви: *палі'ниці'а* (Гс, Зр, Ср) (*пал'а'ниці'а* (Гб), *палі'ничка* (Вр, Мк, Тр)); *п'л'ацок* (Вр, Грд, Гс, Зв, Кнв, Крк, Ост) ((*п'л'ацок* (Тр)). Див. дет.: 3.2.1., 3.3.2.

На позначення невеликої булочки у формі рога виявлено назви, зафіксовані у формі множини: *ро'гал'ки* (Мн), *ро'галики* (Мн); *вубар'інки* (Мн), *во'баранці'і* (Мн), *о'бар'інці'і* (Чрч).

Лексема *ро'галики* утворена суфіксальним способом від слова *ріг*. З ідентичним значенням слово функціонує в говірках південно-західного наріччя: бойк. *рогáлик* ‘рогалик’ [Гоца, к. 12], бук. *рогáлик* ‘тс.’ [Гоца, к. 12], гуц. *рогáлик* ‘тс.’ [Гоца, к. 12], *рогáл'ок* ‘обаранок (бублик)’ [Горбач Н, с. 444], пн.підл. *рогáл* ‘рогалик, бублик’ [Горбач Д, с. 479] та ін.

Назву *вубар'інки* (*во'баранці'і*, *о'бар'інці'і*) утворено від давнього дієслова **об-варяти*, назви бубликів мотивують тим, що їх перед запіканням обварюють [ЕСУМ IV, с. 126]. Фонетичні варіанти слова *обар'інок* на позначення бублика поширені й в інших говорах південно-західного наріччя [див.: Пиртей, с. 202; Верх. Л, с. 440; 193, с. 306; Онишк. II, с. 3; ССТ, с. 202; СБГ, с. 343, 557; Горбач Д, с. 472; пор.: закарп. *обáр'анок* ‘пряник, приготований на кип'яченому меду’ [Гоца,

с. 30]. Варіанти у¹баринц'і (Плн, Тр, Шк), у¹баранчики (Плн) у досліджуваних говірках позначають булочку у вигляді бублика.

Серед найменувань випечених із борошна виробів із начинкою найбільше назв виявлено на позначення пирогів. У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя слово *пиріг* є багатозначним: ‘великий печений виріб із тіста з начинкою найчастіше із гречаної каші та картоплі’; ‘невеликий виріб із тіста з начинкою; пиріжок’ і ‘вареник’.

Традиційною святковою стравою досліджуваного ареалу є великий печений виріб із тіста з начинкою, який позначає лексема *пир'іг* (Кр) та її фонетичні й акцентуаційні варіанти – *пиріх* (АВ, Блн, ВБ, ВМ, Вр, Вт, Гд, Двг, Дм, Зв, Зл, Кр, Крк, Кт, Мк, Мш, Ост, Нк, Пдг, Пдл, Пр, Прл, Рг, Ст, Стр, Тр, Чр, Чрч), *п'ір'іх* (Шк), ¹*пиріх* (Бл, Вр, Гб, Дм, Кт, Крк, Нк, Шм), ¹*пир'іх* (Бл, Гс, Кнв, Мж, Ск, Чр). Оскільки слово *пиріг* позначає також вареник, для розрізнення часом вживають аналітичні назви ¹*печиний пиріх* (Чр), *пир'іх* (Тр), *пиріх пир'іх* (Тр).

Для святкового пирога готують начинку із варених картоплі та гречки. Готують пироги й з іншими начинками. Зафіксовано видові назви пирога, виражені словосполученнями: *гречаний пиріх* (Мш), *пиріг з гречки* (Кр); *пир'іх капуста'єник* (Бл), *пиріх з капусти* (Кт), *пиріх с капусти* чи *бул'би* (Вт); *пиріх з бул'би* (Мк); *пиріх з яблук* (Кнв, Кт, Прл), а також назви, утворені суфіксальним способом від назви начинки, а саме:

- ‘пиріг із картоплею’ – *бул'вєник* (Ктн, Рж), *бул'в'єник* (Брш, Кн, Плн, Трн, Цк), *бул'б'єник* (Гб, Цк), *бул'биник* (Прд); пор.: надс. *бул'бєник* ‘пиріг (з тертої картоплі та сиру)’ [АГН, к. 39];
- ‘пиріг із картоплею і гречкою’ – *гречаник* (Чр);
- ‘пиріг із капустою’ – *капуст'єник* (Бл, Гб, Кн, Кнв, Трн), *капуст'єник* (Чр);
- ‘пиріг із яблуками’ – *яп'чаник* (Двг), *яп'чан:ик* (Ск), *яп'ч'єник* (Брш, Рж, Трн), *яп'ч'єник* (ВМ, Кн, Мж, Цк);
- ‘пиріг із грушами’ – *груш'єник* (Вл, Рж, Трн).

Значення ‘невеликий виріб із тіста з начинкою; пиріжок’ у досліджуваних говірках представлено лексемами (здебільшого у мн.): *пиріжок* (Вр), *пирог* (Мн,

Ск), *пир'у'ги* (Грд, Дв, Зр, Мн, Ср), *пир'о'г'і* (Ск), *пир'у'ги* (Вт), *пир'і'ж'ки* (Кт), *пир'і'ш'ки* (Бл, Врб, Вт, Прл, Пт, Ср, Шм), *пир'і'ш'ки* (Блз, Брш, Грд, Кнв, Плн, Прд, Прл), *пир'і'ш'к'і* (АВ), *пир'у'ш'ки* (Трн). Виявлено видові назви пиріжків, виражені аналітичними назвами: *пир'і'ш'ки з м'йеса* (Прд), *з м'йасом пир'і'ш'к'і* (АВ); *пир'і'ж'ки з 'бул'би* (Кт), *пир'і'ш'ки з 'бул'б'і'ю* (Прд), *пир'і'ш'ки з 'бул'би* (Блз, Брш); *пир'і'ш'ки з 'бул'би с ка'пусту'ю* (Кнв); *пир'і'ш'ки с ка'пусто'ю* (Пт), *пир'і'ш'ки с ка'пусти* (Прд); *пир'у'ги с ка'пусто'ю* (Мн); *пир'у'ги 'с:иром* (Дв, Мн), *пир'і'ш'ки 'с:иром* (Брш), *пир'і'ш'ки зу 'сира* (Прл); *пир'у'ги з 'речко'ю* (Мн), *пир'у'ги с 'каш'і 'реч:ано'ї* (Дв); *пир'і'ш'ки з 'маку* (Ср), *з 'маку пир'і'ш'ки* (Шм), *пир'у'ги з 'маком* (Дв); *пир'у'ги з 'яблуками* (Грд); *пир'і'ш'ки з 'вишн'ами* (Пт); *пир'і'ш'ки с пу'видла* (Ср), *пир'о'ги с по'видлом* (Мн).

Назва *пиріг* походить від псл. *pirogъ*, що утворене від *pirъ* ‘бенкет’ за допомогою суфікса *-ogъ* [ЕСУМ IV, с. 373]; пор.: надс. *ni^eriх*, *ni^eriх пе'чені* ‘пиріг із тертої картоплі з сиром’ [АГН, к. 39], наддн. *пиріг* ‘вареник’ [Шило, с. 200], гуц. *пиріг* ‘тс.’ [Горбач Б, с. 199; Горбач Н, с. 440], ‘печений пиріг’ [Горбач Н, с. 440], бойк. *пиріг* ‘вареник’ [Матіїв, с. 344], *пиріжсейке* ‘вареники’, *пирожата* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 61], *пир'і'х* ‘струдель, пиріг із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’ [Гоца, к. 14], лемк. *пиріг* ‘вареник’ [ССТ, с. 237], пд.лемк. *пиріх* ‘вареник’, *пир'у'х* (*ni^eрух*, *пир'у'х*) ‘тс.’, *п'еріх* (*ni^eі'рих*) ‘тс.’, *п'ірох* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 19], бук. *пиріг* ‘вареник’, ‘пиріг’ [СБГ, с. 411], поліс. *пирог* (*ni^eру'г*, *ni^eри'х*, *п'ері'г*, *п'іро'г*, *пирі'г*) ‘хлібина’ [27, с. 107], ‘пиріг з начинкою’, ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘буханка хліба, обкачана перед випіканням у борошні’, ‘хліб продовгуватої форми із будь-якого борошна’, ‘хліб із тіста замішеного рідше, ніж звичайно’ [28, с. 396], сх.поліс. *ni^ep'riг* (*ni^ep'риг*, *ni^ep'ру'г*, *ni^ep'ру'г*, *ni^ep'ру'г*, *ni^ep'рог*, *n'i'рог*) ‘хліб продовгуватої форми, випечений вдома’, ‘святковий печений виріб’ [Турч., с. 69], сх.степ. *пир'о'г* (*n'i'ро'г*, *п'ер'ri'г*, *пир'ri'г*) ‘печений виріб із тіста з начинкою’ [МССГ, с. 404].

Спорадично виявлено видові назви пиріжків, утворені суфіксальним способом від назви начинки: *фасо'л'еники* (Кнв), *гру'ш'еники* (Кнв).

Про лексему *пиріг* із семантикою ‘вареник’ див.: 3.2.2.

У досліджуваному ареалі поширеним є завиванець – ‘пиріг, спечений із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’. Із цим значенням зафіксовано *ст'рудел'* (Гс), фонетичний варіант слова *рулет* – *рул'ет* (Кт), а також назви, мотивовані діями *вити* та *крутити*: *за'виваниц* (Зр, Ктн, Мж, Мн, См), *за'виван'ц'і* (мн.) (АВ, Гс, Вр, Зр, Кнв, Плн, Ср, Цк, Шм) (*за'виваниц'і* (Ск)), *за'вивач'і* (Прл), *за'виваниї* (Мж), *за'виване* (АВ), *пари'виване* (ВМ); *к'ручене* (Кр, Зл), *п'л'ацок зак'ручуваниї* (Гд).

Залежно від начинки зафіксовано видові назви завиванців, виражені словосполученнями (перев. у мн.): *за'виван'ц'і з маком* (Плн), *за'виван'ц'і з маку* (Цк), *ма'коўник* (Ск), *ма'коўники* (мн.) (Мш), *ма'коўн'ак* (Двг); *с по'видлом за'виван'ц'і* (Плн), *за'виван'ц'і с по'видлом* (АВ), *за'виван'ц'і с пу'видла* (Цк); *за'виван'ц'і с ка'кава* (Цк), *за'виван'ц'і с ка'као* (АВ); *за'виваниц з йаблук* (Ктн), *за'виван'ц'і з йаблуками* (АВ); *за'виван'ц'і зи сиром* (АВ); *завиван'ц'і с хал'воў* (АВ); *за'виван'ц'і з і'з'уму* (АВ); пор. у інших говірках південно-західного наріччя [Шило, с. 118; 141; Матіїв, с. 147; Гоца, к. 14 (бойк., гуц., бук.)].

Зазначмо, що лексикографічні праці із надсянського та наддністрянського говорів слово *зав'іван'ц'і* (*завіванец*) фіксують на позначення голубців [Пшеп., с. 190; Шило, с. 118; АГН, к. 40]. У п'яти досліджуваних говірках лексему виявлено з тою самою семантикою; див.: 3.3.2.

Слово *рулет* (*рул'ет*) – запозичення із французької мови: фр. *roulette* ‘коліщатко’ є зменшувальною формою від *rouelle* ‘коло’ [ЕСУМ V, с. 138]. Зазначмо, що зі значенням ‘випечений зі свинини крученик з начинкою’ *рул'ет* Е. Гоца зафіксувала у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках [Гоца, к. 53].

Лексему *струдель* етимологи виводять із пол. *strudel* (мн. *strudle*) ‘листяний пиріг’, *sztrudel* (мн. *sztrudle*) походить від нвнім. *Strudel* ‘тс.’, ‘вир’ [ЕСУМ V, с. 451]; пор.: бук. *струтиль* ‘пиріг, зроблений з коржа, змазаного начинкою й скрученого трубкою’ [СБГ, с. 529], поліс. *струдлі* ‘печиво на меду’ [28, с. 407].

Спорадично виявлено однокомпонентні назви завиванця, утворені суфіксальним способом або основоскладанням, мотивовані назвою начинки: ‘завиванець із маком’ – *мак'іўник* (Зр, Кт, См, Ср) (*ма'коўник* (Мш, Ск)), *макоўйаник* (Рж, Ск) (*мако'в'еник* (Мж)), *ма'коўн'ак* (Двг), *мако'гони* (мн.) (Прл), *маку'гони* (мн.); ‘завиванець із вареними грушами’ – *гру'ш'еник* (Вл), ‘завиванець із повидлом’ – *марму'л'адник* (Тр).

Як демонструє карта 3 (див.: додаток А), на позначення цього поняття найбільш поширеними є назви *за'виваниці*, *за'виван'ц'і* (мн.). Ці лексеми локалізуються здебільшого на півночі та півдні досліджуваного ареалу. У центральній частині також зафіксовано слова із тим самим коренем (*за'вивач'і*, *пари'виване*), хоча поширеними є й назви *к'ручене*, *п'л'ацок зак'ручуваній*, *ру'л'ет* тощо.

Виявлено чимало назв кондитерських виробів із борошна. Загальними назвами для печива є такі: *'печиво* (Пдл, Пт, Ср) (*'печиво'* (Мш)), *пе'чен'а* (Вр, Зл) (*пи'чен'а* (Вр, Гр, Дв, Зл, Зр, Кт, Мн, Прл, Рж, Ср, Чр, Шк)), *пи'чен'і* (ВБ, Дв, Дм, Плн, Прл, Ср, Рж, Тр), *п'і'чен'а* (Врб, См, Шк)), демінутив *пи'чен'ка* (Ост). Із тим самим значенням виявлено назву *солотке* (Врб, Нк) (*су'лотке* (АВ, Врб, Гр, Дм, Зр, Кр, Прл, Пт, См, Ср, Тр, Цк)).

Слово *печиво* виводять із псл. **pekti* ‘пекти’ *pektь* ‘піч’ [ЕСУМ IV, с. 329–330]. Назва є літературною, тому мало представлена в лексикографічних та лінгвогеографічних працях, що відображають говіркове мовлення; пор.: бойк. *пéчиво* ‘тістечко’ [Гоца, к. 18], гуц. *пéчєня* ‘тістечко’ [Гоца, к. 18], поліс. *печиво* ‘кількість хліба, яку випікають за один раз’ [28, с. 396] та ін.

Назва *солодке* походить від псл. **soldъ* ‘солід, солодощі’, ‘солодкий’ [ЕСУМ V, с. 348]; пор.: гуц. *солоду́нькій* ‘дуже солодкий’ [Негрич, с. 160], бойк. *солóдок* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 236], бук. *солóдке* ‘тістечка’ [СБГ, с. 506], сх.под. *солодке* ‘солодкі страви, які подають на стіл останніми, обов’язкові на рідинах та інших святкуваннях’ [181, с. 133] тощо.

Зафіксована лексема *п'л'ацок* (АВ, Бл, Блз, Брш, Вл, Гд, Грд, Двг, Зл, Зр, Кн, Кнв, Крк, Кт, Ктн, Мж, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Прл Ск, См, Ср, Цк, Шм) позначає солодкий пиріг перев. із фруктовую чи ягідною начинкою (детально див.: 3.3.2).

3.3. Назви буденних страв

3.3.1. Назви перших страв. Загальними назвами для рідких страв в обстежених говірках є: *рiт'ке* (Брш, Зр, Прл, Ср), *рiткуйi* (ВМ), *р'iт'койе* (Прд); *п'ерше* (Гд, Двг, Кн, Мш, Стр, Цк), *п'ершуйе* (Гб, Трн).

Серед найпоширеніших рідких страв, які мешканці досліджуваного ареалу готують і в будень, і в свято, є *борщ*. Значення ‘рідка страва, яку варять з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ’ у говірках досліджуваного ареалу поширилося відносно недавно. Таку страву позначають лексеми: *боршч* (у.н.п.), *боршч чир'воний* (Пт, Ст), *чер'воний боршч* (Прл), *чир'воний боршч* (Брш); *укра'йiн'ский боршч* (Блз, Цк), *ук'райiнс'кий боршч* (Гб), *бор'шч укра'йiн'ский* (ВМ, Пр); *боршч р'уский* (Гд, Гс, Стр), *р'уский боршч* (Блз, Кн, Чр).

Для борщу, який готували в піст і заправляли олією, виявлено назви: *п'iс'ный боршч* (Кр), *боршч п'iс'ний* (Прд, Пт, Трн), *боршч п'iс'н'iс'iн'киї-п'iс'н'iс'iн'киї* (Дм).

У деяких говірках досліджуваного ареалу слово *борщ* поширене із кількома значеннями. Наприклад, у говірці с. Малі Мокряни лексему *борщ* зафіксовано зі значеннями ‘квас; кисла рідина, на якій варять рідку страву або вживають як напій (отримують із заквашеного житнього борошна чи тіста або із заквашеного буряка)’ (I) та ‘рідка страва, зварена на житньому або буряковому квасі з додаванням пшона чи інших круп, заправлена борошном, сметаною із жовтками’ (II). Найчастіше слово виявлено у складі аналітичних назв.

У деяких говірках назву *борщ* виявлено із першим значенням (Вл, Вт, Двг, Кн, Мк, Нк, Прл, Прд, Стр, Шм). На позначення житнього квасу засвідчено лексему *боршч* та словосполучення: *чи'нений боршч* (Вр); *житн'ий боршч* (Бл), *житний боршч* (Рж, Ск, Стр); *хл'iб'ний квас* (Дв); *зак'вашене жито* (Кт). Такий

квас готували з розмеленого на жорнах чи у млині житнього борошна, залитого кип'яченою водою і вистояного кілька днів. Коли рідина ставала кислою, її зливали і використовували, а розмелене жито знову заливали водою. Такий *борщ* добре тамує спрагу, тому часто його вживали як напій.

Назву ¹житн'їй борщ (Бл, Мш) (¹житний борщ (Гб, Мк, Трн)) вжито із другим значенням, а також назви *чи/нений борщ* (Врб, См), *п'їт/биваний борщ* (Ктн, Стр), *борщ п'їт/биваний* (Блз, Брш, Гб, Мж), *ук/райїнський борщ* (Стр), *борщ укр/їїнський/ за/сипаний шио/ном/ з м'н'асом* (Ст), *борщ ¹пол'ський* (Прд), *борщ ¹пол'ський з шио/ном* (Кт).

Така ж страва, зварена на буряковому квасі або просто з додаванням буряка, має назви: *борщ* (Кн, Кр, Крк, Мк, Нк, Рж), *п'їт/биваний борщ* (Кн, Пдл, Трн, Шм), *борщ п'їт/биваний* (АВ, Вл, Птн, Ск, Трн); *борщ укр/їїнський* (Ст), *борщ укр/їїнський* (Дм); *¹пол'ський борщ* (ВМ, Гс, Пт), *¹пол'ський бор'щ* (Гс, Кнв, Пр), *борщ ¹пол'ський* (Брш, Гс, Кт, Прд, Птн); *чи/нений борщ* (Вл); *к'вашиний борщ* (Мн); *р'їткий борщ* (ВМ, Гд); *квас* (Дв, Мк, Пт); *марц'у/вій борщ* (Бл). Остання назва мотивована назвою місяця, коли готують буряковий квас, – *¹марец* ‘березень’. Зафіксовано аналітичні назви для бурякового квасу – *марц'у/ва ву/да* (Мк), *марцо^у/вій квас* (Пт): *А ¹цьоц'а ¹наша ше/ ву/ни ше к'васили бу/рак у ¹березн'у/ бу ка/зали/ шу то марцо^у/вій ¹самий ¹л'їтний квас// в'їн ¹буде ¹ц'їле ¹л'їто і не ¹буде с'ї п'суги// т'рошка шио/на/ а ше т'рошка там му/ки і буу ¹добрий/ буу ¹пол'ський борщ* (Пт).

Назву *¹б'їлий борщ* (Прл) засвідчено зі значенням ‘страва з картоплі та рису, зварена на бульйоні і заправлена томатною пастою’.

Аналітичні назви із компонентом *борщ* виявлено й на позначення зеленого борщу ‘борщ, до якого замість буряків і капусти додають щавель’: *зи/лений ¹борщик* (Ост); *квас/ковий борщ* (Гс), *борщ квас'ц'овий* (Цк); *борщ зі ш'чаўки* (Зр, Мн, Ср), *борщ зу шча/вок* (Шк). Із цим значенням також функціонують назви *ш'чаўка* (См), *шчав/левий суп* (Кт), *шчаў/л'ова ¹зупа* (Кн).

Виявлені аналітичні назви мотивовані:

- кольором страви – *че(и)р/воний борщ*, *¹б'їлий борщ*, *зи/лений ¹борщик*;

- етнонімом – *ук'ра'їн'с'кий боршч*, *руський боршч*, *пол'ський бор'шч*;
- продуктом, який піддають бродінню і на якому варять страву – *житн'ї(у)ї боршч*;
- способом приготування страви чи квасу, на якому готують страву, – *п'ит'биваний боршч*, *чн'нений боршч*, *к'вашиний боршч*;
- основним компонентом – *боршч зі ш'чаўки*, *боршч зу шча'вок*; *квас'ковий боршч*, *боршч квас'ц'овий*;
- консистенцією страви – *п'иткий боршч*;
- часом (місяцем), коли готують буряковий квас, – *марц'у'вий боршч*.

Лексему *боршч* етимологи виводять із псл. **b^ʳršćь < *b^ʳrstjь (< *b^ʳrst + j + ь)* ‘борщівник’ (бот.), згодом назва страви [ЕСУМ I, с. 236]. На думку М. Фасмера, значення борщу як рідкої страви із буряка виникло внаслідок перенесення назви страви, яку колись варили із борщівника, на нову страву [Фас. I, с. 198].

На давність вживання слова вказують лексикографічні джерела, пор: ст.укр. *борщикъ (боръсчикъ)* ‘борщ’, а також *борщъ, боръщъ* ‘борщівник (назва рослини)’ і ‘власна назва’ [СУМ¹⁶⁻¹⁷ III, с. 38].

Зазначмо, що більшість діалектних словників, укладених за диференційним принципом, не фіксують слова *боршч*. Лексему засвідчено у таких говірках: холм. *боршч* ‘борщ’ [СПХ, с. 361], гуц. *боршь* ‘борщ’, ‘суп’, ‘розсіл квашеного буряка’ [СГГРЯ, с. 93], бук. *боршч* ‘тс.’, ‘квас із висівок або житнього борошна’ [СБГ, с. 37], *роблений боршч* ‘закваска для борщу’ [БГ, с. 86], гуц. *боршч* ‘хлібний (вівсяний) квас’ [МСГГ, с. 16].

Зі значенням ‘рідка страву з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки’ лексему *боршч* Е. Гоца виявила у бойківських говірках [Гоца, к. 73]. Аналітична назва *фасол'ний боршч* у деяких буковинських та гуцульських говірках позначає ‘суп з квасолі, заправлений сумішшю сметани, молока і борошна’ [Гоца, к. 71]. У південнолемківських говірках слово *бършч* номенує напій із жита та окропу [ЛАСС, к. 74].

У поліських говірках лексема *боршч* поширена зі семантикою: ‘квашені овочі’ [27, с. 129], ‘загальна назва рідкої кислої їжі (з капусти, буряків, щавлю)’

[28, с. 370]. У цьому ареалі зафіксовано чимало аналітичних назв із цим компонентом. У «Словнику західнополіських говірок» Г. Аркушина більшість назв борщу мотивована кольором страви: *білий борщ* ‘борщ зі свіжої капусти’, *чорний борщ* ‘борщ зі свинячої крові і червоного буряка’, *зелени борщ* ‘борщ із щавлю’, *червоний борщ* ‘борщ із червоних буряків’, а також температурою – *холодний борщ* ‘страва з сушених грибів і оселедців, заправлена олією; їдять охолодженою’ [Арк. I, с. 28]. Лише в говірці с. Степанівка Ємільчинського р-ну Житомирської обл., що належить до Середнього Полісся, С. Яценко зафіксував такі назви: *зе^лений борщ* ‘борщ із щавлю’, *шчау^л'овий борщ* ‘тс.’, *чер^л'воний борщ* ‘борщ із столового буряка та капусти’, *кислий борщ* ‘борщ із квашеної капусти’, *лобо^д'аний борщ* ‘борщ із лободи’, *посний борщ* ‘борщ з овочами, зажарений олією або й без неї’ [221, с. 317].

Як бачимо, слово *борщ* у досліджуваних говірках, як і в більшості говірок української мови, виявляє розгалужену семантику.

Спорадично зафіксовано *дириу^л'яний борщ* (Пт) (*дириу^л'аний борщ* (Мн)) – ‘рідка страва зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів’.

Поширеною першою стравою на досліджуваній території є суп – рідка страва, м’ясний, рибний або грибний відвар з овочами, крупами і т.ін., юшка, на позначення якої зафіксовано назву *зуна* (б.н.пп.), демінутив *зупка* (АВ, Пдл, Шм), слово *суп* (Кт, Пт) та описову назву – *бул'ви з йушкою* (Вл).

Слово *суп* не є поширеним в досліджуваному ареалі й з’явилася під впливом літературної мови. Лексема *суп* – запозичення із французької мови: фр. *soupe* ‘суп, юшка’ походить від галлороманського *supra* ‘приправлене’, **suppare* ‘приправляти’ [ЕСУМ V, с. 476]; пор.: закарп. *суп* ‘суп’ [Гоца, к. 68], поліс. *супчик* ‘бульйон’ [Лис., с. 208], сх.поліс. *суп* ‘суп’, ‘страва, приготовлена в полі’ [Турч., с. 159–163, к. 8, 9], зх.поліс. *суна* ‘тс.’ [Арк. II, с. 186].

Більш поширений варіант *зуна*, очевидно, утвердився у досліджуваних говірках під впливом польської мови (пор.: пол. *zupa* ‘суп’). Лексикографічні праці фіксують загальну та видові назви страви: наддн. *зуна* ‘суп’, *гальон-зуна*, *гальонова зуна*, *гальон-зуна*, *гальон-зупка* ‘картопляний суп, приготований

нашвидкуруч' [Шило, с. 90, 100, 130], лемк. *зúна* 'юшка' [Пиртей, с. 121], 'юшка, незакислена рідка страва', *кминкова зупа* 'юшка з кмином', *карпел'ова зупа* 'юшка з бруквою', *грибова зупа* 'юшка з грибами', *зупа-гальон* 'юшка, зварена нашвидку' [ССТ, с. 131], бойк. *зúна* 'суп' [Матіїв, с. 190; Гоца, к. 68], гуц. *зúна* 'тс.' [Негрич, с. 83; Горбач Б, с. 168; Гоца, к. 68], бук. *зúна* 'тс.' [Гоца, к. 68; СБГ, с. 175], 'бульйон' [СБГ, с. 175; Гоца, к. 69], 'юшка' [СБГ, с. 175], зх.поліс. *зупа* 'суп' [Арк. I, с. 195].

Видові назви супу в досліджуваних говірках позначають здебільшого аналітичні назви, мотивовані основним компонентом страви:

- 'суп із квасолею' – *зупа з фа'сол'і* (Зв, Ск), *зупа з ква'сол'і* (Мн), *зупа с фа'солеу* (Дм, Ктн, Прл, Рг), *зупа с фа'сол'оу* (АВ), *зупка с фа'сол'оу* (Пдл), *зупа з фа'сол'ом* (Дм), *зупа з фа'солеу/ з йас'ками* (Блз), *з фа'сол'і зупки* (Шм), *зупа фа'сол'ова* (Гд, Двг), *зупа фасол'ова* (ВМ, Пдг), *зупа фасул'ова* (ВБ), *фасол'ова за'пар'увана зупа* (Кн), *фа'солева зупа* (Мк), *зупа з гу'рохум*⁵ (Чр);
- 'суп із горохом' – *суп гу'роховий* (Пт); *зупа з гу'рохо(у)м* (Брш, Зв, Мн, Прл), *зупа з гуру'хом* (Блз), *зупка з гу'рохо'м* (Пдл), *гуру'хова зупа* (Кн, Ост, Пдг), *гу'рохува зупа* (Цк), *гу'рохов'і зупи* (Шм);
- 'суп із гречаною крупою' – *суп з г'речки* (Пт), *зупа з г'речкойу* (Брш, Мн), *зупа з г'речкоу* (Рг), *з г'речкоу зупа* (Ср), *г'реч:ана зупа* (Ост), *гри'чана зупа* (Двг);
- 'суп із рисом' – *зупа з рису* (Брш, Ск), *зупа з рисом* (Мн), *зупа з рисум* (Рг), *зупа з ри'жум* (Прд), *з ри'жу зупа* (Гд), *рисува зупа* (Ост);
- 'суп із перловою крупою' – *зупа з пинца'ку* (Нк);
- 'суп із капустою' – *зупа з ка'пустойу* (Мн), *зупа с ка'пусто'у* (Зв, Прд), *зупа с ка'пустоу* (Пдг, Рг), *зупка с ка'пустуу* (АВ), *с ка'пустойу зупа* (Цк), *зупа з кри'ж'і'юкоу* (Дм);
- 'суп із помідорами' – *зупа с пом'і'дорами* (Пдг), *пом'ідо'рова зупа* (Гд, Мш), *пум'ідо'рова зупа* (Кн);

⁵ У частині обстежених говірок лексема *горох* позначає квасоллю.

- ‘суп із грибами’ – *зупа з грибами* (Рг); ‘суп із опеньками’ *зупка с п’ит’пен’ками* (Пдл);
- ‘суп із локшиною’ – *бул’ви зу с’тиранкоў* (Вл, Кн), *зупка зі с’тиранкоў* (Шм), *с’тиранка* (Тр, Трн); *зупа з локиом* (ВБ); *зупа з мака’раном* (Тр), *зупка з мака’роном* (АВ), *зупа з мака’роном* (Цк);
- ‘рідка страва з картоплі й потертого тіста’ – *чир* (Кт), *чирик* (Кт), *суп з чириком* (Кт) (пор.: бат. *чир* ‘страва з муки і гарячої води, яку колотять колотушкою; джур, жур’ [Верх. Б, с. 302], надс. *чир* ‘мучна їжа (рідко зварена)’ [АГН, к. 37]);
- ‘рідка страва із картоплі переважно з часником’ – *зупа з бул’би* (Ск), *чиста зупа* (Прл, Шк);
- ‘рідка страва із картоплі, моркви і приправ’ – *гола зупа* (Пт);
- ‘суп із фрикадельками’ – *зупа з м’н’есом* (Прл);
- ‘суп із помідорами, квасолею та ін.’ – *ово’чева зупа* (Двг, Пдг).

Суп із картоплі та круп позначає лексема *к’рупн’ек* (Мк) – дериват лексеми *круп*, основного компоненту страви; пор.: бат. *крупняк* ‘ячмінний суп з молоком або без молока’ [Верх. Б, с. 274], наддн. *крупн’ек* ‘рідка молочна каша’, *крупняк* ‘ячмінний суп’ [Шило, с. 154].

У межах групи «Назви перших страв» аналізуємо й назви для кислої рідкої страви із квашеної капусти, крупи, сушених грибів, буряка тощо з додаванням капустяного квасу (‘рідина, що утворюється у квашеній капусті’), яку в досліджуваних говірках називають *квас* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, ВМ, Вб, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Двг, Зв, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мж, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прл, Птн, Прл, Ск, Стр, Трн, Цк, Чр, Рж, Чрч, Шк, Шм), *ква’сіўка* (Вл, Гб, Кн, Ктн, Плн, Прд, Трн). Спорадично зафіксовано видові назви страви від одного з інгредієнтів: *квас: ка’пусти* (Вт), *квас з грибами* (АВ), *квас: ку’лос’ум* ‘квас із пшеничною крупою’ (Гб).

Слово *квас* походить від псл. *kvasъ*, яке пов’язане чергуванням голосних із *kysnoti* ‘киснути’ [ЕСУМ II, с. 415–416]. Ознаку ‘кислий’ лексема зберігає впродовж досить тривалого часу, адже аналітичну назву *грецькии квась* зі

значенням ‘гатунок грецького вина’ засвідчено у пам’ятках XV ст. [СУМ¹⁵⁻¹⁶, с. 261–262, 472]. У пам’ятках XVI – першої половини XVII ст. слово зафіксоване зі значеннями, що стосуються сфери харчування: ‘(речовина, що викликає кисле бродіння) закваска’, ‘(напій, виготовлений на основі житнього хліба), (напій, виготовлений на основі фруктів) квас’, ‘оцет’ [СУМ¹⁶⁻¹⁷, с. 75–76]. Цікаво, що зафіксовані в пам’ятках значення лексема *квас* зберегла у більшості говорів української мови; пор.: пд.лемк. *квас* ‘напій з жита і кропу’ [ЛАСС, к. 74], бук. *квас* ‘розсіл’, ‘хлібний, буряковий напій’ [СБГ, с. 195, 196], бойк. *квас* ‘квас’ [Онишк. I, с. 344], гуц. *квас* ‘напій з вівсяного хліба або мочених яблук’ [ГГ, с. 92], поліс. *квас* ‘узвар’, *квасу́вка* ‘страва, що приготується з вареного на молоці пшона, заправленого ягодами або варенням із квасом’, ‘їжа, приготовлена на квасі’ [Лис., с. 94], *квас* ‘розсіл у квашених буряках’ [27, с. 125; 28, с. 381], ‘напій із води, настояний на житньому хлібі чи тісті’, ‘квашені буряки’, ‘рідка страва, приготована на будь-якому квасі, розсолі’ ‘кисла рідка страва із капусти, буряків’, ‘страва із квасу з покришеною у нього зеленою цибулею’, ‘напій із березового соку’ [28, с. 381], сх.поліс. *квас* ‘рідина в буряках, яблуках’, ‘кислуватий напій, який готують із житнього борошна із солодом або із житніх сухарів’, ‘напій із певним чином заправленого березового соку з додаванням меду’ [Турч., с. 167, 168, 171, к. 64, 66], зх.поліс. *квас* ‘кислуватий напій із житнього хліба або фруктів’, ‘страва з хлібного квасу, у який добавляють кришені огірки та зелену цибулю’, ‘юшка з грибами’ [Арк. I, с. 216], пн.підл. *квас* ‘вид напою з хліба’ [Горбач Д, с. 465].

Традиційною стравою досліджуваного ареалу є рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою, назва якої утворена унаслідок метонімічного перенесення ознаки – від назви основного компонента – *капуста* (б.н.пп.). Страву позначають і аналітичні назви: *капуста зу шином* (Нк), *капуста п’ім’бивана* (ВБ, Кн), *кулочина капуста* (Двг), *капуста пол’ска* (Пр), *капуста така сіл’ска зу шином* або *з рижом* (Кр), *капуста така за’сипана/заск’варена* (Ст).

У деяких населених пунктах до перелічених складників додають квасолію. Таку страву називають: *ка'пус'н'ак* (Трн), *ка'пуста з го'рохом* (Грд) (*ка'пуста з гу'рохом* (Брш, Ск, Трн) *ка'пуста з гу'рохум* (Блз, Кн, Плн, Птн)), *ка'пуста с фа'сол'оу* (Вт, Грд, Пдг) (*ка'пуста с фа'солейу* (АВ, Плн, Рж, Трн, Шм), *ка'пуста с фа'солеу* (Блз, Пдг)), *ка'пуста с фа'сол'ко'у* (Кнв), *ка'пуста с п'і'хотоу*⁶ (Цк).

Як і *квас*, *капуста* є не лише буденною стравою. До середини ХХ ст. практично жодного календарного чи родинного свята у досліджуваному ареалі не можна було уявити без цих страв. У більшості обстежених населених пунктів *квас* і *капуста* залишаються обов'язковими стравами Святого вечора (детально див.: 3.4.1.1).

Етимологи припускають, що слово *ка'пуста* – результат видозміни запозиченого слат. *compos(i)ta* ‘квашена, консервована капуста’ [ЕСУМ II, с. 378–379]. Лексема *капуста* та її деривати позначають страви з капусти у багатьох говірках української мови: пор.: [ССГ, с. 14; ЛАСС, к. 55; Пиртей, с. 132; СПХ, с. 369; Горбач Н, с. 432; ГГ, с. 90; Гоца, к. 72, 73; 28, с. 380; Арк. I, с. 210; Горбач Д, с. 465].

Рідка страва з картоплі, квашеної капусти й борошна у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя має назви: *капус'н'ак* (Бл, Двг, Мн, Мш, Пт), *капус'н'ак* (Кт), *ка'пус'н'ак* (Гс, Цк), *капус'н'ек* (Гд), *капус'ц'аник* (Бл), утворені суфіксальним способом від слова *капуста*.

На позначення рідкої страви, звареної із заквашеного вівсяного борошна (тіста), буряків з додаванням часнику, виявлено лексеми *к'ісе'лиц'а* (Блз, Вл, Вт, Грд, Ктн, Мш, Чр, Шм) (*к'ісе'лиц'і* (Бл, Гб, Кн, Кнв, Рж)), *ки'с'іл'* (Дм, Зл, Кр, Крк, Мк, Ост) (*к'і'с'іл'* (АВ, Мк)) та аналітичну назву *к'і'с'іл'* зу *'жита* (Зв). Мотиваційною ознакою номінації є смак страви – ‘кислий’. Цю страву готують здебільшого в піст.

Назва *кіселиця(і)* походить від *киснути* (псл. *kysti, kysnoti* ‘киснути’, ‘(первісно) мокнути’ [ЕСУМ II, с. 438]; пор.: наддн. *кіс'еліці* ‘кисіль’, ‘компот із сушених фруктів’ [Шило, с. 142], лемк. *кеселіця* ‘кисіль із вівсяного борошна’,

⁶ Лексема *піхота* поширена у надсянських говірках зі значенням ‘вид нетичної квасолі’.

киселіця ‘тс.’ [Пиртей, с. 136, 138], *кеселиця* ‘вівсяний кисіль – обрядова страва на Святвечір замість куті’ [ССТ, с. 141], пд.лемк. *кисел’іц’а* ‘напій з жита і кропу’ [ЛАСС, к. 74], бойк. *киселіця* ‘різновид борщу з вівсяного борошна’, ‘різновид борщу з житнього борошна’, ‘борщ з борошна’, ‘борошно, заколочене в гарячій воді’ [Онишк. I, с. 349–350], гуц. *киселіця (киселіці)* ‘рідка страва з кукурудзяної муки і буряка або фруктів’, ‘кисіль’ [ГГ, с. 93], *к’иселіц’и (к’еселіц’е)* ‘суп із квашеної капусти’, *кеселіц’и* ‘вівсяний квас; сік’ [МСГГ, с. 77, 78], бук. *кисиліца* ‘відварені і потовчені сливи’, ‘відвар з житньої муки, заквашена гуща для борщу’, ‘будь-яка недоброякісна страва’, ‘зіпсовані, пригнилі сливи’ [СБГ, с. 200], закарп. *киселіця* ‘драглиста маса з пом’ятих або слабо розварених слив без цукру як матеріал для приготування джему, повидла’ [Саб., с. 141], *кисе”ліц’а* ‘компот (переважно з сушених фруктів)’ [Гоца, к. 75], поліс. *киселиця* ‘рідкий кисіль’ [28, с. 382], сх.поліс. *кисе(и)ліц’а*, *к’іс’ел’іца* ‘рідка драглиста страва, варена із свіжих (сушених) фруктів або ягід, підколочена борошном або запареним житнім (пшеничним) тістом’ [Турч., с. 41], зх.поліс. *киселиця* ‘страва з хлібної розчини’, *кисилеця* ‘кисіль’ [Арк. I, с. 220, 223]. Лексема *кисе”ліц’а* та її варіанти у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках позначають драглисту страву з вівсяного чи кукурудзяного борошна та сушених слив або яблук [Гоца, с. 41].

Таку ж етимологію має лексема *ки(’і)с’іл’*. Із подібним значенням назва функціонує у поліських говірках: поліс. *кисель* ‘густа страва, зварена із вівсяного борошна’, ‘кисіль взагалі із вівсяного, житнього і т. д. борошна’ [28, с. 382–383], сх.поліс. *ки(’і)с’і(е,іє)л’* ‘густа киселеподібна страва із заквашеного вівсяного тіста’ [Турч., с. 35, 36, 40].

Лексему *кис’іл’* виявлено зі значенням – драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю (детально див.: 3.5).

Зі значенням ‘чистий відвар м’яса без овочів і приправ’ у досліджуваних говірках виявлено назви *бул’йон* (Бр, Брш, Тр), *ро’сіл* (Блз, Блн, Кн, Мш, Ост, Прл, Ск) (*ру’сіл* (АВ, Брш, ВБ, Врб, Вт, Гр, Грд, Дм, Зр, Кн, Кнв, Крк, Мш, Пдл, Пт, Рж,

См, Ср), *py'ciŭ* (ВБ, Бл, Зв, Кн, Крк, Мж, Плн, Рж, Ск, Цк, Чр), *'rosiŭ* (Брш, Дм, Гб, Гс, Крк, Прд, Стр), *po'siŭ* (Кнв, Цк)).

Спорадичне вживання лексеми *бульйон*, свідчить про те, що у досліджуваному ареалі вона поширилася під впливом літературної норми. Слово запозичене із французької мови: фр. *bouillon* пов'язане з дієсловом *bouillir* 'кипіти', 'варити' [ЕСУМ I, с. 293]; пор.: поліс. *бульон* 'картопляний суп, інколи з додаванням крупи' [28, с. 371], сх.поліс. *бул'йон*, *бу'л'он* 'навар із м'яса' [Турч., с. 159, 160, 161, 162, 163, к. 57], зх.поліс. *бульйона* 'бульйон' [Арк. I, с. 37].

Назва *розсіл* – праслов'янська: псл. **orzsolv* 'солоня рідина', утворене за допомогою префікса **orz* 'роз-' від *soliti* 'солити' [ЕСУМ V, с. 113]. Лексема поширена в більшості говорів української мови: надс. *р'осів* 'курячий бульйон' [Козій, с. 216], лемк. *росул* 'юшка з м'яса, бульйон', 'розсіл у квашених огірках' [ССТ, с. 285], бойк. *росів* 'розсіл', 'юшка' [Онишк. II, с. 190], 'росіл (з капусти)', 'кисла капуста з нарізаною цибулею і заправлена олією' [Матіїв, с. 413], 'бульйон (з курятини, яловични та ін.)', *рос'іл* 'тс.' [Гоца, к. 69], *рос'іу* 'рідка страва з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки', [Гоца, к. 73], гуц. *росів* 'квас', 'бульйон' [ГГ, с. 165], *росіл* 'розсіл, сік кислої капусти' [МСГГ, с. 167], 'розсіл із квашених огірків чи капусти' [Негрич, с. 153], *росів* 'огірковий квас' [Горбач Б, с. 211], бук. *росів* 'бульйон', 'росіл – рідина квашених або консервованих овочів' [СБГ, с. 467], закарп. *росул* 'розсіл' [Саб., с. 324], *рос'іл* (*росіл*, *росул*) 'рідка страва з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки', *рос'іл* 'суп з квасолі й квашеної капусти' [Гоца, к. 72, 73], поліс. *расол* 'рідина у квашеній капусті', 'рідина у квашених огірках', 'рідина у квашених буряках' [27, с. 125], *расол* 'розсіл у квашеній капусті, огірках', 'розсіл, у якому соляться огірки', 'маринад для оселедців', 'квашена капуста або огірки' [28, с. 401], сх.поліс. *po's'іл*, *pa'sy^(vo)л*, *pa'so(y)л*, *pa'sy^(vi)л*, *pa'sол*, *pa's'i(o)л*, *pa'so^(ш)л*, *po'sил*, *po'so(u)л* 'рідина в огірках, капусті, буряках', 'рідина у м'ясі, салі, оселедцях' [Турч., с. 167, 168, к. 62].

Значення 'чистий відвар м'яса без овочів і приправ' відображено на карті 5 (див.: додаток А). Назву *бул'йон* засвідчено спорадично у центральній та

південній частині обстежуваного ареалу. На півночі з цим значенням виявлено лише варіант *ру'сіл*. У південній частині скартографовано лексему *ро'сіл* та її варіанти – *'росіў, ро'сіў, ру'сіл, ро'сіў*.

Спільну етимологію із словом *росіл* має назва супу із солоними огірками і огірковим розсоллом, яку позначають фонетичні варіанти лексеми *розсольник* – *ро'сол'н'ік* (Кт, Мш), *ро'сол'ник* (Гб, Гд, Цк), *ру'сол'ник* (Зр, Гс, Ср). Лише у поліських говірках варіант *рассольник* засвідчено з тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках [28, с. 401]. Праці з інших говорів південно-західного наріччя цю назву фіксують на позначення рідкої страви із квашеної капусти або капустаного квасу з додаванням картоплі, круп тощо; пор.: [Гоца, к. 73; ЛАСС, к. 57; Онишк. II, с. 191; Саб., с. 323].

Поширеними в досліджуваному ареалі є молочні супи. Рідка страва зі зварених у воді з молоком шматочків тіста з додаванням картоплі, пшона чи без них має назви: *му'лочна 'зупа* (Гб), *'зупка му'лочна* (Бл); *к'л'уски* (Зр, Гр, Крк, Нк, Ск, Ср, Пл, Пр, Пт), *к'л'уцки* (Вр); *с'тиранка* (АВ, ВМ, Дм, Зв, Крк, Мк, Нк, Пр, Плн, Стр, Тр, Чр, Шк), *с'тиран'ка* (Прд), *ш'чипана с'тиранка* (Шм), *'бул'ба зу с'тиранко'ў* (Дм); *галуш'ки* (Дв, Пт); *'локи'ї* (Ск), *'локи'ї з моло'ком* (Вл); *д'роб'інка* (Плн). Подекуди назва страви мотивована способом подрібнення тіста: *д'робили/ ту «д'роб'інка»/ а к'райана/ ту «с'тиранка»* (Плн).

Слова *стиранка* і *дробінка* – афіксальні утворення від *терти* (< псл. *terti* ‘терти’ [ЕСУМ V, с. 558–559]) та *дробити* (< псл. *drobь, drobьпъ* [ЕСУМ II, с. 128–129]). З подібними значеннями лексему *стиранка* виявлено в говорах південно-західного наріччя: надс. *стіранка* ‘терті галушки’ [Козій, с. 216], *стіранка* ‘щипане тісто, яке кидають у гарячу воду’ [Верх. Д, с. 121], *стіранка* ‘локшини (з прісного тіста), ‘мучна їжа (подавана в рідкому виді)’ [АГН, к. 33, 37], лемк. *стиранка, стьранка* ‘тс.’ [Верх. Л, с. 470], *стеранка* ‘затирка, страва із вареного на молоці рваного тіста’ [Пиртей, с. 292; Турч., с. 302], пд.лемк. *стеранка (стьранка, сціранка)* ‘галушки (щипанки)’, *старанка* ‘тс.’, *стэранка* ‘тс.’, *старанка (стэранка)* ‘страва, приготовлена із збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’, *сте"ранка з йайця* ‘тс.’, *стэранка з молóком* ‘тс.’

[ЛАСС, к. 21, 22], бойк. *стіранка* ‘затірка з рваного руками тіста’ [Онишк. II, с. 253], ‘локшина’, ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’, ‘«метані» галушки’, *стіранки* ‘галушки, нарізані квадратами з розкачаного тіста’ [Гоца, к. 21, 22, 23, 24] тощо.

Зі значенням ‘рідка страва, приготовлена зі збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’ спорадично виявлено спільнокореневе слово *затирка* (Кнв) (*зат’ірка* (Зр, Ср)). Назву *затиройка* як зменшене до *затирка* засвідчено у словнику «Говір батюків» І. Верхратського [Верх. Б, с. 267]. У «Атласі говорів Надсяння» М. Онишкевича слово *затирка* скартографовано із семантикою ‘мучна їжа (рідко зварена)’ [АГН, к. 37]. Аналізована лексема також позначає різні види галушок у поліських [Лис., с. 81; Турч., с. 46–47], холмських [СПХ, с. 368], східностепових [102, с. 223, 224] та східнослобожанських [32, с. 8] говірках тощо. У східноподільських говірках назва *затірка* має обрядове значення. Тут вона позначає локшину домашнього виготовлення і є обов’язковою стравою на родинях [181, с. 50].

Слово *клюска* (перев. мн. *клюски*, *клюцки*) – запозичення з німецької мови: нвнім. *Kloß* (< *klôz*) ‘грудка, скибка’, ‘галушка’ [ЕСУМ II, с. 468]; пор.: надс. *к’л’уск’і* ‘локшини (з прісного тіста)’ [АГН, к. 33], ‘клюски; галушки’ [236, s. 61], лемк. *кльо́ска* ‘галушка’ [Пиртей, с. 139], гуц. *кльоцки* ‘вид галушок з тіста з домішкою вареної картоплі’ [ГГ, с. 96], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’ [Гоца, к. 35], бук. *кльоцкі* ‘галушки’ [СБГ, с. 211], зх.поліс. *клюскі* ‘зварені шматочки тіста’, ‘макарони’, *кльоцкі* ‘галушки’ [Арк. I, с. 228] тощо.

Рідку страву зі зварених у воді з молоком пшона та галушок із тертої картоплі позначають *к’л’уски* (Шк), *галуш’ки* (Дм, Зв, См).

Про назви *галушки* та *локші* див. також: 3.3.2.

Для рідкої страви зі зварених у воді з молоком макаронів виявлено назви: *мака’рони з мулу’ком* (Стр), *ма’карон з мулу’ком* (Гд, Кн), *мака’рон му’лочній* (Мж), *на мулу’ц’і мака’ран* (Зл), *мака’ран на мулу’ц’і* (Прл).

Загальними назвами для рідкої страви зі зварених на молоці будь-яких крупів спорадично є: *каша молочна* (Кт), *каш'і на мулуц'і* (АВ), *го'ло'йух* (Зр, Мн, Ср). Остання назва мотивована рідкою консистенцією страви – гола (рідка) юшка; пор.: бат. *голоу́х* ‘крупник’ [Верх. Б, с. 259].

Виявлено видові назви для рідкої страви зі зварених у молоці крупів:

- ‘молочний суп із перловою крупою’ – *йач'м'ін:а кру'на* (Зл), *йіч'м'ін:а каша* (Кнв), *в'ічм'і'на каша* (Кн); *лу'газа* (Грд, Шм); *п'ін'цак* (Врб), *пин'цак на мулуц'і* (Вл);
- ‘молочний суп із рисом’ – *рис* (Грд, Зл, Вт), *рисова каша* (См), *рисува каша* (Блн, Кнв, Ср, Ст, Цк), *ризува каша* (Кн), *рисув'ійі каш'і* (Гс), *рисува каша му'лочна* (Мн), *каша з рису* (Стр), *каша рижова* (Гд, Крк), *каша рисува* (Зв, Прл), *каша рисова на мулуц'і* (Вр), *рис з моло'ком* (Врб), *рис на мулуц'і* (Зр, Ск, Ср), *риж на мулуц'і* (Прд);
- ‘молочний суп із гречкою’ – *каша з мулу'ком* (Ср), *гре'чана каша* (Врб, Ср), *з'речана каша* (Двг, Цк), *гри'чана каша* (Ост), *з'реч'іна каша* (Кнв), *каша з з'речки* (Гд), *з'речана каша на мулуц'і* (Врб, Ср), *з'реч:ана каша на мулуц'і* (Пт), *з'речка з мулу'ком* (Кн), *з'речка на мулуц'і* (Прд);
- ‘молочний суп із манною крупою’ – *манка* (Гд, Зр, См, Ср), *ман:а каша* (Мн, Ср), *манка на мулуц'і* (Пт);
- ‘молочний суп із кукурудзяною крупою’ – *каш'і кукуру'дзан:ійі* (Гс);
- ‘молочний суп із пшеничною крупою’ – *пши'нична каша* (Кнв), *каш'і пше'ничнійі* (Гс);
- ‘молочний суп із вівсяною крупою’ – *в'іў'с'ена каша* (Прд), *геркулес* (Гб);
- ‘молочний суп із пшоном’ – *пшу'но на мулуц'і* (Вл, Прд, Ск), *каша* (Вр, Врб, См), *каша с пши'на* (Стр), *каша пшон'а'на* (Зв, Ст), *каша пшин'а'на* (Вр, Врб, Вт, См), *пшо'н'ана каша* (Гд), *пшун'а'на каша* (Мн), *пшин'а'на каша* (Дв), *пшин'а'на каша з мулу'ком* (См), *каша п'шонка* (Грд), *пшон'і'на каша* (Крк, Прл), *п'рос'ана каша* (Шм), *вуд'а'ник* (Вр, Шк).

Остання назва утворена суфіксальним способом від лексеми *водяний* (вода). Мотиваційною ознакою виступає консистенція страви – рідка, як вода. Окрім

того, коли варять страву, до молока доливають води, щоб страва не пригоріла; пор.: бат. *водянік* ‘рідка каша на воді; крупник’ [Верх. Б, с. 256], наддн. *водяник* ‘рідка пшоняна або гречана каша з молоком’ [Шило, с. 78].

Зазначмо, що спорадично лексему ¹*каша* (див.: 3.3.2) вживають на позначення гречаної каші (Зр, Ср), а також пшоняної каші (Вр, Врб, См).

Зі значенням ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ виявлено назви: ¹*полиўка* (Вр, Врб, Гр, Дв, Зл, Зр, Кр, Кт, Мн, Нк, Пр, Ср, См, Шк) (¹*пол'іўка* (Пт)), *квас'на* ¹*каша* (Кр, Пр).

Варіанти лексеми *поливка* зафіксовано на позначення драглистої страви зі зварених і пом'ятих сирих або сушених фруктів чи ягід (найчастіше слив), яку їли зі звареною картоплею: ¹*пол'аўка* (АВ, Двг, Плн, Трн), ¹*пол'іўка* (АВ, Кнв, Ост, Рж, Стр), ¹*пол'іўка з 'йаблук* (ВБ, Мк), ¹*пол'уўка з 'йаблук* (Пдл). Таку страву часто готували в піст. Про слово *поливка* див.: 3.3.4.

2.3.2. Назви других страв. В обстежених говірках засвідчено такі назви для других страв: *гус'те* (Зр, Брш, Прл, Ср), *гус'тойе* (Прд); *д'руге* (Двг, Кн, Мш, Рг, Стр, Цк), *д'ругоїе* (Трн).

Основу харчування мешканців досліджуваного ареалу складають страви із картоплі. На позначення звареної цілої картоплі зафіксовано назви ¹*бул'ба* (б.н.пп.), ¹*бул'би* (Мк), ¹*бул'ва* (Грд, Кнв, Плн, Рж), ¹*бул'ви* (Вл, Кн, Ктн), словосполучення: ¹*бул'ба 'варина* (Кн), *ва'рена* ¹*бул'ба* (Гб), *'варина* ¹*бул'ба* (Бл), ¹*бул'ви ва'рені* (Брш), ¹*бул'и ву'варувані* (Вл); ¹*бул'ба ц'іла* (Бл, Вр, Гс, Кнв, Кт, Ост, Ск, Ср), *ц'іла* ¹*бул'ба* (АВ, ВБ, Врб, Вт, Двг, Дм, Зв, Зр, Мк, Пр, Стр, Трн, Чр), *ц'іла* ¹*бул'ва* (Бл), ¹*бул'би ц'ілі* (Кн), ¹*бул'ви ц'ілі* (Грд), ¹*бул'ба ц'іла ни'чим ни за'жарина* (Дм); пор.: бойк. *ціла б'ульба* ‘зварена без лущиння ціла картопля’ [Матіїв, с. 46].

Зі значенням ‘картопляне пюре’ в обстежених говірках засвідчено слово *п'юре* (Пт, Ст) та аналітичні назви, мотивовані дією *м'яти* (*мнєти*) – *м'ята* ¹*бул'ба* (ВМ, Тр), ¹*бул'ба м'ята* (Двг), *м'ната* ¹*бул'ба* (Ст, Чр), ¹*бул'ба м'ната* (Вр, Гд, Кн, Кт), *м'нати* ¹*бул'би* (Ктн), ¹*бул'ба м'нена* (Блз), ¹*бул'ва м'ята* (Пл) ¹*бул'ба*

м'н'ета (АВ, Пр, Стр), *м'н'ета* ¹*бул'ба* (Прл, Рг). Із цим значенням виявлено назви, мотивовані діалектними відповідниками дієслова *м'яти*:

- *дусити* – ¹*бул'ба* ¹*душена* (Пр, Ск), ¹*бул'ба* ¹*душина* (Шм), ¹*бул'ва* ¹*душина* (Плн); пор.: пд.лемк. *душэны бандуркы, душ'эны бандурки (душэн'і бандуркы)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 50].
- *талабати* – ¹*бул'ба* ¹*лабана* (Бл, Блн, ВБ, Кн), ¹*бул'ба* ¹*лабана* (Трн);
- *друхати* – ¹*бул'ба* ¹*друхана* (Дм), ¹*бул'би* ¹*друханійі* (Мк), ¹*бул'ба* ¹*друхана* (Зв);
- *товкти* – ¹*бул'ба* ¹*тоўчина* (Гб, Ост), ¹*бул'би* ¹*тоўчинійі* (Мк);
- *зматати* – ¹*бул'ба* ¹*матана* (Брш), ¹*бул'ба* ¹*матана* (Кнв, Цк), ¹*бул'би* ¹*матанійі* (Гб);
- *толочити* – ¹*бул'ба* ¹*лочена* (Кнв).

Зафіксовано назви для пом'ятої картоплі з різними додатками: ‘пом'ята картопля із сиром’ – ¹*бул'ба* ¹*пум'ната* ¹*с:иром* (Врб); ‘пом'ята картопля зі сметаною’ – ¹*бул'ба* ¹*зи смитаною* (Ск); ‘пом'ята картопля з тертим маком’ – ¹*бул'ва* ¹*з макум* (Кнв), ¹*бул'ва* ¹*макум* (Кнв), ¹*бул'ва* ¹*макум* (Вл), ¹*бул'ва* ¹*макум* ¹*на терли* ¹*з макум* ¹*бул'бу* ¹*пум'нали* (Ср); ‘пом'ята картопля з розтертим насінням коноплі’ – ¹*бул'би* ¹*зу с'імн'ам* (Ст).

Тушковану з овочами та м'ясом картоплю в досліджуваних говірках позначають аналітичні назви: ¹*бул'ба* ¹*тушена* (Тр) (¹*бул'ба* ¹*тушина* (Мн), ¹*бул'ба* ¹*тушина* (АВ, Зр, Ср)), ¹*бул'ба* ¹*тушена* ¹*з м'н'асом* (Врб), ¹*бул'ба* ¹*рід'ка* (Кт), ¹*бул'ба* ¹*с та'матом* (См).

Зварена картопля, розколючена з юшкою, заправлена тушкованим м'ясом, грибами чи засмажкою, має назви: ¹*бул'ба* ¹*кулочена* (Тр), ¹*бул'ба* ¹*кулочина* (АВ, ВМ, Стр).; пор.: бойк. *колочэна бўльба* ‘м'ята картопля з кип'яченим молоком або сметаною та розтопленим салом’ [Матіїв, с. 45].

Поширеною була зварена і припечена на кухні чи у печі картопля, яка в досліджуваних говірках має назви: ¹*бул'ба* ¹*печина* (Дм), ¹*бул'ва* ¹*печена* (Рж), ¹*бул'ба* ¹*припечена* (Кт), ¹*бул'ба* ¹*припечена* ¹*на кухні* (Кт, Пр), ¹*бул'ба* ¹*печена* ¹*на кухні* (Вр), ¹*бул'ба* ¹*печена* ¹*ц'і'ла* (Ср): бойк. *припéкана бўльба* ‘тс.’ [Матіїв, с. 46].

Смажену картоплю номінують словосполучення: *с'мажина* ¹*бул'ба* (Прл), *п'ітс'мажина* ¹*бул'ба* (Кнв); ¹*бул'ба* ¹*жарена* (Вр, Врб, Ср) (¹*бул'ба* ¹*жарина* (ВМ, Гд, Цк), ¹*жарена* ¹*бул'ба* (Бл, Гр, Зр, Кт, Пт)), ¹*бул'ба* ¹*жарена на ул'і'йу* (Пр).

Етимологи вважають лексему *бульба* (*бульва*, *бульви*, *булі*, *бульби*) запозиченням із польської мови, до якої вона, мабуть, увійшла з латинської: слат. *bulbus* ‘цибуля, цибулина’, ‘бульба’ [ЕСУМ I, с. 291–292]. Я. Закревська висловила сумнів щодо такої версії, адже в польській мові слово *бульба* чи *бульва* на означення картоплі поширене тільки на незначній території. На думку дослідниці, назву *бульба* можна вважати співзвучною в різних слов'янських мовах, джерело якої треба шукати у лат. *bulbus* (цибуля) [105, с. 30–31]. Назва *бульба* зі значенням ‘картопля’ поширена у більшості говорів південно-західного та північного наріч (див.: [Шило, с. 61; МСГГ, с. 18; Онишк. I, с. 75; Матіїв, с. 45–46; Гоца, к. 32; СБГ, с. 42; Лис., с. 37; Арк. I, с. 36]).

Спорадично на позначення кружечків нарізаної картоплі, спечених на плиті, зафіксовано лексеми *п'л'ацк'і* (Вт), *р'ізники* (Мк, Ост).

Поширеними є оладки з тертої картоплі, яку позначають назви: *деруни* (Зл, Кн, Пт) (*дируни* (Зл, Гр, Кт, См)), *терканці* (Зл, Кт); *п'л'ацки* (Блн, ВБ, ВМ, Вл, Врб, Вр, Гд, Дв, Двг, Дм, Зв, Зр, Крк, Мн, Нк, Ост, Плн, Пр, Прл, Рж, См, Ср, Тр, Цк, Шк) (*п'л'ацк'і* (Вт, Зв, Мк, Мш, Ск, Чр)). З огляду на те, що лексема *пляцок* у досліджуваному ареалі є багатозначною (див.: висновки до розділу 3), для розрізнення страв вживають аналітичні назви: *п'л'ацки* ¹*терті* (Крк, Ост), *п'л'ацк'і* ¹*терті* (Зв), *п'л'ацк'і* ¹*тертійі* (Мк, Мш), ¹*тертійі* *п'л'ацки* (Гд, Плн), *п'л'ацки* *с* ¹*тертуйі* ¹*бул'би* (Блн, ВБ, Двг, Дм, Мн, Прл, См, Шк) (*п'л'ацк'і* *с* ¹*тертуйі* ¹*бул'би* (Вт)), *п'л'ацки* *з* ¹*бул'і* ¹*тертойі* (Вл), *п'л'ацки* *з* ¹*бул'би* ¹*тертуйі* (Цк), *п'л'ацк'і* ¹*тертійі* *з* ¹*бул'би* (Чр), *с* ¹*тертойі* ¹*бул'би* *п'л'ацки* (Зв, Прл, Тр), *с* ¹*тертуйі* ¹*бул'ви* *п'л'ацки* (Рж), *п'л'ацки* *с* ¹*тертих* *бул'н* (ВМ) та ін.

Слово *деруни* та його варіант *дируни* виводять від дієслова *дерти* (< псл. **derti*, **dъro* і *dъrati*, *dero*) [ЕСУМ II, с. 41]. Назва поширилася у досліджуваних говірках відносно недавно під впливом літературної мови. Про функціонування лексеми у інших говорах української мови не можемо стверджувати однозначно

через те, що більшість діалектних словників, укладених за диференційним принципом, літературних слів не фіксують (пор.: гуц. *деру́н* ‘дерун (оладка з тертої картоплі)’ [Гоца, к. 34].

Етимологи вважають, що за польським і чеським посередництвом слово *пляцок* запозичене із нім. *Platz* ‘тонке тістечко’, ‘печиво’, ‘пиріг’ [ЕСУМ IV, с. 464]; пор.: наддн. *пля́цок* ‘печений святковий пиріг’ [Шило, с. 209], гуц. *пля́цок* ‘виріб із здобного тіста, пиріг’ [ГГ, с. 151; Негрич, с. 137], бук. *пля́цок* ‘пиріг з начинкою’ [СБГ, с. 432] (див. також: 3.2.2) тощо.

Слово *пляцок* поширене на позначення оладок із тертої картоплі в багатьох говорах [АГН, к. 35; Шило, с. 209; Гоца, к. 34 (бойк., гуц.); ЛАСС, к. 17; СБГ, с. 432; 28, с. 396; СПХ, с. 373].

У говірках української мови лексема *пляцок* поширена й з іншою семантикою: надс. *пля́цок* ‘млинець’ [Козій, с. 215], *п'л'ацук* ‘паляниця (з тіста)’ [АГН, к. 36], наддн. *пля́цок* ‘печиво’ [ССГ, с. 20], бойк. *пля́цки* ‘млинці з рідкого мучного тіста, смажені з жиром або олією на сковороді’ [Матіїв, с. 357], *пл'ацок* ‘корж, плоский круглий хліб із прісного тіста, випечений на плиті’, [Гоца, к. 8, 37], лемк. *пля́цок* ‘коржик’ [Пиртей, с. 236], гуц. *пля́цок* ‘оладок’ [ГГ, с. 151; Негрич, с. 137], ‘печиво з вареної картоплі й муки, розмішаної на олії’ [Горбач Б, с. 201], лемк. *пля́цок* ‘коржик’ [Пиртей, с. 236], бук. *пля́цок* ‘млинець з тіста, замішеного на вареній картоплі’, ‘погано випечений хліб (з домішкою картоплі)’ [СБГ, с. 432], зх.поліс. *пля́цок* ‘корж з прісного тіста’, *пля́цки* ‘терта картопля, розлита на все деко і спечена в печі’ [Арк. II, с. 57].

Спорадично на позначення оладок із тертої картоплі виявлено аналітичну назву *палі'ниця і с'тертуйі 'бул'би* (Зр, Ср) (про слово *пале(и)ниця* див.: 3.2.1).

На підставі здійснених записів, а також опрацьованих лексикографічних і лінгвогеографічних праць можемо ствердити, що під час творення як однокомпонентних (*'терканц'і*), так і багатоконпонентних назв (*п'л'ацки 'терті*, *п'л'ацки с'тертуйі 'бул'би*, *п'л'ацк'і 'тертійі з 'бул'би* та ін.) на позначення оладок з тертої картоплі продуктивним є дієслово *терти* (корінь *-терт-*); пор.: наддн. *терті́ох* ‘млинець із тертої картоплі’, ‘галушка з тертої картоплі’, *те́рта поля́ниця*

‘млинець із тертої картоплі’, *тертячóк* ‘тс.’, *терча́к* ‘тс.’, *терча́ник* ‘тс.’ [Шило, с. 252–253], лемк. *тертя́ник* ‘картопляник, корж із потертої картоплі, спечений на капустияному листку’ [Пиртей, с. 302], бойк. *те́рті пля́чки* ‘млинці з тертої картоплі’ [Матіїв, с. 458], *те́рч’іник* ‘дерун (оладка з тертої картоплі)’, *терча́ник* ‘тс.’, *те́рчаник* ‘тс.’, *те́рт’іник* ‘тс.’ [Гоца, к. 34], гуц. *те́рч’іник* ‘тс.’, *те́рчаник* ‘тс.’, *те́рт’іник* ‘тс.’ [Гоца, к. 34].

Для запеченої у печі тертої картоплі виявлено описову назву *бул’ба тирта* (Стр) та лексему *воўк* (Дм), мотивація якої затемнена.

Зварені у воді чи молоці невеликі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми мають назви: *книдл’і* (Вл, Гр, Грд, Гс, Кн, Крк, Мн, Ост, Пр, Пт, Ск, Ср, Шм) (*кл’индл’і* (Врб)); *галуш’ки* (Ост, Пдл) (*галушки* (Трн), *галуш’к’і* (АВ, Чр), *галус’ки* (Ст)), *галуш’ки з бул’би тертуйі* (Бл); *гандул’ки* (Врб); *кл’уц’ки* (АВ, Рж) (*кл’уц’к’і* (Тр), *кл’уски* (Ост)); *пал’ушк’і* (Тр); *с’тиранка с те’ретої бул’би* (Кнв).

Такі вироби могли готувати із начинкою. Наприклад, зі значенням ‘галушки з тертої картоплі, начинені сиром’ зафіксовано назву – *галуш’ки з бул’би* (Ск); ‘галушки з тертої та вареної картоплі’ – *клеци* (Вл, Кн), *кл’оци* (Трн), *пирог з тертих бул’б’іу* (Ктн), *клецк’і* (Плн), *книдл’і* (Блн, Дв, Дм, Зв, Кн) (*кныдл’і* (Цк)), *п’ік’і* (Мк), *галуш’кы* (Блн), *гоц-кл’оци* (Рж), *лі’нив’ійі пируги* (Рж); ‘галушки з вареної картоплі та капусти, начинені потертою сирою картоплею з крохмалем’ – *книдл’і* (Вт); ‘галушки з тертої картоплі та сиру або тертої картоплі і вареної, вимішаної з сиром’ – *бул’би пируги* (Дв); ‘галушки з тертої картоплі, начинені вареною картоплею, які обкачують у сирі з маслом’ – *ш’ваби* (Шк); ‘галушки із тертої картоплі, начинені повидлом, м’ясом тощо’ – *кл’уск’і* (Гб), *шулик’і* (Гб).

Назва *книдлі* є запозиченням з німецької мови, можливо, через польське посередництво (пол. *knudel* ‘кулясте тісто зі сливами; із висівок’): нвнім. *Knödel* є здрібнілою формою від *Knode* ‘вузол’ [ЕСУМ II, с. 473; Brückner, s. 240]; пор.: надс. *книдл’і* ‘пиріг із тертої картоплі з сиром’ [АГН, к. 39], гуц. *кні́длі* (*кні́гли*, *кне́длі*) ‘вид галушок з домішкою сирої і вареної картоплі’ [ГГ, с. 97], *кні́гли* ‘книдлі, виготовлені із пшеничної муки і звареної потертої картоплі’ [Негрич,

с. 94], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, бойк. *кні́гл’і* ‘тс.’, бук. *кні́гл’і* ‘тс.’ [Гоца, к. 35], лемк. *кныдлі* ‘вид галушок’ [ССТ, с. 145], закарп. *кне́длики* ‘кнелі’ [Саб., с. 145], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, *кні́гл’і* ‘тс.’, *кні́дл’і* ‘тс.’ [Гоца, к. 35] тощо.

Слово *галушки*, імовірно, походять із германських мов: свнім. *galle* ‘пухлина на нозі коня’. Етимологи також припускають версію про праслов’янське походження слова, зокрема про його зв’язок з *гóлий* [ЕСУМ I, с. 455]. Лексему фіксують лексикографічні та лінгвогеографічні праці із говорів північного та південно-західного наріч: надс. *га́лушк’і* ‘локшини (з прісного тіста)’ [АГН, к. 33], *галушкі* ‘клюски; галушки’ [236, с. 61], бук. *галу́шка*, *галушкі́* ‘голубець, голубці’, ‘кишка, начинена гречаною кашею’, ‘шматочки тіста, зварені у воді або молоці’ [СБГ, с. 67], *галушкі́* ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’ [Гоца, к. 23], бойк. *галушкі́* ‘тс.’, ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, гуц. *галушкі́* ‘тс.’, ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’, закарп. *галушкі́* ‘тс.’, ‘галушки, нарізані квадратами з розкачаного тіста’, ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, *галушкы́* ‘тс.’ [Гоца, к. 22, 23, 35].

Походження слова *гандулки* з’ясувати не вдалося.

Можемо припустити, що лексеми *клеци*, *кльоци*, *гоц-кльоци* походять від свнім. *kloz* (нвнім. *Klotz*) ‘грудка’, ‘корч’, ‘пень, колода’, як і нвнім. *Kloß* ‘грудка’, ‘галушка’ етимологічно споріднене з рос. діал. *глу́да* ‘грудка’ [ЕСУМ II, с. 459, 472]; відомі й іншим говіркам української мови: пор.: бойк. *кльо́цки* ‘галушки, страва зі шматочків прісного тіста’ [Матіїв, с. 220], бук. *кле́цок*, *кльо́цок* ‘галушка’ [СБГ, с. 208], закарп. *кльо́цкы* ‘страва з пальцеподібних шматків прісного тіста, замішеного з пшеничної муки і картопляного пюре’ [Саб., с. 145], сх.поліс. *к’л’оцки(’і)* ‘галушки із тертої картоплі, обкачані в крохмалі і варені в молоці’, ‘нарізані квадратики з розкачаного гречаного чи пшеничного тіста, відварені у воді’, ‘галушки із шматочків тіста, які кидають ложкою в окріп’, ‘щипані

галушки', *к'л'оуцики* 'пласкі квадратики з гречаного чи пшеничного тіста', *к'л'еуцик'і* 'тс.', *ак'л'еуцики* 'тс.', 'галушки, кидані ложкою в окріп' [Турч., с. 49], зх.поліс. *кльоуцики* 'галушки', 'лінівні вареники' [Арк. I, с. 230].

Назви *гоуц-кльоуци* на позначення їжі не виявлено у лексикографічних працях; пор.: лем. *гоуцкы-кльоуцкы* 'дурниці, нісенітниці' [Пиртей, с. 62].

Лексеми зі семантикою 'зварені у воді чи молоці невеликі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми' відображено карті 6 (див.: додаток А). Найбільш поширеним є слово *к'нидл'і*, локалізоване здебільшого на півночі та півдні обстеженої території. У південних говірках із цим значенням засвідчено також назву *галуш'ки* (*га'лушки*). У центральній частині досліджуваної території виявлено варіанти *галуш'к'і* (*галус'ки*), *к'л'уцики* (*кл'уцк'і*) та ін.

Поширеними у досліджуваному ареалі є також невеликі вироби продовгуватої форми із вареної картоплі, борошна і яйця, які у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінує лексема *па'л'ушки* (Брш, Пт, Ср, Трн) та її фонетичні варіанти *па'л'ушк'і* (Бл, Грд, Кн, Двг, Плн, Тр), *па'лушки* (Цк). Із цим значенням виявлено також назви *галуш'ки* (Двг, Прл), *к'л'уцк'і* (ВБ).

Слово *палюшки*, імовірно, пов'язане з лексемою *палець* (пор.: укр. діал. *пáлюх* 'палець (звичайно великий)', *палюшóк* 'зменшено-пестливе до *пáлюх*' [СУМ VI, с. 32, 33]). Як назва страви, припускають, запозичене з польської. Слово *paluszek* зі значенням 'палець' фіксують польські джерела із XVI ст. [223, s. 356]; пор.: пол. діал. *paluszki* 'продовгуваті галушки, приправлені маком або без нього' [SGP IV, s. 13–14]. У говірках української мови: надс. *пал'ушкы* 'клюски; галушки' [236, s. 61], наддн. *палюшки* 'галушки із тертої картоплі і борошна' [Шило, с. 193], бойк. *пал'ушк'і* 'начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна' [Гоца, к. 35], поліс. *палюшки* 'тісто, виготовлене у вигляді косячків, зварене і заправлене маком, сиром або олією', 'пампушки', *пелюшки* 'тс.' [Лис., с. 151, 155], сх.поліс. *п'ел'у'хи(і)*, *пел'ошки(і)*, *па'л'ошки* 'вироби з тонко розкачаного, переважно гречаного тіста, що мають форму плоских квадратиків або ромбів' [Турч., с. 51], зх.поліс. *палюшки* 'страва з вареного тіста', 'маленькі вареники' [Арк. II, с. 24].

Вагоме місце у харчуванні мешканців досліджуваного ареалу посідають каші. Загальні назви каші: *каша* (б.н.пп.) (*каш'і* (Дм, Мк Крк, Пдг)) та *к'рупи* (Бл).

Виявлено словосполучення, які називають різні види каш:

- ‘гречана каша’ – *г'речка* (АВ, ВМ, Двг, Кн, Прд, Тр), *каша г'реч:ана* (Врб, Гр, Дв, Кт, Пт, См, Цк) (*каша гречана* (Трн), *каша г'ричана* (Чр), *гречана каша* (Кн)), *г'речана каша су'ха* (Врб) (*каша г'реч:ана су'ха* (Пдг)), *каша з г'речки* (Ср) (*каша з г'речк'і* (Зв)), *каш'і г'реч:ана на'густо* (Цк);
- ‘пшоняна каша’ – *пшон'а'на каша* (Тр) (*каша пшо'н'ана* (Ост, Пр), *каша пшун'а'на* (Шк), *пшо'н'ана каша* (Кнв), *каша пшо'н'ена* (Кнв), *каша пшон'і'на* (Дм, Прл), *каша пшун'і'на* (Пдг), *пшун'і'на каша* (Тр), *пшун'ена каша* (Мк), *пшун'ена каш'і* (Мк), *каша пшин'а'на* (Вр), *каша пши'н'ана* (Зв)), *каша п'шон:а* (Ск) *пшун:а каш'і* (Прд)), *каша с пшо'на* (Зл, Кт, Пдл) (*каша с пшун'на* (Чр), *каш'і с пшун'на* (Зв, Прд), *каша зу пши'на* (Нк, Пдг)), *каш'і пшун'а'на на'густо/ пусипана цукром* (АВ), *п'шонка* (Цк);
- ‘рисова каша’ – *рис* (Кнв) (*риж* (Вл)), *рисува каша* (ВБ, Дв, Двг, Кн, См, Тр, Шк) (*рисува каш'і* (Рг), *каша рисува* (Трн, Чр), *каша рижува* (Прл)), *каша з рису* (Зл) (*каша з рижу* (Нк, Чр));
- ‘перлова каша’ – *каша йач'м'ін:а* (Ск) (*каш'і йач'м'ін:а* (Цк), *йач'м'ін:а каша* (Тр, Цк)), *каша с пер'лоўк'і* (Зв), *лу'газа* (Бл, ВБ, Дм, Кнв, Плн, Рж), *лу'газа с фа'солеў* (АВ), *лу'газа з груш'ками/ слиў'ками* (АВ), *пин'цак* (Пт) (*п'ін'цак* (Шк));
- ‘житня каша’ – *житн'а каша з «бичим моло'ком»⁷* (Врб), *стуку'лоса* (Вт);
- ‘пшенична каша’ – *пши'нична каша* (ВБ) (*пши'нична каш'і* (Рг));
- ‘кукурудзяна каша’ – *кукуруз'ена каша* (Цк), *кукуруз'ана каша гус'та* (Двг), *каш'і кукурудз'ен:а* (Цк), *кукуруз'ан'ка* (Рж) (*кукурудз'ін'ка* (Кнв)).

Спорадично зафіксовано словосполучення *пе'чена каша* (Кт) зі значенням ‘страва зі звареної картоплі і гречки, запечених у печі’.

Назва *каша* – праслов'янська: псл. *kaša* зіставляють з лит. *kóšti* ‘цідити’, лтс. *kāst* ‘тс.’ і реконструюють початкове значення ‘просіяне потовчене зерно’ або ‘проціджена (густа) їжа’. Лексему також пов'язують з дінд. *kváthati* ‘варить’, псл.

⁷ У цій говірці назва *биче моло'ко* позначає рідину, яку отримували зі смаженого і перетертого насіння коноплі.

kvasъ ‘квас’. Найбільш імовірним є походження назви з давнього псл. **kō-sja* ‘побите, потовчене зерно’ [ЕСУМ II, с. 410].

Походження слова *лугаза* неясне, етимологи припускають, що воно може походити від уг. *lóhoz* ‘для коня’ [ЕСУМ III, с. 278–279]; пор.: надс. *лу¹газа* ‘ячмінна крупа (груба)’ [АГН], наддн. *логаза, лугаза* ‘ячмінна каша, зварена на молоці’, ‘ячмінна крупа’ [Шило, с. 163].

Лексема *пи(і)нцак* – запозичення з польської мови: пол. *ryśak* ‘ячмінні або пшеничні крупи, каша з цих круп’ [ЕСУМ IV, с. 335]; пор.: надс. *пен¹цак, пан¹цак, пан¹цакы* ‘ячмінна крупа (груба)’ [АГН, к. 34], наддн. *пинцáк* ‘ячмінна крупа’ [Шило, с. 119].

Серед других страв аналізуємо також назви макаронів (локшини). Варені макаронні вироби в досліджуваних говірках позначають назви: *мака¹рони* (АВ, Брш, Грд, Пт, Ск, Цк, Шм), *мака¹рон* (ВМ, Вр, Грд, Гс, Двг, Кн, Кт, Мн, Ср, Ст, Стр), *мака¹ран* (Вл, Кнв, Мк, Шк); пор.: надс. *мака¹рон* ‘фабричні галушки’ [Козій, с. 213], *ма¹ка¹ран* ‘локшина’ [АГН, к. 33], наддн. *мака¹ран* ‘макарони’ [Шило, с. 166], бойк. *мака¹рон* ‘локшина’ [Гоца, к. 21], поліс. *мака¹рон* ‘страва з дрібною локшини, запеченої з яйцями; макаронник’ [Лис., с. 121].

Слово є запозиченим з італійської мови, можливо, за посередництвом німецької або французької (нім. *Makkaróni*, фр. *macaron*): іт. *maccheroni*, діал. *tassarone* ‘запіканка з макаронів’ [ЕСУМ III, с. 365].

Поширені також із значенням ‘макарони; локшина’ слова: *локшини* (Мн, Пт), *локша* (ВБ, Рж), *локш¹і* (Вл, Мк); *лап¹ша* (Вб, См); *к¹л¹уски* (Блн), *к¹л¹уск¹і* (Дм), *к¹л¹уцки* (ВБ, Крк); *с¹тиранка* (Вл) (*с¹тиранка дріб¹нен¹ка* (Кнв)), *с¹тиран¹ка* ((Рж) *с¹тиран¹ка к¹райана* (Рж)): пор.: в інших говірках української мови [Пшеп., с. 196; АГН, к. 33 (надс.); Шило, с. 163 (наддн.), Онишк. I, с. 417; Гоца, к. 21 (бойк.), Пиртей, с. 161 (лемк.), Гоца, к. 8, 20 (закарп.), Турч., с. 50 (сх.поліс.)].

Назви *локшини, локша (локш¹і)* – запозичення з тюркських мов: тюрк. *lakša* ‘локшина’, ‘дрібні шматки тіста, зварені в бульйоні’ [ЕСУМ III, с. 283].

Детально про *к¹люс(ц)ки(’і)* та *стиранку* див.: 3.3.1.

Особливе місце у раціоні мешканців досліджуваного ареалу належить вареникам. Донедавна це була переважно святкова страва. На її позначення зафіксовано лексеми *ва'реники* (АВ, Блз, Вт, Кр, Крк, См) (*ва'реник'і* (Брш, Грд, Дм, Зв, Пдл)), *пиро'ги* (Вр, Гд, Двг, Зл, Кт, Ост, Пт, Рг, Ст), *пиру'ги* (АВ, Блз, Бр, ВБ, Вр, Гб, Гр, Дм, Зл, Зр, Дв, Дм, Кнв, Кт, Мк, Мн, Нк, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Ск, См, Ср, Тр, Шм) (*пири'ги* (Врб, Двг, Нк), *'пирोगи* (Кн, Рж), *'пириги* (Вл), *'пируги* (Брш, Вл, Гб, Грд, Гс, Кн, Ктн, Мж, Плн, Прд, Птн, Рж, Трн, Цк), *п'іру'ги* (Шк), *'пирог'і* (Крк, Мш, Стр), *'пирог'і* (Гс), *'пируг'і* (Гс, Мш), *'п'ірог'і* (Стр), *'пирги* (Кнв, Бл), *пир'ги* (Вт, Зв), *'пирг'і* (Блз), *пир'г'і* (Блз, Пр), *'п'ірг'і* (Чр), *'п'ерг'і* (Блз)).

Залежно від начинки виявлено видові назви:

- із сиром – з *'сира 'пирги* (Бл), *пиро'ги 'с:иру* (Ост), *пиро'ги зо 'сира* (Пдл) (*'пируги зу 'сира* (Мж, Прд)), *пирогги зі 'сиром* (Кн), *'п'іруг'і зу 'сирум* (Стр), *'пирг'і 'с:ира* (Блз), *сир'йеники* (Бл);
- із яблуками – *ва'реник'і з 'йаблук* (Пдл), *пиро'ги з 'йаблук* (Кт) (*'пируги з 'йаблук* (Брш, Мж)), *'пируги з 'йапка* (Прд), *'пирогги з 'йапками* (Кн), *'пирг'і з 'йаблук* (Блз);
- із грушами – *ва'реники з гру'шок* (Крк) (*ва'реники з г'рушок* (Ост)), *пиро'ги з гру'шок* (Рг), *п'іру'ги з гру'шок* (Шк);
- зі сливами – *пиру'ги з су'хих сли'вок* (Дм), *'пируги з сли'вок* (Брш), *'пирг'і зу сли'вок* (Блз);
- із вишнями – *'пируги з ви'шен'* (Блз), *'пирг'і з 'вишн'і* (Блз);
- із чорницями – *пиро'ги з чер'ниц'* (Кт) (*'пирг'і с чур'ниц'* (Блз)), *с чир'ниц' пиру'ги* (Мн), *пиру'ги з 'йаг'ід* (Вр).

Див. також: 3.2.2, 3.4.1.1.

Як демонструє карта 11 (див.: додаток А), на якій подано назви *вареник* і *пиріг*, на всій території досліджуваного ареалу домінує лексема *пиро(у)'ги* та її фонетичні й акцентуаційні варіанти. На півдні, довкола м. Доброміль та вище, ближче до українсько-польського кордону, послідовно виступає слово *'пиро(у)ги*. Назву *ва'реники* (*ва'реник'і*) не надто часто фіксуємо на всій досліджуваній території. Цікаво, що варіант *ва'реник'і* (вимова голосного [u] ([y]) у звукосполучення *ги* (*ти*), *ки*, *хи* як *г'і*, *к'і*, *х'і* є надсянською фонетичною рисою)

виявлено не лише неподалік кордону, а й у східній частині, ближче до території поширення наддністрянських говірок.

Друга страва, яку зазвичай готують у свята, – голубці ‘страва з м’ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустияних листках’ має назву ¹голуц(б)ці (б.н.пп.). Спорадично з цим значенням зафіксовано й лексему *за¹виван’ці* (Зл, Пдг, Пр, Рг, Ст, Тр), мотивовану дією *завивати*. У одній говірці (Пдг) вживають обидві назви, які розрізняють страву за начинкою: ¹голуцці *їе з ¹рису – то їе з м’н’асом/ а з ¹бул’би ¹терто^уїї – то їе за¹виван’ці*.

Виявлено такі видові назви голубців: ‘голубці з м’ясного фаршу та рису’ – ¹голуцці з м’йасом (Пт, Стр), ¹голуцці з м’йаса (Зв); ¹голуцці з ¹рисом (АВ), ¹голубці з ¹рису (Брш, Кр) (¹голуцці з ¹рису (Зр, Кт)), ¹голуцці з ¹рысу (Цк) (¹голуцці з ¹рижу (Брш, Кн, Прд)), ¹голуцці з ¹рису з м’н’асом (Кн), ¹голуцці з ¹рижу і з м’йесом (Мж), *за¹виван’ці* з ¹рису (Рг); ‘голубці з гречкою’ – ¹голуцці з *г¹речк’і* (Кн).

Про інші види голубців див.: 3.4.1.1.

Лексема *голубці*, очевидно, є похідним утворенням від *голуб*, зумовлене подібністю форми [ЕСУМ I, с. 557]; пор.: надс. ¹го¹лун’ці ‘голубці’ [АГН, к. 40] гуц. *голубиц* ‘голубець’ [Негрич, с. 52] та ін.

Для слова *завиванці* (від псл. *viti* ‘вити’ [ЕСУМ I, с. 384]) в досліджуваних говірках характерна багатозначність: ‘пиріг, зроблений із коржа, змазаного начинкою і скрученого трубкою’, ‘страва з м’ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустияних листках’; пор.: *зав’іван’ці* ‘голубці’ [Пшеп., с. 190], *за¹в’іван’ці* ‘тс.’ [АГН, к. 40]; *зав’іванец* ‘тс.’ (у двох населених пунктах, які маємо підставу вважати надсянськими) [Шило, с. 118]. Отже, назву *за¹виван’ці* зі значенням ‘голубці’ можемо віднести до надсянських регіоналізмів.

3.3.3. Назви салатів. Салати не є традиційною їжею мешканців досліджуваного ареалу. Про це свідчить і той факт, що на їх позначення зафіксовано багато описових назв.

Загальною назвою салату в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя є слово *са¹лат* (б.н.пп.). Виявлено також фонетичний варіант *са¹лата* (Кн, Прд) та демінутив *са¹латка* (Ск).

Лексему *салат* за польським посередництвом запозичено з італійської мови: іт. *salata* ‘соління’, *insalata* ‘салат’, пов’язані із *sale* ‘сіль’ [ЕСУМ V, с. 168]. На позначення салату слово поширене у буковинських [СБГ, с. 474], гуцульських [Негрич, с. 155; Горбач Н, с. 445], поліських [Лис., с. 190] говірках тощо.

Найпопулярнішим буденним салатом, який готують здебільшого влітку, є салат із огірків, помідорів, цибулі, заправлений сметаною або оцтом з олією чи майонезом. На його позначення засвідчено лексему: *м'ізер'іа* (Вр, Гд, Дв, Двг, Кр, Мш, Ост, Тр, Чр) та аналітичні назви – *са'лат з 'вог'ірко́м/ з пом'і'дорами* (Кт), *са'лат з угі́р'к'і'ї/ пум'і'дор'і'ї* (Мн), *са'лат з вог'і́р'к'і'ї і с пом'і'дор'і'ї* (Прл), *са'лат с пом'і'дорами чи з 'ог'і́рками* (Мж), *с поми'дор'і'ї са'лат* (Ср), *са'лат з 'вог'і́р'к'і'ї* (См) (*са'лат з ву́г'і́р'к'і'ї* (Тр), *са'лат з уг'і́р'к'і'ї* (Пдл)). У деяких говірках замість назви салату респонденти просто перерахували складники страви: *'вог'і́рки к'райут/ пом'і'дори/ 'робл'ат са'лат* (Зл), *'вог'і́рки і пуми'дори/ і майа'незом за'правити* (Ср), *пом'і'дори/ 'вог'і́рок/ ци'бул'а/ майу'незом за'прав'л'айу* (Гр), *пум'і'дори і уг'і́р'ки* (Пт), *уг'і́р'ки с пум'і'дорами* (Пт), *та накра'йали там 'вог'і́р'к'і'ї/ там сми'тани* (Вт), *'вог'і́рки з сми'тано́у чи з 'оцтом* (Вт), *уг'і́р'ки/ пум'і'дори/ са'лат 'роб'іу* (Брш), *'вог'і́рки з'і сми'тано́у* (Гб).

Слово *мізерія*, очевидно, за польським посередництвом запозичене з лат. *miseria* ‘лихо’, *miser* ‘жалюгідний, нещасний’, ‘підлий’ [ЕСУМ III, с. 473].

Із тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках, лексема *мізерія* відома у лемківських [Пиртей, с. 175], бойківських [Матіїв, с. 279], гуцульських [Негрич, с. 114], буковинських [СБГ, с. 290] говірках тощо.

У досліджуваному ареалі також поширеним є салат із порізаних капусти і цибулі, заправлених олією чи майонезом, який називають: *ка'пуста* (Трн), *ка'пуста с ци'буле'у* (Нк), *са'лат с ка'пусти* (Бл, Брш, Врб, Вр, Вт, Мн, См, Ср) (*са'лата с ка'пусти* (Прд)).

У зимовий період, особливо в пісні дні, популярним є салат із квашеної капусти, до якої додають порізану цибулю і олію. Із цим значенням поширені назви: *ка'пуста* (Рж), *ка'пуста к'вашина* (Стр) (*к'вашена ка'пуста* (Зр, Ср)), *ка'пуста з у'л'і'ї'їу* (Двг), *у'л'і'їа с ка'пусто́у* (Ск), *ка'пуста/ ву'ливом пумас'тили/*

чи ^квашина/ чи ^тка (Вр), са^лат з ^квашеної ка^пусти (Кт), са^лат с ка^пусти з о^л'ійоў (Ост).

Для страви із потертого на дрібній тертці вареного червоного буряка та хрону, приправленого оцтом, цукром та сіллю, виявлено назви, що вказують на основний компонент: *бура^чок* (Зр, См, Ср), *бурач^ки* (Врб, Вт, Гд, Мк, Пдл, Прл, Ст, Цк) (*бурач^к'і* (АВ, ВМ, Гд, Стр), *бу^рачки* (Ост)), *бурач^ки с х^р'іном* (Прд, Чр) (*бурач^к'і с х^р'іном* (ВМ, Мш)), *бора^чок ^тертий/ с х^р'іном* (Крк) та лексему *ц^в'ікл'і* (Кн, Кнв, Ктн) (*ц^в'іки* (Блн), *ц^в'ік'і* (Блз), *ц^в'ітл'і* (Вт)).

Мотиватором назви *ц^віклі* (*ц^віки(і)*, *ц^вітлі*) є основний компонент страви – буряк (< пол. *ćwikła* ‘червоний буряк’ [ЕСУМ VI, с. 230; див. також: 223, с. 248]); пор.: наддн. *ц^вікли*, *ц^віклі*, *ц^вітлі* ‘терті червоні буряки та хрін, приправлені оцтом, цукром та сіллю’ [Шило, с. 269], лемк. *ц^вікла* ‘тс.’ [Пиртей, с. 337], гуц. *ц^віколь* ‘тс.’ [Негрич, с. 180], *ц^віклі* (*ц^віклі*) ‘тс.’ [ГГ, с. 205], бук. *ц^вікля*, *ц^віклі*, *ц^вітлі* ‘приправа до м'ясної страви з тертого хрону, варених столових буряків, цукру та оцту’ [СБГ, с. 620].

3.3.4. Назви молочних продуктів. Вагоме місце в харчуванні населення досліджуваного ареалу посідають молочні продукти.

Лише фонетичні відмінності від літературної норми зафіксовано у назві молока – *му(о)лу(о)'^ко* (у.н.пп.).

Слово *молоко* походить від псл. **melko* [ЕСУМ III, с. 503–504]. Назву фіксують лінгвістичні та лексикографічні праці й з інших говорів південно-західного наріччя [218, с. 154; Грицак, с. 164, 165, 166; Онишк. I, с. 451; Саб., с. 176].

Для позначення щойно видоєного молока виявлено словосполучення із прозорою мотивацією – *с^в'іже му(о)лу(о)'^ко* (ВБ, Кр, Пр, Нк, Шм) (*с^в'іже му(о)лу(о)'^ко* (Бл, Вт, Гс, Дв, Дм, Зр, Крк, Мк, Мн, Ост, Плн, Рж, Ср, Ст, Тр, Трн, Шк), *с^в'іжує му(о)лу(о)'^ко* (Рж)); *со^лотке му(о)лу(о)'^ко* (Крк, Пр) (*су^лотке му(о)лу(о)'^ко* (Вт, Гб, Дв, Зв, Зр, Мк, Мн, Плн, Ск, Ср, Тр, Шк)).

Паралелі зафіксовано в південнолемківських [ЛАСС, к. 24], бойківських, гуцульських, буковинських, закарпатських [Гоца, к. 55], східнополіських [Турч., к. 34], східнословобожанських [36, с. 57] говірках тощо.

Для молока, яке трохи постояло, але ще не є кислим, засвідчено назви: *ўже схулуд^дн'іло мулу^ко* (Кр), *хул^додне мулу^ко* (Кр, Плн), *п'ітс^тойане мулу^ко* (Нк); пор.: сх.поліс. *со^лодке (со(а)^лодкайе) мо(а)ло(а)^ко, хо(а)лодне мо(а)ло(а)^ко* 'тс.' [Турч., к. 34].

Серед назв молока, яке починає киснути, відомі назви із прозорою мотивацією – *п^оквасне мулу^ко* (Ост), *квас^коване мулу^ко* (Дм), *п'іт^кисле мулу^ко* (ВБ), а також із затемненою, при чому коментарі інформаторів не пояснюють мотивації назви – *ди^ке мулу^ко (не квас^не/ни су^лотке)* (Вт), *ву^сикуве мулу^ко* (Бл) (*ву^сикуво мулу^ко* (Мк)), *ве^рбове мулу^ко (н'і квас^не/н'і су^лотке)* (Тр), *ве(и)р^бове мулу^ко (ан'і р'ітке/н'і гус^те/зачи^нало с'і сквас^новувати)* (Мк).

Зафіксовану назву *ву^сикуве(о) мулу^ко* можемо вважати надсянським регіоналізмом, тому що, як свідчать опрацьовані джерела, в жодних інших джерелах, окрім присвячених надсянським говіркам, їх не виявлено. Назву *ўус^ікувуйі мулу^ко* зі значенням 'квасковате молоко' знаходимо у «Слівнику» М. Пшеп'юрської [Пшеп., с. 207], варіанти *осі^кове, восі^кове* – в «Атласі говорів Надсяння» М. Онишкевича подано зі значенням 'недокисле молоко' [АГН, к. 32].

Продукт, що утворюється внаслідок бродіння молока, в обстежених говірках номенують: *квас^не мулу^ко* (АВ, Блз, Брш, ВБ, Вр, Вт, Гб, Гд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зр, Кнв, Кр, Крк, Ктн, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пр, Прл, Пт, Рж, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм) (*квас^нойе мулу^ко* (Мж, Плн, Рж, Цк)); *кис^ле мулу^ко* (АВ, Зв, Зр, Мн, Ост, Пдл, Плн, Ск, Ср, Ст) (*к^ісле мулу^ко* (Пр, Ск), *кис^ле мулу^ко*) (Трн).

Зафіксовані назви на позначення кислого молока поширені також у багатьох говірках української мови [236, с. 62; 218, с. 161; Гоца, к. 57; Матіїв, с. 208; Саб., с. 140; Турч., с. 119, к. 216; 36, с. 58].

Просторову поведінку засвідчених лексем представлено на карті 7 (див.: додаток А). Словосполучення *квас^не мулу^ко* та *кис^ле мулу^ко* поширені на усій досліджуваній території. Зауважмо, що в південній частині, поблизу українсько-

польського кордону, виявлено варіант *квас'но́йе мулу́ко* – нестягнена форма прикметника, властива для надсянських говірок.

Доведене до кипіння молоко називають *мулу́ко* *'парине* (Мн, Пр, Ск) (*'парине мулу́ко* (Зр, Кн, Крк, Мн, Мш, Ср)); див. також: [Саб., с. 217; ГГ, с. 144; МСГГ, с. 133; Турч., к. 222].

Плівка на пареному молоці у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя має назву *с'тарка* (Зр, Мн, Пт, Ср) (*с'терка* (Мш)).

Це слово етимологи виводять із псл. *starъ-jь* ‘старий’, ‘давній’ [ЕСУМ V, с. 398]. Пор. в говірках південно-західного наріччя: [АУГН, к. 52; Козій, с. 216; Шило, с. 245; ССТ, с. 302; Онишк. II, с. 249; Матіїв, с. 441; СБГ, с. 519]).

На позначення сироватки – рідини, яка виділяється під час згортання молока та утворення з нього кислого молока й сиру зафіксовано лексеми: *сирватка* (АВ, Бл, Блз, Блн, Брш, ВБ, Вт, Гд, Гс, Двг, Дм, Зв, Зл, Крк, Мк, Мш, Ост, Пдл, Пр, Прл, Рж, Ск, Ст, Тр, Трн, Цк, Чр, Чрч, Шк, Шм) (*сырватка* (Кр, Стр), *сир'ватка* (Плн)), *жин'тиц'а* (Вр, Зл, Кр, Кт, Нк, Прд) (*жин'тиц'і* (Вл), *жим'тиц'а* (Рж), *жим'тиц'і* (Плн, Кнв), *жам'тиц'а* (Чр), *жем'тиц'а* (Ктн)); *полиўка* (Гр, Дв, Зр, Мн, Ср, Ст).

Походження назви *сирватка* не зовсім ясне; зв'язок із *сир* може бути вторинним; пов'язується з псл. *surъ* ‘сировий’, *suronъ* ‘кислий, рідкий’ [ЕСУМ V, с. 242–243]. З аналогічним значенням, що й у досліджуваних говірках, лексему *сироватка* та її варіанти фіксують праці з інших говорів української мови [Шило, с. 238; Матіїв, с. 424; 218, с. 158; МСГГ, с. 174; ЛАСС, к. 30; ЛАЗО II, к. 170; Арк. II, с. 145; 36, с. 60].

У говорах північного наріччя слово позначає також рідкі страви, приготовлені з додаванням сироватки або молока: поліс. *сир'ватка* ‘суп з ячної крупи або товченої картоплі, заправлений сироваткою’, ‘пшоняна каша, заправлена сироваткою’, ‘страва із круп, молока і ягід або яблук’, *сир'ватка картопляна* ‘товчена картопля, заправлена сироваткою’ [Лис., с. 194], сх.поліс. *сир'ват(д)ка* ‘рідка каша, зварена на сироватці’ [Турч., к. 10].

Назву *жентиця* Й. Дзензелівський пов'язує із дієсловом *жати*, *жму* і вважає, що на українській території слово поширилось через румунів (пор. рум. *jințită* 'осадок сироватки з крупинками овечого сиру'). Учений погоджується із припущенням К. Кринджали, що слово не є румунізмом, тому що воно не поширилося на сусідніх (на Балканах) народів, із якими румуни мали виробничі відносини. Й. Дзензелівський підтримує думку П. Скока та З. Голомба, що рум. *jințită* є південнослов'янізмом того періоду, коли тут були носові голосні [84, с. 85]. Назва поширена в більшості говорів південно-західного наріччя: лемк. *женті́ця* 'сироватка' [ССТ, с. 96; Верх Л, с. 413], пд.лемк. *жінті́ця*'а (*жынті́ця*'а, *жынті́ця*'а), *женті́ця* (*жентьі́ця*, *женті́ч'ка*), *жынті́ця*, *жынч'і́ця*'а (*жінч'і́ця*) 'тс.' [ЛАСС, к. 30], гуц. *жін'ти́ця*'а 'сироватка' [Грицак, с. 182, 183], *женті́ця* 'тс.', *жінті́ця*'і 'тс.' [ГГ, с. 69, 70], *жінті́ці* 'сироватка під час виготовлення сиру в результаті вторинної переробки молока' [Негрич, с. 70], *женті́ця*'у 'овеча сироватка' [МСГГ, с. 55], *жен'ти́ця*'а 'сироватка з молока тварин різних біологічних родів', 'первинна сироватка, яку ще будуть переробляти', 'вторинна сироватка, яка не підлягає переробленню' [218, с. 158], *жінти́ця* 'сироватка, яка виділяється при виготовленні сиру і скисанні молока' [СГГРЯ, с. 501], бойк. *жінті́ця* 'сироватка з овечого молока' [Онишк. І, с. 252], *женті́ця* 'сироватка з коров'ячого молока' [Матіїв, с. 141], бук. *женті́ця*, *жінті́ця*, *жінті́ці* 'сироватка з овечого і козячого молока', 'молочний продукт, виварений з жентиці', 'відвар з молока перетертого конопляного сім'я', 'страва з молозива' [СБГ, с. 111–112], закарп. *женті́ця*'а 'сироватка' [Саб., с. 84; ЛАЗО ІІ, к. 170]. Окрім цих значень, варіанти слова *женті́ця*'а у бойківських, гуцульських та буковинських говірках репрезентують значення 'кисле молоко, з якого знято сметану' [Гоца, к. 61].

Виявлена лексема *поливка* походить від псл. *liti*, **lьjo* 'лити' [ЕСУМ ІІІ, с. 246–247]. На позначення сироватки слово *пóливка* фіксує тільки Г. Шило спорадично – в одній наддністрянській говірці (с. Гійче, яке розташоване між Равою-Руською та Жовквою), яку, за І. Верхратським, можна кваліфікувати як «батюцьку». На нашу думку, вказана говірка належить до перехідних говірок

наддністрянсько-південноволинського суміжжя. Зазначмо, що І. Верхратський слово *пóливка* у т.зв. «батюцьких» говірках виявив зі значенням – ‘страва із сироватки, муки, пшона’ [Верх. Б, с. 286]. Так само на позначення рідкої страви з додаванням сироватки назву *пóливка* та її варіанти засвідчено в лексикографічних та лінгвогеографічних джерелах із надсянського та інших говорів української мови [див.: Козій, с. 215; Пиртей, с. 242; ЛАСС, к. 54, 55, 56; МСГГ, с. 148; Гоца, к. 68, 69; 28, с. 398; МССГ, с. 301].

Найчастіше на позначення сироватки виявлено слово ¹*сирватка* (див.: карта 10, додаток А). У центральній частині ареалу поблизу українсько-польського кордону виявлено варіант ¹*сырватка* (із заднім звуком *ы*, що є надсянською фонетичною рисою). У кількох говірках неподалік м. Яворів із цим значенням скартографовано слово *жин¹тиц¹'а*. У південній частині досліджуваного ареалу поблизу кордону також виявлено цю лексему та її варіанти – *жин¹тиц¹'і*, *же(и)м¹тиц¹'а*, *жим¹тиц¹'і*. Слово вважаємо надсянською лексичною рисою. Щодо назви ¹*поливка*, яку зафіксовано на півночі досліджуваної території, то тут спостерігаємо рідкісне явище, коли назва страви переноситься на назву основного продукту (зазвичай зафіксовано навпаки). Ареал поширення лексеми *поливка* зі значенням ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя значно ширший (див.: 3.3.1), ніж зі значенням ‘сироватка’. Отже, це дає нам підстави зробити висновок, що назва страви замінила і витіснила з ужитку назву продукту, тому що дублета для лексеми *поливка* у північній частині досліджуваного ареалу не виявлено. Цікаво, що ідентичне членування ареалу спостерігаємо на карті Я. Рігера [АУГН, к. 53]. На півночі переважає слово *p¹ołyvka*. У центральній та південній частині зі значенням ‘сироватка’ скартографовано варіанти *s¹yrvatka*, *syrv¹atka*, на півдні – *žynt¹yća*, *žym¹yća*.

Назви інших молочних продуктів, таких, як сир, сметана, масло, здебільшого збігаються з літературними, відмінності спостерігаємо лише на фонетичному рівні.

Зі значенням ‘харчовий продукт, який одержують із молока під час його сквашування й відокремлення сироватки’ зафіксовано слово *сир* (б.н.пп.) (*сыр* (Кр, Стр, Цк)). Назву *сир* виводять із псл. *surъ* [ЕСУМ V, с. 241]; див. також: [236, с. 62; Онишк. II, с. 215; ЛАСС, к. 31; Турч., с. 126, 127; 36, с. 59].

Густий продукт молока з високим вмістом жиру, який одержують шляхом відстоювання або сепарування свіжого молока, у досліджуваних говірках має назву *сми¹тана* (б.н.пп.). Засвідчено також демінутив *сми¹танка* (Врб, Вт, Кнв, Мк, Нк, Ост, Пдг, Плн, Прд, Рж, Трн) (*сме¹танка* (Крк)). Залежно від часу збирання, а також від смакових якостей виокремлюють видові назви – *сми¹танка су¹лотка* (Дм, Мк) : *квас¹на сми¹тана* (Дм, Мк).

Слово *сметана* виводять із псл. *sъmetana*, похідне від *metati* ‘кидати’ (як те, що скидається з молока, яке скисло в глечики), а також із псл. *smętana*, яке можна пов’язати з *męsti* (< *mętti*) ‘мішати, колотити’ (‘збивати масло’?) [ЕСУМ V, с. 320]. Лексема та її варіанти поширені у бойківських, гуцульських, буковинських, закарпатських [див.: Гоца, к. 58; ЛАЗО, к. 353] та південнолемківських [ЛАСС, к. 26] говірках. З ідентичним значенням у поліських говірках поширений фонетичний варіант слова *сма¹тана* ‘сметана’ [Лис., с. 199]; пор.: сх.поліс. *сме¹тана* ‘верхній жирний шар на кислому молоці’, ‘ряжанка’, ‘їжа із сиру зі сметаною’, ‘приправа з конопляного чи макового насіння’ [Турч., к. 37, 41].

Масло – ‘харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани’ – у обстеженому ареалі позначає лексема *масло* (б.н.пп.) та фонетичний варіант *масло^у* (АВ, Брш, Вт, Зв, Мк).

Назва *масло* походить від псл. *maslo* < **mazslo*, утворене за допомогою суфікса *-slo* від основи дієслова *mazati* ‘мазати’ [ЕСУМ III, с. 407–408]; пор.: бойк. *масло* ‘харчовий продукт, що його виробляють збиванням вершків або сметани’ [Матіїв, с. 271], пд.лемк. *масло*, *масво* ‘масло’ [ЛАСС, к. 27].

Від слова *масло* утворено назву рідини, що залишається після збивання масла з вершків, сметани. У досліджуваних говірках її позначає *мас¹л'анка* (Блн, Гд, Плн, Чр) (*мас¹л'анка* (ВМ, Дв, Двг, Ктн, Мн, Нк, Пр, Ск, Ст, Тр, Шк, Шм),

мас'л'ан'ка (Рж), *мас'л'енка* (Кн, Мж, Мш, Пдл), *мас'л'енка* (Блз, Вт, Тр), *мас'л'ен'ка* (ВБ, Зв, Кн, Кнв, Крк, Мк, Прл, Стр), *маш'л'енка* (Брш)).

В українських говорах слово поширене на позначення *маслянки* та *маснички* – ‘спеціальної посудини з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани (детально див.: 4.5.1); пор.: [Козій, с. 213; ССТ, с. 173; ЛАСС, к. 28; ГГ, с. 120; Онишк. I, с. 432; Лис., с. 123].

2.3.5. Назви м'ясних страв та виробів з м'яса. М'ясні страви та вироби з м'яса у досліджуваному ареалі донедавна були атрибутами лише святкового столу.

На позначення вареного чи тушкованого м'яса засвідчено лексему *м'йасо* (Блз, ВБ, Гб, Грд, Ост, Пдг, Пдл) та її фонетичні варіанти – *м'йасо^y* (Гс), *'м'есо* (Бл), *м'йесо* (Крк), *м'н'асо* (Гр, Врб, Зл, Кнв, Кт, Мн, Пдг, Пр, См, Ст, Трн), *м'н'есо* (Бл, Мк, Кнв, Пр.). Спорадично зафіксовано описові назви для м'яса:

- вареного – *м'н'асо варене* (Зл), *кусок м'н'аса вареного* (Кт);
- запеченого – *м'йасо с'печине* (ВМ), *зап'іканойе м'н'асо* (Гб).

Невеликий хлібець із м'ясного фаршу в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають назви *хл'ібец* (АВ, Гб, Зл, См, Ср), *'зайец'* (Гб, Кн, Плн) (*'зайац'* (Бл, Гб, Зл, Зр, См, Ср, Цк)), мотивація якої невідома; пор.: бойк. *з'йец'* ‘своєрідний рулет або хлібець з суміші фаршу, хліба й приправ’ [Гоца, к. 54], гуц. *з'яць* ‘запечений м'ясний хлібець’, ‘прямокутний шматок свинини, який першим вирізають із грудини туші’ [Негрич, с. 78].

Значення ‘продукт харчування, приготовлений із м'ясного фаршу, яким начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки’ реалізують варіанти слова *ковбаса*: *коба'са* (Вр, Зл, Кт, Прл, Ст), *куба'са* (АВ, Бл, Блз, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гр, Грд, Гс, Зв, Зл, Зр, Кт, Мн, Мш, Плн, Прд, Пт, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Цк), *кулба'са* (Ск); пор. у інших говорах: [Пиртей, с. 140; ССТ, с. 145; Матіїв, с. 244; МСГГ, с. 80; Гоца, к. 47; Горбач Н, с. 434].

Для слова *ковбаса* загальноприйнятої етимології немає; імовірно, слово походить із тюркських мов – від тур. *külbastr* ‘м'ясо, смажене на рашпори’ [ЕСУМ II, с. 480].

Вид ковбаси, начиненої кашею із кров'ю, номінують: ¹кишка (Врб, Зл, Кт, Мш, Ост, Плн, Цк, Шм) (¹к'ішка (Гс), ¹кышка (Стр)), кроу'їанка (Кт) (кρού'їанка (Гс, См)); ¹ядерниц'а (Гд, Кт, Ст) (¹ядерниц'і (Зв)).

Слово *кишка* та його варіанти засвідчені в більшості говорів української мови [Шило, с. 140, 141; ССТ, с. 142; СПХ, с. 369; Гоца, к. 48, 49, 50; Саб., с. 143; Лис., с. 96; Турч., с. 144–145; Арк. I, с. 224], а *кроу'їанка* (*кρούл'анка*) – у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках [Гоца, к. 48]; пор. також: сх.слов. *кроу'їанка*, *кро'в'анка* ‘тс.’ [39, с. 550].

Назву *кишка* виводять із псл. **kyša*, **kysьka* ‘кишка, живіт, шлунок’ [ЕСУМ II, с. 441]. Слово *кров'янка* (*крув'янка*) утворене суфіксальним способом від *кров* (< псл. **kry* (зн. в. одн. *krъvь*) [ЕСУМ III, с. 99–100].

Лексема *ядениця* (*ядерниці*), імовірно, мотивована назвою начинки – гречаними ядрами. Зазначмо, що діал. назву *ядрениця* (назва рослини) виводять від *ядро* [ЕСУМ VI, с. 536]; пор.: поліс. *ядерни* ‘добірний, крупнозернистий’ [Лис., с. 239], бойк. *ядрó* ‘зернятко’ [Онишк. II, с. 401].

Цікаво, що виявлені назви для ковбаси, начиненої кашею з кров'ю, мотивовані одним із компонентів виробу. Відповідно до трьох основних складників зафіксовано три різнокореневі лексеми: ¹ки(ы,'і)шка (< *кишка*), кро(у)у'їанка (< *кров*), ¹ядерниц'а(і) (< *ядра гречки*).

На позначення копченого м'яса, попередньо просоленого й приправленого прянощами, зафіксовано варіанти: ¹шинка (АВ, ВБ, Вр, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Зв, Зл, Кт, Мн, Мш, Пт, Ск, См, Ср, Стр, Тр) (¹шин'ка (Бл, Брш, Вр, Гд, Гс, Крк, Пр, Прл, Трн), ¹шынка (Цк)), аналітичні назви: *завен'дзене м'н'асо* (Шм), *м'н'асо за'вуджене* (Зл); пор. надс. *ʋиджєпо(је)*, *ʋиджєпє*, *вєпдз'єпє* ‘копчене (м'ясо)’ [АУГН, к. 50]; пор.: пд.лемк. *шунка* ‘шинка’ [ЛАСС, к. 65], бойк. *шінка* ‘м'ясо з обох боків свинячого хребта’, ‘копчене м'ясо з боковини свинячого хребта’ [Матіїв, с. 518], ‘шинка’ [Онишк. II, с. 382; Гоца, к. 41], ‘окорок’ [Онишк. II, с. 383], гуц. *шінка* ‘копчене м'ясо (перев. свинячий окіст)’ [Негрич, с. 186], ‘шинка’ [Гоца, к. 41], бук. *шінка* ‘тс.’ [Гоца, к. 41], закарп. *шóнка* ‘тс.’ [Гоца, к. 41], зх.поліс. *шинка* ‘м'ясо із задньої свинячої ноги’ [Арк. II, с. 264].

Назва *шинка* – запозичення з німецької мови: нім. *Schinken* ‘шинка’ [ЕСУМ VI, с. 416–417].

Драглисту страву, яку одержують при охолодженні м’ясного відвару з подрібненими шматочками м’яса, у досліджуваних говірках позначають назви: *холодець* (Вр, Гд, Гс, Зл, Кт, Ст) (*хулудець* (Бл, Брш, Гр, Грд, Гс, Дм, Зв, Зл, Зр, Мк, Мн, Мш, Нк, Пт, См, Ср, Тр, Цк, Шк), *хулудець'* (АВ, ВБ, Гб, Двг, Кн, Крк, Ост, Ск, Плн), *хулудиць* (Стр), *холод'ець* (Прл), *холуд'ець* (Врб), *хулуд'ець* (Врб, Кр)); *драглі* (Стр, Чр, Шк) (*дриглі* (АВ, ВБ, Дв, Дм, Зв, Крк, Мк, Ост, Прл, Тр), *дриглі* (Ост)); *студенина* (Вл, Дв, Мк, Ск, Шм) (*студинина* (Брш, Гб, Дв, Кн, Ктн, Мк, Мш, Рж, Трн, Цк).

Слово *холодець* – утворення від *холод* (псл. **holdъ*) [ЕСУМ VI, с. 196] – відоме в інших говорах: пор.: бойк. *холодиць* ‘холодець’ [Гоца, к. 52], закарп. *холодиць* ‘тс.’ [Гоца, к. 52], поліс. *холодець* ‘холодний борщ, приготовлений з сироватки, зелені і риби’ [Лис., с. 225], сх.поліс. *хо(а)ло(а)д'ець'* ‘холодний борщ’, ‘холодець’ [Турч., с. 147, 148, к. 48, 49], *холодець* ‘холодець’, ‘страва з хлібного квасу, куди додають покришені огірки, зелену цибулю та ін. овочі’ [Арк. II, с. 230], сх.слоб. *холодець* ‘холодець’ [39, с. 549], сх.степ. *холодець*, *хо^алодне*, *хо^алодець* ‘тс.’ [101, с. 66].

Назва *драгли* походить від слова *драгва* ‘трясовина, болото’, діал. ‘холодець’, що є похідним утворенням від псл. *dreġati* ‘дрижати, трястися’; назви пов’язані з тим, що болотистий ґрунт і холодець можуть дрижати [ЕСУМ II, с. 119].

Як свідчать опрацьовані джерела, із цим значенням варіанти слова *драгли* відомі у надсянських [Козій, с. 211], наддністрянських [Шило, с. 111], холмських [СПХ, с. 367], східнополіських [Турч., с. 146, 147], західнополіських [Арк. I, с. 142] говірках; пор. також: поліс. *драгли* ‘страва, приготовлена із кришеного хліба, води і цукру або солі’ [Лис., с. 69], сх.поліс. *дриглі*, *драглі* ‘устояне кисле молоко’ [Турч., с. 124].

Лексема *студенина* – від діалектного *студа* ‘холод’ (< псл. *studъ* (*studa*) ‘прохолода, свіжість, холод, мороз’ [ЕСУМ V, с. 456–457] – на позначення

холодцю поширена в інших говірках української мови [Козій, с. 216; Шило, с. 247; Верх. Л, с. 471; Пиртей, с. 295; Турчин С, с. 306; ЛАСС, к. 70; Онишк. П, 262; Гоца, к. 52; Негрич, с. 164; Горбач Н, с. 447; МСГГ, с. 185; СБГ, с. 530; ЛАЗО І, к. 63, Лис., с. 206; Турч., с. 147; Горбач Д, с. 482; 111, с. 66].

Просторову реалізацію назв холодцю, які було виявлено у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, зображено на карті 12 (див.: додаток А), яка демонструє поширення на всій досліджуваній території варіантів лексеми *холо^лдец* (у північних говірках неподалік м. Рава-Руська майже послідовно виступає варіант *хулу^лдец*). Слово *драг^лі* та його варіанти, окрім поодиноких вкраплень на півночі та півдні, здебільшого локалізовані у центральній частині досліджуваного ареалу. Назву *студи^лнина* засвідчено в основному на півдні неподалік українсько-польського кордону. Натомість у «Атласі українських говірок Надсяння» [АУГН, к. 51] слова *хо(у)лу^лдец* не виявлено, що свідчить про те, що в досліджуваних говірках слово поширилося під впливом літературної мови. Із цим значенням на усьому ареалі домінує лексема *стыден^луна* та її варіанти, спорадично – *dryhl^лi* (*zdryhl^лi*, *dryh^лel*) [АУГН, к. 51].

Носії обстеженого ареалу виготовляють також сальтисон (очищений, промитий і проварений свинячий шлунок, начинений шматочками вареної голівизни, язика тощо, приправлений спеціями), який називають: *сал^лцисон* (Бл, Вр, Гр, Мш, Плн) (*сал^лцесон* (Стр), *сил^лцисон* (Гд)).

Слово *са(у)льце(у)сон* – запозичення з польської мови: пол. *salceson* походить від іт. *salsiccione* ‘вид ковбаси’ [ЕСУМ V, с. 170].

Назва відома багатьом говорам української мови [див.: Пиртей, с. 278; Негрич, с. 155; Горбач Н, с. 445; СБГ, с. 475; Гоца, к. 51; Турч., с. 146, к. 47; Арк. П, с. 134; Горбач Д, с. 480; 39, с. 550; 101, с. 67].

3.4. Назви обрядових страв

3.4.1. Назви їжі та страв, які готують у свята календарного циклу.

3.4.1.1. Назви страв Святого вечора. У Навечір'я Різдва Христового (06.01) традиційно готують дванадцять обрядових страв. Респонденти так

пояснюють виникнення цієї традиції: *Два'найці ст'раў/ бу то 'було два'найці а'постоліў [...]// 'каждий а'постол маў сву'йу ст'раву* (Мн); *Ну то то йе а'постоліў два'найці'ім'// два'натиц'ам' 'м'іс'ац'іў/ два'натиц'ам' а'постол'іў і два'натиц'ам' ст'рав'іў* (Тр). У деяких населених пунктах приготування дванадцяти страв не було обов'язковим, проте для вечері необхідно було використати 12 компонентів страв: *'Али то так ро'били: страў так ни ва'рили/ а во так/ ка'пуста там бо'даї пиро'г'іў наро'били с ка'пусти/ 'била ка'пуста і йу йе ст'рава// но там 'бул'ба/ ка'пуста/ з'речка/ так ўс'о то// ци'бул'і то са'ме нак'райали ду чу'го би ни 'било* (Вр). Деякі респонденти не дотримуються цієї традиції: *Та де/ 'мама н'іколи не 'дала 'ради на два'найці'ім' нава'рити* (Ск).

Оскільки 6 січня християни східного обряду дотримуються строгого посту, то і всі святвечірні страви пісні. Цього дня намагаються нічого не їсти аж до вечері. Мешканці досліджуваного ареалу вірять: *А на 'Кол'аду 'постити/ то д'іў'чата 'будут 'гарн'і маў/ 'буде 'гарнуго чоло'в'іка маў/ а с'тарш'і 'л'уди 'нос'т'ам за шчас'ливу смерт'* (Врб).

Хлібні вироби, які використовують у святвечірніх обрядах, проаналізовано в 3.2.1.1.

Головною стравою Святого вечора в більшості досліджуваних говірок є *кутя* 'обрядова каша з обтовчених зерен пшениці, заправлена тертим маком, медом чи цукром з додаванням родзинок тощо'. На її позначення зафіксовано слово *ку'т'а* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, Гб, Гд, Грд, Дв, Двг, Дм, Кр, Зв, Зл, Кт, Мк, Мн, Мш, Ост, Пдг, Пр, Прл, Птн, Рг, Ск, См, Ст, Тр, Цк, Шк, Шм), акцентуаційні й фонетичні варіанти – *'кут'а* (АВ, Бр, Вм, Вр, Врб, Вт, Гб, Зр, Кн, Кнв, Кт, Ктн, Нк, Пдл, Плн, Пр, Пт, Рж, Ср, Чр), *'кут'і* (Крк, Прд, Трн), *ку'т'е* (Дм), *'кут'е* (Кнв).

Із кутею як основною стравою пов'язано чимало звичаїв та ритуалів. Зокрема в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя спостерігаємо явище табування деяких компонентів страви: відома заборона 6 січня вживати слово *мак*, натомість використовують назви: *др'іб'нейкії* (Врб) (*др'ім'нейкії* (Тр)), *др'іб'нен'ке* (Кт), *др'іб'не на'с'ін:а* (Пт); *на'с'ін'і* (Плн), *си'вак* (Мн, См), *'зерн'ата* (Шм). Респонденти так пояснюють причину табування: *І то 'маку ни ка'зали/*

*шуби на С'їйа'тиї 'веч'ір ни га'дати «мак»/ бу 'дуже 'будут б'лухи (Врб); То ка'зали ўсе/ шу то ни 'можна гуву'рити «мак» [...]// ка'зали/ шу 'вош'и 'кидатис'и 'будут (Пт). Заборона стосується також інших компонентів головної страви – пшениці, цукру. У день Навечір'я Різдва Христового пшеницю номінують *кут'а* (Врб, Дв, Кт, Мн) (*ку'т'а* (См)), *зерно* (Кт), а цукор – *су'лоткиї* (Ср). В обстежених говірках спорадично зафіксовано табуйовану назву для начиння, у якому і яким розтирали мак: *на діу'ниц'и ка'зали «ма'к'ітра»/ а на маку'г'ін ка'зали «'лисїй»* (Ср). Ідентичну назву для макогону засвідчено й у говірці с. Коти. А в говірці с. Середкевичі виявлено ще й варіант *ли'сак*. Зазначмо, що заборона стосується не лише називання макогону, а й дій із ним: *І ше ку'лис' ка'зали/ так во 'д'ім'ам ни да'вали уб'лизувати 'того маку'гона/ йак 'терли мак/ бу ка'зали/ 'будши 'мати 'лисуго чулу'в'іка* (Ср).*

Кутя як обрядова страва виконує й магичну функцію – за її допомогою вгадують, яким буде врожай. Починаючи вечерю, господар бере ложку куті й кидає до стелі: *То раху'вали/ йак 'кидали 'лошком ду с'тел'и/ с'к'іл'ки с'а чи'пило/ ту то ка'зали ўсе/ с'к'іл'ки то йе к'ін 'буде/ ши'ниц'и с'а наж'не* (См). Спорадично зафіксовано традицію кидати кутю до вікна, щоб урожай був рясний: *А ку'т'у ми'тали ду в'ік'на/ би 'била р'йас'на/ а ду'гу'ри/ би ви'лика рус'ла* (Шм).

Про особливе значення куті в обрядодіях Святого вечора свідчить і її місце в порядку вживання страв – останнє або перше: *Ну ку'т'у навус'татку да'вали* (Ср); *Пири'важно пучи'нали ўже с ку'т'и/ ту'д'и ка'пусту/ ту'д'и ўже 'мачку* (Тр).

Лексема *кутя* – запозичення із грецької мови: сгр., нгр. *ковккі(ов)* ‘боби’, ‘зерно’, ‘зернина’ (мн. *ковккіа* ‘боби’) походить від гр. *κόκκοζ* ‘зерно’, неясного походження [ЕСУМ III, с. 163]; пор.: лемк. *ку'тя* ‘кутя, обрядова страва з вареної пшениці, горіхів, маку й меду, яку готують на Святвечір’ [Пиртей, с. 115], бойк. *ку'тя* ‘тс.’ [ЗА], гуц. *ку'тьї* ‘кутя’ [Негрич, с. 103], сх.поліс. *ку'т'(:)а* ‘неподрібнена крупа з ячменю’, ‘каша з подрібненої ячмінної крупи (неритуальна)’ [Турч., с. 26, к. 7, 11], сх.слоб. *ку'т'а* ‘обрядова страва, яку споживають на початку поминального обіду’ [40, с. 57] та ін., а також пол. діал. *kusja* (*kusia*, *kutia*) ‘святвечірня страва, приготована із ячмінної крупи або

обтовченої пшениці, маку, меду та ін.', 'обтовчене у ступі зерно пшениці для куті', 'груба ячмінна крупа' та 'день перед Різдвом', 'свята вечеря' [224, s. 61].

У деяких обстежених населених пунктах головною стравою вважають *мачанку* (Зл), *квас* (Грд), *квас і ва'реники* (Гс).

Важливе місце у святвечірніх обрядах відведено часнику (*ча(и, 'і)с'ни(а,о)к*). У досліджуваному ареалі його зазвичай кладуть на стіл, притрушений сіном, і накривають скатертиною. Кількість покладених головок часнику залежить від місцевої традиції. Здебільшого це чотири головки (на кожен кут стола: *К'лали/ во/ йак'шо 'с'іно с'і кла'де на стіл/ ту к'лали ну 'вуглах чу'тири гу'лоу'ці часни'ку* (Шк)) або три (у трьох місцях на столі: *Йак 'майут с'тавити ви'черу/ 'с'іно кла'дуть/ ту ў трох м'іс'ц'ах да'йут часни'ку* (Ср)). У деяких населених пунктах часником обкладають посудину з кутею: *Вубкла'дайут 'кулу 'кут'і// 'кут'у пус'тавили/ с'в'ічку зас'в'ітили/ ў'коло 'кут'і вубло'жили/ йак в'інок часни'ком* (См); *Ми кла'дем ту йак н'ід 'миску/ де 'кут'у с'і с'тавит/ а 'л'уди кла'дуть по ву'лах* (Кт), в інших – додають до кожної страви: *На С'в'ітїй 'вечир ч'іс'нок ду 'каждої ст'рави дру'б'ін'ц'і ми'тали* (Плн).

Традиційно перед вживанням святвечірніх страв мешканці досліджуваного ареалу з'їдають зубець часнику, у деяких населених пунктах – разом із лущинням, примовляючи: «*Ни тириб'йу ти'бе ду жи'вого/ хуру'ни ми'не в'ід ў'с'акуго з'лого*» (Бл). Вірять, що в цей день часник має особливу лікувальну силу: *А йак'шо ти з'іш на С'в'ітїй 'веч'ір ч'існи'ку/ ти'б'і з 'рота ни 'буде смир'д'іло нич* (Бл).

Отже, в обрядах Святого вечора часник виконує щонайменше три функції:

- оберігає від злих сил і недоброзичливих людей: *То ка'зали/ жу то тої час'ник 'дуже ну 'н'іби пум'іч'ній/ но в'ід ли'хого* (Шк); *Тої час'ник йе пом'іч'ній// тої час'ник/ ти з'найеш/ йак з'лод'ій ўкра'де/ йак їдут дз'вони вубми'вати/ 'дуже с'а з'лод'ій ви'яў'л'айе// на'терти дз'вони т'реба цер'коўн'і// і тої з'лод'ій п'риїде/ то йе 'йїстина п'раўда/ шо с'а 'вийавит* (Кт); *А чисни'ком 'тато ўсе д'ілили і ўсе 'жубизмо ни блу'дили/ 'жубизмо 'були зду'ров'і* (Зв);

- зміцнює здоров'я: *Бе́рут час'ник насам'пер'ід по зуб'ц'у 'йїсти/ 'жуби би'ї зду'ровиї* (Зл); *А ту ну йі'дному к'лалі 'каждуму/ шуп л'у'дина 'була ти'ка зду'рова/ йак чис'нак/ і шуп з'лого 'духа чис'нак ни допус'кає до 'хати* (Прл); *Ми бе́remo час'ник тої і 'ц'ілії зу'йазуємо с'к'іл'ки то гу'ловок і 'ложимо на сту'л'і/ шуп ми 'с'і 'були зду'ров'і [...]/ шоп 'була 'с'а ро'дина здо'рова/ 'купоч'і і 'м'іцно три'малас'а* (Двг);
- сприяє доброму врожаю: *Кла'дут н'ід уб'рус/ ну/ нап'риклад/ 'с'іно с'тел'ат і час'ник на шти'рох ку'тах кла'дут/ 'жуби с'а 'родив* (Зл); *Са'дити 'добри тої час'ник* (Ст).

Зафіксовано варіанти *час'ник* (Бр, ВБ, Вл, Вр, Гд, Двг, Зл, Зр, Крк, Прл, Пт, Птн, Ср, Ст) (*чис'ник* (Шм), *чис'нак* (АВ, Бл, Вл, Зв, Пдг, Пдл, Прл), *чис'нок* (Мж), *ч'іс'нак* (АВ, Бл, Дм, Кнв, Прд, Прл, Чр), *чіс'нок* (Гб, Кн, Мк, Плн, Рж, Ск)).

Серед святвечірніх страв виділяємо основні, які готують у більшості обстежених селах, та додаткові, які готують відповідно до місцевої традиції.

Складником багатьох страв є гриби. На Святвечір обов'язково готують густу страву зі зварених сушених грибів, заправлену борошном, олією, цибулею, часником, рідко з додаванням оселедця. Її номінують різнокореневі лексеми, зокрема похідні від дієслів:

- *мачати* (< псл. *močiti, toknoti, tokrъ* [ЕСУМ III, с. 499]): *мачка* (Врб, Гд, Гс, Крк, Кт, Мш, Ост, Пр, Тр, Чр), *мачанка* (Вр, Нк, Пт) (*мач'інка* (Прд, Тр)); аналітичні назви: *мачка з гри'б'і'ї* (Гд, Двг, Дм, Кр, Трн) (*мачка з з'риб'і'ї* (Рж)), *мачка з гри'бами* (АВ, Рг), *з гуп' мачка* (АВ) (*мачка з гуп* (ВМ, Стр)), *мачка гри'б'на* (АВ, Мш), *мачка з 'зубами* (Брш), *мачка ду 'пируг'і'ї* (Цк); *мачанка з гри'бами* (Зл) (*мачинка з гри'бами* (Тр), *мач'інка з гри'бами* (Прл)), *мачанка з гри'б'ів* (Зл) (*мач'інка з гри'б'і'ї* (Зв, Кнв), *з гри'б'і'ї 'мач'ін'ка* (Зв), *мач'енка з гри'б'і'ї* (Блз)), *мач'інка ду ва'реник'і'ї/ гри'б'на 'мачинка* (Мн), *мач'інка з 'зуб'і'ї* (Мк);
- *підлити*: *п'ід'ли'їка* (Врб, Мн, Ск); аналітичні назви: *п'ід'ли'їка з гри'бами* (См), *п'ід'ли'їка з гри'б'і'ї* (Дв, Ст), *п'ід'лива з гри'б'і'ї* (Двг, Ср), *гри'б'на п'ід'ли'їка* (АВ).

Із цим значенням виявлено також назву, утворену внаслідок метонімії (перенесення назви основного компонента на страву) – *гри¹би* (Бл, ВБ, Вт, Кн, Кнв, Кт, Пдл, Пр, Птн, Ск, Шм) ¹*губи* (Вл, Ктн, Мк), *гри¹би з¹мач¹інкоу* (Тр), *гри¹би п¹ім¹биван¹і* (Блз), *гри¹би п¹ім¹биванійі* (Кн), ¹*губи ду¹пируг¹іу* (Прд).

Назва поширена в говірках південно-західного наріччя: надс. *мáчка* ‘соус’, *мачéнка* ‘тс.’ [Верх. Д, с. 109], *мáчка* ‘традиційна м’ясна страва’ [Козій, с. 213], наддн. *мáченка* ‘густа маса зі зварених і розтертих грушок (подають зазвичай на весіллі)’, ‘соус, підлива’, *мáчинка* ‘розтертий сир зі сметаною’, *мáчинка* ‘тс.’, ‘гуляш’, ‘соус, підлива’, *мачка* ‘тс.’ [Шило, с. 171], лемк. *мачáнка* ‘приправа до хліба’ [Пиртей, с. 171], бойк. *мачáло* ‘соус, засмажка, приправа для других страв’, *мáчанка* ‘зварені кусочки перезрілого білого гриба в сметані’, ‘соус з муки або яєць чи крохмалю, зварений на молоці’ [Матіїв, с. 273], бук. *мáчанка* ‘вид коржа, що подається до м’ясних страв’, *мачáльник* ‘невеликий шматочок коржа, присипаний тертим маком і цукром’, *мачáник* ‘тс.’ [СБГ, с. 283]; пор.: сх.поліс. ¹*мачанка*, *ма¹чан¹:а* ‘страва із сиру зі сметаною’ [Турч., с. 136, к. 40].

Слова ¹*мачка* (АВ, Брш, ВМ, Гс, Двг, Дм, Кр, Крк, Кт, Мж, Мк, Мш, Ост, Пдг, Пдл, Пр, Рг, Стр, Тр, Цк, Чр), ¹*мачанка* (Зл, Нк) (¹*мач¹інка* (ВБ, Бл, Блн, Бр, Зв, Кнв, Ктн, Мк, Прд, Прл), ¹*мач¹ін¹ка* (Зв)) можуть також позначати густу м’ясну підливу, яку готували у свята та подавали із пирогом, начиненим звареними картоплею та гречкою.

У досліджуваних говірках засвідчено слова *п¹ід¹лива* (Двг), *п¹ід¹лиўка* (Брш, Врб, Кт, Кнв, Мн, Пт, Трн, Цк), утворені від дієслова *лити* (< псл. *liti*, **ľjo* ‘лити’, **ľjati*, **ľjo* [ЕСУМ III, с. 246–247]). Розрізнення відбувається за консистенцією страви: *п¹ід¹лива р¹ітша/ а¹ мачка т¹рошки гус¹т¹іша* (Двг); *то та¹ке йак¹ мачка/ али то йе п¹ід¹лиўка р¹ітка* (Пдг) (див. також: 3.4.2.1).

Зауважмо, що слова *мачка*, *мача(’і)нка*, як і слово *пиріг* зі значенням ‘великий печений виріб із тіста з начинкою’ не відомі в північній частині обстеженого ареалу, а саме: у говірках сіл Вороблячин, Смолин, Середкевичі, Зарубани Яворівського та Монастирок, Гіркани, Потелич Жовківського р-нів; відсутня й реалія, яку вони номінують.

Карта 8 (див.: додаток А) демонструє, що лексема ¹мачка локалізована здебільшого в центральній й у південній частині досліджуваного ареалу. На півдні також засвідчено вживання назви ¹мач'інка.

У деяких населених пунктах на Святий вечір готують суп із грибами, який називають *суп* (Кт), ¹зуби (Вр, Шк), ¹зупа (Дм), ¹зупа з гри¹б'і¹ї (Мн), ¹зупа фасу¹л'ова з гри¹бами (Пдг), гри¹б'на ¹їушка (Стр), ¹їушка з гри¹б'і¹ї (Стр).

Як окрему страву подають і відварені сушені гриби, заправлені олією з цибулею. Цю страву можуть замінювати консервованими грибами, які називають: гри¹би зак¹ручені (Кт, Тр), гри¹би (См), ¹зуби (ВБ, Гб, Грд, Дм, Плн). Виявлено також видову назву – п'іт'пен'ки 'опеньки' (Пдл).

Обов'язковою стравою Святвечора, до якої входять гриби, є *квас* чи *ква¹сі¹йка* (детально див.: 3.3.1).

У деяких обстежених населених пунктах варять борщ із грибами. Відомі назви: *боршч* (Дм, Пр, Рж, Ск, Шк), *боршч з гри¹бами* (Врб, Прл, Рг, Ср), *боршч з гри¹б'і¹ї* (Гр, Дв), *боршч п'іс'ниї* (Пт), *боршч чи'нениї* (См), *пол'скиї боршч* (Гс), *боршч пол'скиї* (Птн), *боршч п'іт'биваниї* (АВ, Птн) (детально див.: 3.3.1).

Борщ подають із малими варениками з грибами у формі вуха, які позначає лексема ¹вушка (АВ, ВБ, Гс, Дм, Кр, Птн, Цк) (¹ушка (Ск) < *вухо* (псл. **ихо*) [ЕСУМ I, с. 441]); пор.: сх.поліс. ¹(в)ушки(¹і) 'маленькі варенички з сиром, м'ясом, ягодами або без начинки', 'вергуни, тістечка із формованого певним способом тіста' [Турч., с. 73, 79].

Обов'язковими є і страви з риби, на позначення якої виявлено загальну назву ¹риба (Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Грд, Зв, Кн, Крк, Кт, Мн, Ост, Плн, Прл, Прд, Рг, Ск) та її фонетичний варіант ¹рыба (Кр, Цк).

Назвами для маринованого оселедця є здебільшого фонетичні варіанти: *оселедиц* (Зл, Кт, Ост, Ср, Шм), *усиледиц* (Двг, См), *усиледиц'* (Мш), *усиледиц'і* (См, Ср), *селедиц* (Гр, Зл, Мк, Пр), *силедиц* (Врб, Зв, Кн, Пдг, Прл, Птн, Рг, Ст, Цк, Шк), *силедиц'* (Гб, Гд, Кн, Ск), *силетиц'і* (Мш, См), *силедиц'і* (Прд), та росіянізм: *сел'отка* (Зл, Кт, См) (*сил'отка* (АВ, Бл, Блз, Двг, Мн, Плн, Пт, Тр, Цк,

Шк), *с'іл'отка* (Бл, Гр, Гс, Двг, Кт)). Зазначмо, що оселедець подекуди входив до складу такої страви, як грибна підлива (*мачка, мачанка*).

Припускають, що назву *оселедець* запозичено в староукраїнську мову з дісл. *sild, sild*; на українському ґрунті слово зазнало формальної видозміни, зокрема з'явилося приставне **о** [ЕСУМ IV, с. 218]; пор.: бат. *селéдец* 'оселедець' [Верх Б, с. 292], надс. *селéдец* 'тс.', *селедéц* 'тс.' [Козій, с. 216; Верх. Д, с. 119], наддн. *селéдец* [ЗА], бойк. *сильóдка* 'невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді' [Матіїв, с. 423].

Для смаженої риби виявлено аналітичні назви: *риба с'мажина* (Гд), *риба жарена* (Кт, Нк, См) (*риба жарина* (Бл, Гр, Двг, Кн, Мк, Мн, Мш, Пт, Рг, Ст, Тр)), які вказують на спосіб приготування.

На всій обстеженій території готують *вареники* (див.: 3.3.2).

Виявлені видові назви вареників, вказують на начинку, яку найчастіше використовували у Святий вечір:

- вареники із картоплею – *вареники с картопл'і* (Ост), *вареники з бул'би* (АВ, Пдл), *вареники з бул'бойу* (АВ), *вареники з бул'б'іу* (Крк); *пирог'и с картопл'і* (Ост), *пирог'и з бул'боу* (Пдг, Рг) (*пирог'и з бул'боу* (Кн, Цк), *пирог'и з бул'боу* (Стр)), *пируг'и з бул'би* (Дм, Зр, Пдл, Прл) (*пируг'и з бул'би* (Брш, Мж, Прд, Цк), *пирог'и з бул'би* (Мш), *п'ирог'и з бул'би* (Стр), *пир'ги з бул'би* (Вт), *пирг'и з бул'ви* (Блз)), *пирог'и з бул'бойу* (Мш); *бул'веники* (Рж) (*бул'виники* (Плн));
- вареники із капустою – *вареники с капустойу* (АВ), *вареники с капусти* (АВ, Ост); *пирог'и з капусти* (Кт) (*пируг'и с капусти* (Дм, Зр, Пдл, Прл, Шк), *пируг'и с капусти* (Брш, Прд, Цк), *пирог'и с капусти* (Мш), *п'ирог'и с капусти* (Стр), *пир'ги с капусти* (Вт), *пирг'и с капусти* (Блз), *пируг'и с капустой* (Рг) (*пирог'и с капустой* (Кн), *пирог'и с капустой* (Стр)); *капус'ц'еники пирги* (Бл), *капус'ц'аники* (Рж) (*капус'ц'еники* (Плн));
- вареники із гречкою – *пируг'и з гречки* (Пдл), *пируг'и з гречкойу* (Рг), *пируг'и з гречк'и* (Прд) (*пирог'и з гречк'и* (Мш)), *пируг'и с каш'іу* (Шк);

— вареники із грибами – *ва'реник'і з гри'бами* (АВ), *ва'реники з гри'б'іў* (АВ), *пиру'ги з гри'б'іў* (Мн);

Зазначмо, що у Святий вечір вареники, як і кутя та часник, виконують магічну функцію: *Йак ва'рили на 'Кол'аду 'першій пи'р'іх/ ту 'того пиру'га 'першуго ни 'йіли/ то три'мали для ку'рови/ бу ку'рова 'буде маў те''л'атко* (Врб).

Традиційно до цього вечора готують голубці із тертою картоплею, на позначення яких зафіксовано назви: *'голуц'і з 'бул'би* (Брш, Вт, Кн, Кнв, Крк, Кт, Мш, Прд, Ск, Цк, Чр) (*'голуц'і з 'бул'ви* (Блз, Кнв, Мж)), *'голуц'і з 'бул'вами* (Ктн), *'голуц'і з 'бул'н* (Зв), *'голуц'і с 'тертуйі 'бул'би* (АВ, ВБ, Зр, Кн, Мн, Нк, Ост, Пдл, Ср) (*'голуц'і с те'ретуйі 'бул'би* (Кн)), *'голуц'і з 'терканойі 'бул'би* (Кт), *'голуц'і з 'бул'би 'тертойі* (Пдл) (*'голуц'і з 'бул'би 'тертуйі* (Птн), *голуц'і з 'бул'би те'ретуйі* (Кн), *з 'бул'ви 'тертуйі 'голуц'і* (Рж)), *'голуц'і з 'бул'іў те'ретих* (Вл), *'голуц'і з 'терканойі 'бул'би* (Кт).

Спорадично готують голубці з тертою картоплею та гречкою: *за'виван'ц'і с 'тертойі 'бул'би і з 'речк'і* (Тр), *'голуц'і з 'бул'би і 'р'ычко'ў* (Цк), *'голуц'і з 'бул'би і 'р'ечки* (ВМ, Прл, Шк) (*'голуц'і з 'бул'би і 'р'ички* (Цк)), *'голубц'і п'іс'нийе з 'р'ычки і 'бул'би* (Кр) (див. також: 3.3.2).

Зазначмо, що важливе місце у святвечірніх стравах відведено капусті. Вона не тільки входить до таких страв, як голубці, квас, борщ, вареники тощо, а також є основним складником рідкої страви, яку готують зі свіжої чи квашеної капусти, картоплі, пшона або борошна, і названа вона за головним компонентом – *ка'пуста* (б.н.пп.). У Святий вечір готують різні види такої страви (часто із додаванням квасолі) – *ка'пуста п'іт'бивана* (ВБ, Кн), *ка'пуста з гу'рохом* (Брш, Ск, Трн), *ка'пуста з гу'рохум* (Кн, Плн, Птн)), *ка'пуста с фа'солейу* (Плн, Рж, Трн, Шм), *ка'пуста с фа'солейў* (Пдг), *ка'пуста с п'і'хотоў* (Цк) (детально див.: 3.3.1.).

Цікаво, що рідку страву з капусти використовували під час святвечірнього ворожіння: *Ка'пусту б'рала йі'дну 'лишку 'з'іла/ а з 'другоў 'лишкоў виху'дила над'в'ір і слухати/ де ми'не за'гаўкайе нес/ ў йа'к'і стуру'н'і// ў йа'к'і стуру'н'і за'гаўкайе/ з'начит там п'і'ду'замуш* (АВ).

Поширеними є і страви із квасолі, які часто готували в піст. Зварену квасолію, заправлену олією із цибулею, номінують: *фа¹сол'а* (Врб, Зл, Кт, Пр, Прл, Рж, См, Ср, Цк) (*фа¹сол'і* (Кнв)), *фа¹сол'ка* (Кнв), *ква¹сол'а су¹ха* (См), *го¹рох* (Кт, Мн, Нк) (*зу¹рох* (Зр, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Прд, См, Ср, Рж, Чр, Шм)), *зу¹рох 'йас'* (Мш), *п'і¹хота* (Грд).

Слово *го¹рох* (Пр), його варіант *зу¹рох* (Пр) позначає також страву із зварених квасолі, сушених яблук, груш, слив тощо. На позначення цієї страви зафіксовано й описові назви: *фа¹сол'а з 'йапками 'сушиними* (ВМ), *'сушин'і 'йапка/слиў'к'і/груш'к'і і 'б'іла фа¹сол'* (АВ), а також лексеми *суши¹н'е* (Прл, Рг) та *узвар* (Кр).

Обов'язковою стравою Святого вечора є і узвар; про це див.: 3.5.

Спорадично виявлено традицію у Навечір'я Різдва Христового варити кисіль. Зафіксовано такі його назви: *ки¹с'іл'* (Вр, Крк), *к'і¹с'іл' з ви¹шен'* (АВ), *к'і¹с'іл' зи сли¹вок* (АВ), *з'і с'ливов к'і¹с'іл'* (Двг).

У частині досліджуваних говірок сушені фрукти додають до ще однієї святвечірньої страви – каші (гречаної, ячмінної, пшоняної, рисової тощо). Виявлено такі видові назви каш, які готують у Святий вечір: *з'речка* (Кн), *'каш'і з'реч:ана на¹густо* (Цк); *лу¹газа* 'ячмінна каша' (Бл, Дм), *'каш'і йач¹м'ін:а* (Цк); *'каш'і кукуру¹дз'ен:а* (Цк); *'каша з 'рижу* (Чр); *'каша с ши¹на* (Чр), *'каша шиун'іна* (Пдг).

Деякі назви вказують не на вид каші, а на сухофрукт, який входить до складу страви: *'каша з 'йапками* (Пр), *'каша зі слиў'ками* (Пр) (*'каша зу слиў'ками* (Нк)), *'каш'і зу с'ливами/ а ти¹пер ўже з ру¹дзин'ками* (Гб). Виявлено назви, де вказано і різновид каші, а також сухофруктів, які до неї додають: *'каша зу слиў'ками 'рисова* (Кр), *'каш'і з 'рисом/ з 'йапками* (Пдг).

У кількох говірках виявлено назви страви із зварених сушених слив із додаванням борошна – *'мач'інка зу сли¹вок* (Мк) (*'мач'інка з сли¹вок* (ВБ), *'мач'ін'ка зи сли¹вок* (Зв)), *'пол'аўка* (АВ), *с'ливи ва¹ренійі* (Прд).

Серед основних страв Святого вечора – круглі солодкі пиріжки, смажені в олії, які номінують: *пампу¹хи* (Блн, Вл, Дм, Зв, Ктн, Мк, Мн, Нк, Ост, Пдг, Пдл,

Прл, Пт, Птн, Рг, Рж, См, Ст, Шк, Шм), варіанти *пампу^х'і* (АВ, Гс, Двг, Мш, Пр, Стр, Тр, Чр), *пампухи* (Прд, Цк), *пампυх'і* (АВ, Брш, ВМ, Гд, Грд, Плн, Тр), демінутив *пампуш^к'и* (Вр, Врб, Двг, Кт, Мн, Ст, Тр) (*пампуш^к'і* (Гд)), а також *пончики* (Бл, Зр, Мн, Ср).

Залежно від начинки розрізняють видові назви: *пампу^х'и з маком* (Гб, Кн), *пампу^х'і з маком* (Мш), *пампу^х'и з маку* (Пдг), *пампу^х'и с по'видла* (Пдг), *пампу^х'и с по'видлом* (Кн) (*пампу^х'і с пу'видлом* (Мш)); *пампу^х'и з ви'шен'* (Пдг).

Слово *пампυх* запозичено з німецької мови за польським посередництвом: нім. *Pfannkuchen* ‘оладок, млинець’ (видозмінене, можливо, під впливом слов'янської морфеми *-пυх-*) утворене з основ іменників *Pfanne* ‘сковорода’, що виникло з двн. *pfanna* (свн. *pfanne*), до якого зводять псл. **rapu*, укр. діал. *пáнва* ‘тс.’, і *Kuchen* ‘пиріг, печиво’ [ЕСУМ IV, с. 271].

Назву фіксують джерела із досліджуваних та з інших говорів української мови: надс. *пампυх* ‘пампушка’ [Козій, с. 214], наддн. *пампυх* ‘тс.’ [Шило, с. 193], бойк. *пампυх* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 37], *пампυшка* ‘тс.’ [Гоца, к. 13], лемк. *пáмпυх* ‘тс.’ [Пиртей, с. 225], пд.лемк. *панкўшка* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 16], *пампушок* ‘тс.’, гуц. *пампушóк* ‘тс.’ [Горбач Б, с. 195; Гоца, к. 13], *пампυшка* ‘тс.’ [Горбач Н, с. 439], бук. *пампυх* ‘висока пухка булка, хлібина’ [СБГ, с. 381], *пампυшка* ‘пампушка’ [Гоца, к. 13], поліс. *пампушка* ‘оладка на дріжджах або на соді’, ‘коржик, булочка із пшеничного або гречаного борошна’ [28, с. 394], сх.поліс. *пам(н)пушки(і)* ‘великі продовгуваті гречані або ячмінні галушки, які, відваривши у воді, різали шматочками’, ‘маленькі булочки з хлібного чи спеціально заквашуваного тіста, приправлені олією, часником, цибулею, які подавалися замість хліба до борщу’, ‘оладки з густого тіста, печені на сковороді’, ‘оладки із картопляного пюре з борошном’ [Турч., с. 49–50], пн.підл. *пампυшки* ‘різновид налисників’, *панпυш* ‘пампушка’ [Горбач Д, с. 474], сх.слоб. *пампушка* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 35–36].

Лексема *пончик* – запозичення з польської мови: пол. *paszek* ‘брунька, пуп'янок’, ‘пиріжок, смажений у жирі’ є демінутивом від *pak* ‘брунька, пуп'янок’ [ЕСУМ IV, с. 514]; пор.: бойк. *пóнчик* ‘пампушка’ [Гоца, к. 13], лемк. *пончок* ‘тс.’

[ССТ, с. 250], зх.поліс. *пончик* ‘тс.’ [Арк. II, с. 71], сх.слоб. *понч’ік* ‘виріб із борошна, закручений і смажений у великій кількості олії’ [38, с. 37].

На карті 4 (див.: додаток А) представлено ареал поширення назв пончиків: *пампу’хи* (та варіанти) домінують на усій досліджуваній території, лише на півночі засвідчено назву *пончики*.

Про святвечірні традиції та страви досліджуваного ареалу див.: [189, с. 24–25].

3.4.1.2. Назви великодньої їжі. Найвеличніше свято християнського календаря – Великдень – також передбачає приготування спеціальних страв. Головним атрибутом великоднього столу є паска (детально див.: 3.2.1.1). Спорадично виявлено традицію, окрім паски, освячувати також шматок хліба, який позначають аналітичні назви: *х’л’іба ку’сочок* (Пт), *хл’ін к’райчик* (Шм), *ку’сок х’л’іба чорного* (Мн).

Важливим елементом великоднього столу є також свячене яйце. Респонденти зазначають, що у великодній кошик *би’рут і з шар’лупкоў і д’войе-т’ройе йа’йічок би’рут луплених// то’му/ ши тими йі’цима вас в’ітайут: «Христос Воскрес»// тату да’їе ку’сочок йа’йічка каждуму* (Дм).

Освячене яйце вживають першим: *А йі’це/ то розк’райуємо/ с’к’іл’ко нас ў с’ім’йі йе: д’ис’ім – д’ис’ім// два’найці – два’найці// то йід’но йі’це к’раєм// ми ўс’і по’д’ілимос’а// на та’ріці і роз’д’іл’ат// так си по ку’сочку кождий воз’ме// йа так во’кажу: «Би’р’ім// д’іточки/ шоб сти с’і ўс’і л’у’били/ йак то йід’но йа’їце»* (Кт).

Спорадично виявлено традицію залишати шматочок свяченого яйця і для померлих родичів, а також споживати частинку яйця замість відсутніх членів родини: *Бат’ко би’ре йа’їце рузр’ізаїе/ с’к’іл’ки с’ім’йі йе ў хат’і// нап’риклад/ л’у’дина з’мерла/ кла’де йу’му на в’ік’но/ ў нас ўсе на в’ік’но кла’дут// а во/ нап’риклад/ ваш чулу’в’ік дес’ там чи загра’ницеў/ чи дес’/ ви то йа’їце р’іжете дл’а вас і дл’а вашуго чулу’в’іка// д’очка дес’ йе/ мама би’ре/ або/ йак’шо йе йі’йі син чи д’очка/ би’ре тої ку’сок йа’йічка і йіст* (Дм).

У с. Середкевичі родина першим з’їдає не будь-яке яйце, а те, яке курка знесла на Благовіщення (7 квітня). Такі яйця позначає назва із прозорою

мотивацією – *благу*^в існі *'йайц'а* (Ср). У жодному іншому із обстежених населених пунктів такої традиції ми не виявили.

На позначення яйця у досліджуваних говірках виявлено назву *йаїце* (Гд, Ср, Стр) та її варіанти в однині – *ййце* (Кт, Пр, Ск, Тр), *йце* (Рг, Шк), *ййичко* (Ск) й у множині – *'йайц'а* (Врб, Гд, Гр, Дв, Дм, Кн, Крк, Кт, Мн, Мш, Нк, Пр, Пт, См, Ср, Чрч) (*'йайц'і* (Пдг, Трн), *'йейц'а* (Вр, Кт, Чр, Шк), *'йейц'і* (АВ, Вл, Вт, Двг, Зв, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Пдг, Прд, Прл, Плн)), *'йайка* (Гс) (*'йейка* (Грд, Кнв, Ктн, Рж, Трн, Шм)), *йа'йичка* (Блз, Брш, ВБ, Гб, Дм, Кр, Пдл, Ск, Ср, Тр, Цк) (*йй'йичка* (Бл, Ст)); спорадично зафіксовано й аналітичні назви *йаїце с'уйд'чене* (Ср), *йй'йичка с'в'і'ченійі* (Кнв).

За традицією на Великдень освячують і розмальовані курячі яйця. На їх позначення зафіксовано *'писанки* (Бл, ВБ, ВМ, Гд, Гс, Двг, Зв, Зл, Кн, Кт, Ост, Пдл, Плн, Пт, Рг), а також фонетичні та акцентуаційні варіанти – *писан'ки* (Блз, Вр, Гб, Грд, Кн, Кнв, Кр, Кт, Мн, Нк, Прл, Ср, Ст, Тр, Трн, Цк), *писан''ки* (Прд, Рж), *писан'к'і* (АВ, Брш, Пдг, Пр), *писан''к'і* (АВ, Пдг), *п'ісан'к'і* (Чр), *'писанк'і* (Вл, Ктн, Мш, Ск), *'п'ісанк'і* (Стр). Спорадично виявлено назви пофарбованих яєць – *к'рашанки* (Кн, Тр) (*к'рашинк'і* (Ск)), *'йайц'а к'рашині* (Ср); пор.: сх.слоб. *к'рашан'ки*, *к'раше''н'ки* ‘великодні фарбовані й розписані яйця’, *'писанки* ‘тс.’ [40, с. 56].

Виявлені назви мають прозору мотивацію. Слово *писанка* та її варіанти мотивовані дією *писати* (< псл. *rysati*) [ЕСУМ IV, с. 375–376], *крашанка* – *красити* (< псл. *krasa*) [ЕСУМ III, с. 76–77].

Писанки дарували дітям: *Ти'ким во 'д'ім'ім ма'лен'ким дарували/ во то 'писанку 'дала 'ц'оц'а// то та'ке 'било 'дуже важ'не/ з'найеш/ бу то 'дала 'писанку* (Ст), а також дівчата дарували хлопцям: *Дарували ти'ким кавал'ірам/ жу пуприхо'дили/ пуприху'дили ду д'і'вок/ і шо 'мали ро'бити// На* (Нк); *'Али п'ісан'к'і/ п'раўда/ пу'тому іше нап'і'сали си 'б'іл'ше/ т'рохи йіх сху'вали/ т'рохи на с'уйата злу'жыли// а пу'тому/ пу с'уйатах/ йак 'бул'і 'тан'ц'і/ д'іу'чата то'ті писан'к'і б'рали зу су'боў і да'вали х'лопц'ім// – За що вони давали їм писанки? – 'Жиби браў*

тан'ц'увати// [...] та ўс'ім ни да'вали/ і'но ку'го х'т'іли// ку'го ву'на л'убила/ 'тому 'дала (Пл).

У досліджуваному ареалі великодня їжа, яку освячують у церкві, особливо не відрізняється від тієї, яку освячують в інших регіонах України. Зокрема ковбаса (див.: 3.3.5), шинка (див.: 3.3.5), сир (див.: 3.3.4), масло (див.: 3.3.4).

Для пресованого сиру у вигляді круга (з яйцем, сіллю, цукром) виявлено назви: *га'м'іўка* (Пдл), *п'лесканка* (Блз, Кнв, Ктн, Рг), *'с:ира п'лесканка* (Мш).

Також до великоднього кошика кладуть шматок вареного або запеченого м'яса. На його позначення виявлено назви: *м'йасо* (Дв), *м'н'асо* (Врб, Кнв, Ст), *м'н'есо* (Бл, Мк), *'м'есо* (Бл), *м'йесо* (Крк), *м'н'асо 'варене* (Зл), *ку'сок м'н'аса вареного* (Кт), *'кусник м'н'еса* (Пр), *ку'сочок м'йаса* (Блз, ВБ).

У деяких населених пунктах освячують і сало, яке номінують: *'сало* (Врб, Пт), *ку'сочок 'сала* (Мн), *'сала ку'сочок* (Ост).

Як приправи до страв освячують також сіль, перець, хрін та оцет. У частині обстежуваних говірок виявлено традицію класти у великодній кошик і воду, щоб освятилася. Її називають *во'да* (Пдг, Пдл, Тр), *ву'диц'а* (Мк): *А 'воду/ 'кажи/ жу йак'шо 'с'адут за стіл/ шу'воду 'пити/ с'ўйа'чену* (Тр).

На нашу думку, новою є традиція, засвідчена у кількох населених пунктах, класти в кошик картоплю (*'бул'ба* (Пдг, Шм)) та *пшо'но* (Тр). Свячену картоплю садять, щоб добре вродила, а свяченим пшоном годують курчат.

У більшості обстежених населених пунктів у великодній кошик кладуть і ніж. Таку традицію респонденти пояснюють тим, що свячену їжу треба різати свяченим ножом. Проте в поодиноких населених пунктах такий ніж наділяють магичною силою: *То тим но'жом 'добри шос' при хво'робі чи ху'добі/ чи л'у'дин'і шос' там ним пу'м'ішувати/ шос' там ним пу'р'ізати// і шо 'нав'іт' 'добре удин ніш шо'року/ шоп в'ін 'б'іл'ше ус'ўйачений/ 'б'іл'ше тої ми'тал 'має ма'г'ічних ти'ких д'її* (Мш).

3.4.1.3. Назви страв, які споживають у інші свята календарного циклу. У цьому підпункті подаємо назви страв, які готують в інші важливі християнські

свята, такі, як Різдво Христове, Богоявлення, Різдво Івана Хрестителя, Собор св. апостолів Петра та Павла тощо.

У день Різдва Христового (07.01) вживають страви, які залишилися із Святого вечора, а також різні м'ясні страви.

У свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа або св. Василя Великого (14.01) як подяку за віншування дітям дають різноманітні солодоці, серед яких обов'язково повинні бути ¹бублики, ^{ко}лацики, ^{во}баринці^і (див.: 3.2.1.1).

Напередодні свята Водохреща (Навечір'я Богоявлення) (18.01) у досліджуваному ареалі готують святкову вечерю із пісних страв, як і в Навечір'я Різдва Христового: *На Йардан' таку са му ви черу ру били/ ку ли на Ріст во* (Тр). Страв могло бути менше, ніж на Святий вечір: *Та йу там са мих два на йці і страу ни гуту вали/ али ўс'о так на п'існо* (Пр).

Виявлено звичай, коли, готуючи кожну страву, господиня використовує освячену того ж дня воду: *На Св'ітїї вечир ч'існок ду каждої ст'рави, дру б'ін'ці мі тали/ а на Щидриї вечир капнули си ву ди ду каждої ст'рави* (Плн).

Із традицією пастухування пов'язаний звичай справляти *зеле нівку* (на свято Зіслання Святого Духа): *Хто на се ху добу/ ту брали с:у боў йїсти/ та коїе с'н'і дан'і на по ли йїли// то нази вали «зеле ніўка»...* – То молоді пастухи чи старші святкують? – *На зили ніўку б'іл'шійї їдут.* – Може тоді стіл копали чи буду робили? – *Буду ро били.* – З чого? – *С шч'і тини*⁸ (Плн); див. також: [УГПЗН, с. 21–22]. Обов'язковою їжею, яку вживали на *зеленівку*, були молочні продукти: *сир* (Плн), *сир зу сми таноў* (Рж); *масло* (Плн).

У день Різдва Івана Хрестителя (07.07) готують святкові страви, а молодь збирається гуртом і йде святкувати до лісу або на річку: *На Івана/ ту ўсе зачи на ли бул'бу ну ву ку пати// ку пали то/ йої бул'ба фаїна/ зва рили// бу йу пи чи ше ни пик ли/ бо но ва бул'ба ше ни пи чес'ї// зва рили/ помас тили чим// но/ нав'ім' на лили/ йшли ў сос нину мо лод'їш// хо дили д'їу чата/ х'лопці// там гуту вали// –*

⁸ Соснове гілля.

Які ще продукти брали зі собою? – *Но там во¹лива/ ци¹бул'а// хто л¹'убиў/ ше си часни¹ку до¹бавиў/ йак хтос¹' л¹'убит т¹роха вуст¹'р'іше (Вр).*

Окрім вареної картоплі нового врожаю, на позначення якої зафіксовано аналітичну назву *но(у)¹ва¹ бул'ба (Вр)*, у цей день готують також вареники із чорницями (*пирυ¹ги з¹ йаг'ід (Вр)*, *с чир¹ниц¹' пирυ¹ги (Мн)*).

На свято верховних апостолів Петра і Павла (12.07) практично на всій обстежуваній території виявлено звичай *петрикування*, пов'язаний із пастушою традицією. У цей день пастухи – діти, молодь снідали за спеціально викопаним столом: *Петра ку¹лис' дужи с¹йатку¹вали// і пирυ¹важно ти¹'к'і д'іти/ йак ми бу¹ли д'іт¹'ми/ пасли ку¹рови/ ту ми ви¹копували «петра» – ти¹'к'і ру¹били чу¹тири тих/ йамки/ ти¹'к'і ру¹били/ йак стіў// а на тім ви¹'р'ізували м'іс'ац¹'/ сонци/ хрест/ ўс'о/ на ста¹канчики ти¹'к'і ру¹били/ ті/ йамочки// і ту¹'д'і/ хто шо маў/ прино¹сиў і ўс'і с'ідали/ і то на стіў ви¹ложували/ кл'і'йночкоў росп'іс'терли// і соничко ма¹'йли жов¹'тен'кими кв'і'точками/ там хрест б'ілими ро¹машками// – Навіщо робили сонце і місяць? – *Но то/ йа з¹найу/ та¹'ка була тра¹'диц'ія/ і так соничко/ і м'іс'ац' – ўс'о мал'у¹вали на тім с'толику – і хрест – ўс'о// і ту¹'д'і на тім петрали// – Як називався той стіл? – *Петра// – Що приносили їсти? – Прино¹сили ў б'іл'шости там сми¹тану/ ку¹лис'/ йак ми то/ пирυ¹ги/ пиріш'ки/ бублики/ там/ масло/ ти¹'чен'і р'ізне/ вафл'і/ нав'іт' прино¹сили ту/ хал'ву/ і т'ул'ку му¹гли прино¹сити/ шо/ ми л'уд'ім пасли ку¹рови/ ту шо л'уди пурпирно¹сили/ то ми брали// і ў баночках мед б'рали/ і ва¹рен':а/ і ўс'о// то ми там ўс'о ви¹ложували// ви¹но убуўйас'ково/ вудичка фрук'това була ў ти¹'ких ше скл'а¹нових бутилочках (Тр). Як і на зеленівку, під час *петрикування* обов'язковими є молочні продукти, зокрема *сир* (ВБ, Вр, Гр, Крк, Кт, Мк, Мн, Нк, Ст, Шк), *сир* зу сми¹таноў (Дм), *сми¹тана* (Крк, Тр), *масло* (АВ, ВБ, Вр, Гр, Крк, Кт, Мк, Мн, Прл, См, Ст, Тр, Шк).***

У с. Монастирок виявлено традицію залишати сир для зозулі: *Сир/ йак мали/ ту¹ потім пурυски¹дали за¹зули// – Навіщо? – За¹зул'а на¹'йлас'а/ бу но за¹зул'а ду¹ Петра ку¹кайе/ а н'ісл'а Петра ни ку¹кайе// а н'ісл'а Петра кажут/ ву¹на сира с'і на¹'йла і ўда¹вилас'і (Мн).*

У частині обстежених пунктів існувала традиція під час петрикування вживати соки ягід, а зокрема сік з чир¹ниц' (Гр, Зр, См, Ср), с'ік з ви¹шен' (Пдл).

У двох сусідніх населених пунктах – н.п. Вербляни та Коти – подібну традицію виявлено і на свято Успіння Божої Матері (28.08): *А на ¹Матки йу ко¹пали к¹ругле [¹«¹петра»]/ йу на кант н'е// ¹тоже ўс'о са¹ме б¹рали// убстаў¹л'али ¹г'іл':ом і пуму¹лилис'а там/ ¹йіли/ ¹пили// а з'в'ідтам йшли с'н'іва¹йучи/ с'н'івали// ¹али ¹файн'і йу ¹било// ¹али за¹кинули// то дес' ву¹де два ¹роки ни ¹ход'ат (Кт); На ¹Матки так ¹само/ йак на ¹Петра/ г¹нали ку¹рови// а на ¹Петра ¹вода ¹тепла// ¹нав'іт' йе ти¹ка ¹п'іс'н'а// ни жал' с'а на¹пити/ а на ¹Матки д'іў¹ча г¹латке/ ни жал' пол'у¹бити// то ¹била ¹перша с' ¹п'іванка// пос'н'ідали/ ту¹ди с'н'івали (Вр).*

На свято мучеників Маккавеїв (14.08) спеціальних страв не готують: *На Маку¹вейа п'іст/¹постили// та шо там гуту¹вали/ та во йа¹кус' ст¹раву/ йа¹ку ¹зупу і ўс'о п'іс'не на ул'і¹йу та і ўс'о/ бу то йе п'іст (Пр). У цей день освячують мак, часник: *На Маку¹вейа х'іба ў нас мак с'в'іт'іт ў¹церкв'і (Кн).**

На свято Преображення Господнього (19.08), яке в народі називають *Спаса*, за християнською традицією святять фрукти й овочі: *На С¹паса би¹рут ¹л'уди мак/¹йапка/ груш¹к'і/ ч'іс'нак і то с'в'іт'іт (Дм).*

Зафіксовано такі назви фруктів, які освячують на *Спаса*: ‘яблука’ – *йаблука* (Двг, Кр, Мш, Тр), *йапка* (Дм, Крк, Мн, Ср, Тр); ‘груші’ – *груш¹ки* (Крк, Мн, Ср, Тр) (*груш¹к'і* (Дм), *г¹руш'і* (Мш)); ‘сливи’ – *слиў¹ки* (Крк, Тр). Респонденти зазначають: *На С¹паса/ ту пири¹важно ти¹чут ¹йаблучний ти¹ріх (ВБ).*

Свято, яке завершує календарний рік, – Апостола Андрія Первозванного (13.12). Напередодні увечері дівчата і хлопці збиралися на вечорниці. Дівчата готували частування, ворожили: *А та во так/ ¹були д'іў¹чата і йак ¹мало ¹бути Анд¹р'іа/ д'іў¹чита с'і зби¹рали/ ру¹били гус¹тину// ўвечир с'хлопц'ами с'і зійш¹ли// д'іў¹чита ру¹били гус¹тину/ а хлопц'і при¹несли гур¹іўки/ но ни бу¹гато/ ни так/ йак ¹тера п'іут/ во при¹несли п'іў¹л'ітри// там нас ¹било ¹може йа¹ких ¹дес'іт'-п'іт'наїц'іт'/ ¹било хлопц'іў з ¹в'іс'ім/ і д'іў¹чит з ¹в'іс'ім// ў друг'і хат'і зноў су¹б'і ру¹били/ ¹кожні ву¹сібно// ту смо ва¹рили// йак на п'іс'ній ден'/ ту смо ва¹рили ¹губу/ ¹губи/ то нази¹вали ¹губи ¹перше/ ¹тійі ¹губи/ ¹мачку/ і ¹тоже бор'шч/ ¹кашу ти¹ку во*

пшон'а'ну// шо то 'б'іл'ше 'било ше? гри'би/ 'каша/ ка'пусту ва'рили/ ти'ку 'пол'ску с'і нази'вали// та ї ўс'о/ та ї хл'ін// 'б'іл'ше н'і'чо ни 'було// і ше ти'киї ву'баранец пик'ли і 'в'ішали на пу'валу ду ти'кого 'бал'ка/ і х'лопц'і там то б'рали і 'писком діста'вали (Пр).

Серед традицій андріївських вечорниць, пов'язаних із їжею, – звичай ворожити на спеціально спеченій булочці (див.: 3.2.1.1): Пик'ли ба'лабухи ти'к'і/ та'кі 'пончики/ пампуш'ки/ приву'дили/ ну/ йа 'кау пу-х'лопски/ пса// пса напе'ред 'добри нагоду'вали// куба'си да'вали/ м'н'аса/ шуб в'ін ни гу'лодний буў// ту'д'і пук'лала 'кажда сву'йе/ 'али з р'і'ки ну'сили 'воду 'писком/ ту'ди м'і'сили/ нак'лали тих ба'лабух'іў/ і приву'дили пса// д'іў'чата сту'йали/ х'лопц'і ди'вилис'і// кут'ройі ўху'пиў пс ба'лабуха/ йіў/ з'начит – 'зам'іш п'і'де/ а кут'ройі ўху'пиў/ руску'сиў – за'витка 'буде (Мн).

Про страви, які дівчата готували на Андрія, респонденти розповідають: Ўс'о гуту'вали: і хулу'дец/ і куба'са/ і м'н'асо/ і йак то 'каут: і 'перше/ і д'руге/ і 'каву ру'били – ну ўс'о// — Яку каву робили? — Йач'м'інна/ ши'нична// то за'варували/ чи на мулу'ц'і зва'рили/ чи ти'ку зва'рили (Мн); Пик'ли пи'ріх/ пик'ли хл'ін/ х'лопц'і купу'вали гу'р'іўку/ ви'но// ми пик'ли 'голуц'і/ ва'рили боршч/ хулу'дец// хто даў 'кус'н'е 'нішки/ хто даў ку'сок м'н'аса/ ва'рили хулу'дец/ ўс'о// 'ог'ірк'іў на'р'ізали на ч'і'тири/ ка'пусти 'вит'ігнули з 'бочки/ 'випулукали/ 'видусили/ т'рошка у'л'ійі 'дали/ ци'бул'ки/ ўс'о/ 'була 'закуска (Дм).

Страви, які готують на храмове свято, – це традиційні святкові страви досліджуваного ареалу. На всій обстежуваній території, окрім кількох сіл, розташованих на півночі (Вр, Гр, Дв, Мн, Пт, См, Ср), випікають традиційний пиріг, начинений гречаною кашею із вареною картоплею, який часто подають із м'ясною підливою (м'ачка, м'ачанка).

3.4.2. Назви страв, які готують на родинні свята. Страви, які готують на хрестини, весілля та похорон, – це здебільшого традиційні святкові страви.

3.4.2.1. Назви страв, які готують на хрестини. Як зазначають респонденти, раніше хрестини святкували скромно: Та шо 'ран'ше рихту'вали// шо на в'іс'і'л'а рихту'вали/ то на хрис'тини/ хто там хрис'тини спраў'л'аў// та

прийшла ку¹ма с¹ кумом/ та ї¹ може с¹а погос¹тили йа¹ким хл¹ін¹ц¹ом/ і йа¹кїї¹ кел¹ішок гу¹р¹їўки¹ ви¹пиў/ хто маў/ а хто ї не маў (Шм).

Як і на будь-яке інше свято, на хрестини печуть пиріг із гречкою та картоплею, який номінують *пи¹ріх* (АВ, Дм, Кр, Нк, Пдг, Тр), *пи¹ріх з¹ бу¹л¹би* (Мк). Його подають із м'ясною підливою, яку позначають лексеми *ма¹чка* (АВ, Дм, Кр, Пдг), *ма¹чанка* (Нк), *ма¹ч¹інка* (Зв, Мк). Спорадично замість м'ясної підливи подають грибну, на позначення якої ми виявили назву *гриб¹на п¹ід¹лиўка* (АВ).

На хрестини готували каші. Зафіксовано загальну назву *ка¹ша* (Вр, Кр, Мн, Пр, Пт, Ср), її фонетичний варіант *ка¹ш¹ї* (Крк), а також видові назви – *ка¹ша з¹ рису* (Зл) (*ка¹ша з¹ ри¹жу* (Нк)), *ри¹сува¹ ка¹ша* (См); *ка¹ша зу¹ ши¹на* (Пдг) (*ка¹ша с¹ ши¹на* (Зл, Кт)), *ши¹н¹а¹на¹ ка¹ша з¹ му¹л¹ком* (См). У с. Потелич пояснюють, чому колись обов'язково варили кашу на хрестини: *Ку¹лис¹ ва¹рили [кашу]/ бу¹ ка¹зали/ а¹би ди¹тина гу¹лодна ни¹ бу¹ла* (Пт).

У досліджуваному ареалі дотепер збереглася традиція, окрім подарунка дитині, приносити на хрестини випечені із борошна вироби та солодощі, щоб дитина була заможною та щасливою: *К¹лали/ на¹р¹им¹ір/ з¹рош¹ї/ шу¹би буў бо¹гатїї/ цук¹ір/ шу¹би бу¹ло су¹лотко/ пи¹чен¹е/ шоп... таї хл¹ї¹би* (Мш).

Респонденти зазначають, що на хрестини приносили також *цукор* (Зр, Рг, Ср) (*цук¹ір* (Мш)), *цукерки* (Цк); *чику¹л¹ади* 'шоколад' (Рг); *пи¹чен¹ї* 'печиво' (Мш), *буў¹ки* 'булки' (Мш).

Звичай дарувати на хрестинах солодощі, цукерки засвідчила Л. Хомчак у надсянських говірках. На думку дослідниці, такі подарунки ініціюють багатство і «солодке» життя [201, с. 162].

3.4.2.2. Назви страв, які готують на весілля. Головним атрибутом весільного обряду є хліб (детально див.: 3.2.1.1).

Про основні весільні страви респонденти розповідають так: *Ку¹лис¹ йа¹ вам с¹кажу/ ше на мо¹їе в¹їс¹ї¹л¹а/ с¹кажу/ шо гу¹ту¹вали// на¹несли сми¹тани/ сира/ на¹ру¹били/ пу¹кулу¹тили/ то¹ було ду¹ пи¹ру¹га// ва¹рили боршч/ ва¹рили¹ кашу з¹ рису// то¹ було йу¹ дуже¹ добре і йак биў ху¹лу¹дец/ було¹ дуже¹ фаїне в¹їс¹ї¹л¹а// л¹їтру гу¹р¹їўки і ў¹ хат¹ї/ шо¹ було гус¹теї/ ўс¹ї с¹а на¹пили і с¹н¹ї¹вали/ с¹н¹ї¹вали аж до//*

теперка к'іл'ко [...]// була фл'ашка гур'іўки і вистарчила// ма'лен'киї кел'ішочок і ўс'і по т'рошки випили// били ве'сели/ с'п'івали// ну шо ва'рили// йа ка'жу/ шу хулу'дец/ 'каша/ боршч/ ка'пуста// а пир'іх пик'ли на лу'пат'і/ ти'киї во к'руглий// д'ружба к'райаў тої пир'іх// к'райаў/ а д'рущи'ї ўкру'їїў ти'киї во ку'сок/ 'кинуў: сми'тану/ ву'на 'мала 'з'істи// то йак му'їе в'іс'іл'а 'було// йак 'їенчий/ йак кул'турно 'жалуваў д'рушки/ так то'їнен'ко ўк'райав т'рошка/ бу ву'на 'мала 'з'істи// ни му'гло с'і 'з'істи 'тіл'ко// а ву'на/ та йак 'буде йіў/ ўс'о уб'мазане сми'таноў// пукру'тилас'і/ пума'чала/ та ї пуло'жила/ а 'їінча там [...] пу'дала/ там 'д'іти сту'їали/ пу'дала 'д'ітим// то 'било ўс'о// та с'п'івали/ і д'ружбови: «Друж'бочку/ друж'бочку/ йа'ка тво'їа 'мати/ шо т'а не нав'чила пиро'га кра'їати» (Зл).

Серед обов'язкових весільних страв – м'ясна підлива, пиріг, начинений гречкою і картоплею, борщ або бульйон з макаронам, рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою, вареники, голубці, м'ясні вироби, холодець, молочні страви, а зокрема страва із сиру зі сметаною. На її позначення виявлено такі назви: *сир зу сми'таноў* (Зв, Крк, Мк) (*сир зо сми'таноў* (Дм), *сир зі сми'таноў* (Нк)), *сир зо сми'танойу* (Пдл), *сми'тана зо 'сиром* (Прл), *'мач'інка ду пиро'га* (Мк). Зауважмо, що лексема *'мачанка* 'страва із сиру зі сметаною' поширена, зокрема, й у східнополіських говірках [Турч., с. 136, к. 40].

Весільне частування не обходилося без каші, яку часто варили на молоці: *Ну і так ше 'було/ шу 'каш'і нава'рили ба'гато і 'л'уди мулу'ка пу'нану'сили// те мулу'ко скип'їа'тили/ [...] на'кидали 'тойї 'каш'і/ за'лили мулу'ком і так зу 'шестиро л'у'диї 'їїли з йїд'нойї 'миски так* (Ср).

Як зазначають респонденти, вид каші, яку готували на весілля, свідчив про статус господаря: *'Каша 'била п'шин:а/ а йак ка'вал'ір биў бу'гатийї/ ту 'била з 'рижу* (Пр); *Йак буў бу'гатийї гус'подар/ ту 'була 'рысова 'каша і пу'лата 'била ну йа'кимс' варен'ем 'абу з 'вишн'і/ 'абу з клубн'іки// а йак буў б'ідн'ішиї/ ту вар'їу 'пшин'ану 'кашу* (Кр). Спорадично виявлено назви для рисової каші із

чорносливом, яку готували на весілля, – *каша зу сливками рисова* (Кр) (*каша зи слиўками рисува* (АВ)), *каша з вудженими слиўками/ з рисом* (АВ).

Зазначмо, що приблизно до 50-х років ХХ ст. у досліджуваному ареалі на весілля не випікали солодкого печива. Солодким хлібом був коровай, який ділили наприкінці святкування першого чи другого дня весілля або через кілька днів *на пуправини* (Зр, Ср), *приноси* (Вр). Із діленням короваю пов'язані різні традиції, зокрема: *Тої великий куруваї/ ўже йак с'і в'іс'іл'а к'ін'чало/ то Зави'сокоў 'Йас'о буў гур'батий/ ту ўсе йу'го за 'того хуренжуго прусили/ і в'ін тої куруваї 'р'ізаў і 'л'удим рuzда'ваў ну кус'ку// рuzда'ваў 'л'удим ну кус'ку і так маў тик'ку ка'чалку з йа'ким'іс' тик'ким/ йа'кес' чи пулут'но/ чи та'ке йе рушни'чок/ і так ду вуд'в'ірк'іў биў і так викли'каў// а так з нас'м'ішкоў/ з'найеш/ 'декого к'ликаў// 'того ни'ма ў'дома/ в'ін то 'робит/ 'того то/ 'того то// во так во ўже// і хто вубиз'ваўс'і/ 'тому да'вали тої ку'сок 'того курува'йу* (Ср).

Детально про варіанти лексеми *коровай* див.: 3.2.1.1.

У досліджуваному ареалі гості, які приходили на весілля, приносили із собою певні продукти: *булка* (Кнв), *хл'ін* (Кнв), *куба'са* (Зр, Ср), *цукор* (Зр, Ср) *миска'сира* (Кнв), *зробок'масла* (Кнв), *гур'іўка* (Зр, Ср).

Щодо назви *приноси* М. Маєрчик вважає, що вона містить множинну вітальну, позитивну семантику налагодження, залагодження, влаштування, а також множення, збільшення, прибирання [132, с. 123].

Після завершення весілля господарі роздавали гостям гостинці – *коровайці* – маленькі булочки (детально див.: 3.2.1.1): *А коровай'ці'і тик'і ма'лен'кі 'робл'ат// к'руглі// і там на'верха йа'ку 'закруц'ку 'робл'ат/ йа'ку к'в'ітку/ то 'потім да'йут ті/ шо на коро'ваї при'ход'ат ж'інки// 'кожній да'йут до'дом/ шо пома'гайут/ а 'перше скли'кали л'удий т'рійці/ ту ўс'ем/ ўс'ех д'ілили* (Кт); *Куруваї'ці'іў пик'ли ма'лен'ких ба'гато// хто буў на в'іс'іл'а п'рошиний/ 'каждуму да'вали// тик'і ма'лен'к'і ни 'були/ тик'і во 'були куруваї'ці'і/ то 'було чу'тири заку'ц'ошки* (Ср); *Пик'ли тик'і ў нас с 'т'іста/ тик'і куруваї'чик'і називали// і йак 'була старос'т'іна/ старос'т'іна пик'ла ті коро'ваї'чик'і і 'п'іс'іл'а ви'с'іл':і рuzда'вала ўс'ім* (Гс).

3.4.2.3. Назви їжі, яку використовують у поминальному обряді.

Поминальний обід – важливий етап поховального обряду, тому їжа має неабияке значення. Після поховання всіх запрошують на обрядовий обід (див.: 3.1). Частування на поминальному обіді було скромним: *Перше дуже нічо ни гутували// тикє ни було/ йак тинерка// дали гур'їўки/ хл'їн/ часник/ і де ше шо канку зварили і било ўс'о// тїїї/ жо йаму купали/ дейак'ї блис'к'ї// тикє ни було/ йак тинер на похорон гутуйут* (Зл).

У деяких населених пунктах існує традиція поминальний обід починати із вживання часнику: *Та то ў першу чергу/ но заход'їт/ с'їдайут за стїў/ бирут часник/ з'їдайут часник* (ВБ); *Дутинер ми да'їем чис'нак// чис'нак першиї/ зара но с'їдайут за стїл/ пумол'їтс'ї/ да'їут зара/ рузрї'зайут чис'ник// так/ на ку'сочки ма'лен'к'ї і кожний си бирє чис'ник* (Зв).

Виявлені назви страв, які готують на поминки, – ті ж самі святкові страви, що готують на хрестини, весілля чи свята календарного циклу: *Ну на похорон те саме тинер вон/ йак йа пудивилас'ї/ йа худила/ те саме гутоўл'ат/ шо гутоўл'ат на в'їс'їл'є* (См).

Давня традиція носити померлим на могилу їжу в певні дні у досліджуваному ареалі збережена мало: *Тинер не не'сут// то можї ку'лис' дес' даўно* (Ск); *На му'гилу/ ў нас та'кого ни за'ведино/ а л'уди ў друг'їх на'раф'їях/ ту за'нос'ат на му'гилу// а ў нас та'кого ни'ма/ ў нас но тїл'ки ду'церкви ни'сут хл'їн* (См). Проте спорадично респонденти підтверджують існування такої традиції: *Ў нас ше на Р'їзд'во не'сут на гр'їб мер'лим кут'у/ йа'линочку с'таўл'ат і кажут: «ўста'вай/ спожї'вай»// наші і д'їти но'сили д'їдови: «п'робуйте/ д'їду/ кут'у»* (КТ); *Х'їба на Паску но. – Що несуть? – Паски/ х'л'їба і колба'си/ і йа'їце// йа ї сама'ходжу* (Ср); *Ну і зарас'нос'їт// во йапка во/ на С'паса тинер во но йапко пос'їйа'тили/ слиўку/ йшли і пук'лалї йапко і з'рушку/ і слиўку// [...] а тинер во так во на С'їйа'тїї'вечир ни'сут/ ни'сут во так можї цук'ерки а'бо там йа'к'їс' ни'чен'ї шос' тикє во* (ВБ).

На заупокійну службу на 9-ий, 40-ий день після смерті людини або на роковини родичі покійного приносять хліб: *Но не'сут і ни'чен'а/ і хл'їн/ али*

осо'бисто 'кавут/ наї'л'іше во хл'ін/ розу'м'ійеш/ там чи би'тон// ў поми'нал'ні дн'і т'реба 'тіл'ко хл'ін (Кт). На його позначення виявлено слово *хл'ін* (Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Гр, Грд, Гс, Дм, Зл, Дв, Крк, Кт, Мк, Мн, Ост, Плн, Пр, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Чрч, Шк, Шм), а також аналітичну назву, яка вказує на кількість, – *т'ройе х'л'іба* (Кн, Рж). Також респонденти називають цукор, яйця, вино. Спорадично зафіксовано традицію приносити на парастас зерно чи крупи: пшеницю (*пши'ниц'а* (Мн), *'бан'ка пши'ниц'і* (Мн)), гречку (*з'речка* (Дм)) рис (*рис* (Дм)). У північній частині досліджуваного ареалу на парастас приносять також масло (*'масло* (Зр, См, Ср)), олію (*у'л'їа* (Зр, Ср)). У с. Монастирок госії говору конкретизують: *гулуў'не: хл'ін/ пши'ниц'а/ 'їайц'а/ 'цукор* (Мн).

На поминальну службу, яку відправляють після Великодня, замість хліба несуть паску. Респонденти вірять, що чим щедріший парастас (набір продуктів, які приносять на заупокійну службу), тим краще буде покійникам у іншому світі; пор.: *«спек'ла на Ве'ликден' 'пасочку ти'ку ў гор'н'атку/ во дес' ў ти'к'ім во»// та ї 'каже: «'чос'ім 'б'іл'шойі не спек'ла і ў'з'ала»// і 'каже: «ўно'чи снит ми с'а/ шо 'тато 'туйу 'паску ни'сут і так п'лачут// ўс'і ти'к'і не'сут пасоч'ки 'б'іл'ш'і/ а во'ни то на до'лон'у ў'з'али/ – і 'каже/ – так їім с'лези ле'т'ат»// ка'зала: «'доки 'буду жиў/ ти'койі 'пасочки ма'лойі не поне'су»* (Кт).

3.5. Назви напоїв

Серед назв напоїв зафіксовано чимало лексем на позначення солодкої рідкої страви з фруктів і ягід, зварених у воді. Із такою семантикою виявлено лексему *ком'пот* (Прл) та її фонетичні варіанти – *ко'м'пот* (Зл), *кум'пот* (Брш, Врб, Гб, Гр, Дв, Зв, Кн, Мк, Мш, Ост), *кам'пот* (Пр, См, Ср, Трн). Найбільш поширеними є такі видові назви компоту: *ком'пот з 'їаблук* (Гс) (*кум'пот з 'їаблук* (Бл, Грд)), *ком'пот з ви'шен'* (Гс).

Лексема *компот* – запозичення із французької мови; фр. *compote* ‘компот’ [ЕСУМ II, с. 543], функціонує і в інших говірках південно-західного наріччя: бойк. *камп'от*, *комп'от* ‘компот (переважно з сушених фруктів)’ [Гоца, к. 75], закарп. *камп'от*, *комп'от* ‘тс.’ [Гоца, к. 75].

На позначення узвару – солодкої рідкої страви із сушених фруктів і ягід, зварених у воді, – у досліджуваних говірках також виявлено назви із компонентом *ку(а)мпот*: *кум'пот с сушених йаблук* (Врб) (*кум'пот зо сушених йаблук* (Блз)), *кум'пот з сушиного* (Пт), *кум'пот с:ушк'і* (Грд, Ск) (*кум'пот зу сушки* (Брш)), *кум'пот зу сушк'і* (ВМ, Пдг)), *кум'пот с:уш'і* (Бл), *кам'пот зу сухих йаблук* (Ср), *кум'пот зу суши'н'а* (Нк), *кум'пот з йаблук сушених* (Мш) (*кум'пот зи сушених йаблук* (Двг)), *с:ушки кум'пот* (Цк), *кам'пот с:уши'н'а* (Мн) (*кам'пот зу сушин'а* (Шк)), *кум'пот зу суши'н'а і липувого ц'в'іту* (Нк), *суши'н'а ва'рили на ком'пот* (Мн). Назву *уз'вар* (як напій із сухофруктів) виявлено лише у трьох говірках (Бр, Пт, Птн).

Слово походить від псл. *variti* ‘варити’, пов’язане з *vbrēti* ‘кипіти’ [ЕСУМ I, с. 332]; пор.: надс. *узв́ар* ‘компот із сухофруктів’ [Козій, с. 217], наддн. *вар* ‘тс.’ [Шило, с. 66], лемк. *вар* ‘розсіл у квашеній капусті’ [Верх. Л, с. 395; ССТ, с. 37], бук. *вар* ‘компот із сухих фруктів’ [СБГ, с. 47], бойк. *вар* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 83; Матіїв, с. 50; Гоца, к. 75], ‘юшка’ [Онишк. I, с. 83], гуц. *вар* ‘узвар’ [ГГ, с. 33; МСГГ, с. 20; Негрич, с. 32; Горбач Н, с. 424; СГГРЯ, с. 127; Гоца, к. 75], *узв́ар* ‘тс.’ [МСГГ, с. 200], бук. *вар*, закарп. *вар* ‘тс.’ [Гоца, к. 75], сх.поліс. *уз'вар*, *звар* ‘тс.’ [Туч., с. 159–163], зх.поліс. *вар* ‘узвар із сушених груш’ [Арк. I, с. 44].

Спорадично виявлено слово *уз'вар* (Кр) ‘страва з вареної квасолі та зварених сухофруктів (яблук, груш, слив тощо)’.

Активно функціонує в досліджуваних говірках як назва узвару – *йушка* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вт, Гс, Дм, Зв, Кн, Кр, Мж, Пл, Плн, Прд, Рж, Ск, Стр, Шм), рідко – *йуха* (ВБ, Мк, Ост). Виявлено також чимало видових назв узвару із компонентом *йушка*: *йушка з йаблук* (Бл, Вт, Дм, Кнв, Кр, Мж, Плн, Прд, Рж) (*йушка з йаблок* (Вт), *йушка с йаблук* (Гс)), *йушка з йаблук сушених* (Вл), *йушка з сухих йаблук* (Вл, Кн), *з сушених йаблук йушка* (Зв), *с:ушки йушка* (Шм); *йушка з грушок а'бо з йаблук* (Кнв), *йушка з грушок* (Дм, Кнв), *йушка з груш* (Плн, Рж); *йушка зу сли'вок* (Дм); пор.: [Шило, с. 286; Гоца, к. 75; Пиртей, с. 358; Арк. I, с. 44]

Лексема *юха* походить від псл. *juxa* (діал. *иха*) [ЕСУМ VI, с. 527]. У бойківських та гуцульських говірках слово вживають на позначення бульйону, супу на м'ясному бульйоні тощо [Онишк. II, с. 397; Матіїв, с. 533; ГГ, с. 223; МСГГ, с. 232]; в інших говорах: лемк. *юха* 'юшка; пісний суп із капустяного відвару', 'узвар' [Пиртей, с. 358], 'рідина, у якій варилися галушки, вареники' [ССТ, с. 352]; поліс. *юшка* картопляний суп [Лис., с. 238]; сх.поліс. *йушка* 'рідина у страві', 'навар із риби', 'навар із м'яса', 'суп' і лише спорадично 'компот із сушні' [Турч., с. 164].

Зі значенням 'узвар' виявлено назви, що позначають сушені фрукти: *суши|н'а* (Врб, Вр, Тр), *суше|н'а* (Ст), *сушка* (Вт, Зл, Пдл, Ст, Тр, Цк).

Слова походять від *сухий* (< псл. *suxъ* (< **sous-*) 'сухий', пов'язаний чергуванням голосних із **sъxnoti* 'сохнути' [ЕСУМ V, с. 486–487]; пор.: бат. *сушеня* 'сушені груші, яблука, сливи' [Верх. Б, с. 296], надс. *сушеніна* 'сухофрукти' [Козій, с. 217], наддн. *сушеня* 'компот із сушених фруктів, ягід; узвар', *сушінє* 'тс.' [Шило, с. 248], лемк. *сушеніна* 'сухофрукти' [ССТ, с. 307], бойк. *сушка*, *сушене*, *суш*, *сушеніці* 'сушня (сушені фрукти, ягоди)' [Гоца, к. 76], *сушеня* 'тс.', 'компот із сушні', *сушеніці* 'тс.' [Онишк. II, с. 268], бук. *сушеніца*, *сушиніці*, *сушініці* 'сушені фрукти, ягоди', 'компот із сухофруктів' [СБГ, с. 534], *шушеніці* 'і', *сушеніці* 'і' 'сушня, сушені фрукти, ягоди' [Гоца, к. 76], гуц. *сушеніці* 'і' 'тс.' [ГГ, с. 180; МСГГ, с. 186; Негрич, с. 165; Гоца, к. 76], *сушеніці* 'у' 'тс.' [МСГГ, с. 186], *шушеніці* 'і' 'тс.' [ГГ, с. 222; Гоца, к. 76], закарп. *сушеніці* 'сушені фрукти' [Саб., с. 346; Гоца, к. 76], *суше"ніці* 'і', *сушка* 'тс.' [Гоца, к. 76], поліс. *сушня* 'сушені фрукти', *сушонка* 'тс.' [Лис., с. 208].

Назви узвару скартографовано на карті 13 (див.: додаток А). На півночі із цим значенням поширена назва, утворена за моделлю *ку(а)м'пот* + із чого (Р.в.), а також лексема *суши|н'а* та її варіанти. У центральній та південній частині досліджуваного говору із цим значенням зафіксовано слово *йушка* (*йуха*) та *ку(а)м'пот* + із чого (Р. в). Лексему *узвар* виявлено на півночі та на півдні.

Спорадично узвар позначає аналітична назва зу *суши|н'а боршч* (Врб), а рідку страву зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів – *дириуїанії*

боршч (Пт) *дириу'л'аний боршч* (Мн). Означення *дерев(л)яний* мотивоване тим, що у страві використовують плоди дерев. Імовірно, назву *боршч* страва отримала через смакові якості. Як виявив аналіз, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя ця лексема поширена на позначення кислих рідких страв (див. також: 3.3.1).

Слово *боршч* (Вт, Шм) та аналітичні назви *боршч зу 'жита* (Вл), *'житний боршч* (Мк) виявлено на позначення квасу – кислуватого напою, який готують із житнього хліба або житнього борошна.

Із семантикою ‘драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя функціонують лексеми: *к'і'с'іл'* (Врб, Вр, Зр, Крк, Кт, Нк, См, Ср, Тр) (*к'і'с'іл'* (АВ)), *'пол'у'йка* (Ост); видові назви: *к'і'с'іл' з ви'шен'* (АВ), *к'і'с'іл' зи сли'вок* (АВ), *зі сли'вок к'і'с'іл'* (Двг).

Назву *кисіль* виводять від слова *киснути* (< псл. *kysti, kysnoti* ‘киснути’, ‘(первісно) мокнути’ [ЕСУМ II, с. 438]; пор.: сх.поліс. *к'і'с'іл'* (*к'і'с'іл'*, *к'і'с'ел'*, *к'і'с'ієл'*, *к'і'с'ел'*) ‘страва з вівсяного борошна’, ‘страва з квашеного тіста’, ‘густа страва’ [Турч., с. 35], пн.підл. *кис'іл'* ‘кисіль’ [Горбач Д, с. 465].

Лексема *чай* (б.н.пп.) позначає і ароматний напій, настояний на чайному листі, і напій, настояний на різних травах, листі та цвіті дерев тощо. Із цим значенням відомий і полонізм *гар'бата* (Кнв) (< пол. *herbata, harbata* ‘чай’ [ЕСУМ I, с. 497–498]. Це значення відоме в говірках південно-західного наріччя [пор.: Шило, с. 90; ССТ, с. 59; Матіїв, с. 95; Онишк. I, с. 161; ГГ, с. 44; Негрич, с. 48; СГГРЯ, с. 350, 354; СБГ, с. 68; Гоца, к. 77]. Назва *чай* через тюрксько-перське посередництво запозичена з китайської мови: пн.кит. *čhā* ‘чай’, *cha-ye* ‘листя чаю’ [ЕСУМ VI, с. 276]; пор.: пд.лемк. *ч'ай* ‘чай’ [ЛАСС, к. 73], бойк. *чай* ‘тс.’ [Гоца, к. 77], закарп. *чай* ‘тс.’ [Гоца, к. 77].

Слово *'кава* (Врб, Вт, Дв, Дм, Зв, Зр, Кн, Кнв, Мн, Мш, Пдл, Пр, Ск, См, Ср) здебільшого вживають на позначення напою зі зварених обсмажених і подрібнених зерен ячменю чи жита. Назву *кава* запозичено з арабської мови за посередництвом турецької і польської: тур. *kahve* ‘кава’ походить від ар. *qahva*

‘тс.’, утвореного від назви Kaffa, звідки походили торгівці кавою [ЕСУМ II, с. 333]; пор.: пд.лемк. *кавій* (*кавій*), *кава*, *каве* ‘кава’ [ЛАСС, к. 78], бойк. *кава* ‘тс.’ [Гоца, к. 78], гуц. *кава* ‘тс.’ [Гоца, к. 78], бук. *кава* ‘тс.’ [СБГ, с. 179], ‘какао’ [СБГ, с. 179], закарп. *кавиль* ‘кава’ [Саб., с. 137; Гоца, к. 78], *кав’ій* ‘тс.’ [Гоца, к. 78].

Висновки до розділу 3

Аналіз назв їжі та напоїв у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя виявив, що більшість лексем загальноукраїнські, успадковані із праслов’янської мови: *й’да*, *(в)у’б’ім(д)*, *хліп(б)*, *ку’лач*, *’баба*, *пали’ниц’а*, *ку’сок*, *пир(’)іх(г)*, *ку(о)ро’ваї*, *боршч*, *квас*, *’ру(о)’сіл(ў)*, *’каша*, *му(о)лу(о)’ко*, *’си(ы)р’ватка*, *си(ы)р*, *сми’тана*, *’масло^(y)*, *уз’вар*, *’йушка* (*’йуха*) тощо.

Серед назв найбільше запозичень з німецької мови (за польським посередництвом): *ка’валок*, *с’кипка*, *пампу’хи(’і)*, *к’л’уски*, *п’л’ацок*, *к’ни(ы)длі*, *’ши(ы)н(’)ка*. Незважаючи на сусідство з Польщею, у досліджуваній тематичній групі полонізмів небагато – *’пончики*, *ст’рудел’*, *са(у)льце(у)’сон*, *гар’бата*. Запозичення з грецької мови (*книш*, *’паска*, *’ку’т’а(і,е)*) стосуються переважно обрядової їжі. Незначна кількість запозичень із французької (*ру’л’ет*, *суп*, *бул’йон*, *ку(о)(н)тл(’)ета*), з італійської (за посередництвом польської) (*мака’рон(и)*, *са’лат(а)*), із турецької (*’пайда*, *ко(у)(л)ба’са*) мов тощо.

Із-поміж морфологічних способів творення назв найпродуктивнішими є суфіксальний: *бака’л’ін*, *бака’л’ійка*, *ц’і’лушка*, *гор’бушка*, *’терканц’і*, *мас’л’енка*, *’мача(’і)н(’)ка*, *’мачка*, *ма’коўник* тощо; префіксально-суфіксальний: *п’ім’пайки*, *п’імполум’йаник*, *п’ім’пал’ник*, *ск’раўка*, *ву’пал’ник*, *ук’рушок* та ін.

В аналізованій тематичній групі домінують родо-видові відношення. Зафіксовано значну кількість видових назв (переважно аналітичних: *за’виван’ц’і* з *’маком*; *рисува* *’зупа*, *’зупа фа’сол’ова*; *’голуц’і* з *’рису* та ін.), які підпорядковані родовим – переважно загальним назвам страв (*за’виван’ц’і*, *зупа*, *голуц’і* та багато ін.).

У межах досліджуваної тематичної групи засвідчено такі процеси утворення значень, як, наприклад:

- ‘продукт’ > ‘страва’: *ка/пуста* ‘овоч’ > ‘рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою’, *рис* ‘вид крупи’ > ‘молочний суп із рисом’; *ні/хота* ‘вид дрібної квасолі’ > ‘страва зі звареної, пом’ятої та заправленої засмажкою квасолі’, *к/рупи* ‘будь-який вид круп’ > ‘будь-яка каша’, *суши(е)н’а*, *сушка* ‘сухофрукти’ > ‘узвар’;
- ‘страва’ > ‘продукт’: *поли(’і, ’а, ’у)ўка* ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ > ‘сироватка’, *ку’м’а* ‘обрядова каша з обтовчених зерен пшениці, заправлена тертим маком, медом чи цукром з додаванням родзинок тощо’ > ‘обтовчена пшениця’⁹.

Досліджуваним назвам притаманне явище полісемії, а саме: *об’ід(т)* ‘обід’, ‘сніданок’, ‘поминальне споживання їжі у день похорону’; *п’л’ацок* ‘солодкий пиріг’, ‘оладка з тертої картоплі’, ‘кружечки нарізаної картоплі, спечені на плиті’; ‘маленький хлібний виріб, який випікають спеціально до Навечір’я Богоявлення’; *галуш/ки* – ‘рідка страва зі зварених у воді з молоком шматочків тіста з додаванням картоплі, пшона тощо’, ‘рідка страва, приготовлена зі збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’, ‘рідка страва зі зварених у воді з молоком пшона та галушок із тертої картоплі’, ‘зварені у воді чи молоці невеличкі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми’ та ін.

Щодо використання харчових продуктів у родинній обрядовості, то відзначаємо їх повторюваність у різних обрядах і календарного, і родинного циклів, проте головним у всіх обрядах є хліб.

Із-поміж назв, які входять до тематичної групи «Назви їжі та напоїв» скартографовано загальні назви їжі, назви для цілушки, завиванця, пампухів, бульйону, книдлів, кислого молока, м’ясної підливи, печеного пирога, сироватки, вареників, холодцю та узвару (карти 1–13; див.: додаток А).

⁹ Заміна назви відбувається лише у Навечір’я Різдва Христового у зв’язку із забороною називати компоненти куті, зокрема пшениці.

РОЗДІЛ 4

НАЗВИ КУХОННОГО НАЧИННЯ

Класифікуючи кухонне начиння за функціональним призначенням, виокремлено такі групи:

- 1) ‘загальні назви посуду’;
- 2) ‘назви кухонного начиння для приготування їжі (варіння, смаження, випікання)’;
- 3) ‘назви посуду для споживання їжі’;
- 4) ‘назви посуду для зберігання продуктів’;
- 5) ‘назви кухонних предметів’ [пор.: Гоца, с. 88].

4.1. Загальні назви посуду

Серед загальних назв посуду в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя засвідчено назви: *пу¹суда* (Бл, Гс, Зр, Кнв, Кр, Кт, Мк, Нк, Ост, Пр, Ср) (*по¹суда* (Вр)), *на¹чин'е* (Брш, ВБ, Гб, Крк, Ктн, Пдл, Чрч) (*на¹чин'а* (Кр), *на¹чин'і* (Вл, Зв, Ост, Прд), *на¹чин'і* (Дм, Тр), *на¹чын'е* (Стр)), *суд¹дини* (Нк), *бан'і¹ки* (Зв).

Лексеми *пу(о)суда*, *судина* походять із псл. **sodъ* ‘посудина; щось складене’ [ЕСУМ V, с. 467–468]; пор.: ст.укр. *соудина* ‘посуд’ [СУМ¹⁴⁻¹⁵ II, с. 398].

Слово поширене в говірках української мови: пд.лемк. *суді́нка* ‘посудина у вигляді невеличкої дерев'яної діжки, у якій зберігали сир’, *сúдок* (*суді́нка*) ‘посудина форми діжки, у якій зберігали олію’ [ЛАСС, к. 92, 100], бойк. *посудина* ‘посуд’, ‘коновка, дійниця, «гелетка», діжа, корито, решето, сито – з дерева, які молода, відповідно до звичаю, отримує як частину приданого’, *суд* ‘посуд’, *суді́на* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 122–123, 264], ‘посудина для їжі й зберігання харчових продуктів’ [Матіїв, с. 447], *посúда* ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Гоца, к. 81], гуц. *сúдина* ‘посудина, бочівочка’, *судні́ч'е* ‘дерев'яний посуд’ [Горбач Б, с. 220], *пóсуд* ‘тс.’, *посúда* ‘тс.’ [Грицак, с. 226; 218, с. 104], ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Гоца, к. 81], *судні́к* ‘тс.’ [Грицак, с. 226], ‘дерев'яний посуд’ [ГГ,

с. 179], *судіна* ‘тс.’, *суднічі* ‘тс.’ [ГГ, с. 179], *судничá* ‘посуд’ [Грицак, с. 226], закарп. *судіна* ‘посудина’ [Саб., с. 345], ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Гоца, к. 81], ‘посуд’, *судинкі* ‘тс.’, *суднік* ‘тс.’ [ЛАЗО II, к. 172], зх.поліс. *посудок* ‘кухонний посуд’ [Арк. II, с. 78] та ін.

Слово *начиння*, очевидно, запозичене з пол. *naczynia* ‘посуд будь-якого виду і матеріалу: для пиття, носіння, зберігання’ [Brückner, s. 352; пор.: ЕСУМ VI, с. 323]; див. у говорах південно-західного наріччя [236, s. 63; Шило, с. 185; Пиртей, с. 195; Онишк., с. 480; Негрич, с. 121; Горбач Б, с. 191; Грицак, с. 226; 218, с. 104; ЛАЗО II, к. 172; Гоца, к. 81].

Лексема *баніки* – множина від *банєк* ‘каструля’ (див.: 4.2.1).

На карті 14 представлено поширення назв в обстеженому ареалі: варіанти *ну^лсуда* (*но^лсуда*) відомі на всій території, у центральній та південній частинах також функціонує слово *начин'а* та його варіанти. (карта 14; див.: додаток А)

4.2. Назви кухонного начиння для приготування їжі

4.2.1. Назви кухонного начиння для варіння. У досліджуваних говірках для позначення каstrулі, металевого посуду (переважно циліндричної форми) для варіння страв виявлено варіанти: *ба^лн'ак* (Врб, Вр, Гб, Гр, Дв, Двг, Зл, Кр, Кт, Мн, Мш, Нк, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Чр, Шк, Шм) (*ба^лн'ек* (АВ, Бл, Блз, ВБ, ВМ, Вл, Вт, Гб, Гд, Гс, Дм, Зв, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прд, Прл, Рг, Стр, Трн, Цк)); спорадично відоме *каст^лрул'а* (Блз, Кр, Ск, См, Ср, Шм).

Зафіксовано видові назви каstrулі, мотивовані розміром посудини, виражені словосполученнями: *ви^лликий ба^лн'ак* (Ср, Чр), *ма^ллий ба^лн'ак* (Ср, Чр).

На позначення малої каstrулі виявлено здебільшого демінутиви: *каст^лрул'ка* (Вл, Кн, Ск, См); *бан'а^лчок* (Зл, Зр, Гр, Мш, Кнв, Кт, Ск, См, Ст, Тр) (*бан'і^лчок* (Бл, Блз, Грд, Рж, Трн)): *бан'а^лчок бу^л ма^ллий / а ба^лн'ак бу^л ви^лликий* (Ск).

Етимологи припускають, що лексема *баняк* ‘каструля’ утворено в результаті видозміни значення *баня* ‘лазня’ через проміжний ступінь ‘ванна, посуд для води’ [ЕСУМ I, с. 136]; пор.: ст.укр. *баня, баня* ‘(глиняна, скляна або металева посудина

для зберігання рідких та сипучих речовин) казан, котел; *розм.* баняк, банка' [СУМ¹⁶⁻¹⁷ II, с. 18, 19].

У південно-західному та північному наріччях слово здебільшого позначає посуд для варіння: надс. ¹*ба'н'ак* 'горнець, у якому варять їсти', 'горнець, у якому держать молоко' [АГН, к. 30, 31], *бан'ек* 'каструля' [Козій, с. 208], наддн. *бан'ече* 'горшки', *бан'ече* 'малий горщик' [Шило, с. 185], *бан'ійк* 'чавунний або металевий горщик, казан', 'велика металева каструля', *бан'ек* 'тс.', *бан'іч'чок* 'мала каструля (2–2,5 літри)' [ССС I, с. 370], лемк. *бан'як* 'чавунна посудина, в якій варять картоплю' [Пиртей, с. 24], 'великий горщик, казан', [ССТ, с. 23], бук. *бан'як*, *бан'ек*, *бан'ік* 'велика посудина для страви, чавун, каструля', 'чавунний котел для води, замуrowаний у стінку печі' [СБГ, с. 24], гуц. *бан'ак* 'залізний казан' [Горбач Б, с. 137], *бан'ек* 'чавунна каструля чи казан' [СГГРЯ, с. 51], бойк. *бан'ак* 'каструля', 'неглибока каструля середньої величини' [Гоца, к. 82, 83], 'велика каструля', *бан'яча* 'невелика каструля' [Матіїв, с. 24], поліс. *бан'як* 'чавунний горщик з ручкою, в якому варять картоплю тощо', 'велика фарфорова або скляна посудина для води, молока і т.ін.' [Лис., с. 29], зх.поліс. *бан'як* 'чавунний горщик будь-якої місткості' [Арк. I, с. 10] тощо.

Лексема *каструля* в досліджуваних говірках з'явилася під впливом літературної мови. Це підтверджує той факт, що слово не є поширеним в інших говорах південно-західного наріччя української мови. Назву запозичено із французької мови за російським і німецьким посередництвом; фр. *casserole* 'каструля' є похідним від *casse* 'черпак', яке за посередництвом пров. *cassa* 'сковорода' зводиться до нар.-лат. *cattia* 'тс.' [ЕСУМ II, с. 400]; пор.: бойк. *кастру'ля* 'горщик', 'глечик' [Онишк. I, с. 342], 'каструля', 'неглибока каструля середньої величини', *кастру'л'а* 'тс.' [Гоца, к. 82, 83] та ін.

Зі значенням 'низька широка каструля із двома ручками' виявлено назву ¹*ринка* (Гр, Гс, Зр, Мн, Кнв, Ост, Пт, Ср) (¹*рин'ка* (Рг)) та демінутив ¹*рин'чина* (Врб); пор. також значення: 'каструля з одною ручкою, якою черпали воду' (См), 'посудина для тушкування' (Мш). Зазначмо, що слово *рин(ь)ка* засвідчене для номінації інших назв посуду, зокрема для смаження (див.: 4.2.2).

Назву *ринка* запозичено з польської мови: пол. *rynka* ‘кухонний посуд із ручкою’ походить від двнім. *rīna* (свнім. *rīna*) ‘неглибока каструля, сотейник’ [ЕСУМ V, с. 78; Brückner, s. 472].

Лексема поширена в говорах української мови: бат. *ринчіна* ‘ринка’ [Верх. Б, с. 290], наддн. *рінка*, *рінчина* ‘тс.’ [Шило, с. 226], *рінка* ‘тс.’ [ССГ, с. 22], лемк. *рынка* ‘низька, частіше з довгою ручкою каструля’ [ССТ, с. 279], пд.лемк. *рїнка* ‘металева посудина форми каструлі з трьома ніжками (і без них) і довгою ручкою (або вушком)’, ‘каструля’, ‘сковорідка’ [ЛАСС, к. 112, 113, 115], бук. *рінка* ‘каструля (невисока)’, ‘невеликий глиняний горщик’, ‘сковорода’ [СБГ, с. 455], ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’, ‘металева посудина з трьома ніжками’, *рєнка* ‘тс.’ [Гоца, к. 82, 83, 88], *гупе́шка* ‘низька плоска каструлька з ручкою або двома вушками’ [232, s. 65], гуц. *рінка* ‘каструля’ [Негрич, с. 150], ‘низька каструля’ [Горбач Б, с. 210], ‘невелика чавунна посудина на трьох ніжках’, ‘металева каструлька’ [ГГ, с. 163], *рінка* ‘неглибока каструля середньої величини’, *рєнка* ‘тс.’, ‘металева посудина з трьома ніжками’, ‘сковорода’ [Гоца, к. 83, 88, 89], бойк. *рінка* ‘невисока каструля’, ‘неглибокий круглий посуд, у якому смажать їжу’ [Матіїв, с. 404], ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’, ‘металева посудина з трьома ніжками’ [Гоца, к. 82, 83, 88], зх.поліс. *ринка* ‘кухоль для пиття води’, ‘сковорода’ [Арк. II, с. 120].

Залежно від місткості каструлі фіксуємо такі її видові назви: *ба'н'ек на три л'ітри* (Прд), *ба'н'ек на п'єт' л'ітр'іў* (Прд), *ба'н'ек на ш'іс'т' л'ітр'іў* (Прд).

Відповідно до матеріалу виготовлення зафіксовано назви зі значеннями:

- ‘алюмінієва каструля’ – *ба'н'ак ал'у'м'ін'увий* (Двг, Пт), *ал'у'м'ін'увий ба'н'ак* (Зр, Шм, Ср), *ал'у'м'ін'увий ба'н'ек* (Цк), *ба'н'ек ал'у'м'ін'увий* (Крк, Стр);
- ‘чавунна каструля’ – *чу'гун:ий ба'н'ак* (Бл, Ср) *чу'гун:ий ба'н'ек* (ВМ, Стр);
- ‘залізна каструля’ – *жи'л'ізний ба'н'ак* (Чр), *ба'н'ек жи'л'ізний* (Крк); *бл'а'шаний ба'н'ак* (Чр);
- ‘емальована каструля’ – *ба'н'ак пу'ливаний* (Двг, Зр, Пт, Ср), *ба'н'ек пу'ливаний* (АВ), *бан'а'чок пу'ливаний* (Ст); *уб'ливаний ба'н'ак* (Чр), *уб'ливаний ба'н'ек* (Бл,

Цк), *ба'н'ек уб'ливаний* (Брш, Крк, Пдл), *уб'ливаний бан'і'чок* (Прл), *каст'рул'а уб'ливана* (Блз); *ема'л'іруваний ба'н'ек* (Бл).

Із семантикою ‘глиняний посуд, у якому варили їжу’ засвідчено лексеми: *гур'нец* (Гб, Дм, Зл, Зр, Кр, Нк, Пдл, Пр, Рг, Ср, Шк) (*гур'нец'* (Ктн), *гор'нец* (Врб, Зв, Ктн, Мн, Ост, Пт, Рж, См)), *г'лин'аний гор'нец'* (Ост), *гор'шок* (Кнв) (*гур'шок* (Врб)), *гли'н'аний гор'шок* (Мш) (*г'лин'аний гор'шок* (Кнв)), *г'лечик* (АВ, Грд, Зл), *г'лин'аний г'лечик* (АВ).

Слова *горнець*, *горшок* – не зовсім ясні утворення від основи псл. **g^ṽrnъ* ‘піч’, реконструюються як псл. **g^ṽrnъsъkъ*, похідні від прикметника **g^ṽrnъskъ* ‘горновий, пічний’ [ЕСУМ I, с. 569, 574]. Лексема *горнець*, імовірно, давніша; зі значеннями ‘горшок’ її фіксують праці від XV ст. [СУМ¹⁴⁻¹⁵ I, с. 251]. Із сучасним значенням – ‘глиняний або мідний посуд, у якому варять їжу’ слово *горнець* (*горнець*, *гарнець*, *горънець*) – від XVI ст. [СУМ¹⁶⁻¹⁷ VII, с. 33].

Назви відомі в говірках південно-західного наріччя зі значенням ‘посуд для варіння’ [236, с. 63; АГН, к. 30, 31; Пшеп., с. 188; Пиртей, с. 61; ССТ, с. 68; ЛАСС, к. 83, 111, 113, 120; СБГ, с. 74; 232, с. 64; ГГ, с. 48; Горбач Б, с. 153; Негрич, с. 53; Грицак, с. 233; СГГРЯ, с. 378, 380; Гоца, к. 82, 83; Саб., с. 51]; а також ‘глечик для молока’ [АГН, к. 30, 31; Шило, с. 95; ССГ, с. 10; Онишк. I, с. 185–186]; пор.: бук. *гáрнец, гáрниц* ‘дерев’яний черпак, міра сипких тіл (‘1,5–3–5 л’, ‘діжечка на 5–6 літрів’) [СБГ, с. 81].

Лексему *глечик* утворено на праслов’янському ґрунті: псл. **gъlъkъ, *gъlъсь* [ЕСУМ I, с. 522]; пор.: ст.укр. *глекъ* [СУМ¹⁶⁻¹⁷ VI, с. 218]. Детальний аналіз лексем *гóрщик* та *глечик* див.: [Литвиненко, Хобзей].

На позначення кришки каструлі виявлено лексеми: *к'ришка* (Двг, Зл, Зр, Мш, Рж, См), *п'окришка* (Бр, Брш, Гд, Зл, Прл, Цк). Зафіксовані слова утворені суфіксальним способом від дієслів *крити* та *покрити* (< псл. *kryti*) [ЕСУМ III, с. 95]. Спільнокореневі лексеми поширені в більшості говорів української мови [див.: Шило, с. 212; ССГ, с. 17; Пиртей, с. 242; ЛАСС, к. 114; Матіїв, с. 366; СБГ, с. 441; Горбач Б, с. 202; ГГ, с. 105; Арк. I, с. 255, 256].

4.2.2. Назви кухонного начиння для смаження. Сковороду – неглибокий круглий посуд, у якому смажати їжу, – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають лексеми: *па¹тел'н'а* (Бл, ВБ, Вл, Вт, Гс, Кр, Ост, Пр, Пт, Рг, Ск, Шк) (*па¹тел'н'і* (Крк, Тр), *па¹тел'н'е* (Прл, Цк), *пи¹тел'н'а* (Вр, Дв, Двг, Зл, Кт, Нк, Пт, Рж, См, Ст)), *па¹тел'ка* (Грд), *пател'н'ічка* (Крк); *ринка* (ВМ, Гб, Гд, Гс, Кнв, Пр, Ск, Стр, Чр) (*рин'ка* (АВ, Блз, Брш, Вл, Вр, Кн, Мк, Мш, Пдл, Прд, Плн), *рынка* (Кр, Цк)); *скувуру¹да* (Зр, Ср) (*скуву¹р'ітка* (ВМ, Зр, См, Ср), *скуу¹р'ітка* (См), *скуву¹ротка* (Зв, Грд), *сково¹ротка* (Ск), *ско(а)у¹родка* (Кт), *с'коу¹рода* (Мн)); *рондил'* (Дм, Ост, Ск, См; пор.: ‘велика каструля’ (Мк)), *рон'дел'ка* (Грд).

Назва *пательня* – запозичення з польської мови: пол. *patelnia* ‘сковорода’ походить від фр. *patelle* ‘металева блюдо, таця’ або іт. *patella* ‘сковорода, тазик’, які зводяться до латинського *patella* ‘мілка каструля, сковорода; жертвна чаша’, демінутива від *patina* ‘миска, сковорода’, що походить від гр. *πατάνη* ‘миска’ [ЕСУМ IV, с. 313].

Слово *пательня* ‘сковорода відоме в наддністрянських [Шило, с. 195, 200; ССГ, с. 17], лемківських [ССТ, с. 230], бойківських [Онишк. II, с. 44; Гоца, к. 89], буковинських [СБГ, с. 391; Гоца, к. 89], гуцульських [ГГ, с. 145; Негрич, с. 130; Гоца, к. 89], західнополіських [Арк. II, с. 32, 41] говірках тощо; пор.: пд.лемк. *патіл'н'а* ‘металева посудина форми каструлі з трьома ніжками (і без них) і довгою ручкою’ [ЛАСС, к. 112], бойк. *патéльня* ‘бляшана форма, лист для випікання хліба, пирогів’ [СБГ, с. 391; 232, с. 65] (див. також: 4.2.3).

Аналіз лексеми *ринка* див.: 4.2.1.

Назву *сковорода* етимологи виводять із псл. **skovorda*, **skovordy*, *-dъve*. Дальші зв'язки остаточно не встановлено, зіставляється з двнім. *scart-īsan* ‘казанок, сковорода’ [ЕСУМ V, с. 277–278]. Імовірно, слово потрапило у говірки з літературної мови. Про його поширення в інших говорах української мови не можемо стверджувати однозначно, адже те, що діалектні словники фіксують цю лексему спорадично, можна пояснити диференційним принципом їх укладання; пор.: гуц. *сковорóда* ‘сковорода’ [Горбач Б, 215], *сковородá* ‘тс.’ [Гоца, к. 89], зх.поліс. *сковорода* ‘неглибока посудина для пражання сала’ [Арк. II, с. 151].

Щодо лексеми *рондель* можемо припустити, що вона за польським посередництвом (пол. *rondel*) запозичена із французької мови: фр. *rondelle* ‘щось кругле’, нар.-лат. *rotundella:rotundus* ‘круглий’ [Фас. III, с. 500]; пор.: лемк. *рондѣлик* ‘невелика посудина для смаження продуктів’, *рѳндлик* ‘тс.’, *рѳндель* ‘миска з ручками, що виконує роль гусятниці’ [Пиртей, с. 275], ‘низька посудина з ручкою’ [ССТ, с. 285], бойк. *рѳндиль* ‘мала сковорідка для смаження сала, цибулі і т.ін.’ [Матіїв, с. 413], бук. *рѳндиль* ‘велика каструля, казан’ [СБГ, с. 466], ‘баняк, чавунний горщик, що звужується до отвору’ [Гоца, к. 87], гуц. *рѳндель* ‘посудина для смаження м’яса тощо’, *рѳнгля* ‘тс.’ [ГГ, с. 165], *рѳнгли* ‘каструля для тушкування м’яса, риби тощо’ [Негрич, с. 153], зх.поліс. *ронгель* ‘каструля’, *ронделик* ‘ківш із довгим держакон, за допомогою якого зачерпують воду з криниці’, *рондель* ‘черпак’, *рондиль* ‘великий кухоль’ [Арк. II, с. 126] та ін.

Виявлено видові назви сковороди за розміром:

– ‘мала сковорода’: *ринка* (Вт, Тр) (*рин'ка* (Бл, Брш, Двг, Дм, Зв, Мш, Прл, Шм)), демінутиви *риночка* (Гд, Зв) (*ринучка* (Блз, Кнв, Пдл)), *ринч'е* (Гб, Стр), *ринч'ітко* (Чр), *ринчина* (Рг); слово *рондел'ок* (Кн) та аналітичні назви: *ма'ла ни'тел'н'а* (Рж), *ма'ла ринка* (ВМ), *рин'ка ма'лен'ка* (Прд);

– ‘велика сковорода’ – *ви'лика ни'тел'н'а* (Рж), *рин'ка ви'лика* (Прд).

Спорадично виявлено синоніми на позначення сковороди, проте вони не є абсолютними: *рин'ка йе ма'лен'ка/а рондил' йе ви'ликий* (Дм).

Карта 15 (див.: додаток А) демонструє просторове поширення назв сковороди: на півночі переважає слово *скувур'уда* та її варіанти, зафіксовано також *па'тел'н'а* (*ни'тел'н'а*), яке поширене в говірках навколо м. Яворів, на теренах поблизу м. Мостиська домінує лексема *ринка* та її варіанти.

4.2.3. Назви кухонного начиння для випікання. На позначення дека – форми, у якій випікають хліб та печиво, зафіксовано насамперед назву, утворену на підставі метонімії – від назви матеріалу: *бл'аха* (Грд, Кн, Ктн, Рж, Ск, Ср) (*бл'еха* (Бл, Блз, Вл, Кнв, Пдл Трн)), демінутив *бл'ашка* (ВБ, Вр, Врб, Гд, Гр, Дв, Зр, Кнв, Ост, Пт, Рж, См, Мн, Ср, Шм) (*бл'ешка* (Вл, Вт, Гс, Кнв, Пр)); пор. в інших говорах [ССС I, с. 375; ССТ, с. 29; ГГ, с. 26; Негрич, с. 26; Гоца, к. 90, 99;

Матіїв, с. 36–37; Лис., с. 33]; пор.: зх.поліс. *блеха* ‘деко’, *блешка* ‘сковорода’ [Арк. I, с. 22]; закарп. *бл’ашка* ‘жерстяна, бляшана кварта (емальована чи неемальована)’ [ЛАЗО III, к. 357], ‘посудина, що була мірою об’єму рідини (її використовували в корчмах, буфетах при розливі горілки)’ [Саб., с. 27].

На позначення дека в обстеженому ареалі поширені також різнокореневі лексеми: *брат’ванка* (АВ, Зл, Кн, Кр, Кт, Мж, Ост, Плн, Пр, Ср, Тр, Трн) (*брит’ванка* (Гд, Двг, Зв, Зл, Крк, Кт, Мш, Нк, Ост, Пдл, Пр, Прл, Ст, Стр, Цк, Шк)), *па’тел’н’а* (Брш, ВМ, Дм, Мк) (*па’тел’н’і* (Зв), *пи’тел’н’і* (Гб)), *форма* (Кр, Прд, Ср, Шм), демінутив *фо’ремка* (Кнв, Крк)). Виявлено видові назви дека, мотивовані розміром: *гли’бока брит’ванка* : *п’литка брит’ванка* (Пдл); *ма’лен’ка форма* : *ви’лика форма* (Прд).

Лексему *бра(у)тванка* за польським посередництвом запозичено з німецької мови; нвнім. *Brátpfanne* ‘сковорода’ складається з основ дієслова *bráten* ‘жарити, смажити’ та іменника *Pfánne* ‘сковорода, деко’ [ЕСУМ I, с. 247]; пор.: наддн. *бритв’анка* ‘металевий лист; деко’ [Шило, с. 59], *братв’ана*, *братв’анка* ‘тс.’ [ССС, с. 378], лемк. *брытв’анка* ‘тс.’ [ССТ, с. 33; Пиртей, с. 34], бойк. *бритв’анка* ‘тс.’, закарп. *брытв’анка* ‘тс.’ [Гоца, к. 90], пд.лемк. *брытв’анка* (*брутв’анка*) ‘посудина овальної невисокої форми, у якій випікали м’ясо, бабку тощо’ [ЛАСС, к. 116], бойк. *бритв’анка* ‘неглибока посудина з листового заліза із загнутими краями для випікання хліба’ [Матіїв, с. 43], бук. *бра(у)тв’анка*, *бритв’анка* ‘сковорода’ [СБГ, с. 38], гуц. *бритв’анка* ‘посудина для смаження м’яса’ [ГГ, с. 30] та ін.

З аналогічним значенням у говірках української мови зафіксовано: наддн. *ф’орми* ‘форми для випікання здобного печива’ [Шило, с. 263], зх.поліс. *форма* ‘неглибока посудина з листового заліза для випікання хліба’ [Арк. II, с. 222].

Слово *па’тел’н’а* (*па’тел’н’і*, *пи’тел’н’і*) засвідчено спорадично зі значенням ‘бляшана форма для випікання хліба’; пор.: наддн. *пат’ельн’є* ‘тс.’ [Шило, с. 195]; див. також: 3.2.1. У с. Малі Мокряни назви *па’тел’н’а* і *пател’н’ак’і* (мн.) позначають, відповідно, ‘деко’ та ‘хліб’, натомість у с. Княжпіль *па’тел’н’а* номінує ‘прямокутний хліб’, а зі значенням ‘деко’ тут вживають слова *бл’аха*,

брат'ванка. Отже, можемо припустити, що первісне значення слова *па'тел'н'а* ‘деко’ тут затерте.

Виявлені назви на позначення дека засвідчено на карті 16 (див.: додаток А): у північній частині домінує *б'л'ашка*, у центральній частині більш поширеними є *б'ратванка* (*б'ритванка*), а *па'тел'н'а* та її варіанти локалізовані здебільшого на території між м. Мостиська та м. Добромиль.

4.3. Назви посуду для споживання їжі

4.3.1. Назви посуду для перших та других страв. Цю групу формують передусім назви тарілки: *та'р'ілка* (АВ, Брш, ВБ, ВМ, Вт, Гб, Гд, Гр, Грд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зл, Зр, Кн, Крк, Мн, Ост, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Птн, Рг, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Цк, Чр, Шк), *та'ріл'* (Бл, Вл, Вт, Вр, Грд, Гс, Кн, Кнв, Кр, Кт, Ктн, Мж, Мк, Мш, Нк, Прд, Прл, Плн, Рг, Рж, Стр, Чр, Шм).

Зазначмо також, що слово *тарілка* у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя набуло поширення значно пізніше, ймовірно, під впливом літературної мови. Щодо лексеми *таріль*, то, з граматичного погляду, тут виявлено неоднозначність у визначенні категорії роду, що видно на прикладі словосполучень із цією лексемою на позначення тарілки для перших страв: *та'ріл' з'лишиа* (Рж), *гли'бока та'ріл'* (Мк), *гли'бокайа та'ріл'* (Мш), *гли'бокиї та'ріл'* (Ктн), *та'ріл' гли'бокиї* (Прд); *гли'бока та'р'ілка* (Крк), *з'лишиа та'р'ілка* (Ст), *гли'бокайа та'р'ілка* (Цк), *та'р'ілка гли'бока* (Ост); *ви'лика та'р'ілка* (Двг, Прл).

Значення ‘мала тарілка’ найчастіше виражене демінутивами: *та'р'ілочка* (Гд, Гс, Ост, Ск) (*та'ріл'учка* (Трн)), та аналітичними назвами: *ма'ла та'р'ілка* (Двг, Прл), *ма'лиї та'ріл'* (Чр); *та'ріл' п'лишиа* (Рж), *плит'киї та'ріл'* (Ктн) (*та'р'іл' плит'киї* (Прд)), *та'р'ілка плит'ка* (Ост), *м'ілка та'р'ілка* (См) та ін.

Семантика зафіксованої лексеми *миска* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Вт, Гб, Дв, Дм, Зв, Зл, Кн, Кр, Крк, Кт, Мк, Мн, Мш, Ост, Пдг, Пдл, Пр, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Шк, Шм) (*м'іска* (Чр), *мыска* (Стр)) збігається з літературною – ‘посудина у вигляді широкої чашки, в якій звичайно подають страву до столу’ [СУМ IV, с. 716–717]. Розрізнення тарілки і миски відбувається за формою

посудини: *та'р'ілка йест п'литка/ а 'мисучка йе з'лишиа* (Ск); *'миска йе гли'бока/ а та'р'ілка п'литка* (Зл, АВ). Лексеми *'мисучка* (Блз, Двг, Зв, Мк, Ск, См), *'мишчина* (Вр, Кт, Пт, Ср) (*миш'чина* (Шк)) позначають невелику миску.

Зазначмо, що в частині досліджуваних говірок (Брш, Вл, Гр, Дм, Кнв, Нк, Ст, Стр, Тр та ін.) для розрізнення *миски* і *тарілки* важливим є матеріал, із якого виготовлено посуд. Лексема *миска* найчастіше позначає металеву посудину.

Зафіксовано такі видові назви миски:

- ‘залізна миска’ – *бл'аша'на 'миска* (Ср) (*бл'а'шана 'миска* (Чр), *'миска бл'аша'на* (Дв)), *'миска жи'л'ізна* (Вт);
- ‘алюмінієва миска’ – *'миска ал'у'м'ін'ева* (Блз) (*'миска ал'у'м'ін'ува* (Ср));
- ‘емальована миска’ – *'миска пу'ливана* (Кр, См, Шк), *'миска уб'ливана* (Блз, Крк) (*уб'ливана 'миска* (Шм)), *ема'л'ована 'миска* (Пдг);
- ‘пластмасова миска’ – *кап'ронува 'миска* (Блз, Ср);
- ‘глиняна миска’ – *з'лин'ана 'миска* (Дм, Зр, Пдл, Пр, Прл, Ср) (*'миска з'лин'ана* (Пт, См)), *'миска гли'н'анайа* (Рж).

Спорадично зафіксовано слово *по'лумисок* (ВБ) та його варіанти: *пу'лумисок* (Вл), *полу'мисок* (Мн), які на досліджуваній території вживаються із такими значеннями: ‘велика тарілка’, ‘мала тарілка’, ‘миска, в яку насипали сіль’. У сучасній літературній мові лексема *полу'мисок* має значення ‘різновид столового посуду, що має вигляд неглибокої миски або глибокої тарілки’ [СУМ VII, с. 101]. Слово *полумисок* утворене за допомогою складання слів *половина* і *миска*. Лексему фіксують лексикографічні праці із надсянського та інших говорів української мови: надс. *пі'умісок* ‘полумисок’ [Верх. Д, с. 114], наддн. *пу'лумисок* ‘велика тарілка’ [Шило, с. 220], лемк. *пів'умісок* ‘полумисок’, *поло'умісок* ‘тарілка; посуд для густих страв’ [Пиртей, с. 232, 243], гуц. *полумісок* ‘тарілка’, *полу'мисок* ‘тс.’ ‘глибока дерев'яна миска’ [Гоца, к. 95, 96], бук. *полумісок* ‘тарілка’, *полу'мисок* ‘тс.’ [Гоца, к. 95], бойк. *полумісок* ‘тс.’ [Гоца, к. 95], зх.поліс. *полумиска* ‘неглибока миска’, *полумисок* ‘тс.’ [Арк. I, с. 68].

Лексему *таріль* через польську мову запозичено з середньовісньонімецької (з метатезою приголосних у більшості форм); свнім.

talier ‘тарілка’ походить від іт. *tagliere* ‘дошка для різання м’яса’ [ЕСУМ V, с. 523]. Варіанти слова *таріль* фіксують лексикографічні та лінгвогеографічні праці із надсянських [Козій, с. 217], наддністрянських [Верх. Б, с. 297; Шило, с. 250], лемківських [Пиртей, с. 301; Верх. Л, с. 472; ССТ, с. 310], бойківських [Онишк. II, с. 280; Матіїв, с. 454; Гоца, к. 95], буковинських [СБГ, с. 539; Гоца, к. 95], гуцульських [Горбач Б, с. 221; Гоца, к. 95], закарпатських [Саб., с. 348, 349; Гоца, к. 95], західнополіських [Арк. II, с. 193] говірок тощо.

Запозиченням з латинської мови є лексема *миска*; нар.-лат. *mēsa* (лат. *mēnsa*) ‘стіл’; пов’язана з *mētiōr* ‘міряю, вимірюю’, спорідненим з псл. *meto* ‘кидаю; відміряю’, укр. *метати* ‘кидати’ [ЕСУМ III, с. 465]. Із сучасним значенням слово *миса* фіксують лексикографічні праці із XV ст. [СУМ¹⁴⁻¹⁵ I, с. 596]; пор. у говорах української мови: [Козій, с. 213; Шило, с. 174; ССТ, с. 176; Онишк. I, с. 440, 441, 442; Гоца, к. 95, 96; Матіїв, с. 277; Лис., с. 126; Арк. I, с. 312; ЛАСС, к. 81, 85; ЛАЗО II, к. 173; Гоца, к. 95, 96] та ін.

4.3.2. Назви посуду для пиття. Групу назв посуду для пиття формують слова зі значеннями ‘чашка’, ‘кухоль’, ‘чарка’, ‘склянка’.

Як і в більшості говорів південно-західного наріччя, на позначення чашки, невеликої посудини (частіше з вушком), переважно з порцеляни, фаянсу, із якої п’ють чай, каву та інші напої, переважають варіанти з коренем *го(у)рн-*: *гор^н'а* (Вр, Гд, Дв, Кт) (*гур^н'а* (Зр, Ктн, Мш, Нк, Рж, См, Ср, Шм), *гур^н'е* (АВ, Вл, Гб, Гс, Дм, Кн, Ост, Пр, Прд, Прл, Рж, См), *гор^н'е* (Кн, Кнв)), демінутиви: *гур^н'атко* (ВБ, Гр, Зв, Зр, Кт, Мн, Пт, Ск, Ср, Тр, Шк) (*гур^н'етко* (Бл, Вл, Грд, Дм, Кн, Крк, Мк, Мш, Пдг, Плн, Чр), *гор^н'атко* (Врб, Вт, Двг, Кр, Ст), *гор^н'етко* (Блз, Гд, Цк), *гур^н'етко^у* (Бл)), *гур^н'атучко* (Ср).

Назву *горня* етимологи виводять із псл. **g^ornъ* [ЕСУМ I, с. 569]. Слово поширене і в інших говорах, а саме: наддн. *горн'етко* ‘чашка’ [Шило, с. 95], лемк. *г'орня*, *горн'ятко* ‘тс.’ [Пиртей, с. 61; ССТ, с. 68], пд.лемк. *г'орн'а*, *горн'атко* ‘тс.’, *г'орн'а* (*г'орн'а*) ‘тс.’ [ЛАСС, к. 82, 110], *горн'и^е* ‘кухоль’ [ССГ, с. 10], бойк. *горн'я* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 186; Матіїв, с. 105], *горн'інча* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 186], *горн'а*, *горн'е* ‘тс.’, ‘чашка’ [Гоца, к. 99, 100], бук. *горн'я*, *горн'е*, *горн'і* ‘тс.’ [СБГ, с. 74],

гóрн'а, гóрн'е ‘тс.’, *горн'а́, горн'е́* ‘тс.’ [Гоца, к. 99, 100], *gorneček* ‘порцеляновий посуд для чаю чи кави’ [232, с. 65], гуц. *гóрне́* ‘кухлик’, *гóрше́* ‘тс’ [ГГ, с. 48], *горні, горші* ‘тс.’ [СГГРЯ, с. 379, 380], *горн'а́, горн'е́* ‘тс.’, ‘кухоль для пиття води’, *гóрн'а, гóрн'е* ‘тс.’ [Гоца, к. 99, 100], *горш'е* ‘кухлик на воду’, *горш'ч'ітко* ‘горнятко’ [Горбач Б, с. 153], *горньі́* ‘чашка’, *горщы́* ‘тс.’ [Негрич, с. 53], закарп. *гóрн'а* ‘жерстяна, бляшана кварта (емальована чи неемальована)’ *горн'а* ‘тс.’, *гóршч'а, гóршч'е* ‘тс.’ [ЛАЗО III, к. 358], ‘горня, яким п'ють воду з відра, кухоль’, *горня́тко* ‘малий горщик’ [Саб., с. 51], *горн'а́*, ‘кухоль для пиття води’ [Гоца, к. 99], зх.поліс. *горня́тко* ‘горщечок’, ‘чашка’, *горща* ‘тс.’ [Арк. I, с. 103, 104].

Просторову варіативність засвідчених варіантів на позначення чашки демонструє карта 17 (див.: додаток А): варіант *го(у)р'н'а* домінує в північній частині досліджуваного ареалу та спорадично функціонує на решті території, утворюючи смугу з півночі на південь неподалік м. Яворів, Мостиська, Добромиль; варіант *го(у)р'н'е* – у центральній та південній частинах ареалу.

Цікаво, що на позначення кухля – металевої або череп'яної посудини з ручкою для пиття – у досліджуваних говірках також поширений дериват лексеми *го(у)рня* – *гор'н'атко* (Двг, Врб) (*гур'н'атко* (Тр), *гур'н'етко* (Плн)).

Виявлено аналітичні назви кухля, де мотиваційною ознакою номінації є матеріал, із якого виготовлено посуд:

- ‘металевий кухоль’ – *жил'ізне гур'н'а* (Пр) (*жил'ізнойе гур'н'е* (Вл)), *бл'а'шанойе гур'н'е* (Чр) (*бл'е'ш'ене гур'н'е* (Брш));
- ‘алюмінієвий кухоль’ – *ал'у'м'ін'уве гур'н'атко* (Шк);
- ‘емальований кухоль’ – *по'ливане гор'н'а* (Вр) (*пу'ливане гур'н'е* (Тр)), *пу'ливане гур'н'атко* (См, Шк), *гор'н'е об'ливане* (Прл) (*об'ливане гор'н'е* (Кн)), *уб'ливане гур'н'атко* (Шм) (*уб'ливане гур'н'етко* (Брш));
- ‘глиняний кухоль’ – *гур'н'е гли'н'анойе* (Рж);
- ‘пластмасовий кухоль’ – *кап'ронуве гур'н'а* (Ктн).

Зі значенням ‘кухоль’ засвідчено демінутив *бан'а'чок* (Врб, Зр, Кр, Нк) (*бан'е'чок* (Крк, Мк, Ост), *бан'і'чок* (АВ, ВБ, Зв, Дм, Пдл, Рг)) та варіанти *к'варта* (Кт), *ква'турка* (ВМ, Мн, Пр).

На позначення кухля місткістю 1 літр виявлено словосполучення *бан'їчок л'ітру'виї* (Мк).

Як свідчать опрацьовані джерела, лексема *банячок* із семантикою ‘кухоль’ поширена в наддністрянських [Шило, с. 47; ССС I, с. 370], бойківських [Онишк. I, с. 43; Гоца, к. 99], буковинських [СБГ, с. 24] говірках тощо.

Щодо виявленої спорадично лексеми *кварта* (Кт), то її запозичено з латинської мови за польським посередництвом: лат. *quārta* ‘четверта частина, чверть’ [ЕСУМ II, с. 414]; пор.: бук. *кв́арта* ‘чашка, півлітровий кухоль’ [СБГ, с. 195], бойк. *кв́арта* ‘1 л’ [Онишк. I, с. 344], ‘міра (0,5 л)’ [Матіїв, с. 208], ‘кухоль для води’ [Онишк. I, с. 344, Матіїв, с. 208], *кв́арт'а* ‘тс.’ [Гоца, к. 99], гуц. *кв́арта* ‘літр’ [Негрич, с. 90], лемк. *кварта* ‘міра рідини (4 л)’ [ССТ, 138].

Слово *кватирка* через російське чи польське посередництво запозичено з німецької мови: нім. *Quartier* (ст. *quatier*) ‘четверта частина’, ‘фаза місяця’, ‘міра рідини’, ‘міський квартал’, ‘військовий табір’, ‘помешкання’, що походить від свнім. *quartier* ‘четверта частина’ [ЕСУМ II, с. 415]; пор.: лемк. *кватёрка* ‘посудина місткістю ¼ літра’ [Пиртей, с. 134], ‘міра рідини, що становить 250 г’, *кватерочок* ‘тс.’ [ССТ, с. 139] бук. *кваті́рка*, *кваті́рька* ‘100 гр.’, ‘міра місткості ⅛ л’ [СБГ, с. 196] тощо.

Чарку – невелику посудину для пиття вина та спиртних напоїв – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають слова: *кел'ішок* (Крк, Ктн, Рж, Шм) (*ки'л'ішок* (Вт, Гб, Гд, Кр, Мш), *ки'л'ішик* (Кр), *ки'л'ішок* (Вл, Пр, Рг, Рж, Тр, Цк), *килишок* (Зр, Дв, Ст, Ср), *ки'л'ушок* (ВМ, Гс, Дм, Зв, Мк, Ост, Пдл, Чр), *ки'л'ушок* (Бл, ВБ, Плн)), *ки'л'ушучок* (Бл) (*кел'їшочок* (Зл, Грд)); *бойдик* (Кр, Нк, Шк); *ста'кан* (Брш, Кр, Мн, Пр, Рг, Тр) та *ста'канчик* (Пдл, Пр, Прл, Кнв, Ср, Цк).

Етимологи вважають, що лексема *келішок* – запозичення з пол. *kielich* походить від двнім. *chelih* ‘келих’, яке зводиться до лат. *calix* ‘тс.’ [ЕСУМ II, с. 421]; пор.: ст.укр. *келіхъ* ‘чаша’ [СУМ¹⁴⁻¹⁵ I, с. 473]. Із цим значенням слово поширене в говірках південно-західного наріччя [Козій, с. 212; АУГН, к. 32; ССГ, с. 14; ССТ, с. 140; Пиртей, с. 135; Онишк. I, с. 348; Гоца, к. 103; Негрич, с. 91], у західнополіських [Арк. I, с. 220, 222] тощо.

Походження слова *бойдик* неясне. Вчені припускають, що воно може бути пов'язаним з польським арготизмом *bojdek* ‘горище’ [ЕСУМ I, с. 223]; пор.: наддн. *бóйдик* ‘чарка’ [ЗА].

Запозиченням з російської мови є назва *стакан*: рос. *стакáн*, ст. *достокан* ‘склянка’ загальноновизнаної етимології не має; найчастіше пов'язується через гіпотетичні **дстокан*, **дъстѣканъ* ‘посудина’ з др. *дъска* ‘дошка (дерев'яна)’ з реконструкцією для форми *стакан* первісного значення ‘дерев'яна посудина’; етимологи припускають можливість давньоруського запозичення з тюркських мов (пор.: чаг. *tostakan* ‘дерев'яна мисочка’, каз. *tustayan* ‘стакан, миска, черпак’) [ЕСУМ V, с. 392–393].

Лексему *ста^лкан* (Брш, Гс, Зл, Кр, Ктн, Шк) зафіксовано також зі значенням ‘скляна посудина циліндричної форми, без ручки, призначена для пиття, зберігання рідини і т.ін.’. Із цим значенням виявлено *ск^л'анка* (Гд) (*ск^л'ен'ка* (Бл, Прл), *шк^л'анка* (Дв, Тр, Чр), *шк^л'ен'ка* (Мш, Рг), *шк^л'енка* (Блз)). Незначну кількість слів на позначення склянки можна пояснити тим, що в дорадянській період реалія, яку вони позначають, не була популярною в досліджуваному ареалі. Її функцію виконували кухоль або чашка.

Назва *склянка* та її варіанти – запозичення з готської мови; гот. *stikls* ‘келих’ [ЕСУМ V, с. 275–276]. Звук [ш] на місці [с] у варіантах *шклянка*, *шкленка*, *шкленька* можемо пояснити впливом польської мови: пор. пол. *szklanka*. Як свідчать опрацьовані джерела, слово позначає також інші види посуду для рідини – ‘пляшку’, ‘графин’, ‘чарку’, ‘скляну банку’ тощо: надс. *шкленка* ‘склянка’ [Козій, с. 218], наддн. *шклянчина* ‘тс.’ [Шило, с. 280], лемк. *шклянка* ‘тс.’, *шкляночка* ‘зменш. до *шклянка*’ [ССТ, с. 344], бойк. *склянка* ‘пляшка’, ‘склянка’, ‘графин’, *скленниця* ‘склянка’, *шклянниця* ‘тс.’, *шклянка* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 223, 224, 384], *склянка* ‘пляшка (перев. із спиртним напоєм)’, *скляня* ‘мала скляна посудина циліндричної форми) для рідин, яка має вузьку довгасту шийку (перев. для лікарських препаратів’ [Матіїв, с. 428], *скл'анка*, *скл'енка* ‘склянка’, *шкл'анка*, *шкл'енка* ‘тс.’ [Гоца, к. 101], гуц. *скл'енка* ‘тс.’, ‘пляшка’ [ГГ, с. 171; Горбач Б, с. 215], ‘бокал’ [Горбач Б, с. 215], *скльінка* ‘пляшка’ [Негрич, с. 158],

скл'анка 'тс.', скл'енка 'тс.' [Гоца, к. 115], бук. *склінеца*, *склініца*, *склініца*, *склінніца* 'склянка' [СБГ, с. 223], *скл'анка*, *скл'енка* 'тс.', *скл'аніця* 'тс.' [Гоца, к. 101], закарп. *склянка* 'пляшка об'ємом півлітра і більше', *скляніця* 'зменш. до склянка', *скляничка* 'зменш. до скляниця' [Саб., с. 333], *скл'енка* 'пляшка', *скл'анка* 'тс.', 'скляна банка циліндричної форми' [Гоца, к. 115, 116], зх.поліс. *скляниця* 'склянка' [Арк. II, с. 151].

4.3.3. Назви столових приборів. Цю групу формують слова, що номінують ложку та виделку. На позначення ложки засвідчено: ^l*лошка* (Вт, Гб, Гр, Грд, Зв, Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мн, Ост, Пр, Пт, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Чр, Шк, Шм), ^l*лишка* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, Вл, ВМ, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кт, Ктн, Мж, Мк, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прд, Прл, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Шк, Чр). Варіанти слова функціонують в усіх говорах української мови [Верх. Б, с. 276; Верх. Л, с. 431; 236, с. 63; Козій, с. 213; Шило, с. 161; ССГ, с. 16; Пиртей с. 39, 160; ССТ, с. 164; ЛАСС, к. 102; Онишк. I, с. 412; Матіїв, с. 256; Гоца, к. 129; ГГ, с. 111; Негрич, с. 105; Грицак, с. 233; 232, с. 65; Саб., с. 214; ЛАЗО I, к. 65; Арк. I, с. 290 та ін.].

Зафіксовано також видові назви ложки за розміром та матеріалом, із якого виготовлено посуд. Значення 'мала ложка' реалізують демінутиви ^l*лижичка* (Кнв, Ср), ^l*лижучка* (Кнв). Спорадично виявлено назви для дерев'яної ложки: ^l*лишка дириу'їана* (Рж), *дириу'л'ана* ^l*лишка* (Зр, Пт, Ср), *дириу'їен:айа* ^l*лишка* (Дм), ^l*лишка дириу'їен:а* (Пдг), а також для металеві – *жи'л'ізна* ^l*лишка* (Пт).

Назву *ложка* етимологи зіставляють з лат. *ligula* 'ложка' [ЕСУМ III, с. 280].

У називанні виделки, окрім фонетичних, виявлено й граматичні варіанти: ^l*вилка* (Брш, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гр, Гс, Дв, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кр, Кт, Мк, Мн, Нк, Пдг, Пр, Прл, Пт, Ск, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), ^l*виўка* (АВ, ВМ, Ктн, Стр), ^l*в'їўка* (Чр), ^l*вилучка* (Дм); *в'їделка* (Бл, Крк, См), *в'їдел'ц'ї* (Пдл), *в'їдел'їц* (Кнв, Ск), *ви'делиц* (Брш, Кн), *ви'делц'ї* (Вл, Плн), *ви'дел'ц'ї* (Ост), *ви'деу'ц'ї* (Рж), *ви'дел'ц'їта* (ВБ, Прд), *ви'делц'їта* (Гб), *ви'делкоу* (Шм).

Виявлені варіанти слова з аналогічним значенням поширені й у інших говорах української мови: надс. *видéлец* [Козій, с. 209], наддн. *видéлиц* *відéлиц*

[Шило, с. 71, 74], *видёлка, видёлицу, видёльце* [ССС I, с. 389], *видёлецъ* [ССГ, с. 8], лемк. *віделец* [ССТ, с. 50], пд.лемк. *вілка (вѣлка), в'їлка, выдліч'ка (выдл'їч'ка), видліч'ка (видлїч'ка, выдѣлка)* [ЛАСС, к. 122], бойк. *виделець, вілки* [Онишк. I, с. 99, 102], *вілка* [Матіїв, 62; Гоца, к. 128], *видёлка, видёл'ц'а, видёл'ц'ї* [Гоца, к. 128], бук. *видёлицу, видёлицу, видёлиці* [СБГ, с. 50], *v'idel'ec* [232, s. 66], *видёлка, видёл'ц'а, видёл'ц'ї, видёлец'* [Гоца, к. 128], гуц. *вілка, видёл'ц'ї* [Гоца, к. 128], закарп. *вілка* [Саб., с. 38; Гоца, к. 128], поліс. *відю́лка, відьо́лка, відьо́лицу* (мн.), [Лис., с. 44], зх.поліс. *видельця* [Арк. I, с. 54].

Лексеми *виделка, виделицу* – запозичено з пол. *widelec, widelca* ‘виделка’ (від *widła* ‘вила’, спорідненого з укр. *вила*); звук [к] з’явився на місці польського [с] внаслідок зближення з укр. *вілка* [ЕСУМ I, с. 370].

4.4. Назви посуду для зберігання продуктів

4.4.1. Назви посуду для зберігання та носіння рідини. Ця підгрупа об’єднує слова, що позначають пляшку, графин, скляну та металеву банки й відро.

Скляну посудину (переважно циліндричної форми) для рідини, яка має вузьку довгасту шийку, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінує лексема *пл'ашка* (Кр) та її фонетичні варіанти *фл'ашка* (ВБ, Вр, Врб, Вт, Гр, Грд, Дв, Двг, Дм, Кн, Кр, Зл, Зр, Кт, Ктн, Мн, Нк, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), *фл'ешка* (АВ, Бл, Блз, Вл, ВМ, Гб, Гд, Гс, Зв, Кн, Кнв, Крк, Мк, Мш, Ост, Пдл, Пр, Прд, Стр, Цк, Чр). Спорадично виявлено назву *фл'ашчин'ка*, яку вживають зі значенням ‘мала пляшка’ (ВБ).

У досліджуваних говірках, як і в більшості говірок південно-західного наріччя, переважають варіанти слова з початковим [ф] (як у польській мові) замість [п] (як в українській літературній мові); пор.: надс. *фляшка* ‘пляшка’ [Козій, с. 217], наддн. *флѣшка* ‘тс.’ [Шило, с. 262], *фльїшка* ‘тс.’ [ССГ, с. 25], лемк. *фляшка* ‘тс.’, *фляшечка* ‘зменш. до *фляшка*’ [ССТ, с. 325], бойк. *фляціня* ‘тс.’, *фляцá* ‘пляшечка’, *фляцинча* ‘тс.’ [Онишк. II: с. 331], *фл'ашка* ‘пляшка’, *фл'ешка* ‘тс.’ [Гоца, к. 115], бук. *фляшка* ‘тс.’ [СБГ, с. 596; Гоца, к. 115], *фл'ешка* ‘тс.’ [Гоца, к. 115], гуц. *фл'еша, фл'ешка* ‘тс.’ [Горбач Б, с. 227; ГГ, с. 198],

фл'ешочка ‘пляшечка’, *флещі́на* ‘тс.’ [ГГ, с. 198], *фльі́шка* ‘пляшка’, *фліці́на* ‘зменш. до *фльі́шка*’, *фліці́нка* ‘тс.’ [Негрнич, с. 175], *фл'еш'а* ‘пляшка’, *фл'а́шка* ‘тс.’ [Гоца, к. 115], закарп. *фл'а́шка* ‘тс.’, [Гоца, к. 115], зх.поліс. *блешка* ‘тс.’, *плешка* ‘тс.’, *флешка* ‘тс.’ [Арк. II, с. 22, 54, 221]; пд.лемк. *фл'а́шка* (*плетéна фл'а́шка*) ‘скляний обплетений бутель’ [ЛАСС, к. 88] та ін.

Слово *пляшка* запозичено з пол. *flaszka* ‘велика пляшка’, *flaszka* ‘пляшка’, *flaszczyna* ‘пляшечка’, що походять від нвнім. *Flásche* ‘пляшка’, яке зводиться до двнім. *flaska* [ЕСУМ IV, с. 464].

На позначення скляної посудини для води і напоїв зафіксовано лексему *гра'фин* (Зр, Крк, Пт, Ср) (*гра'ф'ин* (АВ, Гс, Зл, Кр, Ст)) та словосполучення *з'банок шкл'а'ниї* (Пр).

Слово *графи(и)н* є запозиченим із російської мови: рос. *графин*, ст. *карафин* походить від фр. *carafine* (чи пов'язаного з ним ст.нім. *Karaffine*), яке зводиться до іт. *caraffina*, похідного від *caraffa* ‘графин’, запозиченого з іспанської мови: ісп. *garaffa* ‘тс.’ походить від ар. *garrāf* ‘черпак, ківш’, пов'язаного з дієсловом *garafa* ‘черпати’ [ЕСУМ I, с. 587]. Лексема практично не представлена у лексикографічних джерелах з інших говорів української мови; пор. тільки: зх.поліс. *гарафин* ‘графин’ [Арк. I, с. 85]. Це може свідчити про те, що аналізоване слово не належить до давнього пласту лексики досліджуваних говорів й поширилось там досить недавно.

Щодо лексеми *з'банок шкл'а'ниї* (Пр) на позначення графина, то, на нашу думку, назву перенесено із такої ж посудини тільки глиняної. Використання глиняної посудини, з огляду на матеріал, із якого виготовлено посуд, у сучасному побуті мінімізовано. Натомість доступними є функціонально рівноцінні предмети зі скла, на які перенесено стару назву. Підставою для такого твердження є зафіксована лексема *з'банок* (Грд, Зр, Пр, Ср) (*з'банок* (ВБ)) та аналітична назва *глин'а'ниї з'банок* (Стр) зі значенням ‘висока кругла глиняна посудина, розширена в нижній частині, у якій брали воду в поле і т.ін.’. З аналогічним значенням спорадично виявлено демінутив *зба'ночок* (Гб), а слово *з'лечик* (Бл). Також слово

збанок та його варіанти функціонують зі значенням ‘металева посудина циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води’ (див. далі).

Назва *збанок* – запозичення з польської мови: пол. *dzban*, пол. діал. *zban* вважають мазурським діалектним варіантом давньої форми *szban*, яка відповідає укр. *джбан* [ЕСУМ II, с. 55].

У говірках української мови засвідчено: бат. *дзба́нок* ‘глечик’, *зба́нок* ‘тс.’ [Верх. Б, с. 262, 268], надс. *збанок* ‘глечик (на молоко)’ [АГН, к. 31], *дзбанок*, *збан*, *зба́нок*, *зба́нук* ‘жбан, збан’ [236, с. 63], наддн. *збане́* ‘малий дзбан’ [Шило, с. 126], *зба́нок* ‘глечик’ [ССГ, с. 13], лемк. *збанок* ‘дзбан, металева посудина з носиком у формі глека для води, молока’ [ССТ, с. 115], пд.лемк. *дзбан* ‘глечик’, *джбан* ‘тс.’, *дзба́нок* ‘тс.’, *дзба́нок* ‘тс.’, *зба́нок* ‘тс.’, *джба́нок* ‘тс.’, *жба́нок* (*зба́нок*, *джба́нок*, *джба́ноч’ок*, *джбан*) ‘невеличка металева посудина, з якої пили воду’ [ЛАСС, к. 83, 110], бойк. *збан*, *збань* ‘глечик’, ‘ручний бідон для молока’, *зба́нок* ‘глечик’, *зба́ня* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 295], *зба́нок* ‘посуд для води, молока і т.ін.; дзбан’ [Матіїв, с. 175], ‘бідончик об’ємом 2–4 л’, ‘глек (переважно глиняний)’, *зба́нок* ‘тс.’, *збан* ‘тс.’ [Гоца, к. 113, 114], бук. *зба́нок*, *зба́нок* ‘збан’, ‘особливої форми глечик для свіжого молока’, ‘посудина для зберігання води в полі’, *зба́ночок* ‘зменш. до *зба́нок*’ [СБГ, с. 152], *зба́нок* ‘глек (переважно глиняний)’ [Гоца, к. 113], гуц. *зба́нок* ‘тс.’, *зба́нок* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Гоца, к. 113, 114], *збан*, *збанок*, *дзбанок* ‘посуд для зберігання молока’ [218, с. 105], зх.поліс. *збан* ‘глечик з ручкою’, *збанок* ‘глечик без ручки’, ‘глиняний кухоль для пиття води’, *збаночек* ‘невеликий глечик з ручкою’ [Арк. I, с. 182]. Лексема *збанокъ* та її варіанти *дзбанокъ*, *жбанокъ* зі значенням ‘дзбанок, жбанок’ фіксують пам’ятки із XVII ст. [СУМ¹⁶⁻¹⁷ XI, с. 60–61].

Скляну посудину переважно циліндричної форми, скляну банку, у досліджуваних говірках номінують лексеми *с'лойік* (АВ, Бл, Блз, ВМ, Врб, Вт, Гр, Гс, Дв, Двг, Зв, Зр, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Плн, Прл, Пр, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Ст, Стр, Тр, Трн, Цк, Чр, Шк, Шм) (*с'лойок* (Брш), *с'лойук* (Вл, Кн)), *бутел'* (АВ, ВМ, Вр, Врб, Гд, Гс, Зл, Кр, Крк, Кт, Мш, Ост, См, Чр) (*бутил'* (Гд, Крк, Рг)), *бутл'а* (Бл, Грд, Рж)), *банка* (Дв, Кн, Ск, Тр). У деяких говірках на

позначення скляної банки зафіксовано дві лексеми, які не є абсолютними синонімами, бо різняться розміром: *'бутил'* *ви'ликий'* / *а с'лойік'* *менший'* (Гс, Крк).

Виявлено також видові назви скляної банки за розміром. Зі значенням 'мала банка' в досліджуваних говірках відомі демінутиви: *'баночка'* (Пдг, Ск, Тр, Шм); *'бутлик'* (Вр, Кт, МВ, Мш, Пр), *бу'тел'ка'* (Зл); *с'лойічок'* (Ост, Цк, Шм).

Лексему *слоік'*, за припущеннями етимологів, запозичено з польської мови: пол. *słoiik* 'банка', *slój* 'велика банка' може бути зведене до псл. **s'blojъ*, пов'язаного із *s'bliti* 'злити', похідного від *liti* 'лити' [ЕСУМ V, с. 07].

Слово *слоік'* (та варіанти) позначає скляну банку у лемківських [Пиртей, с. 283], буковинських [СБГ, с. 501; 232, с. 70; Гоца, к. 116], гуцульських [ГГ, с. 173; Негрич, с. 159; Горбач Б, с. 216; Гоца, к. 116], бойківських [Матіїв, с. 433; Гоца, к. 116], західнополіських [Арк. II, с. 156] говірках та ін.

Назву *бутель'*, імовірно, запозичено із французької мови за польським посередництвом: фр. *bouteille* походить від слат. *butticula*, зменш. до *buttis* 'бочка' [ЕСУМ I, с. 308]; пор.: наддн. *бу'тиль'* 'велика скляна посудина місткістю від 3 літрів і більше, перев. з горловиною', *бутляга'* 'великий бутель' [ССС I, с. 382], лемк. *бу'тля'* 'бутель' [Пиртей, с. 35; Турчин С, с. 34], бойк. *бу'тля'* 'бутель' [Матіїв, с. 47], закарп. *бу'тлик'* 'малий бутель' [Саб., с.33], поліс. *бу'тиль'* 'череп'яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на поле' [Лис., с. 38], зх.поліс. *бутель'* 'скляна посудина з високою шийкою місткістю 2–5 л.', *буте'лька'* 'пляшка', *бутиляшка'* 'тс.' [Арк. I, с. 40].

Етимологи припускають, що слово *банка* – запозичення з російської мови, при цьому рос. *ба́нка* походить, очевидно, від укр. *ба́нька* або пол. *bańka* [ЕСУМ I, с. 134]. Імовірно, це праслов'янське запозичення (псл. **ban'a* < **banja* < з нар.лат. **bānea*, *balnia* 'лазня, купальня') [ЭССЯ I, с. 151]. Зазначмо, що саме варіант *ба́нька* 'опукла посудина, купол' фіксують джерела з XVI ст. [ЭССЯ I, с. 151]; пор.: ст.укр. *банка*, *ба́нька* '(скляна, металева і т.ін. посудина), банка, слоік' [СУМ¹⁶⁻¹⁷ II, с. 17]

Варіанти *бан'ка* (*банка*) поширені в українських говірках, а саме: надс. *ба́нька* 'банка' [Козій, с. 209], наддн. *ба́нька* 'бідон на 50–80 л молока' [ССГ, с. 6],

бойк. *ба́нька* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 43], ‘каністра’ [Матіїв, с. 24], закарп. *ба́нка* ‘скляна банка циліндричної форми’ [Гоца, к. 116], поліс. *ба́нька* ‘череп’яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на поле’ [Лис., с. 29], зх.поліс. *банка* ‘посудина циліндричної форми’, ‘скляний слоїк’, ‘металева посудина, у якій охолоджують молоко, щоб зібрати сметану’ [Арк. I, с. 10].

Лексеми, що позначають скляну банку, репрезентовано на карті 18 (див.: додаток А): на півночі домінує назва *с’лойік*, на іншій території – варіанти *с’лойік*, *с’лойо(у)к*, слово *’буте(и)л’* (*’бутл’а*), натомість *’банка* засвідчене спорадично.

У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя давній варіант *’бан’ка* (Бл, Вт, Зр, Крк, Мн, Плн, Ср) (рідше *’банка* (Зр, Ср)) позначає металеву посудину циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води. Із цим значенням виявлено варіанти *’канка* (Зл, Кт), *’танка* (ВМ, Врб, Пр, Прл), етимологія яких затемнена; пор.: наддн. *ка́нка* ‘бідон’, *ка́нха* ‘тс.’ [Шило, с. 136], *ба́нька* ‘(скляна або металева посудина перев. циліндричної форми) банка, банька’, ‘невеликий металевий циліндричний бідон фабричного виробництва із кришкою для носіння молока або води (місткістю від 3-х до 10-ти літрів)’, *ба́нечка*, *ба́ничка* ‘малий (місткістю 1–2 літри) металевий бідон фабричного виробництва для носіння молока або води’ [ССС I, с. 369–370], пд.лемк. *ба́н’ка* ‘скляний обплетений бутель’ [ЛАСС, к. 88], бойк. *ка́нка* ‘бідон для молока’ [Онишк. I, с. 338], ‘бідончик об’ємом 2–4 л’, *ба́н’ка* ‘тс.’ [Гоца, к. 114], гуц. *ба́н’ка* ‘тс.’ [Гоца, к. 114], ‘дзбанок’ [Горбач Б, с. 137], бук. *каі́нка* ‘бляшаний посуд для зберігання молока’ [232, s. 65], *ба́н’ка* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Гоца, к. 114], закарп. *ка́нта* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Гоца, к. 114].

З аналогічним значенням виявлено слово *з’банок* (ВБ, Прл), фонетичний та акцентуаційний варіанти *з’банук* (Стр), *зба’нок* (Рж) та видові назви: *з’банок бл’аша’ний* ‘металева банка’ (Стр), *з’банок уб’ливаний* ‘емальована банка’ (Стр).

Зі семантикою ‘металева або дерев’яна посудина з дужкою для носіння й зберігання води тощо’ у досліджуваних говірках зафіксовано лексему *в’ід’ро* (АВ, Брш, Врб, Гд, Гр, Грд, Гс, Дм, Зв, Зр, Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Ктн, Мн, Ост, Плн, Пр, Пт, Рг, Ст, Чр, Шк, Шм) (*вед’ро* (ВБ, Вл, Вр, Дв, Зл, Зр, Кн, Нк, Ср), *вид’ро* (Бл, Вт,

Гб, Мк, Прл, Прл, Рж, Тр)). Мале відро репрезентує демінутив *в'і́дерко* (См) (*ви́дерко* (Зр, Прд, Ср)).

Назва *відро* праслов'янського походження (псл. *vědro* < **vědro* утворене від іє. **uódōr* ‘вода’ та *uédōr* ‘тс.’ [ЕСУМ I, с. 394]).

Слово відоме усім гово́рам південно-західного наріччя, щоправда, значення можуть дещо відрізнятися : надс. *ви́адро* ‘відро’ [Пшеп., с. 187], ведро ‘тс.’ [236, с. 64], наддн. *видро́, ведро́* ‘тс.’ [ССС, с. 390], *ведро́* ‘тс.’ [ССГ, с. 7], лемк. *вядерко* ‘тс.’ [Верх. Л, с. 401], пд.лемк. *відро (відрó)* ‘дерев’яне чи металеве відро’, *в́едро* ‘тс.’, *від́ерко (вед́ерко)* ‘металева посудина місткістю 1–3 л, у якій носили їсти косарям у поле’ [ЛАСС, к. 90, 119], бойк. *видро́* ‘відро’, *ведерко* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 100, 88], *в'ідро́* ‘дерев’яне відро, коновка’, *видро́* ‘тс.’ [Гоца, к. 111], бук. *ва́дро* ‘дійниця’, ‘міра рідини, 12 л.’, ‘міра ваги, 12 кг.’, *вадро́* ‘дерев’яне відро біля криниці з журавлем’, ‘дійниця’, ‘бляшане відро’ [СБГ, с. 45], ‘дерев’яне відро, коновка’, *в'ідро́* ‘тс.’ [Гоца, к. 111], гуц. *відрó* (дерев’яне) ‘відро’, ‘дійниця доїти вівці’ [Горбач Б, с. 147], ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111], *в'ідро́* ‘металева або дерев’яна посудина з дужкою для носіння та для зберігання води, молока тощо’ [218, с. 108], закарп. *в'ідро́* ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111], *відри́ско* ‘збільш. до *відрó*’, *відри́ще* ‘тс.’ [Саб., с. 38] тощо.

В обстежуваних гові́рках зафіксовано видові назви відер, мотивовані матеріалом, із якого вони виготовлені: *зи́л'ізне ведро́* (Бл) ‘металеве відро’ – *ведро́ уб'ливане* (Ск), *уб'ливане в'ідро́* (Шм), *уб'ливане ведро́* (Мш) ‘емальоване відро’, пор.: *ку́ноўка уб'ливана* (Мк).

Виявлена лексема *ко́ноўка* (АВ, ВМ, Гб, Гд, Кн, Пдл, Прл, Ср, Стр, Чр) (*ко́ніўка* (Мш), *ко́нуўка* (Пдг), *ку́ноўка* (ВБ, Двг, Мк), *ко́ноўка* (Пдл), *ко́ноўці* (Вл), *ко́ниці́а* (Ктн)) та словосполучення *дири́ўйена ко́нуўка* (Пдг) поширені зі значенням ‘дерев’яне відро’. Назва активно функціонує в деяких обстежених гові́рках на позначення відра, виготовленого з інших матеріалів – металу чи пластмаси, що пояснює словосполучення *ку́ноўка уб'ливана* (АВ, ВМ, Мш, Пдг, Пдл, Стр, Чр).

Етимологи припускають, що слово *коновка* запозичене з німецької мови (можливо, через польську); найімовірніше, джерелом слова є нвнім. *channa* (Kanne) ‘глек’ [ЕСУМ II, с. 447].

Лексема відома й іншим говорам української мови; пор.: бат. *кінва*, *конówka* ‘коновка’ [Верх. Б, с. 271], наддн. *кónва* ‘тс.’ [Шило, с. 147], *коновка* ‘відро’ [ССГ, с. 15], пд.лемк. *кáноў* (*канóўц’а*) ‘дерев’яне чи металеве відро’, *кónва* ‘металева посудина місткістю 1–3 л, у якій носили їжу косарям у поле’, *кánва* ‘тс.’, *кáнов* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 90, 119], бойк. *конówka* ‘коновка’, *конв’я* ‘дерев’яний посуд для молока, води; коновочка’, *конов’ятко* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 373], *кóновця* ‘коновка; дерев’яне відро’ [Онишк. I, с. 373; Гоца, к. 111], *конóўц’а* ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’, *коноўчїна* ‘тс.’ [Гоца, к. 94], *кóноў* ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111], *кóновка* ‘дерев’яна бочечка з двома днищами і двома отворами для носіння води’, ‘відро’, *кóновця* ‘тс.’, *коновчá* ‘невелике відро’, *конов’я* ‘тс.’ ‘дійниця’, ‘посуд, у якому підліток носив воду лісозаготівельникам’ [Матіїв, с. 231], гуц. *конówka* ‘дерев’яна посудина з однією ручкою (перев. для молока або води)’ [ГГ, с. 100; Негрич, с. 97], ‘дерев’яний посуд для сиру та молокопродуктів’ [Грицак, с. 230], ‘частина олійниці’, *коновчїна* ‘зменш. до *конówka*’ [ГГ, с. 100], *коноўка* (*коновочка*, *коноўчина*) ‘дерев’яна посудина для молока’ [218, с. 105], *конówka* ‘бляшане відро’ [Горбач Б, с. 176], ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’ [Гоца, к. 94], *кóноў* ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111], закарп. *конówka* ‘дерев’яна діжечка для зберігання бринзи’, *конóвля* ‘зменш. до *конówka*’, *конóвлятко* ‘тс.’, *коновочка* ‘тс.’ [Саб., с. 148], поліс. *конówka* ‘дерев’яне відро з дужкою’, *кóнавка* ‘металевий кухоль для пиття води’, *кóновка* ‘тс.’ [Лис., с. 102], зх.поліс. *коновка* ‘відро’, *коновойка* ‘зменш. до *коновка*’ [Арк. I, с. 240] тощо.

Дерев’яне відро також номінує лексема *пунн’а* (Зл, Пр) (*пунн’е* (Гб)), що спорадично вживається зі значенням ‘велике відро’ (Зр, Ср).

Зауважмо, що етимологію назви *пуння* вчені кваліфікують неоднозначно: припускають її запозичення з давньоверхньонімецької мови за польським посередництвом (двнім. *butina* (*putina*), свнім. *butten*, нвнім. *Bütte* ‘діжка, чан’

походять від лат. *butina*, гр. *πυτίνη* ‘оплетена пляшка’) або виводять від рум. *putină* ‘чан, кадіб, діжка’ (від лат. **putina*) [ЕСУМ IV, с. 641].

Як назва посуду слово відоме в таких говірках: наддн. *п'утні* ‘відро’ [Шило, с. 222], бук. *п'утня* ‘тс.’ [СБГ, с. 447], ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111], лемк. *путня* ‘дерев’яна посудина з однією ручкою напувати коня’ [ССТ, с. 274], гуц. *п'утн'а* (*бл'ешенá*) ‘відро’, *п'утина* ‘діжка’, ‘коновка’, ‘дерев’яне відро’ [Горбач Б, с. 208], *п'утня* ‘тс.’ [ГГ, с. 159; Гоца, к. 111], ‘дерев’яна діжка (вгорі розширена)’ [ГГ, с. 159], ‘бляшане відро чи дерев’яна діжка для переробки молокопродуктів’ [218, с. 105], бойк. *п'утня* ‘дерев’яний посуд для води’ [Онишк. II, с. 162], ‘дерев’яне відро, що в нього доїли молоко овець’ [Матіїв, с. 395], ‘дерев’яне відро, коновка’ [Гоца, к. 111] та ін.

4.4.2. Назви посуду для зберігання сипких продуктів.

У досліджуваних говірках невеличку посудину для солі, яку подають до столу, позначає слово *с'іл'ничка* (Двг) (*сіл'ничка* (Дм, Зр, Кр, Ктн, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прл, Ср, Ст, Тр, Чр), *сил'ничка* (МВ)), утворене суфіксальним способом від слова *сіль* (< псл. *solь* [ЕСУМ V, с. 252–253]): пор. спільнокореневі назви в інших говорах: наддн. *сільніця* [Шило, с. 239], *сільнічка* [ССГ, с. 23], лемк. *солянка* [Верх. Л, с. 468], *с'іл'ничка*, *с'іл'ніц'а* [Гоца, к. 105], бук. *сілніца*, *сільніца* [СБГ, с. 489], *solníčka* [232, s. 6], *с'іл'ничка*, *с'іл'ніц'а* [Гоца, к. 105], гуц. *с'іл'ничка*, *с'іл'ніц'а*, *сол'анка* [Гоца, к. 105], закарп. *сол'анка сол'анча* [Гоца, к. 105].

Зафіксована назви *с'іл'ничка* (*сі(и)л'ничка*) у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя також вживають на позначення невеликої посудини, як правило, дерев’яної, у якій зберігали сіль. Із цим значенням також функціонує словосполучення *сіл'ничка дириу'йена* (Мк); пор.: пд.лемк. *сол'анка* (*сол'анка древ'ена*) ‘дерев’яна або металева посудина, у якій зберігають сіль’, *сол'ніч'ка* (*сол'ны'ч'ка*) ‘тс.’, *сол'ніч'ка* (*солніч'ка*) ‘тс.’ [ЛАСС, к. 101], бойк. *сілька* ‘дерев’яна посудина для солі’, *сільніця*, *сільнія* ‘дерев’яна сільнічка’, ‘дерев’яна посудина для солі місткістю від 4 до 12 кг’, *сільнічка* ‘дерев’яний посуд для солі місткістю до 2 кг’ [Онишк. II, с. 218] тощо.

Аналогічним способом утворена лексема, що позначає цукорницю – посуд для цукру, предмет чайного сервізу – *цукер^лничка* (ВМ, Дв, Кр, Нк, Ост) (*цук^лір^лничка* (Дм, Зр, Чр)). На відміну від посуду для солі, спеціальний посуд для цукру в досліджуваному ареалі почали використовувати досить недавно. Цю реалію практично не фіксують лексикографічні праці зі суміжних територій.

4.4.3. Назви посуду для зберігання сиру та заквашування овочів. У межах цієї групи проаналізовано назви бочки, у якій квасять капусту, огірки та ін., а саме: *бочка* (Вл, ВМ, Врб, Вр, Вт, Гб, Грд, Гс, Двг, Дм, Зв, Зр, Кн, Кнв, Крк, Кт, Мк, Ост, Пдг, Прл, Птн, Рж, См, Ср, Чр, Шк, Шм), *бу^лч іўка* (Двг), *катка* (Вл).

Слова *бочка* (псл. *бъська*) та *бучівка*, очевидно, утворено від **бъсь* < **buki* або від псл. *бъса*; походження праслов'янських форм остаточно не визначене [ЕСУМ I, с. 240]. Із ширшим значенням лексеми *бочка*, *бочька* фіксують джерела із XV ст.: '(посудина для зберігання або перевезення рідини) бочка', '(міра місткості) бочка', 'площа землі, міра якої визначалась бочкою засіяного на ній зерна) бочка' [СУМ¹⁴⁻¹⁵ I, с. 115–116].

Слово фіксують діалектні словники та лінгвістичні атласи: надс. *бóчка* 'бочка (випуклі стіни)', 'кадь (вид діжки з рівними, не вигнутими боками)' [236, с. 65], наддн. *бóчка* 'бочка', *бóчівка* 'зменш.-пестл. до бóчка' [ССС I, с. 378], пд.лемк. *бóч'ка* 'бочка, у якій заквашували капусту' [ЛАСС, к. 97], бойк. *бочка* 'бочка', '«20 горців» = 80 л' [Онишк. I, с. 68], 'велика дерев'яна циліндрична посудина, з одним плоским днищем', 'велика металева циліндрична посудина, з двома плоскими днищами' [Матіїв, с. 41], 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 106, 107], гуц. *бóчка* 'бочка' [Горбач Б, с. 142], 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 106, 107], бук. *бóчка* 'тс.', 'дерев'яна бочка' [Гоца, к. 106, 107], закарп. *бóчка* 'тс.', 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 106, 107], зх.поліс. *бочка* 'дерев'яна посудина з клепок для зберігання зерна чи муки' [Арк. I, с. 29] та ін.

Лексема *кадка* запозичена в старослов'янську і давньоруську мови з грецької: гр. *κάσι(ου)*, зменш. від 'глек, відро, бочка' [ЕСУМ II, с. 339]; пор.: ст.укр. *кадь* '(міра місткості) кадіб' [СУМ¹⁴⁻¹⁵ I, с. 459]; *кадь*, *кадь* '(велика

дерев'яна посудина) бочка, діжка', 'відро', '(міра місткості) бочка', *кадка* 'бочка, діжка', *кадочка* 'бочечка, діжечка' [СУМ¹⁶⁻¹⁷ XVI, с. 7, 8].

Слово засвідчене в говірках української мови: наддн. *ка́дка* 'бочка, діжка (перев. невелика)' [Шило, с. 134], бук. *ка́тка* 'цементована яма для силосу, води' [СБГ, с. 193], закарп. *кадь* 'велике дерев'яне корито' [Саб., с. 137], зх.поліс. *кадка* 'діжа для води' [Арк. I, с. 203].

Назви посудини такого типу, але меншої за розміром, яку використовують для зберігання сиру, соління сала та для інших потреб, представлені здебільшого демінутивами: ¹*бочичка* (Пдл, Ск), ¹*бочучка* (Ск), *бу¹ч'іўка* (Бл, Врб, Кр, Прл), *бу¹ч'івочка* (Врб, Дм), *бу¹ч'іўц'і* (АВ), *бо¹ч'іўчичка* (Ост); *те¹летка* (Кт), *г'і¹летка* (Двг), *г'іле¹тина* (Двг), *гале¹тина* (Пт, Ср), *гале¹тина* (Шк), *телет¹чина* (Вр, ВБ, Крк, Плн, Стр, Чр), *гале¹тинка* (Шк); ¹*д'іжучка* (Бл, Крк), ¹*д'іжч'і* (Рж). Із цим значенням зафіксовано також аналітичну назву – *ма¹лойе¹ д'іжч'і* (Рж).

Назви *бочка* : *г'іле¹тина* формують опозицію за розміром: *бочка* *ў'йен'кша* *була/а г'іле¹тина* *менша* (Двг).

У досліджуваних говірках ці назви також номінують низьку широку дерев'яну діжку, у якій готували розчину на хліб (див.: 3.5.2).

Слова *діжка* та *бочівка* праслов'янського походження: *діжа* походить із псл. *děža* < **děz-īā* 'діжа' [ЕСУМ II, с. 88], а *бочівка* – із *бъцька* **бъць* < **biki* або від псл. **бъца* [ЕСУМ I, с. 240].

Ці слова функціонують й у інших говорах української мови: бат. *пикна́ дьїжа* 'діжа для тіста' [Верх. Б, с. 284], надс. *г'іж'е́*, *діжга*, *дішка*, *д'ішка*, *д'ішка* 'начиння, що в нім міситься хліб' [236, s. 64], *дішка* 'діжка' [Козій, с. 210], наддн. *діжга* 'тс.', *діжч'е́* 'мала діжка', *діжчина* 'тс.', *бочівка* 'бочка, діжка (перев. невелика)', *бочіна* 'тс.' *бочівча* 'тс.', *бочівчіна* 'тс.', *бучівка* 'тс.' [Шило, с. 110, 58, 64], пд.лемк. *д'ішка* (*д'іжка*) 'дерев'яне чи металеве відро', *дішка* (*д'е́жка*, *дьїшка*, *дж'їшка*) 'посудина у вигляді невеликої дерев'яної діжки, у якій зберігали сир', *д'ішка* 'тс.', *г'ішка* 'тс.' [ЛАСС, к. 90, 92], бойк. *діжа* 'коритце, в якому місять тісто', 'діжка для тіста' [Онишк. I, с. 219], *бочіўка* 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 106, 107], *бочів'я* 'невелика бочка'

[Матіїв, с. 41], гуц. *д'ішка* 'тс.' [Гоца, к. 107], бук. *бочівка* 'діжка' [СБГ, с. 37], гуц. *д'ішка* 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 107], закарп. *дійжа* 'дерев'яний цебер' [Саб., с. 64; Гоца, к. 110], поліс. *дієжка пієкальна* 'діжа', *дієжка пекарна* 'тс.', *діжка* 'тс.' [Лис., с. 67], зх.поліс. *бочалочка* 'посудина для зберігання сиру чи масла, видовбана зі стовбура дерева', *діжка* 'низька бочечка для зберігання сала', 'дерев'яна посудина з клепок, у якій готують тісто на хліб', *діщина* 'тс.' [Арк. I, с. 29, 135].

Назва *те(і)летка* (*та(і)лет(ч)ина*, *галетинка*) – запозичення з румунської мови: рум. *găleată* 'відро; дійниця; міра місткості' пов'язане з етимологічно неясним лат. *galleta* 'тс.' [ЕСУМ I, с. 492].

Спорадично слово *телета* (Зл) виявлено зі значенням 'дерев'яне відро'; пор.: бат. *галета*, *галетка*, *галетчина* 'дерев'яна посудина з цілого дерева, видовбана без обруча, на зерно' [Верх. Б, с. 261], надс. *галітка* 'невелика діжечка' [236, s. 65], *гал'етка*, *гал'ет'а*, *гал'етка* 'невеличка бочка' [АУГН, к. 30], *гілетка* 'діжечка' [Козій, с. 210], *г'літ'є* 'деревляний посуд для сиру, огірків' [Пшеп., с. 189], наддн. *галетка* 'мала діжка для сиру', *галетко* 'тс.', *галечина* 'тс.', *гілетка* 'бочка, діжка (перев. невелика)' *гілечина* 'тс.', *телеччина* 'цебрик із двома вухами' [Шило, с. 100, 101, 102], лемк. *галета* 'галета, сухий коржик із прісного тіста', 'діжечка для вершкового масла' [Пиртей, с. 66], *ділетка* 'невелика діжка' [ССТ, с. 84], пд.лемк. *телетка* (*гілетка*, *гил'атка*) 'посудина у вигляді невеличкої дерев'яної діжки, у якій зберігали сир', *гілетка* (*гілета*, *гіліт'а*) 'тс.' [ЛАСС, к. 92], бойк. *гілетка* 'дерев'яний посуд для сиру від 2–3 овець', 'дерев'яний довбаний посуд різної величини для солі, борошна, зерна, переважно з вербового дерева, часто з однією ручкою', 'чвортка', 'діжка для сиру', 'діжка для капусти', 'посуд для борщу', *гілеччина* 'діжка для капусти; діжка для муки' [Онишк. I, с. 170–171], *телетка* 'невелика дерев'яна бочка' [Матіїв, с. 114], *те"летка* 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Гоца, к. 106, 107], бук. *гілетка*, *телетка*, *гилетка* 'міра місткості, діжечка на 24–25 кг зерна', 'діжка', 'дерев'яна дійниця та діжка, в яку чабани зливають молоко', 'кошик', *гілеччина* 'змен. до діжка', 'міра місткості, діжечка на 24–25 кг зерна', *ділетка* 'тс.', 'діжка'

[СБГ, с. 83, 96], *те^лётка* ‘міра ваги сипучих продуктів – зерна, муки, картоплі тощо (20–25 кг)’ [Гоца, к. 108], гуц. *тілётка* ‘відкрита дерев’яна бочка для молочних продуктів, іноді для квашеної капусти чи огірків’, *тілётчина* ‘зменш. до *тілетка*’ [Негрич, с. 57], *телёта* (*тілётта*), *телётка* (*тілётка*) ‘дерев’яна посудина для молока і молочних продуктів’, ‘одиниця виміру (приблизно 25 кг)’ [ГГ, с. 52], *телёта* ‘відро для доїння молока; дійниця’ [Грицак, с. 228], ¹*телетка* ‘тс.’ [218, с. 108], закарп. *телёта* ‘велика бочка’, *гелётка* ‘зменш. до *телёта*’, *телетя* ‘тс.’ [Саб., с. 56], *телёта* ‘дерев’яна бочка’, ‘бочка для заквашування капусти’, *те^лётка* ‘бочка для відстоювання і зберігання молока, сметани, сироватки, сколотин, сиру і бринзи’, ‘низька й широка дерев’яна діжка для доїння овець’ [Гоца, к. 106, 107, 108].

4.5. Назви кухонних предметів

4.5.1. Назви кухонного начиння для тертя, розтирання, нарізування, збивання, набирання, проціджування та ін. Ця група охоплює слова, що позначають друшляк, ополоник, тертку, колотушку, а також інші допоміжні предмети.

Ніж ‘знаряддя, інструмент для різання, що складається з леза та ручки’ у досліджуваних говірках позначають лексеми: ¹*ножик* (АВ, Бл, Блз, ВБ, Дв, Двг, Зв, Кнв, Кт, Мк, Нк, Ост, Рж, См, Цк, Шк) (*нож’ик* (Шк)), *ніш* (ВМ, Вр, Зр, Мн, Мш, Ср, Ст, Тр, Пдл); пор.: лемк. *ниж* [Пиртей, с. 199], бойк. *ніж* [Онишк. І, с. 492], *н’іш*, *н’іж* [Гоца, к. 126], бук. *ніж* [СБГ, с. 336], *н’іш*, *н’іж* [Гоца, к. 126], *ниž* [232, s. 66], гуц. *н’іш*, *н’іж* [Гоца, к. 126], *ниж* [Горбач Б, с. 191], закарп. *н’іш*, *н’іж*, *нуш*, *нуж*, *ніш*, *ніж* [Гоца, к. 126], зх.поліс. *ножака*, *ножак*, *ножище* [Арк. І, с. 349].

Слово *ніж* походить з псл. *нозь* ‘ніж’, пов’язане чергуванням голосних *nizati* ‘низати, проколювати’ *nъziti* (пор. рос. *вонзѣть* ‘устроїти’) [ЕСУМ IV, с. 96–97]; пор.: ст.укр. *ножь* ‘ніж’ [СУМ^{14–15} II, с. 56–57].

На позначення друшляка ‘посудини з дірочками для проціджування або протирання їжі’ у частині говірок зафіксовано варіанти *друш^л’ак* (Вр, Врб, Гд, Зр,

Кн, Кнв, Мн, Пр, Ск, Ср, Стр, Шм) – *друшл'ак* (АВ, Бл, ВБ, ВМ, Вт, Гб, Дв, Двг, Зв, Зл, Гр, Гс, Кр, Крк, Ктн, Мш, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Рг, См, Ср, Тр, Цк, Чр, Шк), *друшл'ек* (Блз, Вл, Кнв), *дришл'ак* (Брш, Кн, Рж), *дришл'ек* (Гб, Прд), *друсл'ак* (Мк, Ст), *друсл'ак* (Дм, Плн), демінутив *друшл'е'чок* (Грд), а також видові назви друшляка, виражені словосполученнями: *друшл'ек уб'ливаний* ‘емальований друшляк’ (Блз), *дришл'ак гли'н'аний* ‘глиняний друшляк’ (Рж); в інших говорах див.: [Гоца, к. 121; Саб., с. 79].

Назву *дру(и)ш(с)ля(є)к* запозичено з німецької мови через посередництво польської: нім. *Durchschlag* ‘пробійник; решето; друшляк’ пов’язане з дієсловом *durchschlagen* ‘пробивати, пропускати’; перестановка звуків відбулася на ґрунті польської мови [ЕСУМ II, с. 136].

Поширення фонетичних та акцентуаційних варіантів слова *друшляк* відображено на карті 19 (див.: додаток А).

Спеціальне ситко або тканину, через яку проціджують молоко, у досліджуваних говірках номінує *ц'їдилко* (Зр, Кр, Мн, Рг, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), його фонетичні й граматичні варіанти: *ц'їдилко'* (Гр, Дв), *ц'їдил'ко* (Рж), *ц'їдиўко* (Дм), *ц'їдиїко* (Вл), *ц'їдил'це* (Мк), *цид'їлка* (Ск), мотивовані дією *цидити* (< псл. *cěditi* [ЕСУМ VI, с. 256]).

Назва *цидилко* та його варіанти із тим самим значенням поширені в говірках південно-західного [Козій, с. 218; ССТ, с. 333; Пиртей, с. 334; ЛАСС, к. 117; Онишк. II, с. 354, 356, 357; Матіїв, с. 502; СБГ, с. 627; Гоца, к. 120, 121, 132; ГГ, с. 207; 218, с. 110; Грицак, с. 232] та північного наріч [Лис., с. 226, 227; Арк. II, с. 240], а *циділо* ‘друшляк’ – у буковинських [СБГ, с. 627] та закарпатських [Гоца, к. 121] говірках.

Виявлена лексема *марл'а* (Вр, Грд, Мн, Плн, Тр) (*марл'і* (Бл, Крк)) із цим значенням, – метонімічне утворення від назви матеріалу, із якого виготовлено предмет; пор.: бойк. *марля* ‘марля, крізь яку цідять молоко та зав’язують сир для стікання’ [Матіїв, с. 270].

Спорадично з цим значенням зафіксовано слово *на'вуска* (Бл, ВБ, Грд, Мк, Ост, Ск), можливо, утворене від *на'вўз* ‘рубель, жердина’, яке, за припущеннями

етимологів, запозичено із словацької мови: слц. *raviz*, *raviza* походить від псл. **ra-ozъ*, паралельного до іншого префіксального варіанту *ro-ozъ*, до якого зводиться укр. діал. *півзен* та ін. ‘відв’язати рубель’ [ЕСУМ IV, с. 249]; пор.: наддн. *навўска* ‘рушничок, через який проціджують молоко’ [Шило, с. 191].

Велику ложку, якою наливають рідку страву, позначають лексеми: *ва|ришка* (Брш, Вл, Врб, Ктн, Пр, Рж, Ск) (*ва|решка* (Кр), *ва|риха* (Бл, Дм, Мк, Мш, Нк, Прл), *ва|реха* (Мн, Ср, Шк, Ст, Тр)), *чер|пак* (Бл, Вр, Врб, Гб, Гд, Пр, Пт) (*чир|пак* (ВМ, Гр, Мш, Плн, Прл, См, Тр)), *хохл'а* (АВ, Врб, Вт, Дв, Кнв, Мн, Ост, Пдл, Пт, См, Тр) (*хохл'і* (Зв, Крк, Прд), *хохл'е* (Стр), *ху|хел'ка* (Ск), *хохл'ічка* (Грд)), *кофл'а* (ВБ, Вл, Гб, Зл, Кн, Рг), *кохл'а* (Кн, Пр, Чр, Шм), *кохл'е* (Брш, Гс, Цк), *кохл'і* (Бл, Блз, Пдг)). Зазначмо, що слово *ва|ришка* спорадично функціонує зі значеннями ‘велика дерев’яна ложка’ (Кнв), ‘велика дерев’яна ложка, якою вибирають вареники’ (Прд), а варіант *ва|решка* – ‘велика дерев’яна ложка, якою м’яли картоплю’ (Пт).

Назва *хохля*, очевидно, є прямим запозиченням з лат. *cochlear* ‘ложка’, а *вареха* – калькою; пор.: лат. *cochlear* ‘ложка’ і укр. діал. *варішка*, *варішка*, *вареха* ‘ополоник’, пол. діал. *warzecha*, *warzqchew* ‘дерев’яний черпак’ [ЕСУМ I, с. 331–332]. Лексема *вареха* може бути пов’язана з дієсловом *варити*; пор.: надс. *вар|иха*, *вар|аха* ‘велика ложка’ [Пшеп., с. 186], *вареха* ‘велика дерев’яна ложка’ [Козій, с. 209], наддн. *варішка* ‘ополоник’, *вареха* ‘тс.’, *варішка* ‘тс.’, *варіха* ‘тс.’, *варішка* ‘тс.’ [Шило, с. 66, 67], *вареха* ‘тс.’ [ССС I, с. 384], лемк. *варіха* ‘велика дерев’яна розливна ложка’ [Пиртей, с. 37; ССТ, с. 37], пд.лемк. *варіха* (*вар’іха*) ‘ополоник’, *вареха* ‘тс.’, *варіха* ‘тс.’, *варішка* ‘тс.’, *варішка* (*вар’ішка*) ‘тс.’ [ЛАСС, к. 103], бойк. *варіжка* ‘тс.’, *варіха* ‘тс.’, *кофля* ‘ополоник’ [Онишк. I, с. 84], *вареха* ‘тс.’ [Матіїв, с. 51], *вар’іха* ‘тс.’, ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’, *вар’ішка* ‘тс.’, ‘ополоник’, *варіха* ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’ [Гоца, к. 130, 131], бук. *варішка* ‘ложка для розмішування страви’, [СБГ, с. 47], *var’exa* ‘велика ложка для подавання страв (ополоник)’ [232, s. 65], закарп. *варіха* ‘ополоник’ [Саб., с. 35; Гоца, к. 130], ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’, *варіха* [Гоца, к. 130, 131].

У досліджуваних та суміжних говорах поширеною є і назва *хохля* [Козій, с. 218; Шило, с. 267, 268; ССГ, с. 15; Пиртей, с. 329 тощо].

Етимологи припускають, що слово *кофля* ‘ополоник’ може бути результатом контамінації пол. *chochla* ‘ополоник’ (або укр. діал. *хохля* ‘тс.’) і пол. ст. *kofel* ‘кухоль’, що відбулося з ними у польських та суміжних з ними українських говірках [ЕСУМ III, с. 62]; пор.: лемк. *кóфля* ‘черпак, велика розливна ложка’ [Пиртей, с. 147; ССТ, с. 151], бойк. *кóфля* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 382; Матіїв, с. 237], *кóхл’а* ‘тс.’ [Гоца, к. 130], бук. *кóхля, кóфля* ‘черпак, ополоник’ [СБГ, с. 228], гуц. *кóхл’а* ‘черпак, ополоник’ [Горбач Б, с. 177], *кóфля (кóхля, хóхлі)* ‘тс.’ [ГГ, с. 103], *кóхлі* ‘черпак’ [Негрич, с. 99], зх.поліс. *кохля* ‘велика ложка для розливання перших страв; черпак’ [Арк. I, с. 232].

Лексема *че(у)рпак*, утворена від дієслова *черпати* (< псл. **čerpti* ‘тягти, шарпати, рвати’) [ЕСУМ VI, с. 308]; пор.: гуц. *чер’нак* ‘друшляк’ [Горбач Б, с. 232], закарп. *чернак* ‘черпак’ [Саб., с. 415].

Ареальне поширення назв ополоника представлено на карті 20 (див.: додаток А).

У говірці с. Потелич слово *черпак* зафіксовано зі значенням ‘ківш, невелика посудина (перев. з довгою ручкою) для черпання’. Із цією семантикою у с. Коти функціонує лексема *фусталик* (Кт), яку відносимо до лексичних новотворів, утворену через метонімічне перенесення назви частини предмета (ручка черпака нагадує хвіст) на увесь предмет; пор.: гуц. *фоста́ч* ‘каструля з довгою ручкою’ [Негрич, с. 176].

Тертку – металеву пластинку з густо пробитими дрібними отворами, об гострі краї яких тнуть що-небудь, – у досліджуваних говірках позначають деривати дієслова *терти* – ¹*терка* (Гд, Гр, Дв, Зр, Кн, Мн, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ст, Стр, Тк, Шк), ¹*терко* (Брш, ВБ, Вл, Вт, Грд, Гс, Двг, Дм, Зв, Кр, Крк, Ктн, Нк, Ост, Пр, Прд, Тр, Шм) (¹*терко*^у (Бл, Мк, Пдл, Плн)), ¹*теркало* (Блз, Кт); пор.: в інших говорах української мови: [Козій, с. 217; Шило, с. 252; ССТ, с. 312; ЛАСС, к. 124; Онишк. II, с. 285; Гоца, к. 124; ГГ, с. 183; Негрич, с. 167; Горбач Б, с. 222; Арк. II, с. 196; 31, с. 164 та ін.].

На позначення колотівки – предмета домашнього вжитку у вигляді палички із сучками на кінці для колотіння, збивання чого-небудь – зафіксовані назви *кулу'тіўка* (Вл, Кн, Мк) (*кулу'тоўка* (Крк, Ост)), *коло'тоўц'а* (Врб, Кр, Ст) (*кулу'тоўц'а* (АВ, Нк, См, Тр, Шк), *кулу'тіўц'а* (Ктн, Рж), *кулу'тіўц'і* (Вл, Плн)), *кулу'тушка* (ВБ, Врб, Дм, Мн, Пр) (*кулу'т'ушка* (Врб, Дв, Двг)), мотивовані дією *колоти́ти*. Виявлені назви є багатозначними; у досліджуваних говірках вони поширені також на позначення рухомої частини маснички у вигляді кільця з дірками на довгій палиці, якою збивають масло (див. далі) та начиння, яким мнуть картоплю.

Лексеми *кулу'тушка* (ВБ, Вт, Пр), *кулу'тіўка* (Бл, Вл, Прд) (*кулу'тоўка* (Зв, Крк, Ост), *кулу'тоўц'а* (Чр), *кулу'тіўц'і* (Вл, Плн)) засвідчено із семантикою 'товкач'.

Паралелі засвідчено в говірках південно-західного наріччя: бат. *колото́вця*, *колоту́шка* 'колотівка' [Верх. Б, с. 272], надс. *кулоту́шка* 'тс.' [Козій, с. 212], наддн. *калату́шка* 'паличка із сучками м'яти картоплю', *колотивця* 'копистка', *колотівка* 'тс.', *колотовця* 'тс.', *колоту́шка* 'тс.' [Шило, с. 135, 146], *колотівка* 'м'яло, колотник' [ССГ, с. 15], лемк. *ковотов* 'колотівка', *ковотовця* 'зменш. до *ковотов*' [ССТ, с. 148], пд.лемк. *колото́ўц'а*, *колото́ўца*, *колоту́ўца*, *колоті́ўц'а*, *колот'у́ўка*, *колоту́шка* (*ковоту́шка*), *коло́тоў* (*коло́то*) 'збивалка', 'м'ялка' [ЛАСС, к. 105, 106], бойк. *колотівка* 'м'яло, колотник', *колотівця* 'м'яло', *колотівча* 'тс.' [Онишк. І, с. 369], *колоту́шка* 'м'ятка з вершка молодої ялини з сучками для розминання вареної картоплі' [Матіїв, с. 228], *колот'іўка* 'макогін, дерев'яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.' [Гоца, к. 118], бук. *коло́тавка*, *коло́ківка*, *коло́тач*, *коло́тачь* 'дерев'яна копистка вимішувати мамалигу' [СБГ, с. 219] та ін.

На позначення товкача зафіксовано також інші назви мотивовані дією, зокрема деривати дієслів:

- *м'яти* (< псл. *męti* 'м'яти', віддалено пов'язане з **mękь* 'м'який' [ЕСУМ ІІІ, с. 548–549]): *м'н'атка* (Кт, Пр, См), *м'йачка* (Пт), *м'н'алка* (Зр, Ср);

• *товкти* (< псл. **t^blkti/ t^blkti/ telkti/ tolkti* ‘бити, товкти’ [ЕСУМ V, с. 587–588]): *тоу^лкачка* (Ср), *тоу^лкач* (Ост), *тучук* (Гс); пор.: лемк. *товчок* ‘товкач, яким товчуть варену картоплю для свиней’ [ССТ, с. 315], пд.лемк. *тоўч’ок* ‘начиння, яким мнуть картоплю’ [ЛАСС, к. 106], бойк. *то́вчка* ‘товкач з цвяхами на головці’, *то́вчька* ‘ручна ступа’, ‘товкач’ [Онишк. II, с. 294], *тоўка́ч* ‘макогін, дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.’ [Гоца, к. 118], бук. *товка́чка* ‘металева ступка, в якій товчуть часник, перець’ [СБГ, с. 547], закарп. *тоўк* ‘макогін, дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.’, *тоўчка* ‘тс.’, *тоўчо́к* ‘тс.’, *тоўка́ч* ‘тс.’ [Гоца, к. 118], зх.поліс. *товканиця* ‘товкачик розтовкувати варену картоплю’, *мняло* ‘тс.’, *товкачка* ‘дерев’яний пристрій розтовкувати картоплю, зварену для свиней’, *товкач* ‘тс.’ [Арк. I, с. 50, 316, II, с. 202] та ін.

У говірці с. Дмитровичі з цією ж семантикою функціонує лексема *дру^лхач*, утворена суфіксальним способом від дієслова *друхати*, яке у зазначеній говірці має значення ‘м’яти’ (див. також: 3.3.2).

Спорадично в аналізованих говірках товкач позначають метафоризовані назви – *дріт* (Ст, Тр), *дру^лт’ак* (Шк), *дріт жи^лізній* (Кр), мотивовані назвою матеріалу, із якого виготовлено предмет.

Для позначення маснички – спеціальної посудини з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани – відома назва *мас^лничка* (ВМ, Вр, Врб, Гр, Дв, Двг, Зл, Кр, Кт, Мн, Нк, Пр, Прл, Пт, См, Ср, Ст, Тр, Шк) (*мас^лничка* (АВ, Бл, Грд, Гс, Вт, Дм, Зв, Мж, Прд, Стр, Цк, Чр, Шм), *мас^личка* (Гд, Мк), *мас^личина* (Мшл, Ост, Пдл)), демінутиви *мас^личинка* (ВБ), *мас^личин’ка* (Крк), а також слово *боден’ка* (Блз, Кнв, Плн, Трн) (*бо’ден’ка* (Вл, Ктн), *бу’денка* (Кн), *бу’ден’ка* (Кн, Рж, Шм)).

Лексема *масничка* утворена суфіксальним способом від слова *масло*, що походить з псл. *maslo* < **mazslo*, утвореного за допомогою суфікса *-slo* від основи дієслова *mazati* ‘мазати’ [ЕСУМ III, с. 407–408]. Назву *боденька* виводять з псл. *бъдьнь*, що за германським посередництвом (двнім. *butîn* ‘кадка’, нвнім. *Bütte* ‘тс.’, свнім. *büttenaere* ‘боднар’) або безпосередньо запозичено з латинської мови:

лат. *butina* нар.-лат.**budina* походить від гр. *πυτίνη* ‘обплетена пляшка; нічний посуд’ [ЕСУМ I, с. 221–222].

Слово *маснічка* та його варіанти поширені в більшості говірок південно-західного наріччя [Верх., Б, с. 277; 236, s. 65; Козій, с. 213; АУГН, к. 22; Шило, с. 170; Пиртей, с. 170; Онишк. I, с. 431, 432; Матіїв, с. 271; Гоца, к. 92; СБГ, с. 280; 232, s. 67; Горбач Б, с. 186; Негрич, с. 111; Саб., с. 168; ЛАЗО I, к. 174]; пор. також: поліс. [Лис., с. 123; Арк. I, с. 306] тощо.

Натомість назва *бодня* відома в говорах української мови, проте часом із відмінним значенням; пор.: надс. *бодня* ‘велике відро’ [Козій, с. 209], наддн. *бодні* ‘(вид великої бочки) бодня’ [ССС I, с. 377], пд.лемк. *боденч’а* (*б’удінч’а*, *боденч’а*, *боденч’а на сыр*) ‘посудина у вигляді невеличкої дерев’яної діжки, у якій зберігали сир’, *боденка* ‘масничка – ручний пристрій – посудина для збивання масла’, *боден’ка* ‘тс.’, *бодінка* ‘тс.’, *бодін’ка* ‘тс.’, *бодинка* (*бодінка*) ‘тс.’, *б’удін’а* ‘тс.’, *бодінч’а* (*бодінч’а*, *бодінч’а*) ‘тс.’, *боденка* (*б’удінок*, *б’удін’а*) ‘посудина форми діжки, у якій зберігали олію’ [ЛАСС, к. 92, 94, 100], бойк. *боденка* ‘масничка’ [Гоца, к. 92] ‘діжка для капусти; діжка для муки’, ‘барильце; дерев’яний посуд для горілки місткістю в декілька літрів’, *боденча* ‘тс.’, *бодівча* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 62], *бодня* ‘діжка для соління сала’ [Матіїв, с. 38], бук. *бодня* ‘діжка переважно для зберігання сала’ [СБГ, с. 35], гуц. *бодні* ‘дерев’яна бочка для зберігання сала’ [Негрич, с. 27], закарп. *боденка* ‘масничка – ручний пристрій-посудина для збивання масла’, *б’оде’нка* ‘тс.’ [ЛАЗО II, к. 174], *боденка* ‘масничка’ [Гоца, к. 92], поліс. *бодня* ‘бочка з накривкою для сала, борошна і т.ін.’ [Лис., с. 34], зх.поліс. *бодня* ‘бочка, в якій засолювали і зберігали сало’, *боденька* ‘зменш. до *бодня*’ [Арк. I, с. 25].

Як демонструє карта 21 (див.: додаток А), на півночі досліджуваної території поширений лише варіант *маснічка*. На території від м. Яворів до м. Доброміль переважає лексема *маснічка* та її варіанти. У південній частині нижче за м. Доброміль домінують варіанти слова *боден’ка*, що можна пояснити впливом бойківських говірок. Назву *bod’enka* на тій самій території засвідчує і «Атлас українських говірок Надсяння» [АУГН, к. 22].

Виявлено назви деяких частин маснички. Зокрема покришку маснички у досліджуваних говірках номінує лексема *вирх^л'н'ак* (Дв, Зр, Мн, Ср) та її варіанти *вирх^л'н'ек* (Зв, Кр), *вирх^л'н'е* (Мк, Ост), *верхн'а'ч'е* (Ктн), *вириш^л'н'ек* (Трн), *навириш^л'н'ек* (Вл), які утворені від іменника *верх* (< псл. **v^бгхъ*) [ЕСУМ I, с. 360–361] суфіксальним та префіксально-суфіксальним способами; пор.: надс. *в'ерхни^ек* ‘горішня частина маснички’, *н'авіришнік* ‘тс.’ [Пшеп., с. 186, 197], *вершинічок*, *наверішник*, *навірхнік*, *навіришнік* ‘прикривка масниці’ [236, с. 65], лемк. *наверішник* ‘верхня частина маснички’ [Верх. Л, с. 393; ССТ, с. 184], бойк. *вирьхняк* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 108].

Рухома частина маснички у вигляді палки із кружечком внизу, у якому зроблено кілька великих дірок, у досліджуваних говірках має назви, подібні до тих, що їх зафіксовано на позначення *колотівки* та *товкача*: *коло^л'товуца* (Кр) (*кулу^л'тоуца* (Гд), *кулу^л'тоуца* (Тр), *кулу^л'т'іуца* (Вл, Плн), *кулу^л'тіуца* (Ктн, Трн), *кулу^л'тоуца* (Прл), *кулу^л'тіука* (Зв, Пдл, Ск), *кулу^л'тоука* (Зв, Крк, Ост)), *коло^л'тушка* (Вр, Пр), *ко^л'ло^л'тушка* (Зл). Із цим значенням спільнокореневі слова функціонують у досліджуваних та у інших говорах української мови: надс. *калат^л'ушка* [Пшеп., с. 192, 194], *колотушка*, *кулутівка*, *кулутівка*, *кулутівца*, *кулутівця*, *кулутушка* [236, с. 65], *kolot^lovka*, *kolot^livka*, *kolot^lovča*, *kolot^livča* [АУГН, к. 23] лемк. *колотушка* [Верх. Л, с. 393], пд.лемк. *колотівца* (*колотівца*), *колотівца*, *колотівка* (*колот'івка*), *колотівч'а* (*колотівч'а*) [ЛАСС, к. 95], бойк. *колот'івка*, *колот'івца*, *колот'івца* [Гоца, к. 93], закарп. *колот'івка*, *колотівка*, *колотушка* [Гоца, к. 93].

Спорадично засвідчено лексему *гаджило* (Дв, Мн) (*гадило* (Пт)), що фонетично наближена до *гаджало* ‘коліща’, ‘перстень у нижньому кінці веретена’, ‘блочки з двох коліщат у кроснах’, ‘кулька’, яка, за припущеннями етимологів, є результатом діалектної видозміни форм *качело* ‘коліща’ і *качуляти(ся)* ‘хитати(ся)’; форма *гаджуляти* могла виникнути під впливом *гаджеля* ‘кривоногий’ [ЕСУМ I, с. 450]; пор.: надс. *качелу* ‘кільце на паличці (маснички)’ [236, с. 65].

Нижню частину маснички номінує слово *денце* (Шм) (*динци* (Кр)), утворене від слова *дно* (псл. *dъno* (< **dъbno*) ‘дно, глибина’) [ЕСУМ II, с. 95–96]. У говорах української мови лексема поширена з іншою семантикою, ніж у досліджуваних говірках: пд.лемк. *дѣнце* (*денѣчко*) ‘покришка на горщик, каструлю’ [ЛАСС, к. 114], бойк. *динцѣ* ‘дерев’яний кружок для накривання глечиків або цідження картоплі’, ‘дерев’яний кружок на бочку з капустою’ [Онишк. I, с. 216], гуц. *денцѣ* ‘кришка у дерев’яній посудині’ [ГГ, с. 56], закарп. *денцѣ* ‘дѣнце’ [Саб., с. 62].

Макітру – глиняний посуд великого розміру напівсферичної форми з широким отвором – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінують лексеми: *мак’ітра* (Зв, Кт, Мн, Пдг, Плн, Пр, Прл, См), *мак’іўниц’а* (Шм), *маг’іл’ниц’а* (Дм), *макур’терт* (Рж); *діўниц’а* (Врб, Вр, Гб, Мн, Пдл, Пт, Ср) (*діўниц’і* (Вл)). Із цим значенням зафіксовано також демінутиви *діўничка* (Ст), *диўничка* (Ост).

Слова *макітра* та *макуртерт* – складні утворення з основ слів *мак* і *тѣрти* (*тру*) [ЕСУМ III, с. 365–366], а *маківниця* та *магільниця* – утворені суфіксальним способом від слова *мак*. Засвідчені в досліджуваних говірках та спільнокореневі слова позначають макітру в інших говорах української мови [Верх. Б, с. 277; Шило, с. 166; ССГ, с. 16; Пиртей, с. 167; ЛАСС, к. 87; Онишк. I, с. 492; Гоца, к. 91; СБГ, с. 427; ГГ, с. 118, 119; Лис., с. 121]. Зазначмо, що слово *макітря* у гуцульських говірках номінує також велику глибоку миску [Грицак, с. 231].

Назва *діўниц’а* – варіант *дійниця* – ‘спеціальний посуд, у який доять молоко’ (від псл. *dojiti* ‘годувати груддю’) [ЕСУМ II, с. 103]. Як засвідчують опрацьовані джерела, на позначення макітри слово поширене лише у надсянських, наддністрянських та бойківських говірках (надс. *divn’уѣа*, *dyvn’уѣа*, *dyn’уѣа*, *don’уѣа* ‘макітра’ [АУГН, к. 24], наддн. *дівниця* ‘макітра’ [Шило, с. 109], бойк. *дивниця* ‘макітра’ [Онишк. I, с. 214]), у інших говірках української мови слово здебільшого позначає дійницю; пор.: бат. *дывниця* ‘дійниця’ [Верх. Б, с. 263], лемк. *дійнік* ‘дійниця, посуд, у який доять корів’ [Пиртей, с. 77], пд.лемк. *дійник* (*дійнык*) ‘дійничка’, *дуйнік* (*дуйнік*) ‘тс.’, *дінік* (*д’інік*) ‘тс.’, *діник* (*д’іник*, *дінык*) ‘тс.’, *деніч’ок* (*диніч’ок*, *дійніч’ок*, *дініч’ок*) ‘тс.’ [ЛАСС, к. 93], бойк. *д’ійніц’а*

(*дійниці'а, дуйниці'а*) ‘спеціальна дерев'яна дійниця з одним вухом’, *д'ійничка* ‘тс.’ [Гоца, к. 94], ‘відро для доїння корів’ [Матіїв, с. 127], гуц. *дійниця* ‘дерев'яна низька широка коновка з вухом доїти вівці’ [Горбач Б, с. 159], *д'ійниці'а* (*дійниці'а, дуйниці'а*) ‘спеціальна дерев'яна дійниця з одним вухом’, *д'іниці'а* ‘тс.’ [Гоца, к. 94], *д'і'ниці'а(е, и, і), д'і'ниці'а, д'і'ниці'і, г'і'ниці'і* ‘посуд для доїння худоби’ [218, с. 108], закарп. *д'і'ниці'а, дуйниці'а, д'і'ниці'а* ‘дійниця’ [ЛАЗО I, к. 68; Гоца к. 94], *д'і'вниці'а* ‘тс.’, *д'і'ниці'е* ‘тс.’, *д'і'ницік, дуйницік* ‘тс.’ [ЛАЗО I, к. 68], бук. *д'і'ниці'а* (*дійниці'а, дуйниці'а*) ‘спеціальна дерев'яна дійниця з одним вухом’, *д'іниці'а* ‘тс.’ [Гоца, к. 94].

На позначення дерев'яного стрижня із потовщеним заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно тощо, у говірках досліджуваного ареалу поширене слово *мако^lг'ін* (Зв, Крк, Кт, Ост, Ст) (*маку^lг'ін* (Вр, Врб, Зр, Мк, Мн, Пдг, Пдл, См, Ср), *мако^lгон* (Дм, Пр, Шм)), утворене з основ слів *мак* і *гнати, ганяти* [ЕСУМ III, с. 367].

Спільнокореневі слова на позначення макогона відомі в інших говорах української мови [АУГН, к. 25; Шило, с. 166; Пиртей, с. 167; Гоца, к. 118; Горбач Б, с. 185; ГГ, с. 119; 31, с. 166]. Зазначмо, що назву *маког'ін* у гуцульських та буковинських говірках Е. Гоца зафіксувала зі значенням ‘товста палиця, якою трамбують капусту в бочці при засолюванні’ [Гоца, к. 125], а в західнополіських говірках слова *макігін, маковертик* позначають товкачик розтовкувати варену картоплю’ [Арк. I, с. 302].

4.5.2. Назви предметів для виготовлення виробів із тіста. Серед слів, що творять групу назв предметів для виготовлення виробів із тіста, – лексеми із семантикою: ‘сито’, ‘діжа’, ‘ночви’, ‘стільніця’, ‘качалка’.

У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя на позначення натягнутої на обруч густої сітки, через яку просівають борошно та інші сипкі речовини або проціджують що-небудь, домінує ^l*сито* (АВ, Брш, Вр, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Дв, Двг, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пр, Прд, Прл, Пт, Рж Ск, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм) (^l*сито*^у (Бл, ВБ, Вл, Дм), ^l*сі^uто* (Стр), ^l*сіту* (Чр) та демінутив ^l*ситко* (Грд, Кн, Ск)), *риши^lто* (Рж), *риш^lітка*

(Врб, См). Зі значенням ‘рідке сито’ зафіксовано дереват лексеми *сито* – ¹*n'itcиток* (Двг, Дм, Мк, Пдл).

Слово *сито* та його варіанти виводять із псл. *sito* < **sēi-to*, похідного від того самого кореня, що й *sějati (sěti)* ‘сіяти’ *sěmę* ‘сім’я’ [ЕСУМ V, с. 246]. У інших говорах української мови слово здебільшого позначає сито або ж цідилко; пор.: лемк. *сiтцє* ‘цідилко, ситечко для проціджування молока’ [Пиртей, с. 280], *ситко* ‘тс.’ [ССТ, с. 291], пд.лемк. *сiто (сыто)* ‘тс.’, *сiто (и'iто)* ‘тс.’, *сiтко (и'iтко)* ‘тс.’, *сiт'а* ‘тс.’, *сiтко* ‘тс.’ ‘цідилко’, *сiтцє*, *сiт'а* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 99, 117], бук. *сiтинко* ‘густе сито невеликого розміру’ [СБГ, с. 488], *sitko* ‘сито’ [236, с. 67], гуц. *ситкó* ‘сито’ [Горбач Б, с. 215] та ін.

Походження. *решето* (із псл. *rešeto*) не зовсім ясне. Етимологи зіставляють слово із срб. *рехав* ‘рідкий’, срб. діал. *реха* ‘рідка вовна’, яке своєю чергою пов’язується з псл. *rěďkъ* ‘рідкий’ [ЕСУМ V, с. 70]; пор.: наддн. *решетó*, *решiтка*, *ришитó* ‘решето’ [Шило, с. 225, 226], закарп. *решетó* ‘тс.’ [Саб., с. 306].

Виявлено назви, які номінують обід сита: *об'ручка* (Крк, Ср) (*уб'ручка* (Врб, Пр, Шк)), *уби'чайка* (Гр, Дв, Мн), *луб* (Кр) (*луп* (Бл, Зв, Нк)), ¹*обв'it* (Пт).

Слово *о(у)бручка* утворене суфіксальним способом від слова *обруч*, яке походить від псл. *obročь* ‘зап’ястя, браслет, кільце’, утворене з прийменника *ob* ‘навколо’ й основи іменника *roka* ‘рука’ [ЕСУМ IV, с. 144]; пор.: наддн. *обручєйка* ‘обід у ситі’ [Шило, с. 188], пд.лемк. *óбруч* (*обруч*) ‘обруч’, *бруч* (*вбруч*) ‘тс.’, *вó'бруч* (*вó'бріч*) ‘тс.’, *обруч'ка* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 91], гуц. *обруч* ‘обід’ [ГГ, с. 136], зх.поліс. *обручєйка* ‘обід сита; обичайка’ [Арк. II, с. 6].

Лексема *обичайка* загальноприйнятої етимології не має. Етимологи пояснюють її як результат спрощення гіпотетичного др. **обвiтъчайка*, утвореного з *об-* і *вiтъ* ‘витий, плетений’ [ЕСУМ IV, с. 133]; пор.: наддн. *вобича́йка* ‘обід у ситі’, *вобиче́йка* ‘тс.’, *гобича́йка* ‘тс.’, *одуча́йка* ‘тс.’, *побича́йка* ‘тс.’, *убича́йка* ‘тс.’, *убуча́йка* ‘тс.’, *убуче́йка* ‘тс.’, *убуче́йка* ‘тс.’ [Шило, с. 76, 93, 189, 209, 259], поліс. *абієчкă*, *аб'iчко* ‘луб’яний або дранковий обід сита, решета, тощо’, *обiчка* ‘тс.’, *обієчкă* ‘тс.’, *обiчкă* ‘тс.’, *об'iчко* ‘тс.’ [Лис., с. 23, 139].

Назва *луб* праслов'янського походження: псл. *lubъ* < іє. **loubh-* або **loub-* [ЕСУМ III, с. 296–297]; пор.: бойк. *луб* ‘обвід сита’ [Онишк. I, с. 418].

Слово *обвіт* походить з псл. *obodъ* < **obvodъ*, пов'язаної з *ob-voditi* ‘обводити’, *ob-vesti* < **ob-vedti*, утвореної з префікса *ob-* і основи дієслова **vedti*, *voditi* [ЕСУМ IV, с. 133]; пор.: гуц. *обводок* ‘обід (напр., у ситі)’ [ГГ, с. 134].

Розчину на хліб носії досліджуваних говірок готували в низькій широкій дерев'яній діжці, яку позначають лексеми: ¹*д'ішка* (Вл, Вт, Гр, Крк, Мк, Пр, Прл, Рж, Ст, Тр) (¹*дішка* (Зв, Нк), ¹*д'іша* (Пр)), *бу¹ч'іўка* (Нк), ¹*цебрик* (Вт, Грд) (*цеб¹ри* (Зв)) та демінутив ¹*д'ішчиц'а* (Вл).

Про слова *діжка* та *бочівка* детально див.: 4.4.3.

Слово *цебрик* утворене суфіксальним способом від *цебер*, що запозичене з польської мови: пол. *seber*, що походить з псл. *сьбрь* [ЕСУМ VI, с. 234]; пор.: наддн. *цебёр* ‘ночви’ [ССГ, с. 25], бойк. *цебёр* ‘дерев'яний цебер’, *це¹бёр* ‘тс.’ [Гоца, к. 110], *цїбря* ‘невелика дерев'яна посудина, яку використовують для різних господарських потреб’ [Матіїв, с. 500], бук. *цебёр* ‘дерев'яний цебер’, *це¹бёр* ‘тс.’ [Гоца, к. 110], гуц. *цебёр* ‘тс.’, *це¹бёр* ‘тс.’ [Гоца, к. 110], закарп. *цебёр* ‘тс.’, *це¹бёр* ‘тс.’ [Гоца, к. 110].

Довгасту посудину з розширеними доверху стінками, у якій колись місили тісто, номінують фонетичні варіанти ¹*нецки* (Вл, Вр, Зв, Дв, Кр, Кт, Мн, Нк, Рж, Ост, Ст), ¹*нецк'і* (АВ, Бл, ВБ, Вт, Гд, Гр, Двг, Дм, Зв, Крк, Мш, Пдг, Плн, Пр, Ск, Тр, Чр, Шк), а також демінутиви ¹*нецучк'і* (Грд), ¹*нец'іта* (Мк), ¹*неш'іта* (Тр).

Лексема *нецки* – запозичення з пол. *niecki* ‘ночви’, що відповідає укр. *ночви* [ЕСУМ IV, с. 83]. Слово засвідчене в українських говорах, які безпосередньо межують із польськими: бат. *нецята* ‘ночви’ [Верх. Б, с. 280], надс. *нецки*, *нецк'і*, *нецкі* ‘начиння, що в нім міється хліб’ [236, с. 64], *нецкі* ‘ночви’ [Козій, с. 214], *н'еу'іта* ‘тс.’ [Пшеп., с. 198], наддн. *нецки* ‘тс.’, *нец'іта* ‘тс.’, *неч'іта* ‘тс.’ [Шило, с. 186], лемк. *нецка* ‘видовбане із пня корито для купання дітей’ [Пиртей, с. 199], бойк. *нецки* ‘ночви’ [Онишк. I, с. 487], зх.поліс. *нецкі* ‘тс.’ [Арк. II, с. 345] тощо.

Замішене тісто викладають на спеціальну дошку для формування виробів, яку позначає лексема *стіл¹ниц'а* (АВ, Вл, Вр, Гд, Гр, Грд, Дв, Дм, Зв, Кр, Крк, Кт,

Мк, Мн, Нк, Ост, Ск, Ст, Плн, Пр, Рж, Шк, Шм) та її варіанти *стіл'ниці*'і (Бл, Вт, Пдг), *стіл'ниц'е* (Прл), *стіў'ниц'а* (Вр) і демінутив *стіл'ничка* (ВБ).

Слово *стільниця* та її варіанти походять від *стіл* – псл. *stolъ* [ЕСУМ V, с. 419]; пор.: лемк. *стільниця* ‘дошка для викачування тіста’ [ССТ, с. 303], бук. *стілніца* ‘дошка, на якій розкачують тісто’ [СБГ, с. 523], *с'т'іл'ніц'а* ‘кухонна дошка, стільниця’, *с'т'іл'ніц'а*, *с'т'іл'ніц'і* ‘тс.’ [Гоца, к. 122], гуц. *стил'ніца* ‘верхня частина стола’ [Горбач Б, с. 218], *стілніці* ‘кухонна дошка для розкачування тіста, виготовлення домашнього печива та вареників; стільниця’ [Негрич, с. 163], *с'т'іл'ніц'а* ‘тс.’, *с'т'іл'ніц'і* ‘тс.’, *с'т'іл'ніц'а*, *с'т'іл'ніц'і* ‘тс.’ [Гоца, к. 122], бойк. *с'т'іл'ніц'а* ‘тс.’, *с'т'іл'ніц'і* ‘тс.’, *с'т'іл'ніц'а*, *с'т'іл'ніц'і* ‘тс.’ [Гоца, к. 122].

Прозору мотивацію мають слова, зафіксовані на позначення качалки ‘круглої, гладко витесаної палиці для розкачування тіста’ – *качалка* (Бл, ВБ, Вр, Зв, Зр, Мк, Мн, Ск, Ст, Шм) (*кач'еўка* (Вл)), *качи/ло* (Рж) (*кач'і/ло* (Плн), *кач'є/ло* (Вл), *ката/лок* (Грд); *тачалка* (Дв, См, Шк) (*тачаўка* (Тр), *тачилка* (Пдг)), *тачил'ник* (Гс), *тоўло'качка* (Пр); пор. також: наддн. *кач'євка* ‘валок качати білизну’, *кач'єлка* ‘тс.’, *кач'івка* ‘тс.’, *тач'івка* ‘тс.’, *тач'івка* ‘тс.’, ‘валок для розкачування тіста’ [Шило, с. 139, 251], пд.лемк. *кач'ўлка* ‘качалка’, *кач'алніца* (*кач'алніца*) ‘тс.’, *кач'алніц'а* (*качалн'іц'а*) ‘тс.’, *кач'єлниц'а* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 107], бойк *тач'івка* ‘рубель і качалка’, *тач'івнік* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 281], *кач'івка* ‘дерев'яний валик для розкачування тіста’ [Матіїв, с. 207], *кач'їлка* ‘качалка (для розкачування тіста)’, *кач'їўка* ‘тс.’, *тач'їўка* ‘тс.’, *тачаўка* ‘тс.’ [Гоца, к. 123], бук. *тач'івка*, *тач'івка* ‘предмет, що використовується для розкочування білизни, тіста, вигладжування, вирівнювання одягу, качалка’ [СБГ, с. 541], *тач'їўка* ‘качалка (для розкачування тіста)’ [Гоца, к. 123], гуц. *тач'івка* ‘качалка’ [Горбач Б, с. 222; Гоца, к. 123], *тач'їлка* ‘тс.’ [Гоца, к. 123], *тач'івка*, *тач'їлка*, *тачалка*, *тач'івнік* ‘качалка (для білизни)’, ‘качалка (для тіста)’, ‘макогін’ [ГГ, с. 182], закарп. *кач'ўлка* ‘качалка, якою розкачують тканину (білизну), тісто і т. д.’ [Саб., с. 139], ‘качалка для качання тіста і т.ін.’, *кач'івка* ‘тс.’, *кач'їлка* ‘тс.’ [ЛАЗО III, к. 361; Гоца, к. 123], *кач'їўка* ‘тс.’ [Гоца, к. 123], *каш'ўлка* ‘тс.’, *кач'їлка* ‘тс.’, *тач'їлка*

‘тс.’, *тач’ілка* ‘тс.’, *тач’улка* ‘тс.’ [ЛАЗО III, к. 361], поліс. *качїлка* ‘качалка для качання білизни після прання’ [Лис., с. 93, 94], зх.поліс. *качалко* ‘кругла палиця для розкачування білизни або тіста’, *качалка* ‘тс.’ [Арк. I, с. 214], сх.слов. *кач’алка*, *ка’талка* ‘пристрій для розкочування тіста’ [31, с. 165] та ін.

Із цим значенням зафіксовано лексему *валок* (Бл, Вт, Дв, Дм, Нк, Ост, Шм), утворену від дієслова *валити* (із псл. *valiti*, *valjati* ‘крутити, вертіти, котити’, пізніше ‘качати по землі, розкладати, руйнувати’) [ЕСУМ I, с. 325–326]. З аналогічним значенням виявлено назву тільки в бойківських [Гоца, к. 123] та південнолемківських говірках [ЛАСС, к. 107]. В інших говорах південно-західного наріччя назва відома здебільшого із відмінною семантикою: наддн. *валок* ‘частина грабель, до якої прикріплено зубці’ [Шило, с. 66; ССС, с. 383], лемк. *вавок* ‘дерев’яна качалка, якою качали білизну’, ‘валок, покїс сїна’ [ССТ, с. 36], бойк. *валок* ‘валок (у граблях)’ [Онишк. I, с. 82], гуц. *валок (грабл’їв)* ‘валок із зубцями у граблях’ [Горбач Б, с. 144], *валок* ‘частина граблів’, ‘ряд скошеної трави’ [Негрич, 31; ГГ, 33], закарп. *валок* ‘тс.’ [Саб., 34], зх.поліс. *валок* ‘товкачик розтовкувати варену картоплю’ [Арк. I, с. 43].

Просторове поширення виявлених лексем на позначення качалки демонструє карта 22 (див.: додаток А).

Дерев’яне знаряддя з довгим держаком і широким плоским кінцем для саджання хліба в піч і виймання його з печі, яке як реалія вийшло з ужитку, у досліджуваних говірках позначає *лопата* (Блз, Вр, Врб, Гд, Кнв, Кт, Ост, Пр, Ст) (*лупата* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вт, Гб, Грд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зр, Крк, Мк, Нк, Плн, Пр, Прд, Прл, Пт, Рж, Ск, Ср, Стр, Тр, Трн, Шм), *лоп’ата* (Вл, Зл, Нк)).

Лексема *ло(у)пата* походить від псл. *lopata* ‘лопата’, очевидно субстантивований прикметник із суфіксом *-at-*, похідний від **lorь* ‘широкий лист’ [ЕСУМ III, с. 287]; пор.: гуц. *лопата (до хл’їба)* ‘лопата для печі’ [Горбач Б, с. 183], бук. *lopata* ‘прилад для всування хліба до печі’ [232, s. 66], зх.поліс. *лопата* ‘знаряддя з довгим держаком і широким плоским кінцем для саджання хліба в піч’, *лопатка* ‘пристосування з невеличкої дощечки для розмішування рідкої страви’ [Арк. I, с. 291].

4.5.3. Назви кухонних предметів для миття посуду. На позначення ганчірки для миття посуду у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширена лексема: *митка* (Бл, ВБ, Вт, Гд, Гр, Дв, Дм, Зр, Крк, Кт, Мк, Мн, Нк, Ост, Пр, Ср, Ст, Тр, Чрч, Шк) (*мытка* (Кр), *помитка* (Вл), *по'митка* (Ск, Шм)), утворені від дієслова *мити* (< псл. *myti*) [ЕСУМ III, с. 466–467]; пор.: наддн. *мітка* ‘невелика ганчірка для миття посуду’ [Шило, с. 174], бойк. *мітка* ‘ганчірка’ [Онишк. I, с. 441], ‘ганчірка, якою миють посуд, мийка’ [Матіїв, с. 277; Гоца, к. 134], *мійка* ‘тс.’ [Гоца, к. 134], гуц. *мітка* ‘ганчірка, мийка’ [ГГ, с. 123], ‘ганчірка для миття посуду’ [Негрич, с. 113; Гоца, к. 134], *мійка* ‘ганчірка до миття’ [Горбач Б, с. 187], ‘ганчірка, якою миють посуд, мийка’ [Гоца, к. 134], бук. *мійка* ‘тс.’ [Гоца, к. 134], закарп. *мійка* ‘тс.’, *мітка* ‘тс.’, *помытка* ‘тс.’, *помывал'ка* ‘тс.’ [Гоца, к. 134; ЛАЗО III, к. 363], *мійка* ‘тс.’, *мітка* ‘тс.’, *помы'тка* ‘тс.’, *помытка* ‘тс.’, *помитка* ‘тс.’, *помы'вал'ка* ‘тс.’ [ЛАЗО III, к. 363], зх.поліс. *мийка* ‘кусочок тканини для миття посуду’, *митка* ‘тс.’, *помиток* ‘тс.’ [Арк. I, с. 311, 313, II, с. 70].

Слово *митка* зафіксовано й у складі описової назви приладу для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту – *митка зал'зна* (Бл), проте в досліджуваному ареалі на позначення цієї реалії більш поширене слово *дріт* (Нк), демінутиви *дротик* (Дв, Зр, Ср, Тр, Шк) *друт'анка* (Бл), *друт'ан'ка* (Шм) та описова назва *дрот'ана ш'ч'ітка* (Кр).

Слово *дріт* – метонімічне утворення від назви матеріалу, із якого виготовлений прилад. Зазначмо, що у досліджуваних говірках лексему спорадично виявлено на позначення товкача (див.: 4.5.1).

Спорадично прилад для чищення посуду має назву *шорка* (Гр), етимологія якої затемнена. Імовірно, слово утворене від дієслова *шурхотіти*, оскільки процес чищення посуду таким приладом створює певний шум.

Із цією семантикою назви не засвідчені в опрацьованих працях з інших говорів української мови. Зауважмо, що такий кухонний прилад увійшов у вжиток порівняно недавно і його назви є новотворами, а лексика на його позначення продовжує активно творитися.

Висновки до розділу 4

Основу назв посуду та кухонних предметів у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя становить питома лексика: пу(о)суда, судини, гу(о)рнец('), глечик, скувуруда, го(у)рн'а(е,і), в'і(е,и)дро, бочка, бу'ч'їўка, ніш, ц'їдил(') (ў,ї)ко(') (це) (цид'їлка), ва'ри(е)х(ш)ка, че(и)рпак, терка(о), мн'ат(л)ка (м'їачка), тоў'кач(ка), масн(л)ичка, бо(у)'ден(')ка, (на)вирх(ш)'н'а(е)(к) (верхн'а'ч'е), де(и)нце, ма'к'їтра, си(ї')то(') (у), риши'то (риш'їтка), о(у)б'ручка, уби'чайка, луб(н), обв'їт, цебри(к), кач'е(і,и)ло, та'ча(и)л(ў)ка (та'чил'ник), то'ло'качка, ва'лок, ло(у)'пата, ми(ы)тка (по'митка).

Серед запозичень найбільше назв із польської мови: на'чи(ы)н'е(а,і), рин(')ка, па(и)'тел'н'а(і,е), ки(е)'л'ї(у,и)шо(и)к, фл'а(е)шка, з'бано(')к, с'лойі(о,у)к та ін., що можна пояснити близьким сусідством із польськими говірками; кілька запозичень з німецької: бри(а)т'ванка, та'рїл', ква'турка, ко(у)'но(і,у)ўка, путн'а, дру(и)ш(с)'л'а(е)к; французької: каст'рул'а, рондил', буте(и)л' (бутл'а), латинської: ми(ы,')ска, кварта, ло(и)шка, х(к)ох(ф)л'а(і,е) (ху'хел'ка, хохл'їчка), румунської: те(ї)'летка (т'ї(а)ле'т(ч)ина, гале'тинка), словацької: па'вуска, російської: ста'кан, гра'фи(ї)н, грецької: катка, готської: с(ш)к'л'е(а)н(')ка мов.

Серед морфологічних способів творення назв найпродуктивнішим є суфіксальний: к'ришка, ц'їдил(') (ў,ї)ко('), ва'ри(е)шка, че(и)рпак, кулу(о)'ті(о)ўка(ц'а(і)) (кулу'т(')ушка), мн'ат(л)ка (м'їачка), тоў'кач(ка), масн(л)ичка (масли'чина), бо(у)'ден(')ка, вирх(ш)'н'а(е)(к) (верхн'а'ч'е), ма'к'їўниц'а, маг'їл'ниц'а, о(у)б'ручка, цебрик, кач'а(е)л(ў)ка, та'ча(и)л(ў)ка (та'чил'ник), то'ло'качка, ва'лок, ми(ы)тка (по'митка). Поодинокі назви утворено префіксально-суфіксальним способом навири'н'ек, н'їтситок, а також за допомогою основоскладання: по(у)'лу'мисок, ма'к'їтра, макур'терт, мако(у)'г'ї(о)н.

Виявлено також видові назви посуду, утворені суфіксальним способом: каст'рул'ка, бан'а'чок.

В межах синонімічного ряду розрізнення відбувається на основі розміру посуду: *рин'ка* ‘мала сковорода’ : *рондил* ‘велика сковорода’; *бочка* ‘велика дерев’яна посудина’ : *г’іле’тина* ‘мала дерев’яна посудина’.

У межах досліджуваної тематичної групи спостерігаємо такий процес семантичного розвитку, наприклад: ‘матеріал’ > ‘начиння, посуд’: *марл'а(і)* ‘вид тканини’ > ‘тканина для проціджування молока’; *бл'а(е)ха*, *бл'а(е)шка* ‘металевий лист’ > ‘посуд для випікання’; *дріт* ‘металевий виріб у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута’ > ‘товкач’, ‘прилад для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту’.

Лексиці досліджуваної тематичної групи притаманне явище полісемії: *па(у)тел'н'а(і)* ‘сковорода’, ‘деко’; *по(у)лу'мисок* ‘велика тарілка’, ‘мала тарілка’, ‘миска, в яку насипали сіль’; *ва'ришка* ‘велика ложка, якою наливають рідку страву’, ‘велика дерев’яна ложка’, ‘велика дерев’яна ложка, якою вибирають вареники’; *ко(у)ло(у)то(і)ўц'а(і)* ‘колотівка’, ‘рухома частина маснички у вигляді кільця з дірками на довгій палиці, якою збивають масло’, ‘товкач’; *бан'а(і)чок* ‘кухоль’, ‘мала каструля’; *з'бано(у)к* ‘висока кругла глиняна посудина, розширена в нижній частині, у якій брали воду в поле і т.ін.’ ‘металева посудина циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води’; *бу'ч'іўка*, *д'ішка* (*д'іжучка*) ‘невелика бочка для зберігання сиру, соління сала та для інших потреб’, ‘низька широка дерев’яна діжка, у якій готували розчину на хліб’ та ін.

Засвідчено метафоризовані назви – *дріт*, *дру'т'ак*, *дріт жи'л'ізній* ‘товкач’; *дріт*, *дротик*, *дру'т'ан(')ка*, *дру'т'ан'ка* ‘прилад для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту’.

ВИСНОВКИ

Методика, яку покладено в основу збирання та аналізу лексики тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння», виявилася результативною, оскільки дала змогу здійснити аналіз семантичних зв'язків у межах тематичних груп та змін в семантиці номінативних одиниць, а також виокремити говіркові риси на фонетичному, морфологічному та лексико-семантичному рівнях.

За допомогою спеціально укладеного питальника обстежено 56 населених пунктів Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського та Жовківського районів Львівської області. Діалектні записи здійснено у формі відповідей на запитання питальника й текстів, які містять інформацію про спосіб приготування страви чи виробу, опис обряду, у якому їх використовують, прикмети та повір'я, пов'язані з ними.

Надсянський та наддністрянський говори вже понад століття є предметом зацікавлення діалектологів. Серед перших дослідників – І. Верхратський, І. Зілінський, М. Пшеп'юрська та ін. Однак депортація носіїв говору у 40–50-х роках не сприяла ані цілісності ареалу, ані дослідженню цих говірок.

На підставі записаних діалектних текстів про назви їжі та кухонного начиння виявлено лексико-семантичні особливості говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя: надс.: *ди́ке мулу́ко*, *ву́сикуве(о) мулу́ко*, *ве(e^u,u)р'бо́ве мулу́ко* 'молоко, яке починає киснути', *йаде́рниця* 'кров'яна ковбаса', *за'вива́нц'і* 'голубці', *о(у)па́ринки* 'спечені спеціально до Святого вечора невисокі круглі хлібні вироби із пшеничного борошна, у яких перед випіканням роблять виделкою дірки, щоб тісто не росло', *шчи(e)д'ра́к* (*шчи́драчки(i)* (мн.)) 'невеликий виріб з дріжджового чи прісного тіста, який у Навечір'я Богоявлення дають худобі', *ук'рушо́к* 'хліб, який хрещена мати тримає під час обряду церковного хрещення дитини і який роздають всім гостям', *нас'тіл'ник* (*прес'тіл'ник*) 'весільний хліб молодої', *гуска́* 'булочка'; надс.-наддн.: *по́лиўка* 'сироватка', *дириў'йа(л'а)ни́й боршч* 'рідка страва зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів', *го'ло'йух* 'рідка страва зі зварених на молоці будь-яких круп',

вуд'а¹ник 'молочний суп із пшоном', зу суши¹н'а боршч 'узвар', ко(у)ро(у)вайц'і (куру¹вайчики('і), куру¹вайц'іта) 'маленькі булочки, які дають гостям як весільний гостинець', лу¹газа 'перлова каша'; наддн.: к'рупн'ек 'суп із картоплі та круп'.

Засвідчено такі фонетичні риси досліджуваних говірок: звук [ы] на місці [*ы] – ¹сырватка; [а] після шиплячих і м'яких приголосних у наголошеній позиції переходить у [’е], у ненаголошеній – в [і] – мас¹л'енка, гур¹н'е, ку¹т'е, ¹каш'і, жин¹тиц'і; вживання г'і, к'і, х'і замість ги, ки, хи – ¹пируг'і, бурач¹к'і, ¹пампу¹х'і; друге повноголосся – ¹голуц'і с те¹ретьуї ¹бул'би; укання – ¹с'іту, кулу¹тушка, ¹гусучка; лабіалізація [а] (>a⁰) перед [ў] – пхоў, три¹моў, моў (ма⁰ў) та ін.

Серед морфологічних рис виявлено передусім нестягнені форми прикметників: р'іт¹койе, гли¹бокайа та¹ріл', гри¹би п'іт¹биванійі; вживання форм двоїни: три¹лищ'і та ін.

Найчастіше назви страв мотивовані основним компонентом страви (явище метафоризації) – ка¹пуста, квас, ш¹чаўка, рис, к'рупн'ек, гре¹чана ¹каша, суши¹н'а; смаком – к'ісе¹лиц'а('і), ки('і)с'іл', п'іт¹кисле мулу¹ко, квас¹не мулу¹ко, ¹ки('і)с'ле мулу¹ко, с(у)о¹лотке му(о)лу(о)¹ко, кольором – ¹чорний хл'ін, ¹б'ілий хл'ін, че(и)р¹воній боршч, ¹б'ілий боршч, зи¹лений ¹боршчик, консистенцією страви – ¹р'іткій боршч, ¹гола ¹зупа, ¹чиста ¹зупа, ¹бул'ба рід'ка, етнонімом – ук¹раїїн'с(')кій боршч, ¹руський боршч, ¹пол'ський бор(')шч, часом – моло¹дий хл'ін, с(')в'іже му(о)лу(о)¹ко, с'в'іжий хл'ін, но(у)ва ¹бул'ба, температурою – ху¹лодне мулу¹ко, ху(о)лу(о)д(')е(и)ц('), назвою свята, на яке призначено страву чи виріб – кул'і¹да, шче(и)д¹рак; дією – чи¹нений боршч, к'вашиній боршч, ку¹лочина ка¹пуста, ¹бул'ба ¹душина, д¹руханійі ¹бул'би, пута¹лабана ¹бул'ба, с'мажина ¹бул'ба, за¹виваниця, к'ручене, кулу¹ч'інка.

Назви посуду зазвичай мотивовані матеріалом, із якого виготовлено предмет, – марл'а(і), дріт, д¹ротик, чу¹гун:ий ба¹н'а(е)к, ал'у¹м'ін'увий ба¹н'а(е)к, г¹лин'аній гор¹нец', бл'а(е)ха, бл'а(е)шка, бл'а¹ша¹на ¹миска, ¹миска гли¹н'анайа, ¹миска пу¹ливана, кап¹ронуве гур¹н'а, жи¹л'ізноїе гур¹н'е, з¹банок бл'аша¹ний гур¹н'е гли¹н'анойе, дириў¹л'ана ¹лишка, с'іл'ничка дириў¹йена, друш¹л'ек уб¹ливаній, друш¹л'ак гли¹н'аній, призначенням – цуке('і)р¹ничка, с(')іл'ничка, ¹мас¹ничка, ма¹к'ітра, мако(у)г'і(о)н, ка¹ча('е)л(ў)ка, розміром, формою, місткістю – ви¹ликий

ба'н'ак, ма'лий ба'н'ак, ма'ла пи'тел'н'а, 'рин'ка ма'лен'ка, ви'лика пи'тел'н'а, гли'бока брит'ванка, п'литка брит'ванка, та'ріл' з'липша, ви'лика та'р'іл'ка, ма'лий та'ріл', м'іл'ка та'р'іл'ка ба'н'ек на три л'ітри, бан'і'чок л'ітру'вий, дією – ва'ри(е)шка, че(и)р'пак, 'терка(о), кулу(о)'ті(о)ўка(ц'а(i)), м'н'атка, тоў'кач, ми(ы)тка, ка'ча('е)л(ў)ка, ц'і'дил(')(ў,ї)ко^(y), ва'лок тощо.

Основу зафіксованих у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя назв їжі та кухонного начиння формує питома лексика, успадкована із праслов'янської мови (*'баба, пали'ниц'а, 'йушка, з'лечик, риши'то* тощо).

Більшість запозичень належить до лексичного складу сучасної української літературної мови (*ко(у)(л)ба'са, суп, бул'йон, ку(о)(н)т'л(')ета, са(и)льце(и)'сон, ст'рудел', книш* та ін.). Важливо, що запозичені слова вжито переважно okazіонально, натомість домінує питома лексика. Найбільше іншомовних вкраплень засвідчено в межах тематичної групи «Назви посуду», вагому частину яких складають полонізми (*гар'бата, 'на'чи(ы)н'е(а,i), 'рин(')ка*), поширені і в інших говорах південно-західного наріччя. Функціонують також запозичення із німецької (*пампу'хи('i), бри(а)т'ванка*), французької (*суп, 'рондил'*), латинської (*к'варта*), грецької (*книш, 'паска, 'катка*), румунської (*ге('i)'летка*) мов, деякі, припускаємо, потрапили у досліджувані говірки за посередництвом польської мови. Незважаючи на тривале перебування території надсянських говірок у складі Радянського Союзу, спостерігаємо незначний вплив російської мови на лексику, що стала об'єктом нашого вивчення.

Із-поміж морфологічних способів творення назв найпродуктивнішим є суфіксальний (*'терканц'і, п'шонка, 'цебрик* та ін.); поширена аналітична номінація (*рисува'зупа, 'зупа з 'локшом, ба'н'а(е)к пу'ливаниї* тощо).

Лексика тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» перебуває у родо-видових відношеннях (пор.: *за'виван'ц'і : за'виван'ц'і з 'маком*), їй також властива варіантність на фонетичному, граматичному, лексичному та семантичному рівнях.

Досліджуваним лексемам притаманне явище полісемії. Наприклад, слово *п'л'ацок* засвідчено із чотирма значеннями: 'солодкий пиріг', 'оладка з тертої

картоплі’, ‘кружечки нарізаної картоплі, спечені на плиті’; ‘маленький хлібний виріб, який випікають спеціально до Навечір’я Богоявлення’.

Проведений аналіз засвідчив посилення впливу літературної мови на сучасні говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя. Про це, зокрема, свідчить поширення таких слів, як *вареники, холодець, деруни, каструля* тощо. Ці назви функціонують оказіонально і не витісняють з ужитку питомих діалектних назв: слово *бул'йон* засвідчене у трьох говірках, натомість дублетна назва *ро(у)сіл(й)* – у 34 говірках.

Зафіксована в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя лексика на позначення їжі та кухонного начиння має паралелі:

- у говорах південно-західного наріччя: надс.-наддн. *ру(о)сіл(й)*, надс. *росів* ‘лемк. *роси́л*, бойк. *росі́в*, гуц. *росі́в*, бук. *росі́в*, закарп. *росу́л*; надс.-наддн. *с'тиран'ка*, надс. *сті(і)ранка*, *сті'ранка*, лемк. *сти(ы,е)ранка*, пд.лемк. *ст(ц)е(ы,і)ра́нка*, бойк. *сті́ранка*; надс.-наддн. *к'ни(ы)дл'і*, надс. *книдл'і*, гуц. *кні́(é)д(т)лі*, бойк. *кні́гл'і*, бук. *кні́гл'і*, закарп. *кне́длики*, *кні́г(д)л'і*; надс.-наддн. *жи(а,е)н(м)'тиц'а(і)*, надс. *жи(а,е)н(м)'тиц'а(і)*, лемк. *женті́ця*, пд.лемк. *жи(ы,е)нті́(і,ы)ц'а*, *жы(і)нч'іц'а*, гуц. *жи(е)нти́(і)ц'а(і,у)*, бойк. *жи(е)нти́ця*, бук. *же(и)нти́ц'а(і)*, закарп. *женті́ц'а*; надс.-наддн. *бра(и)т'ванка*, наддн. *бритва́нка*, *братва́на*, лемк. *брытва́нка*, пд.лемк. *брытва́нка* (*брутва́нка*), бойк. *бритва́нка*, закарп. *брытва́нка*; надс.-наддн. *ку(о)лу(о)'ті(о)ўк(ц)'а(і)* (*кулу'т'ушка*), бат. *колотóвця*, *колоту́шка*, надс. *кулоту́шка*, наддн. *калату́шка*, *колоті́вка*, лемк. *ковотов*, *ковотовця*, пд.лемк. *колотó(у,і)ўц'а*, *колот'у́ка*, *колоту́шка* (*ковоту́шка*), *колóтоў* (*колóто*), бойк. *колоті́вка*, *колоті́вця*, *колоті́вча*, *колоту́шка*, бук. *колóтавка*, *колóківка*, *колóтач*, *колóтачъ*;
- у говірках південно-західного та північного наріччя: надс.-наддн.: *студе'нина*, надс. *студіні́на*, наддн. *студені́ця*, *студинéць*, лемк. *студені́на*, *студелі́на*, *студині́на*, бойк. *студенéц*, *студе"не́ц'*, *студені́ц'а*, *студе"ні́на*, *студені́на*, *студени́ц'*, гуц. *студи(е)не́ц'*, бук. *студе(и,і)не́ц*, закарп. *студе"не́ц*, поліс. *студéн*, сх.поліс. *с'туд'ен'*, *с'тудн'і*, *студенець*, пн.підл. *студéн'*;

– у більшості говірок української мови: надс.-наддн. *йїжа́, йїда́, йїд'ін'а(e,i), йїд́жэ́н'а(e,i), йїд́зэ́н'а(e)*, надс. *jíда, jíдлоʹ, jíд́жин'і, jíд́зен'і*, лемк. *йї́дло, йї́джы́н'а*, пд.лемк. *йї́д́ж'ін'а*, гуц. *йї́да́, йї́дзэ́н'і, йї́ду́нок, йї́дло, йї́ді́ме, йї́д'ін'у*, бойк. *йї́д'ін'і, йї́да́*, бук. *йї́дло*, закарп. *йї́да́, йї́д'ін'е*, холм. *йї́дло*, поліс. *еда*, сх.поліс. *йї́жа, йї́да́, 'йї́д'ін'а*, зх.поліс. *йї́дло*, сх.степ. *йї́жа, йї́да́, йе́да́, йї́ство́*.

На підставі лексикологічного та лінгвогеографічного аналізу назв їжі та кухонного начиння не вдалося провести умовної межі між надсянським та наддністрянським говорами. Можемо тільки підтвердити припущення діалектологів про наявність широкої смуги перехідних говірок.

Неоднорідність ареального поширення аналізованих лексем дає змогу окреслити три діалектні зони: північну, центральну та південну.

Говірки північної зони мають більше ознак наддністрянського говору, хоча тут засвідчено й надсянські риси.

У південній частині, нижче за м. Доброміль, виявлено бойківські впливи. Більшість карт фіксує лексичне багатство та незначну географічну диференціацію досліджуваного ареалу.

Добре видно опозицію між північними говірками та іншими досліджуваними на прикладі скартографоного значення 'сироватка'. На півночі з цією семантикою поширена назва *'полиўка*. У центральній частині ареалу поблизу українсько-польського кордону виявлено варіант *'сырватка* (із заднім звуком *ы*, що є надсянською фонетичною рисою). У кількох говірках неподалік м. Яворів із цим значенням скартографовано слово *жин'тиц'а*. У південній частині досліджуваної території поблизу кордону також виявлено цю лексему та її варіанти – *жин'тиц'і, же(и)м'тиц'а, жим'тиц'і*. У східній частині ближче до наддністрянських говірок поширене слово *'сирватка*.

Перспективу подальших студій вбачаємо у розширенні мережі обстежених говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя та збиранні матеріалів до атласу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г. Польсько-українське порубіжжя у світлі суфіксальної деривації / Г. Аркушин // *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*. – Seria wydawnicza Lubelskiego Konwersatorium «Pogranicze». – Т. 3. – Lublin, 2001. – С. 105–113.
2. Бандрівський Д. Говори Підбузького району Львівської області / Бандрівський Д. ; [відп. ред. М. Й. Онишкевич]. – К., 1960. – 104 с.
3. Белей Л. Українсько-словацьке етномовне пограниччя та окремі найновіші тенденції у його вивченні / Л. Белей // *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород, 2008. – С. 70–73.
4. Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках / Г. Г. Березовська. – Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 348 с.
5. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
6. Бичко З. Діалектна лексика Опілля / З. Бичко. – Львів : Фенікс, 1997. – 136 с.
7. Бичко З. Наддністрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови : текст лекцій / З. Бичко. – Львів : Ред.-видавничий відділ Львів. ун-ту, 1992. – 46 с.
8. Бичко З. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі / Зиновій Бичко // *Діалектологічні студії*. 1 : Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 276–281.
9. Бичко З. Опільський діалект – основа галицького (західноукраїнського) варіанта української літературної мови / З. Бичко // *Другий міжнародний конгрес україністів : Доповіді і повідомлення*. Мовознавство. – Львів, 1993.

10. Бичко З. Сільськогосподарська лексика у говірках Наддністрянщини / З. Бичко // *Studia methodologia*. – Тернопіль, 2002. – Вип. 10. – С. 44–46.
11. Бичко З. Типи лексичних опільських (наддністрянських) ізоглос / З. Бичко // *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. – 1992. – Вип. 23. – С. 16–19.
12. Буковинські говірки : хрестоматія діалектних текстів / [укл. Н. Руснак, Н. Гуйванюк, В. Бузинська]. – Чернівці : Рута, 2006. – 383 с.
13. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с. + 2 карти.
14. Болібрух Л. Хліб в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків / Ліна Болібрух // *Народознавчі зошити*. – 2012. – № 1. – С. 19–26.
15. Борис Л. Динаміка назв страв календарної обрядовості у буковинському діалекті / Борис Л. // *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць* / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 697–699 : Слов'янська філологія. – С. 307–312.
16. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Борис. – Чернівці, 2015. – 20 с.
17. Борис Л. Назви голубців у буковинських говірках / Борис Л. // *Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті д. філол. н. Н. В. Гуйванюк* / [наук. ред. О. В. Кульбабська]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 204–205.
18. Борис Л. Назви напоїв у буковинських говірках / Борис Л. // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка* : зб.

наук. праць / [відп. ред. Л. М. Марчук]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 31 : Філологічні науки. – С. 29–34.

19. Борис Л. Назви прісних борошняних виробів у буковинських говірках / Борис Л. // Діалекти в синхронії та діяхронії : загальнослов'янський контекст : зб. наук. праць за матеріалами міжнародної конференції / Ін-т укр. мови НАН України [наук. ред. П. Ю. Гриценко]. – К. : КММ, 2014. – С. 46–55.

20. Борис Л. Назви хлібних виробів у буковинських говірках / Борис Л. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 661–662 : Слов'янська філологія. – С. 170–176.

21. Бубряк М. Назви традиційних страв у говірках українських Карпат / М. Бубряк // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні : матер. наук.-практ. конф. – Ужгород, 1993. – С. 71–73.

22. Бубряк М. Побутова лексика (назви страв і кухонного начиння) у Словнику української мови Я. Головацького / М. Бубряк // Яків Головацький і рух за національне відродження та культурне єднання слов'янських народів : тези доповідей та повід. конф. – Тернопіль, 1989. – С. 85–86.

23. Вакалюк Я. Ю. Лексика народної медицини українських говорів Прикарпаття : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Український язык» / Я. Ю. Вакалюк. – Ужгород, 1974. – 18 с.

24. Вакалюк Я. Ю. Назви посуду і кухонного начиння в говірках Прикарпаття / Я. Ю. Вакалюк // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень / [відп. ред. М. Никончук]. – Житомир, 1983. – С. 181.

25. Вакалюк Я. Ю. Назви посуду та іншого кухонного начиння в українській мові / Я. Ю. Вакалюк // Культура слова. – 1985. – Вип. 29. – С. 45–48.

26. Великанович Д. Народна пожива в Турчанськiм повіті / Д. Великанович // Матеріали до української етнології. – Львів : 1918. – Т. XVIII. – С. 31–37.
27. Вештарт Г. Назвы ежы / Г. Вештарт // Лексика Полесья ў прасторы і часе / [ред. В. У. Мартынаў]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – С. 89–142.
28. Вешторт Г. Названия пищи в говорах Полесья / Г. Вешторт // Лексика Полесья / [отв. ред. И. Толстой]. – Москва, 1968. – С. 367–414.
29. Волошинова М. О. Багатослівні номени на позначення предметно-побутової лексики в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016 – № 1. – С. 19–27.
30. Волошинова М. О. Гуцульсько-словобожанські паралелі (на прикладі назв їжі, посуду й кухонного начиння) / М. О. Волошинова // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Філологія / [гол. ред. В. Головчак.]. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. XXXII–XXXIII. – 351–354.
31. Волошинова М. О. Динаміка назв кухонного начиння в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / [наук. ред. А. П. Загнітко]. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 163–168.
32. Волошинова М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнословобожанських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. О. Волошинова. – Луганськ, 2014. – 20 с.
33. Волошинова М. О. Діалектні назви їжі: словобожансько-поліські паралелі / М. О. Волошинова // Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 22 (II том). – С. 35–40.
34. Волошинова М. О. Загальні назви їжі в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Science and Education a New Dimension : Filology. – Budapest, 2013. – Vol. 4. – С. 103–108.

35. Волошинова М. О. Назви їжі та напоїв у східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 177–181.
36. Волошинова М. О. Назви молока та молочних продуктів в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 3. – Ч. I. – С. 56–65.
37. Волошинова М. О. Назви посуду в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – № 3. – С. 85–92.
38. Волошинова М. О. Назви страв із борошна в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 1. – С. 32–41.
39. Волошинова М. О. Назви страв із м'яса в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. пр. : Сер. Лінгвістика і літературознавство. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – Вип. XXIV. – Ч. I. – С. 548–555.
40. Волошинова М. О. Номінація обрядової та святкової їжі в мовленні словобожан / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – № 3. – Ч. I. – С. 54–64.
41. Волошинова М. О. Репрезентація лексико-семантичної групи «Назви глиняного посуду» в українських діалектних словниках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – № 1. – С. 101–107.
42. Ганудель З. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии: (Названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дис. на соискание

- уч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Український язык». – Ужгород, 1980. – 21 с.
43. Ганудель З. Лексика хліба в українських говорах Східної Словаччини / З. Ганудель // Записки наукового товариства КСТУ. – Пряшів, 1978. – № 6. – С. 127–173.
44. Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (присвячується пам'яті акад. О. О. Шахматова) / В. Ганцов // Записки історично-філологічного відділу / [за ред. А. Кримського]. – К. : Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1923. – Кн. IV. – С. 80–144.
45. Герасим Н. До характеристики прислівників у надсянських говірках / Наталія Герасим // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна. – 2012. – Випуск 57. – С. 336–342.
46. Герус Л. Особливості пластичного трактування форми українського обрядового хліба-калача / Людмила Герус // Народознавчі зошити. – 2009. – № 5–6. – С. 649–661.
47. Глібчук Н. Із спостережень над весільною лексикою у наддністрянських та надсянських говірках / Наталія Глібчук // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна – 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 120–126.
48. Глуховцева К. Д. Лексика народного побуту українських східнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / К. Д. Глуховцева. – К., 1992. – 21 с.
49. Глуховцева К. Д. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок / К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 181 с.
50. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. – 288 с., іл.

51. Глушко М. Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект) / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. – 2012. – № 1. – С. 3–18.
52. Гнатюк В. Народна пожива і способ її приправи в Галичині / Володимир Гнатюк // Матеріали до українсько-руської етнології / [за ред. Хв. Вовка]. – Львів, 1899. – Т. I. – С. 96–110.
53. Говірки південно-західного наріччя української мови : збірник текстів / [упоряд. Н. М. Глібчук]. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 155 с.
54. Говори української мови : збірник текстів / [за ред. Т. В. Назарової]. – К. : Наукова думка, 1977. – 592 с.
55. Голубович І. Народна пожива в Снятинському повіті / І. Голубович // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 48–70.
56. Гонтар Т. Народне харчування українців Карпат / Т. Гонтар. – К. : Наукова думка, 1979. – 140 с.
57. Гонтар Т. Харчування / Т. Гонтар // Бойківщина : Історико-етнографічне дослідження / [редкол.: відп. ред. Ю. Гошко]. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 149–158.
58. Гонтар Т. Харчування / Т. Гонтар // Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 203–214.
59. Горбач О. Говірка Комарна й Комарянщини / Олекса Горбач // Комарно-Рудки та околиця. Збірник історично-мемуарних географічних і побутових матеріалів. – НТШ. – Український архів, 43. – Нью-Йорк, 1987.
60. Горбач О. Південно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області (Відбитка з «Наукових записок» Українського Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені, т. VII (X), 1965). – Мюнхен, 1965. – 103 с.
61. Гороф'янюк І. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до лексичного атласу української мови / Інна Гороф'янюк. – Вінниця, 2012. – 304 с.

62. Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок / Г. Гримашевич. – Житомир : Житомирський держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2002. – 184 с.
63. Гринчишин Д. Деякі акцентологічні особливості наддністрянських говірок / Д. Гринчишин // XIV Республіканська діалектологічна нарада: тези доповідей / [АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. – К. : Наукова думка, 1977. – С. 45–47.
64. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с.
65. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики западнестеповых говоров : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Гриценко П. Е. – К., 1980. – 27 с.
66. Гриценко П. Ю. Лексична система говорів і картографування / П. Ю. Гриценко // Українська діалектна лексика : зб. наук. пр. / [ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова), П. Ю. Гриценко, Н. П. Прилипко]. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 10–20.
67. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1984. – 228 с.
68. Гузар Г. Спостереження над обрядовою лексикою у бойківських говірках // Бойківщина: історія та сучасність : матеріали Міжнародного історико-народознавчого семінару [«Населення Бойківщини у контексті загальнокарпатського етнокультурного розвитку»], (Самбір, 14–16 вересня 1995 р.) – Львів–Самбір, 1995. – С. 161–163.
69. Гура О. Материали к описанию народных представлений, связанных с ткачеством, в зоне полесско-подляского пограничья / О. Гура // Восточнославянский этнолингвистический сборник : исследования и материалы. – Москва : Индрик, 2001. – С. 107–117.
70. Гоца Е. Джерела поповнення назв їжі і кухонного начиння в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і

просторі: Збірник на пошану Дмитра Гринчишина / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. – С. 269–275.

71. Гоца Е. До вивчення назв їжі і кухонного начиння в українських карпатських говорах / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 1999. – Вип. 1. – С. 90–94.

72. Гоца Е. Назви їжі в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2001. – Вип. 6. – С. 183 – 189.

73. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. Д. Гоца. – Ужгород, 2001. – 20 с.

74. Гоца Е. Назви їжі, пов'язані з часом її споживання, в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Науковий вісник Ужгород. ун-ту : Серія «Філологія». – Ужгород, 2000. – Вип. 4. – С. 8–11.

75. Гоца Е. Назви напоїв і приправ в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Випуск 12. : Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 125–128.

76. Гоца Е. Назви рідких страв в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2000. – Вип. 3. – С. 107–115.

77. Гоца Е. Назви страв із картоплі в українських карпатських говорах / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та картоплі літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2002. – Вип. 6 : Збірник пам'яті К. Галаса. – С. 265 – 270.

78. Гоца Е. Назви хлібних виробів в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2001. – Вип. 4. – С. 194 – 197.

79. Гоца Е. Суфіксальні деривати серед назв їжі рослинного походження в українських говорах Карпат / Еріка Гоца // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 24. : Присвячується 90-річчю від дня народження Й. О. Дзендзелівського. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – С. 107–114.
80. Гоца Е. Угорські запозичення в українських карпатських назвах їжі / Е. Д. Гоца // Acta Hungarica. – Ужгород, 2003. – С. 30 – 37.
81. Гоца Е. Угорські нашарування серед назв їжі та напоїв в українських говорах Карпат / Е. Гоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць] / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – С. 45–50.
82. Дзендзелівський Й. З історії дослідження українських говорів методами лінгвістичної географії / Й. Дзендзелівський // Тези доповідей до ХІХ наукової конференції. Серія мовознавча / [відп. ред. Й. Дзендзелівський]. – Ужгород, 1965. – С. 3–12.
83. Дзендзелівський Й. О. Назви деяких видів посуду у говірках Закарпаття / Й. О. Дзендзелівський // Доповіді та повідомлення Ужгородського університету : Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 3. – С. 34–37.
84. Дзендзелівський Й. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах / Й. Дзендзелівський // Територіальні діалекти і власні назви / [відп. ред. К. Цілуйко]. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 80–89.
85. Дзендзелівський Й. Передмова // Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Т. 1 : Назви страв, посуду і кухонного начиння. – Братіслава–Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1981. – С. 5–7.

86. Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови / Й. О. Дзендзелівський. – К. : Наукова думка, 1984. – 308 с.
87. Дзендзелівський Й. О. Сільськогосподарська лексика говорів Закарпаття (лексика, пов'язана з обробітком землі, вирощуванням сільськогосподарських культур та збором урожаю) / Й. О. Дзендзелівський // *Studia Slavia Hungarica*. – 1964. – Т. X. – С. 33–97.
88. Дика Л. Поліські елементи в говірках полісько-середньонадніпрянського суміжжя // *Діалектологічні студії*. 6: Лінгвістичний атлас — від створення до інтерпретації / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. – С. 91–96.
89. Дика Л. Суфіксальний словотвір іменника в говірках полісько-середньонадніпрянського порубіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Дика. – Київ, 2003. – 19 с.
90. Дика Л. Форми двоїни в говірках полісько-середньонадніпрянського пограниччя // *Діалектологічні студії*. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 129–134.
91. Ділінбергер С. Рослинні продукти в страві східнославацького населення // *Науковий збірник музею української культури у Свиднику*. – Т. 15. – Ч. 1. – С. 125–140.
92. Еда по-русски в зеркале языка / [Н. Н. Розанова, М. В. Китайгородская, У. Долешаль и др.] – М. : РГГУ, РАН. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова, 2013. – 586 с.
93. Жвава О. А. Весільна лексика надністрянсько-подільського суміжжя // *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : Філологічні науки*. Вип. 21. – Ізмаїл : Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 2006. – С. 82–89.

94. Жвава О. Із досвіду збирання матеріалу про родинні обряди Поділля // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 105–114.
95. Жвава О. А. Лексика родильного обряду у говірках наддністрянсько-подільського суміжжя / О. А. Жвава // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. 16. – Т. 1. – С. 118–127.
96. Жвава О. А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Жвава – К., 2010 – 19 с.
97. Жвава О. Лексика поховального обряду у говірках наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя / О. Жвава // Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті. – Випуск 27. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, 2009. – С. 135–140.
98. Жвава О. А. Структура весільного обряду та номінація його етапів у подільських говірках / О. А. Жвава // Мова і культура (Науковий журнал). – Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. IV (92). Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 288–294.
99. Жилко Ф. Походження південно-західних діалектів української мови (у світлі даних лінгвістичної географії) / Ф. Жилко // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради / [відп. ред. Ф. Т. Жилко]. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 3–14.
100. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 19 с.
101. Загнітко Н. Назви м'ясних страв у східностепових говірках Донеччини / Н. Г. Загнітко // Лінгвістика : зб. наук. праць.– Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 3 (24). – Ч. I. – С. 65–72.

102. Загнітко Н. Г. Назви страв з вареного тіста в донецьких говірках / Н. Г. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 222–226.
103. Заклинський Б. Народна пожива у Косівському повіті / Б. Заклинський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 41–48.
104. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К. : Наукова думка, 1976. – 163 с.
105. Закревська Я. В. Українські назви картоплі (*Solanum tuberosum*) / Я. В. Закревська // Дослідження і матеріали з української мови / [редкол. : Л. Л. Гумецька (голова)]. – Т. IV. – С. 28–36.
106. Зілинський І. Дещо з фонетики українських говорів / Іван Зілинський ; відбитка з ювілейного «Альманаха» віденьської «Січи», виданого в 40-літню річницю засновання товариства у Львові. – 1908. – 13 с.
107. Зілинський І. Карта українських говорів з поясненнями / Іван Зілинський // Праці українського наукового інституту. – Варшава, 1933. – Т. XIV. – Серія філологічна. – Кн. 3. – 20 с.
108. Зілинський І. Питання про лемківсько-бойківську границю / Іван Зілинський // *Lud Słowiański*. – Kraków, 1936. – Т. IV A, z. 1. – S. A 75–101.
109. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів / Іван Зілинський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1914. – Т. 117–118. – С. 333–375.
110. Зюбровський А. В. Народні традиції випікання хліба українців південно-західного історико-етнографічного регіону наприкінці XIX – на початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. канд. істор. наук : спец. 07.00.05 – «Етнологія» / А. В. Зюбровський. – Львів, 2015. – 20 с.
111. Кисілевський К. Мовні особливості наддністрянського гнізда / К. Кисілевський // Записки наукового товариства ім. Шевченка : Збірник на пошану З. Кузелі / [за ред. В. Янева]. – Париж; Нью-Йорк ; Мюнхен ; Торонто ; Сідней, 1962. – Т. CLXIX. – С. 283–297.

112. Козачук Г. Лексична інтерференція в західнополіських говірках / Г. Козачук // Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Довіра, 1997. – С. 139–144.
113. Коненко П. Народна пожива у Скалатському повіті / П. Коненко // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 70–85.
114. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Л. Конобродська. – Львів, 1999. – 21 с.
115. Конопка В. М. Відповідники поминальної страви «коливо» в календарній обрядовості українців с. Сороцьке Тербовлянського району Тернопільської області (за матеріалами експедиції 2009 р.) / В. М. Конопка // Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании. 2010». – Одесса : Черноморье, 2010. – Т. 34. – С. 77–82.
116. Костів О. Зона вібрацій на наддністрянсько-подільському діалектному суміжжі / О. Костів // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 127–136.
117. Котович В. Ойконімія Опілля XII–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Котович – Івано-Франківськ, 2000. – 20 с.
118. Коць-Григорчук Л. М. Еволюція українського мовлення в діалектному просторі / Лідія Коць-Григорчук // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 41–51.
119. Коць-Григорчук Л. Зона вібрацій на західному мовному пограниччі / Лідія Коць-Григорчук // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 230–236.

120. Кукса Т. П. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Кукса Т. П. – К., 2013. – 24 с.
121. Куриленко В. Назви м'ясних продуктів у поліських говірках української мови (лінгвогеографічний аспект) / В. Куриленко // Волинь–Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2001. – Вип. 6. – С. 350–357.
122. Лесів М. Взаємозв'язки між українськими та польськими говорами / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1966. – С. 280.
123. Лесів М. Дослідження українських надсянських говірок: до 1988 року / М. Лесів // Перемишль. – Перемишль ; Львів, 1996. – С. 60–84.
124. Лесів М. Наддністрянські говірки / М. Лесів // Українські говірки у Польщі. – Варшава, 1997. – С. 223–238.
125. Лесів М. Надсянські говірки / М. Лесів // Українські говірки у Польщі. – Варшава, 1997. – С. 151–222.
126. Лесів М. Опрацювання фонологічної системи говірок Білгорайщини / М. Лесів // Наша культура. – Варшава, 1976. – № 9 (221).
127. Лесів М. Південноукраїнські говори в ПНР / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1975. – С. 279–284.
128. Лесів М. Українська мова в Польській Народній Республіці / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1970. – С. 66–70.
129. Лизанець П. М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР / П. М Лизанець. – Ужгород, 1976. – Частина III. – 328 с.
130. Литвиненко С., Хобзей Н. Гончарство в мові і культурі / Світлана Литвиненко, Наталія Хобзей // Діалектологічні студії. 2: Мова і культура / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 81–96.

131. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Магрицька. – Запоріжжя, 2000. – 23 с.
132. Маєрчик М. Неспоживання їжі і споживання не-їжі / Марія Маєрчик // Маєрчик Марія. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. – Київ : Критика, 2011. – С. 120–127.
133. Мазур Г. Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат / Галина Мазур // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 157–165.
134. Майборода А. Назви страв з картоплі в поліських говірках / А. Майборода // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : «Наукова думка», 1977. – С. 113–114.
135. Маркевич М. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / М. Маркевич / [сост. Н. А. Маркевич]. Репринт. изд. 1860. – Київ : Добровольное общество любителей книги УРСР, 1991. – 120 с.
136. Мартинова Г. І. До визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі / Г. І. Мартинова // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 145–158.
137. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. І. Мартинова. – К., 1993. – 21 с.
138. Мартинова Г. Порубіжжя як об'єкт картографування / Г. Мартинова // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 180–189.
139. Михайленко В. Динаміка середньонаддніпрянсько-поліського діалектного суміжжя у світлі ізофон : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Михайленко. – К., 2002. – 24 с.

140. Никончук М. В., Никончук О. В., Мойсієнко В. М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук, В. М. Мойсієнко. – Житомир : Полісся, 2001. – 147 с.
141. Новіцька О. І. Назви страв із борошна у говірках Підгаєччини / О. І. Новіцька // Філологічні науки. – 2013. – Книга 4. – С. 247–253.
142. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі / Р. С. Омельковець. – Луцьк : Вежа, 2006. – 300 с.
143. Онишкевич М. Атлас говорів Надсяння / М. Онишкевич // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради. – Київ, 1970. – С. 170–173.
144. Онишкевич М. Атлас давніших говорів Надсяння і суміжніх земель (АГН) / М. Онишкевич // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wscodniosłowiańskim* / [pod redakcją М. Kondratiuka]. – Białystok, 1995. – S. 41–51.
145. Онишкевич М. Назви посуду для зберігання, носіння та пиття молока та інших рідин у карпатських та суміжних говорах української мови / М. Онишкевич // *Slavia orientalis*. – Т. XXXIX. – № 3–4. – 1990. – С. 377–386.
146. Онищук А. Народна пожива в Наддністрянському повіті / А. Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 37–41.
147. Осташ Л. Гуцульсько-наддністрянські лексичні паралелі / Любов Осташ // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XXV–XXVI. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – С. 33–37.
148. Осташ Л. Сучасна оронімія наддністрянського села Стриганці та його околиць / Л. Осташ // Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернівці, 18–19 березня 2010 р.) – Чернівці, 2010. – С. 43–45.
149. Осташ Л. Р., Осташ Р. І. Антропонімія наддністрянського села Стриганці / Л. Р. Осташ, Р. І. Осташ // Українська історична та діалектна лексика : збірник наук. праць. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 200–207.

150. Осташ Л. Р., Осташ Р. І. Дери́вація розмовних ва́ріантів особових власних і́мен у мовленні наддні́стрия́нців / Л. Р. Осташ, Р. І. Осташ // Ономастика і апелятиви (проблеми словотвірної дериватології). – Вип. 7. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1999. – С. 166–171.
151. Осташ Л. Р., Осташ Р. І. Динаміка власних особових і́мен на Наддні́стрия́нщині / Л. Р. Осташ, Р. І. Осташ // Ономастика східних слов'ян : тези доп. наук. семінару. – К., 1996. – С. 56–57.
152. Осташ Н. Праслов'янські елементи у структурі фразеогам Наддні́стрия́нщини / Надія Осташ // Галич і галицька земля в державотворчих процесах України: матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції. – Івано-Франківськ–Галич : Плай, 1998. – С. 232–235.
153. Осташ Н. Про назви літніх християнських свят українців: Зелені свята / Надія Осташ // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 248–268.
154. Осташ Н.Л. Про українські народні назви християнських свят : Водохрещі / Надія Осташ // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 290–299.
155. Панцьо С. Похідні номени групи «посуд і кухонне начиння» у лемківському говорі / С. Панцьо // Українська філологія: школи, постаті, проблеми : збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.). – Львів : Світ, 1999. – Ч. 2. – С. 48–51.
156. Панькевич І. Гуцульські страви / І. Панькевич // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1939. – Річн. 9. – С. 87–89.
157. Плотнікова А. Угощение пастуха: география полесской обрядовой терминологии / А. Плотнікова // Український діалектологічний збірник:

- Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка ; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.] – К. : Довіра, 1997. – С. 335–340.
158. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Поістогова Марина Валеріївна. – К., 2005. – 403 с.
159. Поістогова М. Проблема східнополісько-південноросійського діалектного суміжжя / М. Поістогова // Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред, передм. П. Ю. Гриценка ; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Довіра, 1997. – С. 164–167.
160. Поповський А. Про слово *борщ* та його деривати в українській мові / А. Поповський // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. праць / [ред. Г. Войтів, О. Кровицька] – Львів, 2003. – Вип. 4. – С. 187–192.
161. Прилипко Н. П. Лінгвістична географія / Н. П. Прилипко // Українська мова : енциклопедія / [ред. кол. : В. М. Русанівський та ін.]. – Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М Бажана. – С. 313–314.
162. Приступа П. Говірки Брюховицького району Львівської області / П. Приступа. – Київ, 1957. – 136 с.
163. Пшеп'юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / Марія Пшеп'юрська-Овчаренко // Пшеп'юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 258–266.
164. Пшеп'юрська-Овчаренко М. Надсянський говір / Марія Пшеп'юрська-Овчаренко // Пшеп'юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 88–212.
165. Пшеп'юрська-Овчаренко М. На пограниччях надсянського говору / Марія Пшеп'юрська // Пшеп'юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 214–257.
166. П'яст Н. Формування тематичної групи «Назви посуду» в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. П'яст. – К., 2003. – 19 с.

167. Романина І. Діалектні тексти про чуда з Наддністрянщини / Ірина Романина // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 558–563.
168. Романина І. Структурно-семантична специфіка наддністрянських текстів про зцілення / Ірина Романина // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 57. – С. 322–327.
169. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Р. Романина. – Львів, 2015. – 20 с.
170. Романина І. Тексти про чуда з Наддністрянщини: структурна специфіка / Ірина Романина // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : [зб. наук. праць / гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер»», 2012. – Вип. 16. – С. 317–321.
171. Романина І. Темарій діалектних текстів про чуда в наддністрянських говірках / Ірина Романина // TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich związków kulturowych. – Т. VII. – Lublin : OL PAN, 2012. – S. 143–149.
172. Рудницький Я. До бойківсько-наддністрянської мовної межі // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1935. – Ч. 6. – С. 9–14.
173. Рудницький Я. Українська мова та її говори / Я. Рудницький. – 3-тє вид., справлене й поширене. – Вінніпег, 1965. – 115 с.
174. Рябець Л. Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Рябець. – К., 1999. – 18 с.
175. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови / І. В. Сабадош. – Ужгород : Вид-во Ужгород. держ. ун-ту, 1999. – 104 с.

176. Сімович О. Словник вербальних символів: *Верба. Вишня. Рोजа. Сосна. Тополя. Хліб. Черемшина. Явір* // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 238–281.
177. Стецик Х. М. Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Стецик Христина Миколаївна. – Івано-Франківськ, 2015. – 175 с.
178. Сумцов Н. Хлебъ въ обрядахъ и песняхъ / Н. Сумцов. – Харків, 1885. – 137 с.
179. Творун С. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля / Світлана Творун. – Вінниця : Книга-Вега, 2006. – 96 с. : іл.
180. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглас : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Тищенко. – Київ, 2003. – 19 с.
181. Тищенко Т. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи : навч. посіб. / Тетяна Тищенко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 382 с.
182. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. М. Ткачук. – К., 2011. – 20 с.
183. Турчин Є. Загальні назви їжі в говорах української мови // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами : тези доповідей / [відп. ред. Й. Дзендзелівський]. – Ужгород, 1982. – С. 114–116.
184. Турчин Є. Лексика на позначення часу приймання їжі в говорах української мови // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1977. – С. 112–113.
185. Турчин Е. Лексика питания в украинских восточнополесских говорах : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык» / Е. Турчин. – К., 1990. – 22 с.

186. Турчин Є. Лексико-семантична, словотворча і ареальна характеристика назв на позначення часу приймання їжі // Структура українських говорів / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1982. – С. 129–141.
187. Турчин Є. Лексична реалізація мікрополя «частини хлібини» в українських говорах // Структурні рівні українських говорів / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1985. – С. 146–165.
188. Турчин Є. Назви частин хлібини в говорах української мови // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 228–230.
189. Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / [упорядк. : Н. М. Глібчук]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 238 с.
190. Фаріон І. Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Фаріон. – Львів, 1996. – 22 с.
191. Фроляк Л., Назарук Е. Інскрипції некрополій польсько-українського пограниччя: надмогильні написи на цвинтарі села Ганна Володавського повіту на Люблінщині // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 105–114.
192. Фроляк Л. До питання про типологію говірок діалектної суміжності степового і слобожанського говорів // Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць / [заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Харків : ОВС, 2002. – Вип. 8. – С. 141–148.
193. Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору: матеріали до словника / Наталія Хібеба // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 299–308.

194. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Хібеба Наталія Василівна. – Львів, 2007. – 199 с.
195. Хібеба Н. До питання про північну межу бойківських говірок: говірка села Росохи Старосамбірського району Львівської області // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – Випуск 57. – С. 311–321.
196. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник / Наталія Хобзей. – Львів, 2002. – 216 с.
197. Хобзей Н. Галицька кухня в словах / Наталка Хобзей // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2013. – Число 73.
198. Хомчак Л. До функціонування надсянських говірок в умовах білінгвізму / Леся Хомчак // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Вип. 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака : зб. наук. праць / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 206–210.
199. Хомчак Л. З історії дослідження надсянських говірок / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – С. 171–184.
200. Хомчак Л. Лексика родинної обрядовості Надсяння у лексикографічних джерелах / Леся Хомчак // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник / [відп. ред. А. К. Мойсієнко]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – Вип. 38. – С. 201–204.
201. Хомчак Л. М. Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Хомчак Леся Миронівна. – Львів, 2011. – 191 с.
202. Хомчак Л. Матеріали до етнолінгвістичного словника родинної обрядовості Надсяння : родильний обряд / Леся Хомчак // Діалектологічні

- студії. 8: Говори південно-західного наріччя / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 199–237.
203. Хомчак Л. Надсянська говірка у записах Нестора Козія / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 7 : Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – С. 205–208.
204. Хомчак Л. Назви учасників родильного обряду Надсяння / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 8 : Говори південно-західного наріччя / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 36–55.
205. Хомчак Л. Полонізми у лексиці родинної обрядовості надсянських говірок / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 159–176.
206. Хомчак Л. Проблеми дослідження родинно-обрядової лексики у надсянських говірках / Леся Хомчак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць / [відп. ред. М. Я. Плющ]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 145–151.
207. Чичула А. Народна пожива в Дрогобицькім повіті / А. Чичула // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 12–31.
208. Шевченко Т. До питання взаємодії перехідних говірок на подільсько-степовому мовному порубіжжі / Т. Шевченко // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1977. – С. 20–22.
209. Шеремета Н. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Шеремета. – К., 2000. – 19 с.
210. Шило Г. Із лексики говірок Верхнього Подністров'я і Побужжя : Лекція із спецкурсу по діалектології для студентів четвертого курсу українського відділу Дрогобицького педагогічного інституту / Г. Шило. – Львів, 1960. – 35 с.
211. Шило Г. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Г. Шило; [відп. ред. канд. філ. наук Ю. К. Редько] – Львів, 1957 – 255 с.
212. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. 1. – С. 140–144.
213. Щербина Т. Ареалогія середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя : монографія / Т. Щербина. – Черкаси, 2009. – 348 с.
214. Щербина Т. Середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. Щербина – Київ, 2003. – 23 с.
215. Яворський О. Народна пожива в Горлицькім повіті / О. Яворський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 6–12.
216. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови / Тетяна Ястремська // Українська мова в Галичині: історичний вимір / [відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – С. 55–106. – (Серія «Історія мови»).
217. Ястремська Т. Межі діалектного простору: південно-західне наріччя / Тетяна Ястремська // У координатах мови : збірник наукових праць на пошану Професора Лідії Коць-Григорчук [відп. за вип. О.М. Костів]. – Львів : ПАІС, 2016. – С. 108–126.
218. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування / Тетяна Ястремська. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.

219. Яценко С. Гуцульські кулінарні назви (на основі лексикографічних праць) / С. Яценко // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна – 2009. – Вип. 46. – Ч. II. – С. 172–179.
220. Яценко С. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV–XVII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Яценко. – Київ, 2009. – 20 с.
221. Яценко С. Назви продуктів харчування, страв і напоїв у говірці села Степанівка Ємільчинського району Житомирської області // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 22 (II) – С. 317–327.
222. Яценко С. Що їли і пили поліщуки в XVI–XVII століттях? / Яценко С. А. // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – Вип. 17. – С. 159–163.
223. Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego / Andrzej Bańkowski. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2000. – Т. 1.
224. Grabka B. Obrzędowość roku kościelnego w gwarach polskich. Od adwentu do zapustów / Barbara Grabka. – Prace Instytutu Języka Polskiego PAN. – Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2012. – 196 s.
225. Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny / K. Dejna. – Wrocław, 1957. – 164 s.
226. Hanudel'ová Z. Z výskumu názvov ľudových jedál / Z. Hanudel'ová // Etnografický výskum zátopovej oblasti hornej Cirochy v okrese Humenné. – Košice, 1980.
227. Janów J. Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddnestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych / J. Janów. – Lwów, 1926. – 232 s.
228. Kobus J. Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI / Yustyna Kobus. – Poznań : Wydawnictwo poznańskiego towarzystwa przyjaciół nauk, 2015. – 193 s.
229. Kołodyńska T. Rzeczowniki motywowane w gwarze ukraińskiej Kalnikowa / Kołodyńska Tatiana // Діалектологічні студії. 5: Фонетика,

- морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 165–174.
230. Gwary ukraińskie na terenie Polski Ludowej / M. Łesiów // *Slavia Orientalis*. – Warszawa. – Т. XXII – № 1. S. 67–78.
231. Makarski W. Z toponimii i hidronimii pogranicza polsko-ukraińskiego: *Hulskie* / W. Makarski // *Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської* / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 257–267.
232. Ostrowschi M. Słownictwo z zakresu techniki ludowej (przygotowywanie pokarmów) w gwarze górali bukowińskich zamieszkałych w Nowym Sołońcu na terenie Rumunii / M. Ostrowschi // *Acta universitatis lodziensis. Folia linguistica*. 42. – Łódź : Wydawnictwo uniwersytetu Łódzkiego. – 2002. – S. 61–73.
233. Rudnyc'kyj J. Lemberger ukrainische Stadtmundart / J. Rudnyc'kyj. – Berlin, 1943.
234. Rudolf-Ziółkowska E. Rzeczowniki motywowane w dawnej ukraińskiej gwarze nadsańskiej // *Studia z filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 33. – Warszawa, 1996.
235. Sierociuk J. Z problematyki socjolingwistycznego badania gwar / J. Sierociuk // *Socjolingwistyka*. – 1991. – Т. 11. – S. 129–141.
236. *Studia nad dialektologią ukraińską i polską. Z materiałów b. Katedry Języków Ruskich UJ.* / [opracował i przygotował do druku M. Karaś] // *Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagellońskiego CCCLXXVI*. – Kraków–Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1975. – 244 s.
237. *Ukraińskie i polskie gwary pogranicza* / [red. F. Czyżewski, H. Arkuszyn]. – Lublin–Łuck, 2001. – 185 s.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А. КАРТИ

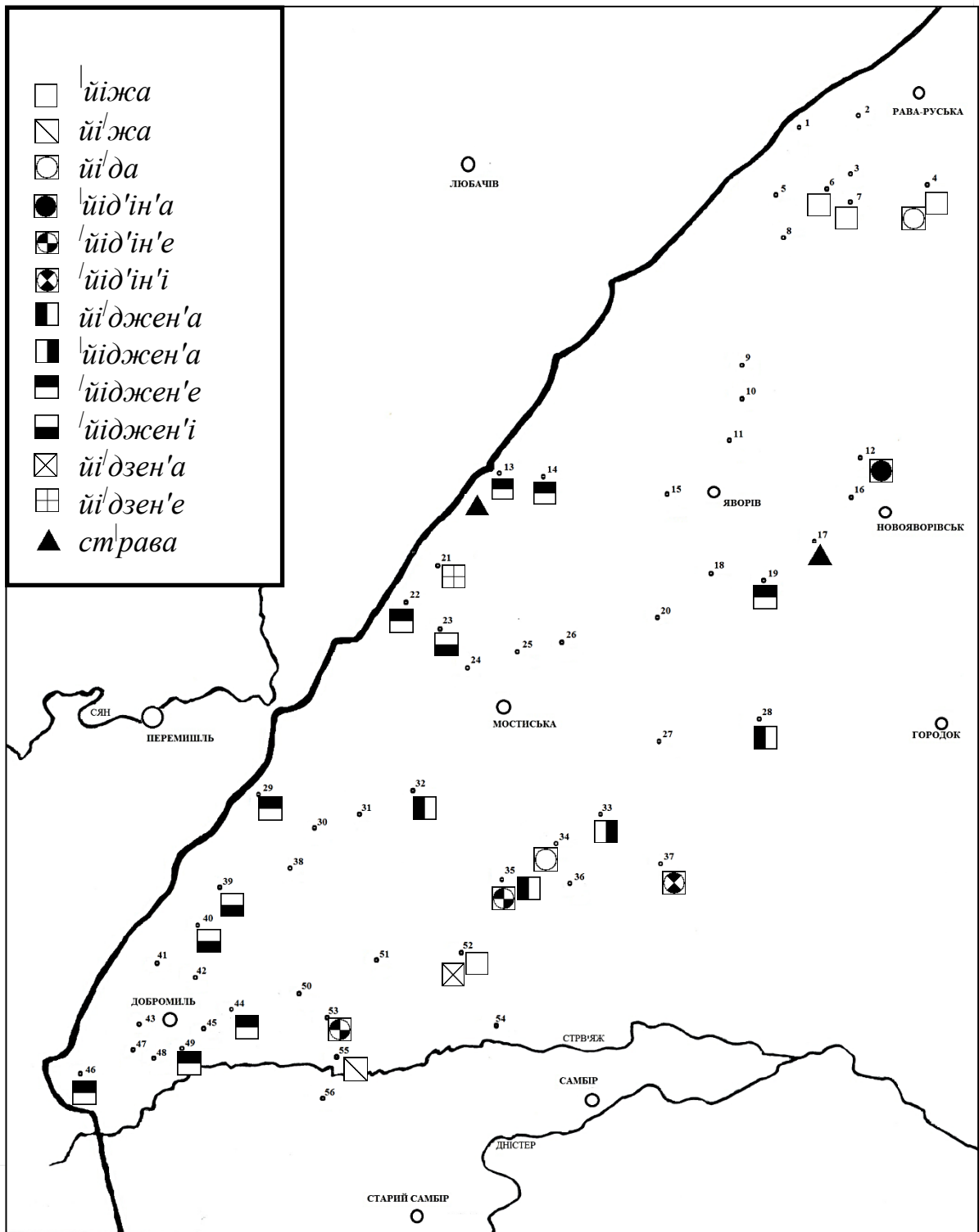
Список обстежених населених пунктів та їх скорочень

- 1 – Дев'ятир Жовківського р-ну
- 2 – Потелич Жовківського р-ну
- 3 – Гіркани Жовківського р-ну
- 4 – Монастирок Жовківського р-ну
- 5 – Смолин Яворівського р-ну
- 6 – Зарубани Яворівського р-ну
- 7 – Середкевичі Яворівського р-ну
- 8 – Вороблячин Яворівського р-ну
- 9 – Вербляни Яворівського р-ну
- 10 – Коти Яворівського р-ну
- 11 – Залужжя Яворівського р-ну
- 12 – Старичі Яворівського р-ну
- 13 – Краковець Яворівського р-ну
- 14 – Передвір'я Яворівського р-ну
- 15 – Наконечне Перше Яворівського р-ну
- 16 – Шкло Яворівського р-ну
- 17 – Терновиця Яворівського р-ну
- 18 – Черчик Яворівського р-ну
- 19 – Прилбичі Яворівського р-ну
- 20 – Рогізно Яворівського р-ну
- 21 – Воля Малнівська Мостиського р-ну
- 22 – Старява Мостиського р-ну
- 23 – Чернява Мостиського р-ну
- 24 – Годині Мостиського р-ну
- 25 – Підгать Мостиського р-ну
- 26 – Арламівська Воля Мостиського р-ну
- 27 – Дмитровичі Мостиського р-ну

- 28 – Довгомостиська Мостиського р-ну
- 29 – Циків Мостиського р-ну
- 30 – Боратичі Мостиського р-ну
- 31 – Гусаків Мостиського р-ну
- 32 – Мишлятичі Мостиського р-ну
- 33 – Підліски Мостиського р-ну
- 34 – Острожець Мостиського р-ну
- 35 – Крукеничі Мостиського р-ну
- 36 – Зав'язанці Мостиського р-ну
- 37 – Малі Мокряни Мостиського р-ну
- 38 – Міженець Старосамбірського р-ну
- 39 – Боршевичі Старосамбірського р-ну
- 40 – Передільниця Старосамбірського р-ну
- 41 – Губичі Старосамбірського р-ну
- 42 – Городисько Старосамбірського р-ну
- 43 – Княжпіль Старосамбірського р-ну
- 44 – Рожеве Старосамбірського р-ну
- 45 – П'ятниця Старосамбірського р-ну
- 46 – Катина Старосамбірського р-ну
- 47 – Велике Старосамбірського р-ну
- 48 – Поляна Старосамбірського р-ну
- 49 – Тернава Старосамбірського р-ну
- 50 – Болозів Старосамбірського р-ну
- 51 – Біличі Старосамбірського р-ну
- 52 – Воля Баранецька Самбірського р-ну
- 53 – Конів Старосамбірського р-ну
- 54 – Воютичі Самбірського р-ну
- 55 – Скелівка Старосамбірського р-ну
- 56 Шм – Шумина Старосамбірського р-ну

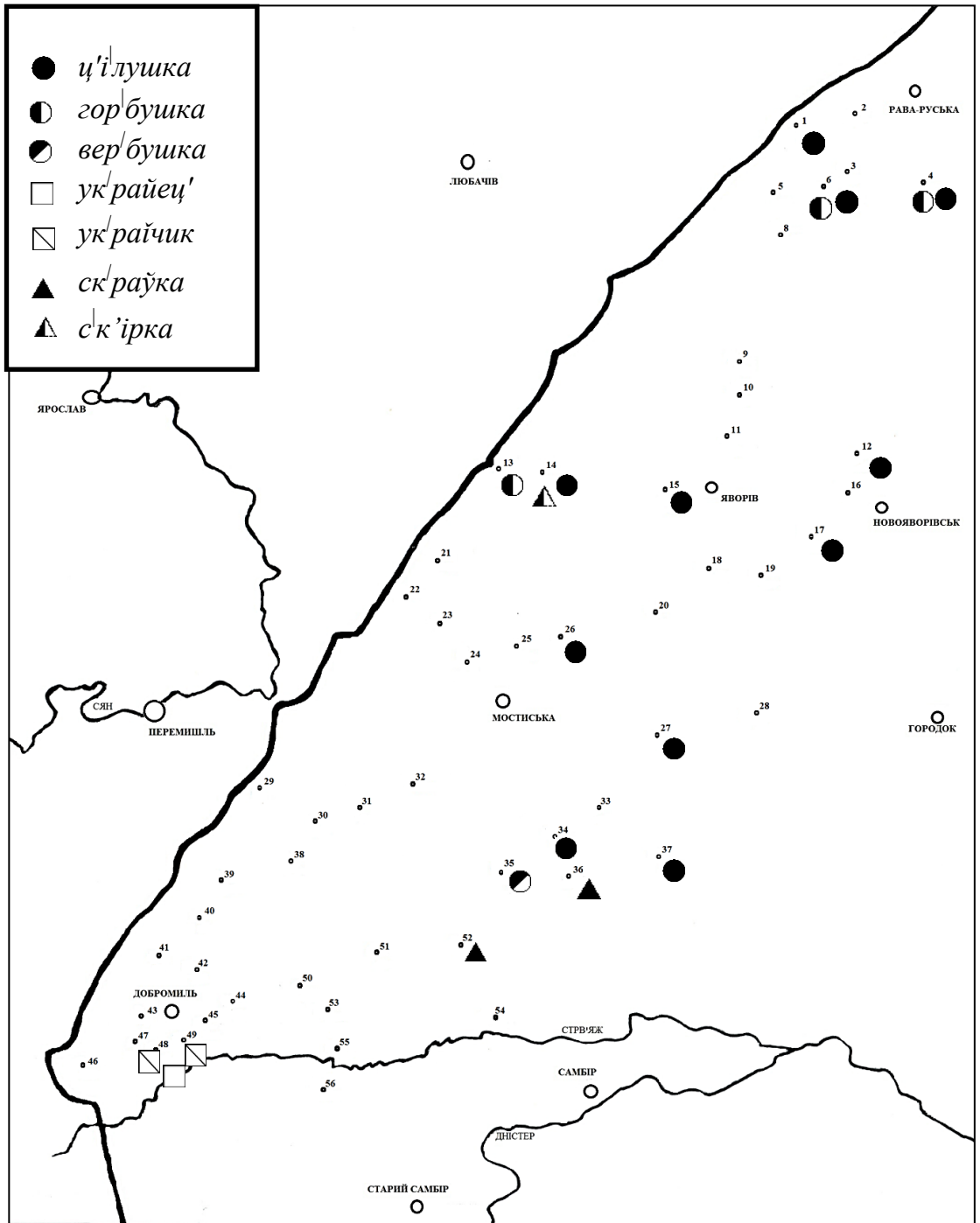
Карта 1

Загальна назва їжі

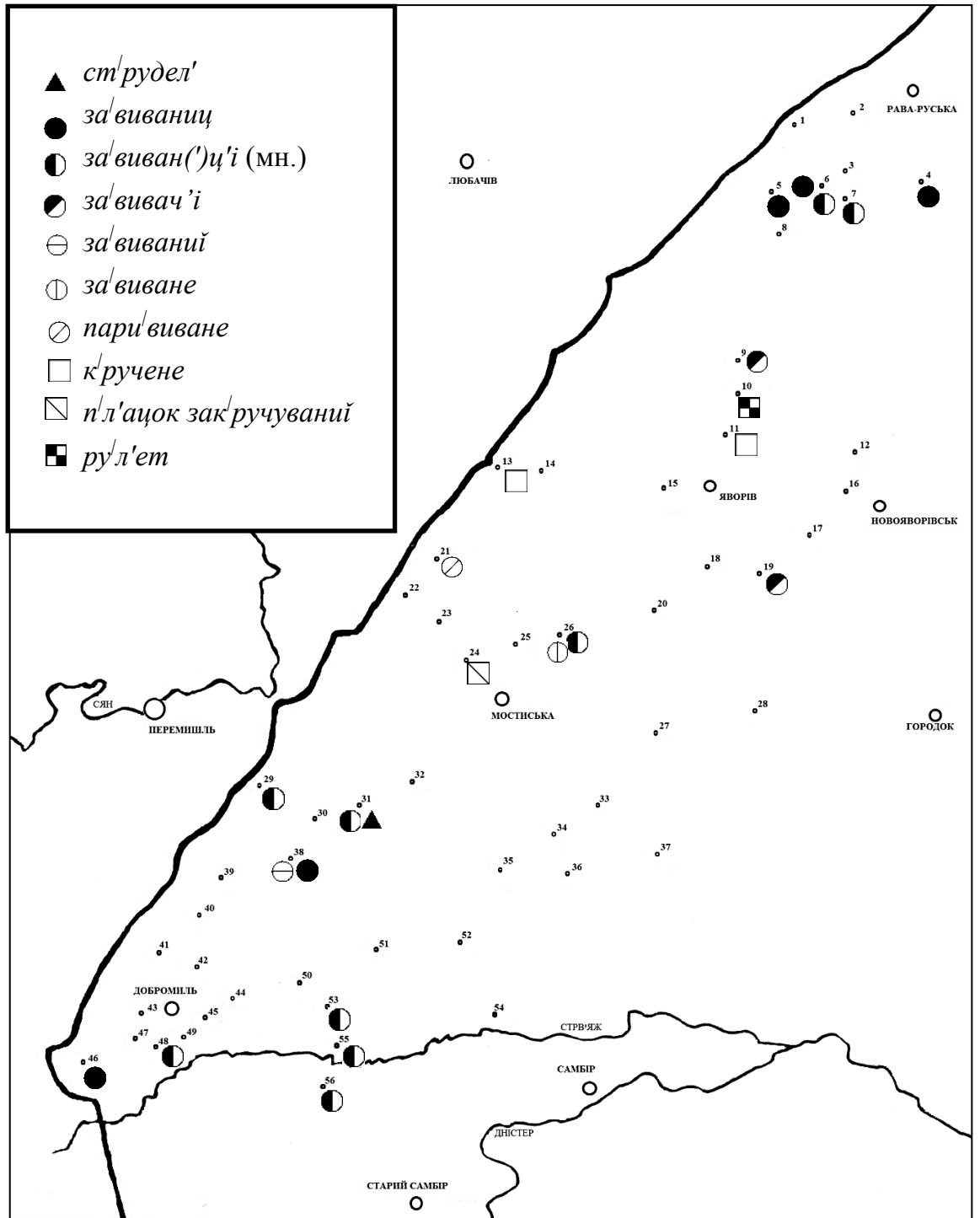
Карта 2

Цілушка
‘скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’

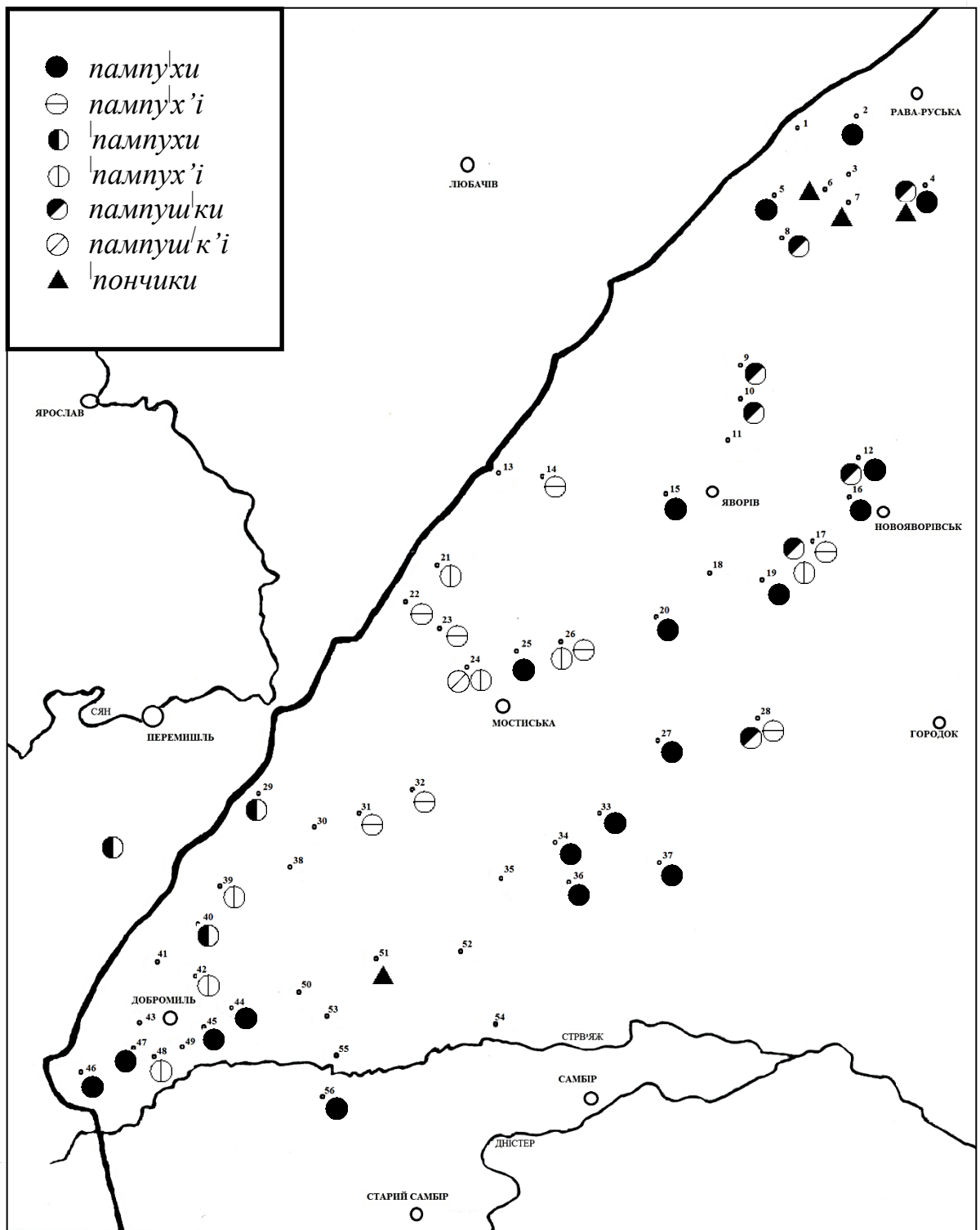
Карта 3

Завиванець

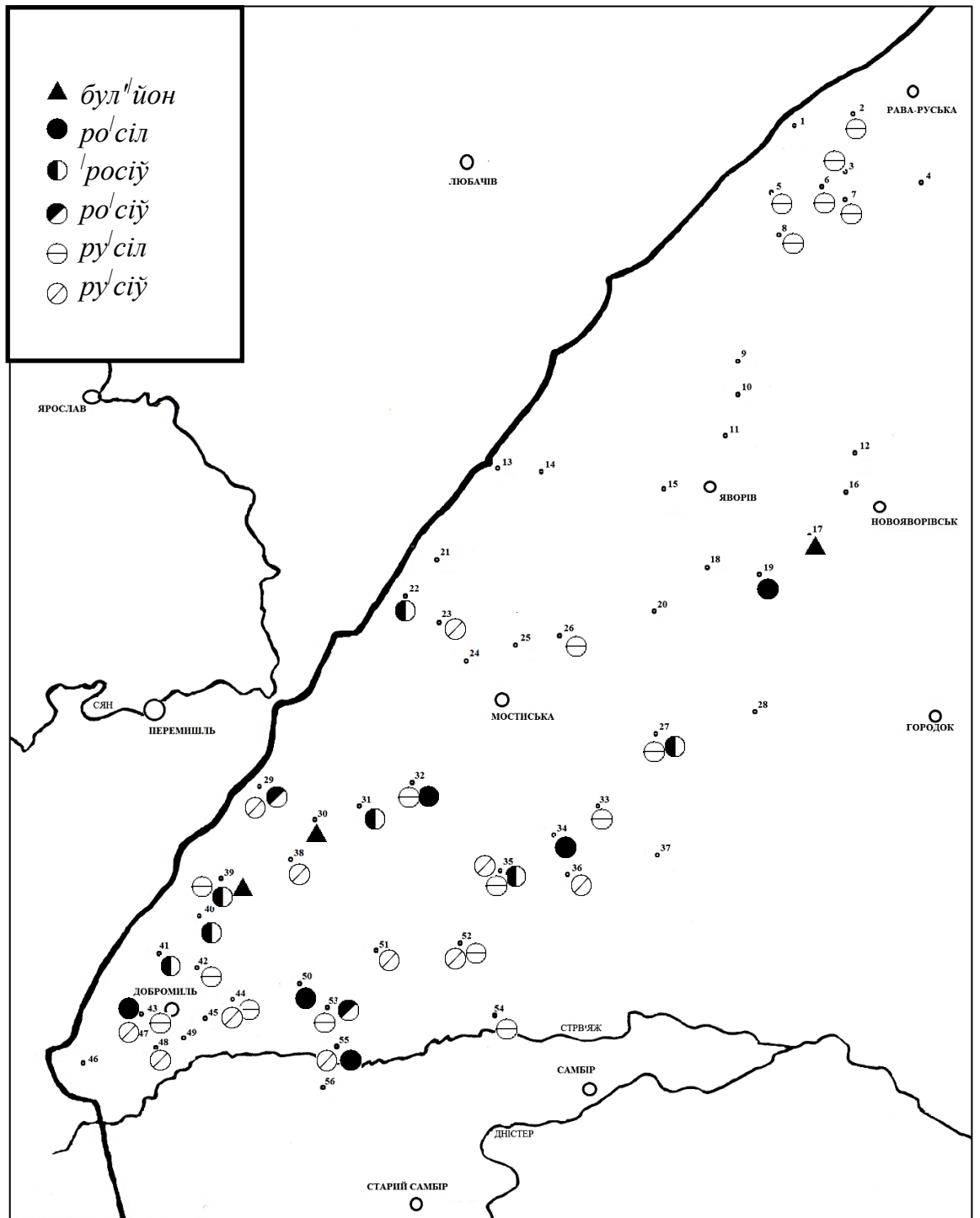
Карта 4

Пампушки ‘круглі солодкі піріжки, смажені в олії’

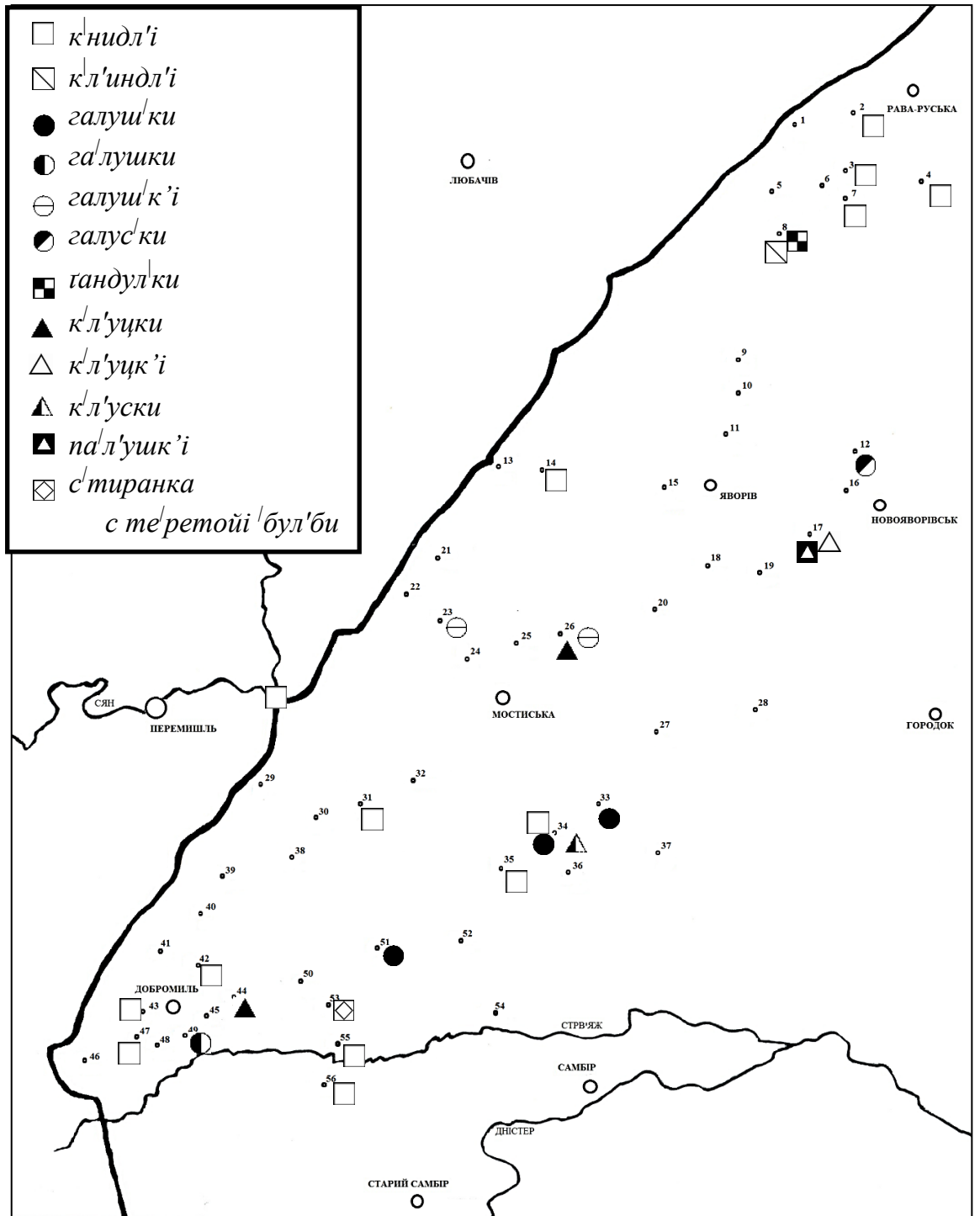
Карта 5

Бульйон 'чистий відвар м'яса без овочів і приправ'

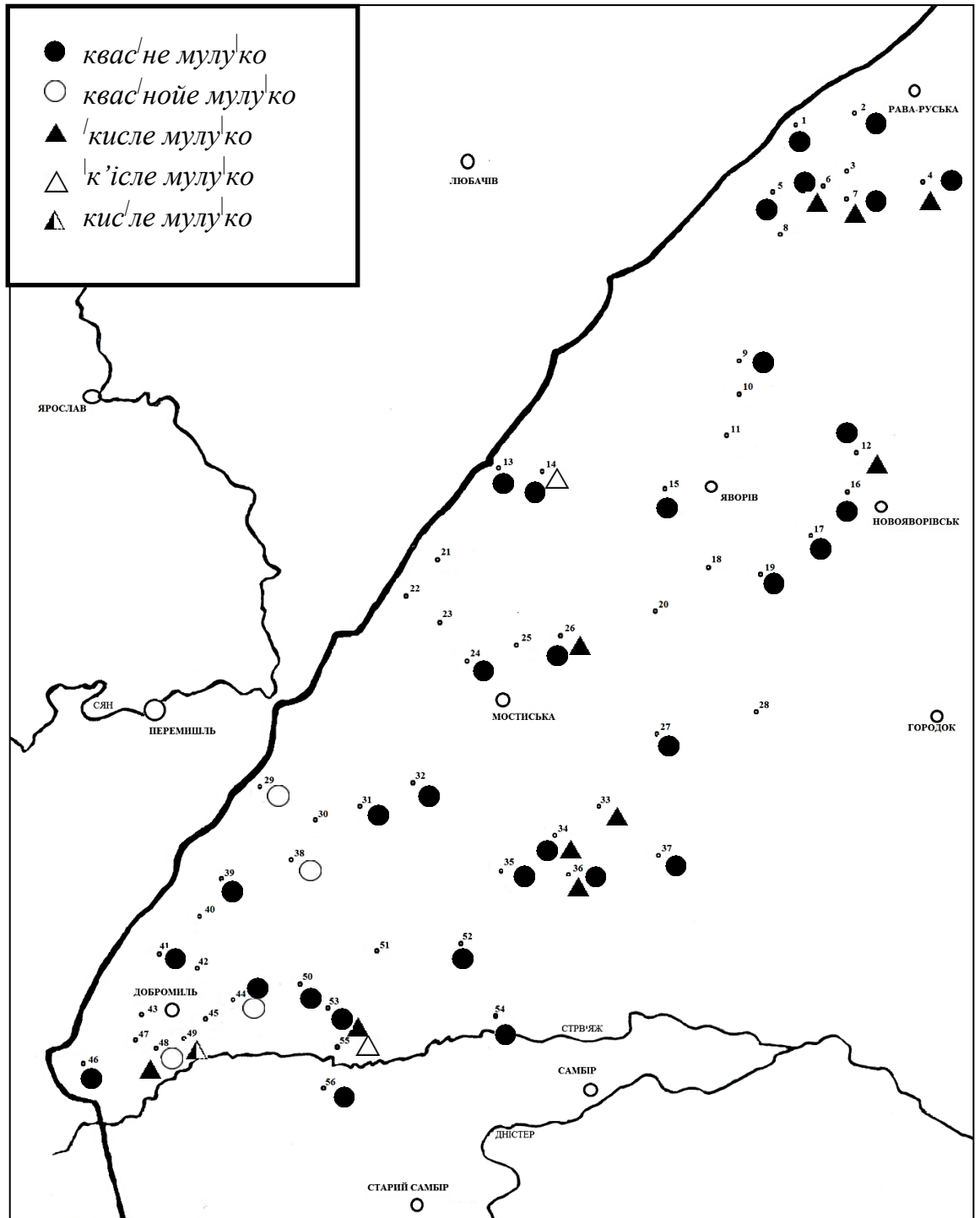
Карта 6

Книдлі ‘зварені у воді чи молоці невеличкі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми’

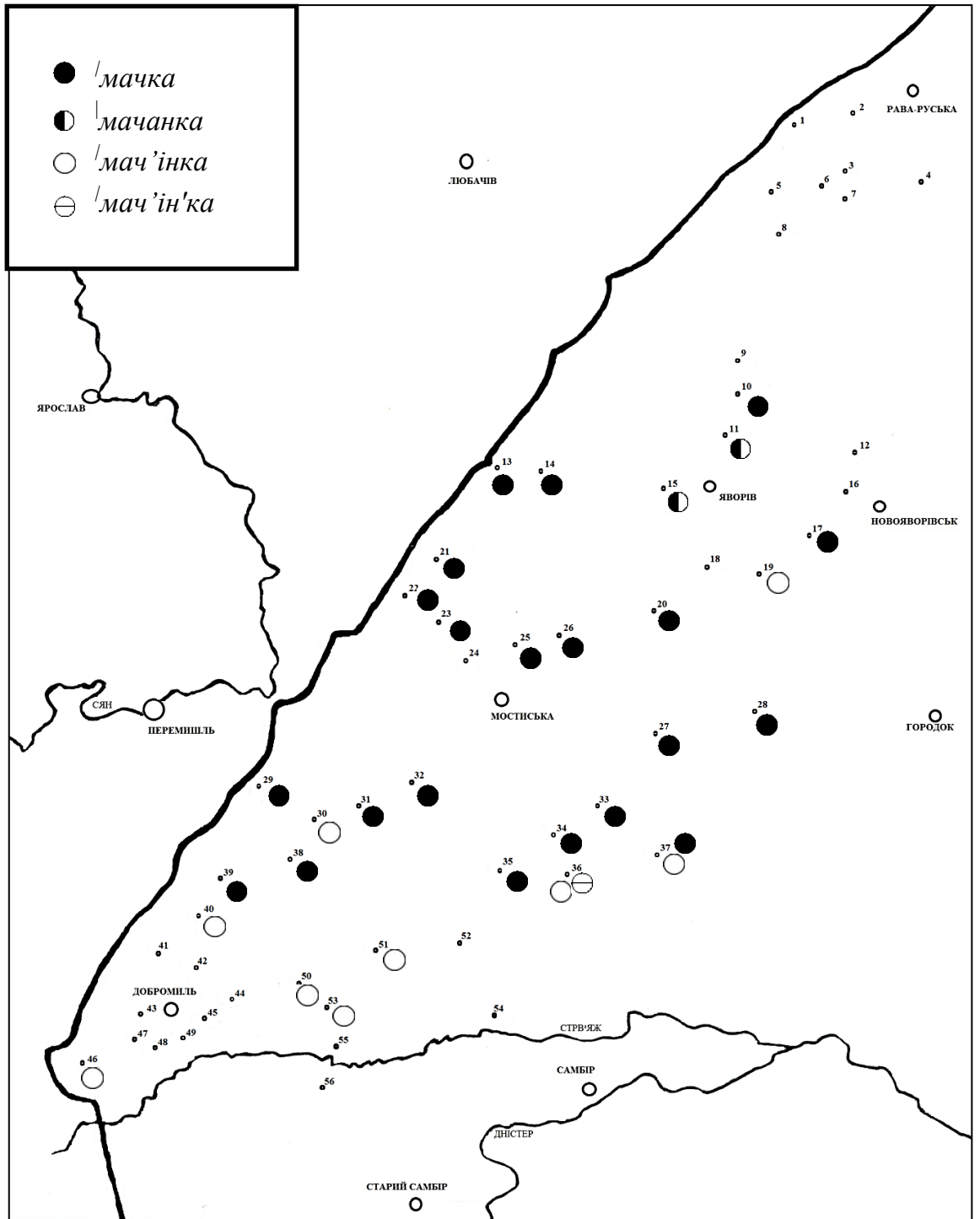
Карта 7

Кисле молоко
 ‘продукт, що утворюється внаслідок бродіння молока’

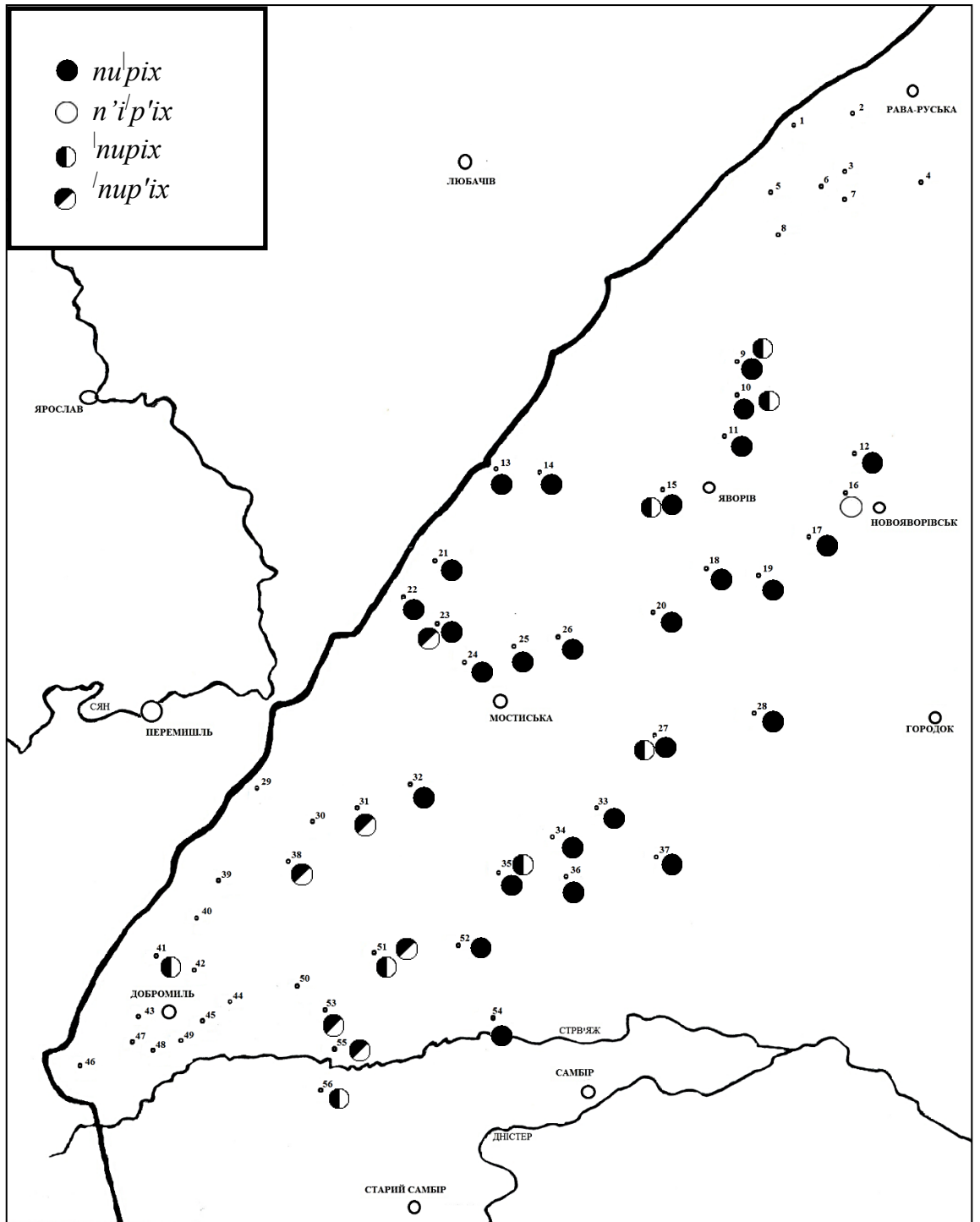
Карта 8

М'ясна підлива густої консистенції

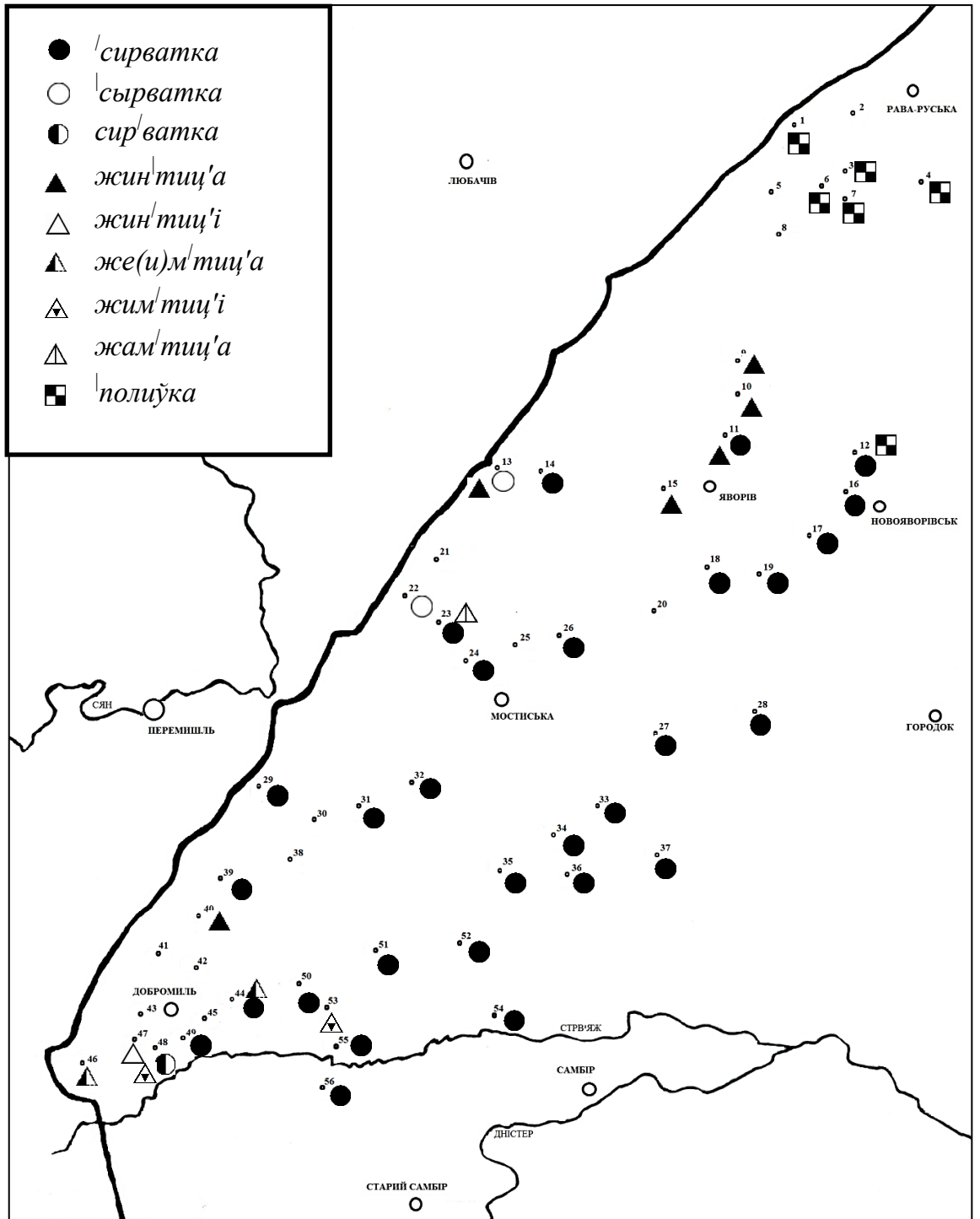
Карта 9

Печений пиріг,
начинений гречаною кашею із картоплею

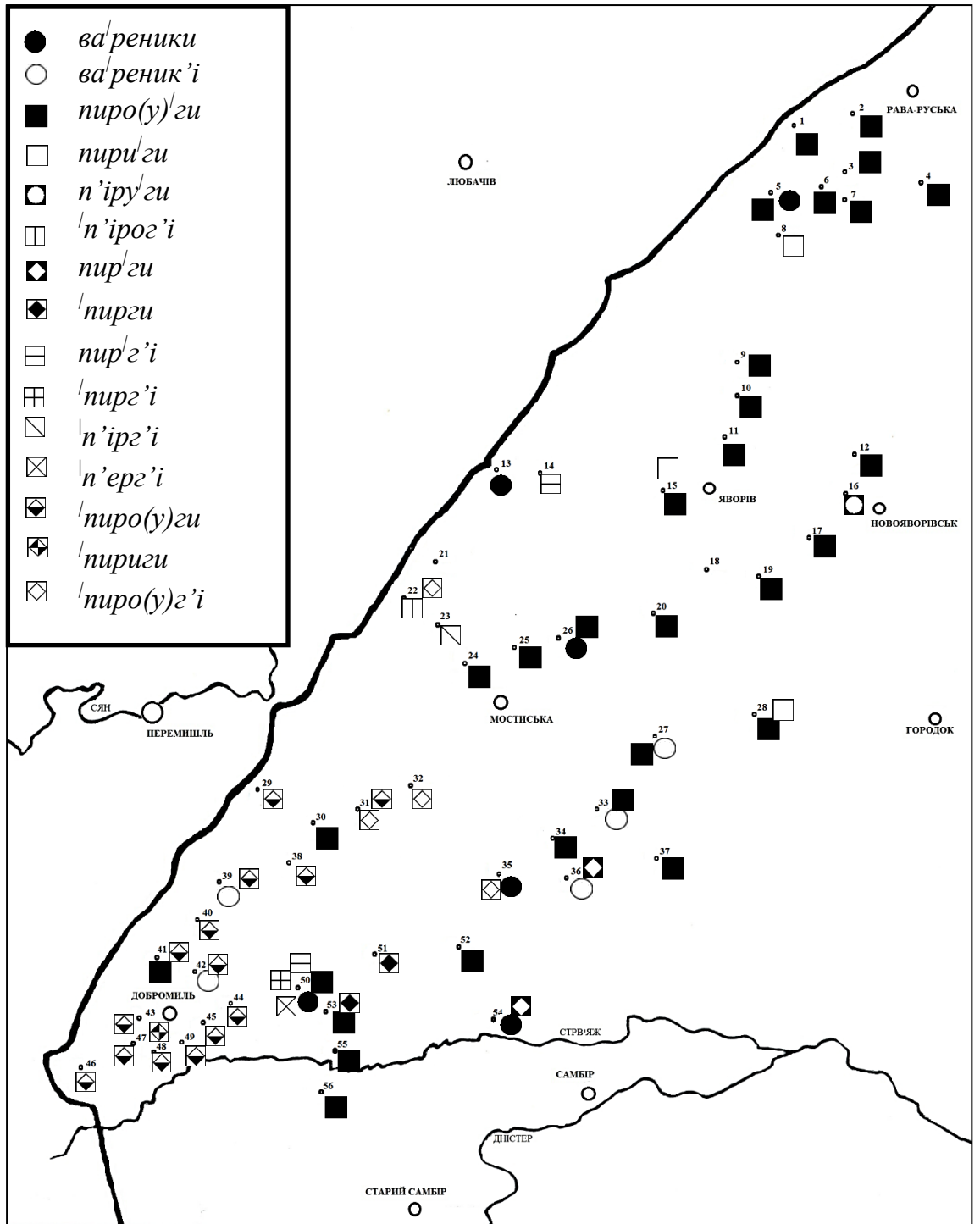
Карта 10

Сироватка 'рідина, яка виділяється при згортанні молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру'

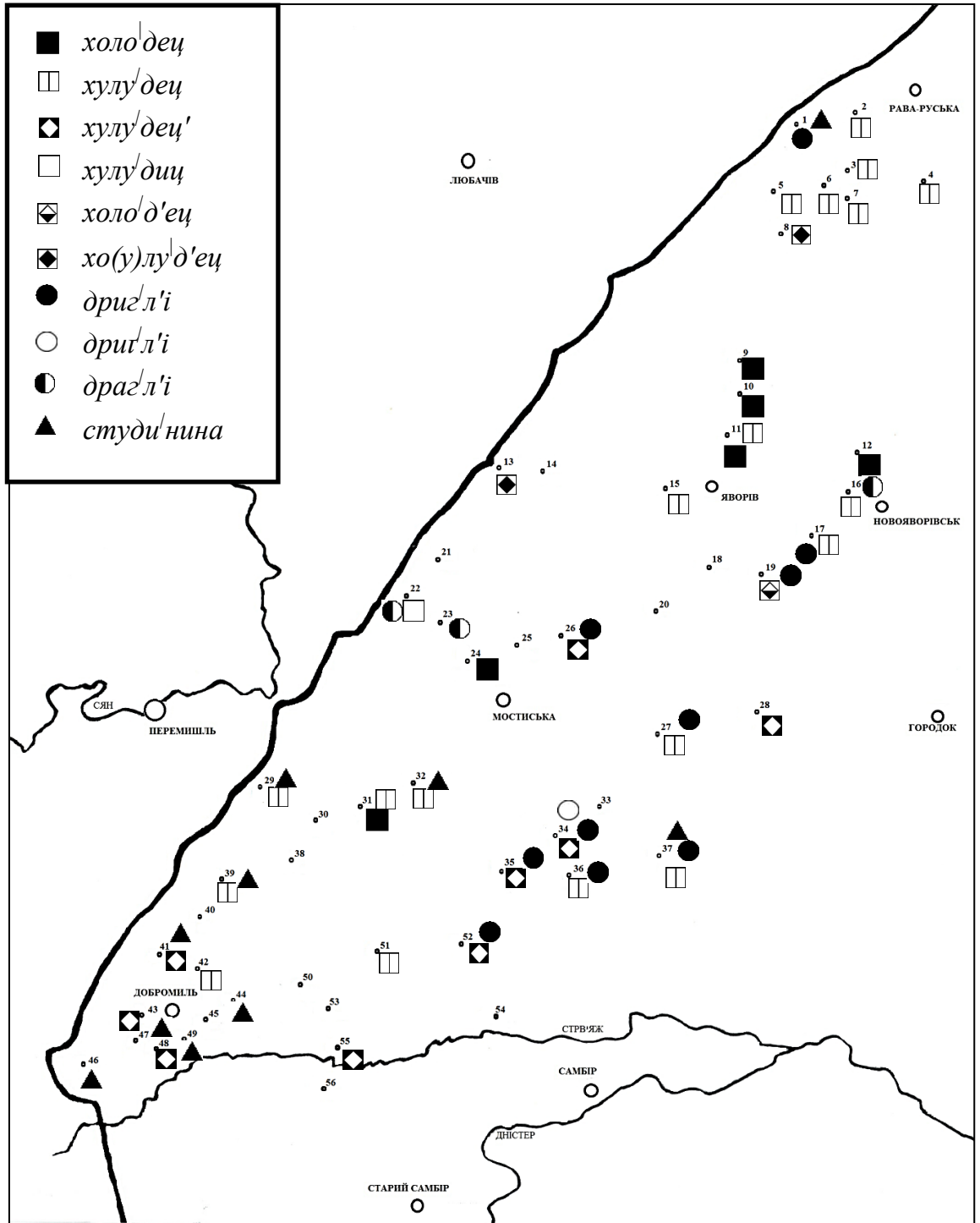
Карта 11

Вареники 'невеликі варені вироби, зліплені з прісного тіста і начинені сиром, ягодами, капустою і т. ін.'

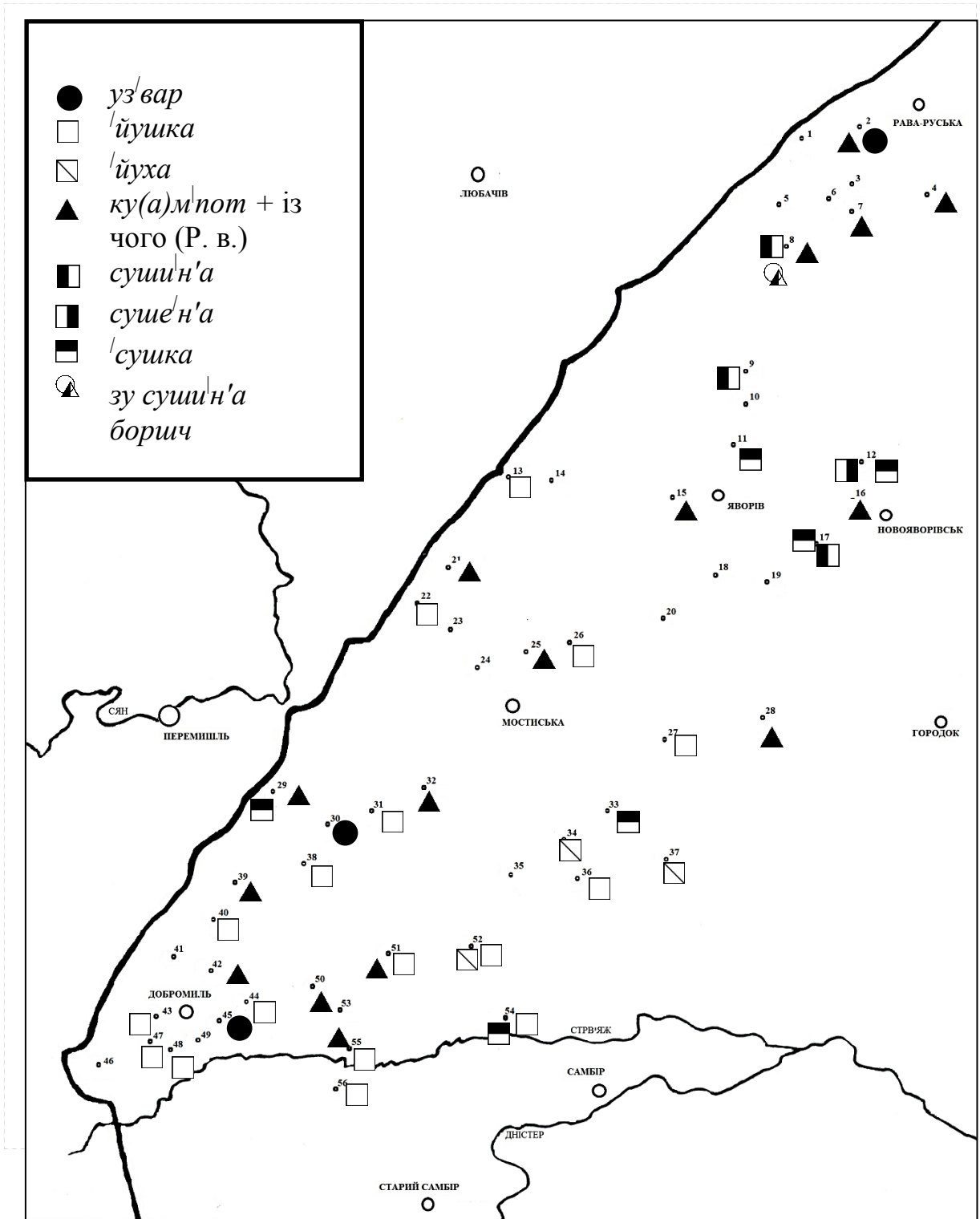
Карта 12

Холодець 'драглиста страва, яку одержують при охолодженні м'ясного відвару з подрібненими шматочками м'яса'

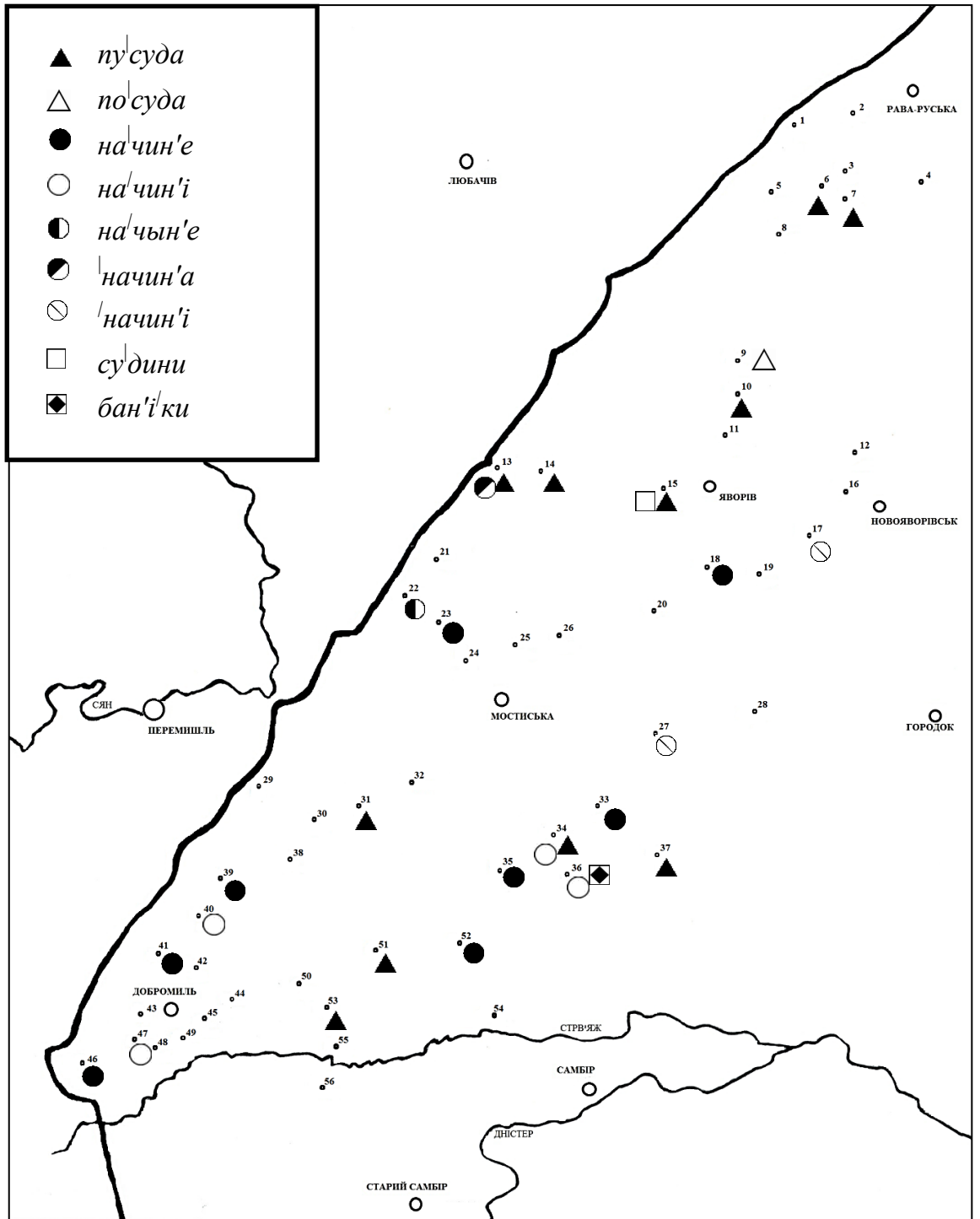
Карта 13

Узвар ‘солodka рідка
страва із сушених фруктів і ягід, зварених у воді; компот’

Карта 14

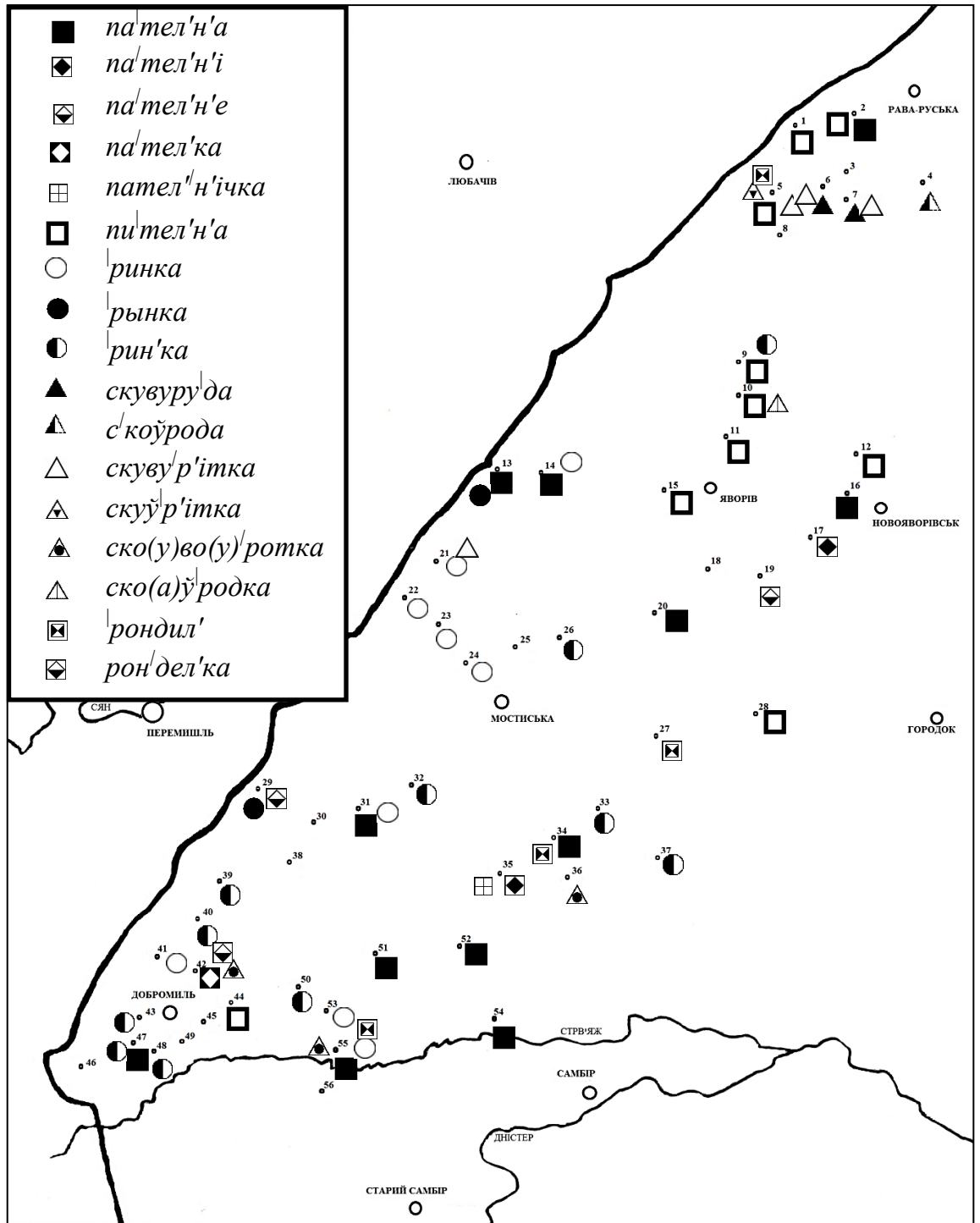
Загальні назви посуду

Карта 15

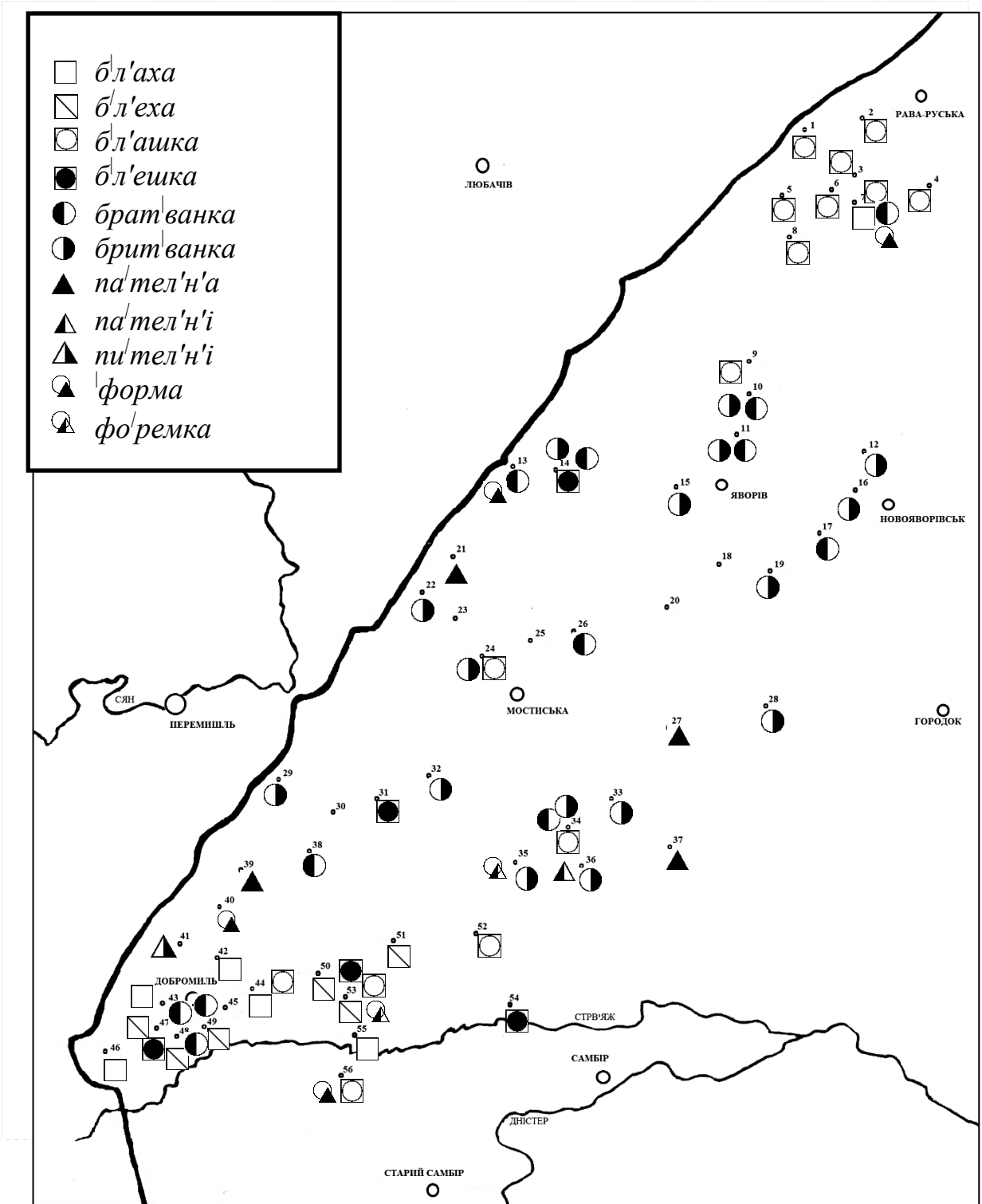
Сковорода

‘неглибокий круглий посуд, у якому смажати їжу’

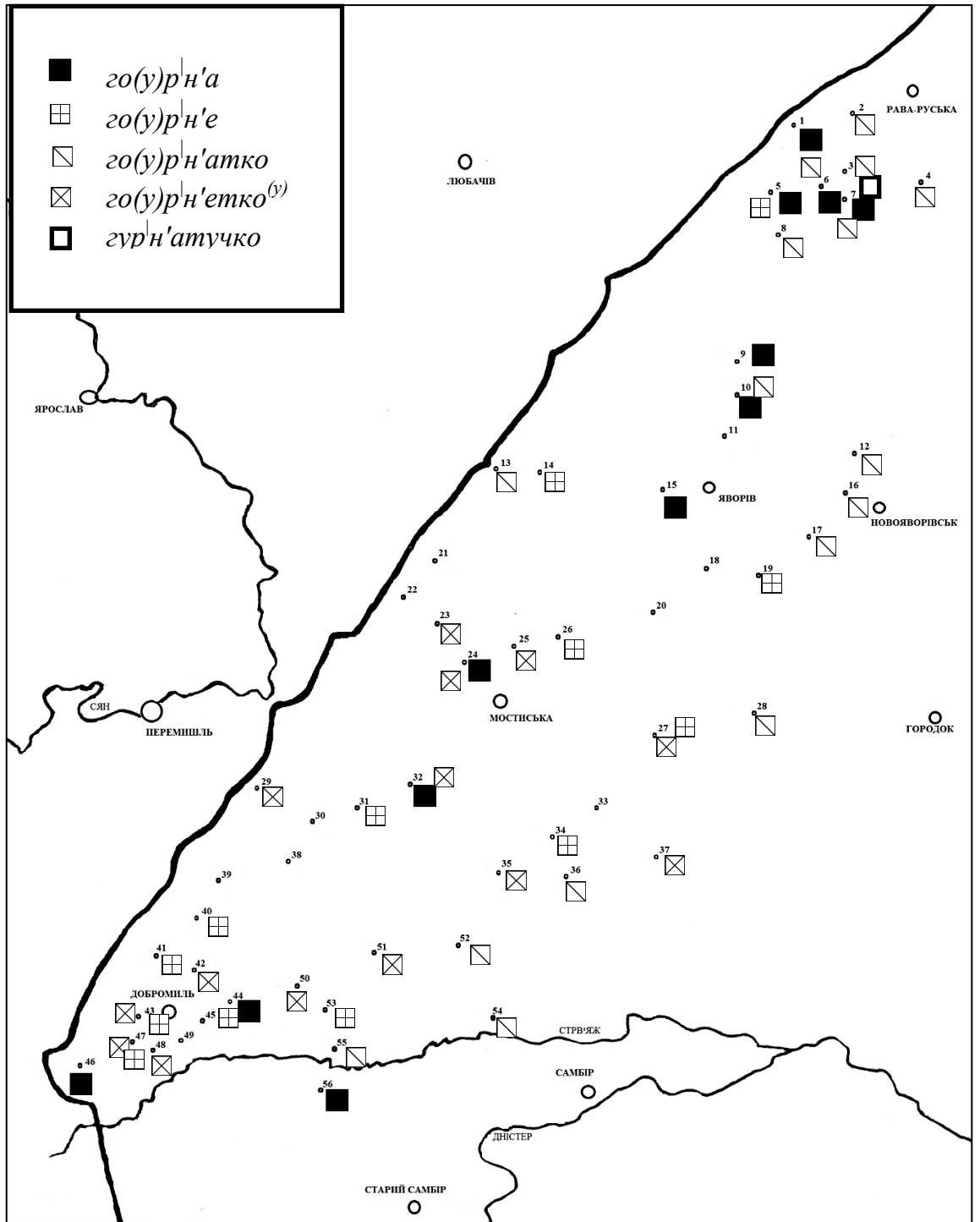
Карта 16

Деко 'форма,
у якій випікають хлібобулочні вироби та печиво'

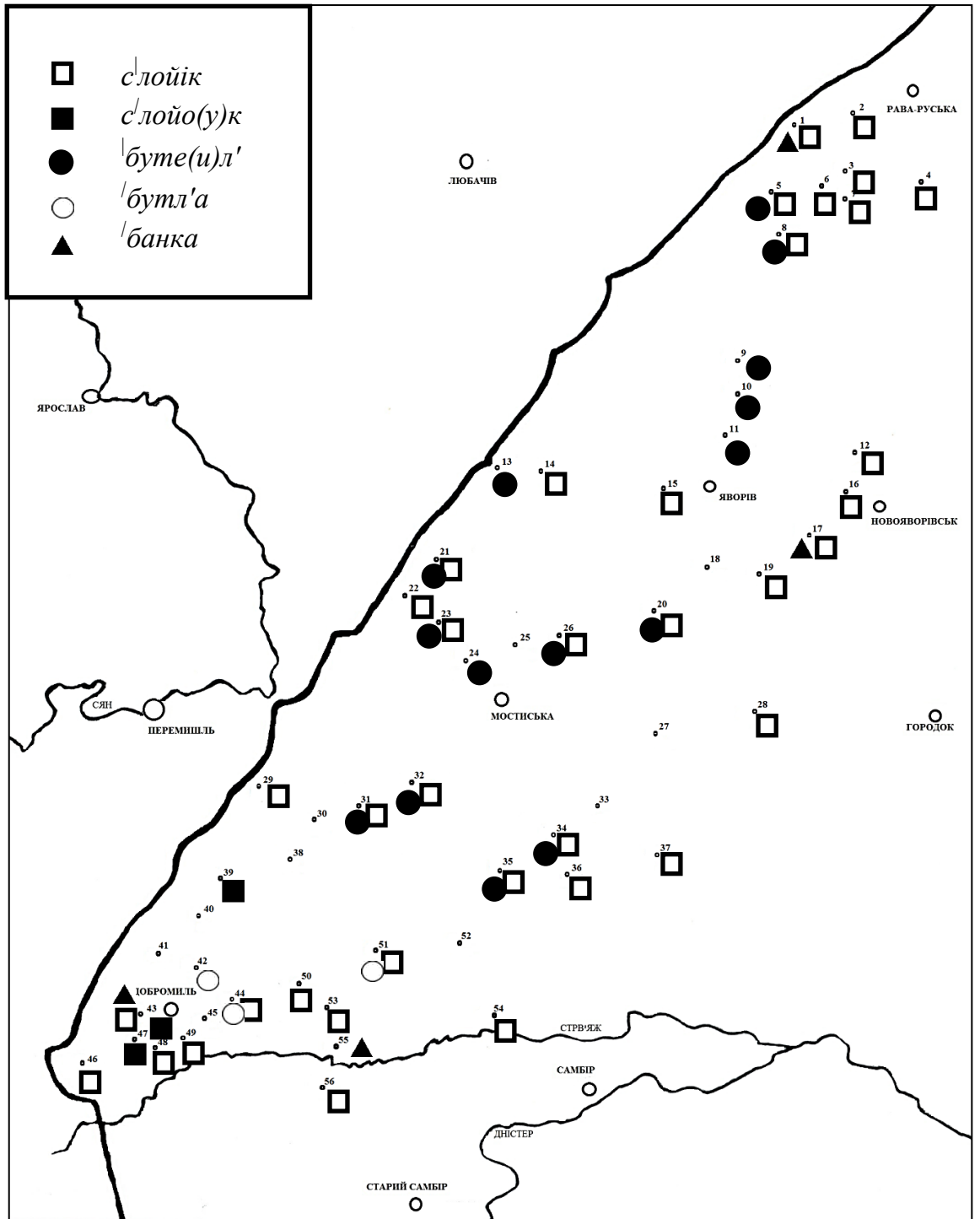
Карта 17

Чашка 'невелика посудина (частіше з вушком), переважно з фарфору, фаянсу, із якої п'ють чай, каву та інші напої'

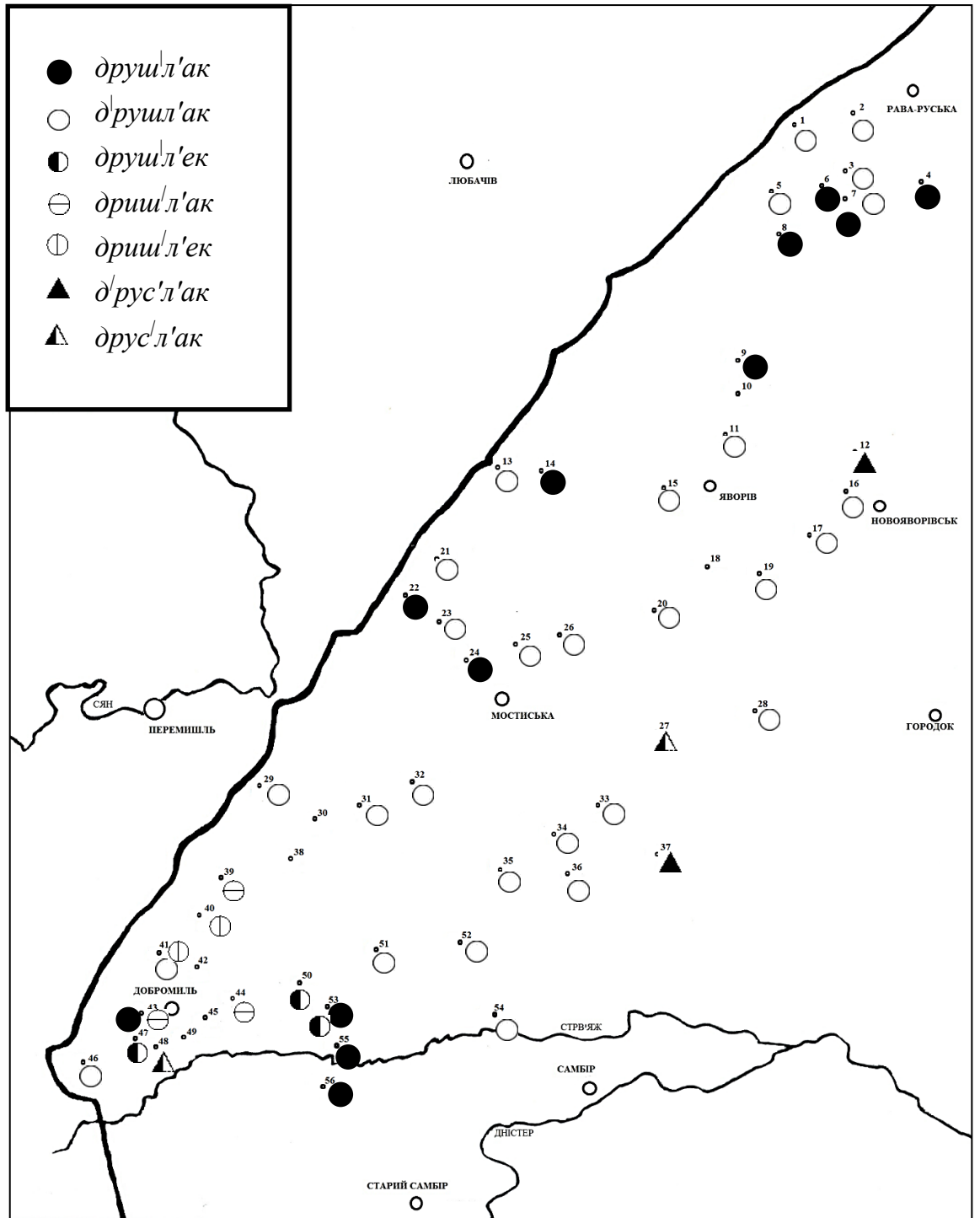
Карта 18

Скляна банка
'скляна посудина переважно циліндричної форми'

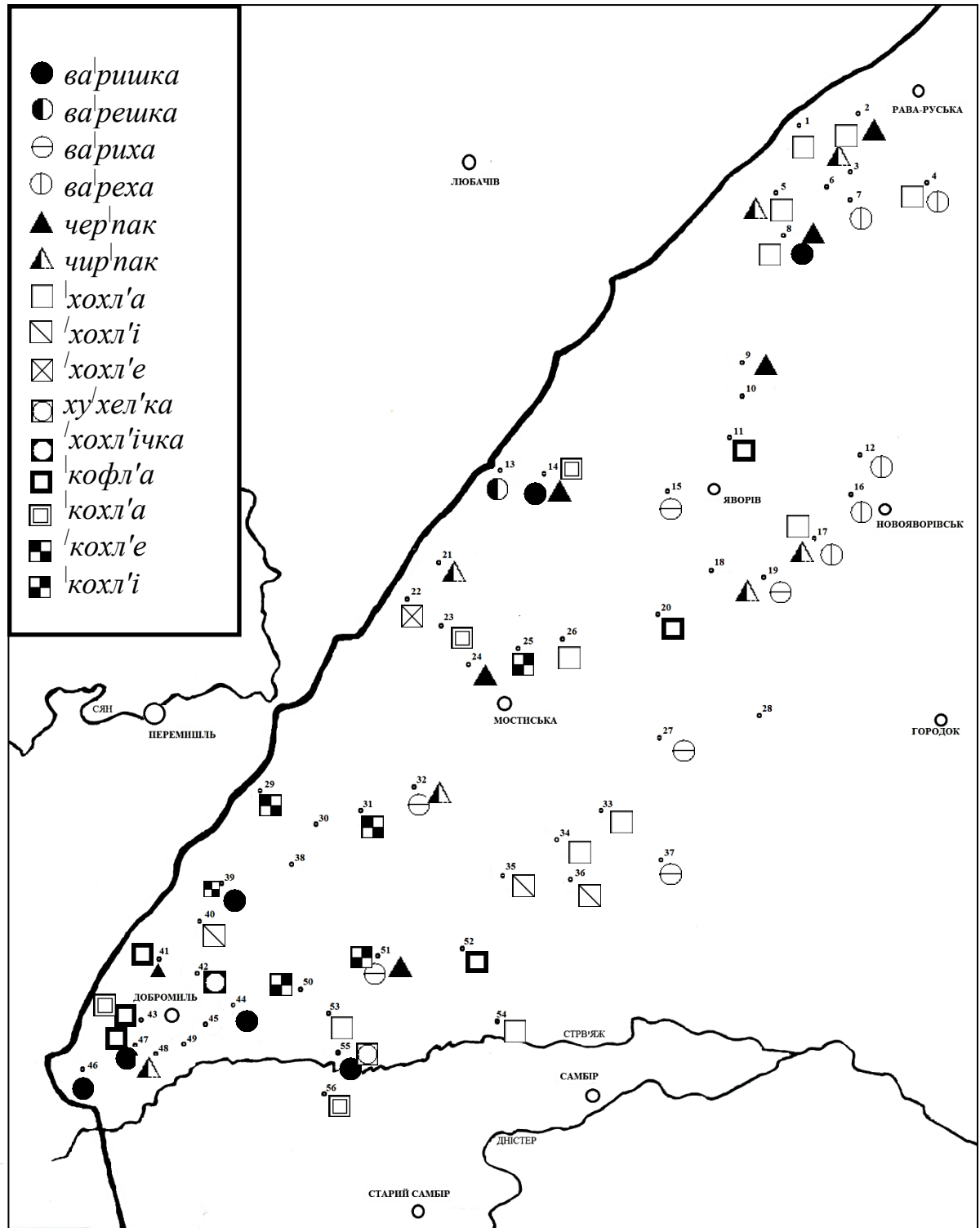
Карта 19

Друшляк
‘посудина з дірочками для проціджування або протирання їжі’

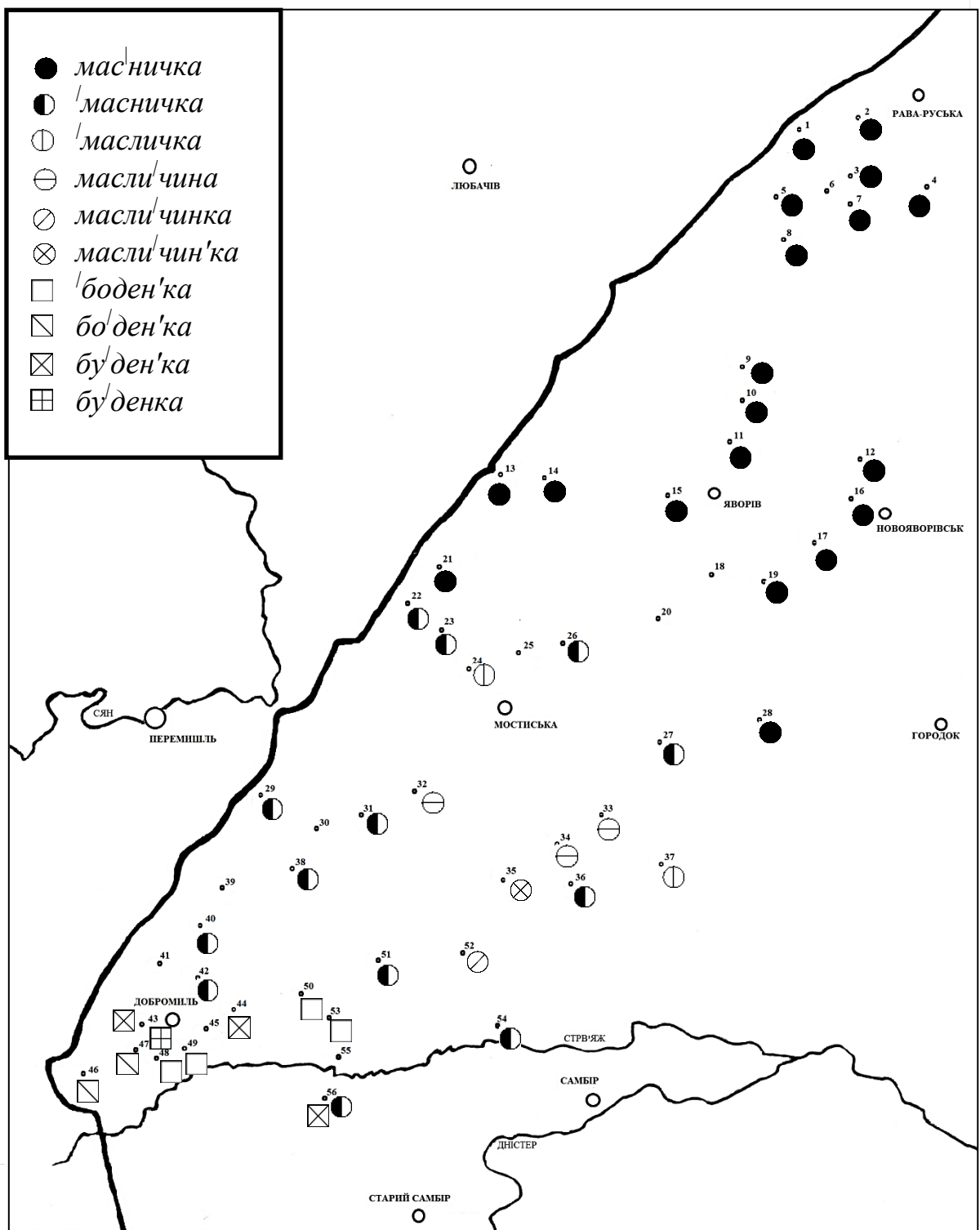
Карта 20

Ополоник
‘велика ложка, якою наливають рідку страву’

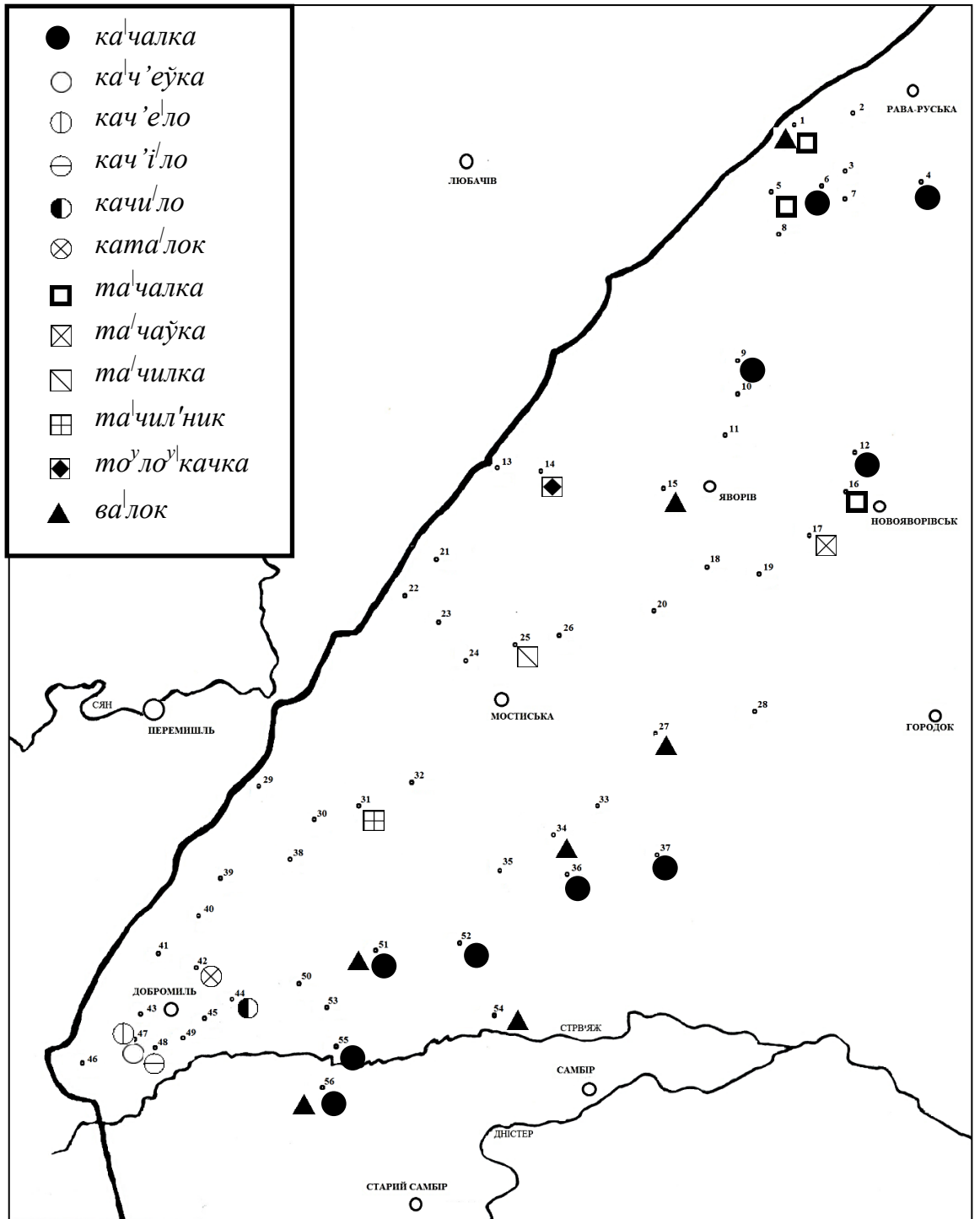
Карта 21

Масничка 'спеціальна посудина з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани'

Карта 22

Качалка ‘кругла, гладко витесана палиця для розкачування тіста’

ДОДАТОК Б
 ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ ПРО ЇЖУ, СТРАВИ ТА НАПОЇ

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ
 ПРО ХЛІБ ТА ВИПЕЧЕНІ ІЗ БОРОШНА ВИРОБИ

Про випікання хліба

То била житн'а мука / така змелена // пришлас'ї рузчин'ати // мама гвечир рузчин'ала // підс'їяла // дрібну муку уд'ел'но / грубшу через реш'їтку уд'ел'но // туди ду того хл'їба зварила бул'би / ну стругана бул'ба била / рузімн'ала ту бул'бу / б'їз друшл'ак пириц'їдила / шуби вуна грудок ни мала / а по'тому дала сырватки / ну жинтиц'у називайут / і на тім рузчинила // вуно кысло через ніч // рано тої хл'їб с'ї м'їсило // так с'ї м'їсило то к'їсто / жу вуно мало бути аж б'їле і в'їд руки в'їдставати // так н'ї / жу було йак-нибуд' заколотили / іно м'їсили так // йа йу с'ї нам'їсила того хл'їба // і туди ў пйецу палило с'ї дровами // вуген' с'ї рузгор'тало по пйецу / жуби дно ни гуріло / верх жуби буў червоний / туди вигорнути то з пйеца ўс'о / то вуг'їла / а по'тому кыдалос'ї грис // йак тої грис зайн'аўс'ї х полум'їн' / ше с'ї хл'їба ни саджило // вимелос'ї / було таке пумело зроблене / вимелос'ї тої поп'їл' / то ўс'о // тод'ї була така лупата кругла / а ту штил' такий доўгий і туйу лупату п'їдсипалос'ї вис'їўками такими групшими // а туды того кулачика / туди тих хл'їб'їў набралос'ї і так во с'ї вироб'їло / вироб'їло / і ўз'алос'ї води і зверху водом пул'єти і х пйец с'ї ўсадило // ложилос'ї три бухонки і так во // тої пйец буў такий шириноў: йеден бухон / другий / тшет'її // в'їн буў такої шириної на три бухонки // влазилос'ї дев'їт'-два'наїц'ї // тод'ї в'їн с'ї сп'їк / такий в'їшневий буў // в'їн ни кв'їт // тепер хл'їб купиш / в'їн закв'їтлий зараз іно принесеш // старого хл'їба нам'їшайут / заміс'їт і дайут // ск'їл'ко разіў м'її з'ат' приве'зе хл'їб / ўсередин'ї в'їн закв'їтлий / а то старий хл'їб // вуни йуго дал'ї рузбоўтуйут / шо л'уди ни купийет / забирайут і ў тої рузчин і дал'ї п'їчут з него хл'їп // но рузр'їжеш / в'їн йу закв'їтлий // ден' / два на трет'її го ниможливо йїсти // а тод'ї буў д'їв'ї ни д'їли хл'їп // ўсе с'ї пекло на два тыжн'ї / на два тыжн'ї тої хл'їп //

було два|наїц'ї хл'їб'їу // ну так хл'їбина биз ден' / а було йшла / або н'е // і субота ми|нула / аж на другу суботу п'їкли зноў хл'їб // йїго с'ї пу|ставило ў ком'їр'чын'ї // була така пу|льц'а і там с'ї тої хл'їп пу|ставило на пу|в'їтру / ан'ї в'їн ни за|сох / ан'ї ни зак|в'їт / н'ї н'їчо // но так трошка т|вершїї буў йу / на другїй т|жден' // али ў|р'їзаў / та в'їн та|кїї буў пу|хоїкїї ў|сере|дин'ї шу ну // ну в'їн буў на |бул'б'ї ру|зчиненїї / на ті с|ирватц'ї потїм за|м'їшенїї і н'їчо ни да|вали ду|него / н'ї йец (Кр)

Та во т'їсто с'ї за|м'їсит і там по|у|стойїт / йак ву|но за|чне йу п'їткї|сати і ту|ди чи ў п'їецу пали|мо / чи ў ду|хоўц'ї // накла|даїем ў братван|кї / і так ше там |пару м'їнут по|стойїт // — *З йакого борошна печуть хлїб?* — Ми з пше|ниц'ї / али |дехто пїче і з |житн'ойї / хто тоїво |маїе |жїто // ми з пше|ничнойї пїчем // — *У чому ви печете хлїб?* — Ў братван|ках // — *У печї?* — Ў п'їецу // — *Памїтаєте, йак колись пекли хлїб?* — Круглїї на ло|пат'ї // — *Як то робїли?* — Ну а во йак ро|бїли // так |само за|м'їсїли // і ту|ди ло|пату / ў нас ў|дома ше |таїа ло|пата йе // і то тїка во |кругла на тїк'їм дру|ц'ї йе / і на ті ло|пат'ї |вїрви п'їд|сїпали і ў|з'али |тоїе т'їсто розм'н'али // — *А чим пїдсїпали?* — Му|ком // і накла|ли там |того хл'їба і ду|купи сту|лили // а хто хт'їў пїр'їх / пїр'їх |круглїї / поло|жили |бул'бї // а хл'їп так во |вїробїли |круглїї / ше з|верха во|дом за|гладили і су|вали ў п'їец // на ло|пат'ї во зї|сунули на п'їец // п'їец з|мели там // |бїло спе|цїал'не тїке пумело / розум'їеш / тїке з колоск'їў з|роблене і во|дом по|мачали / п'їец п'їд|мели ту|дїї-нїту|дїї / хл'їп са|джали // а потїм йу п'їз|н'їше |капку зїшк|ребали // і пекли |жїтн'її // зї |жїта му|ку мали во // тїкїї п'їекн'її нїраз буў |жїтн'її / нїрас чїр|вонїї |вїпеченїї хл'їп // памї|тайу аш ну // ў нас |таїа во ло|пата ше йе // — *А давали яйця до хлїба?* — Н'е // тї|перка во ни да|їут // — *На чому розчїняли?* — На во|д'ї // — *Не даєте молоко?* — Де хто ку|ли му|лука да|ваў / то тї|перка му|лука л'їут // а |перше ни л'ї|али / на ву|д'ї / а йак н'е / ту трошки жїн|тїц'ї / |шубї л'їпше (Кт)

Пїк|ли / ў п'їецу на|палили / ву|ген' |вїгурнули / м'їт|лоў |вїмели |файн'ї / і |мали тїку лу|пату / і там тої хл'їп с'ї вїроб|л'аў / |жубї буў |круглїї // і тої хл'їп на ло|пату / п'їд|сїпалос'ї туйу лу|пату му|ком / |жубї в'їн во ни тїрї|маўс'ї ло|пати / во

в'ідлет'іў і на лупату і х пйец / пиклос'і так ў пйецу // — *А яка була мука?* — Чорна // на жорнах ми мо'лоли // — *Житня чи пшенична?* — Жито / та де пше'ниц'а била / пше'ниц'і ни било // мало хто пши'ниц'у маў / на с'вита пши'ничний хл'іп пикли во / на Великден' / на Вел'ийу / на тик'і с'вита (Пр)

Та во русчи'нила / зам'ісила / ў пйецу запа'лилам // ше т'реба було знати / йак ў пйецу запа'лити / жуб добре ўса'дити // — *Що давали до тіста?* — Ну та ни'рас / ни'рас гар'бус с'а вариў / гар'бус с'а ни'рас вариў / а ни'рас бул'би с'а давало / а б'іл'ше гар'бус с'а давало // звариўс'а гар'бус / русчи'ниўс'а на гарбу'зі // — *І воно тоді було кисле?* — Кисле // пу'хон'кі хл'іп биў тик'і // — *Чи давали дріжджі?* — Та де / н'е / та т'іста давали / та де / др'іж'а н'е // — *Давали тої розчини?* — Так // — *На лопаті пекли хліб?* — На ло'пат'і (Нк)

Ну та во русчи'н'али // там др'іждж'іў / но / хто шо маў // хто хт'іў / то си ўл'аў там чи моло'ка // баба ўсе пл'ацок лишали тик'і / жуби тижден' биў // так багато др'іждж'іў ни било / йак ти'пер // ву'ни дуруг'і били / так / др'іждж'і // но бо то т'істо лишали / так / жуби друге било на другі рас с того т'іста п'ечи хл'іп / би др'іждж'іў ни купу'вати / бу ни било за шо // — *З якої муки зазвичай пекли хліб: з пшеничної чи з житньої?* — А то даўно ў нас пши'ниц'і дуже мало с'ійали // так во три'мали на с'вата / каже / на кут'у / жуби било / паска / жуб била добра // а жито і наўп'іў з йач'менем м'ішали // то то і пиро'ги варило'с'а / і пи'ріх пикли с того // а так хл'іп пи'чи / то било ўс'о житн'е (Вр)

А хл'іп во // ти'пер хл'іп русчи'н'айут на дв'і гу'дин'і // ку'лис' моя ма'ма русчи'нила хл'іп ўвечир / ц'ілу н'іч хл'іп в'ін с'а рушаў / а рано сп'ікли ма'ма // то тої хл'іп пах / ту во на ц'іле / ми назива'єм Голуп'ці / на ц'ілі Голуп'ці пах хл'іп йа'кос' так // а ти'пер хл'іп пи'чут і хл'іп так ни пахне / йак ку'лис' пах // — *З якої муки пекли: з пшеничної чи з житньої?* — Б'іл'ше з житн'ой / бо ко'лис' пше'ниц'і ни с'ійали дужи / бу то т'реба було багато г'нойу / а г'нойу ни було // і так шо бул'ба була / то на ті с'ійали пши'ниц'у / а б'іл'ше з жита // і житн'ії хл'іп л'іпшиї буў / бу пши'ничний дуже черств'іе скоро / а житн'ії хл'іп в'ін ўсе тик'і фа'йні // на жорнах мо'лоли і то буў смачний хл'іп // на ло'пат'і пикли / п'іт'сипали

муком / лопата така була / п'ітсипали і положили // мама катул'-патул' на лопату положили і ў пйец // та то бохти були поставали тик'і смачн'і // ў бл'ашках нав'іт' н'іхто ни п'ік / бу то кулис' л'уди казали / шу то смирдит бл'аха // а на пйецу так с'а спекли нормал'но (Врб)

Хл'іп русчинили // йе жу русчин'айут на добу / то тик'е залежит йак в'ід зерна / йака мука йе / а йе тик'е / шу зара можна зам'ісити (См)

Ну намулоли жита на жорнах / русчинили / пукисло / пукисло та і ше бул'би хто зваріу / ту так пумн'ау / пумн'ау / дау ду того / йак зам'ішували // такий хл'іб буу // капусту / нав'іт' тик'у / квашину в'ідварували і давали // — *Навіщо?* — Йак ни було / мало зерна / шу ни було с чого хл'іба пици // наш'і сами / дома бат'ки наш'і пикли такий хл'іп // тожи капусти троха дали туду / в'ідваринойі кпусти і ўс'о // зле го було потім р'ізати / знайеш / того хл'іба (Ср)

Ўз'ели т'іста / на два дни / зрубали трошка т'іста / трошка лишили т'іста там // а потім ўз'ели трошка бул'іу / то п'ідновили то // а на другий ден' русчинили / ўл'ели вуди / дали муки / русчинили / рано зам'ісили / хл'іб вик'іс і ў пйец // ўз'ели так на лупату таку і то ў пйец / ў пйецу ўсадили пйец'-ш'іс'т'-в'іс'ім хл'іба // с'і сп'ік / в'ін с'і тик'і во / житн'і // — *А чим підтрушували?* — Мукоу / мукоу п'іт:рушували / така була там ше йе лупата / йа майу // така була лупата / мукоу п'іт:русили / туди положили тої хл'іп / так в'іт:и / і в'іт:и / і в'іт:и / убрубили / во тово трошка змастили / туди ше пал'ц'ом так і так // туди ў пйец // — *Навіщо рухали тісто пальцями?* — Так п'іт:егали / би буу виш:и // п'іт:егали пал'цем в'іт:и і в'іт:и / би буу виш:и // чо так рубили / ни знају // і просто з д'ішки брали ў пйец / на лупату / ў пйец саджили і хл'іп буу йак // — *А не підмішували?* — М'ісили рано / ўвечир русчинили / а рано йуго м'ісили // в'ін вик'іс / туди було ў пйецу напалено // — *А хл'іб не пекли на капустянім листку?* — На капуст'анім листку пикли бул'виники х'іба (Вл)

Хл'іп русчин'уємо / во там ск'іл'ко мук'і / дул'івайємо воду / сіл' і зам'ішуйу // ду хл'іба н'ічо ни даємо / тіл'ко сіл' / б'іл'ше н'ічо // ну та можна

т|роха |дати / там де йа|кої у|масти / йа|кої у|л'її а|бо шос' / би |л'їпшиї буў // ну і спи|чемо і ўс'о (Гс)

Др'їждж'ї / а |нав'їт' |було т'їсто з уд|ного |разу до д|ругого / рубили рус|чинок ти|киї / п'їтрусчи|н'ели і |потїм |дали му|ки / русчи|нили |добре так / |к'їл'ко там / за|лежно на |к'їл'ко х|л'їба // а |потїм м'їсили / тик'ї |цибри |були / ў |цеб|рах // хто йа|ку |чел'ад' маў / йї|ден |меншу / д|ругий |б'їл'шу // і пик|ли ў |пїецу хл'їп (Грд)

Гу|туємо му|ку // му|ка пу|вин:а |бути / йак зи|мойу / пу|вин:а |бути |тепла / |теплен'ка / бу т'їсто |скорши |рухайес'ї // с'їйес'ї // пере|важно |дехто і два |рази |с'їйе / би та му|ка |була пу|хон'ка / би ни |була та|ка з|бита // пере|с'їйу / ну і ўс'о // биреш ву|дичку теп|лен'ку / му|лука |пару / му|лука т|рошки |пару і да|йу т|рохи марга|рини / у|л'їйу / йак |м'їшу / пу|сол'у і ўс'о // і наби|райу / і п'їтки|сайе ў |бл'ехах // йа си|б'ї п'їч |пал'у / в'їн п'їт|кисне |добре / йа вигор|тайу ву|гон' і |бл'ех'ї ду |пїеца // гу|дину пере|важно т|ри|майу // |али / йак пїец |добри / ту |сорок пїат' |хви|лин (Бл)

Русчи|н'али ку|лис' т'їсто / |було ўсе т'їсто с'ї |лишало / бу |було |житна му|ка і ўсе с'ї |т'їста |лишало / і с |того т'їста на д|ругий |рас русчи|н'алос'ї / п'їдм'їшувалос'а т|роха // ву|но п'їт|кисло / а туг|ди русчи|н'али / ву|доў те т'їсто рузмивали там і ву|но |кисло // д|ругий |рас за|м'їшували і ўс'о / і на лу|пати // — *Чим пїдсипали лопату?* — Му|коў / |али тик'оў му|коў разу|воў // ну а п'їзн'їше йуш ў |формах // дїїшли |луди ду |того во / та ї ў |формах пик|ли / ў бл'аш|ках (Шм)

Хл'їб русчи|н'айес'ї / да|йес'ї др'їждж'ї / му|лука / |кисне / ту|ди |м'їс'ат // палитс'ї ў |пїецу і накла|дайес'ї ў бл'аш|ки і йе хл'їп // — *А як не було бляшок?* — На лу|пату / на лист|ок // — *На листок капусти?* — На листок ка|пусти а|бо на па|п'їр ўзим'ї // му|коўу п'їт|сипали / на лу|патку // дно за|м'їтали пуме|лом та|ким і на те вон са|дили / на дно (Мн)

Ро|счи|н'айут / да|йут др'їж:ї чи моло|ко йак / бо йа там т|рошка рос|чин'у і ў ду|хоўц'ї пи|чу ту / шо йа там пи|чу // і |потїм |м'їс'ат // йак во|но ўже на|рухалос'ї / |м'їс'ат // — *На чому пекли хлїб / коли не було дека?* — Катул'али тик'ї бу|хон'ц'ї і

була лупата / і пусипали йїї там / мукою не / но грубим чим'іс' / грисом / саджали так на дно // то дуже буў смачний хліп (Дв)

М'ісили тісто на др'їжджу // бувало тике / давали сирватки файно чи квасного мулука і там зу дв'ї йайічки збили / дали солі // йакшо св'атковий / ту трошки цукру дали / б'ілши йайічок / а йакшо тики хліп на будний ден' / ту прустий зам'ісили і ў пйецу напалили / в'ін викис // ўвечир русчин'ели / рубили росчин' таку рітку / а ўрано м'ісили нагусто // вуно зак'ісло / ў пйецу запалили / на лупат'і // — *Чим підсипали?* — Мукою / лупату // мукою / ал'бо тики грис дрібнен'кий / кажи / ліпши с'ї тримаў // і потім на лупату і просто на цеглу ў пйецу (Тр)

А во били тик'і жорна / знайеш // пшиничне / хто хт'іў пшиниці / так во с'а терло на жорнах // туди туйу муку русчин'али і зам'ішували / і пикли хліп // і виходиў дуже смачний хліп // — *Його пекли в печі на лопаті?* — На лопат'і / потім // наш'ї баба пекли на таких с капусти листках / знайеш // в'ін тики ладний долом с'а в'ідбиваў // потім тойе згоріло і так во с'а в'ідорвало в'іт хліба // на лопат'і переважно пикли (Ст)

Русчин'ели / пириважно гвеч'ір // мама русчин'ела / тісто кисло // рано стали / то тісто м'ісили // була така лупата кругла / вирубл'елус'і так во хліп / так во с'ї рубило зу штирох бук'іў // — *Так робили / щоб хліб був вищий?* — Не / то тики знак христа // і туді на ту лупату клали і шур ў пйец // — *Чимось підсипали лопату?* — П'ітсипали: мукоў разоўоў або пшиничноў / або житн'оў // — *Чи пекли хліб на капуст'аному листку?* — То х'іби п'іріх пикли на капуст'аному листку / х'іба п'іріх // — *З якого борошна пекли хліб: пшеничного чи житнього?* — Хто маў пшиничну муку // житна мука на жорнах змелина // — *І на свята теж?* — Не // на с'в'атах / хто буў багатший / ту си змулоў / ду мли'на зав'іс / а хто буў б'ідн'іший / ту на жорнах мулоў // і ни с'їяў на сит'і / а т'іл'ки на п'ітситку / бу було ришито / п'ітсито^ук і сито^у // ту ни с'їяли тойі муки чирис сито^у / бу сито^у дужи густе / а п'ітситок рітший / а

риши¹то ше р¹ітше / ту п¹ітситком п¹ітс¹ійали і пик¹ли хл¹іп на с¹в¹ета / ст¹руцл¹у ру¹били і хл¹іп пик¹ли (Дм)

Йак бу¹у житни¹й / ту с¹і пик¹ло / на к¹іс¹ці с¹і рус¹чи н¹увало / розу¹ви¹й / на жор¹нах с¹і му¹лоло на хл¹іп / а хтос¹ у мли¹ні му¹ку му¹лоу р¹озово¹у // на жор¹нах зму¹лоу // і у мли¹ні бу¹у тик¹ий кам¹ін¹ // та мало б¹ілого хл¹іба було // ми тик¹і пик¹ли / до¹машн¹е зер¹но му¹лоли і ма¹ма рус¹чин¹увала у¹вечир / р¹ано м¹ісила і у п¹йецу / на в¹атр¹і // так во вираб¹л¹ела ру¹ками // ти¹пер на брат¹ванках пи¹чут // мало пи¹чемо на в¹атрах // ни¹в¹істка ни у¹м¹іе пи¹чи на в¹атр¹і хл¹іба / у¹ бл¹ехах // а йа на в¹атр¹і пик¹ла / в¹ін смач¹ніши¹й / на голо¹му п¹йецу // нап¹алила / ви¹рубил¹а мис¹учку і на луп¹ату / тик¹а луп¹ата була / тик¹а ук¹руглена і р¹учка / тай¹ак йак с¹н¹іх в¹ітки¹дати // і то йа на ней¹і му¹ки пу¹сипала і нап¹алила у¹ п¹йецу // ту ш¹іст¹-с¹ім-дев¹іт¹ хл¹іба йа тик¹их са¹ма пик¹ла (Трн)

Али ку¹лис¹ да¹уно / дуже да¹уно ту то було / тик¹і ко¹шички бу¹ли і п¹ікли / тик¹і бу¹ли ко¹шички плетин¹і / ну йак мис¹учка / уд¹но / то хто ма¹у / бу то т¹реба було ко¹шички ті ку¹пити // хто ма¹у гр¹ош¹і / тої ку¹пи¹у // а ми / нап¹риклад / на ка¹пуст¹і / на лист¹ку // а ка¹пуста мала лист¹ки тик¹і ви¹лик¹і / т¹іх лист¹к¹іу нар¹вали і на тої лист¹ок // тик¹а була луп¹ата к¹ругла і на луп¹ату лист¹ок / на тої лист¹ок те т¹істо / али так во заби¹рали / кату¹л¹али / ту¹ди пу¹лужили й¹уго / ву¹правили і у п¹йец с тим лист¹ком // но а йак ни було та¹кого лист¹ка / ту тик¹ими во / шу с¹а вис¹івала му¹ка тик¹і вут¹руб¹и ті / тої гр¹ис в¹іхуди¹у // тим гр¹исом луп¹ату п¹іт¹сипали і на то кл¹али (См)

М¹ісил¹и хл¹іп / рус¹чин¹или / рус¹чин¹или хл¹іп / там йак на к¹іл¹ко там хл¹іба рус¹чин¹или / і ву¹но к¹ислу / і рус¹чин¹или / і ву¹но к¹ислу / і н¹іх¹то ни зна¹у на др¹іжджа рус¹чин¹ати / бу п¹ерши пик¹ли хл¹іп ч¹асто // ти¹перка / ни було так ду ма¹газину / шу п¹ідеш і ку¹пиш / ту¹ди ни було // ка¹ждий рас / ку¹ли т¹істо во / пик¹ли хл¹іп / за¹к¹інчувалос¹а / ту у¹з¹али т¹рошки т¹іста / ли¹шали во так¹во т¹рошки і ху¹вали у¹ му¹ку / і ву¹но там було / і на др¹угий рас рус¹чин¹али / ру¹звуди¹ли / ву¹но с¹і рус¹ки¹сало і зно¹у к¹исло // — Як його називали? — Ну то т¹істо^у / то називали «т¹істо^у» // о / так і т¹істо називали той¹е / шо рос¹чин¹ати (Шк)

Ну на жорнах змо мулоли / туди п'ітс'івали сито^м / русчи^{ни}ли // потім ўрано зам'ісили // разо^{вий} буў хл'іп та^{кий} // — Що давали до борошна? — Вуда і сіл' і ўс'о // — А щоб тісто було кисле? — Др'іждж'і // а йак др'іждж'іў ни було / ту тике т'істу рубили // — Залишали з попереднього разу? — Так / так // — Як те тісто називали? — Т'істу // — Не казали «закваска»? — Н'е / ну во п'ідрубилам т'іста і п'іткисло (Зв)

А йак молоді хл'іп / ту пикли на лист'ах с капусти // першій хл'іп на Петра і Паўла // — То спеціально зажинали, щоб спекти хліб на Петра і Павла? — Н'е / ни то шу / ўже пучалис'а жнива / ўже л'уди жали і пробували той хл'іп / а капуста ўже була // вилик'і тик'і лист'а б'рали / ў тії п'ічці напалували / т'істо на той листок і так пикли // і ў ло^{пату} / і ў п'йец (Ост)

Заборони, пов'язані з випіканням хліба

Субота / читвер / в'іўторок пикли б'іл'ше хл'іп // ў сериду ни пикли / ў п'ятниц'у н'е / ў нид'іл'у ни пикли (Ср)

То пичут / али ўсе кажут: «ў п'ятниц'у ни треба хл'іба пичи» (Зл)

Мин'і чернец казаў / шуб ў п'ятниц'у ни пичи // і казаў убув'ясково / йак хл'іп саджайеш / присили со^{б'і} запаску / чи запаску / чи бере йаку хустину / чи рушник / засилити су^{б'і} / рузум'ійеш // і перехрестити / йак саджайеш ў п'йец // мин'і ўсе му'я свекруха во гадала: «шо ти си ни присилиш йакойі хустини // знайеш / шу то ни можна хл'іба саджати биз запаски / називали / «запаска» // али йа си так нирас або рушник / або / знайеш / йаку сорочку / шо-небут' прив'яжу // йа с'і не питала того чинц'а / чо то не можна / з Йажева (Кт)

Ну так йа знайу / жу ў п'ятниц'у ни можна хл'іба пичи / ў нид'іл'у ни можна пичи / ў п'ятниц'у // ну так і сиріда ду того дн'а п'іт'ходит / жу та^{кож} ни можна п'ічи // али йа кулис' с'а питала с'ўйашчен:ика // йа кажу: «а шо то йе / шу ни можна п'ічи ў п'ятниц'у чи там ў середу / но ў нид'іл'у са^{мо} со^{бою} / бу с'а ўсе старайе / жуби ў суботу спичи хл'іп / шуби було ўже на нид'іл'у?» // али с'ўйашчен:ик казаў / то н'ігде нима записаного // ту йа на то ни можу справи

в'ітпу^в'істи // — *Але не пекли в ті дні?* — ^Али ни п'ікли / н'е / н'е / н'е // ^ў п'ятниц'у н'іколи ни п'ікли і ^ў ^середу ни п'ікли // а так ^ў пунед'ілок / в'і^ўторок / ^ў читвер / субота / о^то ^ўсе // ^ў суботу б'іл'ше п'ікли / бу так: ^їак с'а ^ў суботу сп'ікло / ту то ^ўже було аж ^їмаїжи ду читвир'га так // ^потім ^їу зно^ў ^ў суботу рихту^вали / бу ^ў п'ятниц'у ни п'ікли (См)

Но ^ў п'ятниц'у ни п'ікли / а так ту ^ў ті дні п'ікли (Пт)

Ну та ^їак'ес' с'в'ато ^їак було там: чи ^Матки ^Божуйі / чи ^їак'іс' друг'і с'в'ата / чи не^д'іла // — *Чи можна було пекти хліб у п'ятницю?* — ^ў п'ятниц'у то ^за^ўжди гово^рили / шо ^паску ни ^пічи / ст^руц^л'у ни ^пічи (Ск)

^ў нас ^ў ни^д'ілу н'іх'то ни п'ік хл'іба // — *А в п'ятницю пекли?* — Не ^дуже / б'іл'ше ^ў суботу (Грд)

^ў п'ятниц'у н'іколи ни п'ікли // — *Чому?* — ^їа з^найу / ^ў п'ятниц'у / ка^зали / то ^дуже гріх п'ікти хл'іп // ка^зали / шо ко^лис' ше та^ке було / шо ^їак п'ікли хл'іп / ^їа з^найу / чи так було / чи не було / шо ше ^ж'інка ху^дила с хл'ібом на голо^в'і / шо но^сила хл'іп на голо^в'і // — *Чому?* — Шо так пока^за^ў Бох та^ку ^кару / шо во^на но^сила / шо ^ў п'ятниц'у п'ікла // так ни п'ікли ^ў п'ятниц'у / а ти^пер то ни визна^їют (Шм)

Ну бу ^ў п'ятниц'у ^їсус пу^мер // н'е / ^ўзагал'і / ^ўзагал'і ^ў п'ятниц'у хл'іба / ^їак ^їе ^добра гуспу^дин'а / ту ву^на хл'іба ни ^піче ^ў п'ятниц'у // і ^ў ^середу ^мало хто ^піче // ну ^середа / то ^ўже ^середа / а ^ў п'ятниц'у ми то ни п'ікли / ^ў ни^д'ілу ни п'ікли // ни^д'іла — то ^їе вускре^сен'а (Мн)

Ка^зали: ^ў п'ятниц'у ви^ликиї п'іст // — *Чому?* — Ка^зали / жу ^Мат'ір ^Божа уп'іклас'і п'іетниц'у і то ш'іну^вали то^то (Зв)

То^му / шо то ^Матка ^Божа була ^дужи пу^печина // і ^ў п'ятниц'у не ^можна ^ўзагал'і п'ікти хл'іба (Ост)

^ў п'ятниц'у // — *Чому?* — То^му / шо то ^їу ^їе / ^їак ^кажи / ден' ^Мат'ір ^Божойі // а ^ў суботу п'ікли / ^али ^пири^важно пу ^уб'ід'і / бу ка^зали / шу ду ^уб'іда ^Мат'ір ^Божа ^їсусови су^рочку ^пере (Дм)

Нап|приклад / з|найу / шу ни пи|чут х|л'іба ў п'їетниц'у // йак ду |церкви ми
їдем / йак викла|дадут Плашча|ниц'у / х|л'іба с'ї не пи|че (Блз)

Ни пик|ли ў п'їатниц'у хл'іп // Ви|ликий п'іст (Кнв)

Х'і|ба ни|д'іл'у і с'ў|їето / а тик'і |л'уди ўсе пик|ли // на|б'іл'ше ми ў су|боту
пик|ли хл'іба // бис |тижден' буў хл'іп (Трн)

Назви скибки, відрізаної від непочатого краю хлібини, та повір'я, пов'язані з нею

Ц'ілушка

Ц'ілушка — ту то ву|но з|верха руск|райувалос'ї шк'ірку / ту ву|но ц'і|ле —
ц'ілушка / а ўже друга |корка хл'іба / ту ву|на ўже ни ц'ілушка / бу ву|но ўже с
|тойї стуру|ни / і с |тойї ни|ма шк'ірки // бу |каже: «буду |мала ц'ілушку / ту |будут
н'ї хл|опц'ї л'у|бити» // с|коро |зам'іш п'іде (Тр)

|Каже: «о / йіш ц'ілушку / бо с|корше |зам'іш п'ідеш / хл|опц'ї т'а |будут
л'у|били» (Пр)

|Просто с'м'і|їялис'а // ка|зали: «на ти ц'ілушки / |жиби т'а л'у|били» (Ст)

Ту ц'ілушку пере|важно да|вали пужи|брушчим |л'уд'ім // ху|дила та|ка |ж'інка
с та|коў ма|лен'коў ди|тиноў // йі|її то да|вали ту ц'ілушку і ка|зали с'ї му|лити за
пу|мерших // — *Кожну цілушку залишали для жебраків?* — |Маїже |кожну
ц'ілушку / ў нас ў|дома так |було^у / бу ми|не |виплекала |бапка / ту |бапка / йак
спик|ла тик|их во к|руглих ш'іс'т' хл'іба / чу|тири / п'їат' / ш'іс'т' пири|важно / ту с
|каждойї хл'ібини ц'ілушку в'ідр'і|зала і да|вала тик'і зі Су|дової |Вишн'ї / ну тик|а
сл'іпа ху|дила // ту ву|на с'ї му|лила за пу|мерших // — *А інших шматків хліба їй не
давали?* — Н'е / ц'ілушку / там і хто да|ваў ше |греш'ї / йак маў / хто |сира / хто
сми|тани / хто фа|сол'ї да|ваў / но хто шо м'іх (Дм)

Ц'ілушка / с'к'ірка

Д'іти на|ўїенце хт'іли ц'ілушку / с'к'ірки // а бу ву|ни хт'іли / |мали |добр'ї
|зуби / хт'іли т|верче // йа са|ма / йак |була ма|ла / йа хт'іла с'к'ірки |їісти / а те|пер
не |можу (Пр) //

Ук¹раїец'

То ўсе ка¹зали д¹іў¹чатам / пар¹іп¹кам йісти ук¹раїец' / жу д¹іў¹чата л¹убйіт х¹лопц¹іў / а х¹лопц¹і д¹іў¹чат // ка¹зали: «йіч ук¹раїц'» (Плн)

Шос' вуни вуру¹жили на н¹ім // ка¹зали / жи йак ¹буде ук¹раїц¹і йіла / то ¹будут йі х¹лопц¹і л¹убили (Трн)

Вук¹раїец

А тої вук¹раїец к¹райали і ка¹зали йісти д¹іў¹ч'етам / ка¹зали / жи йіх ¹будут х¹лопц¹і л¹убити // а ка¹зали / жу ус¹тан':іі ¹нав'іт' д¹іў¹ч'ет'ім ни йісти / бу то вус¹татнойе // в'ін тиш там буў вук¹раїец с-п'іт с¹поду / ну ¹али ка¹зали / жу то д¹іў¹чатам / то х¹лопц¹ам да¹вали так¹во йісти (Рж)

Ск¹раўка

А йак на в'іс'іл'у / йак там ск¹раўка пу¹падалас'і ку¹мус' / ту ¹д'іўчина хва¹тала / бу ка¹зала / шу ¹виїде ¹замуш (Зв)

Хто тик'і му¹лотш'і ¹були / ¹мали ¹зуби / ка¹зали: «йіш ск¹раўку / ¹будиш краў¹чинею» (ВБ)

**Назви низького хліба круглої форми,
спеченого скраю печі, зазвичай із залишків тіста у діжці**

Ву¹пал'ник

Та пик¹ли ў п¹йецу хл¹іп і пик¹ли тик¹ий ву¹пал'ник / на¹верха пусу¹лили ¹солеў / так йак ¹цукром // ¹нав'іт' пик¹ли ¹пирит хл¹іба / ўса¹дили тої у¹пал'ник / ¹заки ў п¹йец хл¹іп са¹дили / то с'і йу спик¹ло ¹перет ¹полумйам (Гб)

П'іт¹пал'ник

Во / на¹приклад / ў п¹йецу гу¹рит / ¹мама ў¹з'ела т¹рошка ¹т'іста / то ¹т'істо руста¹ч'ела т¹рошка / ¹тайак лу¹пата йе / на лу¹пату / пу¹сипала лу¹пату тоїво / а так'і д'і¹р¹ки / д'і¹р¹ки / д'і¹р¹ки пу¹рубили // а туди ¹або сми¹таноў пума¹стила / а йак н'е / ту т¹рошка ¹солиў пу¹сипала // о / то буў п'іт¹пал'ник // ў п¹йецу с'і па¹лило зи¹заду / ў п¹йецу с'і па¹лило / а спереду с'і п'іт¹пал'ник п'ік (Дм)

Упал'інок

Пикли хл'іп / а так во / жу вискрептали д'ішку / то були д'ішки ўсі д'ірів'яній / ни тайак ти'пер // і потім то во вискрептали // і тика була лупата / жу с'і ў п'йецу // то на ту лупату то вискрепли / приплескали і накрайали цибулі / і там дали // і то ду п'йеца // йак то с'і звало... упал'інок (Рж)

Пл'ацок

Хл'іп йак пикли / ту хл'іп ўсе буў тикі стараній / жо п'йец ўсе палиўс'а на хл'іп // а ўз'али зам'ісили / а того т'іста ўз'али / ше р'ітчого троха нав'іт' / ни добре ше йак на хл'іп / і зробили тикку палиничку на цілу лопату туйу / і туди ше ї посолили по'верха і так подз'обали во так'во / подз'обали // і ўсадили так / то ше ў п'йецу го'р'іло / а наперед'і гет по'сунули тої вуген' / а наперед'і / жуб било м'ісце / вуна с'і ў тім спикла // то то насамперед / ої / йак то смашне било / фаїне (Вр)

Палиниц'а

Йак пикли хл'іп ў п'йецу / а ў переп'йецу / то називали чел'уста / і тик'і палиниц'у спикли / і пал'цим зрубили дз'урки / і пусулили пу'верха // то н'іш хл'іп с'і сп'ік / тут палиниц'і скоро с'і спикає і зара л'убиў йісти // так'во чи хл'іба бракло / чи шо / а палиниц'у спичу кулу того / кулу п'йеца (Гс)

Палиничка

То палиничку пикли тикку пирид вугн'у // йак вуген' ше не наброў жару п'йец / рубили тикку палиничку / так во дз'урки пурубили / во / пал'ц'іми / пусипали солеў і засунули ў п'йец // заки п'ідмели ту'во / кулу чел'устіў і зап'хали за ті / заки хл'іп с'а спече // ч'ісом н'ірас хл'іба бракло ў хат'і і ту палиничка / вуна с'і хвил'у пупикла / вуна с'і так випикла / або н'ірас на листок капуста'ц'еній пулу'жили й'йі / а шуби зі споду була чиста (Кнв)

Переп'ічка

Брали муку (кукурудзяну) / таку м'уку / н'е крупіе / а йак були круп'ці / ту варили кашу // і та каш'і вистигла / туді давали ше мулука / п'ідм'ішували тик'оў

м'йекшоў мукоў / йака була п'ітс'іяна п'ітситком або сито^ум — диўл'ачис' / хто буў багатшій // туто називали переп'ічка // м'ісили йіі на мулуц'і / давали пару йайічук // хто маў трошка цукру / даў трошка цукру / а йак н'е / ту даваў тикку гурушину сахарини / шоби вуна була сулотка // туді вим'іш'или / троха др'іждж'і давала / шоби вуна п'іткисла / али йака вуна фаіна була // — *Ї пекли в будні дні чи на свята?* — Ў л'убіі ч'ес можна / йак сти мали кукурузу / змололи / ў л'убіі ч'ес мугли спикти (Дм)

Назви хліба, який випікають спеціально до Навечір'я Різдва Христового

Кныш

Такиї хл'іп спиці'йал'ніі // теперка купуйут / а кулис' мама пекла // к'ругліі спекла і йак ў пйец саджила / і так лишком так'і узори рубила во // кули с'і сп'ік і маў такиі / ту ўсе маў рузр'ізувати гусподар тоі кныш на стул'і (Кр)

Книш

Так рубили / йак хл'іп с'і каджул'айе // пулужили на лупату те т'істо / туді ўз'али так во ту ўсередин'і / отак во зрубили ту тиккіі кругом йаму / то с'і називала «душа» // і туді наклали цибул'і / а цибул'у нар'ізали / трошка пусулили і ул'ійім і так кругом / кругом то наклали ў то і туді загладили / али то було зноў добри (Ср)

Восух

Накладают ў бл'ашку хл'іба / того т'іста / а туді вири'вайут тикку йамку / туді там накладают цибул'і р'ізаноі / туді зноў закривайут // то с'і спиче / то с'і називає восух // — *Коли його печуть?* — Петрет Кол'адойу // і на Кол'аду в'ін лижит на стул'і // і туді ход'ат аш на Йордан' крупити (Мн)

Струшл'а

Ложитс'і туді п'ід сп'іт троха т'іста / туді виплечу тикку ко'сичку / кладу / то струшл'а с'а називає // йііцем пумаститс'а // плету б'іл'шу / а потім наверху

ше тику менчу // вуна виходить / йак ті ў магазині / знайеш // тик'і булки // а то ми струшлі називаєм (Кт)

Зам'іситс'і т'істу і там даїес'і соли во // на воді / бу ти пер ўс'о воду даїут // і закрутили тиким фуцинго і путому пурубилі тик'і мален'к'і крахлі / би то вигладало / жу то струцла / н'е тайак ти пер битони во пичут (Пр)

То мама мали таку во бл'ешку // то то струшлу ту пекли // плетут / берут три куски // во рустачуйут три куски т'іста / на струшлу // і туди ту тонши і ту тонше / а ту групше / сиридина // і туди плитут / йак косу / сплітайут і ду тойі бл'ешки кладут і то називаїес'і струшлі (Бл)

М'іситс'і т'істо / русчин'айес'і і зам'ішуетс'і / і пичес'і // і ў бл'ашках нис'ких пичетс'а // то йе струшля // — *А чи не було струшлі із сплетеного тіста у формі коси?* — Було // — *Скільки було кіс: дві чи три?* — Мугло бути і три // удна велика і дві менших // а ти пер прудаїут плетинку удна куса // — *Струшлю чимось посипають, якимось прикрашають?* — Ну а т'істо тикє русчин'айетс'а на др'їжджах / а п'ізніше другий рас м'іситс'а / також даїетс'а маргарин / цукор / йайца / добри збивати (Гд)

Біру трошки ул'їейу / русчин'айу на др'їжджах / пару мулуко / дудаїу др'їждж'і / рузводжу др'їждж'і на тому мулуці / с чутири / с пїат' йайук // кули вуно нак'існе / набирайемо на бритванк'і // коліс' мама мойі пл'їлі косу (Мш)

Струшлі

А струшлу пикли / йак тої хл'їп пикли // то б'їлої муки ни било / іно ўс'о пу жорнах мулоли // і ше йак хто маў пшиниц'у / ту ше біла добра / добрий хл'їп биў // і хл'їп спикли тикї доўгий / пудз'абали лишкоў / пудз'абали // йої / та то струшлі біла // ше часнаком натїрала (АВ)

етнографічне: А на стїў ше кладут два хл'їба і туйу струшлу наверха клали // тої хл'їп йїмо потім / али биз вичеру лижит // і в'ін тикї гнет биз ўс'і с'ўйата лежит // а струшлу потім не сем ду церкви // на Кол'аду лижит (Кт)

Струшля була на другий ден' / на Рїздво / на стуллі мус'їла бути // — *А коли її їли?* — Та удну пу ставили / а другу йїли (Бр)

Три¹мали / пулу¹жили на сту¹л'і / три¹мали в'іт С¹ўйа¹того ду Ш¹чид¹рого // —
Що то означало? — Но йа¹к'іс' забаб¹бони л'у¹ди з¹нали // йа¹ час' то // а¹ потім с том
 ст¹рушл'о¹м / йак¹ йу три¹мали в'іт С¹в'і¹того ду Ш¹чид¹рого / б¹рали п'іт¹ па¹ху / йак¹
 ху¹дили кру¹пити / во на Й¹ар¹дан' і на Ш¹чед¹ричку пу¹с¹ўйа¹тили в¹оду / ту б¹рали
 т¹уйу ст¹рушл'у п'іт¹ па¹ху і ху¹дили с том ст¹рушл'ом кру¹пити // пу¹кру¹пили / і
 потім / йак¹ ше б¹ула г¹одна / ту з'і¹ли / йак¹ ни г¹одна / ту в¹икинули (Шк)

Ст¹рушл'у пи¹чут спи¹ці¹йал'но // ну хл'і¹п ти¹киї пи¹чут / йак¹ ст¹рушл'а // йак¹
 с'і¹да¹ют ду ви¹чері / ту там в'і¹дрі¹зайес'і ку¹сок то¹ї во / ці¹лушки // то с'і не¹се / йак¹
 йе ку¹рова чи там ку¹ри / то на д¹ругі ден' да¹йес' / шо¹п во¹ни йі¹ли (АВ)

Та т¹ійі ст¹рушлі ни¹рас деку¹му с'а да¹йе // йак¹ де йа¹кес' ти¹ке ниш¹часна
 го¹у¹дина / йак¹ дес' х¹оре / ту т¹реба йу да¹ти / бу то зу с'ў¹йат (Нк)

У¹парінок

Гуспу¹дин'і на лу¹пат'і ру¹коў рус¹плас¹кала / ви¹деў¹ц'іми пу¹дз'обала / би в'ін
 с'і ни п'і¹д:у¹ваў // ну і на С¹ўйа¹тій¹ в¹ечир в¹иін'али с п'й¹еца б¹орши / пу¹терли
 м¹едум // а на ви¹черу ни р'і¹зали хл'і¹п / а ла¹мали ла¹манц'іми / так / йак¹ І¹сус
 Хри¹стос ла¹маў / л'у¹дїй жи¹виў р¹иба¹ми і хл'і¹бом (Плн)

То ти¹ке с к'і¹ста та¹коїе / йак¹ на хл'і¹п / али ти¹коїе плит¹коїе // то ни
 к¹райут / но ла¹ма¹ют на С¹в'і¹тій¹ в¹ечир (Плн)

Назви хліба, який випікають спеціально до свята Богоявлення

Ш¹чед¹рак

Ма¹ма пик¹ла хл'і¹п / а потім то / шо ш¹чид¹рак с'і нази¹ваў / то шо с'і т'і¹сто
 зу¹стало / ву¹на вуск¹рабала не¹цк'і / і то п'і¹к¹ла / і ў¹веч'ір на Ш¹чид¹р'іў¹ку да¹вала
 ху¹доб'і // — *Якій худобі?* — Ну та йі¹дна ку¹рова б¹ула / та і ті ку¹ров'і да¹ла (Стр)

Ш¹чедра¹ки

П'і¹сне т'і¹сто / там за¹м'ішене на ву¹д'і / і ру¹ста¹чайут пал'а¹ниц'у / і там ў ту
 пал'а¹ниц'у накла¹да¹ють ко¹жної ст¹рави пу чут'-чут' / і то¹д'і р¹обл'ат с то¹го т'і¹ста
 пи¹рїх / і то да¹ють ту¹вару / нап¹риклад / тва¹ринам / тим / йак'і на госпо¹дарств'і:
 п'і¹сов'і / ко¹тов'і (ВМ)

Шчидрач¹ки

Ну з му¹к'і / с'ўйа¹чена ву¹да / кут¹ру с'ўйа¹тили на В'іл'іу с'ўйаш¹чен:ик і м'і¹сили гуспу¹дин'і / і пик¹ла та¹к'і шчидрач¹ки / та¹к'і пл'а¹очк'і (Бр)

За¹кусуванц'і

А на Шчид¹риї веч'ір / ту хл'і¹б никули ни р'і¹зали / но пик¹ли тик'і¹ї за¹кусуванц'і // пик¹ли / зам'і¹сили к'і¹ста / русчи¹нили / зам'і¹сили к'і¹ста / ву¹но ви¹кисло / са¹дили ў пй¹ец / дали би би¹ў пли¹тон'кії // ту¹ди там пал'ц'им пуш¹туркали з¹верха і тро¹шка пу¹сипали ма¹кум і ме¹дум // то бу¹ли за¹кусуванц'і (Вл)

етнографічне: І на Шчид¹риї веч'ір да¹вали ду ви¹чері / ту да¹вали ті за¹кусуванц'і / али ни р'і¹зали / но ла¹мали // — *А чому не різали?* — Не мо¹жна би¹ло р'і¹зати / ка¹зали / на С'ўйа¹тиї веч'ір // ішли с тим за¹кусуванц'ом / ішли кру¹пити наў¹коло халупи / ха¹ти / ту¹ди ше ду ста¹ін'і / бу¹ла ку¹рова / да¹вали ку¹ров'і / йід¹ні чи двом // ту¹ди ішли ду ха¹ти і кл¹али то р¹ешту на стіл (Вл)

Гуска

А на Шчед¹риї веч¹ир / на Йор¹дан'с'кії с'ўйа¹тиї / ту спик¹ли / пик¹ли о¹парін'ки і спик¹ли тик'і¹ї / си¹ла ху¹доби і коні¹ / ў¹с'ого / спик¹ли тик'і¹ї гус¹ки // та йід¹на ду дру¹гуйі с'і пупри¹тул'ували / тик'і¹ї во¹во // а на Ви¹черу ті гус¹ки пув'ід¹ломували / пупере¹ломували на та¹р'іл' і ну¹сили йі¹сти ху¹доб'і (Плн)

Назви великоднього хліба

Паска

Русчи¹н'айут // мулу¹ко ск'іп¹ят'ат / ву¹но заху¹лодне // ту¹ди др'і¹ждж'і руз¹ведут // йайі¹чка ўже бйут потім / йак ма¹йут м'і¹сити / ту¹ди йе л'і¹пше / б'іл¹ки ву¹собне / а жовт¹ки / йак с'і зі¹б'їе та¹к'і на п'і¹ну / ту ўже с'і к'ін¹чайе м'і¹сити / ту¹ди с'і йі¹х ў¹лийе // то так ни¹б'іжка Йаворска / ву¹на бу¹ла пані тик¹а ви¹лика / то ву¹на ка¹зала / шу ті жу¹ўтки ўже ту¹ди / йак с'і к'ін¹чайе м'і¹сити / ше йі¹х ви¹лити і

ше зам'ісити / із'ум / праўда / ше да'йут ду паски / ту йе дужи паска жоўта тика / йак с'і тої / жоўтки ўже привус'татку да'йе (Ср)

Йеіц'а б'ю і цукру да'йу // і т'істо во м'ішу з йеіц'ама / з тим ўс'ем // хто ше да'йе тої перше ко'риц'у йакус' давали // йа чос' тої запах ни л'убила // ну і накіда'єм пу п'іўбан'ака / йеіцем масти'мо і сувайемо ў п'йец // — *Дасте родзинки?* — Да'йу // а ше ни'рас во п'хали // — *Ви змішуєте і воно кисне, чи Ви зразу накідаєте?* — Н'е / ни накіда'йу зразу // ше троха капку мусит с'а киснути і ту'ди накіда'йу ў бан'ачки / али ўс'о в'ідразу зам'ішу з із'умом тим і йеіц'а // — *Ви не розчиняєте?* — Н'е / в'ідразу // воно с'а п'ідоіме // ко'лис' русчи'нала / йа чос' т'іперка // йа н'е // йа в'ідразу м'ішу і вуно чут' ми'ні зачи'нае с'а п'ідни'мати / йа лигоїко пал'у ў п'йецу // і други' рас йуш би'ру накіда'йу / йуш в'ін йе т'ікії / з'найеш / л'іпшиї хл'іп (Кт)

Та перше т'ікого н'іц ни давали // ше мулу'ко / йак мали / на мулу'ці русчи'нили і ўс'о / і трошка цукру // йак мали йеіц'а / ту добре / йак н'е / ту і тика біла паска // — *Мука була біла?* — Б'іла / б'іла // б'ілої на паску купували / б'ілу // паска йу була б'іла (Пр)

Ну та шо с'і да'йе // ну та др'іжджа / та масла с'а да'йе / др'іжджа / цукру / марга'рини // — *А яйця?* — Та і йаіц'а с'а да'йе // — *І то трохи кисне?* — Наї но йа / а р'ешта ў п'йецу троха // і то треба пил'нувати / жу'би ни ви'кисла / жу'би с'а де ни перевер'нула (Нк)

На мулу'ці русчи'нали / др'іжджи / ну там муг'ли дати марга'рин чи масло / хто шчо маў // і т'істо зам'ісили і давали пу'тому ў бл'ах'і // вуно ше п'ітки'сало і ў п'йец (Ск)

Чим би була фаїна / пухк'іша / йец наб'йемо купа / цук'ір / смитана / масло хто да'йе (Бл)

На моло'ці / йа нав'іт' не русчи'нала / а зразу зам'ісила // п'іт'кисло / ў п'йецу пик'ла / йеіка біла / там б'іл'ки троха зби'вала на то'то / на п'іну / а жоўтки про'терла с цукром і то'го / масла с'і давало троха ду паск'і / цукру (Шм)

На с'їята Виликодні ту спикли йїдну паску // а паску спикли / то тикїй цебрик буў виликиї / йак тїпер цебрик / курова йїст // там русчинили / і зам'їсили / і була тїка вилика бл'аха / во йак таз'їк // вилика бл'аха // і там пулужили то т'їсто / і зап'хали ду п'їеца // і вуна там вирусла // вирусла дужи вилика / так жу дейак'ї мус'їли чел'усти рузвал'увати / аби йї в'їт:ам д'їстати (Ктн)

Така форма біла во / йак миска / мїїниц'ї вилика // така форма біла вилика // купували дваїці к'їл' муки // і туди русчин'єли навечир / ставали ў д'їдн'ї / м'їсили і вуно к'їсло // і туди то мастили форму / туди то висипали там / ладні г'ладили то // а приїшлас'ї садити х п'їец / к'їкала мама су'с'їду / вуна приїшла і вуни воб'ї ту паску ўсадили // паску садили / вуно вирусло дугури / не вит'їгнут // шо зробл'ат // ўз'єли то ўс'о / те чел'уст'ї пувалили п'їец і туди паску вит'їгнули // нашу паску вит'їгнули // потїм там п'їшли садити / мама п'їшла // там тїкоє сам'їе / п'їец рузвалили // а йак несли с'їятити / то убрус / тикїй / йак на стїў с'ї кладе / к'їлали ту паску на убрус // так два к'їн'ц'ї / а ту біла дз'ура і ту біла дз'ура // і несли ду церкви на плєчох (АВ)

етнографїчне: Ў великодну п'їетнон'ку с'в'їтїў кс'єнц ў церкв'ї йїєка на ту паску / йак будут русчин'єли паску / би тї йїєка бити // с'в'їтїў рано ў церкв'ї / біла Служба Божа / йїєка пус'в'їтили / муку пус'в'їтили і рано там русчин'єли на заўтр'ї на паску // нав'їт' і зара ў п'їетнон'ку хтос' си м'їх спїчи пупулудн'у // пикли і пупулудн'у / а йак н'є / ту на суботу б'їлши рано // ту с'в'їчену муку і т'ї йїєка с'в'їчен'її // л'уди русчин'єли / біли тї йїєка і ту паску / би паска с'в'їчена / т'їсто / би фаїно вир'єла (Прд)

І брали / буў вубрус тикїй / ручнойї р'уботи // біло там на вир'єтат'ї р'убїў / ту ше чер'воном запл'очом там зо два р'азї пирит'аг'нуў / ту йу биў тої пасок // і туди то ставили на тої вубрус і причеп'л'али зв'їт:и і зв'їт:и / бу би вилет'їла / і несли с'ватити / на плєч'ї і несли с'ватити (Вр)

А кулис' паски біли вилик'ї / тик'ї вилик'ї // то тїка біла на ц'їлїї стїл // ду нас ўсе йїєгомис'т' прихудиў / бо тато м'її биў пал'амар / старшїї / ту ми ни

ну¹сили ду¹ церкви паски / но ўсе до нас йе¹гомис¹т¹ прихо¹дили і пос¹ўйа¹тили паску // а так л¹уди ў об¹руси б¹рали і нес¹ли до церкви / тик¹’ї ви¹лик¹’ї паски (Врб)

Хто маў йак¹’ї мален¹к¹’ї д¹іти / ка¹ждим малим д¹ітим с¹войім пу пасочц¹і // а / напри¹м¹’ір / пуп¹робувати т¹реба було два¹найці пасок // так і смо ху¹дили в¹ід кул¹’жанки ду кул¹’жанок (Кр)

К¹райут¹ паску // навіт¹ ту паску ше в¹ітк¹райували тик¹’її туди / шос¹ тик¹’її з боку йід¹но / другуйі / туди третуйі // то на ш¹нурочок / то п¹ід¹в¹ісили п¹іт вобрас / а пот¹ім р¹ізали паску і да¹вали д¹ітим ўсім // — *Навіщо підвішували ті три шматки паски?* — То ка¹зали в¹іш¹ити / бу йак с¹’ї йшло с¹’ійати зб¹’їж¹’ї / туди то руск¹шити / с¹’ї буде д¹уже д¹обри роди¹ло (Вл)

Про охоронну функцію паски

Рузр¹ізали на три буки паску // ну так заўж¹ди шос¹ на три / бу Бог-Отец¹ / Бог-Син / Бог-Дух С¹ўйа¹тиї... і пот¹ім ту ш¹к¹’ірочку то три¹мали дес¹ аш ду вис¹ни / а ку¹ли ху¹доба с¹’ї йшла па¹сти / то ки¹дали до по¹мийі / да¹вали ку¹ровам / жиби ху¹доба в¹ід грому / в¹ід ўс¹’ого / жиби була охоронена (ВБ)

Йі¹її убр¹ізали ў шти¹р¹ох к¹’ін¹ц¹’ух / ук¹раїц¹і і то три¹мали // йак гри¹мит / клали на в¹ік¹но (Мк)

Ну а с пасок с¹’ї вукравуч¹ки скра¹вали / ту то пума¹гало [...] // то йак ўроки бу¹ли // — *Зі свяченої паски?* — С¹в¹’іченої // йак с¹’ї при¹несла паска вус¹’в’ічена і скравоч¹ки скра¹вали // ку¹сочки // убр¹ізували на ш¹тири куски / во / в¹’іти і в¹’іти / наў¹коло паски // і то йак ху¹добу виган¹’ели па¹сти да¹вали / ту во ду ку¹тасик¹’іў / жиби ку¹рови н¹іх¹то ни ўр¹’ік [...] // — *Кому ще ті кусочки давали?* — А йак де / йак ни¹рас йой дит¹ину: «Йої ми¹не жу¹в¹’іт бу¹лит» // насти¹рниц¹і // і з¹ара тойі скравоч¹ки су¹хойі да¹ли (Зв)

Нав¹’іт ту паску ше в¹ітк¹райували тик¹’її туди / шос¹ тик¹’її збоку йід¹но / другуйі / туди третуйі // то на ш¹нурочок / то п¹ід¹в¹ісили п¹іт вобрас / а пот¹ім р¹ізали паску і да¹вали д¹ітим ўсім // — *Навіщо підвішували ті три шматки паски?* — То ка¹зали в¹іш¹ити / бу йак с¹’ї йшло с¹’ійати зб¹’їж¹’ї / туди то руск¹шити / с¹’ї буде д¹уже д¹обри роди¹ло (Вл)

Повір'я, пов'язані з паскою

Кажут / що паска належитс'я ў пйецу пєчи // ни'рас ка'зали: «добрє / йак с'м'і'йец:'а // во / дуже радий / о / ўсі́ будут / с'ім'я» // во чут' п'ітпукла / з'найеш // а йак тикій: «йой / то сум'на» // а йак запа'даєс'я / то ни'добрє / тожє кажут // кажут / що св'ід'чит ни'добрє / що може хтос' чи ў'мерти / чи може шос' / з'найеш // йа'кас' б'і'да во (Кт)

Тєпер кури'дор назива'ють / а кулис' — с'іни // йак с'я зо с'іниї паска п'ід:єрла / то буде в'іс'іл'є / а йак с'п'івночи / то буде ў тім роц'і похорон (Врб)

Моя паска ўсє ви'ходила така / з'найеш / ка'зали / паска с'м'і'йес'і / буде вєсєлє жит':а (Пт)

Заборона, пов'язана з паскою

А кулис' / ше йак борше / ше за старих часіў / ту йіли паску но ду за'ходу сонц'є // ду за'ходу сонц'є / бу ка'зали / но старійі л'уди / бу так кулис' ни було таких восух'іў // то ка'зали / йак будут йісти / йак сонци заїди / ту пус'л'іпнут // жуби д'ітєї настрашити / жиби д'іти ўжє ни хт'іли паски / ту ка'зали ни йісти п'ісл'а сонцє заїшло / бу будєтє с'л'іпийі // то д'іти мус'іли йісти тикій чорний хл'іп (ВБ)

Назви хліба, яким пригощають на хрестинах

Ук'рушок

етнографічне: Йак дитину ни'суг / ни'суг тикій хл'іп ду цєркиви / то так с'я називає ук'рушок // потім при'нос'ат і цукор майут / при'нос'ат ду хати // а устал'на ст'рава ўс'я уд'накува / то шу на в'іс'іл'у / то і на хрестинах // туд'і тої ук'рушок с'коро р'іжут і ў тої цукор ма'чайут і кождому розда'ють / і с'коро шуби з'істи каут // а то тикє / йа з'найу / чи то таке йє / шуби та дитина с'коро русла і здурова була (См)

Хл'іб / україки

етнографічне: То брала хл'іба во кусочок / того / йак україка / ц'ілушк'і / цукєрки абу к'істками цук'ір і там рубєл' чи йак то кулис' називали // і то ўс'о

давали ті пужибурушчі бабі (після хрещення дитини) // — Де кума тримала хліб в церкві? — А вуна клала дитині ноги // як хрестили / ту тійі україки / то що лиж'ило у нугах // — Що то означало? — То жиби дитина була ціле жит'є багата // хліб / жиби було сулотке ду хліба / ну і решта там гроші / жиби сі у хаті тримало (Дм)

Назви весільного хліба

Куруваї

Дайес'а там / о / нав'іт' на куруваї / то буде те саме той хліп // уліати три літри мулука / то мала доза / як йа вам говорю // уліати мулука три літри / двіста грам маргарину / можна / як хто має / масло / хто бугатший / ту масло має / і цукру п'їлітрувії слойік / двіста грам улійу і там лишку соли і зам'ісити і яких дес'іт'-п'ятнаці йаїец вибійте / рубійте / збиwachком рубити / і що // і зам'ісити йіх / наї с'а руши // потім буде підходиу під бан'ак / під криса / йуто ше рас треба пумн'ати // вуно упало / пумн'ати і зноу нихай вуно ше рас іде // потім / як вуно надіде уже ду поўного тикого / викидайте у бан'ачки круглі // ту то куруваї буу // али тої маї треба уже нарубити було // — Чим прикрашали короваї? — Тісто м'ісили тике / тике прсте тісто прсто // на мулуці зам'ісили і нічо ни давали / ні соли / ні нічого / рустачали тунен'ко / а так капку групше / як вуде тої листочок / і туді витискали форми / но і було і уручну // — Що виліплювали? — Кулуски / закруці тик'і во / о / і тепер кв'ітучки тик'і рубили / брали с тіста / вир'ізували // таке во що робили // хто буу такво ум'іу / ту то буу спец / йа вам скажу / на тої куруваї кулишнії // то ни то / шу тепер / то воз'мут того крему / того що'го і там / о / витиснут і йу // а то було що уручну так п'ікли (См)

Куруваї удин дайес'і ду церкви / тої даїут к'сондзови // куруваї кулис' тикії пиклі вилічезнії / тикії у форм'і / як паски / пиклі // тикії куруваї спиклі / а тик'і пташки велик'і / тикії / як живії пташок / так'і були груб'і // гречку садили за воч'і / ту дз'обучок тикії // ше де тійі / ше зрубили в'іночок // то казали / шу то вуна / то в'іночок ше залужили на голуву / ті пташки // і то сі

тике спикли / то фаїне було // потім йайце рузбили / рузбили / так дужи добри рузбили / ше кап'інучку дали цукру / можи ўсипали / і так то ўс'о пумастили / і вуно тике дужи фаїне блисчалос'і і так фаїн'і вигладало (Ср)

етнографічне: Куруваї п'ікли перед в'ісіл'ем ў ч'іт'вер // сходилис'а ж'інки / рубили ті ф'іглики на коровайу / с'п'івали / гулалі // йак тої ўже коровай засадили ў пйец / ўз'али лопату і кац'убу / наўколо ж'інки // та йідна глаўна гуспудин'а ўсередин'і тримала ту лопату і кац'убу / а ті ўколо с'п'івали / худили і с'п'івали (Врб)

Куруваї / прест'іл'ник / наст'іл'ник

Перет ше / може / йак мама с'і в'ід'авала / йак рубили висіл'а / ту куруваї пикла / йуто мама пикла ду нейі куруваї / а мама прест'іл'ник пикла дл'а себе / ўдома // то старос'ціни пикли // ту в'ін буў ў мами наст'іл'ник / тикій мален'кій / тикій к'руглій // а куруваї йшоў зу стр'іл'ц'іми ўгуру / ўб'раній // то в'ід него / стр'іл'ц'і / з йапками ўб'раній // а типер тиш так робл'ат // — *Що таке наст'ільник?* — Ну тикій самій / йак куруваї / но нимає того во тріці // то ў церкв'і лишали (Трн)

Короваї / коровайц'і

А то короваї ў чит'вер пекли // короваї / мален'к'і коровайц'і туво / хто прихудиў ў в'ісіл'а / то давали тому коровайеви / а зноў короваї йіден до церкви пичут / а йіден лишайут / биз в'ісіл'а в'ін стуйіт / а потім пу в'ісіл'у на другій ден' // то то колиис' р'ізали аж на другу нид'іл'у / а типерка зараз скличут су'с'ідіў і тої короваї р'іжут (Кт)

А коровайц'і тик'і мален'к'і робл'ат // к'руглі // і там наверху йаку зак'руц'ку робл'ат / йаку к'в'ітку / то потім дайт ті / шо на короваї приход'ат ж'інки // кожній дайт додом / шо помагают // а перше скликали л'удій тріці / ту ўс'ем / ўс'ех ділили (Кт)

Куруваїц'і

Куруваїц'іў пикли мален'ких багато // хто буў на в'іс'іл'а прошині /
 /каждому давали // тик'і мален'к'і ни були / тик'і во були куруваїц'і / то було
 чутири закруц'ошки // круглі були // ну йак с'і стало / йак вуни / знайеш / ўже с'і
 зійшли / ну ту ту ўже с'і капку зліпили / ту ўже с'і тої / а круглі с'і рубило
 там (Ср)

Куруваї / короваїчик

Молодії іде ў заручини / бире два куруваї // йіден куруваї лишайе ў
 молодой / а другий короваї іде до церкви і лишайе ў церкв'і к'с'ондзови // зато
 два // а молода но йіден куруваї // таї в'іход'ат с пуўнем / йак виход'ат молоді в'іт
 шл'убу / с куруваїями // — *З короваями батьки виходять?* — Так / с куруваїями //
 та і потім / йак дес' хтос' тикиї во йе здалека / ту тої короваї подаруйут йу / мае
 с'і давати // но і ше п'ікли / тепер ўже ни п'ічут тих куруваїїў / п'ікли тик'і во
 мален'к'і короваїчики / то то кождому // кулис' ше йшли / йак називалос'а «с
 приносом» // йа прошина за старус'т'іну / наприклат / а на другий ден' прос'ат на
 в'іс'іл'е нас ше / ми не і чулув'іка // ми бирем гуріўку / бирем хл'іп і ідем на
 в'іс'іл'е // тоді ми ідемо додому / во ни нам дадут / а хто мае ше солотке /
 солоткого і тої короваїчик // то такиї го'стинец давали // тепер йу нав'іт' ни п'ічут
 тих короваїчик'іў малих (Врб)

Куруваїчики

Куруваїчики / чутири тиких шищ'і рубили // то то давали старус'цінам /
 /гос'т'ам во тике дудому (Мн)

Куруваїчик'і

Пикли тик'і ў нас с т'іста / тик'і куруваїчик'і називали // і йак була
 старост'іна / старост'іна пикла ті короваїчик'і і п'ісл'а вис'іл'і руждавала ўсім // то
 йіх купа треба було // — *Всім гостям?* — Майже ўсім гос'т'ім // али там була
 качка / абу тикиї закруц'ок биў // нав'іт' йа / туво ў нас пикарн'а була / йа рубила

ту бугалтером ў пекарні / ту йа ті коровайчыкі пикла // а ск'іл'ко ми'ні пук'рала тих коровайчик'іў то'ти роб'ітнік'і // то дуже с'м'ішно було // то така забава була (Гс)

Про різання короваю

Коровай р'ізали п'ісл'а в'іс'іл'а // ў нид'іл'у // ў нас «на приноси» називають // ў суботу в'іс'іл'а / а на другий ден' тика забава // і там удин бире р'іже коровай // в'ін мае кубасу / ше ду кубаси ніш востри // то дуже інтересно // тих старших л'удий / молодих там нема // тикого вибирають / жу ўм'іе / шо припов'ідае / і молод'ат / і свахи / і то ўс'о / і ўс'у родину / і в'ін там говоре // там тим голуби дае / жуби с'і л'убили // тике забаўне // та і музика ше тими часами / ше музика п'ідгравае там // серет тих старших л'удий то йе весело // сус'іди с'ход'атс'і ўс'і // то ў нас називають «приноси» // по об'іді ўже во худобу вигнали / ўже ўс'і с'ход'атс'і там (Вр)

А потім крайут тої коровай во ў понед'ілок // і туди йіден хлоп / вибирають спиц'іал'но хлопа / шоб нидуверз // туди в'ін к'рае // а тої / а дружба несе // йак нема дружби / то йакий кавал'ір несе на голов'і / несе // і туди с'а вубк'рутит кругом перед столом і тоди / тоди каже / шо с тим коровайем робити // а в'ін каже / роздробити і там гостей под'ілити чи йак там // а тої / шо к'рае / то мае ножик і йуму тої ножик хапайут // йак ўкраде / ту в'ін мусит дати гур'іўку // а в'ін тримае тої ножик / шуби н'іхто ни ўкраў // а ше дають гур'іўку тому хлопови / дають гур'іўку / кавалок кобаси // в'ін к'рае коровай / каже / тупий ножик // с'м'іўц'а так // туди несут му кубасу // в'ін туйу кубасу ножиком вострит / то кам'інец / а гор'іўком поливае / розум'іеш // ну і то в'ін забирае то соб'і // али йуму можут ўкрасти // туди / йак йуму ўкрадут / мае дати йакийс'і викуп / назад забрати // али в'ін йу так пил'нуе // кличут старих / во тих гуспудар'іў / йак йе молод'ата — молод'ат // с'п'івають «Гірка» // вуни с'а ц'ілуйут і тої коровай йід'ат // і потім тих р'ешту ўс'ех гостей // саме л'іпше дають молодим // лебеді чи кв'іточки йак'і дають молод'атам і тим гуспударам с'п'івають / і ті стар'і гуспудар'і ц'ілуйутс'а (Кт)

Тої ви¹ликиї куру¹ваї / ўже йак с'і в'іс'і¹л'а к'ін'чало / то Зави¹сокоў Йас'о буў
гур¹батиї / ту ўсе йу¹го за ¹того ху¹ренжуго прусили / і в'ін тої куру¹ваї р'ізаў і
л'удим рузда¹ваў пу кус¹ку // рузда¹ваў л'удим пу кус¹ку і так маў тик¹у качалку з
йа¹ким'іс' тиким / йа¹кес' чи пулут¹но / чи та¹ке йе рушни¹чок / і так вуд¹в'ірк'іў биў
і так викли¹каў // а так з нас¹'м'ішкоў / знайеш / ¹декого к¹ликаў // ¹того ни¹ма
ў¹дома / в'ін то р¹обит / ¹того то / ¹того то // во так во ўже // і хто вубиз¹ваўс'і / ¹тому
давали тої ку¹сок ¹того курува¹йу (Ср)

НАЗВИ ВИПЕЧЕНИХ ІЗ БОРОШНА ВИРОБІВ

Назви хлібних виробів, які пекли на плиті

Ушч'іпки

Йа ушч'іпки пикла / йа давала троха цукру / йа зам'ісила на вуд'і / дала трошка поташу / а трошка дала цукру і поналивала на кухн'у // та муки дала / муки / зам'ісила к'істу / тугди пуклала трошка на кухни чут'-чут' / а потім замела п'іт кухнеу і пуклала такий пап'ір / і на тим папери пуклала / і вуни там пуп'ідростали / духоуки ни було / ўс'о п'іт кухнем (Вл)

Муки ўз'єти і вуди / соли там / поташу троха і зам'ісити // і ми то пикли п'іт кухнеу / нав'іт' // йак було те т'істо / ми йуго русклали / би було чи пудуўгасте / чи кругле / і ставили йуго на кухни / прип'ікали // і пикли йуго з йіднойі стуруни / вубирнули на другу сторону // али мама мойа ўсе ставила ше п'іт кухн'у / то во в'ідгорнула ўс'о і ставила йуго так во сторца і вуп'ікала наўколо (Кн)

Пл'ацки

Там дали трошка поташу / зам'ісили / йак було мулуко / ту мулука там трошка ўл'єли // і зам'ісили / і на кухни на тім пикли (Зв)

М'ісили на продз'і (*soda*) / на ті продз'і зам'ішували / давали йаїце / сіл' / вуно так п'ідрісло (Ост)

А на п'іст / ту ше було так: напикли пл'ацк'іў тиких пр'існих на кухни // нав'іт' но тіц'ко трошка пусулені / т'істо то то / на вуд'і зам'ішене і на тім тикі туносин'кі-туносин'кі пл'ацки пупеченійі / а тугди пушчипали так во на куснички / пушчипали / вул'ійом трошички пул'єли / на кухни трошка припикли // йої / йак то д'іти йіли смачне / йаке то добри було (Кнв)

Пл'ацк'і

То кулис' на кухн'і пикли тик'ійі пл'ацк'і // но а то ти пер на ринці / там дадут трошка ул'ійі і то с'в'іжі тикі пл'ацок добрий йе з мулуком / во напитис'і

чи шо // так зразу / йак хл'їба б'ракне або шос' // — *Що ви даєте до тіста?* — Нічо
ни тре / так ду тикого н'їчо ни тре // но сіл' і ўс'о / там на мулуц'ї чи йейку (Гс)

Палинички

Ну зам'їсили т'їста // тожи зам'їсили т'їста / дали трошки поташу і
нам'їсили / во зам'їсили і нарубили во тик'їво палинички / но менче / йак вуто /
ну тайак дно / ну і ше менч'ї і на кухни во на той б'їк і на той б'їк спикли / і були
тик'ї палинички (Шк)

Назви пирогів

Пиріх

Йа зварила бул'бу / бул'бу пудрускала друхачом / смалц'у дала чи
сулунину ступила і трошка гречинойі крупи // зам'їсила т'їсто на др'їжджу // а
т'їсто / іно шуб чут'-чут' п'їткисло / йа туди робйу тикїї пл'ацок к'руглий і
бул'бу вирабл'ейу к'руглу / кладу на той пл'ацок / туди загуртайу с'уда /
с'уда // — *А гречку ви не даєте?* — Даїес'ї гречку / так / так // а гречку ше
пережаруу на ринц'ї (Дм)

Бул'ба / гречані крупи / мас'т'ат с цибул'койу // туди т'їсто: бїес'ї йейці /
кидаїес'ї др'їждж'ї / м'їсис'ї і ў пїец // — *Ті пироги мають круглу форму?* —
Кулис' були на лупат'ї / а ти пер ў духоўц'ї (Прл)

Бул'ба с'а зварит / п'їмнес'а / дастс'а гречки / вимн'ати то / добре поумас
тити / заскварити / поумастити / фаїний пиріх // потім / йак т'їсто йу скисло / на
бритванку / зробл'ат пиріх / роўзтачайут і тойе і с'а спиче такий фаїний
пиріх (Зл)

Бирес'ї т'їсто / тайак м'їс'їт / шуп вуно трошка п'їткисло / йак на хл'їп с'ї
русчин'айе // і туд'ї бул'ба с'ї зварит / гречка с'ї запари ук'ремо на йак'ї
скувуротц'ї / на пател'ні пу старудаўному // і туд'ї ту гречку сип'їт ду бул'би /
фаїно вим'їшайут / там цибул'ка с'ї зажари / жиби вуно мало на йакомус' жир'ї /
пусолис'ї / перц'у трошка с'ї даст і туд'ї с'ї те т'їсто рускачує / накладаїес'ї /

тик'і с'і роби / накладайес'і і робис'і тик'у / йак к'руглі / і русп'л'аскуйес'і / ну і на бл'ашку // кулис' на бл'ашку н'е / кулис' ў п'йецу / казали ў п'йецу (ВБ)

Зварили бул'бу і то / рузімн'али з гречкойу і файно зажарили і ўс'о // і на т'істі рузм'ісили шк'ірку / можна і на поташ / і ўс'о / і зави'нули то // ц'ілу миску даў бул'би / то ўс'о зави'нуў / тик'і зробиў пир'іх // іце / іце з'верха пумас'тиў / тик'им жоўтен'ким (Тр)

А во пир'іх йак робл'ат // т'істо / тойе / шу йе на хл'іп і потім трошки йуго пумина'ют / а бул'бу майут / йак йа ти казала / з крупами / гречка з крупами / пуперчина і т'істо ростав'ают / наклада'ют ў мишчину / ложат і туди во і на брат'ванку рус'тиснут і ўс'о // з'верха йі'цем пумас'т'ат і ў духоўц'і (Кт)

Бул'ба / гречка і шкварками замашчене / с цибул'койу / добре с солем вим'ішуйемо / видрузуйемо // і туд'і биремо друж:уве т'істо і ми туд'і ў мисочку ту бул'бу бирет'с'а // і зави'вайемо / йай'чком мажемо // і ўс'о / ў духоўку // п'ізн'іше вит'агайемо / ше салом пумажем (Двг)

То бул'ба варитс'а / дайтс'а гречку / мас'тит'с'а / перец // і м'іситс'а т'істо / і тик'і / йак плацок / на брит'ванку (Гд)

Бул'ба с'а зварит / гречки с'а да'йе // — *Сирої гречки?* — Сир'ва гречка // скварк'іў треба с'а замас'тити бул'бу / бу так нидобре / і шо руста'чати / і дати бул'би / потім накр'ити ўс'о // і ўс'о / йі'цем пумас'тити і ўс'о (Нк)

І пик'ли пир'уги с сира с'амого // — *На чому пекли?* — А пик'ли пир'уги тик'і во пичені / йак хл'іп // зали'вали // ну там накрай'али досит' цибул'і і ше ду того / досит' сира / а т'іста там ни так грубо / тоно'іко // — *На лопаті пекли?* — На лопат'і // — *Великий пиріг?* — Тик'і ви'лики пир'іх // — *А у вас здебільшого пироги печуть з каші?* — З каш'і пичут типерка і дамно пик'ли с каш'і / али хто хт'іў / ту і с:ира // йак маў сир / ту і с:ира / сам суб'і там (Вр)

П'іріх

Мали баба / ну тик'у во зроблину лупату і туво тик'і дир'жак / і пулу'жили на лупату т'іста / рус'тиснули / пулу'жили бул'би / зав'інули / дуў'кола / зав'інули / рус'тиснули п'іріх / і пумас'тили і ф'іт' / ў п'йец ўсадили / спик'ли і ўс'о (Шк)

Пиріх

Биремо лу¹пату / ку¹лис' грис / висий¹ки ти бу¹ли / бу му¹ки було ш¹кода // ми ти¹пер му¹коу п'ітси¹пайем / а ку¹лис' тим грисум пуси¹пали лу¹пату / ту¹ди б¹рали т'іста / ту¹ди к¹лали на ло¹пату і ру¹с:унули / ру¹с:унули // а туд¹і во ¹дала ка¹пусти чи бу¹л'би / йа¹киї там пиріх / чи з йа¹блук / чи з чу¹го / а то¹д'і так за пур'едком / за пур'едком і то ду край¹у ду купки і ту¹ди пу¹сипала / руста¹ч'ела і пума¹стила і до п'йеца (Бл)

Йа звар¹ила бу¹л'бу / пума¹стила / ¹дала перц'у / ¹дала соли // ўс'о зру¹била // т'істу там ў¹з'ела два чи три йа¹йічка / на мулу¹ц'і зам'ісила // ну і тойе т'істу руста¹ч'ела / крух / і ¹дала там ск'іл'ко бу¹л'би і ду¹купи сту¹лила / потім убир¹нула верхн'ім ду ¹того / на бл'ешку / ну і ў ду¹хоўку (Гс)

Пиріх ¹тертій

Зваритс'і пшо¹но і ту¹ди тойі бу¹л'би (*тертої*) да¹йес'і // кашу ¹можна рису¹ву / борши ¹ризу так ни було / бу кушту¹вало / л'уди ¹мали просо / ту да¹вали // і ту¹ди завивали ў ск'ірку с т'іста // і ў п'йец // йак де було в'іс'іл'е / йак на¹несли ба¹би зу си¹ла мулу¹ка квас¹ного / йак пуубгр'івали на сир / йак нару¹били / сми¹тану пузби¹рали / йак ¹дали сира зу сми¹таноў / йак ¹дали ¹того пируга ¹тертуго (Мк)

Бул'виник

Там да¹вали к'істу і к¹лали бу¹л'ви і завивали // — Чи давали до бульби гречку? — Ў нас гречки так ни було / було ¹досит' д'ітиї // давали бу¹л'ви / завили і са¹дили ў п'йец / спик¹лос'і (Вл)

Руска¹чали т'істо / нак¹лали там бу¹л'в'іў і так во / ду сирі¹дини пузаги¹нали / русп¹лескали / з¹найете / ву¹доў приг¹ладили і на пател'н'у / али на ту / лу¹пату / ду п'йеца хл'іп с'і ми¹тало // ў нас тика лу¹пата дес' ¹йе // на лу¹пату / ў тої п'йец шуп¹шуп // потім пувит'а¹гали зв'ідтам / поп'іл ладн'і пусти¹рали / з¹найете / витерли // то буў ¹пишній бу¹л'виник (Рж)

Бул'веник

Ми пи́чемо з бул'би / вари́мо бул'бу / пума́ститс'і / там ни́рас да́йу сира́
а́бо гречки́ ду́ тойі́ бул'би // на па́тел'ну́ да́йу т'істо́ / ну і там ту́ бул'бу і то́
нази́вайемо ти́кії бул'веник (Брш)

Бул'веники

Тиш т'істо́ зам'і́сили // хто ма́у мулу́ко / мулу́ком зам'і́сиу́ / може́ /
су́лотким / може́ / квас'ним / т'істо́у // ну і те́ т'істо́ руска'ч'ели́ / накла́ли бул'ви́ //
по́тім то за́гнули і руста́лабали і то́ було́ бул'ви́ // по́тім то за́гнули / і
руста́лабали / і то́ було́ бул'веник'і (Плн)

Бул'веники / капуста'ц'еники

Ти́к'і ви́лик'і́ї пік'ли / на ці́лу бра́тванку́ к'лали́ // то нази́вали бул'веники́
а́бо капуста'т'еник'і́ // то да́вали тро́ха бул'ви́ / тро́ха ка́пусти і пум'і́ш'ели́ /
тро́шка сира́ можна́ да́ти // і тиж так на ці́лу бра́тванку́ напік'ли і йі́ли з
бу́рш'чом (Кн)

Капу́с'ц'еник

М'і́сили / ка́пусту ва́рили / та́йак на пи́руги́ // ка́пусту вим'і́ш'или і то́
хтос' і́накше т'істо́ ру́биу́ / а хтос' і́накше / с то́го т'іста́ / шо хл'і́п с'і ру́било́ //
а́ли то́ т'істо́ було́ кисле́ // а́ли зру́бити дру́ге т'істо́ на ка́пус'ц'еник // і тиж на
лу́пату с'і пік'ло́ ка́пус'ц'еник // а ти́пер ми пи́рушки́ пи́чемо ма́лен'к'і́ї / на
бл'е́хах / а йа́ ти́к'і́ї пік'ла́ (Трн)

Гру́ш'еник

Руска'ч'ели́ і ту́ди ва́рили гру́ш'і́ // — *А що давали до тіста?* — Шо да́вали?
тро́шка по́ташу і ву́ди // — *А яйця?* — Йа́к'і йе́йц'а да́вали // нич / ву́ди і по́ташу / і
т'істо́ зам'і́сили / руска'ч'ели́ / пу́лужи́ли / вимн'ели́ гру́ш'і́ / пу́лужи́ли ти́ гру́ш'і́ /
там за́вили і то́ бу́у ти́кії пл'а́цок // — *Грушки були варені?* — Ва́рені́ї / ва́рені́ї /
по́дусені́ї / вимн'еті́ї / ту́ди пук'ладе́ні́ї на то́ т'істу́ // за́ліпи́ли і то́ ма́ли то́
с'у́йета́ / на Рі́здво́ / бу́ то бу́у пл'а́цок / би́у гру́ш'еник (Вл)

Грушеники

Груш'ки сушені в'їдварили / воду в'їтц'їдили / рузім'н'али // і ву'ни тик'ї би́ли // і потім ру'били тик'ї / йак ва'реники // і там гру'шок накла'дали // к'лали ў п'їец / ву'но с'ї пик'ло на брит'ванках // спик'лис'ї і тик'ї би́ли грушеники називалис'ї // шк'їрку в'їд'єрли / а груш'ки з'їли / ву'ни тик'ї до'брі бу́ли (АВ)

Назви пиріжків

Пируги

Ку'лис' п'їкли / ру'били з грєч:аном кашом // ну а во тик'є т'їсто ру'били / так / шуб гар'н'їше бу́ло / марга'рин давали / йа'їце / вул'їю / тлу'шчу тр'ошки і то'д'ї зам'їсили // пот'їм ру'били грєч:ану кашу / сп'їкли і грєч:ану кашу замас'тили / перц'у да'ли і с том грєч:аном кашом п'їкли ті пируги // — У чому їх некли? — А ў бл'аш'ках і ў п'їєцу // — Кашу не варили / а некли? — То ни варили / то пик'ли ў п'їєцу // ну то ў бан'а'ку / так но во / йак то п'їчут кашу типєр'во // ну і потім то'їво / на'ру'били пируг'їў і ў бл'аш'ки / п'їдху'дило т'їсто ў бл'аш'ках і пумас'тили йа'їцем з'єрха і ў п'їец // пируги тик'ї бу́ли фа'їн'ї аж ну (См)

Ў нас пик'ли с каш'ї або с сира тр'ошка / йак ше перше // перше то бу́ло за Пол'шч'ї та / шу ни муг'ли н'їчо тик'ого зру'бити // тих пируг'їў пик'ли // ага / так пируги // каша бу́ла і сир або каша і тр'ошка ка'пусти // то так фа'їн'ї бу́ло: каша ў тик'ї братван'ки / ў тик'ї бл'ахи бу́ли / то с'ї називало «форма» // то так йїх ни к'лали так / а так ставили // ставили йїден ку'лу д'ругого / йїден ку'лу д'ругого // ту то но кутр'ї с'ї бл'ахи тримали / ті мали шк'їрку тр'ошка і та п'їдошва і на чубочку / де с'ї пригн'їтало // то тик'ї бу́ли / тик'ї фа'їн'ї дужи бу́ли ті пируги // ту'то перше на в'їс'їл'а (Ср)

Пириги / пирішки

Мама нап'їкли тих пириг'їў / йїдн'ї з кашом і с ка'пустом / д'руг'ї — бу'л'ба і ка'пуста // а потім на'клали і на'єрха по'мас'тили сви'нином / пумас'тили і на д'руг'ї / на д'руг'ї на'клали // то тик'ї бу́ли смач'ні / йа вам кажу / ті пирішки (Врб)

Пиріш'ки

А пиріш'ки на Кол'аду п'ікли / на празник // — З чим їх робили? — А як могли / хто с чим: то с кашом / помашчена салом // — Гречаною? — Так / то с сиром / з йапками / во тикево (Врб)

Биру д'воє йец і молока квасного / м'ішу // ну і там чи з булі / чи с капуста // напичу (Вт)

Ўз'ети т'істо / на др'їжджух зам'ісити / ну і потім дати ўсерєдину бул'ву / пумастити бул'ву і то направити тихих во пиріш'к'і // ну і то пулужили абу на пател'ні ду духоўк'і накласти / то краще / бу то ни шкодит на жилудок / а як с'і жарит / шкодит на жилудок б'ілше (Кн)

Пиріж'ки / печені на скаўродц'і

Пиріж'ки пи'чем з бул'би на скаўродц'і // — Що даєте до бульби? — За'машчуй / так шуби било во там чим'іс' / за'жаркойу йа'койус' // а як хочу / ту майу крупи си за'пару в бан'ачку / і з крупами / або ву'де смо пикли з йаблук // йабка затулили і на скаўродку / на скаўродку / ни х'т'іли духоўки ўкл'учати / нав'іт с'в'ітла ни било // на скаўродц'і напикли / напикли (Кт)

Пиріж'ки / печені на кухни

А во ті пиріж'ки / шо на скаўродц'і / а ми / наша сім'я / л'убила на кухни припи'чи / а потім ў кухни вуген' п'ідсунула / там си м'іт'олком тикоў п'ідмела с'уда-туда і то на ті гратки ті пиріж'ки пусадила / ту нираз аж бул'ба сучками пувиб'ігала / пучерво'ніли / розум'ійеш / п'ід кухнем (Кт)

На кухни смо пикли // на кухни / во з бул'би / а ше шо: біла туди гречка тан'а // а бул'би ни било де пусадити / бу город заб'рали / но нам ту во за хатом лишили трошка // йа так капку бул'би так / жу'би с'а та гречка три'мала і пумастила там чим / ну чи ск'варин':а / йак там виходило // но та йенче н'ічо / бо там молука / смитани ни даш / бо с'а зварит // но і туди зави'нула тик'і пиріж'ки // положила на кухни / вуни с'а йу спикли // а потім ўз'ала / ро'с:унула фаїні ў кухни / п'ідмела

зв'іт:и і зв'іт:и / 'фаїне / ни 'било 'р'імне 'тойе / 'тойе дно // 'яа 'фаїн'і 'вимела і поло'жила // а 'яак с'а 'випекло на ті 'кухни // смаш'ні 'були / 'д'іти то ха'пали (Вр)

'Гамани

То та'ке на с'ў'яата / на Різду'йен'і с'в'йета // вон груш'ки 'були 'сушині чи 'яаблука / то зва'рили // 'потім то'то в'ітц'і'дили на д'рушл'ак / би ву'но 'було су'хе / путири'били // ку'лис' м'ясо'рупки ни 'було / а так пуду'сили / пуду'сили / 'дали трошка 'цукру / 'шуби 'було м'іг'ке // і так 'само на 'яа'й'чку / трошка 'цукру 'дали / тик'е трошка 'т'істо су'лотке'є зру'били / тик'і во / 'яак 'зарас ми 'робимо пиріш'ки // нару'били тик'их пиріш'к'і'ў / 'ў п'й'єцу спик'ли / пума'стили трошка з'верху 'яа'й'чком і то нази'вали 'гамани // то на С'ў'яат'і'ї 'вечир ку'лис' пик'ли (ВБ)

Назви пампушків

'Пончики

Марга'рини / 'масла чи шо-не'бут' / 'яа'й'чка і м'і'сили / 'цук'і'р і м'і'сили / трошка смит'ани / би ву'но пух'к'і'ше 'було // 'саме 'л'і'пше 'маку змо'лоти і 'ўсе'ре'дину да'вати 'маку (Бл)

Пампу'хи

Та ти'пер пампу'хи 'б'ілії / на у'лив'і // а ту'ди пик'ли тик'і'її пампу'хи на бл'ас'і // п'росто русчи'нили / зам'і'сили і 'дали на бл'аху // і там ду п'й'єца // або хто ду ба'дури пхо'ў // а то'тійі пампу'хи / а ше 'яак пу'сипали 'макум // то 'фаїнийе 'було (Рж)

Русчи'н'елос'і 'т'істо і 'давалос'і пув'ідла трошка // там 'яец так ни да'вали / 'али / 'можи / там мулу'ко 'дали трошка / бу 'яа з'найу пам'пух на вуд'і / 'мус'іли шос' 'дати / 'яа'когос' марга'рину (Стр)

Пампу'х'і

'Яа да'йу 'яе'ка і да'йу 'масло і 'ўсе'ре'дину 'ў пампу'х'і да'йу 'вишн'і // ми 'робимо 'вишн'і 'ў с'во'му 'соці і за'ўж'ди 'яе мак (Мш)

На с'ўйета Різду́йені пикли пампух'і // чисті во на вуд'і // русчи'нили / зам'ісили і на ул'іюу пикли // о'то і 'било на с'ўйета // ти'пер і 'масла да'дут / і пу'видло / і і'з'уму / ўс'о на с'в'іт'і / і мак // йа'к'і 'хоче / тик'і си спи'че (Пр)

Та на ули'ві пус'мажен'і / во // ўсири'дин'і да'йемо пу'видло або мак // — *Тісто місять на молоці чи на воді?* — На моло'ці // — *А яйця дають?* — Да'йут / марга'рина да'йес'і (Брш)

Пампуш'ки

Йак 'мойі 'мама ше 'жили / то 'печива ни пикли // 'моја 'мама пикла / ми 'мали 'багато 'меду / ту 'моја 'мама пикли пампуш'ки // а шо ву'ни / а во тик'і пампуш'ки мален'к'і ў п'йецу / та ду'хоўки то ни 'було ку'лис' / но ў п'йецу 'мойі 'мама пикли // то 'б'іл'ше н'іх'то то ни м'іх пик'ти (Врб)

Ку'лачик'і / пампу'хи

'Наш'і 'баба наму'лоли 'жито на 'жорнах / 'були ў кумор'і 'жорна // так'ііі 'неч'іта 'були дириў'йен:ііі во / жи с'і м'ісило на пиру'ги / і на т'іс'т'і тим / жи 'кисло / жи с'і хл'іп сп'ік / русчи'нили // 'заўтра Ну'вій р'ік / русчи'нили / і 'потім зам'ісили / і напи'кли п'іт 'кухнеў ку'лачик'іў / 'кухн'а 'мала дз'уру // ву'ни напалили / туди 'в'ітам тим пуми'лом пувим'італи / ку'лачик'іў тик'их во нару'били мален'ких / йак ти'пер пампух'іў / і на 'кухни упекли / 'жу'би с'і три'моў і туди там ў 'л'ухтах пунакла'дали рас 'кулу 'разу / а ту спе'реду трошка палили / жу'би ву'ни с'і пригн'ітили / 'житн'ііі / тик'і 'чорній // так'і во мален'к'і пампу'хи (Мк)

Назви завиванців

За'виваниц

'Тісто русчи'н'алос'і / таке 'б'іл'ше на 'йайц'ах / на сми'тан'і / трошка ули'ви ўли'вали // туди ву'но п'ітхо'дило / п'ідросло / туди зави'вали і пикли і ўс'о (Мн)

Руска'чали т'істу / на'мазали і зви'нули / зви'нули // то за'виваниц буў // — *Що давали всередину?* — Мак // ў 'б'іл'шост'і мак (Грд)

За¹виванц'і

Ва¹рили г¹руш'і і пік¹ли пампу¹хи на С¹ўйати¹ веч'і¹р // пампу¹хи спик¹ли на С¹ўйати¹ веч'і¹р / ту¹ди ў¹з'ели то¹го т'іста руска¹ч'ели / ва¹рили г¹руш'і с тих груш за¹вили і за¹виванц'і спик¹ли (Вл)

Т'істо ти¹ке / йак на куру¹ваї / рус¹чин'ане / на¹терли ма¹ку // то зру¹били ти¹ку пали¹ниц'у ви¹лику / на¹терли ма¹ку / пума¹стили / скру¹тили / скру¹тили і нази¹ваўс'і за¹виваниц // а¹бо пу¹видлом / а¹бо с пу¹видла бу¹ли (Ср)

За¹виван'ц'і

То за¹виван'ц'і нази¹вали // з ма¹ком за¹виван'ц'і чи с пу¹видлом за¹виван'ц'і // то тиш ти¹коє до¹броє т'істо зам'іси¹ли на сми¹тан'ц'і / марга¹рини чи ма¹сла / хто там до¹ў / ну і йе¹ц'і // по¹тім то руска¹ч'ели // там зама¹стили лист і по¹тім закру¹тили / пік¹ли (Плн)

Ст¹рудел'

Т'істу та¹коє / йак на хл'іп / али з б'ілуйі му¹к'і // да¹вали там марга¹рину / цу¹кур / йа¹йічка і за¹кручу¹вали пу¹видлом (Гс)

Су¹лотке

Било ўс'о руз¹чин'уваноє // так пам¹ятайу йак д'ис' на мо¹є в'іс'іл'е з ма¹ку руз¹чин'уваноє т'істо / пра¹ўда / су¹лотке і мак пу¹меленій / пу¹тертій ў ті мак'ітр'і // руз¹стелили / закру¹тили / закру¹тили і на фо¹рму два // і з пу¹в'ідла / і з ку¹рыц'і // ота¹ке бу¹ло су¹лотке (Кр)

К¹ручене

Та к¹ручене нази¹вали: к¹ручене з ма¹ком / к¹ручене з пу¹в'ідлом // і з йа¹блуками то¹же за¹кручу¹вали // так ни з¹нали та¹кого су¹лоткого пе¹чи / йак ти¹пер пи¹чут (Кр)

Марму¹л'адники

К'істо су¹лотке с'і ру¹било / йак на бу¹лочки і рус¹тачу¹валос'і ти¹киї ви¹ликиї лист / і ту¹д'і за¹кручу¹вали пу¹видлом (Тр)

Ма¹ко¹у¹ник¹'і

Т¹істо м¹'ісили / потім там руста¹ч'или і зави¹вали так¹во (Крк)

Ру¹л'ет

Ну а во зі с¹иром / с¹ира да¹йут // йу на¹ша во да¹ла ву / де пик¹ла то¹же // ка¹кави ду с¹ира да¹ла / цукру і нали¹вала на ті нави¹ваїки во // ў ду¹хоўц'і пик¹ла / во тик¹'і во во (Кт)

Назви інших солодких виробів з тіста

Ву¹баранчики

Ву¹баранчики тик¹'і рубили // — *Круглі?* — К¹руглі / а ўсере¹дин'і дз'урка // та п'ікли // — *Що давали до тіста?* — Ну так трошка цукру / збили йаїце / а потім пу¹верха ма¹ком пу¹сипали / шу¹би то било гар¹н'іше / приєм¹н'іше (Врб)

Кру¹шонка

Там да¹йес'і / нап¹риклад / п'і¹ук'ілу¹грама му¹ки / пйат' йа¹йічук і пачка марга¹рини і дв'іста грам цукру / і то с'і зам'ішуйе / і да¹йес'і на па¹пери / руз¹р'ізуєс'і пу¹пулу¹вин'і / і на уд¹ну пу¹лу¹вину да¹йес'і пу¹видло / а потім с'і то д¹руге т'істо т¹рес'і на верх на то (Брш)

Сир¹йеник

Да¹йес'і такоїе пр'існе т'істо і там да¹йес'і йа¹йічка і марга¹рина / зам'ішуйес'і / цук'ір // і то д'і да¹йу на па¹тел'н'у то т'істо і туд'і на¹верха сир // а до с¹ира да¹йу / нап¹риклад / с к'ілог¹рам сира / там да¹йу з в'ісім йа¹йічук / жу¹ўтки ук¹ремо / б'ілки бйу на п'іну і то ўс'о разом потім да¹йу / марга¹рини троха да¹йу / пирим'ішуйу / лимон на за¹пах або цук'ір ван'іл'ній // — *На верх щось даєте?* — Нічо ни да¹йу з¹верха // то тик¹'ий б'ілий // а йе ше тик¹'ий / ми нази¹вайемо чорний сир¹йеник // шо да¹йемо так само йа¹йічка і ду того да¹йемо ка¹каво // і тожи д'ілу на пу¹лу¹вину / на сп'іт т'істо / на сири¹дину сир / а на¹верх т¹рес'і на терку (*тісто*) (Брш)

Пе'чен'а

Три лищ'і смитани / ста'кан цукру / ста'кан того / масла а'бо марга'рини / зам'ісити і потім рузта'чати // туди рузта'чали і пик'ли| // формочком пуру'били // і та'ке фаїне пи'чен'а било // — *А що давали до тіста / амон'ак?* — А'мон'ак / а'мон'ак да'вали (Зл)

НАЗВИ ПЕРШИХ СТРАВ

Назви закваски для борщу

Боршч

Ну ва|рили |житний боршч // в'ід|варували боршч / б|рали |жито / ва|рили то |жито / |потім друге |жито |з'єли на |жорнах пуму|лоли і б|рали т|рошки т'іста тако|го / |житного / ву|но |кисло там два-три дні і ту|ди ви|м'ішували ду|купи |їти|к'і |діщ'і дири|їєні / ну хто |ї ч'ім мо|ї / |можна і |було в'ід|ро / во ку|но|їку нази|вали / у|б|ливана // ву|но |кисло там / во три дні |кисло / чи ш|тири дні |кисло // і ту|ди нали|вали ту|да ву|ди / ву|но с'і |їс|тойувало / і зли|вали і ва|рили боршч // і на|питис'і |можна |було / і |їа|кий зду|ровий бу|ї |житний боршч (Мк)

П'іш|лам на мли|нец / рузму|лолам |жита так над|воє і русчи|нилам |туйу |дішку / |кисло зо три дні // і ту|ди би|ї боршч // — *То була така закваска на борщ?* — Та / та би|ї |доброї боршч / та де те|пер / |перше |воцит би|ї чи шо (Нк)

А |їл'іт'і |було так: п'іш|ли на|р'ізали ку|лос'і |житнугу / |дали ду |дішк'і / ски|п'іла ву|да / |али т|рошка пристигла / гур|їєча ні / за|парили то |житу / там |вергли |пару |бул'ви ну|вих і тої боршч скис / і тої боршч змо |їїли з |бул'вами ну|вими / |пили так во (Вл)

На|мили бу|ра|ка / на|чистили і на|крайали / на|крайали |їа|ку каст|рул'у / ву|до|ї зал'а|ли / |нав'іт' хто пирикип|їа|т|ї|ї |воду / |вистигла і |зимно|ї ву|до|ї зал'а|ї |їу|го і ву|но с'і за|квашувало / та |ї |їс'о // з в'і|їс'а так ру|били / |тожи за|мочували тої у|вес (Шм)

Б|рали с'мо |жито^у / а |їак н'є / ту бу|рак чир|воні|ї / да|вали ду |дішк'і / руск|райували / да|вали т'істу і тої боршч кис дв'і-три ни|д'іли // за|сипували |житом чи там ч|мис' і ву|но так ру|сло / а ми зу с|поду б|рали тої боршч / го і |пили / і п'іт|би|вали тої боршч (Вт)

Боршч п'іт|бивані|ї

К|райа|їс'і бу|рак ду |дішк'і / ту|ди с'і там |їл'єло ву|ди / |далос'і бу|ра|ка / |верглос'і там |бул'ви зу три і в'і|н скис і ти|кий боршч ва|рили (Вл)

Житн'ї боршч

Жито^у ўз'ели наро|сили т|роха // ву|но пус|тило к'іл'ці'та / то |жито^у // ту|д'і ўз'елисмо ду с|тупки / та|ка с|тупка |була / то |жито^у потуў|кли / потуў|кли і ту|ди |вибрали / |дали ву|ди / пере|варуваної / пусу|лили // і ту|д'і ву|но т|роха пу|кисло / і тої боршч ти|киї буў |житн'їй // то нази|ваўс'і |житн'їй боршч // — *Що ще до нього давали?* — Нич / но / йа ти |кажу / пуру|сили йуго / |лахоў накри|вали // — *І картоплі не давали?* — Н'ічогу / |тіц'ко т|рошка т'іста / там йак во пик|лос'і / т|рошка т'іста / би ву|но пу|кисло // і в'ін с'і вус|тойуваў // і так во / йак йуш |вил'ели тої боршч / зали|вали зноў ву|доў / в'ін |дал'і кис // там зали|вали чи |дес'і рас / чи п'їет' рас / чи йак // то |потім |викинули / во |курім |викинули // а п'ітби|вати / так п'ітби|вали тої |житн'їй боршч / йак і з бура|ка боршч // но в'ін буў |дуже тої пах|н'ечий (Бл)

Житний боршч

Ўз'ели |жита / |вимили / пу|мили // і |дали там ук|рiпец буў / пит|рушка |була / ту там |кинули / і т|рошки |соли / і пулу|жили // і ву|но так са|мо ў |соб'і ў|кисло (Рж)

Чи|нений боршч

|Жито с'а розмо|лоло так над|воіе / на т|роіе / л'ітн'ом во|дом зал':алос'а і то |кисло // |сило там |кисло / чи два дни / чи три дни / но і ту|ди зали|валос'а во|дом і |вим'ішалос'а і пус|тавилос'а / наї с'а ўс|тойіт // в'ін с'а ўс|тойаў / то ўс'о ў|с'іло / а во|да с|тала на|верха |чиста // ту|ди ўл'аў / там по|кушаў / йак там ва|риў / |сила там // йак |б'іл'ше / ту |б'іл'ше / чи там |л'ітру / чи п'іў і|но / йак ду чу|го / йак хто |сила ва|риў // і |дуже |добрий боршч буў // то |воцту н'іх|то / то ти|перка но ўс'о з |воцтом / а ку|лис' |того так ни |било (Вр)

Пол'с'кий боршч

Нак|райали бура|к'іў / ти|ких во / тих чир|воних / на|л'ели ву|ди / |добри ук|ропу / пусу|лили і |того хл'іба ше |житного / та|кого |чорного ду |того |вергли // ву|но наб|рало |кислоти / на тім ва|рили боршч (Плн)

Хл'іб¹ний квас

Му¹лола ж¹иту г¹рубо так / і зали¹вала вук¹ропо^ум / і то / шчо лишки ¹були / вишк¹рабали д¹'ішку / і ву¹но пуб¹родило трошка / і ву¹но л¹'ітом ¹було добри на¹питис'і // а ти¹пер пруда¹йут хл'іб¹ний квас / а ко¹лис' л¹'уди са¹ми ру¹били // т'і лишки / во житн¹'ії хл'іп пик¹ли і ше думу¹лоли там ти¹кої му¹ки г¹рубуйі і зали¹вали к¹'іпйат¹ком / ў гор¹шку / і ву¹но по^уб¹родило^у // і ву¹но ¹було ти¹ке вин:у¹вате // і на тім ва¹рили / н'і¹яких та¹матіў н'іх¹то ни зна¹ў / на тім ва¹рили ў л¹'ітн'у ¹пору боршч / на тім квас¹ку (Дв)

Зак¹вашене ¹жито

А то да¹ўно ше ї з ¹житом // ¹жито так тру¹били і то¹же к¹исле / потім боршч зали¹вали // шо ми да¹йем во¹цет / к¹исло¹ту / а то зали¹вали тим ¹житн'ім // ¹жито мо¹лоли і зак¹вашували / во¹дом кип¹йачом зали¹вали (Кт)

Назви борщу

Боршч

Боршч та¹кий во / то ў ни¹д'іл'у / на¹приклад / ва¹рат / йак йе там ку¹сок м¹'н'аса // за¹сипл'ат пшо¹ном і потім за¹жарат та¹матом / сми¹таном // та¹кий ¹добрий боршч // — *Що ще до нього дають, крім м'яса і засмажки? Бульбу дають?* — То д¹ругий боршч ва¹рут / то з ¹бул'бом // — *А такий то просто м'ясо / буряк і...* — Пшо¹но // так то¹то йе без ¹бул'би / а д¹ругий ва¹рут з ¹бул'бом / фа¹сол'у / бу¹рак // то¹же за¹жаруйут і ка¹пусту да¹йут // ту тої боршч йе н'і¹би чер¹воний з бу¹раком // то чер¹воний / йак йе бу¹рак / ти¹ке во / а йак йе та¹кий «на с¹кору ру¹ку» / пши¹ном ¹добре за¹сипаний // да¹йут то¹мат (Зл)

А боршч ¹тоже // бу¹рак да¹йем / ¹бул'бу / фа¹сол'у / йак йе гри¹би / а ни¹ма гри¹б'іў — м¹'н'аса ку¹сок / а йак ни¹ма м¹'н'аса / то но так ¹салом за¹мас¹тили // — *Засмажуєте сало до борщу?* — Так / с ¹цибул'ком (Врб)

Бур¹йак чир¹воний / ка¹пуста / ¹бул'ба / ¹морква / цибул'а і при¹права / ¹можи ¹бути пум'ідори за¹жарку ру¹бити / а ¹можна ру¹бити та¹мат куп¹л'ати / йак то йе ¹паста / ти¹кий боршч (См)

Наша Ук'сана з бура'ка дво'який боршч варит // варит ти'кий боршч / шу їде туд'а / їде туд'а зарас // бу'рак в'їдварит / туди ше йу'го трошка на смитан'ї пу'тушит / тої бу'рак на скувуру'ду воз'ме / ше го пу'тушит / тої бу'рак / і капуста / і тої бу'рак і ше кидає дв'ї-три картоплини / жуб с'ї там зварили ц'їл'ї // туди ті картоплини пум'не / ту то йе боршч тої зу смитаноў / та'кий // а та'кий зноў / шу йа перше часто варила // п'їд'жарила му'ки / али на жируви / на жируви п'їд'жарила так / та'ка була куричну'вата та му'ка / ну трошка ул'її / трошка смал'ц'у / бу то на му'ку п'їд'жарити треба / знайеш / а суха му'ка там ни йшла // тейї му'ки то на'жарила / ну і давали туд'а фасол'у / ду того борш'чу / і капуста / і буў боршч (Ср)

Кидайу бул'бу / а бура'ки жару / трошка п'їд'жаруу / а туди кшу ше капусту / йак та бул'ба с'ї зварит / ду тойї бул'би // ті бура'ки / і моркву п'їд'жару / туди трошка кидайу смитани / му'ки / чут'-чут' / так но кап'їц'ун'учку / і туди скидайу ду того / і та'кий боршч // хто на та'мат'ї / йа зі смитаноў / йа л'убл'у зі смитаноў (Мн)

Боршч тожи варат / йак тожи хто хочи // хто хочи во бур'ак / бул'ба / капусти кидают с'в'їжойї // а йак напрім'їр / йа с капустом ни л'убл'у // йа суб'ї ўсе звару во бул'ба і бур'ак / і / йакшо майу / звару си зу три-чотири йеїци / пур'їжу / пур'їжу / і замаш'чу смитаном // ота'кий боршч (Шк)

Вару боршч / шо майу: майу кос'ц'ї / даїу кос'ц'ї / майу кусок курки чи йїндика / шо би там ни було / то даїу // а ни майу н'їчого / ту н'їчого ни даїу / просто робл'у за'жарку // ну йа боршч вару / ўсе даїу трошучку рису / ж'мен'ечку / лошку // рису і там бул'ба / і морква / і бу'рак / і капуста // а потїм просто зруб'їла си'б'ї за'жарку // дала смитани і йакого там жиру // йакий жир мала / на тїм пири'жарила і заправила і ўс'о // йа ше дужи л'убл'у боршч ти'кий низап'раўл'уваниї / а ти'кий боршч / зви'чайниї // али тої боршч йа ўже / праўда / ўсе вару на костях / а смитану потїм даїу // йа йу'го ни зап'раўл'аїу // ўс'о дала / ну заправила / замас'тила / йак ни'ма н'їчого / туд'ї смитану даїут суб'ї ду того (АВ)

Сирватку поставили на плиту / давали булбу / то ўс'о / шо треба / бур'аки // і оцту ни давали / оцту ни давали / тикіи буў на сирватці (Тр)

Брали бураки чирвоні / трошка капусти с'і там листка с'в'іжого ўкрайало // і ду того боршчу і ду того с'і капуста с'в'іжа трошка (Мк)

Їак ње к'істка / вару к'істку і капусти трошки / моркви // ну потім на устатку ўкропцу і булба // і то ње боршч такиі (Прд)

Боршч чирвоні

Ну њак майу шос' там м'ясо / то звичайно / боршч л'убит з м'яса // ња кидайу м'ясо / нехаі с'і проварит / а потім ну там моркву п'іт:ушуйу / бур'ак п'іт:ушуйу чирвоні / капусту кидайу так варити з картопл'ойу / з бул'бойу // цибулу туду бур'ака / њак тушитс'і / кидайу тумат / смитани добре так ўл'ати (Пт)

Червоні боршч

Булба / капуста / бурак / њак ње шос' кинути / то ње / а њак н'е / то просто потім замашчуйу // туди њак ња пиріжаруйу тумат / ња ше дайу смитани дукупи / трошки пиріжару (Прл)

Чирвоні боршч

Биру булбу / там дайу капусту / туді тушкуйу бурчк'і чирвоні / дайу і там вуно на бул'йоні / на русолі тім во і запраўл'айу тими ўс'ими заправамі такім во (Брш)

Україн'скі боршч'

Україн'скі боршч' з бул'бома / з бураками / смитани с'і даіе // њак ње м'н'есо / то би даў м'н'еса / њак ни'ма / то без м'н'еса / о // замастит'с'і салом і так с'і йіст (Пр)

Запоріжскі боршч

Їе м'ясо / кусок м'яса кинут // то с'і пуварит / кидайес'і дв'і-три бул'б'і цілих туду / зваритс'і два чи три йаіца / сала треба // сала / цибулі нарізати /

то затуїчи // туди тійі йайца сї туда пукришит / затуїчесї / туди ту булбу / наустатку булбу / бу вуна / знайеш / ўже потім булба то ўс'о рузрідне // і то ўс'о тїку сї масу зробит // булби суломком нарізати на той боршч треба // туди сї ту заправу кине / трошка тамату сї даст ў той боршч і капусту / і йе боршч (Ср)

Боршч руский

Наставит сї там реберка / вїдварилисї / пукрайї булбу / пїзнїше капусту / с'вїжу капусту // ну і зваритсї / і чирвонї бурячок // ну і давали ше / тїпер шос' тумату нїма / того пумїдорового тумату / давали тумат / така паста була «тумат» // і зварили / а йак йуш дали на тарїлку / смитану давали // во там лишку-двї смитани дали і так йїли с хлїбом (Гс)

Назви рїдкої страви з буряка і крупи, заправленої борошном чи яйцем

Боршч

Ну во ўз'ели води / ўкынули там жмен'у пшїна / кынули там буряка / варыўсї там / пїтрушкы курїнец / кропу // той сї боршч так наварыў // туди ўз'али смитани і туйу смитану дали ду нейї лышку му'кы / рузкулутили / на той боршч вил'али // але скорше л'ели боршч на смитану / бу йу би сї боршч зус'їсти смитана / а скорше л'ели боршч варешком на смитану / а туди ту смитану з боршчем л'ели на той боршч і буряка ўрїзали і ўс'о / і била ўса л'убоў // такоїе било йїджен'е (Кр)

Буряка с'а даїе / моркви / трохи пшїна або рїжу / йак тойе во / троха ше смитанки / трохи / жуб буў лїпшїї боршч / ни тїкїї вострїї // — *А як колїсь не було оцту, то що давали до борщу?* — Йак ни било воцту / ну ту йа мала тїку / а во малам тїку во дїшку / тїку дїшку во во // ў ту дїшку запарилам боршч і бїў боршч // — *Запарювали в дїжцї?* — Наї но йак // запарувалам ў дїщцї / в'їн вїкис і йа мала зо двї нїдїли боршч (Нк)

Боршч варили / дали трошка воцту і потім п'ітбивали мукоў і мулуком і йеїком // — *Без картоплі?* — Бул'ба с'і зварила усібне і з бул'боў с'і йіло // — *А буряк давали?* — Бура'ка давали (Крк)

Ўз'ели пуставили на то / би ву'на (*сироватка*) зак'іп'іла // і туди ўз'ели му'ки / мулу'ка дали // і ўз'али му'ки трошки і рускулу'тили / кулу'тіўц'а та'ка / з'найте / на п'іет' зупц'іў // рускулу'тили і п'ітбили // бу'рак зварили чир'воній / зама'йіли / кинули бу'рак чир'воній (Рж)

Боршч украї́нський

Ну а во ки'дала м'н'асо // м'н'асо с'а варило / засипала пше'ном / добаў'л'айеш ў'с'аких припраў / питрушки / моркви / ў'с'ого тикого добаў'л'айес'а з го'рода зи'леного і добрий боршч / можна п'іти зо дв'і гор'н'ати (Ст)

Боршч ук'раї́нський

А туді варили боршч та'кі українські: но були бура'ки і запраўлені і ў'с'о // а запраў'ляли: брали мулу'ко / лошку му'ки / ну удно йа'це або д'войе / жуўт'ки // то ў'с'о руску'лочували / в'ітстаў'л'ели боршч / шоби в'ін не к'іп'іў / но так / шоп сто'йаў п'іет'-дес'іт' хвилин / а туді то / шо п'ітпраў'л'ели тої боршч / то і зали'вали ду'н'ого (Дм)

Боршч пол'ський

Кинемо / йак майем / йа'ку к'істочку і потім пше'ном засипаем і ў'с'о / і зелен' / і в'ін тикій во / можна го п'іти во / ў гур'н'атках (Кт)

Пере'важні ў'с'о добре на йа'к'ім'іс' к'істочку варити / бу з'найте / то п'іс'нойе йе // ну ту сми'таноў п'ітбивали // мулу'ком / сми'таноў п'ітбивали // трошка мук'і і то буў пол'ський боршч // ну то з бул'бом ц'ілом йіли (Гс)

Мулу'ко варите'і / да'йу о'цит / там запраў'л'айу ў'сім / чисни'ком і туді йа'й'чк'ум тим во зі сми'таноў / п'ітбивайу // перши да'йу мулу'ко з му'кою п'ітбивайу / а потім йа'й'чко / сми'тана ук'ремо (Брш)

Пол'ський боршч

Оцту трошка капнули / потім мулука або смитанки / шуп буў замужніший / смитанки трошка / муки чут'-чут' і п'ітбили тої боршч // і п'ітбили ту воду тим ўсім / п'ітбили / а тугди дали бурачка / трошки пумастили (Кнв)

Ну а во так іно ву да і троха пшунном засипали і мулуко // трошка дали мук'і / жуб биў гус'т'іший / йак мали йаїце / ту ше йаїце збили // а йак ни било / ту било биз йаїца (Пр)

П'ідбиваний боршч

Зварили боршч / там бул'би ни було // там буў бурак т'іл'ки // і йуго п'ітбивали: давали йавічко / мулуко / муки трошки // тої боршч п'ітбивали (Пдл)

Р'іткий боршч

Ну варитс'і кусочок м'яса / п'ізніше даїетс'а смитани / мулука / удно йаїце / та можна і б'іл'ше дати / і жуўток / муки лошку // і то виваритс'а / али бур'йак там мусит бути / бур'йак звариний // туд'і биретс'а рускулочуйетс'а те ўсе / заливайетс'і і то к'іпне / закипит' рас і туд'і бур'йак третс'а на тім / на терку / вариний // кидаїетс'а ў боршч / можна питрушки давати / питрушки / перц'у // в'ін чирвоний боршч / то тикий р'іткий боршч (Гд)

Б'ілий боршч

Варитс'і бул'ба / кидаїу рису / там чи йакас' к'істка / чи просто потім замашчуйу // потім добаўл'ейу там чи кислоту чи воцит / шо би ни було // но і пережаруйу ше трошки томату і ўс'о // то йе б'ілий боршч (Прл)

Назви рідкої страви із бурякового квасу з додаванням крупи, заправленої сметаною, борошном із жовтками тощо

Боршч

А іше боршч в'ідварували тикий / бураковий / чирвоний / ту ў дішку і соли і бур'йак'іў чирвоних / і заливали вудоў / і вуно пукисло // то на марц'ув'і вуд'і // — Яка то марцьова вода? — Березнева // ў березни туди шкробали

бураки чирвонійі і мали тикку дішку / цїлійі так во рускрайали чут'-чут' і ў дішки і пусулили / і то та березнева ву́да була (Мк)

В'ізм'ітси тикій во трилїтрової слойук / нал'єйти си теплої води ду того слойіка // тугди си вузм'іт трошка хлїба / там чиснок / крїпец і бурак чирвоній / рускрайте // і дайте ду тойі банки // наї вуно вам пустоїт там чи три дни / чи к'іл'ко / зробітс'і кислен'ке // вуно с'і тикке зробіт фаїне / шу можете с'і нав'іт' сирувого того боршчу напیتی // потім зливайемо ду каструл'ки і биремо йуго ду к'іп'ячен'є // вуно к'іпит / бирете на літру вуди лошку муки / ну там смитани / ну ни на воду / али майу чи смитану / чи мулуко і йєку / і так рускулотите кулутиўкуйу // майете кулутиўці тик'і? і вуно зачне кип'іти і то заливаєте і так би вуно доўго ни кип'іло / трошки би затігнуло і зара ў сторону // так фаїно мати смитану або мулуко (Кн)

Накрайали чирвоного бурака / зрубмили тикій / в'ін три дни кис / там дали трошка бул'би і хлїба троха // і то скисло / так / йак квас / то нав'іт' дужи добри с'і напیتی // ну і то п'ітбили смитанойу / той боршч // — *Як воно скисло, що потім з тим робили?* — Ўз'єли ск'іл'ко йім треба било / ну та ск'іл'ко чел'ади там // ўз'єли тугто ду того // то зак'іп'іло / зрубмили п'іт смак / жуби ни кваснойє // йак дужи кваснойє / ту треба било дул'єти вуди трошка / а потім ўзєти смитани і п'ітбити то ўс'о мукойу // і п'ітбити так / жу в'ін дужи фаїній / можна і пумастити ше // али жу в'ін добрий і без (Кн)

Пол'скій боршч

Кулис' боршч варили / бураки крас'і були / нақвасили / нақрайали і ше йакойі кости дали // тикій буў б'ілій боршч пол'скій // — *Буряк брали кормовий?* — Не / тикій ни / тикій чирвоній / а тикій / знайєш / шу чирвона / б'іла рисучка / красій // ў нас казали «красій буряк» // то нақвашували / крайали ў гурнец / в'ін трошка пукис / а трошки пшина давали ду него // ани сулили того бурака // а ц'оц'а наша ше / вуни ше қвасили бурак ў березну / бу казали / шу то марцоўвій самий л'іпший квас // в'ін буде ц'іле літо і не буде с'і псути... // трошка пшина / а ше трошка там муки / і буў добрий / буў пол'скій боршч (Пт)

Боршч п'ітбиваний

Пур'азаній бурак пукис три дни-штири дни / сам бурак і ву́да // та йушка з бурака / ву́на с'і зрубила квасна // і ту́ди й'її ск'іп'ічували / к'іп'іток / йе́йко дали / сми́танки дали / п'ітбивали / бурака ши дубаўл'ели / йак тре́ба б'ило (Трн)

То зак'вашували / рубили зак'васку // — *З чого?* — З бурак'іў чир'воних / рубили зак'васку // і пу́тому йак ва́рили / ту б'рали ту зак'васку / б'рали мулу́ко чи сми́тану / хто йак маў / там йа́йічко / з ло́шку му́к'і / рускулу́тили і п'ітбивали то́й боршч биў // смачні́й биў (Ск)

П'ітбиваний боршч

Ни́рас зак'вашували так во чи з бур'яка зак'вашували / ну ти́пер б'і́лши́ство на оц'т'і / а ра́нше зак'васки рубили // з бур'яка чир'воного рубили зак'васку / п'і́зн'іше ту йу́шку зли́вали / б'или йі́це / мулу́ко і му́ки тро́ха / і п'ітбивали / і ўс'о / і ти́кий боршч буў (Шм)

К'вашиний боршч

Настру́гати бурак'іў / на́р'ізати / чи ў ба́н'ак / чи ў сло́йіки / пере́важно ў го́рці // ўсе ў го́рц'ах 'було ко́лис' // на́к'васили / а ту́ди ду́ того / йак ва́рили то́й / йак 'мали ва́рити / ше йак 'була к'і́стка / кину́ти к'і́стку / на к'і́стці / ту́ди да́вали пши́но ду́ него і тро́шичка п'ітпраўл'али на сми́тан'і (Мн)

Марц'увий боршч

Бураки к'райали // буў ти́кий / буду́ мо́вила / пу́суда скл'е́на 'ал'бо у́бливана / або марц'увий ни́рас гет і буў боршч // — *Що то за борщ?* — А во ти́кий боршч // ў ма́рц'у / йе ти́ка бу́ч'іўка / ну пере́важно бу́ч'іўка і ми 'майемо бураки чир'вони // ми йі́х наск'робу́ємо ла́дн'і і вимийемо / і ду́ бочк'і то́йі да́ймоу / і да́ймоу тро́шка т'іста / і то́й боршч к'исне // і то́й боршч гет і ми на́ поле б'рали ни́рас / йак йшли / пи́ти // а во бу́л'би нава́риў і то́го бурш'чу на́л'еў // і ми то́й боршч йі́ли // то та́кий з бурака чир'воний боршч // і ми то́ його ва́рили / і ми то́ йі́ли // — *Ва́рили? Ви ка́зали, що ви його́ просто зак'васили* // — За́к'васили / а́ потім ми його́ ва́рили / то́й боршч // б'рали до ба́н'ічка / к'іп'і́тили / ту́ди б'рали

йеїці / брали сми́танку і тої боршч п'ітби́вали // — *Як підбивали?* — Кулу́тили во тоу́ кулу́т'іу́коу́ / сми́танка бу́ла / а йак на в'іс'і́л'е / ту видро́ сми́тани / зу́ сорок йец / во на в'іс'і́л'е / з видро́ сми́тани / зу́ сорок йец // і то с'і кулу́тило у́сібні йеїці / у́сібна сми́тана // потім с'і пирили́вало з йідного видра́ ду́ друго́го видра́ / а ту́д'і тої боршч п'ідби́вали смо́ (Бл)

Назви рідкої страви, звареної на житньому квасі

Житній боршч

То житна́ грубо́ му́ка пу́мелина / так на жорна́х му́лоло́с'і // в'ін би́у / зна́йте / ти́кий груби́й / а йак проц'і́дилос'і / то в'ін у́же бу́у гарни́й / і закле́йіу́с'і / і бу́у сма́чній // а бу́рак с'і да́вало ду́ него́ / у́ боршч (Трн)

Начи́нили у́ бан'е́ку / жито́у́ с'і так зва́рилоу́ / би ву́но жито́у́ / ни пше́ниці́ / шоп ву́но аш с'і по́коло́ло у́сре́дин'і / зерно́ // і ту́д'і ву́но про́стило / да́ли там ц'істо́ з хл'і́ба житну́го / пу́су́лили // ук'р'іпи́ц йак бу́у / ву́но кисло́ ц'ілі́й ти́жен' / ну́ можна і шти́ри-п'іет' дн'і́у // ну і ти́кий боршч п'ітби́ваній // — *Коли це скисло, юшку відціджували?* — В'ітц'і́дили / чирис́ марл'у́ / чирис́ друшл'ак / в'ітц'і́дили і ва́рили ту́ йу́шку // а на бо́ц'і / бу́ у́ квасні́м ни́ бу́де с'і м'ясо́ ва́рило / м'ясо́ збо́ку зва́рили // і у́с'о згу́тува́ли ду́купи і ту́д'і п'ітби́вали сми́танойу́ (Гб)

Житн'їй боршч

То́жи ва́рилас'а́ там ву́да і пшу́но // ту́да у́же цибу́л'і да́вали / шоб ва́рилас'а́ / у́же там і мо́ркву да́вали / і то́йі квасо́ти / то́го житн'о́го к'васу́ // і ву́но полу́чалос' та́ке // а потім / ук'ре́мо сми́тани і жо́у́тки зби́вали / і ше́ то за́прави́ли (Мш)

То́ треба́ ма́ти квас / то́й / шо́ на кисе́лиц'у́ / к'вашине́ жито́ / к'вашине́ то́ т'істо́ // на кисе́лиц'у́ т'і́ки бу́рак / і чисна́к / і крі́п ма́жна / а у́же ду́ то́го / ту́ ма́жна мо́ркву і ма́жна на м'ясо́у́ // і у́с'о / і ту́д'і да́йеш ту́да пшу́на / і ву́но ва́рит'с'а́ // а с то́го пере́ц'і́джуйеш то́ житн'о́йе / то́ кисле́ // у́же да́йеш ме́нчу к'і́л'к'іст' / шо́би не за́густе́ бу́ло // — *А з чо́го робля́ть за́кваску?* — Жито́ і

вуда // а потім уже запраўл'айеш іше сми'танойу з жуўтками // і там пит'рушечки // жуўток зі сми'танойу закулу'тиў / закулу'тиў / ба'гато сми'тани там с п'іўл'ітри і жуўтка тикого сіл'ско'го // і трошички дули'вати тойі теплуйі р'іди'ни / там лошку дати і дал'і кулотити / дал'і / шуби вуно ни зва'рило'с'а потім // а уже йак то / зали'вайте ту сми'тану і ті йаїц'і / ту в'ітсу'вайте на ма'лен'кій гас або на кухни в'ітсу'вало'с'а (Мш)

Чи'нений боршч

Чи'нений боршч називаўс'а / то мо'лоли жито / м'ішок зали'вали ук'ропом // а те жито / вуно там сту'йало / йак вже кисло 'було / то'д'і його ўли'вали // а ўл'ала борш'чу ва'рити / а тим борш'чем зали'вали / шуб 'било кисле / пши'ном за'сипали // і то тикій биў боршч чи'нений // то ку'лис' то на в'іс'іл'е тике ва'рили / чи'нений боршч на в'іс'іл'е // а зарас ўс'о / ни ва'рат того борш'чу // м'н'аса ўкинули там і вуно с'а ва'рило ў тим борш'чи (Врб)

А чи'нений боршч тикій во ва'рили // т'істо за'парували житн'е / житн'а мука му'с'іла бути / така з'мелина // русчи'нали так / вуна сту'йала / потім вуди нали'вали і вуна так сту'йала // і то таке 'було йакес' с'а пулу'чало тике вин:и // і потім на то за'сипали пши'но // ту йушку зли'вали / того т'іста ни кидали / но ту йушку і за'сипали пши'ном // то дуже буў боршч фа'їній // али йуго ни запраўл'али нічим / іно так 'було // ку'лис' ўсе 'перед с'ват'ми р'ізали пуру'с'а / ту йакус' к'істку ўкинули таку / шуб ни була жирна / така була // ту то тикій буў но фа'їній буў боршч (См)

Боршч пол'ский

Ва'рит йуго зу жин'тиц'і / а н'е / робл'ат зу жита тикій боршч // жита т'роха зва'рити / т'іста тако'го з хл'іба квас'ного або д'р'іждж'і дати // вуно п'іт'кисне там два дни-три дни / в'іт'ц'ідите йуго і вуно с'і робит тако'ї квас'нойі / з жита / то йе боршч // і то с'і роби боршч // вуно тако'їе квас'нойе // ви йуго ше ду'л'еїти / йак ва'рите ва'реник'і / тоў йушкоў // з ва'реник'іў виберети / а ту йушку / можити йуго нал'ети / вуно кисне і робитс'і квас'нойі // а йа ва'ру з тойі / з жин'тиц'і / йак

йа вам кажу / сирватки // та налийу сирватки // вуна тика ви́на / йак ву́на йе
 дужи квасна / на́лейу ву́ди / пу́солу // ну / ву́на к'і́пит / пи́рики́пит / йа возму
 му́лука або майу́нес / му́лука ни майу / майу́незу / йе́йку ви́бйу / му́ки там
 ли́шку чи к'і́л'ко / к'і́л'ко ва́ру / чи лі́тру / чи п'і́то́ри / йак то менчи-б'і́л'ши там
 ли́шку му́ки чи дв'і́ і йе́йку // руску́лочу то / руску́лочу і ў́лейу там і так на́зивам
 «п'і́тбивам» то́й боршч // в'і́н та́ко́йе ни гу́стойе / ни рі́ткоїе // рі́дон'кі́й /
 рі́дон'кі́й ти́кі́й боршч // і бу́рак цвик за́варитс'і // там пукра́йу то́й бу́рак цвик //
 в'і́н ти́кі́й ру́жові́й то́й боршч / в'і́н фа́йні́й (Прд)

Назви зеленого борщу

Боршч зі шчаўки

То́жи / йак йе м'н'асо / м'н'аса с'і тро́шка кини / рису // а поті́м ў́же йа́йц'і́ў
 тре́ба ту́да // йа́йц'а с'і за́варит і пур'і́же / пур'і́жес'і др'і́бно і то с'і йа́йц'а кини / і
 тро́шки ў́з'ати // йа л'убл'у ше ру́збити ше удне́ йа́йце або два / кр'і́м то́го / ў́з'ати
 тро́шичка му́ки і так то ру́зм'і́шати // ву́но там / зна́йеш / тик'і́ плива́ють тик'і́
 га́рні (Ср)

Па́ру р'і́зник'і́ў бу́л'би і шчаўки / смі́тани / йа́йец // йа́йц'а за́варити /
 пур'і́зати і ў́с'о // ше ку́сочок кину́ти йа́когос' або за́мас'тити (Мн)

Боршч зу шча́вок

Ў́р'ізати тро́шки бу́л'би / но ни бу́гато / та́йак бу́гато бу́л'би йе / ту то в'і́н
 ни́добри́й // бу́л'би там па́ру там ў́р'ізати // ну і бу́л'ба с'і йу ва́рена / ту́ди́ка
 на́зби́рати шча́вок / на́р'ізати дрі́бнен'ко / кину́ти / за́ки́пит / і йе́йц'а с'і за́варат /
 кину́ти / смі́таноў за́мас'тити / та і ў́с'о (Шк)

Шчаўка

Ну а во шчаўка / п'і́тси́пайемо тро́шки круп / рису / ну і бу́л'ба / і шчаўка /
 і смі́тана // йа́йце с'а за́варит / пук'ши́т су́б'і // а поті́м за́жарку с'а зроби́т
 пу́мас'тити // но / а шу́б тро́шки бу́ло ше сма́чн'і́ше / йе смі́тана / ту смі́тани с'а
 да́йе (См)

Квас¹ковий боршч

Бул¹ба / ну м¹ясо мож¹на да¹вати / бу пере¹важно на м¹яс¹і гу¹ту¹ють // а потім да¹єс¹і ду н¹ого / на¹ріжис¹і йайук ба¹гато і квас¹к¹і то¹жи с¹і заси¹пайе / і зали¹вайу то¹жи сми¹танойу в¹ідразу // — *А рису не дають?* — Не / рису ту ни да¹ють (Гс)

Назви рідкої страви з грибами

Боршч

Вуда с¹і варила / і там бул¹би ў¹к¹інула / ка¹пусти і там йа¹кус¹ губу дес¹ шос¹ // і потім за¹правила сми¹танойу чи там шос¹ і ўс¹о // і буў боршч (АВ)

Дати к¹ислуйі ка¹пусти / ше фа¹сол¹і і гри¹б¹іў: пше¹на / фа¹сол¹і / гри¹б¹іў і йе ти¹кий боршч // — *А чим замащуєте?* — Йак йе м¹ясо / ту м¹н¹аса с¹і к¹ине // ше потім с¹і трошка сала зіжарит або йак «М¹ів¹іна» ти¹пер йе / трошка «М¹ів¹іни» і так (Ср)

Боршч (святвечірній)

Гри¹би варитс¹і / ну і квас с ка¹пусти / трошки ка¹пусти йа к¹идайу к¹вашинойі / і гри¹би / і балабан // то с¹і зварит / пше¹ном с¹і засипле / ву¹но с¹і фа¹но зварит / і то ўже т¹ке йе д¹обре // пу¹тому с¹і замастит у¹л¹ікоў / ци¹бул¹коў (Ср)

Сипл¹у пше¹на і балабану трошка / балабан ву¹собне йа ва¹ру // ўсипл¹у пше¹на / ву¹но с¹і троха пуварит // йак к¹вашина ка¹пуста / ту к¹идайу ўс¹о // в¹ін заки¹пит / к¹ину ка¹пусти / пше¹на к¹ину / ву¹но с¹і варит / варит / варит / шу ву¹но с¹і рузварит // гри¹би пу¹мийу / то¹жи к¹ину с¹коро / шуп с¹і д¹обри зва¹рили // а ту¹ди трошка на ви¹черу та¹коў за¹жаркоў с¹і за¹жарит / а р¹ешту на д¹ругий ден¹ сала // ту в¹ін зі салом д¹уже ўже зноў інакшій та¹ки (Ср)

Назви рідкої страви, приготованої на рідині з квашеної капусти

Квас

З б¹очки квас би¹рут / с ка¹пусти // так / йак боршч в¹ін йе / ти¹кий / йак боршч / али на к¹вас¹і ва¹риний // бу¹рак / бул¹ба / фа¹сол¹і то¹та йас¹к¹і та¹ка / о¹та

вал'енгра / йак йі́йі назива́ють / морква // да́ють ду́ того к'васу / ту фа́сол'у да́ють / кри́жйку р'і́жут ка́пусту // — *Яка то крижівка?* — К'вашина // ну і бул'ба / і морква / і бурак / і гри́би // і ше там гри́би // то йе квас // в'ін ти́кий / йе на к'вас'і зварині́й / та́кий ви́н:ий / шу там ни да́єтс'і н'і ли́мон:а кисло́та / н'і о́цту // то йе на к'вас'і (Пдг)

На́р'і́зали ка́пусти / кину́ли гречк'і ду́ тойі ву́ди // на са́мій пер'і́т с'і ва́рит п'і́тпен'ки чи гри́би // і то ки́пит / ки́пит і кру́па греч'і́на // а ту́ди на ву́статку ли́с'ті с ка́пусти / зали́вайес'і к'васом с ка́пусти // — *А буряка туди не давали?* — Не / то та́ке // а х'і́ба да́ють / йак ду́ бул'б ва́р'ет су́б'і / а йак на С'в'і́тій в'еч'і́р / в'ін чисті́й бу́ю // но бу́ла там ка́пуста / кру́па / п'і́тпен'ка і к'васом за́л'ели / і н'і́х'то ни п'і́тби́воу н'і́чим (Зв)

Ду́ к'васу ми да́вали гу́би / квас бра́ла з бо́чки / ці́дила бис ці́дилко // гу́би ва́рилис'і у́сібне // по́тім к'райала ка́пусту / так ни ду́жи гру́бо / так ми́лко // да́вала ду́ того к'васу / п'і́д'жарувала цибу́лу на у́л'ійі / ма́стила то́й квас і гречку́ю за́си́пала // гречку́ за́си́паетс'і / си́питс'і ду́ того к'васу // ку́ли зва́ритс'і ка́пуста / ў́же ка́пуста ми́г'ен'ка / йа ту́д'і за́си́пала гречку́ // і гу́би ва́рилам у́сібне // і то́й ру́сіл / де ва́рилис'і гу́би / то́жи ду́ли́вала ду́ к'васу (Мш)

Квас ва́рили то ў́же с к'вашино́й ка́пусти // ду́ того к'васу ў́ходи́ла гречка / гри́би / ну і там морква / цибу́л'ка // то ў́с'о ва́рило́с'а // ў́с'о п'і́с'не / ў́с'о на ву́д'і ва́рило́с'а / о́л'і́коу́ тро́шки по́ли́вали // сма́жили цибу́лину на о́л'і́йі і за́праў'ла́ли (Ост)

То йе з бо́чки квас перева́рени́й і там і́де петру́шка / петру́шки там ку́сочок / бурак / там ба́гато н'і́чого ни да́вали / кр'і́п / ч'і́с'нак і ў́с'о (Кнв)

С'таў'лу ва́рити гри́би / гри́би с'і там ва́р'ит // ну і ў́с'о с'і так да́ють / йак ду́ бурш'чу: бул'ба / морква / ка́пуста // ка́пуста мо́же бу́ти к'вашина / мо́жи бу́ти с'в'і́жа / йак йа́ку ма́ю // ту́д'і во́ ту во́ з бо́чки / шу йе квас / там де ка́пуста с'і к'васи́ла // чисті́й в'і́дби́райу / зі си́риди́ни наби́райу к'рушку́ю і ту́ди тим за́прави́ла // то назива́ють квас з гри́бами // но в'ін йе ду́жи до́брій / йак там йе гри́би / убу́й'аско́во (АВ)

Р'ізали бураки / али тiперка бураки ўс'о теркайт на г'руб'і терці / а кулис' р'ізали / а на тик'і во / тайак кружечки / а потім так на тик'і пур'ізали / ті с'а бураки зварили // туди́ка тожи кидали і бул'би / і заливали з бочки квасом (Шк)

Квас зак'іп'іў і туди зварили гриб'іў / приварили трохи і ти гриби в'ітц'ідили // потім ше вергли ду того квасу // ше с'і ў тім квас'і дуварили // дехто ши і п'ітбивоў трохи // а так во мукоў трошки і трошки мулука / і мукоў так шуби трошки було густ'ішоє / бо квас тiке р'ідон'киї (Рж)

Варылас'і бул'ба // бурак уд'ел'но с'і варыў // ду тойі бул'би там с'і дало жмен'ку пшина // туди с'і ўр'ізало криж'еўки / св'іжойі капуста / такво ни др'ібно / а так на г'рубше // кыдалос'і пару гриб'іў // то с'і зварыло / туды вызимн'іло / накрайали бур'ак'іў // нираз хто л'убыў пумастили вул'ієм / цибул'у пересмажили / замастили тої квас вул'ієм / а нираз так // а квасом п'ідл'ели з бочки // капуста била квашена ў бочц'і // набрали квасу / йак йу в'ін с'і зварыў // йак буў п'ідл'еў / йак в'ін с'і варыў / ту була затвирд'іла бул'ба // а так / йак йу зварена / туды тої квас с'і п'ідк'іп'іят'іло і ўл'елос'і ду того квасу // ту нав'іт' ми варымо на С'в'іту ве'черу (Кр)

Но квас: бул'ба / борак // борак варат / потім на сковородц'і пережаруйут / морква / потім петрушки во зелен'і ўс'ойі // хто хоче / кидає фасол'і / а хто хоче / ни кидає (Кт)

Там морква / питрушка / цибул'а // йак вуно с'і дуваруйе / гречку дудавали і криж'еўки капуста // і нав'іт' гриби дудавали (Ост)

Ше йак'іс' кружаўки там були ўсе квашені зноў тоїво // чи там но тойі крижаўки там кинула потім / при вустатку / жуб там с'і наварий / кислий буў // та там ўс'о: фасол'а і бул'ба / ну і там приправу дала / там заскварила і ше шо / лишку муки / жиби так дуже вуда чиста // тiперка так чисту воду / перше ту ўсе ду чуго би ни було / чи ду капуста / лишку там // н'е так / жуб вуна аж густа била / а так троха йу вуда темна була (Вр)

То даўно ва́рили / то назива́ли «квас» // а ти́пер ка́жуч «боршч» // а ку́лис'
во так са́мо ва́рили: бу́рак / бу́л'ба / фа́сол'а / а́ли ка́зали / а за́ливали к'васом з
бо́чки // ка́пусти бо́чку к'васили / к'васом за́ливали / чи ў с'ло́йіку / хто ма́ў // то
за́ливали / а ти́пер во́цтом за́ливайут // а́ли тамто́й би́ў л'і́пши́й квас /
здо́роўши́й (Врб)

Ва́рили боршч // на́крайали бу́ра'к'іў бу́тел' // в'і́н / то́й боршч / с'а
за́квасува́ў / ті бу́р'а'ки за́квасувалис'а // а ти́к'і бу́ли ви́шнев'і // то́д'і то́й ро́сіл
зли́вали / за́сіпали пши́ном / ва́рили ква́сол'у / ту́да за́кидали / бу́л'бу / а́ли
ка́пусту ў́же ни́ кидали / но бу́ў бу́рак / ква́сол'а / бу́л'ба / а́йак бу́ло ше м'н'асо /
ту м'н'асо // ту́д'і за м'н'асо н'і́х'то ни́ дума́ў і за ку́басу н'і́х'то ни́ дума́ў / бу́й'і
ни́ бу́ло // — *То бу́в боршч?* — Ни́ боршч / а квас // а квас пу́ту'му / шо́ то бра́ли з
бо́чки то́йі з ка́пусти / де к'вашено́йі то́й ру́сіл (См)

Квас то́йе з бо́чки / з квасно́йі ка́пусти // би́remo ка́пусту / ка́пусту ва́ри'мо на
пи́руги і то́жи ту ка́пусту з гу́рохом ва́ри'мо на ви́черу і квас // квас з бо́чки / би́рес'і
то́й квас і йу́го с'і ва́рит / там да́йес'і ду́ н'ого гри́би і гречку / і ма́ститс'і / і да́йес'і
пе́рц'им пу́перчи́мо // і ў нас пе́рша ст'рава — то квас (Брш)

З бо́чки з ка́пусти бра́ли к'васу і за́варили // гри́б'іў там да́вали ни́рас
т'ро́ха / ти́ких во́чи си́ру'вих / б'і́л'шинст'во су́шиних да́вали гри́би (Шм)

Бу́л'ба с'і за́варила / ту́ди ў́з'ели з бо́чки ка́пусти / й'і́йі т'ро́ха та́к'во
ви́пулукали / в'і́д'у́шили / бу́вуна т'ро́ха квасна́ // і та́к с'і за́варило / за́масти́ло //
то назива́ли квас (Прл)

З бо́чки квас там п'і́дливали // ва́рили фа́сол'у / бу́л'бу / там гу́би // і ту́ди
п'і́дливали к'васом (АВ)

На́р'ізали ка́пусти та́к до́сит' гру́бо // а ше шо́: а ка́пусти на́мучили ну́ ў
гур'ци́ чи ў ба́н'а'к'іў і ни́ бу́ло // ў ба́н'а'ку на́квасили то́йі ка́пусти і ту́ди те́йі
ка́пусти да́ли / то́го к'васу / жу́би во́цту н'е / во́цту н'і́х'то ни́ зна́ў пе́рше / шу́б
ти́к'і́й бу́ў ви́н'і́й // ти́к'і́ ку́скі ви́лики́ми т'ро́шка ка́пусти на́р'ізали і гри́б'іў ше
ки́нули (Ср)

Капусту в'ідвари^{мо} / в'ітц'ідимо ^{того} квасу / даємо бурак і п'ітби^{вайемо} // а во на С'в'ітій ^{веч'ір} вари^{мо} квас // на С'в'ітій ^{веч'ір} то но с'і п'ітби^{ває} ^{таком} му^{коу} / жи ^{пражу} на ву^{лійу} і ту^{ді} тої квас п'ітби^{вайу} ^{тіл'ку} тої му^{коу} / н'і^яакуго ^{йаїц'е} / н'і^яакуго н'і^чого / і^{но} му^{коу} тої ^{пражиноу} і на у^{л'ійу} та му^{ка} ^{пражина} / і тої му^{коу} п'ітби^{вайемо} // гри^{би} даємо ду ^{того} квасу / ^{кашу} заси^{пайемо} тої квас (Бл)

Капуста ^{була} ^ў ^{бочці} / пирик^{рита} ^{тими} / круш^{ками} / і ^{кам'ін'ум} // начи^{рали} квас / бу^ў ^{дуже} квас^{ній} с ^{капусти} / дуда^{вали} ^{вуди} / гречкум ^{засипували} / зак'іп'і^ў і ^{йілу}с'і і ^{ўс'о} // з ^{бул'вом} / з ^{хл'ібум} (Грд)

Тої русі^ў с ^{капусти} // там ^{були} гри^{би} / ^{ўс'о} там ^{було} / ^{питрушка} (Бр)

Наби^{райу} квас / кип'я^{чу} ^{йуго} / ки^{дайу} ^{далі} гречку / ^{разом} с'і ^{варит} і ки^{дайу} ^{питрушку} (Блз)

Капуста ^{квашина} / б^{рали} з ^{бочк'і} / ^{запраў}йели / ^{ўс'ім} / ^{ўс'аку} ^{заправу} і ^{йего} або п'ідби^{вали} / або ^{зажарували} // — *Чим підбивали?* — Му^{ка} / і то на ву^{ді} / бу то квас (Вт)

К^{васитс'і} ^ў ^{бочці} ^{капуста} // ву^{на} с'і ^{виквасит} / ^{потім} с'і там ту ^{капусту} в'ід:усит і тої квас да^{йес'і} на бан'ек // ву^{но} ки^{пит} і да^{йес'і} ^{ўс'ака} ^{заправа}: цибу^{лу} / ч'іс^{нак} // так ^{ўс'о} // ^{питрушка} // ^{питрушку} с'і ^{сушит} на ^{зиму} // і ^{питрушку} ^{кинули} // а / ^{запалили} // ву^{но} ^{пахло} / ^{було} ^{фаїне} / с'в'і^{же} // то ^{було} ^{ўс'о} з ^{гурода} (Вт)

Квас ^{мали} / ти^{кйі} з ^{бочки} б^{рали} // і там ^{капуста} ^{била} / ^{бул'ба} ^{била} / ^{пасол'і} ^{ўкинули} // то ^{називали} квас // в'ін ^{смитани} ни ма^ў / і^{но} квас з ^{бочки} (ВМ)

Ми с ^{тойі} ^{квашиноій} ^{капусти} ^{звари}мо ^{капусту} ^{квашину} / ну та^{ку} на^{солим} ^{вопшим} / на ^{зиму} // ну і ми ^{йі}йі ^{звари}мо / ^{потім} в'ітц'ідимо на ^{друшл'аку} // ну і там квас ни п'іт^{биваній} / в'ін ^{йе} ^{чистий} // ^{звари}мо там ^{пару} ^{тих} / ^{зерніт} ^{гречк'і} // то ^{можна} ^{укремо} ^{гречку} ^{зварити} і ^{дати} // і ^{ўс'о} ^{йідно} там ^{переважно} то ^{йе} на ^{п'існому} / на ^{у^{л'ійі}} // ^{цибу^{л'ку}} ^{смажимо} / так ^{шо} або ^{маргарину} / ^{шоб} тої квас бу^ў ^{троха} ^{такий} ^{смачній} (Гс)

Брали с тойі капусти / жи г бочці кисне квас // там йе ўзагалі квас / вуна стуйіт в вуді // і збоку ў бан'еку / брали на кухн'у бан'ек / р'ізали ту да гулоўки с капусти / к'ідали / хто моў губи // о / дужи сух'ійі упен'ки / квас биз того ни добрий // і ту ди то с'і зварили / а ту ди п'іді'л'ели тим квасом з бочк'і // і вуно с'і варило / а там ше даў йакус' цибулі / там чи на ул'ійу / йак то најб'іл'ше варили / ў п'іст / ў п'іст Ви'ликиї варили (Мк)

Брали з бочки капусту і йі трошка прупулукали / і та йушка / шу с'і лишала / така квасна / ц'ідили чирис друшл'ак / шу би було тово / ўставили // потім укremo варили бурак чирвоний і капуста трошка такойі во / с'в'іжуйі // питрушка там с'і давало / бу то на кислуму вуно с'і ни зварит // і то д'і кидали то то дусередины і там ше укremo кинули лошку-дв'і гречк'і // потім то с'і ўс'о зварило / висипали ту да і трошки муки / дв'і-три лошки зажарили муки / так во укremo на скувуротці / і туд'і ту муку на воду к'ідали / трошка рускулутили і так п'ітбили / шуп в'ін тикий буў р'іден'киї (ВБ)

Тої квас во з бочки с'і воз'ме / в'ін чистий йе / і в'ін к'іпит / сшу'муйес'і / би буў чистий // ну і п'ізн'іше дайес'і гриби / варитс'і укremo / ду того // і ду смаку // а йего с'і може і не п'ідби'вати / в'ін тикий во р'іткий може бути / а можна і мукоў запражиноў / пражити муку і п'ітби'вати тої квас (Мж)

Варилас'а питрушка / кор'ін' / гречка трошки / гриби / с'в'іжа капуста / така / йак на голупці / р'ізала ту да тожи трошка // і то ўс'о варилос'а / а запраўл'али квасом з бочки / йак кисло'тойу (Мш)

Квасіўка

Капусту в'ід:у'сили на пируги / а тої квас пуста'вили і ту ди так п'ітбили / йак боршч / і то йіли с хл'ібум (Вл)

Ше квасіўку можна з бочки так во варити // йак йе гриби / гречка дайес'і / і питрушка / морква / можна і бурак цв'іл'ковий варений // і ўзагалі дуже смачнойе // і так во п'ітс'мажити на риночці шчо-ни'бут' (Гб)

Назви рідкої страви з капусти

Капуста

Капусту / ну / наприклад / кинут ў бан'ак по^у дн'і бул'б'і / капусту с'ічес'і туди / або так с'в'іжа / йак йе квашена / то^у квашена / с'в'іжа / засипл'ат ше пшун'ом // потім поколот'ат / заск'варат ше / дадут смитани / добра капуста // — *А чим замащують?* — Салом / салом і там цибулі с'а даст і так дастс'а ше смитани і туди добра капуста (Зл)

Капусту накрайемо гроха і так вуна капку зачне кип'іти / в'ідц'іджуйу / шуби там тої / знайеш / тика г'іркот' в'ідійшла і туди л'у воду і кидайу пши'на / воз'му добру жмен'у пши'на і за жарку / і зелені // бул'би дайу ше / шуб вуна біла грошки / знайеш / не ц'ідилас'а / а тика біла (Кт)

Пустаўл'у капусту варити / йак йа майу с'в'іжу / ту йа просто крайу і там дубаўл'ейу кислоти / а йак квашину / ту йа йі пустаўл'у / би вуна грошки кип'іла / бу квасна дужи // а туди бирк вару / грошки бул'би / рузім'ну // та капуста с'і варит / потім дайу дукупи / туди пережару моркви і кину туда / ну і замашчу (Прл)

Зварили (*капусту*) / і п'іхоту п'ідварили / пукулутили фасол'у і тим п'ітбили (Крк)

Варат капусту / там дв'і-три картопл'і // потому / йак воно зваритс'а / добре рускулот'ат // ну і пшун'о дайут ду того // рускулот'ат добри і потім замашчуйес'а ул'ійоў і цибул'коў (Ср)

Капусту нас'ікли / в'ідварили / путому давали бул'бу або пши'на давали / во засипали / жуб була гус'т'іша / та й замастили (Пр)

Дайу с'в'іжу капусту / ду капусти грошка бул'би / грошка пшун'а // можна і пши'ничнойі крупи / можна і рису / то ўс'о // варитс'а / рис / бул'ба і фасол'а чир'вона // туди то ўс'о рускулочуйу кул'тоўцеў // рускулутила і обоўйасково робл'у тикку за жарку: дайу сало і дайу смитану // капуста ни буде капуста / йак биз н'у «ни переїде» курова і сви'на // і дайу трошички тамату дл'а кислоти / йак сулотка // то ўсе залежит в'іт смаку // а йак кисла / ту тожи так жи само /

тіл'ки туди йа ўже тамату ни да'йу // а сало убу'йас'ково / цибул'а / смитана // чим б'іл'ши смитани (АВ)

Капусту там чи з бочки / чи з гулоўки / йак ше мали // бул'би зварили / там цибул'у зажарили / там і моркви трошка / і на улив'і // — *Чи давали до капусти горох або квасолу?* — Фасол'у / б'ілу фасол'у кулутили і давали // просто потоўкли й'йі / шоб й'йі ни видно було (Прл)

Да'йес'і капуста квашина / трошки да'йес'і там пшина чут'-чут' і бул'би збоку // фа'іно зам'н'ети / і замастити ул'і'ем / пусулити // то йе смачна капуста (ВМ)

Варитс'і капуста там / дубаўл'айетс'і ду нейі бул'ба // потім запраўл'айетс'а / смитани треба багато // ну і йакойс' зажарки (ВМ)

Нал'ели вуди / троха капусти дали / ўкинули муки / зрубili тiku п'ідбиўку / п'ідбили / або пумастили / або ни пумастили / бу ни було чим (Вл)

Там кинула бул'бу і там чи фасол'у чи горох / чи шо там мала / но бобу н'е // б'іп вукромше варили / самий // но і зварили / менчи-б'іл'ше там троха пукип'іло / но бул'ба гнет ше борше / шуб бул'ба варена // туди бул'бу фа'іно рузім'нали / кидали капусту // і зварилас'і / но добре пумастили / та й капуста добра була (Вр)

Но солотку вариш / капуста / бул'ба / фасол'а // ну і замашчуйеш і йіс' // або капуста / пшоно // — *Чи до неї давали щось кисле?* — Да'вали // — *Що?* — Можна дати лімон:у к'іслоту / а тiперка да'ют по лишц'і воцту // — *Що колісь давали замість оцту?* — Мали йакойс' квас з бочки тикій // капусту квасили і там било тiке кисле / і мугла тойі капусти ўл'ати трошка / шуби було кисле (Ст)

Йа л'убл'у мулуду капусту зварину // пшина кинути треба / жуб вуно с'і варило / бу капуста скоро с'і зварит // пшино троха ўже зваритс'і / ну і пусолитс'і / туди с'і капусти тейі кине / пусолитс'і і трошки оцту і зажарити салом // сало с цибулейу і зажарити / і ўже йе капуста // но капуста треба добре зажарити / туди вуна добра / а трошка / ту то ни йе добра капуста (Ср)

Капуста с'ї варила / далам троха пшунa // на боц'ї фасол'у варила / пару
лижок бул'би дала / рускулутила / замастила / била капуста (АВ)

Наприклад / капусту квасну / бо йак но шуно з бочки // ўз'али капусти /
там к'їлко там си хто хочи / в'їдварили / в'їтц'їдили / нал'али гарйачом вудом /
бу йак зимном / ту вуна затвердне / гарйачом вудом і вуна дал'ши с'ї варит /
пусулити // йа / напрім'їр / ше ї тепер цибул'у рузр'їжу / ўкину // і вуна с'а
варит / варит / варит / варит / так / жу йу капуста варена // тудїка йа звару
трохи бул'б'ї // ну йак / ни багато дужи / залежит в'їт капусти: ск'їлко капусти /
ту там бул'б'ї так / йакїх / ну залежит і бул'ба йака: чи груба / чи де там // ну
так / йа там биру лишку / там зу дв'ї / зу три лишц'ї кину // і йак хто хочи фасол'ї
си ше зварит ду тойї капусти / хто хочи пшунном засипайе / йак хто хочи (Шк)

Нар'їзали капусти / йак вуна ўже майже гутова була / давали сол'ї /
пшунa // а фасол'у варили окремо // потїм ту воду в'їтц'їджували / ту фасол'у
друхали друхачем / тїким / жи с'ї бул'ба друхайе / путуўкли йї / путуўкли / туди
сипали ду тойї капусти // рускулутили / вуна закип'їла / туди смажили
цибул'у // мугли / хто маў ше смитану / трошка смитани ду тойї цибул'ї дали і
запраўл'єли капусту (Дм)

Дайут бул'бу / пшино / потїм росколочуйут і замас'ат // а йак йе шос'
кинути / ту к'їстку кинут / там с'а варит // така то капуста дуже смачна (Врб)

А капуста с'а варит так: набирайес'а з бочки / йак то ўзим'ї фактично / ну
та бу тїпер так ни варт капусти / з бочки си набери / капусти ў бан'ак / ў миску
там / випулучес'а / туди ў бан'ак с'а нал'є // вуна зачинайе кип'їти / вуна
кипит / трошки пукипит // но вуна сил'но востра йе / квасна така // туди с'а то
ўс'о в'їтц'їдит / в'їтц'їдитс'а / туди с'а другойї води нал'є / кинес'а бул'бу /
настружис'а бул'би / бул'би с'а ўкини // туди на ті бул'б'ї так буди кип'їў / буди
с'а вариў / бу то йе капуста твирда / зимува // потїм та бул'ба буде ўже с'а так
дуваруваў / пшино с'а ўкине // ну а то ўже знайете / йак майу м'їру ў бан'аку
там / ту йа ўже то знайу ск'їлки то ўс'о дати // туди те пшино с'а варит / вуно с'ї
те пшино майе рузварити на чисто // потїм шо робл'у / вит'агайу ту бул'бу з того

бан'ака с тойі капусти / йїї п'імну / бу то будут тик'і груди / йїї добри п'імну / п'імну / п'імну / вим'ішайу / туди вил':у ду тойі капусти // туд'і майу кулу'тоўц'у / кулочу / викулочу ту капусту і туд'і сала і цибул'і // потім приїдес'а во йїсти / йа йїї звкрха пумашчу / таки фаїна йе / али жуби но ни була квас'на / но тика сиредн'а (См)

Аво нар'ізали капусти і туди ўз'или // фасолі с'і варила ук'ремо^у і туди бул'п с'і к'ідало / а туди капуста // хто вариў на ті сирватц'і капусту с'в'іжу / а йак потім на зиму / ту вуна ў бочц'і квасилас'і / кисла / ту варили кислу / йу н'ічого ни давали // а то на сирватц'і / а хто ма^оў смитанку / зу смитаноў таки ўл'еў / жуби було вуна кислу'вата // а фасол'і ук'ремо // фасолі с'і ук'ремо зварила / туди с'і фасол'і рустуў'кало / кулу'тіўкоў с'і рускулу'тила і туди вил':али то ўс'о дукупи // і ше шкварки с'мажили / шкварк'іў троха / цибул'і / смитаноўу п'ітбивали // а ў нас ше і бул'бу кидають ду фасол'і / і крупи / капуста / бул'ба і крупи // можна і засипати / дехто йач'м'ін:ими к'рупамі засипоў / йач'м'ін:ими і пшон'аними к'рупамі засипали (Мк)

Б'рачна капуста

Кидалос'і капусту / варилас'і / варилас'і / туди пукушали / шуб ни була квас'на / туди давали бул'бу / пшунно // накип'іла на тикку густу / фаїна / то була брачна капуста // або гороху зам'н'али // ну ту ўже ду тейі / шу на брак йе / давали на в'іс'іл':а / на христини / ту то гороху ни давали / іно пшино / і тика вуна мала бути густа / фаїна (Мн)

Капуста с фасолейу

Фасол'а ук'ремо варилас'а / картопл'а ук'ремо / рубили пйуре і туда / і спраженоўу мукоўу запраў'л'али / цибул'і с'мажили на ул'її (Мш)

Капуста с фасол'оў

Капусту зварили або запалили там на йак'імс' жир'і / а йак н'е / ту так // зварили / п'ітбили там / мулуком п'ітбивали / п'ітбили / дали фасол'і / пумн'ели (Вт)

Капуста с фасол'ко'ў

Капусту зварили / фасол'у ў бан'ачку друг'ім / рускулутили / разом вим'ішили / пумас'тили то'ту капусту вул'ієм // ул'іі били (Кнв)

Капуста з гу'рохум

Гу'рох варили ук'ремо' / гу'рох рускулутили кулу'тіўцеў або п'ім'н'ели йуго так 'добри // капусту зварили к'вашину / ну 'дали ду 'тогу капусту / тої гу'рох / вим'іш'іли 'гарно // ну і пумас'тили ци'бул'коў зу'жариноў там / чи ву'лива / чи 'масло / чи 'сало / шо-ни'бут' (Кн)

Капуста п'іг'бивана

Нар'ізали / наш'иткували / капусту в'ідварили трошка // 'оцту скур'іше ни 'було / ту тиких 'кислих 'йаблук / нак'ідали / там ву'но 'було тике 'кисле // 'тожи 'абу 'йакус' крупу 'дали дріб'нен'ку / 'абу б'рали 'лошку-дв'і му'ки і так на мулу'ці чи на 'чому закулутили і залили / і тика 'була капуста // фасол'у ук'ремо ше варили тику дріб'нен'ку // так 'само зварилас'і / рускулутили / залили ду капусти (ВБ)

Колочена капуста

Капусту переважно к'вашину в'ідваруйут / 'потім 'бул'бу ук'ремо 'вар'ят / фасол'у ук'ремо // п'із'н'іше то ўс'о з'їеднуйут / запраў'л'айут там сми'танойу / шк'варками за'жаруйут // «колочена капуста» 'кажут (Двг)

Капус'н'ак

'Кинула там ку'сок м'яса / 'бул'бу р'іжеш так / 'йак на 'зупку // і ту'ди капусти / 'багато капусти // і за'жаруйеш там 'тожи пум'ідори / за'жаруйеш / 'добри уб'жариш / сми'тани ту'да // то 'є капус'н'ак (Двг)

І капус'н'ак зноў ва'ру / ту знов тикіі р'ідшиі // 'бул'бу к'райу / 'йак на суп і там п'іўголоўчинки ўк'ройу капусти / і 'зелені / і та'мату / і ва'ру / то «капус'н'ак» називайемо // то 'є капуста густа з 'бул'бом та'ком м'н'атом / розум'ійеш / а 'потім м'н'атком роско'лочуйемо / а то 'є к'райемо // то називайемо «капус'н'ак» (Кт)

Капус'н'ак

Йак йе фаїна к'істочка / к'істочку / капусти / туди бул'би і тожи трошка зажарити і ўс'о / і йе капу'с'н'ак (Мн)

етнографічне: [На Святий вечір] Капусту брала / йідну лишку з'іла / а з другою лишкою вихудила надв'ір і слухати / де ми'не загаўкайе пес / ў йак'і стурун'і // ў йак'і стурун'і загаўкайе / значит там п'іду замуш (АВ)

Назви супів

Суп гу'роховий

Кубиками нар'ізуу бул'бу / чут'-чут' п'іджарити // спочатку м'ясо / зварити м'ясо / потім туди кидайеш то / а фасол'у вару окремо і зажарку робл'у / муку п'іджаруу / тумат / цибул'ки кидайу туди (Пт)

Суп з ч'ириком

Тісто зам'ісимо і потім або на теркалі / або так дрібнен'ко пушчипайу і суп такий вару // — *Що це туди даєте, крім тіста?* — Молоко / молоком капку зам'ісимо і чут' п'ідсол'у і потім во зам'ішу так твердо // бул'ба / тойе кидайу і зажарку робл'у // ми завжди називали «суп з ч'ириком» // а малі наш'і то л'убл'ат кидати на молоко (Кт)

Зупа

Бул'ба / фасол'а / хто з гречком / хто ше ї з капустом / нав'іт' на снідан'а // — *А чим замащують?* — Шкварки / цибул'а (Кт)

Бул'би с'і ўр'іже / гриб'іў або с'в'іжих // с'в'іж'і гриби в'ідваритс'і / пережарит / Уксана ше зі смитаноў і туди ў зупу // і ше с'і зажарит / кропу питрушки с'і кидає (Ср)

Бул'ба с'і накрайала / морква і фасол'і (Крк)

Йак так: бул'бу руск'ройу / і моркви дам / і капусти дам / і фасол'і тойі мулуден'куйі // ту вуна с'і скоро зварит (Прд)

Бул'ву пукрайали / пус'тавили варити // муки троха засмажили / дали там // і тика зупа / і тика бул'ва крайіна була (Рж)

Зупа чиста

Но бул'ба і ву'да / шуп там ни було н'і му'ки / прип'раву йа да'йу / там морква // а та бул'ба с'і руски'пит і така ву'на йе добра // — *А м'ясо туди даєте?* — Чи м'ясо / чи ск'варки / моркву // йа то ўс'о да'йу / ті спе'ційі (Прл)

Чиста зупа

Бул'ба і ву'да / і за'терти часни'ком / а потім туйу бул'бу трошки так пурузми'нати / і така во с хл'ібом зістс'і (Шк)

Гола зупа

Кидайу м'ясо чи там кос'ті йа'койіс' / кидайеш / ву'но там накп'ит / потім кидайу бул'бу / п'ід'жарила моркви / ну там прип'рави ўс'і / там пет'рушка / кріп / туда кину // али йа л'убл'у / йакшо й'їі рускулутити / знайеш // ту бул'бу рускулутити / а потім і вуна так / но йак прип'рав'іў дас' / і потім така гола зупа // али йак ка'валок м'яса п'ливає / то во'на вже ни гола (Пт)

Зупа с т'істом

Б'рали рузби'вали / шуп ву'но с'і ни дуже л'ело / шуп було тике трошка густ'іше // йак / йа кидала йуго на укр'іп / ту ву'но с'і рубило тике / йак пали'ничка // то зупа с т'істом (Прл)

Зупа з локшом

Кинули пару булб'іў / нар'ізали тойі локш'і / хто хт'іў з мулу'ком / а хто хт'іў / ту цибул'ку за'жарили / пумас'тили і то нази'валос'і / шу локша (ВБ)

Зупа з му'ком

Бул'би с'а ўкро'їло та ї так просто / просто замас'тило с'і і так й'їли // а ше ї тикку варили зупу / жу му'ком п'ідпраў'л'ели // муку с'мажили на пател'ні і пу'тому рузрубл'али на вод'і / і ву'на троха била густ'іша (Пр)

Зупа с ка'пусто'ў

Пуставила бул'бу варити / кинула моркви тамкаї // а туди / йак с'і бул'ба дуваруйі / ўже кидайте / трошка р'іжете групше ка'пусту і к'ідайте / замашчуєте чим хто мае: чи вул'ійоў / чи салом (Зв)

Зупа с фа'сол'оў

Зупу з ви'ликойу б'ілойу фа'солейу ва'ру // можу зап'ражити му'койу / а можу да'ти макарон // али макарон убу'йас'ково л'убл'у св'іі ду'машн'іі з'робленіі // і зап'ражити йі трошка // му'койу так с фа'солейу / а можна так бес зап'рашки / али да'ти трошичка макарону (АВ)

Фа'солева зупа

Фа'сол'і с'і ва'рила / а ту'ди / йак йу с'і фа'сол'і ду'варувала ки'дали бу'л'бу / моркви ки'дали // ту'ди там іше рубили йа'кус' там за'жарку // там за'жарили трошки му'ки // хто ки'даў макарону чут'-чут' / хто вирм'ішел'у (Мк)

Пом'ідо'рова зупа

То ва'ритс'а риш / пом'ідори йа с'мажу / пере'ц'іджуйу че'рез друш'л'ак / так шу'би ни бу'ло // би'ру трошка д'ріпку сми'тани / можна да'ти жу'ў'ток і чут'-чут' му'к'і // ку'ли ву'но ўже зва'ритс'і / рис зва'ритс'і / ту'ди ше руску'лочуйете і зали'вайете ду' того // і дуже фа'йна зупа (Гд)

С'тиранка

Ва'рили на ву'д'і да'вали пшу'на / ту'д'і дру'били к'істо / коли ву'но ўже пшу'но зва'рило'с'і там // рубили ти'ку с'тиранку / бу бу'вало там за'жарили йі і морквойу за'терли / ту ти'ке бу'ло с'тиранка / ти'ке йак зупа / бу на ву'д'і (Тр)

С'тиран'ка

Т'істо зам'ісила так т'вердо' / пушчи'пала / пушчи'пала / д'ріб'нейко / бу'л'би с'і зва'рили / йа ве'ргла то'ту с'тиран'ку і та с'тиран'ка с'і зва'рила / ти'койе йак зупа / ріт'койе с'і з'робило (Прд)

Бул'ви з йушкоў

Нак'райали бу'л'в'іў / ў'л'ели ву'ди / с'мажили троха ци'бул'і і то рубили бу'л'ви з йушкоў (Вл)

Бул'ви зу стіранкоў

Зам'ісили т'істу / рускач'ели то т'істу і так шчипали / а йак н'і / то крайали / накрайали // і бул'ва с'і зварила / туди там кинули ду того (Кн)

Крупн'ек

Бул'бу пукрайали / бул'ба с'і зварила / а туди засипали йакоўс' крупоў // там замастили йакимис' шкварками / цибулеў (Мк)

Русол'ник

Бул'ба / ну м'ясо тожи можи бути / засипайес'і зразу рисом / п'ісл'а того дайес'а / вуно там прукипит / дайес'а морква / терта на терку / ну і заливайес'а смитаною і уг'ірок убуўйасково // к'вашині (Гс)

Росол'нік

Засипайе хто рисом / йа засипайу пинцаком / тими г'рубими / перлоўком / бул'ба / вог'ірка крайу / морква / ну і там за жарка / зелен' (Кт)

Назва бульйону**Русіў**

Вуда к'іпит / вимоч'іт м'ясу / туди к'ідадут і скручуйут на мален'кій газ / бу йак зак'іпит с'кору / ту буди сивий / тикій б'іл'авий // а йак в'ін на мален'к'ім газі / ту в'ін чистен'кій (Зв)

Назви молочних супів**Зупка мулочна**

Бул'ба крайалас'і во і вуна с'і варила / та бул'ба // а тоді тойі стіранк'і надрубали / надрубали / нашчилипали / нашчилипали і кинули ду тойі бул'би // а тоді вуно с'і зварила бул'ба і то / а борше с'і бул'ба варила / а потім аш кидали стіранку // тоді вит'егали і л'ели молока ду тойі // і то така зупка мулочна (Бл)

Бул'ви зу стіранкоў

Нар'ізали бул'в'іў / ўл'ели вуди / зам'ісили к'іста / рускач'ели / пур'ізали тик'ійі лупатк'і / туди пур'ізали так др'ібно / туди митали ду тих бул'в'іў / йак с'і зварили // то казали «бул'ви зі стіранкоў» // зал'ели мулуком і так йіли (Вл)

Квасна каша

Варыли на сулотк'ім мулуц'і пшоно і на сулотк'ім мулуц'і // потім / йак с'і та каша дуварувала / туди ўл'али сирватки і біла квасна каша // то тайак гур'ячо / ў жнива / ту варли туйу квасну кашу // д'іти привикш'ійі тайак йа / туйім // а тепер звары / де вуни будут йіли (Кр)

Макарон

Йак йа ше мала йейца / кинула йіце / на мулуц'і / зам'ісила / так дуже твёрдо / йак хт'іла / чи твёрдо / чи мн'акше / на мулуко кинула (Вр)

Кл'уски

Бул'би нар'ізали / нар'ізали / а ту зам'ісили / нашч'іпали / нашч'іпали так // дехто р'ізаў / знайеш / дехто шч'іпаў тик'ійі // б'іл'ше хт'іли тик'іх шч'іпаніх / бу то казали / жу то тик'і дуже добр'і шч'іпані // хто мулуком / хто то з свинойу йіх зажаріў // а з мулуком / но то м'ій брат так дужи л'убіў ўсе // того мулука / ну води / мулука / кинути туда пшина / а туди тих кл'усок зноў зам'ісити і нашч'іпати туда (Ср)

Кип'іла вуда / ўлили мулука сулоткого / туди накідали тих кл'уск'іў / надробили (Мн)

Ну а во вибила йаіце і зам'ісила / пур'ізала // і кули на мулуц'і / кули мастила // — *А з бульбою не варили?* — Варила (Гр)

Кл'уцки

Та то м'ісили наг'рубше рукамі / шч'іпали кл'уцки // йа ва́ру кл'уцки на веч'ір // — *А бульби туди не кидали?* — А йак хто хт'іў // ми́н'і час' нудке було з бул'бом // а са́ме л'іпче йшло // а кидали бул'бу / хто хт'іў бул'бу / хто хт'іў так (Вр)

Кл'уск'і / макарон / с'тиранка

Накрайаў бул'ви / бул'ва кип'іла / а потім надрубили так дрібнен'коу / зам'ісили твёрдо т'іста / надрубили // і мулуком заливали // чудова йіда була (Грд)

Стиранка

Варили так: мулука ўл'али / пур'ізали бул'б'і грошки і потім зам'ісили т'іста / там нашчипали тойе т'істо / нашчипали / закинули і таке во було / така була стиранка (Шк)

Зварили бул'би / р'ізали на кусочк'і / бул'ба с'і дуварувала / туди так шчипали стиранку / м'ісили т'істо / кидали і зал'ели потім молоком // а йенч'і бес бул'б варили (Зв)

Бул'ба с'і варила / пукшили бул'бу / тайак зупа варилас'і // а потім бул'ба с'і зварила / туди к'істо зварили / і туди ножиком так на стіл'ниці пукрайали // то с'і називала стиранка // і то с'і свиногоу масило / і з мулуком можна било йісти // і на мулуц'і саму стиранку / а можна рубити стиранку з бул'бойу (АВ)

Пшуна грошка с'і давало / пшина і зам'ісила там во / так жуби вуно с'і б'іл'ше крушило / ни крайали / но так шчипали // кулис' йа ше була мален'ка / памйатайу ў баби / ту нав'іт' тикку стиранку була / бул'би туда давали // в'ічно ту стиранку бабц'а рубили // а йа йі шос' ни могла / бо там була бул'ба ше // р'ізали бул'бу на ву'д'і / а туд'і / бул'ба / ўже йак була пруварена / вуни заливали мулуком / а п'ізніше ото т'істо рустачали і так терли // і йа то т'істо вибирала / а тойі бул'би н'ійак // вуна ни дуже мае смак та бул'ба на мулуц'і // йак бул'бу давали / ту пшина ни давали (Двг)

Бул'ба с'і начисти і пур'іжес'і на кусочк'і і с'і варит // туди зам'ісис'і // і туди так во надроб'іт / надроб'іт / ну вуни рвут на куски / там надроб'іт / надроб'іт і к'ідадут туда і вуно зак'іпит с тоў бул'боў і туди заливають мулуком / хто робит за жарку (Мк)

Стиран'ка

Крайали бул'ву / йак на зупу / варили // а т'іста потім зам'ісили // і ўже / йак та с'і бул'ва дуварувала / хто хт'іў / ту крайаў так во / йак на локшу / а хто шчипоў на дроби / то називали «дробин'ка» // — То була «дробинька» чи «стиранка»? — Стиранка / али дробили / ту била дробин'ка / крайана / ту стиранка... // і то воду зливали / мулуком заливали і то йіли // то стиран'ка била (Плн)

Затирка

Биру йіце / биру муки і рустру / рустру на тім / чи д'воє / чи удно йіце / рустру і кидайу // али йа на воду кидайу / йа потім л'ейу мулуко (Вт)

А во з муки / так во во вибиў йіце / во вуно с'і зрубилу тик'ійі купки // і ўкинуў / зал'еў мулуком // — *Куди вкинув?* — На воду // так во путуручили сти руками / вуно с'і ўс'о зрубилу грудучки // йої / тика фаїна затирка була (Кнв)

Зам'ішка / чир

То була разува мука // і ту разуву муку митали // то змулоли на рас / во / і так варили ту зам'ішку і ду того давали мулуко (Кн)

Чир / кулут'уха

Тику кулут'уху йідні називали / йідні чир // чир ту биў рітшиї / а кулут'уха / ту була густ'іша // ту то вуда била к'іп'іла / на жорнах змулоли / перес'ійали ту муку і сипали на укріп / закулутили // йак густ'іше / ту потім л'ели мулука / с тим йіли // і кукурудз'ен'ку так варили і пшиничну муку (Плн)

Чир

А во вуда кипит' / майеш кукурудз'ену муку / дуже добри разову мелену на жорнах пшиничну // і биреш тожи тойі муки / тут вуда кипит' // ти воду биреш / йак крохмал' робити чи к'іс'іл' / ружбаўл'айеш і тут пум'ішуйеш / і л'еш / шуби ни було тих грудок // то с'а пулучайе / йак каша ман:а // а то або пшиничне / або с кукурудз'анойі крупи // а потім майеш тут парине мулуко / йак вуно ўже зак'іп'іло // і тої чир тикій густуватій / тикій досит' густуватій // то ти ўже не розбаўл'айеш вудойу / а т'іл'ки биреш то парине мулуко і туда / потім м'ішайеш // ага / р'іди'на ўже п'ід'ходит / така нур'мал'на // і пу мисці кожному // йак з'іў того чиру (Мш)

Вуд'анік

Молока і там засипала пши'на / йак то с пр'оса / во пши'но // і то зварилос'а і то ду пирог'іў то фаїне / ше потім тик'е ріт'ке / ни густе / жуби

було / но тик'е р'ідувате на мулуц'і // пироги зо^у смитаном / а потім ше того
вуд'анику троха пухл'apati (Вр)

Гречка з мулуком

Гречка варитс'і / троха мулука с'і ўл'ейе / дастс'і трошка цукру і
пусолитс'і ду смаку (Кн)

Каш'і на мулуц'і

Пшунно с'і варило / ўл'елос'і мулука // а туди бул'бу терла і дусила / і
трошка дала там йіце дала і трошка муки // і так'і галушкы зрубила / ўкинула і
то так пу ті каш'і галушкы // д'іти прихудили зі школи / ўс'і галушкы вылапали /
кашу лишили (АВ)

Квачка

Бул'ва пукрайана і там накрайали капусти / тикойі во / с'в'іжуйі / ду того і
потім зал'ели мулуком // — *Пареним молоком?* — Париним мулуком (Кн)

Галушкы

Зам'ісили т'істо / а потім рустачали / крайали на тик'і пулоски і туди / йак
лапшу // али ду того т'іста можна було давати йаіце / ту вуно буде тверче / бу
тика мука / вуна ни йе тика дуже фаіна така мука / ту вуни с'а фаін'і зварили /
тик'і ни були рузл'ізл'і // а було кулис' тик'е / ше кулис' / ту давали бул'бу /
крайали / варили ту бул'бу / а потім ду бул'би і заб'ілили й'йі // но і йак йі
варили / ту бул'бу в'ітц'ідили с тойі йушки / туди наливали мулуко / ду того
мулука / пучало кип'іти / туді давали ті галушкы / те т'істо // але т'істо було
тик'е: ўз'аў йаіце / рузбиў / рузм'ішаў с том муком і туди л':аў / л':аў / з лошком
так набираў / то дуже були тик'і смачн'і (См)

На молоц'і то вар'ат тик'і галушкы: дайут троха мулока і йіце і таке
робл'ат т'істо йак би на бл'іни / тик'е троха р'ітше / і лошкойу мечут на тотово /
на молоко / то на молоц'і так'і галушкы (Шм)

НАЗВИ РІДКОЇ СТРАВИ

Назви страви зі зварених у сироватці крупи чи борошна

Полиўка

Мука с'а троха зап'ражит і заколотитс'а ў туйу жинтиц'у / заваритс'а / і то йе полиўка // али л'іпши ни вубгр'івати сира / ту л'іпша полиўка йе с тикого / н'іж с такої самої жинтиц'і (Нк)

А то с квасного молока чи там жинтиц'і поставили // поставили то на тім // ну і шо / і муку п'ітправили / ну на ч'ім / на ву'д'і / чи там ше і нав'іт' на мулуці // там троха мулука ўл'али / жуб ни було дуже страшне / бу то жинтиц'і с'і зварило / то чорне // і заправили муком і ўс'о // квасковате і йіли // нав'іт' і ду бул'би то брали (Вр)

А полиўка / то називайес'а полиўка / шо сир воб'ігр'ійут / то йе полиўка // та во полиўку поставили / засипали греч:аними крупами і то тика біла / пусулили грошка // — *А як ту страву називали?* — Ну просто полиўка (Врб)

Ўз'али квасне мулуко / йак вуно с'а скисло і засипали пшином // то с'а зварило / ну али шуби була ше смитана // і п'ідбили / ну вуна тика фаїна та полиўка була (См)

Поставила варити полиўку і засипала / або рисом / або греч:аною крупою // туди смитаною ше п'ітпраўл'ала / бу то так полиўка ту (Гр)

Хто сипит (*до сироватки*) попереет крупи / шуп зварилис'і / греч:ан'і / а хто рис // то таке йе // туди на смитан'і грошка п'ітпраўл'айут (Мн)

А полиўку тожи варили і туди йіи муком трошка п'ітправили / на сулотк'ім мулуці / і сира ду нейі ўкинули (Гр)

Поливку варили нав'іт' зу жинтиц'і зо^у жинтиц'і / з сирватки // ў тойе і п'ід:али муком і било добре (Зл)

Поліўка

Пшуна трощк'і давали / пшуно с'і зварило // туди заливали сирватку і трощка муки п'ітбивали і така була пол'іўка (Зв)

Ставили то згушене мулуко квасне на кухн'у // вуно с'ї зрубила і сирватка / і сир / а туди ше п'їтбили мукоў // а туди ше з д'ругого гурц'є дукинули сира / ду того / би було гус'т'їшого / сира (Мк)

Пол'уўка

[Варили на сироватці] Давали трошка рижу / п'їтбили трошка муком (Крк)

Назви драглистої страви із заквашеного житнього борошна з додаванням буряка, часнику

К'їселиц'а

К'їселиц'а / то рубили увес змулоли // туди того увеса то чинили / вуно скислу / туди в'їд:ушували і л'ели ў бан'ек // там дали ч'їснок / троха т'мину варили // ставили ду п'їеца / на п'їецу буў тикїї самїї доўгїї / пуломисло ставили ду п'їеца і м'їш'ели / і така с'ї зварила / с'ї називала така к'їселиц'ї (Вл)

П'їтчинували / було житне т'їсто / п'їдраб'їели / ни на д'р'їжджу / а тикє т'їсто п'їдраб'їели // і вуно викисло / і то т'їсто давали до с'лойїчка / і потїм брали // або житне / переважнї житне / або в'їўс'ениї грис // і то давали ду йакогос' бан'ека / дали того т'їста / зак'їрили // потїм вуно кисло там три дни чїштири дни // потїм ц'їдили то / давали бурак чирвонїї / зварили і так л'ели (Вт)

То йе житн'а мука / йїї руск'вашуйут' з вудойу // і там перше ше д'р'їждж'ї / певно / ше трошки і вуно кисне // вуно ўже кисне / та нивїлика к'їл'к'їст' тойї // тод'ї биретс'а того т'їста // його збер'їтали так ў банц'ї / зак'їрите чї там ў глин'аному горшку зав'їязане // скорше к'їришок / того ни було // беретс'а трошка і там рузбаўл'аетс'а з вудойу і муки / імен:о житн'а / ўс'о житн'а мука / разува / мелина / такого пумолу групшого // і вуно нак'їсайї / йак на хл'їп // а тут варитс'а г вуд'ї бурак нар'їзаниї і ч'їснаку потїм / йак ўже бурак гутовий / ч'їснаку // а то тайак крухмал / рузбаўл'ейеш б'їл'ше вудойу / то кисле і лийеш ў ту воду // то рузум'їшуйеш / шуби ни пригур'їло / дужи л'убит пригур'ати // то така / йак к'їс'їл' чирвонїї // і то тикє густувате / тикє смачне //

ч'існаком заправити можна / кропом зеленим можна заправити // но бис
смажинойі цибул'і / во тіл'ки бур'ак і мука житн'а // йаке то смачне (Мш)

То зарабл'ели житну муку / т'істу / бу кулис' пикли хл'іп ў п'йецу // і то
зарабл'ели / п'іткислу / і ц'ідили чириз марл'у там / чи через ситко / через шо / і
кип'іло / м'іш'ели і ўс'о (Грд)

Увес намоchauвали і так заkvашували увес і с тойі йушки то була
к'іселиц'а (Шм)

То тике: п'ітбита житна мука / і п'ітбивайес'і / і там багато с'і даїе
часначку / к'мину і бурака чирвоного (Блз)

К'іселиц'і

Бирему житу і на мелиму і туд'і вис'івайему / а той вис'іўк'і / муку ву'сібне / а
ти вис'іўк'і биремоу / даїемо т'іста і воз'емемо т'іста і тих вис'івок ду бан'ічка і вуно
чириз н'іч пукисне / а рано биремо марл'у // ми кулис' на ситу / або на ситу / ми
йуго ц'ідимо і туд'і биремо к'іпитимо воду і туд'і то / жу ми в'ітц'ідили / то
л'ейемо на ук'р'іп / даїемо чиснак // то йе така йак п'існа ст'рава дуже (Бл)

Давали в'іс'ену крупу або муку в'іс'ену / русчин'ели на тім / ну зрубили
тикий квас / пот'ім л'ели на воду / к'іп'йачену / ну і тиш так рубили ду смаку / би
ни задужи квасна і давали кмін / ч'існок / і то заливали // ну і там варили
фасол'у / або б'іп // йуш йак с'і то зварило і то с'і ук'реме зварило / пом'ішили / і
так було разом (Кн)

Ўз'еў закулутиў ўвечир трошка муки / даў там трошка т'іста і вуно
п'іткисло ду рана / прец'ідиў / звариў / л'еў на воду / зак'іп'іло / руск'райаў
бур'ак / чирвона к'іселиц'і була во (Кнв)

Мулоли увес і ўз'ели увес ду гур'ца дали / і залили вудоў теплоў /
поставили // і вуно так кисло // дуже доброїе було // вуно викисло // пот'ім ми
зв'ідтам брали і ц'ідили йіго... // пуц'ідили / дали на кухн'у варити і
м'іш'ели (Рж)

Ки́с'і́л'

Ру́билас'і́ п'ідмо́лот' г'вечир зу старо́го / з житн'о́го / жы́та / з му́кы // н'і́би др'і́бна му́ка по сит'і́ / і та п'ідмо́лот' / і к'і́ста тиж с'і́ давало ду́ тойі́ п'ідмо́лот'і́ // ву́на сту́йала че́рез н'і́ч // ра́но во́да кип'і́ла / туйу́ п'ідмо́лот' / то с'і́ назива́ла / л'елос'і́ на туйу́ кип'і́чену во́ду // і ву́но так за́гуслу // но не́ було та́ке гус'те / но так во́ / йак п'ідн'а́у коло́тоу́ц'у / жу́би з коло́тоу́ц'і́ шну́рком по́лет'і́ла // а то́ды зва́рило́с'і́ од'е́лно бура́к'і́у // бура́ки с'і́ пукра́йало др'і́бне́н'ко // йак то́ї ки́с'і́л' вы́стыг / ту́ди с'і́ да́ло тых бура́к'і́у / ч'і́сни́ку т́роха / і то на п'і́ст йі́ли з бу́л'бом // те́пер то́го де би́ д'і́ти то́го йі́ли / а ко́лис' то́ йі́ли (Кр)

І на п'і́ст ва́рили ше́ ки́с'і́л' // ва́рили бу́рак // а то те́пер ни го́у́туйут / то да́уно го́у́тува́ли // бу́рак зва́рили / а́га / ро́з'чи́нили житно́ї му́ки // рус'чи́неному во́ ў ти́к'і́м ма́лен'к'і́м / то́йе во́ // і по́т'і́м то́йе / йак с'і́ бу́рак зва́риу́ / за́л'али / а рус'чи́на бу́ла ква́сна / ву́но пучерво́н'і́ло і би́у́ ти́кі́ ки́с'і́л' назива́ли // ки́с'і́л' то́ йі́ли з бу́л'бом / то́ було ў́ п'і́ст ў́се ва́рили (Зл)

А во́ тре́ба йі́го рус'чи́нити / ва́рилас'а́ бу́л'ба́ / ва́рилас'а́ бу́л'ба́ і бу́рак // по́тім рус'чи́нили / рус'чи́нили то́йе / а во́ туйу́ рус'чи́ну і за́л'али ни́м / по́тім зава́рило́с'а́ і то́ би́у́ ки́с'і́л' // би́у́ ти́кі́ ква́сній ки́с'і́л' // — *З чим його їли?* — С хл'і́бом / з бу́л'бом / с чим-ни́бу́т' (Нк)

Рус'чи́нили т'і́сто / му́ку ў́ д'і́шці́ // по́тім ў́з'али ситко́у́ / то́ проц'і́дили і бура́ка ў́кра́йали і так ва́рили (Крк)

Бра́ли а́бо ви́дро пу́ливане́ / а́бо ви́дро бу́ло дере́в'я́н'е / р'і́зали бура́ки / так йак на боршч с'і́ р'і́же / і ту́ди́ да́вали во́ду пи́рик'і́п'йачену́ / а хто да́ваў про́сто с кир'ни́ці́ і житне́ т'і́сто // і ў́с'о / і ву́но к'исло́ // ви́кисло́ / пу́куш'ели с'ти́ / шо́ його́ ў́же мо́жна ва́рити / ту́ди́ бра́ли ба́н'і́чок / бра́ли ту́ р'і́ди́ну / ту́ йу́шку і ў́ ба́н'е́к / пи́рик'і́п'йе́тити / ту́ди́ бра́ли житну́ му́ку / п'і́т'ло́вану́ / то́ йе́ так / йак зме́лина / руску́лу́тили і то́ за́прави́ли // і ву́но ти́ке ви́худи́ло гус'те́-гус'те́ // — *Коли його варили?* — То́ т'і́л'ки ў́ Вели́кодній п'і́ст / пере́важно п'і́ятни́ц'а і се́реда́ (Дм)

К'іс'іл'

Бул'бу зва'рила / на 'кухн'у 'висипала / ву'на припик'лас'і на йід'ну с'торуну / на другу // д'іти йід'ет йак ну // і зва'рити к'іс'іл' // там їде т'іл'ки бу'рак / час'нак / кр'іп / ну і ку'лис' спиці'йал'но к'істо рузвудили / шуп ву'но к'ісло / туди к'іс'іл' ва'рили // ну йа 'зарас дайу трошк'і 'оцту і трошки 'цукру // ну а ў 'б'іл'шост'і / йак майу в'ітк'риті пум'ідори / ву'ни йе сулотку'ваті / йа на тім ва'ру (АВ)

К'іс'іл' зу 'житн'ойі му'ки

П'іт'с'ійали му'ки / ў'вечир русчи'нили / пириц'і'дили йі'го і ву'да к'і'пит / 'али ми 'л':ели / і м'і'ш'ели / м'і'ш'ели // бу'рак чир'воній с'і зва'риў і туди 'висипали ду'н'ого (ЗВ)

НАЗВИ ДРУГИХ СТРАВ, ПІДЛИВ, САЛАТІВ, ЗАКУСОК

Назви страв із картоплі

Назви страв із вареної картоплі

Бул'ба

Кухн'а гур'іла / бул'ба с'ї зварыла / кухн'у пумыли / высипали // но бул'ба зовсім л'їпша була / йак ти'пер / вуна с'ї так рузсипала / тойі х'їм'її ни було / жук'їв ни було / ни крупили / н'їчо ни крупили / сам гн'її / н'їтрофоски н'їх'то ни знаў / сал'їтри н'їх'то ни знаў / ўс'о на гно'їу / ўс'о на натурал'нім // на кухн'у бул'ба с'ї зварыла // рузсипали ту бул'бу на кухн'у // вуна с'ї припекла на удин б'їк / пуперевертали на д'ругий б'їк // туды на мыски / так'ї глибок'ї били кулис' / глин'ані // і туйу бул'бу спикли на удин б'їк / потім спиклас'ї / на д'ругий б'їк / а путому ул'її тойі л'анойі чи тойі зу с'їмїї зусмажили з цибул'ком (Кр)

Бул'бу к'райут на тик'ї дол'ки / ту робл'ат с таматом // во смитани ўл'ут і тамату / і там жиру йакогос' кинут ду того // то варат / ту бул'бу (См)

Бул'ба ц'їла / бул'ба пулускана / бул'ба рїдка

Вару бул'бу нираз ц'їлу // д'їти наш'ї л'убл'ат / йак ўзим'ї / ту йе капусту берем з бочки і вуни суб'ї викладають на кухн'у / знайеш / прип'їкають на ўс'ї боки // а йак н'е / ту м'немо // потім пуверха си тоже мас'т'ат // а вуде ти'перка туйу молоден'ку / ту берем так во лускайем // лишком / знайеш / русколемо на д'воє / на т'роє русколемо і там ду нейі дамо за'жарку / смитани і пуру зр'їжемо // знайеш йакиї пур йе / чи н'е? така дрібнен'ка цибул'а / тика зилена // тике дрібнен'ке / дрібнен'ке / тике / йак трава во // вуно з весни дуже скоро виходит // і ми туйу бул'бу п'їдтра'семо во / і йа л'убл'у з кропом / і наш Ми'кола м'її л'убит з кропом // кріп ти'перка зноў пус'їяла / йу с'ходить ми // пу тїї бул'б'ї путра'су і вуна чут' в'їдц'їджу / а ўлу так п'їўгорн'атки молока / т'рошки смитани і вуна // так називаєм «бул'бу пулускану» // а йак н'е / ту бул'бу ше тик'у рїдку вари'мо / шо да'їємо тамату т'рошки // бул'ба рїдка / йе з йушком том / розум'їйеш / а потім йу википит / википит / али вуна йе / крайем / ни лускайем йї лишкоў / но в'їдразу

покрайу йі др'імно // вуна с'і варит / і йу с'і ду йушки ўс'о додає // та'мату з за'жарком / о / і висипле / о / то ми називаєм «бул'ба рід'ка» (Кт)

Бул'ба душена

Бул'ба с'а зварила / потім си смитаном замас'тили чи мали мас'ло / то мас'лом замас'тили / а йак н'е / ту нав'іт' квас'не мулу'ко // била ўс'ака б'іда (Пр)

Тушена бул'ба

Там нар'ізали бул'бу на'четверо / пирир'ізали і туд'і там давали периц / сіл' / і давали там питрушку / моркву / цибулу // там можи йакого ку'сок сала чи може йакес' курйаче маў м'ясо // і то ўс'о вуно с'і тушило / туд'і даў трошки часни'ку пуустатку ўже / кули ўже дувар'уьетц'а / і можна мукойу п'ітбити / а можна так ўже / вуна сама смак мае / дужи добра / така / йак густа зупа (Тр)

Бул'ба тушина

Майу мн'асо чи ни майу мн'асо / дала жир / цибулу / моркву і бул'би туд'а дала // пусулила / пуперчила / накрила і трошичка тумату / йак жару // жару / цибулу / моркву / ўс'о дайу // вуно ў тому тушит'с'а // і та бул'ба виходит тика // хочити р'ітчу // дехто ше п'ітбиває мукойу / йа ни п'ітбивайу // вуна зразу с тойу йушкойу тика добра / а потім / йак стигне / ту вуно ўже йе тике чуточку густ'іше (АВ)

Бул'ба тушена з мн'асом

А добре йе / йак йе трошка мн'аса / ўкинис'а // вуно с'а зварит / а тод'і бул'би нак'шу і смал'цу ше додам // воно так с'а стушит / моркви / цибул'ки (Врб)

Кулочена бул'ба

Бул'ба с'і варила / і там де гуп пару ўкынули // і туди рускулутили / замас'тили і била кулочена бул'ба (АВ)

Кулочина бул'ба

Варитс'і бул'ба / йак бул'ба с'і дуварує / то тайак ти'пер с'і замашчує ўс'ім / приправи / ўс'о і рускулотитс'і і ўс'о // ўс'о с'і пукулотит'буде тика но

рі́досен'ка / са́ма бу́л'ба ку́лочена // заправ'їейес'ї / мас'на / там цибу́л'ї чи там шк'варки / шо хто 'хочи (Стр)

Бу́л'ба ку́лочена

Зва́рили бу́л'бу і ву́на ше ў ті йу́щц'ї / і йї рузі́мн'али / і там да́ли чи тушо́нку / чи кусник сви́нини зжа́рили с цибу́лейу / ту то ву́на нази́валас'ї ку́лочена (Тр)

Кулу́ч'їнка

Йак ни бу́ло мулу́ка / зва́рили бу́л'в'їў на 'веч'їр // ти бу́л'ви руску́лу'тили / запа́рили ма́ку // 'била ти́ка діў'ниці / ў ті діў'ници тої мак рус'терли ти́киў кач'еўкоў / ўл'ели ву́ди і ту́ди бу́л'ви за́правили тим ма́ком і змо йї́ли ти́ку кулу́ч'їнку (Вл)

Бу́л'би зу́с'їмн'ам

Са́дили тик'ї кунуп'лі / ву́но ма́ло ти́ку гу́лоўку і то́йе с'їмн'а / з'найеш / 'терли ў тик'ї діў'ничці / 'терли // йа́ 'била ше ти́ка ма́ла і йам си ни́рас при́шла / рас пал'цем ў́з'ала / з'їла / л'укс // ту́ди тик'е 'било 'б'їле молочко / і ту́ди ви́ли'вали ду́ бу́л'б'їў / і мн'али / і йї́ли / і ка́зали «бу́л'би зу́с'їмн'ам» (Ст)

Назви печеної на плиті картоплі

Бу́л'ба / при́печена на́ кухни

Ми йак ду шко́ли йшли / ту ми ўсе так на́р'їзали та́кими круг'лечками і на́ кухни поўприп'їкали // йак ми ду шко́ли йшли / ў ми́шчину на́клали соў'б'ї / на́йїлисі́ то́йї бу́л'би // та йак хт'їли чим си ма́стили / чи за́жарком йа́ком / чи сми́таноў / чим-ни́бут' // 'али йї п'їдсоў'лили і на́ кухн'у к'лали і поприп'їкали (Кт)

Пл'ацк'ї з бу́л'ви

Йак д'їти хт'їли йї́сти / вуск'робали зу́ дв'ї бу́л'ї / бу́ бу́ли кухн'ї / бу́ли тї́ї / плити // ў́з'ели то́йї бу́л'ви наск'робали / на́крайали пл'ацк'їў / на́ложили на́ кухн'у / тро́шка посо́лили і су́б'ї ха́пали (Вт)

Р'ізники

А ми на кухні пикли // р'ізували бул'бу / трошки пусулили / з удного боку / з друго́го боку припекли (Ост)

Балабух'і

Зварили бул'в'ї / вимн'али і пурубили тик'її круглії / наклали на кухн'у і то казали «балабух'і» (Вл)

Назви невеликих виробів із тертої картоплі з начинкою чи без, зварених у воді або молоці

К'нидлі

То їу теркалос'і там бул'бу / там шо то ше / муку ше додавали / ше йїце можна дати // наробили / на стїї наклали / на стїїниц'у / варили (Вр)

Натрес'і / натрес'і (бульбу) / трошка здушити / йїх // тої крух'мал' туди / йак в'ін їстойтс'і / тої крух'мал' тики дати ду теїї тертуйі бул'би і тик'і йак варинички / рускачайес'і // Ганун'ца Сима'чиха тик'і груб'і / а йа тик'і / йак варинички робл'у // туди с'а знає / шу зварат (Ср)

А во на'терла бул'би / видусила і туди пурубила тик'і мален'к'і катул'к'і // — *Їх варили у молоці чи у воді?* — На вуд'і / бу на мулуц'і ту пригарувало // а по'тому мастила с'мал'цем / ше давала сира трошк'і (Гр)

Рубили с' тертої бул'би / давали муки / йаїце давали / али то с' тертої / сиройі і тик'і во рубили / ї муку ма'чали / ну бумбул'ки ї нас казали / і кидали на воду / варили / а потім з мулуком то було добре // то було дуже добри з мулуком // а йак н'е / ту с' того просто чут' руска'чали / пушч'іпали і такий буї / так'і тожи з мулуком варили / то було добри (Пт)

На'терли бул'би / в'ітц'ідили / фаїн'і видусили і давали ше варину бул'бу ду нейі / і йаїчка / пусулили // ну і ми рубили / йак вуда кип'їла / ту ми йїї / во ми'тали // бу ни'рас так можна гуречи рузм'іш'ети і їс'о с'і рузіїде // а так вуни мус'їли бути ц'їлійі // бу треба було дужи в'ітц'ідити то'ту бул'бу сиру // бу то сира бул'ба / а трошка давали і варинойі / шоп йакиї клиї мали / йаїчка давали // — *Чим їх замащували?* — Чим мастили? та

переважно ў великий п'іст то варили // та там смитаном // спражили троха смитани і пумастили // та чим хто хт'іў (Гс)

Терли бул'ву / в'ід:ушували / давали трошки муки // ўс'о / так'і були мохнат'і / твердиї (Грд)

Бул'би натерли / давали ц'у / марл'у / в'ід:усили і туди рубили тик'і галушки / качали і митали на кип'яток / на гур'ячу воду // там хто хт'іў чи з мулуком / чи машчені // б'іл'шенс'во вумашчені йіли (Шм)

Трес'і бул'бу / душитс'і / робитс'і і ўс'о / і на ук'р'іп (Мн)

Дадали трошка бул'би вареної і тертуйі / зам'ісили то / трошка муки дали // і кидали на вук'р'іп / во тик'і пудоўгуваті рубили / і добри замастили / путрибувало машчин'а // — *Чим замащували?* — С'мал'цим / ну салом с сиридини (Дв)

На терко натерли (*картоплю*) / ўз'али марл'у / ц'ідили на марл'у чи душили і трошичка муки дали / зам'ісили і так'во (Крк)

Бул'бу путерла / ду бул'би да'єш ну ўс'у заправу // вуна крохмал' мае св'іі / пурубилла тик'і круглі // али й'іі треба в'ід:усити трошка / бу т'іл'ки путерту ни треба // в'ід:усити ту терту картопл'у / галушки пурубити круглен'к'і і кидати на воду гар'ячу // ту називали к'нидл'і / али шу то ше там треба йа'це дубавити / муки дубавити // — *Чи їх варили не тільки у воді / а ў молоці?* — Мугли варити на мулуц'і // ў кого було багато мулука / ту так / а ў кого ни було / ту варили на вуд'і (Ост)

Бул'бу смо терли на терку і пот'ім йі так во брали на марл'у / в'ітц'іджували добри і трошки давати такої бул'би варинойі / ну там пиримулоту чи добри йі вимн'ати / і вим'ішати / пусулити / пуперчити // і тої крохмал' / де в'ітц'ідили ту бул'бу / там на споді йе тої крохмал // і тої крохмал дати ду тих к'нидл'іў // і нарубити / йаких там хочити: чи доўг'і / чи круглі і кидати на кип'ячену воду // тик'і / йак пал'ушки (Кн)

Натерли бул'ви / там трошка дали муки ду того // ну і нарубили тик'их тих і кидали на ук'р'іп (Кн) //

Брали бул'ву / капусту варили і ду тойі капусти давалам бул'би // пумастила файно / тойі / сулу'нини прижарила / троха дала смитани / пумастила // і брала бул'ву терла / в'ітц'ідила / дала крохмал'у / ну і так рустаў'л'ела і зави'нулам / так'во злу'жила / то було та'ке во // зави'нула / зави'нула і на воду // і вуно с'і зварило // потім брали с'мо переважно смитаноў мас'тили с'мо // цибул'ка / л'али смитани / пумас'тили (Вт)

К'л'уски

Теркали бул'бу / натеркали бул'б'і на др'імні терц'і / видушили і мулу'ко / на мулу'ц'і // на моло'ко ше там кинули трошки пшу'на / ни дуже бугато / жуби ни було густе / пшу'на // ну ше залежит йак к'іл'ко хто вариў // і потім с тих во рубили / во так во бул'б'і / вуна видушина була / зрубили тик'і во і кидали / кидали / кидали // вуно с'і тик'е зварило і ўс'о (Шк)

Нарубила / во натерла бул'би і троха муки дала і заварила / потім замас'тила та добре било / наї но йак // та во так: натерла бул'би / в'іт'иснула добре / жуби ни била вуда / далам муки / і дала там мулу'ко / перша кл'аса било (Нк)

К'л'уски / кл'уск'і / шулик'і

Бул'би натерети / то ў нас називайут «шулики» / то так по-пол'ски // натерети бул'би / в'ітц'ідити так троха і то ту йушку / хаї вуна вус'еде / там крохмал ўпаде ўнис / а то'то ў марли в'ід:усити / ў йак'ім м'ішочку / і то тої / шо в'ітц'ідитс'і / тої крохмал / і трошка муки // а йак хочити там ўсередину давати пувидло чи трошка м'йаса / тайакби п'іл'мен'і / то ни буде п'іл'мен'і / то будут кл'уск'і // і зави'нети / а с'і пу'солитс'і / там йайічко сируве с'і даїе / а зам'іситс'і // то буди с'і три'мати / хот' вуно дужи ріт'ке / али там дати / во пукачайете ў му'ц'і і зробите йамку і так во загорнитс'і / йак вареник // і туди митати на сил'ну воду тик'у / би сил'но вуда к'іп'іла // йакоїе вуно смачнойе // і можна йісти чи нав'іт' сало / ну / сулу'нина / с цибул'куйу / чи масло / чи ул'їа // вуно шо-ни'бут' / йакиї-ни'бут' жир приїмаїе //

ну а друг'ї кл'уски можна рубити с тикойі бул'би / вареної // трет'ї зу сира тожи можна рубити // різні кл'уски можна рубити (Гб)

Кл'уцки

Терли бул'ву / туди брали ду того м'ішчати / видусили файн'ї // там пусулили // і туди брали так во: пукрутили / пуклали / пуклали на стіл'ниц'у / йак ў нас звут // туди вукріп к'іп'іў і пумитали сти там // вуно с'ї зварило / туди на driшл'ак / і туди вит'ігнули / висипали ду другуго там того і пумастили... // і туди хто с чим: хто йіў з мулуком / а хто маш'чене (Рж)

Кл'уцк'і / пал'ушк'і

Ўтерли бул'бу / утирибили бул'бу / ўтерли бул'бу / трошка йі здушили / чут'-чут' дали муки // і туди тиких катул'к'іў і на мулуко пшун'а / і то так'ї кл'уцк'і / то били так'ї пал'ушк'і // ал'бо гадали «кл'уцк'і» / ал'бо «пал'ушк'і» / ал'бо сами так'ї пал'ушки / так / йакби пируги // то наварили і заскварили / дуже добре било (Тр)

Кл'уцки / кл'оцки

Колис' ше варили / йак буў п'іст чи шос' / те перка воно називайет'с'а «кл'оцки» / «кл'уцки» колис' називали // те перка ни рас ў магазин'ї даўно-даўно ше бачила кл'оцки // биру терту бул'бу / і чириз марл'у / вуна с'ї биз ніч прущ'їдила // а тоді тоту бул'бу убкачувала ў муц'ї трошка і варили тик'ї кл'оцки // а тоди до тих кл'оцк'іў п'іджарувала сало / цибул'у і мастили // йа вуде рас пробувала / али йа ўже йіх замастила по-своему / али дуже добри тик'ї (АВ)

Клеци

Клеци тик'ї варили / ті с тетуйі бул'ви // терли / терли і то видушували // тик'ї м'ішочки били крупив'їені // і то видушували і потім ўсиридину давали бул'ву / тайак на пируги / а зверху терту бул'ву // теж на укріп с'ї метало // то називали «клецк'і» (Плн)

Те шо були тереті бул'ви і мн'етійі / ту називали «клеци» // з'верха давали тикойі то зрубали бул'іу / трошка теретих / троха мн'етих / а ўсереди́ну давали мн'еті бул'ви / і так завили / і тикойе рубили круглуйе / і то метали на вукр'іп (Вл)

Кл'оци

Стерлос'і / тайак на пл'ацк'і пичи / і ту бул'бу с'ц'ідилос'і ў марл'у // і там буў тикій милец' вус'іу // той милец' / воду с'ц'ідили то ту першу / р'ітку / а той милец' вил'али ду тойі бул'би пудушенойі / і туди давали бул'бу варену душину / і ліпили / і рубили тик'ійі галушк'і / тик'ійі с'і рубило / то «кл'оци» називали (Трн)

Гоц-кл'оци

Варили бул'би / вимн'али фаіно бул'бу / так во / йак на пироги // туди натерли тойі бул'ви і трохи йі викрутили // тик'ійі м'ішч'ета були л'ін'ійі // ў ті м'ішч'ета так во запхали і видусили // туди вит'ігнули / там пусулили і туди ўз'ели так во пукрутили / руспл'ацкали / дали там лишку бул'в'іу // ўсири́дину завивали ту бул'ву мн'ату // то звали «гоц-кл'оци» (Рж)

Галушки

Галушки с тертуйі бул'би варили так: ту бул'бу терли / давали трошки муки ду того / в'ід:ушували йуху і рубили / тайак тинер пал'ушк'і роб'іт // ну і то варили // хто зу сиром / хто с цибул'куў / там п'ідливу таку рубиў (Пдл)

Ми бул'бу терли і видушували смо фаіні чириз марл'у і туд'і ми того во / брали муки / йіце били і змо м'ісили так // і потім так ті галушки або так во змо рубили во / во / во і к'ідали на воду тик'і доўги / а йак н'е / ту кругли тик'і були / кругли / тик'е во / во // тик'е мален'ке во йапко / о / тик'і во круглі // і ми то кидали на воду / то галушки // вони тоже дуже фаіні // — *Чим їх замащували?* — а / чим-нибут' / чи ул'ійоў / чи смитанкоў з цибул'ками // то хто йак забажаў / чи з соло́ниноў (Бл)

Зва¹рили пшу¹на і мулу¹ка / ту¹ди ¹терли ¹бул'бу / в'ітц'іджува¹ли / т¹рошки му¹ки / ру¹били ти¹к'і гаду¹л'ки і ту¹ди ки¹дали на то¹то / ва¹рили (Зв)

Га¹лушки з ¹бул'би

¹Терли / там да¹вали по¹тому так / йак пл'а¹цучк'і ру¹зрубл'али / да¹вали сир ду¹сири¹дини і за¹кри¹вали / і ва¹рили // ма¹стили ¹маслом // ду¹жи сма¹чні ¹тійі га¹лушки ¹були (Ск)

Га¹луш¹ки з ¹бул'би ¹тертуйі

На¹ку¹пали ну¹войі ¹бул'би і так в'ітц'ідили на д¹рушл'ак ту ¹бул'бу / ¹дали т¹рошка му¹ки і ки¹дали на ук¹ріп / на мулу¹ко // ву¹ни / ті га¹луш¹ки с'і так ру¹били // ту¹ди та¹ка ¹миска ¹була ¹доўга во та / ви¹ли¹вали на ту ¹миску / а ми с'і¹дали і так ¹йіли смо то¹ті га¹луш¹ки (Бл)

Га¹луш¹ки припе¹ченійі

Т¹рес'і / в'ід:ушуйес'і / т¹рошки да¹йес'і ¹бул'ви ва¹ренойі // на¹в'іт' би¹рут прип'іка йут на ¹кухни // те¹пер ¹того ни ¹робл'ат / ку¹лис' ру¹били // прип'ікали на ¹кухни / убер¹тали / ки¹дали на ¹воду і то ¹були га¹луш¹ки припе¹ченійі (Вт)

Га¹лус¹ки

Во ¹бул'ба в'ід:у¹шила / з¹найеш / ¹чирис шос' в'ід:у¹шила / по¹со¹лила там ду¹того / а ту мо¹ло¹ко ки¹п'іло // ну а мо¹ло¹ко т¹рошка з во¹дом // ту¹ди так ¹лижичком ки¹дала / ки¹дала / ки¹дала // і во¹но п'ітхо¹дило на¹верх (Ст)

Га¹ндул¹ки / к¹л'ндл'і

На¹терли ¹бул'би / в'ітц'ідили і там йа¹ке йа¹йце з¹били / по¹со¹лили і ки¹дали на ву¹кр'іп // то во¹но с'а ва¹рило / вит'а¹гали / ти¹к'і га¹ндул¹ки і пу¹ма¹стили // йа ті га¹ндул¹ки пам¹йа¹тайу / на¹в'іт' / йак йа ва¹рила // йа ¹била ма¹ла // йа ¹ду¹же л'у¹била ва¹рити // на¹ш'і п'іш¹ли ку¹пати ¹бул'бу / а йа / ¹тато при¹везли ¹тойі ¹бул'би // йа на¹виби¹рала су¹б'і г¹рубойі ¹бул'би / на¹терла і ¹дума¹йу: «При¹йідут с ¹пол'а / о / йа ту на¹ва¹ру» // йа ¹тойі ¹бул'би так ба¹гато на¹терла / тих га¹нду¹лок во / ту ¹йушку в'ітц'ідила / з¹била йа¹йце / на¹ро¹била тих га¹нду¹ли¹чок / то так на¹зи¹вали

«гандулки» / або «кл'индлі» // но і подивиламс'а ни'ма шо то йу вуси'ни / з'найте / ни'ма чим пумас'тити // з'найу / 'має шос' 'бити // йа з'дидала ліі // йа не з'нала / шо то ліі // йа 'того 'лойу / цибул'і / 'того 'лойу нас'мажила / намастила // з'найте / колис' діўниц'а вилика / бу ў нас 'була ве'лика 'чел'ад' // 'поўну діўниц'у йа тих / йа с'а наро'била / 'поўну діўниц'у ганду'лок нава'рила / а 'потім ти'ких дрім'нен'ких ше наро'била // то 'били 'потім запи'вати / моло'ком заб'ілила // а ті гандулки пумас'тила тим 'лойем // поставила / 'била поставила ў брат'руру / 'али то діўниц'а вилика / ни ўм'іститс'а // і йа ни з'нала / шу то так застигне // при'ход'ат 'наш'і / йа така гоно'рова / та йа нава'рила ти'кої ве'чері // та йа поставила / ву'ни там ўс'і руки по'ўми'вали / ўс'о // йа ве'черу ва'ру // 'мама: «Ої / 'моїа 'доничка нам ви'чері нава'рила» // йа така // с'іли йісти / до ганду'лок / а ву'ни за'мерзли / бу ліі за'стих / ганду'ли за'мерзли // а м'ї брат: «Ої / — 'кажи / — гандулки за'мерзли 'ваш'і гуспу'дини» // йа йак с'а уб'їдила / з'найте / йак йа плакала // 'мама ми'не так ту хва'лили / 'каже: «Та чо ти 'хочеш?» // — «Та йа н'їц йі ни ска'заў / — 'каже / — шу но за'мерзли» // 'мама ше руспа'лили / рузіг'р'їли то // с'коро ліі с'а розіг'р'їў та і буў гу'тове // — *Що таке ліі?* — А во з у'вец // — *Той жир?* — Жир (Врб)

З 'бул'би пируги

'Нав'іт' ва'рили з 'бул'би пируги // ка'зали: «С чу'го т'їло / с 'того ду'ша» // 'бул'бу / 'бул'бу с'иром чи сир сам і 'терли 'бул'бу / в'іт'ц'їд'жували і ру'били ти'к'і пируги // 'кидали на вук'р'їп // а з'разу 'кинули / но ш'тири / бу ву'ни 'були вулу'хаті / а 'потім гла'дон'к'і ру'билис'і // а йіх мастили і зі смитаною (Дв)

С'тиранка с те'ретої 'бул'би

С'терлисти 'бул'ву / 'викрутили сти на'сухо' / тугди сти 'дали ти'кії му'лец на'с'ї'дає 'б'ілії / с 'тойі йушки на'мул / тугди сти 'дали ду 'тойі 'бул'би / 'вим'іш'ели сти і туді сти ру'били ти'к'і во (Кнв)

Ш'ваби

І з терканої бул'би тик'і п'ірути рубили / вареники / ш'ваби називали // во / була теркана бул'ба / а ше ўсередину завивали варену // і так потім зварили / і наш'і баба ўсе мали / ў нас було ўсе дв'і куров'і / ту мали сир / ў галетин'і сир // вуни так того сира з маслом / там ше масла закопували / так надрапали / надрапали / надрапали і тійі пирути п'іткицкали // і вуни тик'і були / тик'і зі сиром (Шк)

П'ік'і

Путрес'і сирва бул'ба / путрес'і / в'ідусис'і на марли і потім с'і даїе трошки вареної бул'би / і вим'ішуйут / і вуно с'і робит тике т'істо (Мк)

Назви дерунів

Пл'ацки

А ни пикли так во / йак типер на вулійу / іно на бл'ес'і / на кухни // во бл'еха / газу ни било / плитки ни било // і малим мама напекли тих пл'ацк'іў нам / натерли бул'б / та і ми з мулуком йіли / абу сами / йак хто хт'іў // б'іл'ше з мулуком с'а йіло / бу мулуко було ўсе / а вумаста так / була і ни була (Пр)

Троха бул'би / троха йакої каш'і с'а лишит троха / бу с'а лишайе нирас // нирас ш'кода во там п'сови викинути / а ше там ни кисла // та зам'ішайе і трошки муки чут'-чут' / пичес'і на вулив'і (Вр)

Пл'ацки с тертуї бул'би

Пумили бл'ат: йідна лошка / друга / трета / читверта / п'їета / шеста // з йідного боку спикли тийі пл'ацки / вубирнули на другий / з другого боку // пуложили на крайу кухн'і / шоби вуно п'ітс'іхало // потім зби'рали г миску / дали лошку чи дв'і лошки смитани // то кулис' казали «лишку» / лишку або дв'і лишки смитани / п'ідг'іцкали / пустили / вуно в'їшло і ті пл'ацки були тик'ійі м'ігон'к'і (Дм)

Пл'ацки з бул'ї тертойї

На'терли бул'в'їу / нал'ели на бл'еху / таку па'тел'н'у була / і тугу'ди напалили ў п'їецу і са'дили ў п'їец // і ву'но с'ї там спик'ло / туди ви'н'ели і пу'куснику 'каждому р'їзали // бу ба'гато уливи ни було // те'пер улива йе / а на 'кухни змо пик'ли пл'ацки / на 'кухни // з бул'ї тертойї // на'терли бул'їу / пусу'лили т'рошка і на 'кухн'у / п'їт 'кухн'оу гур'їло / на 'кухн'у на'клали (Вл)

Пл'ацк'ї

На'терли (бульби) / там йа'їчка ви'били // по'том ложкойу к'лали на скovo'ротки / на па'тел'н'у / йак ў нас то нази'вали // і так 'жарили та'ки пл'ацки з бул'би (Ск)

Назви страви із звареного у воді чи молоці борошна

Зам'їшка

Му'ки пше'ничнойі тойі ти'койі во / ну і йач'м'їн'ойі / зму'лоли ўс'о на'купу // ву'да зак'їп'їла / вергли сти // і ву'на так за'гусла (Рж)

Зам'їшка / чир

Просто ву'ди пу'ставили і му'коу закулу'тили / то ти'киї чир ва'рили // д'їти ма'лийі бу'ли / то тим д'їт'їм / а зам'їшка т'рошка бу'ла гус'т'їша / то с'мажили ци'бул'к'ї і ўсе'редину йа'мку зру'били / а ма'ли там лижучкоу ті д'їтуч'ки ма'ч'ели // та там с'мажили ци'бул'ку / сми'тану чи з вул'їюм / чи с чим / то зам'їшку ти'ку (Кнв)

Соїка

Соїка ти'ка би'ла / му'ка / му'лоли 'житу і т'роха гр'ечки // му'лоли і туди бра'ли то'то п'їт'с'їйали / ў те'плу воду / ў гур'їечу воду за'парили / ту гр'ечку / то'ту соїку // і туди да'ли т'роха к'їста / ти'коє к'їсто ма'ли / да'ли то'го к'їста і за'п'хали х п'їец // а то ни по'винен ни'хто з'нати / бу ву'на с'ї за'ра зіп'сула / ни ви'ходила // то би'ла соїка ду бул'би пер'ша кл'аса // ти'ка винку'вата // Али цукру'вали по'тім // та'коє р'їт'коє / йак во кум'пот // но так му'ка т'рошка

л'італа // можна било сулоткойе / а можна бити кислуватоюе ду бул'би / можна і сулоткойе ду пампух'іў // йак пуцукрували / било сулоткойе // ни'рас бул'би зварили / рузімн'ели і ми брали пу гурн'етку (АВ)

Смук

А смук / ту то тожи кукуруз'ана крупа варитс'а / і картопл'а варитс'а // с картоплі пйуре разом з водою зрубити / виливайеш ду тойі каш'і / і вуно разом ўже дуваруєтс'а / там пу'солиш трошка / б'іл'ше нічого // а потім кладеш його ў тоту бадруру / шуби ше гурйаче було // али там робиш ту шк'ірку / вуна там так шк'ірка за'сохне / ту шк'ірку так п'ідгинали / вибрали там дв'і-три лошк'і тойі каш'і / а там клали кавал масла // і то масло пусулили / а бан'ак виликий // а потім смук бирут / а то зусередини того масла смуком пулили // то йіло'а так: лошка смуку / масло / шкл'анка мулука / мас'л'ен'ка або квасного мулука // густен'кий буў тик'ий (Мш)

Назви галушок

Галуш'ки

Варилас'і бул'ба / пумн'ели ййі / зам'ісили / кидали чут' соди / били йідно ййіце і м'ісили густо / тайак на пироги т'істо // туди рубили так во руск'рчували / крайали і кидали / мастили (Прл)

Пал'ушки

Во лишитс'і нам бул'би / тейі пумн'атойі / на вечир / б'іл'ше так / шу на вечир // два йаїца вибила або три ў ту бул'бу п'імн'ату // ше рузімну / два-три йаїца вибйу і трошка ше пу'солу і муки / вимну / вимну з мукоў / так йак те т'істо / шу на вареники // рускачайу тик'і доўгі тійі во і пал'ушки вари'мо // йіх за'жарити сви'нинойу / ну сала ў нас мало / ми ул'ййі трошка дубаўл'айемо // а туди ўже / йак вйму з ук'ропу / то замаститс'і тоў за'жаркоў і трошка сира кинути // о / ту йе туди ўже дужи добрі так'і (Ср)

Пал'ушк'і

Бул'ва зварина / пум'єти ф'айно бул'ву / йеко вибити / дати муки і вим'ісити / рускач'єти (Грд)

Кл'уски

Бул'ба с'а лишила м'ята / ўз'али муки і сира / вим'ішали / добре вим'ішали і зо дв'і йаїци / зруб'или / тик'є т'істо зруб'или // тик'є було гус'т'іше ўже // потім рустачували на тик'ї валок / йак палиц / но йак палиц /о // і туд'і так наўскуси р'ізали / то с'і називали кл'уски // і мас'тили йіх сиром / с сиром зм'ішували і мас'тили салом / а йак н'є / ту масло кидали (См)

Варили бул'бу / бул'бу пу'терли / дали д'воє йі'єц / к'рохмал'у / нам'н'єли так / жиби було можна пук'райати йі'го / ну і пумас'тили і ўс'о (Вт)

Клуцк'і

Варена бул'ба / чирис терку стерли / потім дали йаїчку / муку / зам'ісили / трошка солі / і потім вуно тик'є било йак густе // йак так во рустачали і так во нак'райали / нап'іў'перек / нап'іў'перек і то називали кл'уцк'і // і потім вит'агали / мас'тили або з мулуком йіли (ВБ)

Давалос'і бул'в'іў троха і муки / туди рускачувалос'і / а ўсиридину давалос'і бул'іў мн'єтих і завивалос'і // то звали «кл'уцк'і» (Вл)

Бубал'ки

С т'іста / того т'іста / шо пир'іх л'іпили / а п'із'н'іше рускачали / та во тик'и / йак галуш'ки / во тик'єво доўге було / так во м'ижи руками рускачали і то м'італи / то то тоже було (Шм)

Назви галушок з маком

Шуліїки

Кули руб'или пируги / руб'или тик'ії шуліїки // а так ўр'ізалисти того / то шо на пироги / то т'істо р'ізали і так во пукац'убали // вуно с'і тик'є зруб'ило доўге // ту трошки ту'нон'ке і ту ту'нон'ки / а ту само групше // і так во пукац'убалисти // а во

так пупробуїте кули ўдома пукатул'ати і вуно пу к'ін'ц'ах йе тонши / а ту групши // і чим йуго мас'тили: макум // терли мак і ше дали меду або цукру (Рж)

Шуліїки з маком

То так'і/ йак кл'уск'і/ на пудоб'і і мак / пири'терти йуго / або на мйасо'рубц'і / або шо (Ск)

Назви локшини, макаронів

К'луски

Мук'і ўз'ели рузру'били // йак било йїце / йїце збили і варили чи на воду / чи на мулу'ко // і так'і кл'уски били ў нас (Пр)

То тиш т'істо^у к'райали так во групши / костками / тик'і во групшими // мас'тили / чим хто хт'іў // йак хто л'убиў с пувидлом / рускулутіў пувидла (Плн)

К'л'уски / локш'і

Рус'качували на стіл'ниц'і т'істо // п'утому суб'і р'ізали так'і пасочк'і / т'али // ву'да к'іп'іла / закидали на воду // мугло бути і до ро'солу / і до моло'ка / і до ўс'ого моголо бути (Ск)

Локшини

М'ісили на йаїц'ах / троха та'чали / а туди трошка ву'на при'сохла / та пали'ниц'а / туди р'ізали / ву'но так аж хрум-хрум / хрум-хрум / пур'ізали / пур'ізали (Мн)

С'тиранка

М'ісили т'істо так т'вердо на молоц'і і йїце били / али так т'вердо / рус'качували ка'чалкоў і р'ізали на тик'і во пластин'ки // туди удно на д'руге скла'дали і р'ізали с'тиранку тик'у // а хто хт'іў ше / ту шчи'пали / ш'чипану с'тиранку // — У чому її варили? — На ву'д'і (Шм)

Назви варениці

Варинички

Ну а ті варинички: м'ісили т'істо / тачали / ну во там йаїце вибили ду того т'іста / на мулуцці зам'ісили / рустачали ту'нен'ко / ну і на воду / вукр'іп кип'іў / кидали / кидали / а потім // було тике / шу мак терли / терли мак і тим маком йіх мастили // то то йакес' було смачне (См)

Но саме т'істо // так во ту'ноїко там ростіво і натвердо дуже н'е / бу ву'на тверда була // а потім по'мастили добре чим і йіли (Вр)

Назви вареників

Вареники

Т'істо зам'ісили / мука / ву'да / йаїчко вибили / зам'ісили / вареник'іў нарубили (Шм)

Бул'ба с'а мене фаїні // нав'іт' так можна рубити: бул'бу з лупином зварити і йіти потім на другий ден' рано пучистити / чирис м'ясо'рупку пумолоти // то дуже бул'ба тика пухка с'а робит / тик'і фаїні вареники йе // ну а ше ду них давати сира // но йе шу л'убит хто с сиром / з бул'бом / а йе тике / шо с са'мом бул'бом / нав'іт' пумастити (См)

Пиріги

Бул'бу тоже варили / давали гречки / з гречком варили // а пиріги з капусти варили / дали / бул'би і капусти / замастили (Пр)

Пируги

Бул'би с'і зварит / пумне / капусту в'ідварила / кислу капусту в'ідварила / пирижарила ше йіти добри // ну та ї зам'ісила / нарубила (Ср)

Пшино запарували і капусту збоку зварили з бочк'і / в'іду'сили / пур'ізали / рузм'ішили там / замастили і нарубили пируг'іў (ВМ)

Пирги / вареники

Бирес'і бул'би наскр'обайес'і і зваритс'і / путалабайес'і // нас'ічеш / нас'ічеш ну'войі капусти і звариш / туди викрутиш йі фаїні / туди возмиш на

рин'ку / трошка цибул'ку скрайеш і улі'йу л'ейеш і йі'ї трошка ше п'іджариш // туд'ї ду тойі бул'би талабанойі / ту бул'бу фаїн'ї виталабайеш / виколотиш фаїно і туди ту капусту дайеш ду бул'би // туди з бул'боў йі вимнеш // ше трошка сира можна дати ду нейі // т'істо м'ісиш на вареник'ї і робиш вареник'ї або пирги називайут / або вареники (Бл)

Пирог'и з йаблук / пирог'и з черниц'

А йа ше і пируги варила з йаблук / варила // во вуда кип'їла / йа соб'ї пирог'ї / но і з черниц' / і тоже йаблук си натеркала і капку положила троха ше цукру / бу в'ідразу цукру ни давала / бо воно дуже сік пустит / год'ї робити // і тих пирог'ї наробила там йаких дес'їт' / кинула на вукріп / бу треба скоро / бу с'ї руспливайе / руствурайе // йак вит'агнули / зараз си ўз'али зверха цукром посипали і так йїли // і так з черниц' тоже вуде робили (Кт)

Назви маленьких вареників з грибами

Вушка

І вушка смо варили // ну во грибы пуварыли / пумулоли / п'ідсмажили на вул'їу / на цибули / дали перцу таї рубили так'її мален'к'ї варенички і зл'їпили два р'їжки дукупи / зл'їпили і йе вушка (Кр)

Т'істо зам'ісили так / йак на пируги / ўз'али гриби // то зварили укremo / на друшл'ак в'їтц'їдили / потім черес м'ясорупку перемо'лоли / дали там перц'у / цибул'ї / зажарили // ну і потім рускачали / нарубили тиких варичок / йак на пируги / ну і то начин'али (ВБ)

Сам'ї гриби і цибул'а / і морква // і завиртайу так йак вареники тик'ї во нивилик'ї // потім скрутила (АВ)

Назви голубців

Голуц'ї

А во зварила бул'би / далам круп / лис'т'а запарилам і ў бан'ак / і пуставилам ў духоўку чи братруру / запеклис'а і ўс'о / далам смал'цу і запеклос'а / і добре було (Нк)

На¹терли бу¹л'би / п¹рстойі бу¹л'би на¹терли / биз ¹лупи і пу¹терли на ¹терку / і дали там цибу¹л'ки ду ¹нейі / прис¹мажили на с¹мал'ци // і ¹лис'ц'е за¹парили ў гур¹йачії ву¹д'і / шоб ¹було ху¹лодне // ру¹били голуп¹ц'і і да¹вали / на¹лі¹вали // ну ¹дехто м'іх і смитано¹ў на¹л':ети / ¹дехто ву¹дойу / йак хто зм'іх // п'із¹н'іше / йак с'і звар¹или / ту зру¹били ¹мачку та¹ку зу смитани с цибу¹л'ком і пуда¹вали йісти (Гс)

З¹робитс'і лист¹ки / ¹тайак на тик'і голуп¹ці / в'ідвар¹итс'і / т¹рес'і бу¹л'ба // а туди¹ ду тойі бу¹л'би т¹рошки с'і даст вареної бу¹л'би / пум¹н'етуї // туди с'і даст ў йак'іс' каст¹рул'ці с'і завар¹ит гречк'і чут' / бу ву¹на йак су¹ха / ту ву¹на ни добра / йак ву¹на так йу¹шку виби¹райе // зу дв'і ¹лишці тик¹их пувир¹ховатих тойі гречки // туди си ше цибу¹л'у хто ўс¹маже / і туди ¹викине / даст пер¹ц'у // і цибу¹л'у ду того ше йа тру сир¹ву // і туди с'і с тойі ¹маси на¹робит голуп¹ц'іў (Мк)

Голуп¹ц'і / за¹виванц'і

Голуп¹ц'і ру¹били з бу¹л'би // на¹п¹риклад / ў¹сипали гречки і помас¹тили ол'ійо¹ў / і ка¹пусту за¹парили / і зру¹били голуп¹ц'і // то називалос'і за¹виванц'і (Зл)

Гулуп¹ц'і

Бу¹л'бу звар¹или / туди¹ ¹сипали гречку і ше к¹вашина ка¹пуста / в'ідвар¹ина / ду тих гулуп¹ц'іў // і лист¹ком ву¹бви¹вали і гулуп¹ц'і ру¹били (Ср)

Бу¹л'бу звар¹или і пу¹ту¹ўкли йі¹йі / а туди¹ заси¹пали гречку / йак добри ¹вим'ішали / ну там ¹периц / цибу¹л'а ду ¹нейі / ву¹л'іа // а туди¹ ше ка¹пусту // і туди ўс'о ¹вим'ішали і ру¹били гулуп¹ц'і (Ср)

Голуп¹ц'і з бу¹л'би

Лист¹ки с'і в'ідвар¹ит / т¹реба / йак с'і в'ідвар¹уйе / пу¹су¹лити ¹воду // в'ідвар¹итс'і і бу¹л'би на¹т¹рес'і // йа за¹жаруйу бу¹л'бу // ку¹ли голуп¹ц'і пи¹чу з бу¹л'би / ту п'ід¹жару цибу¹л'у / сала на¹жару і туди ўли¹вайу ў ту бу¹л'бу / і ву¹ни р'ітк'і ни бу¹вайут // би¹ру ви¹лик'і лист¹ки // і ву¹ни тик'і ¹дужи ¹фаїні с'і з¹робл'ат с того (Ср)

Бу¹л'бу тру і да¹йу ду бу¹л'би ка¹пусту / і цибу¹лі / і т¹рошки ¹моркви / і там ¹периц / і ¹сол'у // а ¹мама ше да¹вала / і йа йу вар¹ила так / шу да¹валам бу¹л'бу / ду

бул'би давала ни манку / а білу булучку / а йак ни було булочки / то давалам сир / в'ідігрітиї сир ду бул'би і голупці варилам с того // а йакшо вару тіво з бул'би ріжної / то дайу на дно маргарини / а решта заливайу мулуком (Блз)

Голупці с тертойі бул'би

На терти бул'би / йушки ни с'ц'іджувати / бу будут дужи твирді і буде вуни тик'і ўсиридин'і / знайеш / йак з мукоў // йа ше л'убл'у на жарити сала і ту бул'бу терту ше пумастити / сала / досит' цибул'і / пумастити і голупціў нарубити / нарубити і зварити йіх ў бан'аку (Ср)

Голупці з бул'би / голупці з терканойі бул'би / голупці з рису

З рису пичем голупці / йак йе мн'асо / а йак н'е / то пичем і з бул'би // а бул'ба мн'ата / і дамо гречки / і ўсередин'і там троха пумастимо там шкварками чи смал'цу з цибулем перепечем / і ў лист'а завивайем / ставим ў духоўку / пичес'і // і потім чи з боршчем / чи з сметаноў йімо // і з терканойі робим тоже // цибул'у ше трем // і наробимо / і туди йу заливайемо йіх / йак йе смитана / ту смитаном / а йак н'е / то молоком і тоже трошки так тамату / багато н'е // і заливайем / і ставим ў духоўку // вуни пичутс'і во // ше перчику во / перчимо / цибул'у потеркайем / так ўс'о с'і разом пиче (Кт)

Голупці с каш'і

Рис спучатку завар'уйес'і / путому ду рису дайес'і гречка / варитс'і тика каша // а путому ду тойі каш'і тожи п'іджаруйут цибул'у на ул'ійі / мас'т'ат йіійі // і так само робл'ат / йак с тертуїі бул'би // і тожи дайут ул'ійу / заливайут гар'ячойу водою і тожи вар'ат // а потім / йак ўже дайут на стіл / ту туд'і цибул'а і ул'іа / туд'і зверху пуливайут (Ср)

Назви каш

Каша з йапками / зі слиўками

Та варили кашу та тоже і з йапками / зі слиўками / али то йу на с'вита // но і кашу тиж варили з йапками // каша биз мулука / биз ўс'ого / но на вуд'і // та пшон'ана чи з рижу // йаку хто ўм'іў / тикку суб'і вариў (Пр)

Каша зу слиўками рисо́ва

Ну слиўки с'ї уд'ел'но зварыло / выт'їгнуло с'ї / а туди на туйу воду ўкинуло с'ї рис // рис с'ї зварыў / в'ін такий кислен'кий // а путому зварыў с'ї рис / туди с'ї висипало туди слиўкы / вуни були цїли / так'ї гарні / пуцукруваў і йе каша п'їсна (Кр)

Печена каша

Бул'бу зваримо і крупами засипим і поставим ў духоўку і потім хто хоче сил'є з молоком / і хто хоче з смитаном / а хто хоче тими шкварками мастит си // бул'бу во п'їмнем добре і сипимо круп / і ставл'у ў духоўку / і пичес'ї каша така (Кт)

Каш'ї переложина

Зварили рис / клали ў бан'ек шар того рису / туди йапка / туди пусипали цукрум / туди зноў рис і йапка // а туди на самий верх / йак ўже ск'їнчилось то ўс'о / то буў рис / пул'етий смитаноў і цукор / і запхали ў духоўку (Прл)

Кукуруз'ана каша

Мулоли кукурузу і с тойї крупи варили укремену ў бан'аку і укремену варили суш // там була і вишн'ї сушина / і слиўка / і грушка / і йаблука / і ўс'о шо то бо // фс'о сушили мама // і укремено варили картопл'ї трошк'ї // пйуре зрубилы ду тойї крупи кукуруз'анойї / а потім ўже висипали ту суш варину // а йушку пили / йак кумпот // то таке смачне // і гур'йаче — добре / і даї масла наверх — добре / і даї цукру — добре // і йаке вуно здурове (Мш)

Лу́газа

Варили лу́газу і разом с фасолейу // зварила / а потім шкварк'їв нажарили / і цибул'ї // с цибул'ойу нав'їт' н'є / но самых шкварк'їў нажарила // с цибулеў би́ла ни́добра / а йак би́ли скварки / ту так ладн'ї // але ше с сушен'ам / з грушками / слиўками варили // насипали цукру поўно і йїли // то варили с сушен'ам / а потім руско́лчували // та грушка там росколо́тилас'а / слиўка / ўс'о пуруску́лчувалос'а (АВ)

Спучатку с'ї ва¹рила та лу¹газа / кинули / а потім кинули фа¹сол'ї / то с'ї р¹азом ўс'о ва¹рили / а потім хто йак хт'їў / в'їдли¹вали ту ву¹дичку / ту зали¹вали мулу¹ком / хто йїў з мулу¹ком / а йак н'е / ту ру¹били с ци¹бул'ї за¹жарку і ту¹д'ї ма¹стили то і то да¹вали йїсти (ВБ)

Лу¹газа / пин¹цак / йач¹м'ін:а каша

Ва¹рили називали лу¹газу / пин¹цак // йач¹м'ін:у кашу // та то нав'їт' не уб¹мел'ували / но бу¹ли тик'ї ступ¹ки / тик'ї висок'її / йак то ступи / там то тоўк'ли / поки та ск'їра тр'їсла // то ва¹рили // і груш'ї там кидали / і фа¹сол'у кидали / хто моў мулу¹ко / ту мулу¹ко маў / хто дечим пума¹стиў (Плн)

Назви страв із капусти

Тушена ка¹пуста

Ци¹бул'у да¹йес'а / та¹мат / трошки сми¹тани / йак йе мн'асо чи там йа¹кас' куба¹са / би на¹крайаў ду тойі ка¹пусти (См)

Кри¹жаўка

Ва¹рили ка¹пусту / пур'їзали на¹четверо / зва¹рили / там ду¹дали часни¹ку / ше шос' / ше // і ву¹но там к¹исло (Шк)

Кри¹жаўк'ї

Би¹ру ка¹пусту і рузр'їзайу на так'ї во менч'ї частини // пур'їзала і так пулу¹жила шар ў ниви¹лику каст¹рул'у і ту¹д'ї р'їжу бу¹рак кру¹жал'ц'ами / нар'їзала кру¹жал'ц'ами бу¹рака // а ту¹ди часни¹ку / ба¹гато часни¹ку / тожи кру¹жал'ц'ами часни¹ку // притис¹нула і ўс'о / і ву¹но сто¹їт с тижден' чи¹су // ву¹на ви¹кисла // а ту¹д'ї йа си¹б'ї ма¹лими кус¹ками тої і пули¹вайу // улі¹йу ту¹ўчу с часна¹чком (АВ)

НАЗВИ ПІДЛИВ

Назви м'ясної підливи

Ма¹чка

Ну курку зар'їзали / тайак ва¹рыли / йак бу¹л'йон // а пу¹тому туйу курку вы¹т'агнули / му¹ка бу¹ла с¹мажена / так жу¹би ву¹на так ў пал'ц'ах / так жу¹би ву¹на с'ї

ни лыпла пал'циї / но жуби вуна в'ідста'вала / жуби вуна така була перес'мажена // і туди туйу муку / нав'іт' і на вес'іл'а / ў нас ше і тепер варыт туйу мачку / називають / і коло'тоўц'а / і кулу'тили / друга сыпала муку / та кулу'тыла / і наварыли мачки // туди то мн'асо пушчи'пали на дріб'нен'ко і ду тойі мачки / вуна закип'іла / в'ідста'вили / дали перцу і туйу мачку з тим пир'ігом йіли (Кр)

Пражина мука / ку'ли ву'да кип'іла добри / там з м'ясом вуна кип'іла чи з чим / ўже м'ясо гу'тове / і туд'і на ху'лодн'і вуд'і рузруб'л'али туйу п'ражану муку / і зали'вали туда // і вуна така мачка // ти'пер гу'ворят' «п'ідлиўка» / али то була мачка / бу вуна ни була / йак п'ідлиўка / тика р'іден'ка / но тика трохи густ'іша / шо можна було с пиченим пиро'гом йісти / йак пир'іх пик'ли пичені (Тр)

Варитс'і курка / с'мажит муку // потім роб'іт п'ітбиўку / воз'мут трошка того ро'солу / ро'сіл мае востигнути / п'ітбиўку // потім то м'ясо забрати з того / пудро'убити / туди с'і п'ітби'вайе (Крк)

Мач'інка

Во мн'еса то с'і роби / муку с'і п'ражи на масл'і і мач'ін'ка / тушонк'і переважно / бу то так ни'ма / ну кугутика можна ўл'іті зар'ізати і туди зварити / і тої русіў даст с'і муки тойі п'ражинойі / закулотис'і і тика мач'інка // гет на в'іс'іл'е варили (Бл)

В'ідваруйут м'ясом / а потім п'ражат муку і на вуд'і рузби'вайут йіі і так лийут // ду тойі мачки тожи перцу с'і даїе // ну та там м'ясо с'і зварило / ту так пудроб'іт // а дехто і ше то мн'есо вит'ігне на скувуруд'і йі п'іджари на ч'імс' // або на дріб'н'і кусочк'і і туди ў мачку на'зад кидають (Мк)

Мач'ін'ка

М'ясо вари'мо / курку / тамкаї і вуна варитс'і // туди вит'ігаємо / м'ясо уб'ираем / п'ражим муку чи на масл'і / йак хто л'убит / чи на масл'і / а б'ілшинство на масл'і л'уди п'раж'іт / і туди п'ітби'ва йут / туди сип'іт то м'ясо / ше за'жаруйут цибулейу / перцу / часнику // то йе мач'ін'ка ду пир'га того (Зв)

Назви грибної підливи

Підлива

Гриби рузмачуют / ну і добри прумивають і туді вар'ат їх // муку п'іджаруют на скувур'ітці / туді муку ухолоджуют / заливають вудойу / добри рузм'ішуют // йак ўже гриби гутов'і / заливають ту підливу // там тожи дають цибулю // ше кулис' мойі тато лубили давати усіледц'а // а тепер ми того ни робимо (Ср)

Підлиўка

Гриби в'ідваренійі // то нас'ікли / там по'тому дали цибулі / дали петрушк'і ду ўс'ого дали і смитаноў п'ітби'вали // абу муку жарили тожи // п'ітжарили муку і рубили так // і так мугли рубити і так (Ск)

Підлиўка / гриби

Муку пражимо на скаўродц'і / гриби с'а варат // ни'рас / йак тика йушка йенча чорна йе / то / знайеш / ўвечир с'ц'іджуют // а йак ўвечер намочено / то ни с'ц'іджуємо // хто кидає фасол'і / ми фасол'і ни кидаємо (Кт)

Губи

Пуставитс'а н'іби то на губи // хто хочи / ту рузр'ізуйе ше там три-чотири бул'б'і / а хто хочи / ту н'е // но / та бул'ба зваритс'а / тудійка почищені / пуполокані тийі губи / др'імнен'ко пур'ізані / кидаєс'а ду того // наш'і баба ше казали / кидали ше гет сил'отку / шуби пахло (Шк)

Мачка

Во гриби / в'ідварили гриб'іў / муки трошка спражили / перчику / часничку / цибул'ки / замас'тили і тика була мачка (Врб)

Мачка

Стаўлу п'ітпен'к'і варити // вуни трошка с'і в'ідвар'ет / то та йуха тика чорна // потім заливайу ше рас // муку пражу на масл'і // робйу п'ідбиўку тикку і п'ідбивайу тийі губи // і тожи цибулю с'мажу на ул'ійі / і мас'титс'і (Мш)

Мачанка

Гриби с'а ва|рили / му|ки с'а зап|ражило і зал':алос'а т|її гри|би та ї |ўс'о / ї зава|рило с'а // — *Що ще давали до грибів?* — Да|вали ци|бул'у і ву|ливу (Нк)

Во / гри|би то|же ва|рили і му|ку п'ід|жарили / потім ше зама|стили ву|ливом і тойе |било / |добра |мачанка

Мач'енка / мачка

С|мажили ци|бул'у / т|рошка ву|ди да|ли / т|рошка йа|когос' |масла / му|ки // потім |ўл'ели му|лу|ка / за|правили і так (Вл)

Губи

Нашчи|пали тих |губ'ї| / |ўл'ели ву|ди / ву|но ки|п'іло / ту|ди пус|мажили му|ки т|роха і тих |губи п'іт|били // т|рошка там скр'із' ци|буле|ї пума|стили з ул'ї|юм (Вл)

Назви підлив із молочними продуктами**Мач'інка**

Сир б|рали / |ли|ўлений сир // — *Який то ливлений сир?* — Ота|кий / шо його посто|їт т|рошка і в'ін та|кий т|рошка т|айак |пустит // — *Глевкий?* — Гле|ўкий т|икій |буде / і потім йу|го б|рали на скуву|р'ітку / так во на па|тел'н'у / йак то ку|лис' нази|вали / ту ву|но с'і так русту|п'ало / |ўл'ели там т|рошка чи сми|тани / йак |мали / чи |масла |кинули |лошку // ву|но с'і русту|пило / а потім |вибили два-три йа|їчка ду |того і руску|л'утили і то т|ика |була |мач'інка (ВБ)

Мач'інка

Ци|бул'у с'і |ўс|маже на ул'ї|ю / а тудим п'іді|л'ела сми|тани т|рошка // і пири|к'іп'іло |файн'і (Мк)

Мачка ду пиро|г'ї|

Ми берем шк|варки і ци|бул'а / і ту|ди л':у мо|локо / і ту|ди ше |лишку му|ки // і потім йі|це / йак в'ідста|ўл'айу // ву|но йе гу|рече во / ки|пит / ту|ди ше йі|це |вибїу // т|ика йе |мачка во // хто ни |хоче з сми|таном / то з том |мачком йіст ті пиро|ги (Кт)

Назви драглистої страви із варених яблук, слив чи інших фруктів

Пол'аўка

То йак сливи били чи ше пс'урки / ту ў нас ше с'і род'іт // зварили то / рускулутили і то з бул'воў йіли тикку пол'аўку // то тійі сливи били ц'ілийі // і то с'і рускулутило / к'істка ус'іла / а зверху йіли / то то зливали // бул'ву ма'ч'ели с тим йіли пол'аўку (Плн)

Варили яблука і потім брали кулутушку / кулутушкоў рускулочували і вуно тике ставало густе / то була пол'аўка (Дм)

Пол'іўка

Поліўку можна зу слив сирувих варити / тихих во нарвати // йіх ше ни'ма / али сухийі йе // зварити ф'айн'і сливи / би с'і рузварили / рускулутити / пудусити // там к'істки йе / в'ідубрати // вуно добри з бул'бом йісти // тайак кампот (Трн)

Пол'аўка з яблук

Зварили япка на ву'д'і / а потім п'ітби'вали мулуко / муку і цукру давали ду того / хто там суб'і ду смаку // то така пол'аўка з яблук була (Пдл)

Пол'іўка з яблук

А яблук на'р'ізали так во / йак на кампот / дали цукру / зн'али шк'ірчку і зноў п'ітби'вали // п'ітби'вали мукойу і мулуком (Мк)

Пол'уўка

С'в'іжих яблук на'чистили бис ск'іри // во і зварили пол'іўку / і дали цукру / і так йіли // ну і смитани / можна там було смитани дати // та то переважн'і дали цукру / та то сулотк'і було / і так йіли // с хл'ібум то йіли (Гс)

Ки'с'іл'

А ки'с'іл' зноў / ту тиж і квасне мулуко ўкинули / вуно закип'іло і накидали чи ви'шен' / чи ілич'і // то буў тикк'і ки'с'іл' // а йак мали ті / чиришн'і сушині / кидали // о / ту то було тиж ф'айне (См)

А во там з йаблок чи з чоґо // суши́н'а кидали і но там йапка ше там // троха квасного / троха соґлоткого / шос' / йакис' йаблок // і туди муки ўз'али / рузбили там на зимн'і вуд'і / жуби вуна с'і ни збила на гурйач'ім // і зал'али / і закип'іло і ўс'о // і пили (Вр)

Сушені йапка чи грушкі // то зварили / а туди муки ўз'али і рускулутили / муку п'ідбили / то тикіи биў киc'іл' (Врб)

Кидали там сушку / пириважно слиўки / мали слиўки сушен'і / варили / а туд'і киc'іл' рузрубл'али ў вуд'і і заливали і в'ін тикіи дужи буў фаїниі киc'іл' / гусґе тике било йісти (Тр)

К'іc'іл'

А во майете кумпот зі сливок / або / нав'іт' / вишн'у ў своієму соц'і // дайу трошички вуди // вуда закипит' / йа туд'і в'ітц'іджуйу ту йушку дайу укремо / а ті слиўки чи вишні туд'а // вуно закипит' / а йа на тому соц'і рузрубл'айу тої киc'іл' // дуливайу туд'а трошки вуди // вуно гусне // можна суб'і ў салатнички дл'а кожного давати (Двг)

К'ісіл' с чиришен'

Черешен' нарвали / вода пук'іп'іла троха / вуни с'і пук'іп'іли там / ў тім воді і муки трошка заправили / трошка цукру // і цукру шкудували нав'іт' дати багач'і (Ср)

Назви салатів

Салат

Капусту сиру / но там крайали цибул'ку і ул'ійоў і з бул'вами йіли (Грд)

Салат с капусти

Капусту йа нар'іжу / нажму / пусолу / пумашчу чи майонесом / чи вол'ійем / цибул'ки трошка і так йе (Врб)

Салат з вог'ір'к'іў

Устружу вугир'ки і нашаткуйу / майу таку шатк'іўничку / нашаткуйу цибул'ки // майонесом ал'бо смитанком (Врб)

М'ізер'їа

Ну та вугір'к'їу натере'были / на'р'їзали / пусу'лили / 'дали смит'ани / зе'леної ци'булі і пом'ї'дора і ўс'о // і во та'кий са'лат ру'били (Кр)

В'ін'іг'рет

'Бул'бу ва'рили / т'роха ка'пусти ква'сної / ти'перк'ї т'роха фа'сол'к'ї др'їб'нен'куї // ну і бурач'ки на'терли так на г'руб'у 'терку (Кн)

Назви маринованого оселедця**'Риба**

Ку'пили йа'кус' ти'ку 'рибу // йї ма'ринували так: пу'р'їзали / 'дали ду гур'н'етка / рус'терли 'цукрум / ту'ди т'рошка 'оцту / ву'ди і ту 'рибу 'з'їли / а ту 'йушку ўс'у 'вимач'ели х'л'їбум (Вл)

Си'ледц'ї

Йа би'ру 'воду / пи'рикип'їа'чу / да'їу т'рошка 'лис'т'е боб'кового і 'оцту / і за'ли'вайу / і у'л'її / і за'ли'вайу / ў 'бутл'ї на'кла'дайу (*оселедцї*) і за'ли'вайу тим 'сиропум (Мш)

НАЗВИ М'ЯСНИХ СТРАВ ТА ВИРОБІВ ІЗ М'ЯСА**Назви холодцю****Хулу'дец'**

То берет'с'а 'н'їшка / 'маїе 'бути а'бо голо'ва // сви'н:е м'ясо // і 'деколи 'робимо з 'курки / йа'кшо ни'ма сви'н:ого // то на'стаўл'айемо // спочатку 'полоскаїемо його і на ма'лен'кїй во'гон' / 'нав'їт' 'наніч йа ли'шайу // 'ранком роз'би'райу ў тар'їлки / за'ли'вайу // там ше його за'праўл'айу тим ўс'їм / 'моркву да'їемо / 'перчик / пит'рушку (Вт)

Хулу'дец

То 'мама ті 'кости ўс'ї ви'лик'ї (*телячі*) ўс'о на'варували хулу'дц'у // ни 'було хулу'д'їл'ник'їу н'ї н'їчо / ту ми так хулу'дец 'їли // ти'к'ї 'були брит'ванки

убливані / як убливані ведра / пуливані / такої висоти / як братванки / що печет'ся хліп // тик'і дві велик'і бритванки / тике куричневе з білими крапками / слічне // і тик'і били дубов'ійі доски на ті бритванки / шуби їх накривати // то то було тіл'ки дл'а хулудц'у // наливали с тим ўс'ім жирум // жиру ни зн'імали // а жир буў дл'а того / шуби було / як хулуд'іл'ник // жир запичатуваў // та запичатана / шо ни рушала / ту мугла лижати і цілий тижден' / а туд'і шоіно сти руспичатували і скр'абали нужами // нав'іт' ни зушкрабали // лижаў великий ніж спиціал'ний / тикі доўгі / шу свин'і р'ізали / і так перше сти зв'ідси то сало в'ідвернули / і вуно так трималос'а // і так той смалец загортайете // ўр'ізали той кавалок / ўз'али на миски / на тарел'і / пунесли / тим дубовим накрили // другий рас приходиш / то сало тим нужом іно так п'ідн'іс широким і знову завернуў там рас чи два // і получилос'а с того смалц'у зверху тикі рул'ет // ту потім ше той рул'ет там р'ізали і ў бан'ак і — ўже йе зупа / ў бан'ак — і ўже йе капуста / ўже йе русол'ник (Мш)

Хулудец с'і вариў с костами кулис' // зварилос'і / так ложили на тар'ілку / зал'ели р'ідиноў і то буў хулудец (Зв)

Холуд'ец

Холуд'ец кулис' / типер варат холуд'ец ўс'ої жир збирайт / косточки ўс'і вит'агайт // а колис' як варили с кос'т'ами / ту застигло і стало // типер си руки пуубмивайут ў тім мн'ас'і і йід'ат // а то било с кос'т'ами // застигли / велик'і миски нал'али / застигло / сиб'і потім йіли / кости викидали // тикі холуд'ец колис' варили (Врб)

Хулудец' / студенина

Ну та як зварили / шуби вуда була закрита / м'ясо би було закрите ўс'о // ну як вуно йуш викип'іло / ўз'ала мама вилку / мн'асо в'ітходи в'іт кустеї / в'ідлила той русіл усібно / мн'асо ўбрала // путому ўз'ала / нав'іт' / як було дужи жирний / хухел'ку / як то ў нас називали / зібрала / щоб не буў жир / но і

давала на тар'ілочки / на тар'ілочки і ўс'о // тiл'ко тепер дайт і там моркву і ше то / а туди не давали // тiл'ко так / во / такий чистен'кий (Ск)

Студи'нина

Кости варили / де йакого трошки мн'аса // тепер йе приправи / того / отам вергли ч'існок / вергли питрушки // зак'іп'іло і то зал'ели // а там тик'ійі миски були гли'н'анійі / х'іба було тарел'і // і зал'али тих мисок гли'н'аних // а потім п'ішли ўкройіли і дали на друг'і миски // миски були бл'ешені (Рж)

Назви кров'янки

К'ішка

К'ішку с сви'ні с'в'іжуйі // ну то начин'али бул'бу тертуйу // зварили / п'із'ніше пикли на ринци / во на смал'ці / таї йіли (Гс)

Йадерниц'а / кишка

Крупа там гречана / кроў і замас'т'ат / наливайут ў кишку і то пичут (Зл)

Йадерниц'а / кишка / кроў'янка

Но крупи розпаруйемо // гречку / гречку і кроў / туйу з поро'с'ати / шо берес'а во // тоди то ўс'о розм'ішайе / поперчат і туйу кишку напихайемо і воваруйем / вари'мо ў бан'ац'і / а хто хоче / ту ў пйецу пиче // йак йа ті груб'і нали'вала во / то і ў пйецу пикла / а тійі то'нен'к'і / кобасниц'і / переўйазуйемо на тик'і о і вари'мо ў бан'ац'і і потім с'і вобжаруйе / а грубу / то ў пйец со'вала // потім р'ізали ножиком (Кт)

Йадерниц'а

А то йадерниц'а — крупа і кроў // і трошка / хто хоче / бул'би теркати (Вр)

Йадерниц'і

Кроў / п'іч'інка / лиген'і му'лоли / крупу греч'іну або йач'м'ін:у / або пши'ничну // то заварували / над'ігали туди / і бул'би гет давали тертуйі // ни було крупи / ту і бул'би м'іш'ели (Зв)

Назва сальтисону

Сал'цесон

С'ї вир'їзаў кутен' ц'їлій / чистилос'ї йуго // потім то / шо с хулудцу тикойе / з гулуви пурубили / напхали / ў воду / і варили / потім пруколували (Стр)

Назви м'ясного хлібця

Зайац'

Мелимо мн'есу і туд'ї ви м'ішуйімо / во // ўс'о даймоу / і туди фан'ї на стул'ї виби'вайес'ї / виби'вайес'ї / виби'вайес'ї і туд'ї биремо та'ч'ейемо і тими і'цима вобли'вайемо // а п'їт сп'їт на бл'еху / ту да'йес'ї маргар'ини (Бл)

Зайац' / хл'їбец

А во мн'асо / тайак на котл'ети // там да'йес'а і тої / йеїца і манки т'рохи / і пуробл'ат тик'ї во // то «хл'їбец» називайут // йа так кажу «зайац'» / бу то ў нас так кулис' називали (Зл)

Назва паштету

Паштет

Пере'варуємо печ'інку / а туд'ї мелимо / а туд'ї дубаўйейімо йеїц'ї / ч'існак / цибул'у / периц / сіл' / ўс'о ду смаку і м'ісис'ї / і троха да'йес'ї масла // і то ўс'о с'ї ви м'ісує / і на бл'ес'ї с'ї накладає / і пичес'ї (Бл)

Назви молочних продуктів

Сми'тана

Сми'танка сулотка / а на квас'ному мулуц'ї була квас'на сми'тана // — *Яка між ними різниця?* — А тому шо та йе така сулотка / з нейі можна тупити маслу / зу сулоткойі / а та можи с'ї з'вурдити // — *Як робили солодку сметану?* — Ну та йак: пуста'вили ў гур'нец мулу'ко // мулу'ко пустоу'йало дв'ї чи три гу'дин'ї / тудій бапка брала лошку і з'верха лигон'ко-лигон'ко збирала... — *А якщо довше стояла?* — То то була кисла сми'тана // ту то ўже давали ду пируг'їу / ду пиченоу'го пируга / ду вариноу'го пируга (Дм)

Масло

Брали масничку і заливали туди смитану і кулутили / тика була масничка
 с тиким во // кулутили / кулутили і рубили масло // туди то масло винімали / а
 там лишаласі та рідина / масл'анка / називали / масл'енка і ўс'о // пхали його ў
 воду / щоб воно трохи стужіло і вирубл'али і тике масло було (Тр)

НАЗВИ НАПОЇВ

Назви компоту

Кумпот

Заливайу воду / дайу пару йаблук / дайу цукру / чут'-чут' лимон:ойі кислоти / йак н'е / нирас оцту / а йак йе квасні йапка / ту ни дайу н'ічо // і там дайу / або вишн'іу файно дати / або дати чирниц'і / або шо-не'бут' // а б'іл'ше во ти'пер во робл'у / йа на'б'іл'ше сушку / зу сушк'і // кумпот зо сушених йаблук (Блз)

Кумпот с:ушк'і / йушка

Ну та сушк'і пумили / ў каструл'у наклали / заливали водою // вуна пирикип'іла так с тоў сушкою // ну і путому пуставили іше / прим'ірно / нин'і зварене ду заўтраш'ного дн'а // вуна нат'агнула і добри / така смачна була // то називали йушка (Ск)

Кампот

Кампот варили // а во ти'пер / наприклад / йак йе йапка / во тих йаблук / де ілич'і / ілича тика // ту то кидали / зварили / та і цукру ўкинули і ўс'о // зварили тiku каструл'у вилику і вуно файне було / смачне // і так с тим кампотом // були чирниц'і / худили на чирниці / с чирниц' кампот варили // потім там була ужина / вуна п'ізніше / во ти'пер вуна п'іт'ходит' ўже / також назбирают / ту в'арат // али ти'пер переважно йе йаблука і ілича // а зимойу / ну ту зимойу мали смо ми ўс'о закривали ў бутлі // йа накрайала тих йаблук // то ў тик'і дол'ки йа накрайала і с'а засипае цукром / а потім вуно чириз ніч стуйіт / цукроум пиреїде / туд'і закипит рас / другий рас і вуно / ті йапка йе цілі // но то ми то ду чайу кидали // то ни т'реба було н'ічо / в'оду пиривариў / а с того пу лошці ўкинуў і ўже чаї файний йе (См)

Зу суши'н'а боршч

Просто йак суши'н'а варили // то називалос'а з суши'н'а // суши'н'а / зу суши'н'а боршч // йак кумпот ти'пер назива йут / перше тик'ий боршч називали (Врб)

Дириўл'аній боршч

Ка'зали / шу то дириўл'аній боршч / с:уши'н'а // зва'рили на укр'іп / уп:улу'кали / кинули / ву'но скип'іло / ту'ди чут' ў'з'али му'ки / п'ітп'равили // то буў дириўл'аній боршч (Мн)

Назви напою із смаженого зерна ячменю чи жита

Кава

А кава / ку'лис' ни була кава // ку'лис' йач'мен'у с тих кулуск'іў наду'шили / пусу'шили і йіх жарили на скуву'р'ітки // жарили йіх / ву'ни були ду ти'кого кол'еру чир'воного / темного / ду чорного і ту'д'і том та'чалком / жу с'і т'істо та'чало рuzду'шили / рuzду'шили / тим заки'дали / али каву заб'ілили: вода кип'іла / ў'л'али мулу'ка / заб'ілили / заб'ілили і ту'д'і тої вон ти'ка кава була // і дуже була при'ємна / ти'ка була смач'на кава та (См)

Б'рали йач'м'ін' або пши'ниц'у / жарили на 'кухни / ту'д'і б'рали ва'лок / так добри поду'сили і с того ва'рили каву (Дм)

Ку'лис' б'рали бу'рак цук'ровій // ва'рили тої бу'рак цук'ровій і ру'били каву // али кава була // ў'з'ели йач'мен'у чи жита / на 'кухни посу'шили і ваў'ком поду'сили і за'м'ітували // і то була кава (Вт)

Ни'рас і з йач'мен'у // гет палили на пател'ни // були тик'і млин'ки і му'лоли аб'у с пши'ниц'і і заси'пали на 'воду / або ў' блашку / пу'туў'кли му'лут'ком і за'сипали / і була кава (Зв)

Ни'рас і хл'іба спа'лили ку'с'н'е / і йа'когос' жита спа'лили / і кави натуў'кли / натуў'кли 'того чорно'го // і дали трошка 'того ду ву'ди / во ву'да чорна / л'ели мулу'ка // кава була дужи фа'йна // палили хл'іп / жито / ци'кор'ійу / купу'вали ци'кор'ійу // тик'і во трубочка / ци'кор'ійа ти'ка була // і там трошечки 'того ў'шчип'нуў ду 'тойі кави / там би пахло кавоў (Кнв)

НАЗВИ ОБРЯДОВОЇ ТА СВЯТКОВОЇ ЇЖІ

Назви святвечірньої їжі

Проскурка

етнографічне: А йак с'їдали ду ве'чер'ї / ту в 'церкв'ї да'йут п'роскурку та'ку // ў нас с'в'їти к'с'ендз п'роскурку // та п'роскурка пук'райана на та'рїл'ц'ї // і в'їн (*батько*) ду 'каждуго п'їд'ходе / ду 'каждойї ди'тини с'войї / чи д'їти ду 'него // та й в'їн 'каже: «П'рошу вас на Кул'ї'ду» // і ву'ни би'рут 'туйу п'роскурку / йї'д'ат / а д'їти 'тата ў 'руку ц'ї'луйут / а 'ж'їнка ў 'лице (Кр)

Кут'а

На'мочу йї / на'мочу кут'у / чут' так во п'їт'пухне // на д'ругий ден' йа йї ва'ру // мак т'ремо ми бис м'ясо'рупку / перепус'кайу два 'рази / і т'рошка 'меду / гу'р'їх'ї ми да'їемо ду 'того (Мш)

Пши'ниц'у упи'хали / с'тупка 'була / упи'хали 'поки та с'к'їрка ни злу'пилас'ї // туд'ї при'стерли на стїл / ву'на 'висхла / 'вїтерли йї / пере'с'їйали / п'їтупа'лали 'нецками / а туди ва'рили / ва'рили / туди да'вали 'цук'їр / мак // мак 'терли / ти'пер ма'шин'ка йе / а то ку'лис' ў ма'к'їтрі / ти'киї бу'ў ма'ко'г'їн / так с'ї 'терло / 'терло / аш на мо'лоч'ко і ду 'тойї кут'ї да'вали (Зв)

Зва'ритс'ї кут'а / за'пра'ў'л'айес'ї 'медом / гу'р'їхами / 'меленї гу'р'їхи і мак (Пдг)

Кут'а

Ва'ритс'ї 'кут'у / т'рошка т'реба пу'су'лити / 'потїм 'цукру / на'терти 'маку / туди за'правити 'добри йї'ї с' 'цукрум // хто 'хочи 'меду да'їе / хто 'хочи у'р'їх'ї'ў ше ву'ло'ўских на'с'ї'чут дріб'нен'ко да'йут (Ср)

А во 'туйу ку'пуйем 'туйу кут'у / во'да і 'потїм хто 'маїе м'їт / ту м'їт / 'цукру і то ше 'маку да'їем / ву'р'їх'ї'ў / ву'р'їх'ї'ў ду 'тойї кут'ї (Кт)

Ва'рили пши'ниц'у / уп'ї'хали і то пу'лу'кали / то лу'ш'па зли'т'їла // туди ва'рили ту пши'ниц'у // і там да'вали 'цукру т'роха / 'маку да'вали / 'терли (АВ)

Ну зварила туйу куту / путом маку на терла / із'уму давала / меду давала і п'ідготовила і на стіл (Кр)

Тоўкли пшиниц'у на ступ'і / бу борше ступа била / і висушили / вичистили / випулукали і варили // потім зруб'или маку / ўтерли на тім / давали меду / давали вур'іхи (Чр)

етнографічне: То рахували / йак кидали лошком ду стел'і / ск'іл'ки с'а чи пило / ту то казали ўсе / ск'іл'ки то йе к'іп буде / пшиниц'і с'а наж'не (См)

А кут'у митали ду в'ікна / би била р'йасна / а дугури / би вилика русла (Шм)

Заборони, пов'язані із називанням компонентів куті

етнографічне:

І то маку ни казали / шуби на С'ўйа'тиї веч'ір ни гадати «мак» / бу дуже будуть блухи (Врб)

То казали ўсе / шу то ни можна гувурити «мак» // казали / шу вош'і кидатис'і будуть (Пт)

На діўниц'і казали «мак'ітра» / а на макуг'ін казали «лисиї» (Ср)

Назви часнику

Часни'к / ч'існо'к

етнографічне:

Кл'али / во / йакшо с'іно с'і кладе на стіл / ту кл'али пу вуглах чу'тири гу'лоўц'і часни'ку (Шк)

Йак майут ставити вичеру / с'іно кладут / ту ў трох м'іс'ц'ах да'йут часни'ку (Ср)

Вубклада'йут кулу кут'і // кут'у пуста'вили / с'в'ічку зас'в'ітили / ўколо кут'і вубложили / йак в'інок часни'ком (См)

Ми кладем ту йак п'ід миску / де кут'у с'і ставит / а л'уди кладут по вуглах (Кт)

На С'в'ітиї вечир ч'існо'к ду каждой ст'рави дру'б'ін'ц'і митали (Плн)

Повір'я, пов'язані із вживанням часнику у Святий вечір

То казали / жу то тої часник дуже ну н'іби пум'ічний / но в'ід лихого (Шк)

Тої часник йе пом'ічний // тої часник / ти знайеш / йак злод'ій ўкраде / йак їдут дзвони вубмивати / дуже с'а злод'ій вийаўл'айе // натерти дзвони треба церкоўн'і // і тої злод'ій приїде / то йе йїстина праўда / шо с'а вийавит (Кт)

А чисником тато ўсе д'їлили і ўсе жуби змо ни блудили / жуби змо були здуров'і (Зв)

Берут часник насампер'їд по зубц'у йїсти / жуби биў здуровий (Зл)

А ту пу йїдному клали кождуму, шуп л'удина була тика здурова / йак чиснак / і шуп злого духа чиснак ни допускайе до хати (Прл)

Ми беремо часник тої і ц'їлій зўйазуємо ск'їлки то гуловок і ложимо на стул'ї / шуп ми ўс'ї були здуров'і / шоп була ўс'а родина здорова / ўкупочц'ї і м'їчно трималас'а (Двг)

Кладут п'їд убрус / ну / наприклад / с'їно стел'ат і часник на штирох кутах кладут / жуби с'а родив (Зл)

Садити добри тої часник (Ст)

Пир'їх

етнографїчне: Но і першого пирїга / йак варили на Кол'аду першїй пир'їх / ту того пирїга першого ни йїли / то тримали дл'а курови / бу курова буде маў те^нл'атко (Врб)

Назви їжі, яку давали дітям на Новий рік (14 січня) як плату за віншування

етнографїчне: Та шо хто м'їх: кусник хл'їба (то ше за тимт'ї чи'си) / чи там того пампуха / жу пикли ті пампух'ї / там дали // грош'ї н'їхто ни даваў / бу ни мали // та ї тїл'о ўс'ого // во дехто даў б'їлій хл'їп маў // били бугач'ї / і били б'їдн'їш'ї // бугач маў б'їлій хл'їп / а б'їдні мали і чорного ни мали ўдустатку / али принесли / шо хто даў / і тої хл'їп ми йїли / д'їти / ўдома // ни тїпер / йак то цукирки купуйут / вубаранц'ї (Пр)

Вубаранчики то дл'а вул'ітник'іў (Врб)

А ку'лис' да'вали так во: п'ікли йа'к'іс' тик'і пл'ацки / туті вубаринки куп'л'али ў мага'зин'і (См)

Грош'і / цукірки — ўс'о // ўс'о да'йут: і йаблука / і гур'ішки (Мн)

Йак хто шо маў // ку'лис' п'ікли балабушки так'і во ма'лен'к'і / тик'е тик'е / йак було'чка / пик'ли // али тик'е було'чка б'ілен'ка / а то ту'во на жорнах рузму'лоли / ту було тик'е / тик'і балабушок да'вали / або хто шо маў // ше йак маў хто / ту да'ваў йак'і грош'і / а йак ни маў / ту ни да'ваў н'іц / іно то балабушок і ўс'о // то іно тик'е ўс'ого да'йут: і бублики / і п'ічен'а / і вур'іхи / і йапка (Шк)

Кулачики да'йут / да'йут там / хто маіе / бублики / п'раники / кун'фети // — *А грош'і?* — Грош'і убу'йас'ково / бу ву'но бублик пу'лучи і убир'тайес'і за гр'ішми (Тр)

І ку'лис' д'іти ху'дили на Ну'віі р'ік кри'ч'ети / ту да'вали тик'і / турб'інки мали / і да'вали тим д'іт'ам хл'іц // дехто ни моў б'ілуго / ту кажи / ни дали восуха / но чорніі хл'іц (Зв)

Знайеш / то йідне з тор'бами «по'маіб'і» / тойе / шо кажут «по'маіб'і / пом'аіб'і» // ў нас с тор'бами ход'ат // ў нас да'йут цукерки / п'ічен'а / бублики // ўс'ех там йіднако д'іл'ат / а с'воім родичам / там чи х'ресним / чи йаким / то там шос' л'іпше куп'ят: йа'кус' чику'л'аду (Кт)

І перш'і тійі во / йак ду першойі хати за'ходиш / ті колачики ли'шайут / там чи бублики / тійі во де вобаринці // перше колачики пик'ли тик'і ма'лен'к'і / во йак булочки / то ли'шайут і при'нос'ат дудом і то йе перш'і / то потім да'йут коров'і // во маіеш дв'і коров'і чи йідну да'йеш // і да'йеш / во'на йіст / ти каеш: «Л'іт'с'а / л'іт'с'а» / — о / паўком б'йес'а // та'кіі звичаі / розум'ійеш (Кт)

Назви великодньої їжі

Писан'ки / к'рашанки

етнографічне: Цибу'лин'а на'мочуйут / тойе цибу'л'а / там си пузби'райу цибу'лин'а / знайеш / і на'мочу перед Великоднем во // а ву'ни (*д'іти*) писан'ки

напишут воском // воском л'іпше / бу зі с'в'ічком дуже с'а розлазит // ну і тикку кул'ку робл'у на патичку / і ту ду вугн'у гр'ію / а ту змачайу // йа ўсе рубила с тикого во / с тойі зубнойі / сама м си робила // та витерла з тойі пасти і зробила на патичку / засилила і мачайу / і ду вугн'у гр'ію // і убкачул'аў йаїце / то кв'ітки / то тійі закруз'ки пишу / а потім ў цибулін'а кидайу і ва'ру // воно йе зварене (Кт)

Пуставила йеїці на бан'ек / на кухн'у / нагр'ілис'і // ўз'ела йа воску / вергла воску ду бл'еш'ен'к'і / ўз'алам си тикіі патичок / ўз'ала ц'вечук і мачила / і так'ім писала // потім наварила цибул'і / намучила ту цибулину / цибулина скип'іла / цибулина вистигла // туди йа ўз'ела наклала писанок // в'іт вечура ду рана там стуйали // ту ўже рано йа варила (Вл)

А во ўз'али зрубили кул'очку / з д'ірочкоў і пу йаїцеви вудили / і там залишалос'і б'іле // туд'і рубили / казали жуўтило // такіі буў ў л'іс'і пилишник називали йіго / той пилишник рвали і з йаблунки куру стругали / али ни куру / туйу зверхн'у / чорну / а ўже жоўту // і то кидали і вуно с'і рубиў кол'ор жоўтиі // а на чирвоніі кол'ор купували таке йакес' було прудавали / йак тр'ісочки // туди пу жоўтім пуписали / де мало бути жоўте і кидали ў чирвоне // потім чирвоним пуписали і кидали варити // ну / йак ни доўго варилис'і / ту вуни далис'і / воском писали // і в'іск вуптирвали (Дв)

Брали воску і тоі в'іск рузгр'івали / і на йаїчку писали // таку брали зі шнур'іўки тикку кул'ку рубили патичком і рисували / а туд'і кидали ў краску / в'іск русходиўс'а / а краска с'а замал'овувала (Тр)

Йа писала так: цибулину намучили ў вуд'і / так во / йакшо нес'к'і / намучили ў вуді // ўже вуна йуш пучирву'ніла / то ладнійі били писан'ки с того цибулін'а / ладн'іш'і / йак типер мал'уйут // і та / шп'іл'ка така / або йа с'іркоў писала // йа брала с'ірку / а йіце п'ідогр'іла / бу то / знайте / в'іск / в'ін застиваў // йа так во: на кухни то с'і топило^у / а йа йіце тримала і тим во так во хап і йуш пишу // йуш три-ш'тири риски зрубила / дужи н'е / бу то застиваў // написала і митала ду тойі цибулини // йа написала і вергла там ду тойі

цибулини і вуно прикрило цибулиноў і мокло // потім на другий ден' диўл'ус'і / а вуни йу жоўтійі // йа ўз'ела зварила / а вуни йуш пужоўкли ше ладн'іше // писала ўс'ім пу йідному (Прд)

Тиким во д'іт'ім мален'ким дарували / во то писанку дала ц'оц'а // то таке било дуже важне / знайеш / бу то дала писанку (Ст)

Дарували тиким кавал'ірам / жу пуприходи́ли / пуприху́дили ду д'івок / і шо мали робити (Нк)

Али п'ісанк'і / праўда / путому іше нап'ісали си б'іл'ше / трохи йіх схували / трохи на с'ўйата злу́жыли // а путому / пу с'ўйатах / йак бул'і тан'ці / д'іўчата то́ті писанк'і б'рали зу су́боў і давали хлопц'ім // — *За що вони давали їм писанки?* — Жиби браў тан'ц'увати // та ўс'ім ни давали / іно куго хт'іли // куго вуна л'убила (Пл)

А ўз'ели цибул'і / ўкынули ў цибул'у / зварылис'і та і були чирвоні (Кр)

Воском писали / а тепер н'іхто ни пише // воском і ў цибулин'у вари́ли і било чирвоне (Зл)

Плесканка

Сир в'ідіжму добри ў марл'у // ду того н'ічим в'іджи́мати сир / ту то йа так дам / йаїчкоу дам / цукру / трошки ван'іл'ного пурушка і чут'-чут' соли // то ўс'о разом пирим'ішайу / туд'і биру ўдвойі або ўтроїі марл'у / ладн'і наўкруг завивайу // туд'і биру кам'ін' / удну душчину тику чисту наверх во с пласмаси / удну п'іт сп'іт / другу наверх // наверх шос' кладу / кладу кам'ін' / би вуна гарна круглен'ка ви́шла (Блз)

Традиції, пов'язані зі свяченим яйцем

етнографічне: А йіце / то розкрайуємо / ск'іл'ко нас ў с'ім'ї йе: дис'іт — дис'іт' / дванаїц'і — дванаїц'і // то йідно йіце кра́йем // ми ўс'і по́д'ілимос'а // на тарілц'і розділ'ат // так си по кусочку ко́ждей воз'ме // йа так во кажу: «Бир'іт' / д'іточки / шоб сти с'і ўс'і л'убили / йак то йідно йаїце» (Кт)

Бат'ко бире йаїце рузр'ізає / ск'іл'ки с'ім'їі йе ў хат'і // нап'риклад / л'у'дина г'мерла / кладе йу'му на в'ік'но / ў нас ўсе на в'ік'но кладут // а во / нап'риклад / ваш чулу'в'ік дес' там чи загра'ницеў чи дес' / ви то йаїце р'іжете дл'а вас і дл'а 'вашуго чулу'в'іка // 'дочка дес' йе / 'мама бире / 'або йак'шо йе йі'їі син чи 'дочка / бире тої ку'сок йа'йчка і йіст (Дм)

Назви їжі, яку вживали на Різдво Івана Хреститетя (7 липня)

Ну'ва 'бул'ба

етнографічне: На Івана ту ўсе зачи'нали 'бул'бу ну'ву купати // купали то / йої / 'бул'ба 'фаїна / зварили / бу йу пи'чи ше ни пик'ли / бо но'ва 'бул'ба ше ни пи'чес'і // зварили / помастили чим // но / 'нав'іт' палили / йшли ў сос'нину мо'лод'іш // хо'дили д'іў'чата / х'лопці // там гуту'вали // — *Які ще продукти брали зі собою?* — Но там во'лива / ци'бул'а // хто л'убиў / ше си часни'ку до'бавиў / йак хтос' л'убит т'роха вуст'р'іше (Вр)

Назви їжі, яку вживають у день св. апостолів Петра і Павла (12 липня)

етнографічне: 'Петра ку'лис' 'дужи с'ўятку'вали // і пири'важно ти'к'і д'іти / йак ми 'були д'іт'ми / 'пасли ку'рови / ту ми ви'копували «'петра» // ти'к'і ру'били чу'тири тих / 'йамки / ти'к'і ру'били / йак стіў // а на тім ви'р'ізували 'м'іс'ац' / 'сонци / хрест / ўс'о / на ста'канчики ти'к'і ру'били / ті / 'йамочки // і ту'д'і хто шо маў / прино'сиў / і ўс'і с'ідали / і то на стіў ви'ложували / кл'і'йоночкоў росп'іс'терли // і 'соничко ма'йіли жов'тен'кими кв'і'точками / там хрест 'б'ілими ро'машками // — *Навіщо робили сонце і місяць?* — Но то / йа з'найу / та'ка 'була тра'диція / і так 'соничко / і 'м'іс'ац' — ўс'о мал'у'вали на тім с'толику / і хрест — ўс'о // і ту'д'і на тім 'петрали // — *Як називався той стіл?* — 'Петра // — *Що приносили їсти?* — Прино'сили ў 'б'іл'шости там сми'тану ку'лис' / йак ми то / пиру'ги / пиріш'ки / 'бублики / там 'масло / пи'чен'і р'ізне / 'вафл'і / 'нав'іт' прино'сили ту / хал'ву / і 'тул'ку муг'ли прино'сити / шо ми л'уд'ім 'пасли ку'рови // ту / шо л'уди пуприно'сили / то ми б'рали // і ў 'баночках мед б'рали / і

варен':а / і ўс'о // то ми там ўс'о ви'ложували // ви'но убуўйас'ково / вудичка
фрук'това 'була ў ти'ких ше скл'а'нових бу'тилочках (Тр)

Традиції, пов'язані із свякуванням Успіння Божої Матері (28 серпня)

етнографічне: А на 'Матки йу ко'пали к'ругле («*петра*») / йу на кант н'е //
'тоже ўс'о саме б'рали // убстаў'л'али г'іл':ом і пуму'лилис'а там / 'йіли / 'пили // а
з'в'ідтам йшли с'п'іва'йучи / с'п'івали // 'али 'фаїн'і йу 'било // 'али за'кинули // то
дес' ву / 'де два 'роки ни 'ход'ат (Кт)

На 'Матки так 'само / 'йак на 'Петра / г'нали ку'рови // а на 'Петра 'вода
'тепла // 'нав'іт' 'іе ти'ка 'п'іс'н'а // ни жал' с'а на'пити / а на 'Матки д'іў'ча г'латке /
ни жал' пол'убити // то 'била 'перша с'п'іванка // пос'н'і'дали / ту'ди с'п'івали (Вр)

Назви їжі, яку вживали ввечері напередодні свята святого Андрія Первозванного (13 грудня)

етнографічне: А та во так / 'були д'іў'чата і 'йак 'мало 'бути Анд'р'і'я /
д'іў'чита с'і зби'рали / рубили густину // ў'вечир с х'лопц'ами с'і зй'шли // д'іў'чита
рубили густину / а х'лопц'і при'несли гур'іў'ки / но ни бугато / ни так / 'йак 'тера
п'ют / во при'несли п'іў'л'ітри // там нас 'било 'може 'йаких 'дес'іт'-п'іт'наїц'іт' /
'било х'лопц'іў з 'в'іс'ім / і д'іў'чит з 'в'іс'ім // ў д'руг'і 'хат'і зноў суб'і рубили /
'кожні ву'сібно // ту смо варили // 'йак на п'іс'ній ден' / ту смо варили 'губу / 'губи /
то називали 'губи 'перше / 'тійі 'губи / 'мачку / і 'тоже бор'шч / 'кашу ти'ку во
пшон'ану // шо то 'б'іл'ше 'било ше? гри'би / 'каша / капусту варили / ти'ку пол'ску
с'і називали // та і ўс'о / та і хл'іп // 'б'іл'ше н'ічо ни 'було // і ше ти'кий вубаранец
пик'ли і 'в'ішали на пувалу ду ти'кого 'бал'ка / і х'лопц'і там то б'рали і 'писком
діста'вали // — *А навіщо?* — 'йак д'істаў 'добре / ту с'і 'буде же'ниў // с кутроў в'ін
'думаў / 'буде с'і же'нити (Пр)

Ўс'о гутували: і хулудец / і кубаса / і мн'асо / і 'йак то 'каут: і 'перше / і
д'руге / і каву рубили — ну ўс'о // — *Яку каву робили?* — 'йач'м'ін:а / пши'нична //
то заварували / чи на мулуц'і зва'рили / чи ти'ку зва'рили (Мн)

Пикли пиріх / пикли хліп / хлопці купували гур'іюку / вино // ми пикли голуцці / варили борщ / хулудец // хто даў кус'н'е нішки / хто даў кусок мн'аса / варили хулудец / ўс'о // ог'ірк'ію нар'ізали на ч'ітири / капусти вит'ігнули з бочки / випулукали / видусили / трошка ул'іі дали / цибул'ки / ўс'о / була закуска (Дм)

Назви страв, які готують на весілля

етнографічне: Кулис' / йа вам скажу / ше на моїе в'ісіл'а / скажу / шо гутували // нанесли смитани / сира / нарубили / пукулутили / то било ду пируга // варили борщ / варили кашу з рису // то било йу дуже добре / і йак биў хулудец / било дуже фаїне в'ісіл'а // літру гур'іюки і ў хаті / шо било густей / ўс'і с'а напили і с'п'івали / с'п'івали аж до // біла фл'ашка гур'іюки і вистарчила // мален'кі кел'ішочок і ўс'і потрошки випили // били веселі / с'п'івали // ну шо варили // йа кажу / шу хулудец / каша / борщ / капуста // а пиріх пикли на лупат'і / тикіи во к'ругліи // дружба к'райаў тої пир'іх // к'райаў / а друщці ўкруйіи тикіи во кусок / кинуў смитану / вуна мала з'істи // то йак муїе в'ісіл'а було // йак йенчій / йак кул'турно жалуваў друшки / так то'нен'ко ўкрайав трошка / бу вуна мала з'істи // ни мугло с'і з'істи тіл'ко // а вуна та йак буде йіу / ўс'о убмазане смитаноў // пукрутилас'і / пумачала / та і пуложила / а йінча там пудала / там д'іти стуїали / пудала д'ітим // то било ўс'о // та с'п'івали і дружбови: «Дружбочку / дружбочку / йака твоїа мати / шо т'а не навчила пирога крайати» (Зл)

Ну і так ше було / шу каш'і наварили багато і л'уди мулука пуананусили // те мулуко скипїятили / ў миску вилику / глин'ані миски тик'і / йак діўниц'а т'іпер / накидали тойі каш'і / залили мулуком і так зу шестиро л'удий йіли з йіднойі миски так (Ср)

Каша біла пшин'а / а йак кавал'ір биў бугатшиї / ту біла з рижу (Пр)

Йак буў бугатшиї гусподар / ту була рысова каша і пул'ата біла ну йакимс' варен'ем абу з вишн'і / абу з клубн'іки // а йак буў б'ідн'ішиї / ту варыў пшин'ану кашу (Кр)

Назви їжі, яку використовують в поминальному обряді

етнографічне: Перше дуже нічо ни гутували // тикє ни було / йак типерка // дали гур'іўки / хл'іп / часник / і де ше шо капку зварили і било ўс'о // тійі / жо йаму купали / дейак'і блиск'і // тикє ни було / йак типер на похорон гутуйут (Зл)

Та то ў першу чергу но заход'іт / с'ідайт за стіў / бирут часник / з'ідайт часник (ВБ)

Дутипер ми даїем чиснак // чиснак першій / зара но с'ідайт за стіл / пумол'ітс'і / дайт зара / рузр'ізайут чисник // так / на кусочки мален'к'і і кожній си бирє чисник (Зв)

Назви їжі, яку несуть у поминальні дні на могили померлих родичів

етнографічне: Ў нас ше на Р'іздво несут на гр'іб мерлим кут'у / йалиночку с'таўл'ат і кажут: «ўставай / споживай» // наш'і д'іти носили д'ідови: «пробуйте / д'іду / кут'у» (Кт)

Паски / хл'іба / і колбаси / і йаїце // йа ї сама ходжу (Ср)

Ну і зарас нос'іт // во йапка во / на С'паса типер во но йапко пос'ўйа'тили / слиўку / йшли і пук'лали йапко і грушку / і слиўку // [...] а типер во так во на С'ўйа'тій вечир несут / несут во так / можи / цукерки або там йак'іс' пичен'і шос' тикє во (ВБ)

НАЗВИ КУХОННОГО НАЧИННЯ

Назви для маснички, її частин

Мас¹ничка

Ву¹на ¹була така во ¹вuzка / така ви¹сока / ¹мала та¹киї ви¹рх¹н¹'ек і ¹ў тим ви¹рх¹н¹'еку ву¹на с¹і запи¹хала в ¹ту¹йу мас¹ничку / а ¹мала пусере¹дин¹'і во та¹киї тої ви¹рх¹н¹'ек бу¹ў к¹руглиї / а ту ¹мала ди¹н¹ци / а ¹ў тим ди¹н¹ц¹'у ¹би¹ла д¹'ірка // ¹би¹ла така коло¹то¹у¹ц¹'а з д¹'ір¹ками і так с¹і ру¹било // ма¹ў ви¹рх¹н¹'ек і коло¹то¹у¹ц¹'а / і так ро¹било ¹масло (Кр)

¹Майемо та¹ку мас¹ничку / ¹лийем ¹ў мас¹ничку // ¹йа ¹нин¹'і х¹т¹'іла ру¹бити і ми ви¹рх¹н¹'ак с¹і ру¹с:ипа¹ў // ¹йа ¹лади¹ла / ¹лади¹ла і з¹лади¹ла // то ве¹рх¹н¹'а¹чок / а ту¹ди ¹йе та¹ке ¹палка і ¹колесо / то с¹і нази¹ва¹йе га¹джи¹ло / а ту ¹йе мас¹ничка і тала¹пу / тала¹пу і ¹ўс¹'о / і ¹бу¹де ¹масло (Мн)

Та во мас¹ничка ¹йе ди¹ри¹ўл¹'ен:а / а там на три ¹л¹'ітри / там с¹і л¹:е сми¹тану і ¹йе ти¹ка коло¹ту¹шка і ¹бо¹ўтайес¹'і / ¹бо¹ўтайе і ¹масло с¹і ро¹бит (Пр)

Масли¹чина

¹Мали ти¹к¹'і масли¹чини мал¹'і руч¹'ні // ну во ти¹койі во ви¹со¹ти / ву¹на ¹бу¹ла дере¹ўйана / ту у¹б¹руч бу¹ў / а ку¹лу¹ті¹ўка та¹ка ¹бу¹ла / жи ¹мала д¹'ірки ¹ўс¹'уди пусере¹дин¹'і // і тим ру¹били ¹масло (Пдл)

¹Боден¹'ка

То ¹бу¹ла ти¹ка пу¹суда ди¹ри¹ўйена / то нази¹вали ¹боден¹'ка // та¹койе / ¹йак д¹'ішка / ву¹зон¹'койе // і ¹бу¹ла там ти¹ка ку¹лу¹ті¹ўц¹'і // і то тим зби¹вали так во // ¹поки с¹і ¹масло ни зру¹било (Плн)

Назви відра

Ко¹но¹ўка

¹Ко¹но¹ўки ни¹ма // ¹к¹о¹ну¹ўка — то ¹бу¹ла ди¹ри¹ўйана пу¹суда / ти¹ка ¹до¹ўга з ¹йід¹ним ¹вухом / ¹йу¹го с¹і б¹рало во так і худи¹лос¹'і пу ¹воду і с¹і ¹несло ¹воду ¹ў тим // то ко¹но¹ўка (Кнв)

Кону́ка

Били во конуу́ки за Пол'шч'і та́к'і дириу́йені́й / ви́сок'і́й / низк'і́й // то ну́сили ў́ ті конуу́ц'і на по́ли во́ду же́н'ц'і́м / би́ зимна́ би́ла // на ті конуу́ки би́ли / йак на Йур'дан' сў́йа'тили во́ду ў́ бе́резі / ті конуу́ки зачи́рали во́ду ку́лис' // ву́ни тик'і́ би́ли ви́сок'і́й / а ту́ би́ла та́ка р'учка́ дириу́йена́ // йі́д'на до́шка бу́ла гро́шка доу́ша в'ід то́йі конуу́ки і́ ма́ла д'і́ру / жи́би мо́жна би́ло ну́сити (Прд)

Коно́ўка / в'і́дро

етнографічне: То́ було́ н'і́ж прив'і́зали в'і́нец // во́на си́д'і́ла на по́душц'і́ і́ на в'і́др'і́ // на ко́новц'і́ во́да / жо́би бу́ла бо́гачка́ // ту́ди / йак йу́ зл'і́зла з то́го / ту́ди ше́ ту́ во́ду ви́л'или́ за не́ў до во́р'і́т // йак йу́ йшла́ в се́ло / жи́би так йі́ с'і́ вело́ / йак з во́ди (Мк)

Ви́дро

етнографічне: Та́ку к'і́баўку́ зало́жили́ йу́ по в'і́с'і́л'у́ / при́вели́ йі́ / поса́дили́ йі́ на ви́дро / на ви́дро йі́ поса́дили́ // і́ во́на с'і́д'і́ла // ч'і́пец та́к'і́й буў́ // во́на с'і́д'і́ла / і́ на т'і́м ви́др'і́ зало́жили́ йі́ ту́ к'і́баўку́ і́ та́к'і́й ч'і́пец // во́на та́ка би́ла / мо́лоди́ц'и́ би́ла йу́ж (Пдг)

В'і́дро

етнографічне: С'і́дала́ во́на / с'та́вили́ в'і́дро з во́дойу́ / по́душку́ на в'і́дро з во́дойу́ // с'і́дала́ на ту́ по́душку́ / там се́стра́ чи́ хто́ там розпл'і́тала́ ко́су // . л'у́ди й́шли / ти́пер при́виту́ють / да́ють в кон́вертах / а то́д'і́ так по во́лос'у́ гр'і́шми і́ кл'али́ йі́ ту́ на (*поділ*) // то́ йак йі́ при́би́рали́ // то́ п'і́зн'і́ше то́ при́виту́вали́ / а ра́н'і́ше му́с'і́ў ко́жді́ ту́ пог'ла́дити́ гр'і́шми по во́лос'у́ (Зв)

Назви посудини для зберігання молока

Пл'а́шка / гур'не́ц

Ну́ / напри́м'і́р / купу́вали́ та́к'і́ пл'а́шки / жу́ ўпу́скали́ ў́ ст'удн'у́ / шу́би в'і́дсто́йалас'і́ сми́тана́ // ву́на ма́йе та́кого́ шк'ла́ ку́сок і́ та́ке спу́ска́ти му́лу́ко / а

путом ставили ў бан'ак або ў гур'нец // йа ше майу удин гур'нец стару'давн'ї / йу л'їта мае // в'ін мае б'іл'ше / йак п'яди'с'ет рок'іў // ше добрі / ше го тримайу (Кр)

Назва дерев'яної дійниці

Ск'іпец

Ск'іпец дириў'лен:ї // а во тикі ск'іпец зрубили / ўколо з дерева доски / а потім мало ту / де с'ї тримало / мало тикої вуха // за то вуха с'ї брало і несло'ї ду с'їтайні (Пр)

Назви ночов

Нецки

То так било: р'їзаў дерево бис половину // туди то глобали і робили то тике / йак корито поро'с'ату / али троха / йак хто чи б'іл'ше / чи менче // і то било // то с'а м'їсило (Вр)

етнографічне: Грош'ї ў ті нецки клали / грош'ї / шоби та дитина била багата // на ш'част'а шос' давали дитин'ї там до того першого купе'л'у (Трн)

Корито

То так'ї корита були // ван:їў ни було // то л'їпше / йак ван:а / бо тому шо то було ни холодне дужи (Стр)

Назва ополоника

Варешка

То йе дереў'яна / но / йак лошка / іно така велика // а колис' нейу бул'бу туў'кли / ўс'о нейу рубили і шос' тике во б'іл'ше / то ўс'о було то дереў'яни / то тике / йак сказати / йак вилика лошка / така дереў'яна / з'найеш / йак часом мал'ована і таки то тикі грубі / о тикі во во тої й'ї тої дир'жак і вуна така вилика / о / та то така во о // і тим наби'рали і ўс'о // а пируги / йак варили / ту вит'а'гали / мали тикі тожи варешку / али д'їрки були прус'вердлин'ї / а бу вуно с'т'їкало (Пт)

Назви колотівки

Кулу¹тушка

Била тика дири¹л'ен:а і мала п'єт' тиких кол'у¹чок і роско¹лочувалос'і // а ти¹пер йє жи¹л'ізна (Пр)

Коло¹т'ушка

етнографічне: А потім йак приї¹ж:айут / йак вже зайдут за стіл / а потім ма¹ма йде зн'і¹мати (*фату*) — чи свек¹руха / чи ма¹ма / до ко¹го приї¹хали // і шо ме¹н'і об'і¹ц'айеш? // і об'і¹ц'айі // ну там фс'о об'і¹ц'айє / об'і¹ц'айє / шо об'і¹ц'айє / але л'у¹бов і згоду то ма¹йє / то ост¹ан': є слово ма¹йє б¹ути ма¹мине // але зн'і¹ма¹йє — коло¹т'ушка / дере¹йана л'о¹жка (Пт)